

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Dr. univ. Lupkovics György

Debrecen
2009.

Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar
Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

PhD program: Az állam és jog változásai Közép- és Kelet-Európában

Témavezetők: Dr. Standeisky Éva egyetemi docens
Dr. Szabó Béla egyetemi tanár

**Az 1956-os forradalom utáni megtorlás
A Szilágyi László és társai-per jogtörténeti elemzése**

Dr. Lupkovics György

Debrecen, 2009.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	6
1.1. A dolgozat témája	6
1.2. Kutatási módszerek	8
1.3. A források	11
1.4. A dolgozat felépítése, szerkezete	29
1.5. Főbb kutatási eredmények	29
2. Történeti áttekintés	30
2.1. 1956 megítélése a történettudományban és a társadalomban	30
2.2. A szovjet megszállás	35
2.3. Deportálások a Szovjetunióba	36
2.4. A megtorlás	41
2.4.1. A megtorlás első szakasza, a szovjet befolyás	53
2.4.2. A megtorlás második szakasza	58
2.4.3. A megtorlás áldozatai	60
2.5. A Kisgazdapárt elleni tükös hadviselés	64
2.6. Belügyi szervek a forradalom okairól	72
3. Nemzetközi jogi kitekintés	77
3.1. A szovjet beavatkozás	77
3.2. A háborúra vonatkozó szabályok	79
3.3. A Magyarországon lévő szovjet csapatok jogi helyzete	81
3.4. A Nemzetközi Vöröskereszt segélyakciója	83
3.5. A Nemzetközi Vöröskereszt és a Szovjetunió kapcsolata	86
3.6. A harcoló szovjet alakulatok letartóztatásai	88
3.7. Külföldiek a lefogottak között	90
4. A megtorlás Szabolcs-Szatmár megyében	93
4.1. A forradalom eseményei Nyíregyházán	93
4.2. A megtorlás kezdetei	101
4.3. Törvénytelen eljárások	106
4.4. Az első kihallgatások	112
4.5. A Szabolcs megyeiek deportálása	117
5. Az ÁVH szerepe a büntetőeljárás kezdeti szakaszában	120
5.1. Nyíregyházi állambiztonságiak Ungváron	120
5.2. A deportáltak kihallgatásai	125
5.3. A deportáltak visszatérése	155

6. A büntetőeljárások megindítása	156
6.1. Adatszerzés.....	156
6.2. Az ügynökhálózat felélesztése, kibővítése.....	157
6.3. Egy meghiúsult beszerzési kísérlet.....	165
6.4. Őrizetbe vételek, előzetes letartóztatások	170
6.5. Tanúkutatás, a büntetőeljárás előkészítése, megalapozása	174
6.6. Terhelő bizonyíték születik	174
7. A vizsgálati munka	178
7.1. A politikai nyomozók.....	178
7.2. A vizsgálati terv	193
7.3. Szilágyi László cselekményének kezdeti minősítése	195
7.4. A tanúkihallgatások.....	197
7.5. Tanú, vagy gyanúsított?	201
7.6. Ellenvetés, üzenet az utókornak	201
7.7. A nyomozás befejezése, iratismertetés.....	205
7.8. Hivatali bűncselekmények	206
7.8.1. Kényszervallatás.....	206
7.8.2. Törvénysértő őrizetbe vételek, letartóztatások	210
8. A vádirat	211
8.1. Pártbefolyás az ítékezésben.....	211
8.2. Kizárási okok az eljáró ügyésszel szemben	217
8.2.1. A politikai ügyész.....	219
8.2.2. A megyei főügyész.....	220
8.3. Az előkészítő ülés.....	223
8.4. A vádirat kézbesítése.....	223
9. A Bírósági eljárás	224
9.1. Az eljáró bíróság	224
9.1.1. Barta Kálmán hadbíró	226
9.1.2. Rendhagyó jogászképzés.....	227
9.2. A bíróság hatásköre	229
9.3. A bizonyítási eljárás	233
9.6. A védők	260
10. Az ítélet	266
10.1. A vádbeszéd	266
10.2. Az elkülönített ügy	269
10.3. A védőbeszéd.....	270

10.4. A terhelti magatartástípusok	272
10.5. Az elsőfokú ítélet	273
10.6. A vádlottak bűnössége és büntetésük az elsőfokú ítélet szerint	279
10.7. Fellebbezések és a kegyelmi tanácskozás.....	282
10.8. Az ítéletet kijavító végzés.....	283
11. A másodfokú eljárás	283
11.1. A védőbeszéd.....	285
11.2. Az utolsó szó jogán.....	287
11.3. A másodfokú ítélet.....	289
12. Az ítéletek végrehajtása.....	289
12.1. A halálos ítéletek végrehajtása, utolsó kívánság	289
12.2. Márianosztra	290
12.2.1. Börtönügynökök.....	292
12.2.2. Darin Antal börtönelhárító tiszt.....	295
12.2.3. A nyíregyházi elítéltek	296
12.2.4. A börtönposta.....	296
12.3. A szabadulások	299
12.4. A végrehajtók jutalma, kitüntetések	301
13. A büntetőjogon kívüli megtorlás	302
13.1. Racizások	302
13.2. A rendőri felügyelet	307
13.3. Az MSZMP és a tanácsi szervek szerepe	313
14. Megfigyelés alatt	314
14.1. Egykori horthysta katonatisztek.....	319
14.2. A műszaki értelmiség.....	321
14.3. A humán értelmiség	324
14.4. Az irodalmi élet vezetői	333
15. Összegzés.....	342
Forrásjegyzék és irodalom	346

1. Bevezetés

1.1. A dolgozat témája

Az 1956-os megtorlást, a nyíregyházi Szilágyi László és társai-per büntetőjogi, jogtörténeti szempontú feldolgozását azért választottam dolgozatom tárgyául, mert a téma iránti érdeklődésem túl úgy éreztem, hogy az 1956-ról szóló gazdag irodalom ellenére hiányoznak a jogtörténeti elemző munkák, különösen a vidéki büntetőeljárások, perek esetében. Tudom, sokan gondolják, hogy a forradalom története már tudományosan feldolgozott, új tények, az eseményeket más megvilágításba helyező dokumentumok már nem kerülhetnek elő. A helytörténeti bűvárkodások pedig csak arra jók, hogy az ismert országos történések unalmas és többnyire szakszerűtlenül elkészített helyi, lokálpatrióta változatait produkálják. Én is számos negatív tapasztalatot szereztem erről. Vannak azonban olyan történészek, mint például Standeisky Éva, akik szorgalmazzák 1956 szakszerű, mélyreható, a személyes történelemre, életrajzokra rekonstruálására is kiterjedő helytörténeti feltárását, mert szerintük csak így érzékelhető igazán a forradalom ellentmondásos sokszínűsége, s így juthat közelebb a helyiekhez a múlt.¹ Ripp Zoltán az egyre növekvő adat és tényhalmaz ellenére a megmaradt fehér foltokra, a kevésbé, vagy tévesen felderített történésekre utal írásában.² Charles Gati szerint is sok újat lehet még mondani mind a tények mind az események elemzése terén, szorgalmazta a KGB anyagának megismerését.³ Stefano Bottoni a romániai levéltárakban hozzáférhetővé váló iratok elemzése után jutott arra a következtetésre, hogy azok újabb értelmezési kereteket biztosítanak a téma kutatói számára.⁴

A téma, amelyet választottam, ide sorolható. A nyíregyházi megtorlások története nem volt ismeretlen számomra, mert olyan családban nőttem fel, amely megszenvedte 1956-ot, de az elítélt családtag a többieket nem avatta be a részletekbe, nem beszélt az átélt borzalmakról. A kádári konszolidáció pedig időtállóan mutatta a rendszert, amely nem tűrte a múlt eme időszakának felemlegetését, különösen nem a hivatalos állásponttól eltérőt. Így csak homályos emlékek sejlettek fel nagyapám életéről. Ezek is sokszor segítettek azonban a helyes kutatási irány megtalálásában. Ilyen volt a

---

¹ STANDEISKY, 2006 a, 110. p.

² RIPP, 2006, 99. p.

³ Horváth Gábor interjúja Charles Gatival In: Népszabadság, 2006. május 20. 5. p.

⁴ BOTTONI-NOVÁK, 2006, 61. p.

szovjetunióbeli deportálások anyagának felkutatása, vagy a Márianosztrai Fegyházban töltött börtönévek dokumentumai.

Az 1956-os forradalom eseményeiről már könyvtárnyi munka született. A történészek egyrészt hatalmasnak ítélik a forrásanyagot, melynek feldolgozásához nincsen elegendő kapacitás, másrészt kevésnek tartják. A látszólagos ellentmondás oka, hogy a gazdag forrásanyag folyamatos megismerése sem oszlat el sok kételyt, nem ad választ például olyan kérdésekre: hogyan kezdődtek a megtorlások, hogyan választották ki a perbe fogottakat? Ezek a kérdések azok, amelyek engem is foglalkoztattak és ennek a munkának a megírására ösztönöztek.

A társadalom múltfelfogását alapvetően az emberek egyéni, családi vagy generációs emlékei határozzák meg. Az emberi emlékezet torzító, sokszor egyoldalú emlékképeit a történészek sem mindig korrigálják, mert a sokaknak nem tetsző, és a morálisan vállalhatatlan történeteket inkább elhallgatják. Kutatómunkám alatt alkalmam volt a forradalmat megélt, az eseményekben részt vett személyekkel élményeikről beszélni. Emlékképek magukon viselik az idő múlásával bekövetkező torzításokat, felnagyítanak, eltúloznak dolgokat, avagy egyáltalán nem emlékeznek momentumokra. Ezeknek a megélt korszakban keletkezett hatósági iratok, jegyzőkönyvek, saját kézzel írt vallomások, feljegyzések a cáfolatai. A forradalmakkal együtt jár a rombolás, a kegyetlenség, mindaz, amit egy-egy ember esetében erkölcsileg mélységesen elítélünk. Az erre vonatkozó emlékképek, illetve azok hiánya így némileg érthető is. A külföldi és a hazai visszaemlékezések egyaránt gazdagítják a forradalomról alkotott képet. A nemzetközi és hazai dokumentumok, mint például a szovjet pártelnökség üléseinek jegyzőkönyvei, ENSZ iratok, az MSZMP vezetésének döntései, a BM Politikai Osztálya által felvett kihallgatási jegyzőkönyvek, a bírósági iratok, és újabban a titkos minősítés védőernyője alól kikerült ÁVH-s iratok, megfigyelési anyagok segítik a tényfeltárást.

Több kötet foglalkozik a sortüzek történetével, ezekben korabeli dokumentumokból tájékozódhatunk.⁵ Bibliográfiák, összefoglaló munkák is születtek.⁶ Valamennyi mű közös jellemzője, hogy segítenek a korabeli hatalomgyakorlás, a hatalmi szervek működését megérteni. Így egyre tisztább képet rajzolhatunk a megtorlás módszereiről és azok okairól is. Ismerjük a forradalom főbb eseményeit, a résztvevőket. Róluk az állambiztonsági szervek 1959-60-ban összesítéseket készítettek, ezekben mind az

---

⁵ Sortüzek, 1993, Sortüzek, 1994, Sortüzek, 1996.

⁶ 1956 kézikönyve, 1996, SZAKOLCZAI, 2001, A vidék forradalma, 2003.

országos, mind a helyi események saját szempontjaik szerinti összefoglalója megtalálható.

1.2. Kutatási módszerek

A kutatást már évekkel ezelőtt elkezdtem. Először Nyíregyházán a megyei levéltárban elhelyezett családi iratokat néztem át, majd felkerestem a Magyar Országos Levéltárát és Budapest Főváros Levéltárát. A Történeti Levéltár létrejöttével éltem a lehetőséggel, és hozzátartozóként kikértem a fentebbiekben említett családtagra vonatkozó iratokat. A több száz oldal bűnügyi iratot nyomozói tapasztalatommal, majd néhány év elteltével immár jogászként újra és újra elolvastam. Az ellentmondásokról, a jogsértő eljárási cselekményekről összeállított jegyzeteim egyre bővültek. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában most már kutatóként végzett adatgyűjtésem alapozta meg tanulmányomat. Nem hagyott nyugodni az sem, hogy alig van megbízható írásos bizonyíték a szovjetunióbeli deportálásokról. Erről voltak emlékeim, de a kinti fogságról megbízható adatokat nem találtam. A témában megjelent írások sem adtak részletes eligazítást, a Jelcin-dosszié⁷ és a Hiányzó lapok 1956 történetéből⁸ adatai is csak körvonalait adták a témának. Engem pedig a részletekben megbúvó új információk megismerése iránti kíváncsiság késztetett ezek kutatására. Feltételeztem, hogy az ungvári börtönben folytatott kihallgatásoknak, a róluk felvett jegyzőkönyveknek nyomára bukkanhatok. Ezek felkutatására tett előkészületeim során csak kétkedéssel találkoztam, a téma ismert kutatói sem hittek sikeremben.

Ismerve a rendészeti igazgatás működési mechanizmusát, az iratokat keletkezési helyükön, Ungváron kezdtem el keresni a KGB jogutód szervénél az Ukrán Állambiztonsági Hivatalban, feltételezve, hogy a volt KGB iratait a Szovjetunió szétesését követően megörökölték az utódszervek. A 2005. decemberi első érdeklődő levelemre fél év múlva kaptam választ a budapesti ukrán nagykövetségtől, amelyben az iratok meglétéről értesítettek. Ezt egy nehézkes hivatalos procedúra követte, amely során az első fénymásolatokat – Szilágyi László és Dr. Lupkovics György orosz nyelvű kézzel írt kihallgatási jegyzőkönyveit – Kijevben, az Állambiztonsági Hivatal központjában vehettem át. Ezt követően a Debreceni Egyetem Jogi Karának és az 56-os

---

⁷ A „Jelcin-dosszié,” 1993.

⁸ Hiányzó lapok, 1993.

Intézetnek a támogatásával immár Ungváron folytathattam a kutatást, először a Szabolcs-Szatmár megyei deportáltakra vonatkozóan.

Az eddig megjelent, szovjet időbeli iratok a mai Oroszország különböző archívumaiból származnak, mint például azok a jelentések, amelyeket Ungvárról, a kihallgató tiszték küldtek feletteseiknek. Ezekhez csatolták a kihallgatási jegyzőkönyveket, a kihallgatók megállapításait, véleményét, utasításait tartalmazó, kézzel írott feljegyzéseket.

Az itt megismert iratok számtalan új információval szolgáltak. Gondolok azokra a deportáltakra, akiket nyilvántartásba vettek, a Hiányzó lapok 1956 történetében című könyvben említett 848 főt jelölő névsorra,⁹ az Erdei Ferenc vezette tárgyalóküldöttség kíséretének névsorára, melyet inkább Maléter Pál nevével szokás jelezni, Mecséri Jánosnak és társainak eredeti, eddig még nem ismert kihallgatási jegyzőkönyveire, vagy a női deportáltakéra.

Ezek feldolgozása túlnőtt volna témámon, amelybe a Szabolcs megyei deportáltaknak a KGB tisztjei által folytatott kihallgatásairól készített jegyzőkönyvei, a kihallgatók, a tolmácsok ezekről írt kézi feljegyzései tartoznak. Ukrajnában a deportálásokra vonatkozó anyagot az irattár vezetőjének elmondása szerint magyar állampolgárok közül elsőként tanulmányozhattam. Nehézzé tette a kutatást, hogy ezeknek a dokumentumoknak az archiválása nem az általam is ismert általános elvek szerint történt. Sokszor az egy kötetbe gyűjtés logikáját is nehéz volt megfejteni. Általában az egy helyről elvittek anyagait gyűjtötték egybe, de van olyan irategyüttes, amelynek azt a címet adták: „*A visszaküldött magyar állampolgárok iratai.*”¹⁰ Ezért sem találtam meg valamennyi Szabolcs megyei deportáltra vonatkozó iratot. A nehézségek ellenére az itt található anyagok gazdagsága magával ragadott.

A feltárt iratok nemzetközi jogi problémák ismertetésére is ösztönöztek, amelyeken keresztül a kor jogfelfogását, a szovjet-magyar kapcsolatok sajátosságait próbálom bemutatni.

Dolgozatom alapját a levéltári dokumentumok képezik. Ebben az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának anyagai a meghatározóak. Az itt található Szilágyi László és társai-per iratait egybevettem a Hadtörténeti Levéltárban található iratokkal, de a Katonai Ügyészség maradványirataival is. Bár a korabeli iratok több példányban

---

⁹ A névsorról készült másolatot az ukrán elnök 2008. októberében adta át a magyar államnak. A másolatok az 1956-os Intézetben kerültek elhelyezésre.

¹⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/15.

készültek, mégis előfordul, hogy bizonyos iratokból csak egy példány létezik. Vannak hiányzó iratok, amelyeket a jegyzetek szerint kiemeltek az irategyüttesből, hollétük ismeretlen. Ezért is volt fontos, hogy felkeressem a katonai ügyészséget, és a náluk lévő maradványiratokat is megnézzem. Ami a katonai ügyészségen megtalálható, hiányzik a bírósági anyagból és az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárából is. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága engedélyével a Márianosztrai Fegyház és Börtönben is alkalmam nyílt az ítéletek végrehajtásról, a fogvatartás körülményeiről eddig nem ismert adatokat szerezni. Ezek ismeretében tudtam kutatásomat folytatni az ÁBTL-ban. Így tárult fel előttem az eddig ismeretlen börtönvilág. A börtönügynökök munkadossziéit olvasva az állambiztonsági munkamódszerekről alkotott ismereteinket is kiegészíthettem.

A korabeli jogszabályok felkutatásával a jogi elemzés minden feltétele adottá vált. Foglalkoztattak a nyomozók, a vádlók és a bírók személyes körülményei is. Ezek egyrészt megerősítették, hogy a Politikai Nyomozó Osztály az ÁVH¹¹ bázisán jött létre, s ez így volt Nyíregyházán is. Másrészt a személyes érintettség bizonyítása a megtorlás módszereire, intenzitására ad magyarázatot. Kutattam a Honvédelmi Minisztérium Irattárában is, hogy a katonai bíró életútját megismerjem, míg az ügyészek személyi anyagát végül a Legfőbb Ügyészség is rendelkezésemre bocsátotta.¹²

Több túlélővel folytattam személyes beszélgetést. Ezek során erősödött meg bennem, hogy beszámolóik csupán egy-egy tény megerősítésére, hangulati alátámasztására alkalmasak, de átfogó képet az emlékezet nagyfokú torzítása miatt információikból, emlékeikből nem nyerhetek. A visszaemlékezések segítettek a további kutatási irány kijelölésében, egy-egy számomra érthetetlen körülmény tisztázásában, de ezek önálló forrásként való felhasználását mellőztem, mert bebizonyosodott, hogy ezek alapján csak pontatlan, szubjektív és a tárgyilagosságot nélkülöző megállapítások születhetnek. Így volt ez Golenya József és Maleczki Miklós esetében. Bár egyszerre, együtt estek fogságba, ezt mindketten jelentős eltéréssel adták elő. Mások, például Könczöl Ernő, megerősítettek olyan előfeltevésekben, mint hogy Záhonyból csak kettejüket Szücs Sándorral hurcolták el a szovjetek, a Szücs által említett ötvenfős csoport valótlán

---

¹¹ A Nagy Imre vezetése alatt álló Minisztertanács 1953. július 17-i ülésén – a nyilvánosságra nem hozott – 500/6/1953. sz. határozatával elrendelte az ÁVH-nak a Belügyminisztériummal történő összevonását. Ennek következtében az ÁVH osztályai a Belügyminisztérium államvédelmi osztályai lettek. A továbbiakban ÁVH megnevezés alatt ezeket az osztályokat is értem.

¹² A személyi anyagok megismeréséért pert indítottam, a hozzáférést a bíróság ítélete biztosította.

megállapítás.¹³ Igyekeztem valamennyi oldal szereplőit bemutatni, ennek csak a forráshiány szabott gátat. Kutatásom során alkalmam volt idősebb, volt KGB-s nyomozókkal is beszélni. Elbeszéléseik segítettek megérteni a kor szovjet gondolkodásmódját, a hivatal gyakorlatát.

1.3. A források

Sokan úgy gondolják, hogy a Kádár-korszakban, különösen a forradalom megtorlásának időszakában keletkezett iratok, beleértve a büntetőeljárás iratait is, annyira torzítanak, hogy történeti vizsgálódás alapjául nem szolgálhatnak.¹⁴ Rainer M. János így tette fel a kérdést: „*Megismerhető-e a múltból bármiféle igazság olyan forrásokból, amelyeket az intézményesített hazudozás műhelyei, a kommunista állambiztonsági szervek hoztak létre?*”¹⁵ Következtetése: nem. Ezt a véleményt én nem osztom. A megtorló hatóságok dokumentumai, különösen a büntető eljárások iratai nem vethetők el teljes egészükben. Igaz, hogy ezek többnyire előre megadott szempontok szerint hazug történetet konstruáltak a gyanúsítottakról, megfigyeltekről, de a források azért mégiscsak igazat beszélnek. A történések általuk is megismerhetők, rekonstruálhatók, sőt bizonyos szabályszerűséget is megfigyelhetünk bennük. Kenedi János szerint „*ezek egy képmutató rendszer valóságát tolmácsolják az utókornak.*” Ezt a kijelentését a Kis állambiztonsági olvasókönyv című könyve megjelenésével kapcsolatban tette, amelyben az akkori adatvédelmi szabályozás miatt nemhogy az ügynökök valódi nevét, de még fedőnevüket sem minden esetben közölhette.¹⁶

Ma már változott a jogi környezet. A bírói gyakorlat szerint az tekinthető ügynöknek, akiről nem csak a beszerzés tényét rögzítő 6-os karton létezik, hanem titoktartási nyilatkozata és ügynöki jelentései is fennmaradtak.¹⁷ Ezt a jogi véleményt csak részben osztom. Én is találkoztam olyan, a beszerzést teljes egészében leíró iratanyaggal, amely mégsem alkalmas az ügynöklét megállapítására, mert egyéb iratokból kiderült, hogy a célszemély az együttműködést nem vállalta. Ezt a későbbiekben részletesen

---

¹³ Forradalom a keleti végeken, Szűcs Sándor egykori záhonyi MÁV főnök elbeszélése, <http://1956.mti.hu/Pages/News.aspx?ID=151297> (2007.03.02.)

¹⁴ STANDEISKY, 2006 a, 4. p.

¹⁵ RAINER M., 1999, 11. p.

¹⁶ KENEDI, 1996, 5. p.

¹⁷ Álláspontom szerint ez a 2003. évi III. törvény 1.§ (2) bekezdésének 5. pontjában foglaltaknak a nyelvtani értelmezés szabályaival ellentétes értelmezése, mert itt nem együttes, hanem vagylagos feltételekről van szó. „Hálózati személy: az a személy, aki az e törvény hatálya alá tartozó iratokat keletkeztető szervezetek számára titokban, fedéssel és fedőnévvel jelentést adott, vagy ilyen jellegű beszerzési nyilatkozatot írt alá, vagy ilyen tevékenységért előnyben részesült.”

ismertetem. A titoktartási nyilatkozatok megfogalmazásukban félrevetők. A sikertelen beszerzési kísérlet alkalmával is készültek titoktartási nyilatkozatok, amelyekben az érintett személy azt vállalta, hogy az állambiztonsági szervvel való kapcsolatáról, a köztük lezajlott beszélgetésről nem fog beszélni. Valójában kapcsolat a szó együttműködését jelző értelmében nem volt, csak a sikertelen beszerzést, vagy egy külföldi utazás előtt tartott „eligazítást” akarták így elleplezni. Ezért tartom fontosnak az ügynöki jelentéseket, mert véleményem szerint, ezek tartalma és hangvétele adja a legpontosabb tájékoztatást ebben a kérdésben. Megértem azokat a történészeket is, akik pusztán a 6-os karton léte alapján is feltételezik a beszerzést. Ilyenkor közvetett bizonyíték lehet az, hogy a célszemély ellenforradalmi magatartása ellenére később szép szakmai karriert futott be, az ügynöki jelentéseket pedig megsemmisítették.

A vizsgált, Szilágyi László és társai elleni perben is olyan, első ránézésre is jelentős különbségek mutatkoztak mind a terheltekkel szembeni bánásmód, mind a kiszabott ítéletek súlyosságában, amelyek arra ösztönöztek, hogy ezek okait is kiderítsem. Ebben segítettek az ügynöki munkára önként vállalkozó terhelttől származó kézzel írt iratok, vagy a beszerzést valószínűsítő 6-os karton. Ez utóbbi a bizonyosság megállapításához szükséges nyilatkozatot és az ügynöki jelentéseket nélkülözi ugyan, de a kapcsolódó egyéb iratok, a vádlott-társakéval szemben hozott szokatlanul enyhe büntetés és a szóban forgó személy későbbi szakmai karrierje a beszerzést valószínűsítik. A történelmi munka szakmai hitelét ezek a levéltári források, a szereplők azonosításának lehetősége alapozzák meg. Ugyanakkor a másik oldal, a megtorlás áldozatainak visszaemlékezései sem nélkülözhetik a kritikát, mert más az, ami történt és megint más, amit a forradalmárok gondoltak, gondolnak saját tetteikről. A visszaemlékezések további gyengesége, hogy elbeszélőik a történész számára fontos eseményeket nem tartottak fontosnak, ezekről vagy egyáltalán nem beszélnek vagy nem is emlékeznek rájuk. Megállapításomat az Oral History¹⁸ adatbázisának egészére igaznak tartom. Alig van olyan interjú, amelyik a deportálás tényén túl, az ungvári kihallgatásokról, a kihallgatás gyakorlati megvalósításáról szólna. Kevés az olyan elbeszélés, amely a máig ismeretlen részletek feltárásában bennünket előbbre vinne.

A forradalom Szabolcs megyei dokumentumai több kötetben jelentek meg Dikán Nóra összeállításában.¹⁹ Eddig ezek a megyeszékhely és a járások szerinti

---

¹⁸ Az 1956-os Intézet Oral History Archivuma (OHA) a XX. századi magyar történelem több mint ezer tanújának visszaemlékezését őrzi, és dolgozza fel.

¹⁹ Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1-11. kötet

csoportosításban közreadott korabeli iratok képezték a legátfogóbb megyei dokumentumgyűjteményt, ezek kiegészítéseképpen pedig történeti, helytörténeti munkák születtek.

A Hadtörténeti Levéltárban őrzött iratok, a Debreceni Katonai Bíróság elsőfokú és a Legfelsőbb Bíróság Katonai Tanácsának másodfokú bírósági eljárásának iratait, a vádiratot, a tárgyalási jegyzőkönyvet, a tárgyalást előkészítő és záró iratot és az ítélet szövegét tartalmazzák. Ezeket egészítik ki a Debreceni Katonai Ügyészség irattárában található maradványiratok. Az újdonságszámba menő iratok legnagyobb részét az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában kikutatott iratok jelentik. Az itt található nyomozati iratok nem teljesen azonosak a bírósági eljárás irataival. Kihallgatási jegyzőkönyvek, a vizsgálati fogságban a hatóság felszólítására megírt önvallomások, tanúkihallgatások és különösen a korábban titkos minőségük miatt hozzáférhetetlen állambiztonsági iratok, ügynöki jelentések, beszerzési iratok, a megfigyeltekről vezetett dossziék az igazán érdekes és új információ forrásai. Ezek a nyílt iratokban rejlő ellentmondásokat segítenek feloldani vagy a manipulatív szándékot leplezik le, netán a bűnüldözők által elkövetett bűnöket bizonyítják. Sokatmondó a politikai nyomozó osztály Szilágyi László és társai büntetőügyben készített és az ÁBTL-ban megtalált vizsgálati terv is. További fontos iratok a kutató számára a börtönben keletkezett ügynökjelentések, amelyek az eddig szintén feltáratlan fogvatartás időszakáról tájékoztatnak. A kutatók többnyire egyetértenek abban, hogy ezeknek az iratoknak az igazságtartalma viszonylagos. Mindkét oldal saját maga igazolására törekedett. A kihallgatók a letartóztatottak bűnösségét, a foglyok ártatlanságukat kívánták bizonyítani. Ezek az iratok kényszerhelyzetekben keletkeztek, így megfelelő forráskritikával kell őket kezelni. A személyekben rejlő okok feltárásában a fogvatartók, a kihallgatók személyügyi anyagai éppen olyan hasznosak, mint a megtört foglyokról készült jelentések, és az általuk írott önvallomások.

Dolgozatomban olyan, eddig még nem ismert, magyarországi levéltárakban nem található, nem publikált iratokat is bemutatok, amelyeket Ukrajnában a volt KGB irattárában sikerült megtalálnom. Ezek a forradalom leverését követő zűrzavaros időben kapkodva készített hatósági iratok, a jogi garanciákat nélkülöző letartóztatásoktól és különösen a szovjet deportálástól megrémült, kétségbeesett emberek első vallomásai kevésbé manipuláltak, mint a későbbi büntetőeljárások során keletkezettek. Ezeken különösen érződik az a trauma, amelyet az idegen állambeli fogvatartás, a külföldi

kihallgatók eljárása jelentett. A forráskritikára vonatkozó megállapításom azonban rájuk is vonatkozik.

A KGB iratai – eddigi ismereteim szerint – névsorokra, a fogva tartottak kihallgatásáról készített jegyzőkönyvekre, feljegyzésekre, a fogva tartók megállapításait tartalmazó iratokra, a hatóságok egymás közötti levelezéseire, valamint a Magyarországról érkezett magyar nyelvű iratokra, ezek fordításaira csoportosíthatók.

Az Ungváron fellelt névsorban található nyíregyháziak is, ezért térek ki rá. Még a mai napig sem ismert, hogy pontosan hányan és személy szerint kik is voltak a Szovjetunóban. Azt sem tudjuk pontosan, miért vitték el őket. A szovjet hatóságok különböző névsorokat állítottak össze. Így jött létre egy összesítő névsor a Magyarországról elvitték neveivel és egy másik, a visszaadott, visszaküldött személyekről. Még a névsorok összeállítása előtt születtek olyan összesítő jegyzékek, amelyek azt tartalmazzák, hogy mely magyarországi városból hány főt vittek a Szovjetunióba. Ez nem jelenti azt, hogy csak ezekből a városokból voltak elvitelek, mert a feltüntetett városnevek inkább gócpontoknak tekinthetők. Jelölhetik a nagyobb harcok helyeit, mint például Budapest, Veszprém, vagy azt, hogy hol volt eredményes az ügynökhálózat, hol vettek revánsot a visszatérő volt ávósok, ilyen például Nyíregyháza. Egy összesítés szerint 846 főt vittek el, közülük 329-et Ungvárra, 463-at Sztríjbe, míg 54-en visszatértek. A foglyok Budapest, Veszprém, Szombathely, Pécs, Dombóvár, Székesfehérvár, Szolnok, Debrecen és Nyíregyháza városokból, mint gyűjtőhelyekről kerültek ki. A deportálások tehát több részletben, különböző helyekről történtek. A küldők egy-egy transzportról is külön listát állítottak össze. Az ezek alapján készített összegző kimutatás szerint Nyíregyházáról Micuk ezredes vezetésével 1956. november 9-én 10 főt vittek Ungvárra. Emellett szerepel az is, hogy orosz nyelvre lefordított iratanyagaikkal együtt.²⁰ Nyíregyházáról egy másik deportált csoport 13 tagú volt. A Fadejkin ezredes vezette csoport mellé pedig azt jegyezték fel, hogy tagjai a róluk készített feljegyzések szerint bandatagok voltak. A nyíregyháziakról készült olyan kísérőirat is, amelyen tíz név szerepel, valamint az, hogy „anyagaikat még küldik,” ezért kizárásos alapon a bandatagok megjelölés a nyírbátoriakat illethette. Ez erőszakos, köztörvényes cselekményekre utal, de a rendelkezésemre álló iratokból ilyen nem derült ki. Az elhurcoltakról „*A Magyarországról érkezett letartóztatott személyek*”²¹ címmel készítették az egyik kimutatást a szovjet állambiztonságiak. Ez a már említett 848 fő

²⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 63. p.

²¹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/17.

nevét tartalmazó névsor. A sorszámozott névsor a fogoly nevét, apjának keresztnévét, születésének évét és helyét, valamint azt tartalmazza, hogy mikor és melyik településről vitték el. A deportáltak többségénél nem voltak személyes iratok, ezért azonosításuk nehézkes. Hogyan állt össze az elvittek névsora? Kik döntöttek erről? Miért éppen őket vitték el? Ezekre a kérdésekre adandó válasz a legnehezebb. Sokan vélik úgy, hogy a szovjetek rendelkeztek így. Szerintem ez csak részben igaz. A nyíregyháziak esetében az ÁVH kezdeményezése bizonyított.

A deportáltakról készített másik összeállítás a „*Magyarországra visszaküldöttek*”²² címet kapta. Annak ellenére, hogy ezek gépirással készültek, sok bennük az elírás, és ellentmondások is vannak bennük. Az irattári példányok pedig másodlatok. Véleményem szerint legalább egy példányukat átadták Magyarországon valamelyik belügyi szervnek. Ennek azonban nem akadtam nyomára.

Az elsőként említett lista az átfogóbb, a rendezettebb. A sorszámozott névsor előnye, hogy külön rovatban szerepel, hogy mikor és honnan, melyik magyarországi településről vitték el a letartóztatottat. Előnye még az is, hogy a sorszámok elé kézzel írva feltüntették a visszaszállítás dátumát. Készítője eredetileg azt is számba akarta venni, hogy a Szovjetunióba érkezésekor az illetővel együtt érkeztek-e „anyagok.” Ezen az általam előíratnak nevezett, a deportálás előtt készült hatósági feljegyzéseket, kihallgatási jegyzőkönyveket értették. Végül nem tettek ilyen bejegyzéseket, egyetlen név mellett sem szerepel, hogy volt-e a név gazdájának valamilyen irata, vagy sem. A név rovat az orosz névképzést követve nem a deportált anyjának nevét, hanem apjának keresztnévét tartalmazza. Hiányossága, hogy csak a születés helyét és évszámát jegyezték be, míg a hónap, a nap egyöntetűen elmaradt. Valamennyi orosz nyelvű iratra elmondható, hogy a magyar nevek, helységnevek cirill betűs átírása olyan torzításokhoz vezetett, aminek következtében a latin betűs visszafordításkor egyes nevek az azonosíthatatlanságig torzulnak. Például a Holodkov jelentésében írt Szőlősi László Szelesinek van írva. De példa erre a 715-ös számmal jelzett Sebők András, aki a szolnoki kórház főorvosa volt, róla a ránk maradt feljegyzés így szól: „*A Szolnokról az uzsgorodi börtönbe szállítottak között volt a szolnoki városi kórház főorvosa, Sebik Andros (Sebők? András)... 1956. november 13-án Sebik Androst szabadon engedték, és Magyarországra küldték.*”²³ A kézírás pedig helyenként olvashatatlan. Tovább rontja a

---

²² KGB Archívum, 43-as fond, 1/15.

²³ Hiányzó lapok, 1993, 156.p.

helyzetet, hogy az iratoknak csak a fénymásolata van a birtokban: ami további minőségromlást eredményezett.

A Magyarországra visszaküldöttekről készült lista a visszaadást lett volna hivatva dokumentálni, de ez hevenyészettebbre sikerült, mint az előbb ismertetett névsor. Kevesebb nevet tartalmaz, rendszertelen, helyenként ismétléseket is találtam. Előnye az lehetne, hogy ebben rövid, egy-két mondatos összefoglalóját adták a fogoly kihallgatásának, szóltak annak eredményéről, arról, hogy milyen benyomást tett kihallgatóira, bűnösnek tartották-e ezek alapján, vagy nem látják bizonyítottnak a vele szemben megfogalmazott gyanút, netán nem is vett rész semmilyen forradalmi eseményben. Ez a lista viszont nem tartalmazza az összes deportált nevét. Ennek az a magyarázata, hogy az alapjául szolgáló, „*A Magyarországról érkezett letartóztatott személyek*” című összeállítás a deportálások közben készült, akkor, amikor többeket már visszavittek Magyarországra. Az irattári anyagok között található, rövidebb névsorokkal, egyéb neveket tartalmazó iratokkal összehasonlítva megállapítható, hogy ezeken az iratokon szereplő nevek közül sem mindegyik szerepel az összesítő kimutatásban. A Magyarországra visszaküldött, visszaszállított emberekről készített összesített lista tehát több adatot tartalmaz, mint az elvitteké, ugyanis röviden leírták benne, hogy az elvittek milyen szerepet játszottak az eseményekben, valamint azt is, hogy milyen megjegyzéssel adták át őket a magyar hatóságoknak. A további eljárásra utaló intézkedések között leggyakrabban előforduló bejegyzések: „*Átadni a magyar hatóságoknak. Átadni a magyar hatóságoknak kivizsgálásra. Átadni a magyar hatóságoknak felderítés céljából. Átadni, hogy tisztázzák a kiszabadítás törvényességét és a lázadásban való részvételét (Bebörtönzött felkelőket szabadított ki, mint a nemzetőrség tagja). Átadni a magyar hatóságoknak, hogy állapítsák meg a bűnösség mértékét. Átadni a magyar hatóságoknak felelősségre vonás céljából. Átadni a magyar hatóságoknak ellenőrzés céljából. Átadni, hogy tisztázzák a lázadásban való részvételét. Visszaadni Magyarországra.*”²⁴ A megjegyzések megfogalmazásukban utasítás jellegűek, amiből levezethető, hogy a szovjetek a felelősségre vonást, a további vizsgálatot szükségesnek tartották. Ennek az összeállításnak az lehetett a rendeltetése, hogy a magyar belügyi szerveket tájékoztassák megállapításaikról, ezért egy példányát feltehetően átadták a magyar hatóságoknak.

A továbbiakban a főszerep a magyar hatóságoké lett, de ehhez továbbra is „segítséget nyújtottak” a szovjet tanácsadók. A visszaadás, visszaszállítás nem egyszerre, hanem

---

²⁴ KGB Archivum, 43-as fond, 1/15, 35- 40. p.

több részletben történt. Ezek dokumentálása a legbizonytalanabb. A visszaadás időpontjára vonatkozóan az elvittek listájának bal oldali margóján kézzel írott dátumok képezik az eddig ismert legátfogóbb nyilvántartást. Egy ukrán nyelvű összeállítás²⁵ szerint, a Drohobicsban volt 23 magyar személy sorsa ismeretlen. Nincs arra adat, hogy valóban visszatértek-e. Az események szó helyett az orosz nyelvű szövegekben a lázadás, felkelés, illetve az ellenforradalom szavak szerepelnek. Ebből is látszik, hogy akkor még ötvenhat megítélése nem volt egységes. A szovjet szóhasználatban a lázadás, amely általában fegyveres ellenszegülést jelentett, a legsúlyosabb cselekménynek minősült. Ezért is volt fontos a szovjet kihallgatóknak, hogy a fogolynak letartóztatásakor volt-e fegyvere, részt vett-e fegyveres harcban. A kihallgatottak elmondták, hogy azok esetében, akiknél nem volt fegyver, fegyvert nem használtak, erőszakos cselekményeket nem követtek el, kihallgatóik sem értették, miért vannak ott. Említést érdemel, hogy az egyik rovatban – mivel fontosnak tartották – a pártállásra vonatkozó bejegyzések is szerepelnek. Ebből kiderül, hogy nemcsak a kiscgazda- és más jobboldali pártok tagjait, hanem nagyon sok MDP és DISZ tagot is elvittek.

A visszaadás rendszerint valamelyik magyarországi börtönben történt. A visszaszállított foglyok átvételét esetenként dokumentálták, a foglyok átvételét igazoló átvételi elismervények is előfordulnak az irattári anyagban.

Az irattári anyagok összességére áll, hogy nem tekinthető rendezettnek. Bizonyos rendezőelvek szerint csoportosították ugyan az iratokat, de ez a kutatást nem segíti. Csak az összesítő névsor alapján tudtam megállapítani, hogy Nyíregyházáról kiket deportáltak. A nyíregyházáról elhurcoltak kihallgatási jegyzőkönyveit és egyéb iratait – négy ember kivételével – egy kötetbe gyűjtötték össze.²⁶ A négy emberből hármat más kötetekben megtaláltam, egyet nem. A hiányzóról biztosan tudom, hogy története kapcsolódik a Szabolcs megyeiekéhez. A másik háromból kettőnek logikailag a többi között lenne a helye, de valamilyen ok miatt irataikat mégis elkülönítették. Felvetődik a kérdés: a nyíregyházi Városi Forradalmi Bizottság elnökének Rác Istvánnak az iratai miért kerültek más kötetbe? Miért különítették el társaitól, s miért külön transzporttal hozták vissza? Az is magyarázatra szorul, hogy miért kapott társainál enyhébb

---

²⁵ Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári részlegének összefoglalója a magyarországi eseményekről és deportálásokról.

²⁶ A nyíregyházáról elvittek című iratcsomóba a szovjet hatóságok Pintér István, Szabó Károly, Tóth Imre, Csóka Sándor, Marofka Imre, Bihari István, Dandos Gyula, Simák Miklós, Már földi István, Lupkovics György, Ruha József, Szilágyi László, Marján György, Pócsfalvi-Szkiba György, Komár József, Kaló Ernő, Acsai István, Kabai Dezső, Lengyel Antal, Könczöl Ernő, és Szücs Sándor anyagait gyűjtötték egybe.

büntetést? Ehhez azonban további, a kijelentést megalapozó korrekt bizonyítékokra van szükség.

Standeisky Éva: Az írók és a hatalom című könyvében feltette azt a kérdést: „*Szabad-e az emberi esendőséget, a pillanatnyi megingást, a lelki bajt az utókor elé tárni? A börtönbeli magatartás nem csupán a hősiesség helyállása lehet; a viselkedési skála a konok hallgatástól a megalkuvásig, sőt az árulásig is terjedhet. Szabad-e kiadni azokat, akik fogságuk bizonyos szakaszában olykor eltértek azokról az erkölcsi normáktól, amelyeket maguk és mások számára is kötelezőnek tartottak?*”²⁷ Úgy gondolom, hogy szabad. Ami történt és miért történt kérdésekre ezek nélkül pontos válaszok nem adhatók. Osztom Rainer M. János véleményét, amikor az 1990 előtti állambiztonsági szervezet tevékenységét a jogállami normák szerint minden elemében törvénytelennek tartva, arra a következtetésre jutott, hogy e miatt nincsen olyan folytonos államérdék, amely az állambiztonsági szervezet történetének feltárását korlátozhatná.²⁸

A deportálások végén megérkeztek a térségbe vezényelt KGB-s tisztek, hogy a nagyszámú fogoly kihallgatásában helyi kollégáiknak segítsenek. Az ungvári kihallgatásokról csak néhány ember esetében vettek fel kihallgatási jegyzőkönyvet. Ez kapkodásra, átgondolatlanságra vall, de az is oka lehetett, hogy nem csak a feljegyzéseket, hanem a jegyzőkönyveket is kézzel írták, ami nagyon lelassította a folyamatot. A foglyok többségét csak kikérdezték, és a kihallgató tiszt erről, valamint a Magyarországról érkezett, rájuk vonatkozó iratok adataiból állította össze, és foglalta feljegyzésbe a szerinte fontos dolgokat. A képzetesebb, felkészültebb nyomozók a fontosabb személyek esetében feljegyzés helyett kihallgatási jegyzőkönyveket készítettek. A jegyzőkönyvek formai hiányosságai miatt nem állapítható meg belőlük készítésük helye. Az Oral History Archívum interjúalanyai közül többen mondták, hogy az ungvári börtönből kihallgatásra a KGB épületébe vitték őket. Ennek megállapítására a jegyzőkönyvek, feljegyzések nem alkalmasak. A szovjet pártvezetőket birodalmi szemlélet, gondolkodásmód jellemezte. A magyar forradalom a szovjet impériumot veszélyeztette, és ezt a birodalmi vezetők az ellenük intézett támadásnak fogták fel. Ezért döntöttek a KGB-s beavatkozás, a letartóztatások és deportálások mellett. A szovjetunióbeli kihallgatások egyik célja annak kiderítése volt, hogy mennyiben irányult a felkelés a Szovjetunió ellen, mennyire veszélyeztette a szovjet érdekszféra egységét.

---

²⁷ STANDEISKY, 1996, 14. p.

²⁸ RAINER M., 1999, 13. p.

Holodkov belügyminiszter jelentéséből kiderül, hogy a letartóztatottakat a „nyomozati szakaszban lévő foglyokra vonatkozó szabályok” szerint kezelték.²⁹ Azonban a szovjet KGB-nek nem volt joghatósága a magyar állampolgárok Magyarországon elkövetett cselekményeinek vizsgálatára. A jegyzőkönyvezés sem jelentette azt, hogy akár a magyar, akár a Szovjetunió valamely tagköztársasága büntetőeljárési jogszabályának megfeleltek volna ezek az eljárások, vagy a jegyzőkönyvek. A KGB tehát a joghatóságot nem csak a szűken vett szovjet birodalomra, hanem annak érdekszférájára, a népi demokratikus országokra is gondolkodás nélkül kiterjesztette, a joghatóság jogi fogalma helyett cselekvésének határait fegyveres erőinek elhelyezkedése jelentette.

Az iratok címe esetenként ugyan kihallgatási jegyzőkönyv, tartalmazza, hogy mikor készült, azt hogy kit hallgattak ki, hogy a kihallgatott milyen nyelven tett vallomást, ha volt tolmács, feltüntették annak nevét és azt is, hogy figyelmeztették arra, hogy a valótlán fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. cikkébe foglalt hamis tanúzás büntetést. A kihallgatott személlyel a kihallgatás okát, azt hogy mivel gyanúsítják, valamint jogait nem közölték, mint ahogyan azt sem, hogy egyáltalán miért is vitték az illetőt a Szovjetunióba. A kihallgatásaikra is a magyarországi kihallgatások kérdéseinek megisméltése, jellemzően önvallomásra készítés a jellemző. A kihallgató tiszt egyes szám harmadik személyben diktálta, vagy írta a gyanúsított vallomását. A jegyzőkönyvek, de gyakran a feljegyzések is, vegyesen tartalmazzák a vallomást, hol a diktálás szerinti egyes szám harmadik személyben, hol egyes szám első személyben. Ezért nem zárható ki, hogy ezeket a tolmácsok írták, amikor a Magyarországról érkezett iratokat próbálták lefordítani. Kevés iraton szerepel olyan jegyzet, amelyből egyértelműen megállapítható, hogy az irat eredetije magyar nyelven készült, és azt fordították le oroszra. Ezt az iratok keletkezésének dátumát és a deportálás időpontját egybevetve lehet kijelenteni.

A Szovjetunió távoli tagköztársaságaiból Kárpátaljára érkezett nyomozók nem ismerték sem a magyarországi eseményeket, sem a résztvevőket. Ezért akikről nem voltak előiratok, azoktól furcsamód megkérdezték, hogy miért vannak ott, mikor, ki és hogyan, milyen gyanúval tartóztatta le őket. Az első kihallgatásokról készített feljegyzéseikre a KGB-s nyomozók legtöbbször azt írták, hogy a gyanúsított vallomásán kívül más bizonyíték ellene nincs. Ez a megjegyzés is képzetebb kihallgatókra vall, később, a magyarországi eljárásokban a bizonyítékok hiánya a kihallgatókat nem zavarta, megelégedtek a vallomásokkal. Az egyik anyaghoz tűzött noteszlapon

---

²⁹ Hiányzó lapok, 1993, 155. p.

egymondatos összefoglalás található, amely így szól: „*A diákifjúsági szövetség tagja, munkás, süketnéma, nemzetőrség tagja volt.*”³⁰ ami Jóföldi Istvánra,³¹ a Budapesti Szerszámgépgyár géplakatosára vonatkozott. A szövegben aláhúzták, hogy süketnéma. Személyi iratai nem voltak. Elképzelni is nehéz, hogyan hallgathatták ki a süketnéma Jóföldit. A feljegyzés szerint kihallgatása során Jóföldi elmondta (sic!), hogy „*október 23-tól november 3-ig a munkásszállón tartózkodott. November 3-án belépett a nemzetőrségbe, amelynek az irányítása a Corvin moziban volt. Ott volt november 3-án és 4-én. Amikor őrséget adott, akkor puskát kapott, de utána elvették a fegyverét, mivel ő süketnéma. November 5-től 8-ig egy iskola pincéjében bújt meg, mert ekkor már a város utcáin harcok voltak. November 8-án szovjet katonák tartóztatták le, a harcokban nem vett részt, a résztvevők közül a nemzetőrségből név szerint senkit sem ismer.*”³² Valószínűleg leírhatta vallomását, de ez nem található a róla írt feljegyzés mellett.

Az orosz névképzésnek megfelelően a kihallgatott neve után az apa keresztnévét tüntették fel és nem az anyja nevét. Ezt következetesen minden iraton így alkalmazták. Az irattári anyagban csak a Tökölről elhurcoltak névsorában szerepel az apa neve helyett a magyar szokásnak megfelelően az anya neve.³³ A fordítások pontatlanok, elnagyoltak. A magyar szavaknak nem mindig sikerült megtalálni az orosz megfelelőjét. Az Oral History interjúalanyai közül többen is észlelték a tolmácsok hiányos nyelvtudását. Így az idegen nyelvű szöveg visszafordításakor, ha ragaszkodunk a szó szerinti fordításhoz, nagyon furcsa eredmények születnek. A hitelesség és szemléletesség kedvéért általában a szó szerinti fordításra hivatkozom, csak ahol értelemzavaró volt, ott térek el ettől. Az orosz kihallgatók a Magyarországról érkezett iratok, a letartóztatáskor felvett kihallgatási jegyzőkönyvek adataira támaszkodtak, ha voltak ilyenek. Az orosz nyelvű iratanyagban közvetlen utalás a magyar állambiztonságiak jelenlétére nincs.³⁴ Közvetetten azonban több bizonyíték is alátámasztja ezt a feltevésemet.

Végh György vezetésével a nyíregyházi ÁVH-sok több alkalommal jártak a Szovjetunióban. Azt, hogy közvetlenül részt vettek volna a kihallgatásokban, semmi

³⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/7, 31. p.

³¹ 1937-ben a Tolna megyei Bogyiszlón született. Apja mezőgazdasággal foglalkozott, anyja meghalt. Jóföldi 1953-tól volt DISZ tag, 8 osztályt végzett, és a IX. kerületben a Mester u. 71. szám alatt munkásszállón lakott. Hazatérése után nem vonták felelősségre.

³² KGB Archívum, 43-as fond, 1/7, 31. p.

³³ Ezt nyilvánvalóan magyar ember készítette, és később ezt fordították le oroszra. Maléter kíséretének két tagja is Kriszten Andor és az ifjabb Barcsa Zoltán, azt vallotta, hogy őket magyar ÁVH-s tisztek tartóztatták le. KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 247-252, 335-336. p.

³⁴ A KGB irataiban csak a budapesti Papp Gábor főhadnagy ungvári jelenlétére találtam írásos bizonyítékot. KGB Archívum, 43-as fond, 1/5, 169. p.

nem támasztja alá. A még életben lévők közül ilyen senki nem tapasztalt. Valószínűbb tehát, hogy csak a szovjet kihallgatókkal volt közvetlen kapcsolatuk, a kinti kihallgatásokba a KGB-sek a magyarokat közvetlenül nem vonták be. Kiderült, hogy egy-egy deportált már letartóztatása előtt is a helyi állambiztonsági szerv által nyilvántartott, megfigyelt személy volt. Azokat a deportáltakat, akiket a magyar állambiztonságiak tartóztattak le, elkísérték a róluk készített iratok, kihallgatási jegyzőkönyvek, a szovjet tanácsadók, katonák feljegyzései, de olyan rendőri jelentések, feljegyzések is, amelyek a megfigyelés alatt tartott személyekre vonatkoztak, esetenként korábbi ügynöki jelentésre hivatkozva. Ezekre többször is utalnak a KGB-s iratanyagban.

Ez is, és a későbbiekben ismertetett más iratok is megerősítették, hogy létezett a forradalom előtt is az állambiztonsági szervezet által nyilvántartott, megfigyelt személyi kör, tagjaikkal szemben a forradalom utáni megtorlásban igyekeztek eljárásokat kezdeményezni. Az eljárás milyensége, az hogy büntetőeljárást indítottak-e, vádemeléssel és bírósági ítélettel a végén, vagy csak rendőrhatósági felügyelettel, netán a munkahely elvesztésével zárult az ügyük, attól is függött, hogy a célszemély a forradalom alatt milyen magatartást tanúsított, nyilvánosan milyen kijelentéseket tett, és hogy ezeket mennyire tudták ellene felhasználni.

A Szabolcs megyéből elhurcoltak közül Maleczki Miklós anyaga nem került elő, Rác István és Vereczki György anyaga hiányos, ami a szovjet hatóságok egymás közötti levelezéséből derült ki, mert az abban jelzett mennyiségű iratnak csak töredékét találtam meg az irattárban.

Jelentős különbség van a forradalom nyíregyházi vezetőinek tartott személyek és például a nyírbátoriak anyaga között. A különbség mindenekelőtt mennyiségi. A vezetők, különösen Szilágyi László esetében többszöri és igen hosszú kihallgatások folytak, ezek több oldalas jegyzőkönyveket eredményeztek. A kevésbé fontos szerepet betöltött személyekről a kihallgatók csak rövid feljegyzést készítettek, s ebben összegezték a kihallgatásokon elhangzottakat. A feljegyzés rövide és tartalma alapján kihallgatásuk vagy nem volt alapos, vagy cselekményüket olyan jelentéktelennek tekinthették, hogy ezért nem törődtek velük. A különbség oka lehetett az is, hogy ki volt a kihallgató, mennyire volt szakmailag felkészült, alapos nyomozó, és nem utolsó sorban, mennyire volt tájékozott a magyarországi eseményekről. Az orosz nyelvű iratok másik közös jellemzője, hogy azokat – talán a kihallgató tiszt maga, vagy valamelyik felettesük – kiértékelte, a fontosnak tartott kijelentéseket aláhúzta,

megjegyzéseket, utasításokat írt melléjük. A jegyzőkönyvekhez, feljegyzésekhez egy-egy kis noteszlapot is hozzátűztek, ezeken a mögöttes irat tartalmának egymondatos összefoglalása található. Ezek is rendkívül hasznos információkat hordoznak. Például csak egy ilyen noteszlapon szerepel egy német női név, őt a feljegyzés szerint társaival együtt küldték vissza Budapestre. Inge Harfe-ről egyéb iratot nem találtam, míg két férfi társának saját kezű írásait olvastam. A névsorban azonban csak egyikük nevét tüntették fel. Esetük szemléletesen mutatja a deportáltakkal kapcsolatos információk rendszerezetlenségét, gyengeségeit.

Külön figyelmet érdemelnek azok a dossziék, amelyekben a hivatalok egymás közötti és házon belüli levelezései találhatóak. Feltételeztem, hogy ilyenek léteznek, logikusnak tűnt, hogy történtek ilyen levélváltások. Ezek kikutatása volt az egyik legnehezebb feladat a hiányzó fondjegyzék miatt. Megállapítható belőlük, hogy a KGB-n belül szigorú hierarchia volt, a kihallgatások anyagait időről időre a felettesekhez kellett betekintésre megküldeni. Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a magyar állampolgárok sorsára hatással lehettek-e a KGB-s, vagy szovjet pártvezetők véleményei, sokakat foglalkoztatnak.³⁵ Vannak olyan vélemények, amelyek ezt tényként kezelik. Vajon adtak-e utasítást, presszionálták-e magyar kollégáikat a szovjetek egy-egy eljárás kimenetelét illetően? Azt gondolom, hogy az orosz nyelvű iratanyagok ismeretében meg lehet erősíteni: azt a belső levelezések is igazolják, hogy a kihallgatást végzők felettesei időről időre betekintést nyertek a kihallgatások menetébe, és utasításokkal látták el beosztottaikat. A forradalom központi alakjai esetében biztos, hogy így volt.³⁶

A szabolcsiakkal is így történt. A forradalom megyei vezéralakjainak iratai is megjárták Moszkvát. Maljarov vezérőrnagy³⁷ november 26-án elküldte Moszkvába Ivasutyin³⁸ altábornagynak Szilágyi László kihallgatási jegyzőkönyveit, valamint a Szabolcs-Szatmár megyei Forradalmi Bizottmány üléseiről készült jegyzőkönyveket. Utóbbi további bizonyíték arra, hogy magyar nyelvű iratok elkísérték a foglyokat, vagy később küldték utánuk. Ezeknek többnyire oroszra fordított változatait őrzi az irattár, a magyar nyelvű később visszakerült Magyarországra. E szerint Szilágyi László kihallgatási jegyzőkönyveit, az ügyében keletkezett egyéb iratokat önállóan, fogoly

---

³⁵ Pl. Charles Gatit.

³⁶ Király Béla, Maléter Pál, Váradi Gyula és Marján István a szovjet vezetés szerint olyanok voltak, akiknek az esetére különös figyelmet kellett fordítani.

³⁷ A KGB Nyomozati Főhivatalának igazságügyi vezetője.

³⁸ Pjotr Ivanovics Ivasutyin tábornok, a KGB elnökhelyettese.

társainak anyagától elkülönítve terjesztette fel feletteséhez a tábornoki rendfokozatú KGB-vezető. Ebből is levonhatjuk azt a következtetést, hogy Szilágyi Lászlóra, mint a forradalom megyei vezetőjére kiemelt figyelmet fordítottak. De vajon miért? A kérdésre a jelentés dátuma, 1956. november 26-a ad választ. A nyíregyházi államvédelmiek, ekkor már második alkalommal, ismét Ungváron tartózkodtak. Ez a magyarázata annak, hogy a szovjet kihallgatók miért rendelkeztek olyan pontos információkkal, miért hivatkoztak 1956. október előtt keletkezett belügyi jelentések tartalmára, miért emelték ki Szilágyi Lászlót és néhány társát, miért nem foglalkoztak behatóbban mások magatartásával. Arra adat nem került elő, hogy Moszkvából milyen válasszal, véleménnyel, esetleg utasításokkal küldték vissza az iratokat.³⁹ Ezt megelőzően november 14-én az ungvári 1. sz. börtönben kihallgatott többi Szabolcs megyei anyagát⁴⁰ Kurnovszkij százados⁴¹ Savcsuk ezredesnek⁴² küldte meg. A kísérő irat a kutató számára első ránézésre érthetetlen, de fontos adatot tartalmaz. A Moszkvába szánt levélen egyedül Lupkovics György neve mellett szerepel többletinformáció, az, hogy a Horthy-hadseregnek volt a tagja.⁴³ Ez nem igaz, ilyet kihallgatásakor nem mondott, de nem is mondhatott. Ez a magyar belügyisek hatására kerülhetett be ebbe az orosz nyelvű iratba, azért hogy a rendszer ellenségfogalmának megfeleljen.⁴⁴ Az nem derül ki, hogy ezt az iratot hogyan fogadta a KGB-s vezető, és adott-e, s ha igen milyen utasítást beosztottjainak.

A nagyszámú fogoly elhelyezése gondot okozott. A volt deportáltak közül többen mondták, hogy az első napokban utaztatták őket, mert még keresték, hogy hová is helyezték el őket. Az összesítő névsor olyan megjelölést nem tartalmaz, hogy ki melyik börtönben volt. Erre nézve a legbizonytalanabbak az iratok. Közvetett módon tudtam meghatározni, hogy sokan kerültek az Ungvártól távol eső Sztrij börtönébe. Ez a szovjet hatóságok egymás közötti levelezéséből derült ki. Grocenkó alezredes⁴⁵ levelet írt kárpátaljai kollégájának. Ebben leírta, hogy a november 19-én kihallgatott 147 ember közül 32-en vallották be, hogy fegyverrel voltak letartóztatva, kettő bevallotta, hogy

---

³⁹ Idősebb, volt KGB-s tisztek közlése szerint legvalószínűbb a telefonon adott utasítás.

⁴⁰ Lengyel Antal, Lupkovics György, Rácz István, Márfoldi István, Dandos Gyula, Kabai Dezső, Malecki Miklós, Szilágyi László, kihallgatási jegyzőkönyveit és a Nemzeti Bizottság gyűléseinek 30 oldalnyi jegyzőkönyvét tartalmazta a 141 oldalnyi melléklet.

⁴¹ Az ungvári börtön parancsnoka.

⁴² A KGB kárpátaljai vezetője.

⁴³ Ezzel ellentétben csak az I. világháborúban katonáskodott, szovjet hadifogságba esett és Turkesztánba került hadifogolytáborba. Innen orosz forradalmárok segítségével tért haza. Katona később nem volt.

⁴⁴ Végh őrnagy a Szabolcs megyei államvédelmi vezető embereivel november 16-tól 28-ig Ungváron tartózkodott.

⁴⁵ A KGB drogobicsi kerületi vezetője.

részt vett a tüntetésekben, 113 ember azt vallotta, hogy semmilyen törvénytelenséget nem csinált. Ekkor még nem volt kihallgatva 120 ember. Ebből következik, hogy a levél írásának (dátum nem szerepel rajta) időpontjában legalább 267 ember volt Sztrijben. Más városok börtöneibe való elhelyezésről iratot nem találtam. Az ungvári kihallgatások eredményeképpen a Kárpátaljai Megyei Belügyi Osztály átkért Sztrijből 76 főt a kihallgatottak közül, valamint 44 még ki nem hallgatott személyt.⁴⁶ Sokszor a szovjetek sem tudták, hogy hol is vannak a letartóztatottak. Klimenko ezredes elküldött egy névsort Glebov ezredesnek, amelyen 140 név szerepelt. Erre Glebov azt válaszolta, hogy a listán szereplők közül mindössze 16-an vannak náluk.⁴⁷

A szovjet kihallgatók és a magyarországi KGB-s és katonai egységek parancsnokai között is állandó és élénk kapcsolat volt. A kinti fogságban lévő emberek beazonosítása után, ha nem voltak rájuk vonatkozó adatok, iratok, megpróbálták Magyarországról beszerezni ilyeneket. A kapkodásban azonban az is előfordult, hogy olyanok iratait küldték ki, akik nem voltak a Szovjetunióban. Ez derül ki a Debrecenbe Kozlov ezredesnek küldött levélből is. Ebben tévedésből kiküldött 84 oldalnyi iratot küldtek vissza. Ez a csomag tartalmazta Földesi István, november 7-i és 8-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, személyes iratait, pártkönyvét és útlevelét. Brusznjai Árpád, magyar nyelvű november 11, 12-i kihallgatási jegyzőkönyveit, Kis Gál Imre november 11, 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveit, Dormány László november 12-i kihallgatási jegyzőkönyvét, Mackó Miklós november 12-i magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyvét, és Ferenczi nevű (volt párttitkár) magyarul írott kérvényét Brusznjairól, Kisgálról és Lóránt Imréről. A kérvény és az iratok tartalmáról adatot nem találtam. Az iratok között volt még 9 db Dormány és Mackó aláírással ellátott, fegyverek kiadására vonatkozó meghatalmazás Veszprém város és a környező falvak Forradalmi Tanácsainak és a Nemzetőrségnek címezve. Veszprémből nagyszámú foglyot vittek ki, ezért gondolhatta a küldő, hogy ezek a személyek is közöttük vannak. Feltehetően egy Kovács nevű veszprémi nyomozó százados küldhette ki, mert az általa november 9-én kiállított igazolások (az érintettekről szóló feljegyzései) és ezek fordításai is az iratok között szerepeltek. Az aláírás nélküli irat azzal zárul, hogy ezeket tévesen küldték ki a Szovjetunióba, mert a levél írójának tudomása szerint az érintett személyek akkor a debreceni börtönben voltak.⁴⁸

---

⁴⁶ KGB Archivum, 43-as fond, 1/21, 97. p.

⁴⁷ Uo. 25. p.

⁴⁸ Uo. 68. p.

A volt záhonyi állomásfőnök, Szücs Sándor szerint Záhonyból is sok embert vittek a Tisza túloldalára november 4-e után, de csak ketten maradtak tartósan szovjet fogságban. A rövid idő múlva visszaküldöttek nevei pedig nem maradtak fenn, így számuk ma már megbecsülhetetlen.⁴⁹ Idősebb, egykori KGB-s nyomozók a deportáltak létszámát két-háromezer körülire becsülik. Mint minden becslés, ez is magában hordozza a nagyobb fokú tévedés lehetőségét, de ez a szám is jóval kevesebb, mint egy-egy Magyarországon napvilágra került tízezres számadat. A tízezres létszám már olyan nagy elhelyezési gondot jelentett volna, hogy annak több bizonyítéka maradt volna ránk. A szovjet hatóságok fentebb ismertetett hevenyészett névsorai miatt ma már nem lehet pontos számot mondani a szovjet börtönökben raboskodott magyarokról. Az azóta előkerült listák sem oszlatják el kételyeinket, főleg ha figyelembe vesszük az iratanyagot megőrző ukrán állambiztonsági szerv közlését, miszerint 22 fő fogva tartott visszatérésére nincsenek bizonyítékok.⁵⁰ Ez csak a nyilvántartásba vett személyekre vonatkozik, az abból kimaradtokról még kevesebbet tudunk. A szovjet KGB által készített névsorokon szereplők neveit vizsgálva biztonsággal jelenthetjük ki, hogy többen, sokkal többen lehettek az elhurcoltak. Olyanok is beszámoltak kényszerű kint tartózkodásukról, akiknek a neve a listákon nem található.⁵¹ A KGB irattári anyagában is több olyan személy iratát, kihallgatási jegyzőkönyvét, róluk szóló levelezést találtam, ami az ottlétüket bizonyossá teszi, nevük az összesítő listán mégsem szerepel. Ilyen például a német állampolgár Otto Franke.⁵²

A fogva tartottakról kétféle iratanyag volt. Egy a szovjetek kihallgatók részére szóló, és egy, amely Magyarországról érkezett, illetve amelyet oda küldtek vissza. A KGB irattárában maradt feljegyzések tartalmazznak olyan megállapításokat, hogy a feljegyzésekhez csatoltak olyan igazolásokat, amelyeket a kihallgatott személyi anyagából vettek ki. Ez a személyi anyag lehetett a magyarországi keletkezésű, onnan érkezett, illetve oda visszaküldött anyag. A Szabolcs megyei deportáltakról készült orosz nyelvű iratok közé helyezték el a Nyíregyházi Forradalmi Katonatanács közleményét. Ez nem köthető a deportáltak egyikének személyéhez sem. Követelései viszont érzékeltették a szovjet kihallgatókkal a magyarországi eseményeket. A fordítás

---

⁴⁹ A Szüccsel együtt fogságba ejtett Könczöl Ernő volt határőr hadnagy ezzel szemben csak kettejük elhurcolására emlékszik, szerinte a többieket még Záhonyban elengedték a szovjetek.

⁵⁰ Ukrajna Állambiztonsági Hivatala ungvári részlegének összefoglalója a magyarországi eseményekről és deportálásokról tartalmazza ezt a megállapítást.

⁵¹ Ilyen pl. Kálmán Béla, In: ORBÁN, 2001, 281-309, Mikes Tamás története pedig az Oral History-ban található.

⁵² Otto Franke Wragge Horsttal együtt a Német Vöröskereszt segélyszállítmányával érkezett Magyarországra. KGB Archivum, 43-as fond, 1/21, 91-97. p.

szerint az 1956. október 31-én teljes titokban, demokratikus alapokon megalakult Nyíregyházi Forradalmi Katonatanács követelte a szovjet csapatok feltétel nélküli kivonását, Magyarország függetlenségét, a Varsói Szerződés felmondását, a magyarországi szovjet érdekeltségek ellentételezés nélküli megszüntetését, a katonák egyenruhájának megváltoztatását, fizetett, hivatásos hadsereg megszervezését, a sztálinista-rákosista politikát támogató állami tisztségviselők leváltását, valamennyi katona számára a kéthetes szabadság bevezetését, a nemzeti egyenruha visszaállítását.⁵³

A deportáltakra vonatkozó feljegyzések és kihallgatási jegyzőkönyvek között több, nem rendszerezett, kézzel írt rövid feljegyzés található. Ezek részben a tolmácsoktól erednek, mert a magyar nyelv különleges szakszavai gondot okoztak nekik, ezeket próbálgatták különböző szavakkal lefordítani, másrészt a kihallgatók is papírra vetették a számukra érdekes mondatokat.⁵⁴

A magyar hatóságok által készített iratokat oroszra fordították. Oroszul zajlott a kihallgatás is, ezért több magyar nyelvű tolmácsra volt szükség. Róluk alig tudunk valamit. A túlélők elmondása szerint kárpátaljai lakosok, főleg egyetemisták, főiskolai hallgatók tolmácsoltak. Ez is magyarázat lehet a helyenként igen gyenge színvonalú fordításra. Az is előfordult, hogy váltották őket, nehogy ugyanaz a személy tolmácsoljon az ismétlődő kihallgatásokon. Az oroszul is tudók közül pedig többen oroszul tettek vallomást. Ezt úgy rögzítették, hogy a gyanúsított saját kérésére tette meg vallomását orosz nyelven. Ez is képzetesebb nyomozóra valló megállapítás. Arra senkit sem lehetett kényszeríteni, hogy ne anyanyelvén tegyen vallomást. Így volt ez a Nyíregyházáról elvitt Pintér István esetében is: a volt katonatiszt a Frunze Akadémián is tanult, az orosz nyelvet jól beszélte. Oroszul tett vallomást a két záhonyi fogva tartott, Könczöl Ernő és Szücs Sándor, valamint Maléter kíséretének néhány tagja is. A kihallgatók tájékozatlansága, néhol gyenge felkészültsége, eszköztelensége hosszú kihallgatásokat eredményezett. A fentebb idézett Pintér István ungvári kihallgatása, annak ellenére, hogy ő maga oroszul beszélt és orosz nyelven tett vallomást, 1956. november 13-án 10¹⁵-kor kezdődött és aznap 20⁰⁰ óráig tartott. Az eredmény egy 7 oldalas kézzel írott kihallgatási jegyzőkönyv. Ezt másnap, 14-én 9⁵⁰-es kezdettel

---

⁵³ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 100. p.

⁵⁴ Így keletkezett a Márföldi anyagában elfekvő néhány lap is. Ezek egyikén az szerepel, hogy Márföldi beszámolt fogolytársa, Dandos Gyula elbeszéléséről, aki elmondta, hogy kihallgatói elvettek tőle egy feljegyzésekkel teli füzetet. Ez később Dandos Gyula kihallgatásához szolgálhatott adalékkul. Azt is fontosnak tartották lejegyezni, hogy Márföldi hitt abban, hogy megváltozik a rendszer és visszakapja a földjeit. Dandos Gyula feljegyzésekkel teli füzetét az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megtaláltam, az visszakerült Magyarországra.

folytatták. Közben 13¹⁵-től 15⁰⁰ óráig szünetet tartottak. A kihallgatást 18¹⁰-kor fejezték be, az eredmény 10 oldalnyi szöveg. Hogy mi vetett véget az önkéntesen vállalt orosz nyelvű vallomástételnek, nem tudni. Ennek oka lehetett betegsége, de a vele szembeni bizalmatlanság is. Azonban tény, hogy Pintér István november 16-i kihallgatásán már tolmács is jelen volt, mégpedig Varga Magdaléna Andrejevna személyében. Pintér István kihallgatása azért is sajátos lehetett, mert cellatársa elbeszélése szerint Pintér cukorbetegséggel küzdött, és fogsága alatt gyakran esett kómába. Emiatt az ungvári kórházba is bekerült. A kihallgatások pontos végrehajtásáról nem árulnak el részleteket a fennmaradt iratok. Azt lehet csak biztosan tudni, hogy a Szovjetunió belső részeiből Kárpátaljára vezényelt nyomozókat és környékbeli tolmácsokat alkalmaztak. A kivonatokat, feljegyzéseket értékelő személy a számára fontos részeket aláhúzta. Így jelölte meg azt is, hogy Pintér István a Magyar Dolgozók Pártjának volt tagja, hogy alezredesi rendfokozatot ért el, és hogy a felkelés idején tolmácsolt a szovjet hadseregnek. Ugyancsak aláhúzták, hogy Pintér Szilágyi Lászlót nevezte meg a forradalmi tanács vezetőjének.

A magyar pártvezetők közül is többen illették a megmozdulásokat ellenforradalomként, ami később a jogi fogalmak mellett is jelzőként állandósult. Ez a fogalom is szovjet eredetű. 1956. december 3-án Malenkov⁵⁵ és Arisztov⁵⁶ Budapestről telefontáviratot küldött az SZKP Központi Bizottságának. Ebben jelentették, hogy abban állapodtak meg Kádárral, hogy a KB következő ülésen felveti az események értékelését. Ők pedig meggyőzték Kádárt arról, hogy azt ellenforradalomként kell értékelni. Ezt Kádár elfogadta, és önmaga igazolásaként kijelentette, hogy 1945-46-ban proletárforradalom ment végbe, ami megteremtette a munkásosztály hatalmát. A győztes proletárforradalom után pedig nem lehet még egy forradalom, az csak ellenforradalom lehet. Ennek célja pedig a Magyar Népköztársaság államrendjének, más szóval a magyar proletárdiktatúrának a megdöntése.⁵⁷ A győztesek ellenforradalom alatt értettek minden olyan törekvést, amely az ő rendszerüket elutasította, ezért minden olyan politikai törekvés, elképzelés, amely ezzel szemben valami mást akart, az ellenforradalom volt. Ezt támasztották alá azoknak az értelmiségieknek az ideológiai magyarázatai is, akik magukat kommunistáknak tartották, csak a Rákosi-rendszer kommunista jellegét kérdőjelezték meg. Általánosságban megállapíthatjuk, hogy a

---

⁵⁵ Az SZKP KB titkára.

⁵⁶ Az SZKP KB titkára.

⁵⁷ Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994, 5. p.

posztsztálinista rezsim minden olyan magatartást ellenforradalminak tartott, amellyel ideológiai zavart keltve a szocialista táborot bomlasztották.

A források között sajátos helyet foglal el a volt Szovjetunió büntető törvénykönyve. Formailag az egységes szövegű kódex a tagköztársaságok önálló büntető törvénykönyveként létezett. Így a szovjetunióbeli kihallgatások tekintetében az ukrán Btk. volt a mérvadó, mert Ukrajna területén zajlottak a kihallgatások.⁵⁸ Mindössze a tolmácsok figyelmeztetésekor hivatkoztak erre, a gyanúsítottak esetében nem. A jogszabálygyűjtemény áttanulmányozása során számomra ismerős, ám mégis különös megfogalmazással találkoztam. A büntető törvénykönyv⁵⁹ különös részének I. fejezetében helyezték el az államellenes bűncselekményeket. Az államellenes bűncselekmények csoportjában pedig az úgynevezett ellenforradalmi bűncselekményeket. Az 58. § ezt a következőképpen határozta meg: *„Ellenforradalminak tekintendő mindenféle cselekmény, amely a munkás-paraszt tanácsok [szovjetek], és az általuk, a Szovjet SZSZ Köztársaságok Szövetsége [Szovjetunió] Alkotmánya, és a szövetségi köztársaságok alkotmányai alapján megválasztott, a Szovjet SZSZK, a szövetséges és az autonóm köztársaságok munkás-paraszt kormányai megdöntésére, aláaknázására, vagy meggyengítésére, vagy a SZU külső biztonságának és a proletárforradalom alapvető gazdasági, politikai és nemzeti vívmányainak aláaknázására vagy gyengítésére irányul.”* Ehhez a törvényi tényálláshoz fűzött magyarázat szerint *„A minden dolgozó érdekeit célzó nemzetközi szolidaritás erejénél fogva az ugyanilyen cselekményeket akkor is ellenforradalmiaknak kell tekinteni, amikor azok a dolgozók bármely más állama ellen irányulnak, bár azok nem tagállamai a Szovjetuniónak.”* A Szovjetunióban ez az ellenforradalom-fogalom már a büntető törvénykönyv 1926-os szerkesztett változatában is szerepelt. Nálunk az ellenforradalom-fogalom a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a Tanácsköztársaság bukását követően vált használatossá. Az 1956-57-ben alkotott jogszabályok is használták ezt a fogalmat, az 1957. évi 25. tvr. is ellenforradalmi bűntettekről beszél. A magyar jogrendben azonban közvetlen büntetőjogi értékelést nem kapott. Ugyanakkor az ellenforradalom-fogalom széleskörű használatának, elterjedésének okát ebben is látom, mert a szovjet beavatkozás, a nyomozás lehetővé tette a fogalom szélesebb körű elterjedését, használatát. A szovjet büntetőjogi norma szövege a birodalmi gondolkodásmódra és szemléletmódra is magyarázat.

---

⁵⁸ A joghatóság hiánya miatt ennek jogi jelentősége nem volt.

⁵⁹ Ukrán Btk, 1945.

1.4. A dolgozat felépítése, szerkezete

Döntően az időrendiség elvét követtem, de a szoros összefüggések és a forrásanyagok újszerűsége miatt a logikailag összetartozó anyagok ismertetését, elemzését közbevetőleg végeztem el. A dokumentumok újszerűsége indokolná a közlésüket, ám terjedelmi okokból ezeket mellőzöm. A téma határainak kijelölése bizonyult a legnehezebbnek. Az egymással összefüggő események, az ezekről szóló iratok egyre tágabb kört rajzoltak. Az országos szintű eseményeket ezért csak a dolgozat témája szerinti terjedelemben, a megtorlás módszertanának ismertetéséhez, a Szabolcs megyei összefüggések feltárása végett foglaltam dolgozatomba. A dokumentumanyag és az irodalom, történeti szempontú feldolgozását a fejezeteken és az alfejezeteken belül végeztem el. A történeti áttekintéssel az eddigi ismereteket foglaltam össze, a kiindulópontot és a keretet kívántam vázolni. A nyíregyházi forradalmi események rövid ismertetése után a forradalom utáni megtorlás gyakorlati végrehajtását az országos történésekbe ágyazva, azok részeként mutatom be. Írok a kezdetekről, a Kádár kormány megtorló hatóságai által foganatosított letartóztatásokról, a Szovjetunióba történt deportálásokról és az onnan való visszatérésről, a nemzetközi jogi kitekintést követően az 1957. év elején kezdődött nyílt eljárásnak nevezett nyomozásokról, a vádemelésről. A következő fejezetben a bírósági eljárást, majd azt követően az ítéletek végrehajtását, a börtönlétet elemzem. Közbevetőleg a nyomozók, a vádlók és a bíró életútját is ismertetem. A záró szakaszban a rendszerváltásig tartó megfigyelést taglalom. Valamennyi fejezet magában foglalja az állambiztonsági szervezetnek az adott témához kapcsolódóan ismertetett munkamódszereit, döntően a titkos adatszerzést, az ügynökségek tevékenységét.

1.5. Főbb kutatási eredmények

1. Szabolcs-Szatmár megye és központja, Nyíregyháza a harci eseményeket tekintve nem tartozott a forradalmi események első vonalába. A vidék forradalmára illő valamennyi ismert megállapítás, a diktatúra elvetése és a demokratikusan választott önkormányzati forradalmi szervek megteremtése, a polgári szabadságjogok korlátozás nélküli deklarálása a térségre és a városra is vonatkoztatható.

2. Az országra kiterjedő pártbefolyáson túl a személyes bosszú határozta meg alapvetően a büntetőeljárás alá vontak személyét és a büntetés mértékét.

3. Az ítéletek alakulásában nem a szovjetek tekinthetők a kezdeményezőknek, fő szerepük a magyar belügyi szervek munkájának segítése volt.

4. Az azonos tényállást megvalósító elítéltek büntetései közötti szembeötlő különbségnek az a magyarázata, hogy az ítélezők az 50-es évek osztálybíraskodásának folytatásaként nem a cselekmények, hanem az elkövetők személyének megítélése szerint szabták ki a büntetéseket. Így az áldozatok „rossz osztályhelyzetük” miatt – az osztályharc jegyében – szenvedték el a megtorlást.

2. Történeti áttekintés

2.1. 1956 megítélése a történettudományban és a társadalomban

Az 1956-os forradalom története egészen a rendszerváltásig ideológiai-politikai, valamint rendőri kérdés volt. Az elítéltek kiszabadulásukat követően sem váltak teljes jogú állampolgárokká, nem helyezkedhettek el szakképzettségüknek, érdeklődésüknek megfelelő munkahelyeken, munkakörökben. Voltak, akik a börtönből kijöve rendőri felügyelet alá kerültek, sokan egészen a rendszerváltásig a titkosszolgálat megfigyeltjei lettek. Társadalmi kivetettségüket sok esetben gyermekeik is megszenvedték. A hatalom az emlékezést is igyekezett átalakítani, hogy a társadalom tagjai tanuljanak meg úgy emlékezni, ahogy azt tőlük elvárják. Mérei Ferenc össznemzeti elfojtásnak nevezte ezt, az 1956-os forradalom eltiprását követő manipulált időszakot. Az emberek többsége rövid idő alatt „elfelejtette,” kitörölte emlékezetéből élményeit, érzéseit, véleményét elhallgatta, látszólag elfogadta a hivatalos ideológia, a propaganda értékelését. Mind hivatalos, mind magán szinten, a legtöbb családban egészen a rendszerváltásig tabu volt 1956 és az azt követő megtorlás.

Kezdetben a Kádár-rendszer igényeinek megfelelő, de a valóságtól messze álló, torz kép bemutatása az 1956. november 4-e utáni agresszió igazolása volt, majd 1989 után mindinkább az igazságkeresés jegyében íródtak a történeti feldolgozások. Az 1989 előtti egyoldalú, ellenforradalom-értelmezését követő munkák a mai napig heves vitákat váltanak ki, amelyek a definíciók, az igazságtétel, az ünneplés módja körül zajlanak.

A Történelmi Igazságtétel Bizottsága⁶⁰ 1988 májusában felhívást adott ki az élők és a

---

⁶⁰ A szervezet alapvető célkitűzése volt, hogy a magyar köztudatból tűnjenek el a kommunista diktatúra történelemhamisításai és méltó megvilágításba kerüljenek azok az események és személyek, amelyeket és akiket a Kádár János névvel fémjelzett kommunista rendszer jellegéből és eredetéből eredően pellengérré állított és üldözött.

holtak teljes erkölcsi rehabilitációját követelve. Felhívásában korabeli emlékek és dokumentumok összegyűjtésére is felhívott. Történelmi szekciójából pedig megalakult az 56-os Intézet.

Emellett olyan vélemények is rendre megfogalmazódnak, hogy a társadalmat nem érdekli 1956. Személyes tapasztalatom is, hogy a ma ifjúsága nem ismeri a történelem ezen időszakát, de korosztályom tagjai sem érdeklődnek iránta. Különösen szembeötlő a helytörténeti ismeretek hiánya.

Ismerjük a forradalom tömegeket megmozdító hatását. Tudjuk a tömegmozgalom elindításában a diákság meghatározó szerepét. Egyre több adatunk van a fegyveres felkelésről, résztvevőiről. A magyar 1956-os forradalomhoz fogható fegyveres felkelés nem volt a szovjet érdekszférában. A hazai nézetkülönbségek mellett szemléletes a külföldi véleményekben rejlő eltérő megítélése a magyar forradalomnak. Megegyeznek abban, hogy a nyugati sajtó, elsősorban a Szabad Európa Rádió alaptalan biztatást jelentett a magyarok számára, felvillantva az esetleges nyugati katonai segítséget is. A magyar adást erős érzelmi tónus jellemezte, amely visszatekintve könnyelmű bizodalmat eredményezett.⁶¹ A magyar nép számára a Szabad Európa Rádió jelentette Amerika álláspontját, a magyarországi hallgatók nem egyszer olyan kommentárokat-véleményeket tekintettek híranyagnak, amit a hallgatók hallani szerettek volna.⁶² Az Egyesült Államok vezetői nem voltak tisztában a magyarországi helyzettel, az nem is állt az amerikai hírszerzés érdeklődésének középpontjában. Az amerikai pártcsatározások során elhangzott politikusi beszédek, ígéretek is az alaptalan bizakodást táplálták.⁶³

Ismerjük a forradalom önszerveződő sajátosságait is. Azt az önszerveződést, amely főleg a vidék forradalmát jellemzi, amelynek oka Standeisky Éva megállapításával élve a központnélküliség volt. A települések és a munkahelyek igazgatását a különböző névvel jelzett forradalmi bizottságok vették át, vezetőit és tagjait a szociálisan, műveltségben, együttélési hagyományokban különböző helyiek mérvadó csoportjaiból választották ki. A munkástanácsokba beválasztott, a hatalom által a rendszer ellenségeinek tartott személyek okozta ellentmondás magyarázata, hogy a „munkás” alatt sokan a „népet” értették.

---

⁶¹ PIRITYI, 2008.

⁶² BORBÁNDI, 1995, 244. p.

⁶³ GATI, 2006, 74. p.

Nyíregyházán sem a fegyveres harc volt a meghatározó, hanem az az önszerveződés, amely a települési és területi, valamint egyéb forradalmi szervek, munkástanácsok és más, például az értelmiségiek szerepvállalását tükröző bizottságok létrejöttéhez vezetett.

Sok a legendászerű történet, ezek tele vannak szándékos, vagy jó szándékú torzításokkal. Litván György megfogalmazásában: „*Lankadatlanul mítoszokat, legendákat gyártanak, netán hazugságra is vetemednek a forradalom túlélői, ki-ki a saját szerepének utólagos felnagyítása végett.*”⁶⁴ Mi ennek az oka? Kende Péter szerint az egyik ok, hogy harminc évig szinte lehetetlen volt a forradalomról beszélni. Ha valmiről nem hallanak az emberek a családjukban, akkor azt valamiféle bizonytalanság, idegenség lengi körül. Így 1956 a nemzet kegyes emléke helyett a mai csatározások szimbólumává lett.⁶⁵ A legendák között szerepel a Szeu vagy Budapest kérdésre adott válasz, a megtévesztett szovjet katonák mítosza, az hogy a november 4-e után Magyarországra érkező szovjet katonák a Dunáról azt gondolták, hogy az a Szeu csatorna. Felbukkannak ilyen tévhitek a nyíregyházi forradalmi események kapcsán is. A nyíregyházi szovjet helyőrség parancsnoka külföldi, imperialista felbujtókról, segítők felől érdeklődött a forradalom vezetőitől. 1956. november 3-án a Szabolcs-Szatmár megyei Forradalmi Bizottság ülést tartott. Ezt Szilágyi László elnök azért hívta össze, mert ekkorra a várost a szovjet csapatok körülzárták, a vasútállomást elfoglalták. A lakosság nyugtalankodott, ezért megnyugtató megoldást kerestek. A szovjetekkel tárgyaló Óry Endre arról tett jelentést, hogy a szovjet parancsnokság úgy értesült, az ország területére más országokból ejtőernyővel csapatok jönnek, és nekik ezt kell megakadályozni. Tudomásuk szerint a Pilisben már 3-4000 fő van.⁶⁶

Kiegészítendő ez azzal, hogy a megszállás és megtorlás kezdeti időszakában keletkezett iratok tanúsága szerint is uralkodó nézet volt a szovjet vezetésben, hogy a magyar forradalmat Nyugatról szervezték, támogatták. Ezt a szovjet politikai elit részéről propaganda fogásnak, a végrehajtás szintjén lévő katonák, KGB-s tisztek esetében képzelt valóságnak lehet értékelni. A deportált magyarok kihallgatásain számtalan erre vonatkozó kérdést tettek fel a KGB-s tisztek. 1956. november 16-án Sztríjben, az Ukrán KGB munkatársa, Kamkov százados kihallgatta az ott raboskodó Imre Bélát, akit november 10-én Budapestről vittek el. Imre 1932-ben Kemecsen született, és géplakatosként dolgozott Budapesten a Gheorgiu Dej hajógyárban. Mivel

---

⁶⁴ Lázadás Rákosi ellen. Litván György emlékei, Kurcz Béla interjúja. 168 óra, 2006. november 16.

⁶⁵ Kende Péter: 1956 nem találta meg méltó helyét a nemzeti emlékezetben. MTI-hír, 2006. november 15.

⁶⁶ ÁBTL, 3.1.9. V-145356/4, 232. p.

oroszul nem beszélt, a kihallgatásnál tolmácsként működött közre Kassai Ottó, aki a Kárpátaljai terület, Ungvári járásbeli Domonya faluból származott. A hat órás kihallgatás során többek között azt kérdezte tőle kihallgatója, hogy „*Tud-e olyan személyekről, akik a forradalom idején átjöttek a magyar-osztrák határon és Magyarországon szervezték a zavargásokat.*”⁶⁷

A Forgószél-hadművelet végrehajtásának módja miatt semmi okunk kételkedni abban, hogy a szovjet sajtó és a hadseregben folyó agymosási technika ne tette volna meg a hatását, a nyelveket nem tudó katonákra. Ilyen mítosznak tartom, hogy a szovjet fogva tartók jószágosak voltak: az ungvári kihallgatások alkalmával bagatellizálták a nyíregyházi vezetők szerepét, mondván, ha nem fogtak fegyvert, nem öltek embert, nem is követtek el bűnt. A magatartásbeli változás okai a magyarországi személyes tapasztalatok és az ungvári, sztríji kihallgatások során szerzett benyomások lehetnek. Ehhez kapcsolódó további tévhit, legenda, hogy a megyei forradalmi bizottság vezetője, Szilágyi László a szovjetektől menlevelet kapott. Ennek a ma már ismertté vált KGB-s iratok ellentmondanak. Ezt azonban ő is és hozzátartozói is tényként kezelték. Szilágyi László bíróság előtt tett vallomásaiban külön is kitért arra, hogy a Szovjetunióban őt kihallgatók azt mondták neki: „*csak azt tette, amit a párttitkárnak kellett volna tenni, otthon csak meg fogják köszönni.*”⁶⁸ Hasonlóról számolt be Dr. Fazekas Zoltán, aki olyan igazolást kapott a szovjet kihallgatóitól, hogy bűncselekmény hiányában engedték haza.⁶⁹ Mindkét irat közös jellemzője, hogy azt később a magyar hatóságok nem fogadták el, a Szilágyi Lászlóé el is tűnt. Ma már egyéb bizonyítékokkal nem támaszthatók alá a Szilágyi Lászlóval kapcsolatos korabeli információk. Az tény, hogy családja körében Szilágyi László beszélt a szovjetek által kiadott menlevélről, arról, hogy kihallgatói nem tartották tetteit bűncselekménynek. Ilyen értelemben beszélt még Lupkovics György is, akinek szovjet kihallgatói azt mondták, ha nem volt fegyvere, nem lőtt le senkit, akkor nem követett el bűnt.

Ezek a szovjet magatartások a korabeli iratok ismeretében inkább csak figyelem elterelésre, a fogva tartottak megnyugtatóására szolgálhattak. A kihallgatások anyagait a felettes KGB vezetőknek elküldték, azok véleményezték. Azt sem lehet azonban egyértelműen kizárni, hogy a kihallgatók tényleg így gondolkodtak, s csak a foglyok és anyagaik átadása után a magyar szervek döntése változtatta meg megítélésüket. A

---

⁶⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/7, 23-30. p.

⁶⁸ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 288. p.

⁶⁹ OHA, Dr. Fazekas Zoltán interjú.

militáns szovjet gondolkodásmód csak az erőszakos, fegyveres cselekményeket tekintette főbenjáró bűnnek. Véleményem szerint a szovjet KGB-s vezetés is a vezetőkre koncentrált. Ezzel meghatározták a magyarországi eljárásokat is. Erre utalnak az orosz nyelvű listák, amelyeken egy-egy város, megye forradalmárai közül kiemelték a vezetőket, nevüket aláhúzták. A visszaadottak listáján is megjelölték azokat, akiknek a magatartását további vizsgálatra rendelték.

Szakolczai Attila az általa szerkesztett könyv bevezetőjében⁷⁰ a vidéki forradalom menetét három szempontból tipizálja. Voltak vidéki központok, ahol nem kerekedtek felül a forradalmi erők a helyi hatalmi szerveken, mert erőszakkal ideig-óráig elfojtották a próbálkozásokat. Így történt ez Esztergomban vagy Kecskeméten is, ahol a földi-légi fegyveres beavatkozás felülkerekedett. Az erőszakos hatalommegtartás több helyen sortüzeket eredményezett. Ezek feldolgozása is megtörtént, így ismert a sortüzek három periódusa, az időben elválasztható sortüzek eltérő funkciója is. Közös jellemzőjük a brutalitás. Céljuk az ellenállás letörése volt.

A másik csoportba tartozik a forradalmi erőknek a hatalom agresszivitására adott válasza, ami hatalomátvételt eredményezett. Így volt ez Mosonmagyaróváron, és Miskolcon, ahol a megyei rendőr-főkapitányság épülete előtti tüntetők közé lőttek. Válaszul a városba özönlöttek a környező üzemek munkásai, a bányászok és gyakorlatilag ostrom alá vették a főkapitányságot. A halálos áldozatokat is eredményező népharag elsöpörte a rendőrséget és az ÁVH-t, a tényleges irányítás, a hatalom a Megyei Munkástanács kezébe került.

A harmadik csoportba azok a vidéki helyszínek tartoznak, ahol viszonylag békésen, ellenállást alig tanúsítva omlott össze a helyi állami apparátus. A helyi vezetést itt is forradalmi testületek vették át, mint Győrben, Szolnokon és Nyíregyházán.⁷¹

Volt egy általános tempókülönbség a forradalom menetében város és vidék között. Ennek a nyíregyházi megmozdulás iskolapéldája. A vidéki Magyarország forradalmi eseményei ugyanakkor az országos események szerves részei. A Szegeden megalakult MEFESZ először mondta ki a szovjet csapatok kivonásának követelését,⁷² a forradalom első fegyveres akciója pedig Debrecenben volt, itt voltak az első halottak is. Köztudott, hogy a forradalom Budapesten és néhány nagyvárosban (Debrecen) kezdődött, és súlypontjai a fővároson kívül elsősorban az ipari városokban (Miskolc, Győr) alakultak ki. Oka, hogy itt működtek a legerősebb forradalmi szervek, itt összpontosultak a

---

⁷⁰ A vidék forradalma, 2003.

⁷¹ SZAKOLCZAI, 2001, 44–45. p.

⁷² Farkas Csaba: A MEFESZ megalakítása Szegeden In: „Mi szegediek...” 17-22. p.

pártállam rendőri és fegyveres erői is. Az ellenállás ezekkel szemben szerveződött meg. Heves összecsapásokra, sortűzekre és vérengzésekre is sor került. Országosan október 26-ára általánossá váltak a sztrájkok, a tüntetések. Leszaggatták a vörös zászlókat, ledöntötték a szovjet emlékműveket, leverték a középületekről a vörös csillagot. Nyíregyháza ebben a tekintetben is igazolja az országos érvényű megállapítást. Nyíregyházán a budapesti eseményekhez, de a jelentősebb vidéki nagyvárosbeli eseményekhez képest is később, csak október 26-án kezdődött és békésnek mondható módon zajlott le a forradalom. Jellemzően itt is a helyi szovjet emlékmű ledöntése, a középületekről a vörös csillag eltávolítása voltak az első forradalmi megnyilvánulások. A felvonulások kezdeményezői – ellentétben az országos jelenséggel – nem a diákok voltak, de kétségtelen, hogy ők itt is hamar az események központjába kerültek.

2.2. A szovjet megszállás

A magyarországi kommunista és szovjet ellenes hangulatról érkezett hírek, az ezek jegyében elkövetett ámde eltúlzott atrocitások, katonai emlékművek, sírok megrongálása elhitették a moszkvai vezetőkkel, hogy Magyarországon ellenforradalom, ráadásul fasiszta ellenforradalom zajlik. Johanna Granville a magyar forradalom, mint a szovjet blokk első eldőlé dominójának lélektani okát abban látja, hogy a magyarokat szovjetellenes lelkület jellemezte. Ennek magyarázata, hogy szemben olyan országokkal, mint például Lengyelország, amelynek nagy területe hosszú időn át szovjet befolyás alatt volt, addig Magyarország soha nem állt szovjet uralom alatt, így polgárainak annak természetéről sem voltak közvetlen tapasztalataik. A szovjetek alulértékelésével magyarázza a felkelés spontán kirobbanását is, azt hogy a betolakodók ellen fegyvert fogtak.⁷³ A fegyveres felkelés békés lezárására a magyarországi szovjet kiküldöttek nem láttak esélyt, lehetőséget, ezért a fegyveres beavatkozásra tettek javaslatot.

Már november 2-án Szolnokra érkezett Konyev marsall, a Varsói Szerződés főparancsnoka. Parancsára november 4-én megindult a támadás. Városokat, repülőtereket zártak körül ekkorra. A Szovjetunió a második világháború után megszerzett területeiről, köztük Magyarországról nem akart, nem volt hajlandó lemondani. A Moszkvában tartózkodó Kádár János beletörődött az ország fegyveres megszállásába, az erőszakos rendteremtésbe, a neki szánt vezető szerepet pedig

---

⁷³ GRANVILLE, 2004, 3-4. p.

elfogadta. Próbálkozása ellenére kormánya bábkormány lett, összeállítását, a rádiófelhívást is a szovjetek fogalmazták meg.

Balla László, aki 1956. november első napjaiban az Ungvári Tankönyvkiadó magyar szerkesztőségének vezető-szerkesztőjeként dolgozott, így emlékezett vissza: *...kaptam egy anyagot kontrollszerkesztésre, hogy nézzem meg nyelvi szempontból. Magyar szöveg volt, de megoldásaiból, a nyelvi fordulataiból lehetett tudni, hogy fordítás...Kádár szolnoki beszéde volt.*⁷⁴ Ebben az október 23-án kezdődött forradalmat már fasiszta felkelésnek mondta. Tökölön a tárgyaló magyar küldöttséget Szerov KGB-s tábornok foglyul ejtette. Eljárása durva nemzetközi jogsértés volt. Az országba érkezett csapatok feladatául szabták a fegyveres ellenállás letörését. A szovjet hadsereg másik, ugyanilyen fontos célja a forradalomban létrejött irányító testületek felszámolása, vezetőinek kikapcsolása volt. Ennek végrehajtására KGB-s tiszteket is küldtek Magyarországra. Budapesten a kormány és a fegyveres erők vezetőinek félreállítása, de a vidéki városokban is, a helyi vezetők letartóztatása volt a feladat. Már a legelső időben is megkülönböztetett bánásmódban részesültek a munkástanácsok. Ezeket ugyanis sokáig (és részben joggal) az orosz forradalmakban létrejött szovjeteknek, a munkásság hatalmi szerveinek tekintették, és együttműködésükre számítottak. Azonban, ha a munkástanács nem volt hajlandó a szovjet igényeknek megfelelően együttműködni a konszolidáció, a munka felvétele érdekében, irányítóit is letartóztatták. Erre a sorsra jutottak november 5-én Miskolcon, a szovjet parancsnoksággal és az MSZMP helyi vezetőivel tárgyaló Megyei Munkástanács tagjai is. A vidéki eseményekre már kevés hatást gyakoroltak az olyan budapesti események, mint a Nagy-budapesti Központi Munkástanács és a november 21-i harcoksis beavatkozás, amely az Országos Munkástanács megalakulását volt hivatva megakadályozni.⁷⁵

2.3. Deportálások a Szovjetunióba

A szovjet hadsereg nyomában megérkeztek az állambiztonsági szervek is, hogy segítsenek a Moszkvában kiszemelt és felállított bábkormánynak a „rendteremtésben.” Hamarosan elkezdődtek a deportálások, mindez ideig pontosan nem ismert számban vittek el a Szovjetunióba magyar forradalmárokat. Ivan Szerov tábornok, a szovjet

⁷⁴ DUPKA – HORVÁTH, 1993, 19. p.

⁷⁵ A Nemzeti Sportszarnokot zárták körül szovjet páncélos alakulatok, meghiúsítva az Országos Munkástanács megalakulását.

Állambiztonsági Bizottság Budapesten tartózkodó elnöke parancsot adott a felkelésben vezető, vagy annak tartott személyek elfogására és kiszállítására. „*Megmagyaráztam Kádár elvtársnak, hogy a hadosztályok különleges ügyosztályai utasítást kaptak a lázadás mindazon szervezőinek letartóztatására, akik fegyveres ellenállást tanúsítottak a szovjet hadsereg egységeivel szemben, valamint azon polgárok letartóztatására, akik (a Nagy-kormány idején) szították és kirobbantották a nép gyűlöletét a kommunisták és államvédelmi szervek munkatársai ellen, aminek következtében ezek egy részét lelőtték, felakasztották és megégették.*”⁷⁶ Holodkov szovjet belügyminiszter-helyettes a szovjet Honvédelmi Minisztérium képviselőjével, Berezin ezredessel már 1956. november 6-án Munkácsra érkezett, ahol Komarov vezérezredessel⁷⁷ a letartóztatott és a Szovjetunióba deportált magyar foglyok fogadási rendjéről és elhelyezéséről tárgyaltak. November 15-i jelentésében 846 fogolyról tett említést, míg Szerov négy nappal később Hruscsovnak adott beszámolójában 860 főről szólt. A szándék, az előre eltervezett manőver nem volt kérdés, ezt már korábban elhatározták. Itt csak a végrehajtás módjáról folyt a diskurzus. Szerov 4-5000 fő letartóztatotról tájékoztatta Holodkovot. Valószínűleg ezért írta jelentésében, hogy az ungvári börtönön kívül Sztrij, Drogobics, Csernovci és Sztanyiszlav⁷⁸ börtöneiben tervezték elhelyezni a foglyokat.⁷⁹ A foglyok száma napról-napra nőtt, Szerov november 13-án készített feljegyzésében még csak 4.056 letartóztatott szerepelt.⁸⁰

A rendszerváltás utáni időszak egyik jelentős mozzanataként Borisz Jelcin orosz elnök átadta Göncz Árpád köztársasági elnöknek az azóta csak Jelcin-dosszié néven emlegetett iratokat, amelyeket az 56-os Intézet szerkesztve megjelentetett.⁸¹ Ez volt az első olyan irategyüttes, amely az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc számos tisztázatlan kérdésére választ adott. Arra azonban azóta sem derült fény, hogy pontosan kik és milyen számban voltak elszenvedői a deportálásoknak, mi történt velük kényszerű szovjetunióbeli fogságuk alatt, és hogyan hatott a KGB-s tisztek általi kihallgatásuk későbbi pereikre, elítéltetésükre. A főleg pártdokumentumokból álló összeállítás a volt szovjet szuperhatalom vezetőinek magatartására, gondolkodásmódjára világít rá. Ami hiányzik belőle, az egyes egyének sorsának

⁷⁶ Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994, 3. p.

⁷⁷ A szovjet csapatok parancsnokságának képviselője Munkácson.

⁷⁸ Ungváron és Sztrijen kívüli fogvatartás nyomait nem találtam.

⁷⁹ Hiányzó lapok, 1993, 154-155. p.

⁸⁰ GRANVILLE, 2004, 149. p.

⁸¹ A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva, Hegedüs B. András, Litván György, Rainer M. János. Budapest, Századvég K. 56-os Intézet, 1993.

megismerését is lehetővé tevő, a felső döntések végrehajtásról, és különösen a végrehajtás módjáról tájékoztató iratok. Ezekre a kérdésekre az ezt követő Hiányzó lapok 1956 történetéből című könyv sem adott választ. A volt SZKP KB Levéltárából származó dokumentumok bemutatásával is csak a felső szintű döntéshozatal mechanizmusáról bővültek ismereteink. Így a mai napig titokban maradt a hivatkozott művekben szereplő 848 fő deportált magyar állampolgár neve, deportálásuk, fogvatartásuk, kihallgatásuk és szabadon bocsátásuk körülményei is. A Szabolcs-Szatmár megyei forradalmárok sorsa elválaszthatatlan az országos történésektől. A záhonyi MÁV állomásfőnök Szücs Sándor és a határőr Könczöl Ernő elsőként kerültek szovjet fogságba, és vitték őket szovjet börtönökbe.

A magyar vezetők a fokozódó tiltakozások hatására igyekeztek leállítani az akciót. Az ENSZ-ben az úgynevezett magyar kérdés tisztázásával megbízott bizottság több tanút hallgatott meg erről a kérdéstről is. A közzétett jelentésben⁸² említett személyek ugyan nevek nélkül szerepelnek, de be lehet azonosítani a volt záhonyi állomásfőnököt, és Kabai Dezsőt, a nyíregyházi nemzetőrség volt parancsnokát, akik külföldre emigráltak. Ők abba a nyolcfős csoportba tartoztak, akiket ezzel kapcsolatban kihallgatott a vizsgálóbizottság. Az ENSZ és jelentése nyomán a világ is tudomást szerzett a szovjetunióbeli deportálásokról, de akkor a tanúvallomásokon kívül kevés más bizonyítékra támaszkodhattak. Mai ismereteink alapján azt mondhatjuk, hogy az ENSZ vizsgálata ennek ellenére reális képet rajzolt a korabeli eseményekről. Így helyesen állapította meg a szovjet katonai parancsnokság által végrehajtott tömeges letartóztatások tényét, azt hogy sok olyan személy esett ennek áldozatául, akik a harcokban nem is vettek részt. Pontos adatokat nem ismertek, a vizsgálat a deportáltak számát ezekben határozta meg.

A magyar kormány 1956. november 18-án még hivatalos közleményben cáfolta a deportálások tényét, csak a letartóztatásokat ismerte el. Ugyanilyen tartalmú közleményt olvasott fel és osztott szét a delegációk között a magyar küldött az ENSZ közgyűlésének 533. ülésén is. A Szilágyi László és társai-per tárgyalásán az 1957. november 7-i tárgyalási napon Ormos László XX. r. vádlott kihallgatásának egy idejére az ügyész zárt tárgyalást indítványozott, mondván, Ormos további kihallgatása külföldi állam érdekeit sértő adatokat tartalmaz. Ez pedig nem más volt, mint a szovjetunióbeli deportálások ügye. Nyugati laptudósítók jelentették december 3-án, hogy egy Budapesten tartott

---

⁸² 1956 az ENSZ különbizottságának jelentése, 1989.

tájékoztató Szirmai István, a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatalának vezetője közölte, hogy november 4-e után voltak elszigetelt esetek, amikor a szovjetek letartóztattak és deportáltak fiatalokat, de a magyar kormány kérésére valamennyien visszatértek. Ez mai ismereteink szerint hamis kijelentés volt. A tanúvallomásokat ma már okirati bizonyítékok támasztják alá. Így nyert megerősítést a november 6-i budapesti tömeges letartóztatása 90 férfinak és 8 nőnek, akiket Budapesten egy templomban őriztek három napig, majd Vecsésen bevonították és a Szovjetunióba, az ungvári börtönbe vitték őket. Az ENSZ bizottságának is azt vallották a tanúk, hogy a deportáltakat zömmel a szovjetek tartóztatták le, néhányat egykori ávosok. A fizikai bántalmazásban pedig utóbbiak megelőzték a szovjet fogva tartókat. A kormánynyilatkozat idején pedig még több száz fogoly volt a Szovjetunióban, sokan csak december végén, január elején kerültek vissza. A fogvatartás körülményeiről csak elbeszélésekből vannak információink.

Bármennyire furcsa, de a szovjet fogságot, börtönt megjárt emberek közül sokan arról tettek említést, hogy – különösen a magyar fogvatartás körülményeivel összehasonlítva – jól bántak velük, fizikai bántalmazásról nem szóltak. *„Lupkovics szabadulása után elmondta, hogy Ungváron jól bántak velük, az ellátás jó volt, semmi bántódása nem esett. Nyíregyházára való visszatérése után az itteniek kegyetlenül bántak velük s az ellátás miatt 10 kg-ot fogyott.”*⁸³

A zsúfoltság ellenére jobbak voltak a börtöncellák, kübli helyett vízöblítéses WC volt, még ha guggolós is. Napi két szem kockacukor, kenyér, hal, tea volt a menü. A forintot beváltották, és a rabok vásárolhattak.⁸⁴ Igaz hogy sokukat kopaszra nyírták, szórtelenítették testüket, de ezt sem mindenki szenvedte el. A katonákkal szembeni bánásmód jobb volt, a katonai iskola hallgatóit (talán fiatal koruk miatt) pedig inkább együttérzés övezte. Ők a börtönön belül nappal szabadon mozoghattak, könyvtárba járhattak. A betegeket, orvosi kezelésre szorulókat ellátták. Volt, akinek a fájós fogát kezelték, de többen kórházba is kerültek betegségükkel.⁸⁵ Arról, hogy kit milyen betegséggel és mettől meddig kezeltek, nem került elő feljegyzés. A kórházi ellátás valószínűleg hosszabb kezelést, kórházi bentlakást jelentett. Erről részletesebb iratot nem találtam. Arra sem találtam adatot, utalást, hogy a deportáltak közül meghalt volna valaki a fogság alatt. A jobb körülményeket azonban megszorítóan kell érteni.

---

⁸³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

⁸⁴ OHA, Dr. Fazekas Zoltán interjú.

⁸⁵ Tamás Ferenc, Negele Tibor, Stic István, Balog Béla, Pfeffer Gyula, Pintér István, Juhász Tibor, és Kárpáti Antal voltak kórházban.

A zsúfolt cellákban a félelemmel teli foglyok néhány heti fogság után próbára tették fogva tartóik türelmét. A börtön egyik tisztje, név szerint felsorolva a tiltakozókat⁸⁶ és tiltakozásuk formáit,⁸⁷ sürgős intézkedést kért a területi KGB parancsnokságtól.⁸⁸ A helyzet komolyságát jelzi, hogy ekkor még a helyi ügyészség ügyésze is beszélt a foglyokkal. A fogva tartottak körében előfordult engedetlenség, a zárkafegyelem megsértése, örök szidalmazása, magyar dalok éneklése inkább szólt a jogtalan letartóztatásnak és külföldre szállításnak, mint a fogvatartás körülményeinek.

A szovjetunióbeli kihallgatások eredménye gyakran a kihallgatókat is meglepte. Erről tanúskodik az Ungváron 1956. december 30-án kelt Savcsuk kárpátaljai KGB vezető által aláírt levél, amelyet Budapestre küldött Belcsenkonak. Ebben azt közölte, megállapították, hogy a listán⁸⁹ 549-es sorszám alatt⁹⁰ lévő személy géppisztollyal lelőtt egy gyermeket, a 427-es⁹¹ börtönből szabadult Vácról, fegyvert kapott, részt vett a harcokban a munkások és az ÁVH ellen, akik a budapesti városi pártbizottságot őrizték. A többiek között három katonatiszt is volt, Bánhidi Miklós őrvezető az 5454-es katonai alakulattól, Kaszai István tartalékos tiszt, aki továbbképzésen volt a 2598-as postafiók számú alakulatnál és Kassai József őrmester az 5432-es számú alakulattól. Rajtuk kívül még két rendőr, Kozák András hadnagy a közlekedési főosztálytól és az 569-es sorszám alatti Flogis⁹² József az V. kerületből.⁹³

A Budapesten székelő Belcsenko-stáb elemezte a hozzá küldött jelentéseket, magyarországi névsorokat, kihallgatási jegyzőkönyveket és megállapította, hogy a foglyok között voltak olyan katonák⁹⁴ is, akik a pártbizottság épületét őrizték. Ők is véletlenül kerültek a deportáltak közé. Belcsenko 1956. december 2-án utasítást adott azonnali kihallgatásukra arról, hogyan támadták meg őket a felkelők, a kommunistákat kik és hogyan gyilkolták meg, kiket ismernek a felkelők közül, és arról, hogy hány tank lőtte a városi pártbizottságot.⁹⁵ Ezek a katonák, rendőrök, akik a középületeket és a pártbizottságot védték, tévedésből, a harc hevében kerültek a letartóztatottak, majd a deportáltak közé. Kényszerű fogságuk alatt vallomásaikkal segítették a szovjet

---

⁸⁶ Pécsi Ferenc, Kalacsevski Ferenc, Kovács János, Kacsóh Irén, Doller Erzsébet és Szepesi Mihály.

⁸⁷ Volt aki ruhában, cipőben feküdt az ágyon, szidalmazta az öröket, magyar dalokat énekeltek, visszautasították az ételt, de olyan is volt, aki öngyilkossággal fenyegetőzött.

⁸⁸ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 100-102. p.

⁸⁹ A 846 nevet tartalmazó névsor.

⁹⁰ Tamás Albert

⁹¹ Lazaridisz Damjanisz

⁹² A listán Flamisznak van írva.

⁹³ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 1-3. p.

⁹⁴ Greksa József, Papp Albert, vagy Imre, Szavity Demeter és Szilassi Mátyás.

⁹⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 98. p.

kihallgatók munkáját, több forradalmár beazonosítását így végezték el. Hasonló volt a Hadügyminisztérium Pártiskolája parancsnokának, Szőlősi Lászlónak és Szepesi Mihálynak,⁹⁶ a Petőfi Katonai Akadémia oktatójának esete is.⁹⁷ Ártatlanságuk, hűségük igazolására megnevezték Asztalos Sándor ezredest, a Hadügyminisztériumból. Mivel Maljarov Ungváron nem tudta leellenőrizni védekezésüket, ezért december 10-én javasolta visszavitelüket Budapestre, azzal, hogy ügyüket csak ott tudják tisztázni.⁹⁸ Így érthető Holodkov belügyminiszter-helyettes Dudorov belügyminiszternek írt beszámolója. Ebben megalapozatlanul letartóztatott személyekről jelentett,⁹⁹ a Magyar Dolgozók Pártjának tagjairól, katonákról és 68 kiskorúról, közöttük 9 kislányról.¹⁰⁰

Tudjuk, hogy az ártatlan civilek elhurcolását Moszkvában sem fogadták el, s utasítást adtak – nem emberiességi, hanem politikai megfontolásból – a deportálások leállítására. Összesen néhány száz, talán ezer körüli fogoly került szovjet börtönökbe, akiket december és január folyamán visszaszállítottak hazai börtönökbe. Az 1990-es évek derekán a sajtóban is újra előbukkantak a legendák, hogy sok deportált azóta is Szibériában sínylődik, s külön szervezet is alakult felkutatásukra. Az akció azonban hamarosan kifulladásra jutott, mert egyetlen bizonyítható esetet sem sikerült felmutatni.¹⁰¹ Ennek ismeretében különösen érdekes lehet azoknak a sorsa, akiknek a visszatérésében az ukrán hatóságok sem biztosak.

2.4. A megtorlás

A levert forradalmat követte a politikai bosszú. A jogi garanciák eltűntek, a gyűlölet, a bosszúvágy kapott tág teret. Ennek eszköze a lelki és a fizikai terror, az önkény, amely sokak életét, szabadságát, jövőjét vette el. Horváth Attila szerint ez csak a megfélemlítést szolgálta, mert a tömegesen külföldre menekült forradalmár vezetők helyett, gyakran csak a „kalandvágyból itthon maradtakat” tudták elítélni.¹⁰²

A Kádár-rendszer ideológiai alapvetése volt, hogy az 1956. október 23-án elkezdődött felkelés nem más volt, mint ellenforradalom. Azok, akik a felkelésben részt vettek,

---

⁹⁶ Őket november 8-án tartóztatták le szovjetek katonák, mert pisztoly volt náluk. Csodálkoztak letartóztatásukon, kérték szabadon bocsátásukat, hogy részt vehessenek a forradalmi kormány programjának végrehajtásában.

⁹⁷ Hiányzó lapok, 1993, 155. p.

⁹⁸ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 100. p.

⁹⁹ Hiányzó lapok, 1993, 155-157. p.

¹⁰⁰ Őket nem tudtam beazonosítani.

¹⁰¹ Litván György: Mítoszok és legendák 1956-ról. In: Évkönyv VIII. 2000, 205–218. p.

¹⁰² HORVÁTH A., 2007, 99. p.

mindvégig ragaszkodtak a forradalom megjelöléshez. Az MSZMP 1956. december 5-i határozatában az október 30-i Köztársaság-téri ostromot jelölte meg olyan határnak, amelyen túl ellenforradalom, méghozzá az azt megelőző leplezett formájával szembeni nyílt, álarc nélküli ellenforradalom zajlott.¹⁰³ A határozat tartalmazott nemzetközi imperialista beavatkozásra vonatkozó megállapításokat, konkrét bizonyítékok azonban nem voltak, azóta sincsenek arra, hogy politikai menekültek fegyveres csoportjai Magyarországra visszatérve felforgató tevékenységet folytattak volna. Ezek a megállapítások csak a megtorlás és a szovjet beavatkozás ideológiai alapját erősíthették. Azzal pedig, hogy az ellenforradalomnak nevezett felkelés céljának nem a hibák kijavítását, hanem a hatalom átvételét, a népköztársaság megdöntését jelölte meg a határozat, a büntetőjogi felelősségre vonást, a legsúlyosabb büntetéssel fenyegetett államellenes bűncselekmények elkövetőivel szembeni leszámolást alapozta meg.

Nem világos, hogy a forradalomban részt vettek maguk mit is értettek forradalmon és ellenforradalmon. Az 1956-os kiáltványok, felhívások pontokba szedett követeléseikben is a szocializmus elvi alapján állóknak hirdették magukat. Harcukat nem a szocializmus ellen, a kapitalizmus visszaállításáért folytatták, hanem a sztálinizmus ellen, egy jobb, egy demokratikusabb szocializmusért. Ebben az új, nem sztálinista modellben, egy többpártrendszeren, a termelők, munkavállalók öngazgatásán alapuló politikai uralmat képzeltek, az államosított nagyipart, mint a meghatározó szocialista termelési szektort elfogadva. Az akkori nyugati világban voltak jelentős állami szektorok, mint Franciaországban, vagy Ausztriában. Így nem volt elképzelhetetlen a szocialista-félszocialista vegyesgazdaság, amelyben a jelentős ipari szegmensek állami kézben vannak.¹⁰⁴ Tartalmukat tekintve a forradalmárok követelései egy polgári demokratikus, egy szociáldemokrata tartalmú rendet vázoltak, amelynek gazdasági rendszerét az idő rövidsége miatt részletesen nem tudták kidolgozni.

December 11-én Rácz Sándornak és Bali Sándornak az országos munkástanács vezetőinek törbeejtésével a megerősödött új kormány hozzáfogott a maradék népi követeléseket képviselő szervezetek felszámolásához is. Az ezt követő időszakot a megtorlás, de inkább a terror időszakával jellemzik a történésírók. A kilencvenes években a megtorlás egyes peres ügyeinek feldolgozása még a jogtudomány felderítetlen területei közé tartozott. Folytak a feltáró munkák, egyaránt születtek a megtorlás külső körülményeit, szervezeteit feltáró, majd perek elemzését elvégző

---

¹⁰³ MSZMP, 1964, 16. p.

¹⁰⁴ STANDEISKY, 2006 b, 193. p.

feldolgozások. A visszaemlékezések – fogyatékoságuk ellenére – hasznosak, több munkában megjelentek ilyenek.

Bibó Istvánról is több mű jelent meg, de csak 1996-ban adták közre a fogoly Bibó István vallomásait az 1956-os forradalomról Kenedi János szerkesztésében. Addig hiányzott a tárgyyszerű dokumentációja a személyes próbatételt bemutató kínzó fogságnak és kihallgatásoknak, amely az olvasóhoz oly közel hozza az államférfit, segít sorsának, szenvedéseinek bemutatásán keresztül még jobban megérteni a hatalom mechanizmusát, vezetőinek gondolkodását, a törvénytelenégeket.¹⁰⁵ Emlékeiket közreadták áldozatok, hozzátartozók, bírák, ügyészek és ügyvédek. Az Oral History Archívum anyagai annak ellenére fontosak, hogy a visszaemlékezésekre rányomja bélyegét az idő múlásával természetesen bekövetkező felejtés.

A szovjet segítséggel létrehozott hatalom, amint helyzete megszilárdult, meg akarta találni azokat, akiket felelőssé, vagy inkább bűnössé tehetett a forradalomért. Ugyanakkor azt is bizonyítani kívánta, hogy a rendszer, a szocializmus építése tovább folyik Magyarországon. A kínai, a román és mindenekelőtt a szovjet pártvezetők is erre ösztönözték Kádárékat.

A forradalom leverését minden eddigit felülmúló méretű megtorlás követte. Kétszázhuszonkilenc embert végeztek ki forradalmi, vagyis közvetlen '56-os cselekményekért. Huszonkétezer körüli a jogerősen elítéltek száma. Jelentős, tizenháromezer az internáltak száma, a fegyelmi elbocsátás és rendőri felügyelet alá helyezés további tízezrekre terjedt ki.¹⁰⁶ A bosszúálláson túl a megtorlás egyik célja a társadalom megfélemlítése volt. Ennek az elítéltek családtagjai is áldozatul estek. A házastársakat elbocsátották a munkahelyükről, a család hamar rossz egzisztenciális helyzetbe került. Megbélyegezték a gyermekeket is, nekik így kellett felnőniük, és egész életpályájukat meghatározta, hogy apjukat a hatalom ellenségnek tekintette. Az indítékok között első helyen a hatalomba visszatérők bosszúja áll, akik a forradalom alatt elszenvedett sérelmeiket, félelmüket esetleges üldöztetésüket akarták megbosszulni. 1957 tavaszán indultak az igazán durva megtorlások. Az egyik oldal elszánta magát erre, a másik fél nem engedett, nem hajtott fejet. November 1-jén még dicsőséges forradalomnak titulálta az eseményeket Kádár, majd a szovjet tankokkal visszaérkezve azt ígérte, hogy senkinek sem lesz bántódása. Tudjuk, hogy ezt az ígérte

---

¹⁰⁵ A fogoly Bibó, 1996.

¹⁰⁶ RAINER M., 2006, 34-35. p.

megszegte. Ezt követően rögzült az ideológiai alap, az események ellenforradalmi minősítése.

Kádár november-decemberben legitimációs kísérletet tett kormánya, hatalma elfogadtatására, ami kudarcot vallott, s így 1957 elején, hatalmának megszilárdulását követően a munkástanácsok felszámolásával, az erőszakos szervek kiépítésével példátlan méretű megtorlás elindítója lett. Meghamisították a tényeket, átírták az eseményeket, átértelmezték az összefüggéseket. A forradalmat ellenforradalomnak, az abban résztvevőket a nép ellenségeinek, gyilkosoknak, bűnösöknek kiáltották ki. A kommunisták hittek a terror mindenhatóságában. Ezt a hitet több testvéri kommunista párt is erősítette. Nyílt terror volt, a karhatalmisták végigverték az országot, több helyszínen azokat a parasztokat, akik kiléptek a tsz-ből megverték, a munkásvezetőket, akik a helyiek bizalmát élvezték, agyonverték. Az 1957 év eleji eljárások a be nem hódolt és veszélyesnek ítélt társadalmi csoportokkal szemben indultak. Így került sor az írók begyűjtésére is.

A perek és az azt megelőző nyomozási eljárások iratai mellett az ún. operatív anyagok, ügynöki jelentések, környezettanulmányok, és az 1956. november-december hónapokban keletkezett ÁVH-s anyagok adnak eligazítást. Külön ki kell emelni, a volt szovjet KGB iratanyagait, ezekből sok információt nyertem, újakat is, amelyek vagy megerősítettek, vagy kizártak korábbi feltételezéseket. A hatóságok a konkrét tényállások megszerkesztésénél leginkább a politikai elvárásoknak akartak megfelelni. Így a vádnak megfelelő bizonyítékokat válogatták csak össze, vagy több esetben a tényállás réseit ideológiai lözungokkal pótolták.

Az eljárás mindent eldöntő része a vizsgálati szakasz volt. Ez az iratok $\frac{3}{4}$ -ed részét teszi ki, a nyomozás hosszú hónapokig, míg az elsőfokú tárgyalás ezzel szemben csak rövid ideig tartott. Már a vizsgálat során eldőlt, ki ellen és miért emelnek majd vádat. Ezzel az ítéletet magát is előrevetítették. A döntő kérdés az volt, hogy hogyan minősítik a területekre rótt cselekményeket: szervezkedésnek vagy izgatásnak, ha szervezkedésnek, akkor vezetőként vagy résztvevőként vettek-e benne részt. Ez alapozta meg a halálbüntetést, illetve a súlyos szabadságvesztést. A vizsgált Szilágyi László és társai-perben ez a vizsgálati szakasz nem zárult le az iratismertetéssel és vádemeléssel, hanem a bírósági szakasz idején is tartott. A vidéki perekben is nagy hangsúlyt fektettek a perbefogottak életútjában olyan momentumok kiemelésére, amellyel a régi rendszerhez való kötődésüket, ebből kifolyólag restaurációs törekvéseiket próbálták meg személyükön, személyiségükön keresztül bizonyítani.

Az új hatalmi elit legitimációjának megteremtése elsődleges feladat volt, mert az alkotmányjogilag ingatag kormány nemzetközi elismertsége is hiányzott. A társadalmi ellenállással szembeni kezdeti nyílt erőszakot, a karhatalom alkalmazását felváltotta a leszámolóhoz alkalmazandó jogi háttér megteremtése. A sortüzek, a forradalmi bizottságok betiltása, a munkástanácsok vezetőinek elhurcolása a társadalom megfélemlítésének eszközei voltak. A megtorlás kezdetben nem az elvárt intenzitással zajlott. A bűnüldöző szervek munkája nem volt összehangolva, a bíróságok gyakran enyhe ítéleteket hoztak, sőt több alkalommal felmentették a vádlottakat. Ezért esett a statáriális ítélkezés végrehajtása a katonai bíróságokra, mert a katonák nem ágáltak a feladat ellen, nem kifogásolták az eljárások hiányosságait, nem voltak jogi aggályaik. Bár a hatalom képviselői között többen kevesellték a szigort, kifogásolták, ha a katonai bíróságok rendes bíróságok elé utalták az ügyeket, a katonai bíróságok statáriális ítélkezése elnyerte az új hatalmi elit tetszését.¹⁰⁷ A népbíróságok felállításának gondolata az erélyesebb leszámolás érdekében merült fel. A hirtelen nagy számban jelentkező büntetőügyek tárgyalását a katonai bíróságok mellett a polgári bíróságokra bízták.

Az 1956 októberében végbement események értékelése kezdetben ellentmondásos volt. A legnagyobb gondot az események MSZMP általi átértékelése jelentette. Ezért vetődött fel annak szükségessége, hogy valamennyi bűnüldözési és igazságszolgáltatási szervekre kötelező központi irányítást adjanak. Az átértékelés legfontosabb dátuma november 4-e volt. A kormány felhívásában a jóhiszemű, becsületes dolgozóknak büntetlenséget ígért. Büntetőeljárás útján az október 23-a és november 4-e közötti időszak fegyveres szervezőit, vezetőit, a kivégzések, kínzások, fosztogatások elkövetőit rendelte felelősségre vonni.

1957. február 15-én országos bírósági, vezetői értekezletre került sor. Ezen valamennyi megyei és járásbírósági elnök részt vett. Dr. Nezvál Ferenc igazságügyminiszter megnyitójában az értekezlet résztvevőinek arról a felelősségről beszélt, amely szerint a bírácoknak meg kell oldaniuk *„az ellenforradalom teljes megsemmisítését.”*¹⁰⁸ Ez a kijelentése a bírói hallgatóság számára értelmezést igényelt. *„Pedig a jövőben kialakítandó helyes és törvényes bírói gyakorlatnak az a kulcskérdése, hogy vajon az októberi események jellegét bíróságaink és bírácink*

---

¹⁰⁷ MIKÓ, 2006 a, 121-128. p.

¹⁰⁸ Iratok 2, 1993, 684. p.

*ellenforradalomnak, avagy valamilyen nemzeti szabadságharcnak tekintik-e?*¹⁰⁹ Burkolt fenyegetésében kifejtette, túrhetetlennek tartja, hogy egyes bírák a kormány által alkotott jogszabályok törvényességét vitatták, vagy azt, hogy azokat nem a törvényhozó akaratának és szándékának megfelelően alkalmazzák. A bíróságok elnökeinek feladatul szabta, hogy a politikai ügyeket gyorsan, soron kívül intézzék el, szükség esetén a bírakkal személyesen foglalkozzanak.¹¹⁰ Végül a jó ítélkezés alapján a helyes politikai tájékozódást tartotta, mert így ismerhető fel a bűncselekmények társadalomra való veszélyessége, csak így szabható ki a törvényes büntetés. Ezzel a politikai kategória büntetőjogi tartalmúvá változott, a törvényes büntetés pedig a megtorlás szinonimájává lett. Ha a hallgatóságból valaki nem értette volna meg üzenetét, gondolatainak folytatásaképpen az ellenforradalmi bűncselekmények elkövetőivel szemben kemény és könyörtelen ítélkezést szorgalmazott. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány célkitűzéseit magukévá tevő, a követelményeket teljesítő bírának a kormányzat anyagi és erkölcsi megbecsülését is kilátásba helyezte.¹¹¹ Az eljárások során előálló gyakorlati problémák kezelésére, a rendkívüli eljárásjogi szabályok helyes alkalmazásának kialakítására állandó szakbizottság létesítését szorgalmazták, a Legfőbb Ügyészség, a Belügyminisztérium és az Igazságügyminisztérium képviselőiből. AZ MSZMP legfőbb ügyészségi szerve 1957. március 8-án tartott pártvezetőségi ülést. Korábban a törvényesség objektív értelmezését annak a proletár államhatalomtól független szemléletként, vagyis burzsoá szemléletként határozták meg. E helytelen értelmezés helyett a szocialista törvényesség alkalmazását írta elő, ami itt az osztálybíráskodást jelentette. Ezzel megtörtént az ügyészi szervezetben a párthatározatoknak megfelelő gondolkodásmód és jogértelmezés kialakítása. A Legfelsőbb Bíróság 1957. március 28-án tartotta meg országos bírói értekezletét. Az összehívott bírának az ellenforradalmi bűncselekményekkel összefüggő ítélkezési kérdésekkel kapcsolatban tartottak eligazítást.

Az első programponiban két nyilatkozat értelmezését végezték el. Az első a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány november 4-i, a másik Kádár János november 26-i nyilatkozata volt. Ennek elvi alapját Dr. Domokos József, a Legfelsőbb Bíróság elnöke abban határozta meg, hogy a nyilatkozatokat a kormány tette, ám a közkegyelem gyakorlásáról nem a kormány, hanem a Népköztársaság Elnöki Tanácsa jogosult

---

¹⁰⁹ Iratok 2, 1993, 685. p.

¹¹⁰ Uo. 696. p.

¹¹¹ Uo. 699. p.

dönteni, ezért a kormány nyilatkozatai a büntetőjogon kívüli üldözést ítélték csak el.¹¹² A kormánynyilatkozatok büntetlenséget ígértek az október 23-án kezdődött tömegmegmozdulásokban részt vettek számára. Az értekezleten rögzítették a kormány ígéreteinek semmisségét, vagyis hogy sem a november 4-i, sem a későbbi kormánynyilatkozatok nem ígértek büntetlenséget, ezeket konkrét büntetőperekben figyelembe venni nem lehet. Ennek elvi alapja, hogy a nyilatkozatokat a kormány tette, azok politikai nyilatkozatok és nem jogszabályok, a bíróságok számára nem jogforrások.¹¹³

Az értekezlet második témájának előadója Dr. Vida Ferenc volt, aki az ellenforradalmi bűncselekményekkel kapcsolatos anyagi jogi kérdésekről beszélt. Ezek voltak az igazán fontos kérdések a később ítélkező bírák számára. Annak elhatárolásánál, hogy az elkövető magatartásával csak a proletárdiktatúra hibáinak kijavítását célozta-e, vagy magát a proletárdiktatúrát akarta-e kijavítani, ami már államrend elleni támadás, azt kellett vizsgálni, hogy „*mit és hogyan akar javítani, változtatni.*” A BHÖ.1. pontjában meghatározott cselekvőségeknek e büntett tárgya megdöntésére kellett irányulnia, azaz a bűncselekmény célzatos. A célzatot pedig a tanúsított magatartás és kijelentések vizsgálatával lehet feltárni. A mozgalom vezetőjének, kezdeményezőjének minősítette mindazokat, akik a „*mozgalom új ágát, részlegét, jelentős helyi szervezetét kezdeményezik, illetve vezetik.*” Ezzel az értelmezéssel bármely csoport létrehozója, irányítója vezetővé válhatott.

A szovjet-orosz katonai emlékművek és hősi temetők kegyeleti gondozása tárgyában megalkotott 1947. évi XIX. törvény öt évig terjedhető fogházbüntetéssel fenyegetett vétségnek minősítette az ilyen emlékművek megrongálását, bemocskolását, egyéb módon történő meggyalázását.¹¹⁴ Vida főbíró szerint: „*A szovjet emlékmű ellenforradalmi események során történő lerombolása az izgatás büntettét általában megvalósítja, és ebbe beleolvad a hivatkozott törvényhely szerinti büntett.*” A lázadás és a szervezkedés elhatárolását egymástól úgy végezte el, hogy a BHÖ. 17. pont szerinti lázadás esetén az elkövető a fennálló kormányt, Elnöki Tanácsot elismeri, de valaminek megtételére, tülésére erőszakkal, vagy fenyegetéssel akarja kényszeríteni.¹¹⁵ Ebből logikai úton az vezethető le, hogy szervezkedés esetén a fennálló kormányhatalmat nem

---

¹¹² Iratok 2, 1993, 702. p.

¹¹³ Uo. 710-711. p.

¹¹⁴ 1949. évi XIX. tv. 3. §-a.

¹¹⁵ Iratok 2, 1993, 714-719. p.

ismerik el.¹¹⁶ Ezek a konkrét ítéleteket alkotó bírácoknak mutattak utat a „jogszabályok helyes értelmezésében.”

A statáriális bíróságok szerepét a katonai bíróságok látták el,¹¹⁷ ahol különösebb nyomozást nem tartottak szükségesnek, az elkövetőt bíróság elé állították, halálra ítélték. A megtorlás akkor kezdődhetett el, amikor már volt Kádár mögött hatalom, amikor be tudta törni az ügyészi, bírói szervezetet és a rendőrséget is. Kádár ezzel fizetett azoknak, akiknek félniük kellett, ők most bosszút állhattak, példát statuálhattak. A tételes jog rendszerében két tendencia volt. A hagyományosnak tekinthető formalizált jog, a törvények, rendeletek alkalmazása, és a politikai ítélkezés. Ez a kettősség megmutatkozott a joggyakorlat szervezeti és személyi feltételeiben is, a régi bírói, ügyészi kar eltávolításában, ezzel együtt pedig a laikus népi bírák bevonásában.

A koncepciók eljárások feldolgozása tart. Magát a koncepciók eljárást meghatározták, működési mechanizmusát is jól körülírták. A koncepciók per (vagy kirakatper) olyan per, melyet egy előre megtervezett (általában politikai) koncepció szerint folytatnak le. A koncepciók pereken belül megkülönböztethetünk konstruált pereket, és tendenciózus pereket. Előbbieknél a vád hamis bizonyítékokon alapul, míg az utóbbinál jogszabály- vagy törvénysértés történik, de általában a jogszabály vagy törvény kiforgatásával. Így volt ez az 1950-es években, amikor Magyarországon gyakran az 1946. évi VII. törvénycikket¹¹⁸ értelmezték át, vagy amorális jogszabályokat alkalmaztak. Ezeket a pereket előre megtervezett politikai koncepció miatt indították. Kahler Frigyes a koncepciók per ismérveit úgy határozta meg, hogy az egy politikai cél elérése érdekében történik, eszközei pedig a fiktív, vagy megalapozatlan tényállítás, és/vagy anyagi jogi rendelkezések megsértésével, amorális jogszabályok alkalmazásával.¹¹⁹ A koncepciók perek egyik fajtája az ún. „kirakatper” vagy „látványper”. Az ilyen perek általában nem a vádlott, hanem bizonyos politikai vagy kisebbségi csoportok ellen irányulnak, ezért biztosítottak neki nagyobb nyilvánosságot. A koncepciók perek nagyon gyakori vonása az is, hogy a vádlottaktól fizikai és lelki kínzással, beismerő vallomást csikarnak ki. Jobbágyi Gábor találóan úgy véli, hogy, a szó klasszikus értelmében perről nem is beszélhetünk, mert a per egy jogi vita, mely vitában a vádlottnak is vannak esélyei, de legalábbis eljárási garanciái a védekezésre. Ezekben a perekben pedig ezek a jogi garanciák teljességgel hiányoztak. Ezért szerinte a koncepciók per fogalmából csak a

---

¹¹⁶ Nyíregyházán a fennálló kormányhatalmat nem támadták.

¹¹⁷ 1956. évi 28. tvr. 4. §-a.

¹¹⁸ A törvénycikk a demokratikus államrend és köztársaság büntetőjogi védelméről címet kapta.

¹¹⁹ KAHLER, 2005 b. 83. p.

koncepció szó használata helytálló, a peré nem. Kahler Frigyes szerint ez az eljárás egy kettőződésen ment át. Egyrészt egy külső szinten eldőlt, hogy ki ellen, mi miatt emelnek vádat, de eldőlt a büntetés mértéke is. Ez azonban a láthatatlan szintjén maradt. Ami látható, az a tulajdonképpeni nyomozás, és a tárgyalás. Jobbágyi Gábor szerint ott, ahol képzett jogász a tárgyalásvezető, ott tűnik fel igazán a vádiratok, ítéletek megfogalmazásában az, hogy ezek mellőzik a jogászi gondolkodást, okfejtést, ezek egész stílusa inkább egy marxista brossurára emlékeztetnek. Ezt, vagyis a gyakorlatot megalapozták azok a jogászi tanulmányok, amelyek a szervezkedés és izgatás BHÖ szerinti alkalmazási lehetőségeit elemzik, a népbíróságokról, a szovjet beavatkozás szükségszerűségéről, súlyosítási tilalom eltörlésének helyesléséről, az ellenforradalmi bűncselekmények során a téves nézetek felszámolásáról. Ezzel 1957. május-júniusra a tömeges megtorlások elvi alapjait is megvetették, a végrehajtóknak irányt szabtak.

Márciusra a bizonytalankodó rendőrség is beállt sorba. Eleinte köztörvényes ügyekben járt el, de feladatai egyre bővültek. Kádár a gyűlölt ÁVH visszaállítására nem vállalkozott, nem vállalkozhatott, ezért került sor a politikai nyomozó osztályok létrehozására.

Szerov KGB-elnök november 9-én jelentette az SZKP Központi Bizottságának, név szerint Hruscsov SZKP KB titkárnak, hogy előző nap Münnich Ferenc parancsot küldött a megyei szervezeteknek, amelyben a tiltása ellenére létrejött államvédelmi szervek működését betiltotta. Erről így írt jelentésében: *„Tekintettel arra, hogy a hadosztályok különleges ügyosztályai az ellenforradalmi lázadók kiemelését egészében az államvédelmi szerveknek a városokban a szovjet hadsereg bevonulása után megjelent magyar munkatársai révén végzik, ma beszélgettem Münnich elvtárral és megkérdeztem, hogy képzelem az ellenforradalmi elemek felkutatására és letartóztatására irányuló munkát ilyen parancs után. Münnich elvtárs azt válaszolta nekem, hogy az utasítást a kormány útmutatásai alapján adta ki, amint azt a Kormányfelhívás előírta.”*¹²⁰ A megbeszélésre később érkező Kádár aggódott amiatt, hogy kitudódtak a szovjetek letartóztatásai. Szerov és Kádár beszélgetéséből az is kiderül, hogy a forradalom központi és helyi vezetőinek tartott személyek letartóztatására is a szovjet vezetők adtak parancsot. A helyi vezetők megnevezése, felderítése viszont már az állambiztonságiak feladata volt. Ezt a közös munkát akadályozta a Kádár-kormány ÁVH-t feloszlató rendelete. Kádár a hozzá érkezett szolnoki küldöttek panasza nyomán kifogásolta, hogy a letartóztatásokat a feloszlott államvédelmisek hajtották végre, és

---

¹²⁰ Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994, 3. p.

ez felkorbácsolta az indulatokat. A szolnokiak sztrájkjal fenyegetöztek, ha a letartóztatottakat nem engedik el. *„Megmagyaráztam Kádár elvtársnak, hogy a hadosztályok különleges ügyosztályai utasítást kaptak a lázadás mindazon szervezőinek letartóztatására, akik fegyveres ellenállást tanúsítottak a szovjet hadsereg egységeivel szemben, valamint azon polgárok letartóztatására, akik (a Nagy-kormány idején) szították és kirobbantották a nép gyűlöletét a kommunisták és államvédelmi szervek munkatársai ellen, aminek következtében ezek egy részét lelőtték, felakasztották és megégették. A felkelés egyszerű résztvevői nem kerülnek letartóztatásba.”* Kádár és Münnich egyetértettek ezzel az utasítással.

Szerov kérte Münnichet, hogy haladéktalanul kezdjenek hozzá egy népi rendőrség és egy politikai osztály (állambiztonsági osztály) létrehozásához. Ezeket a legbecsületesebb, leghűségesebb munkatársakkal javasolta feltölteni, és akkor ez a probléma (az ártatlanok letartóztatása) meg fog szünni. A szovjet kezdeményezés nyomán megindult politikai nyomozó osztályok szervezéséhez Kádár és Münnich december 3-án Hruscsovtól 23 szovjet tanácsadót kért, akik a szervezésen túl az ellenforradalom elleni harc megszervezéséhez is segítséget nyújtottak.¹²¹ Tagjai között a felülvizsgálaton átesett államvédelmisek túlsúlyban voltak.

Az eljárások lefolytatásához jogalkotással létrehozták a népbírósi tanácsokat, a büntetőjogi alapelveket áttörve, visszamenőleges hatállyal, súlyosítási tilalom eltörlésével biztosítva, hogy a hatalom elképzeléseinek megfelelő megtorló ítéletek szülessenek. A Legfelsőbb Bíróságon 1957. március 28-án megtartott értekezleten az ellenforradalmi bűncselekményekkel kapcsolatos kérdések voltak napirenden. Fontos volt ez mindenekelőtt azért, mert Kádár János büntetlenségi ígérete több ítéletben szerepelt, mint büntethetőséget kizáró ok. Így aztán a forradalmárokat nem ítélték el, hanem a kádári ígéretre hivatkozással felmentették az ellenük emelt vád alól. Ezért aztán értekezletek sorozatait rendezték az igazságszolgáltatás szervei, amelyeken a kötelező ítélezési gyakorlatot tudatosították a résztvevőkben. Ezt a propaganda oldalán is megtámogatták, mint például Markója Imrének a Népszabadságban 1957. május 19-én megjelentetett írása, amelyben osztályharcos bíraskodást sürgetett. A fasiszta diktatúra felemlegetése, az azzal való riogatás azt a célt is szolgálta, hogy ideológiailag alátámassza a népbíraskodás bevezetésének szükségességét. Ha 1945-ben szükség volt népbíróságra a fasiszta maradványok felszámolásához, akkor 1957-ben ismét szükség volt rá, mert az események ellenforradalomnak, a résztvevők ellenforradalmároknak

---

¹²¹ Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994, 5. p.

minősültek, akik nem mások, mint fasiszták, a fasiszták általi törekvések fasiszta diktatúrához vezettek volna, azt pedig a népbíráskodással lehet megtorolni. Az igazságszolgáltatás így nem a cselekményt, hanem a személyt bírálta el. Azt pedig, hogy kiket kell felelősségre vonni, a helyi politikai vezetők, párttitkárok, illetve a vezetésükkel működő testületek döntötték el. Az ítéletekre gyakorolt hatásuk több konkrét esetben megnyilvánult, ilyen a sokat idézett Veszprém megyei párttitkárnak, Pap Jánosnak, Bruszniai Árpád ügyében írt, halálbüntetést követelő levele. Ismert Földes Gábor pere is. Földes Gábor kommunista, Győrben színházi főrendező volt. Fanatikus híve a kommunista pártnak, részt vett a kékcédulás választásokban, majd Nagy Imre híve lett. Halálra ítélték. Fő bűne az volt, hogy a mosonmagyaróvári határőr laktanyát ő nyitotta meg, ő tette lehetővé, hogy három határőr népitélet áldozatává váljon. Ítéletében indokolásként az szerepel, hogy november 4-ig még szóba jöhetett a megtévedettség állapota, utána már nem.

A jogtörténészek világos különbséget tesznek a nagy perek, amelyeket a forradalom vezetői ellen rendeztek, ide értem a megyei vezetők elleni pereket is, és a tömegperek között. A tömegperek alatt a vezetőkön kívüli résztvevők pereit értik. Így több nagy perről születtek elemzések, Földes Gábor,¹²² Szabó János, Mansfeld Péter,¹²³ Tóth Ilona¹²⁴ és mások pereiről. A bűnösség megállapításához, a fent írt politikai akarat alapján elégnek bizonyult a forradalom szerveiben való részvétel. Azt már nem is vizsgálták, figyelembe sem vették, ha az adott személy magatartása nem volt „ellenforradalmi.”

A koncepciós pereknek ekkorra már története volt. Ezek egyrészt hozzájárultak az 1956-os elégedetlenségekhez, másrészt a forradalmat követő megtorlásban is mintaként szolgáltak. Ezek közös jellemzőjét érdemes kiemelni. Nem ellenzékiek, hanem kommunisták ellen zajlottak, koholt vádak alapján pártfunkcionáriusok felett ítéleztek. Ezek a koncepciós perek a Szovjetunióból indulva, valamennyi csatlós államban lezajlottak. A szovjet megoldásra jellemző, hogy a világháború győzteseként nem volt számára szerencsés, hogy a belső ellenzékiekkel kirakatperekben számolt le. Ezért ezeket a színpalak mögött, titokban bonyolították le. A csatlós államokat ilyen körülmények nem befolyásolták. Így albán és bolgár pereket követve megtörtént a szovjet blokk első nagy kirakatpere: a magyarországi Rajk-per, ami a folyamatot tovább

---

¹²² KAHLER, 1998.

¹²³ JOBBÁGYI, 1998.

¹²⁴ EÖRSI, 2002, KISS-M.KISS, 2007, JOBBÁGYI, 2006.

vitte a többi volt szocialista országba is.¹²⁵ Közös jellemzőjük a perbefogottak vélt szovjetellenessége. Ezt valamilyen nyugati, lehetőleg kémnek titulált kapcsolatokkal igyekeztek alátámasztani. A Rajk-pert megelőző eljárásban a szovjet-magyar kihallgatók érték el a várt eredményt, a beismerést.

A szovjetellenesség nem múlt el. A forradalmárok követeléseik között szerepelt a szovjet hadsereg kivonása. Ez a szovjetellenesség később súlyos vádpontként jelent meg a büntetőperekben. A közvetlen szovjet beavatkozás az 1956 utáni eljárásokban is jelen volt, de csak a forradalom leverését követően, a megtorlás kezdeti időszakában. Erről a kezdeti időszokról hiányoztak mindeddig az írásos bizonyítékok.

A koncepciók peres közös jellemzőjeként megállapítható, hogy azok előtt, a nyomozás során, a szó klasszikus értelmében vett nyomozás nem történt. A bizonyítékok sorában kizárólagos helyet foglalt el a gyanúsított beismerő vallomása. A kihallgatók erre törekedtek, majd ezt kicsikarva ezzel be is érték. Az ötvenes évekbeli eljárásokban Rákosi meg is tiltotta az ÁVH-nak, hogy külső nyomozással alátámasszák a vádak. A kihallgatók pedig hittek a Párt tévedhetetlenségében: ha a Párt azt mondta, hogy a gyanúsítottak bűnösök, akkor az úgy is van, a Párt nem tévedhet. Ha hiányzott a beismerés, nem volt elég bizonyító erejű tanúvallomás, akkor következett a fizikai erőszak, a tanúk bántalmazása, a gyanúsítottak teljes lelki és fizikai megtörése.

Csak az eljárások végén ébredt némelyekben kétség a központból hangoztatott igazságot illetően. Így fordulhatott elő, hogy egyes ÁVH-s tiszték a felismert igazságtalanság okozta lelki teher súlya alatt öngyilkosságot követtek el. Ennek a kegyetlen, véres folyamatnak a hossza az áldozatok tűrőképességétől függött. Az eredmény azonban nem maradt el. Még a párthoz leginkább hű kommunistát is ádáz ellenséggé változtatták egy-egy ilyen eljárás során. Hódos György a verő szakaszt és az ezt követő összekacsingató, ígéretes szakaszt különbezteti meg, mint az eredmény kicsikarásának elsődleges eszközeit. Ezzel a kihallgatási taktikára utal, amikor a fizikailag meggyötört fogva tartottal később azt próbálják meg elhitetni, hogy ha együttműködik, akkor megússza, vagy jóval enyhébb büntetésre van kilátás. Hasonlóság e tekintetben az 1956 utáni eljárások során végzett kihallgatások és az azt megelőzőek között, hogy a korábbi koncepciók per, mint egy színmű, pontosan koreografált, a szerepeket betanították. A résztvevőket megfelelő ruhákba bújatták, még mozdulataikat is begyakoroltatták. Az igazságszolgáltatás képviselői csak bábok voltak, a vádiratot sem az ügyészek, hanem a párt emberei az ÁVH-val közösen állították össze. Ez az

---

¹²⁵ HÓDOS, 2005, 63. p.

1956 utáni perekben finomodott, de nagyfokú a hasonlóság közöttük. Leginkább a fehér könyvekben közzétett fényképek árulkodnak a módszerről. Itt valamennyi „ellenforradalmár” rossz külső megjelenésű, a környezetében mindenki által elegánsnak, fessnek tartott értelmiségi ruházata szegényes, sugallva az elkövetők együvé tartozását, azt, hogy az ellenséggel leszámol a hatalom.

A történészek között jelentős nézetkülönbség alakult ki az 1956 utáni pereket illetően. Az egyik álláspont szerint az 1956 utáni perekben már nem voltak konstruált tényállások, a hatalom csupán a forradalomban való részvétel miatt indított megtorló pereket, ezekben pedig nem volt szükség konstruált tényállásokra. A másik vélemény szerint 1956 után is élt a hatalom a konstruált perek eszközeivel.¹²⁶ A tanúk kiválogatásánál előnyt élveztek az MSZMP tagjai, a volt ÁVH-sok, rendőrök. A mentő tanúkat mellőzték. Az 1956 előtti koncepciós perek elíteltjei közül főleg a kommunisták pereit váltak ismertté, ők azok, akik a hatalom csúcsán állók útjába kerültek, vagy azért mert ellenvéleményt fogalmaztak meg, vagy azért mert félték tőlük, népszerűségüktől, tehetségüktől, ami miatt riválisnak tekintette a hatalmi elit őket. A forradalom utáni megtorlásban az áruló kommunisták mellett jellemzőbb volt a rendszer ellenségeivel szembeni leszámolás. Ständeisky Éva Déry Tibor perét feldolgozó írásában a koncepciós per egyik lényeges elemére világít rá. E perekben a tények egy része valós, de csoportosításuk, értelmezésük már hamis volt. Így az írók elleni perekben az ellenforradalom eszmei előkészítőinek szerepét osztották rájuk, a bizonyítékok „értékelése” ezt volt hivatva alátámasztani.¹²⁷

2.4.1. A megtorlás első szakasza, a szovjet befolyás

A szovjet befolyás folyamatos és jelentős volt az egész belügyi igazgatási tevékenységben. A Magyarországon tartózkodó szovjet tanácsadók gyakorlatilag irányító jogkörrel rendelkeztek, valamennyi iratba betekintheztek. A Belügyminisztériumban működő főtanácsadó folyamatosan tájékoztatta moszkvai főnökeit. A jelentéseket pedig hangulatjelentés formájában az SZKP Központi Bizottsága elé tárták.¹²⁸ A Szovjetunióban kiképzett belügyi tisztek, a szovjet rendszerű belügyi igazgatási struktúra, eljárási mód, eszközök mellett beszervezett ügynökök is

---

¹²⁶ Eörsi László szerint sem Tóth Ilona, sem Mansfeld Péter pere nem sorolható ide, míg Kiss Réka és M. Kiss Sándor szerint igen.

¹²⁷ STANDEISKY, 1998.

¹²⁸ Hiányzó lapok, 1993, 69. p.

biztosították a szovjet érdekek érvényesülését, a vezetők informálását. Ilyen ügynöki jelentésekből tájékozódott a szovjet vezetés egy-egy budapesti ellenállási gócpont eseményeiről, a résztvevők személyéről, magatartásáról.¹²⁹ Budapesten Ivan Szerov tábornok, a KGB elnöke vette át a belügyi irányítást, a fővárosban felállított városparancsnokságot pedig helyettese, Grebennik¹³⁰ gárdavezérőrnagy vezette. A szovjetek segítsége, az ügynökhálózat felélesztése, működtetése nagyban hozzájárult a letartóztatások sikeréhez. A szovjet hadsereg egységei által letartóztatott katonák leginkább hadifoglyoknak nevezhetők. A fegyvertelen polgáriak – ideértve a forradalom szerveinek vezetőit is – letartóztatására, deportálásra pedig semmilyen jogcímmel nem rendelkeztek a szovjetek.¹³¹

A kiválasztásnak többféle módja volt. Így kerültek ki szovjet börtönökbe a harcoló szovjet alakulatok által foglyul ejtett emberek. Közöttük nagy számban voltak katonák, tisztek és sorkatonák egyaránt, forradalmárok, de a börtönből kiszabadult elítéltek is. A katonai alakulatok az ütközetek során foglyokat ejtettek, járőrözés alkalmával a nekik gyanúsnak tűnő, vagy gyanúsán viselkedő személyeket elfogták. A letartóztatás ideje és körülményei című rovatban például ilyen bejegyzések találhatók: „A 4611-es híradós ezred katonái, akik fegyvertelenek voltak, és szabadságra voltak engedve, csoportosan közlekedtek Budáról Pestre és a szovjet járőrök fogták el őket a Duna vasúti hidjának közelében. Ellenállást nem tanúsítottak. Az 1221-es építőszázad katonáit az Üllői út. 49. szám alatti laktanyájuk alagsorában fogták el, fegyverük nem volt, ellenállást nem tanúsítottak. A 2760-as egység alkalmazottai, akik a rádióközpontot és a pártbizottságot őrizték. A Kilián laktanya alagsorában fogták el őket. A Petőfi hídon közlekedtek, amikor elfogták őket.”¹³² Elfogták a kiegészítő parancsnokságon talált katonákat is, vagy azt a katonát, aki a kórházból jött ki, de azt is, aki éppen egy szétlőtt házat fényképezett. Ilyen módon került ki Sztrijbe csaknem egy egész század is, például Kiskunhalasról. Egy részük leszerelés előtt állt, de e helyett Budapestre vezényelték őket, ahol a VIII. kerületben rendfenntartással voltak megbízva. S bár ők a forradalmárok ellen harcoltak, a szovjetek mégis letétették velük a fegyvert és foglyul ejtették őket. Először Ferihegyen voltak, majd két nap múlva Vecsés környékén a nyílt vágányon bevagonírozták, és elvitték őket Ungvárra. Ez is azt mutatja, hogy a magyar

---

¹²⁹ Hiányzó lapok, 1993, 120-124. p.

¹³⁰ Kuzma Evdokimovich Grebennik

¹³¹ A Btk. 8. §-a egyenesen tiltotta magyar állampolgárok más állam részére történő kiadását.

¹³² KGB Archívum, 43-as fond, 1/15, 11-15. p.

honvédségben nem bíztak, ellenségnek tekintették, tartottak ellenállásuktól. Elfogásukkor fontos körülmény volt, hogy volt-e fegyverük, tanúsítottak-e ellenállást.

A deportáltak első csoportjai között érkezett a Szovjetunióba a Tökölön tárgyaló magyar küldöttség kísérete. Róluk „Azoknak a személyeknek a névsora, akik részt vettek a magyar delegáció őrzésében és biztosították a szovjet képviselőkkel (személyekkel) való megbeszélést, akiket fegyveres őrizettel kell kísérni a munkácsi táborba”¹³³ című kimutatás szól. A jegyzet sem dátumot, sem keletkezési helyet nem tartalmaz. Feltűnő különbség az egyéb iratokhoz képest, hogy e nevek után a születési idő és hely megjelölése teljes, valamint az apa keresztnéve helyett az anyjuk nevét tartalmazza, továbbá a pontos lakhely is szerepel benne. A keletkezés idejére és helyére a listán szereplő személyek neve alapján lehet következtetni.¹³⁴ Ők alkották azt a 22 fős csoportot, amelyet Szmirnov alezredes vezetésével vittek a Szovjetunióba 1956. november 9-én. Az általuk kísért, biztosított magyar tárgyalóküldöttség pedig a magyar honvédelmi miniszter, Maléter Pál tábornok, Kovács István vezérkari főnök, Szűcs Miklós hadművelési főnök részvételével, Erdei Ferenc vezette küldöttség volt. Hurai Rudolf saját kézzel írt vallomásából derült az ki, hogy őt november 9-én repülőgéppel vitték Ungvárra.¹³⁵ Letartóztatott társai is valószínűleg ekkor kerültek Ungvárra, de erre megbízható adatot eddig nem találtam. Tökölön ott voltak az ÁVH tisztjei is, ezért a foglyok nevei után anyjuk neve szerepel az apjuk keresztnéve helyett. A foglyul ejtett kísérőket kihallgatták, erről kézzel írt, orosz nyelvű feljegyzéseket készítettek. A Mecséri János vallomását kiértékelő tiszt a jegyzőkönyvet olyan záradékkal látta el, hogy: „Semmilyen adat nincs arra nézve, hogy részt vett a felkelésben.” A rendelkezés esetükben nem szokványos, mert őket nem a magyar hatóságoknak kellett átadni, hanem a magyar kormánynak.¹³⁶ A szovjet magatartás, az hogy a tárgyalóküldöttség

---

¹³³ Mecséri János ezredes az esztergomi 7-es számú gépesítet lövészadosztály parancsnoka, Hersicki Lajos ezredes, Garai Sándor ezredes a honvédelmi minisztérium osztályvezetője, Kriszten Andor százados vezérkari tiszt, Hurai Rudolf százados, a 7-es számú gépesített lövészadosztály politikai tisztje, Zs. Szabó László, a váci egység testnevelője, Réti Zoltán hadnagy, az állambiztonsági szervezet gépkocsivezetője, Tót Imre hadnagy, az aszódi gyalogosezred rajparancsnoka, Fazekas Bálint hadnagy, az aszódi gyalogosezred rajparancsnoka, Simon Ferenc hadnagy, a kiskunfélegyházi lövészrezd javítószázadának parancsnoka, Cseh László alhadnagy a Zalka Máté katonai iskola hallgatója, Dr. Szűcs Sándor a Minisztertanács hivatalnoka, Dr. Barcsa Zoltán idősebb, a Parlament Gyorsíró Hivatalának vezetője, Barcsa Zoltán ifjabb, az MTI fotóriportere, Német József honvéd, Nik József honvéd, Hargitai Gusztáv, a Klement Gottvald gyár elektrotechnikusa, Haszmán László a Honvédelmi Minisztérium gépkocsivezetője, Fülöp Vilmos a Minisztertanács gépkocsivezetője, Bodó Ferenc a Közlekedési Minisztérium gépkocsivezetője, Orbán Lajos a Minisztertanács gépkocsivezetője, Tamás Kálmán a Minisztertanács gépkocsivezetője.

¹³⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/15, 19-20. p.

¹³⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 168-170. p.

¹³⁶ KGB Archívum, 43-as fond, 1/1, 205. p.

kíséretét – akik többnyire katonák voltak – foglyul ejtették, külföldre hurcolták, hadifoglyok ejtésére utal, arra, hogy a szovjet fél saját eljárását háborúként értékelte. A később perbe fogott, majd kivégzett Mecséri János esete is azt valószínűsíti, hogy a szovjet kihallgatók nem adtak konkrét utasítást a kihallgatott felelősségre vonásának módjára.

Voltak, akiket a szovjet katonai és magyar belügyi egységek közösen vettek őrizetbe. A valóságban itt többnyire magyar kezdeményezésre jártak el, szovjet támogatással. Ezt a nyíregyháziak esete jól példázza. A magyar szervek által kiválasztottak a volt ÁVH, a későbbi politikai nyomozó osztály, illetve a megyei ügyész, és a párttitkár alkotta operatív bizottság által üldözendőnek kijelölt személyek voltak.¹³⁷ Egy-egy ilyen névsor elkísérte a foglyokat, és a KGB irattára megőrizte azokat számunkra.¹³⁸ Székesfehérváron Fejes rendőr főhadnagy készítette el a letartóztatandók jegyzékét.¹³⁹ Letartóztatásuk okáról és körülményéről így szól: *„Ők géppisztolyokat és gránátokat tartottak maguknál, mindannyian hallgatták a Szabad Európa Rádiót, aminek közleménye szerint szabadon át lehet menni a határon Ausztriába, ahol jó fogadtatásuk lesz. Ezért elhatározták, hogy Ausztriába mennek és egy teherautót szereztek, de az úton elfogták őket.”*¹⁴⁰ Az elfogás körülményei, az, hogy gyakran az utcán lévő járókelőket is elfogták, azt eredményezte, hogy a foglyoknál nem voltak személyi okmányok, személyazonosságukat nem tudták megállapítani. *„Meg kell említenem, hogy a foglyok jelentős részére vonatkozóan nincsenek megfelelően kitöltött dokumentumaink. A rendelkezésre álló anyagok alapvetően a helyi magyar hatóságok, a szovjet hadsereg elhárító szervei, a katonák jelentései, illetve a letartóztatottak bemondása alapján készített listák.”*¹⁴¹ Az orosz nyelvű iratok ezért gyakran úgy fogalmaznak, hogy a fogoly bemondása alapján vették fel személyi adatait. Egyes túlélők beszámoltak arról is, hogy három nézetből lefényképezték őket. Ilyet nem sikerült találnom.¹⁴² Ez az idézet is árulkodik arról, hogy a kísérő iratok (feljegyzések, jelentések, kihallgatási jegyzőkönyvek) a magyar hatóságok, illetve a szovjet hadsereg által készített anyagok voltak. A magyarországi letartóztatásokat követően, elsősorban a polgári személyeket

¹³⁷ 1956 novemberében ezek működése nem volt általános. Így Nyíregyházán az ÁVH önállóan járt el.

¹³⁸ „A kaposvári Ellenforradalmi Puccs aktív résztvevőinek névsora” című összeállítás részesei: Hamvas József, Nagy Tamás, Bidó József, Gábrriel János, Tengerdi Pál, Tombor József és Molnár Lajos.

¹³⁹ Erre Papp Albert, Horváth Ferenc Pál, Kovács István, Horvát Nándor, Horvát István, Cseh-Nagy Sándor, Kovács János, Gyüre Ferenc, Moldovány József, Juhász Tibor Nobisz József, Szalai László, Bolhási József, Suplic István, Harsányi János, Járvás András nevei kerültek fel.

¹⁴⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/13, 178-181. p.

¹⁴¹ Hiányzó lapok, 1993, 155. p.

¹⁴² Biztos vagyok ezek létezésében is, de felkutatásukra tett próbálkozásaim eddig eredménytelenek voltak.

hallgatták ki, erről jegyzőkönyvek, feljegyzések készültek. Hogy az iratok hiányában bemondás alapján felvett nevek között voltak-e kitalált, fiktív nevek, nem tudom. Nem tudtam megállapítani, hogy a névsorban szereplő Vagány Aurél kitalált, vagy valódi név volt. A katonákat, akiket harcok során ejtettek foglyul, vagy laktanyáikban, esetleg eltávozásukkor vettek őrizetbe, csak kikérdezték. A rájuk vonatkozó megállapítások a visszaadottak listájának megjegyzés rovatában szerepelnek, valamint a visszaadás dokumentumai közötti összefoglalókban.

Az 1956 előtti koncepciók perек esetében teljes szovjet ellenőrzésről-irányításról beszélhetünk, ideértve az igazán fontos foglyok kihallgatását, míg az 1956 utániakban csak a nyomozási szakban, annak is az elején mutatkozik meg közvetlen szovjet részvétel, irányítás.

Ennek ellentmond, hogy már a Kádár-kormány hatalmának megerősödése után, 1957. április 26-án az MSZMP Baktalórántházai Járási Bizottsága jelentést küldött a szovjet katonai parancsnoknak az üzemi munkástanácsok működéséről. A jelentés bevezető mondata így hangzik: *„Az ezredes elvtárs szóbelileg kért jelentésünket a munkástanácsok életéről, munkájukról az alábbiak szerint közöljük.”*¹⁴³ Ez alapján nem mondhatjuk teljes bizonyossággal, hogy a szovjetek teljesen magyar kollégáikra bízta a felelősségre vonást.

Ezt követően viszont a döntést a magyar szervekre bízta. Ez a szovjet irányítás, kezdeményezés, megfigyelhető az 1956 utáni szovjetunióbeli deportálásokról elrendelések, lebonyolításában és azt követően a deportáltak kihallgatásában is. A módszerek finomabbak, a szovjet szempontból fontos személyek kihallgatása most sem maradt el, eredményéről a kihallgatók véleményt alkottak, ezek visszatükröződnek a magyar szerveknek küldött tájékoztatásban is. A felsőbb szerveket a kihallgatást végzők rendszeres jelentéseikben tájékoztatták, tőlük esetenként a további kihallgatásokra, eljárásokra nézve utasításokat kaptak. A szovjet hatóságok levelezései, a börtönök és a KGB, valamint a belügyi egységek között intenzív vizsgálati tevékenységről árulkodnak. A kezdeti nehézségek és a néhol jelentkező tájékoztatatlanság, esetenként szakmai hozzá nem értés ellenére nagyszámú, sokszor folytatólagos, ismétlődő kihallgatások történtek. Ezeknek az az oka, hogy a kihallgatások között elemzéseket végeztek, újabb adatokat kaptak, vagy szereztek be, a vallomásokat egybevetették.¹⁴⁴

---

¹⁴³ DIKÁN, 1997, 17. p.

¹⁴⁴ Horváth Károly december 13-i kihallgatásán megnevezte két, vele együtt harcoló társát, Szabót és Keszlerét, akik szintén ott voltak a börtönben, de a felkelésben való részvételüket mindketten tagadták. KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 32. p.

Az egymásnak ellentmondó vallomások miatt szembesítéseket is lefolytattak a szovjet kihallgatók. A nyomozás állásáról egymás után küldték a szigorúan titkos jelentéseket Moszkvába Ivasutyin tábornoknak.¹⁴⁵ Iratok a határon átnyúló kapcsolattartásról csak a szovjet KGB-s, illetve katonai egységek között találhatóak, a magyar belügyi szervekkel folytatott levelezésre nem bukkantam.¹⁴⁶ Szerov egyik helyettese, Belcsenko tábornok tartotta kézben az irányítást, az ő utasítására hivatkozással történt a legtöbb jelentés, iratküldés. Az egyik ilyen, november 29-i utasítására hallgatták ki Mecséri Jánost és Hurai Rudolfot is. Az utasítás végrehajtásáról írt jelentésben ugyanakkor közölték Belcsenkoval, hogy más olyan személyek, akik iránt érdeklődött, nincsenek náluk. Ez feltehetően egész Kárpát-Ukrajnát jelenthette, nemcsak Ungvárt, mert a jelentést tevő Maljarov az egész Kárpátontúli terület KGB-s vezetője volt.¹⁴⁷ Sztríjben sok katona fogoly volt. Klimenko is katonákra vonatkozó, operatív felhasználásra szolgáló anyagokat küldött Sztríjbe kollégájának Tertisnij ezredesnek, aki akkor a KGB drogobicsi kerületi megbízottja volt. Elküldte a Somogy megyei „ellenforradalmi” nemzeti tanács jegyzőkönyvét, kihallgatási jegyzőkönyveket, Rózsa Sándornak, a gépfegyveres csoport parancsnokának jelentését, a 39287-es katonai alakulat katonáinak¹⁴⁸ 39 oldalnyi kihallgatási jegyzőkönyvét.¹⁴⁹ Az operatív felhasználási cél azt jelentette, hogy ezeket Sztríjben áttanulmányozták, tartalmuk alapján újabb kihallgatásokat végeztek.

2.4.2. A megtorlás második szakasza

A megtorlás második szakaszában a hatalom rendezte sorait, szovjet-magyar döntést követően 1957 áprilisában letartóztatták a snagovi internáltakat, és megkezdték a Nagy Imre per előkészítését. A megtorlás szervezetrendszerének élén az MSZMP Központi Bizottsága, annak is előbb az Intéző, később a Politikai Bizottsága állt. A közvetlen pártirányítás mellett működött állambiztonság helyébe lépő politikai nyomozó osztályok, a Legfőbb Ügyészség, valamint a bíróságokat irányító minisztérium külön-

---

¹⁴⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 32. p.

¹⁴⁶ Így küldte el Szombathelyre 1956. december 10-én Jarobenkó alezredesnek a KGB különleges ügyosztálya vezetőjének Klimenko alezredes Bíró Péter 1956. november 27-i kihallgatási jegyzőkönyvét azzal a megjegyzéssel, hogy belátására bízta.

¹⁴⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 39. p.

¹⁴⁸ Nobisz József, Kovács János, Moldoványi József, Dere Ferenc, Nagy Sándor, Juhász Tibor és Szalai László.

¹⁴⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 42. p.

külön is, de összehangoltan is építették a megtorló rendszert. A NET¹⁵⁰ rendeletei és keletkezésük is elválaszthatatlanok az MSZMP-től, annak vezetésétől. Az igazságügyi tárca és a párt megfelelő munkatársai által elkészített tervezeteket a párt szűkebb vezetése vitatta meg, majd a kormány elé terjesztették. Az tovább küldte a NET-hoz, hogy az hagyja jóvá, hozza nyilvánosságra. *„Így a bíróságok, a hivatásos bírák függetlensége nem csupán akkor szenvedett csorbát, amikor a „jól bevált utakon keresztül” érkezett „felsőbb helyről” jelzés az ítéletek mikéntjére (vagy a bíróság vezetőjéhez, vagy az illetékes tanács elnökéhez, illetve katonai ülnökhöz), hanem alapvetően azáltal, hogy a bírósági gyakorlatot, az ítélezést megszabó törvényerejű rendeletek már eleve az MSZMP döntéshozóinak akaratát tartalmazzák.”*¹⁵¹ Bár Kádár János szerint a párt a bíróságok munkájába nem avatkozott bele, ugyanakkor a talio¹⁵² elve szerint, amikor a halálra ítélték száma elérte az elesettek számát, kérték a bíróságoktól ezek leállítását. A párt igazságszolgáltatásba való beavatkozása ekkorra már hosszabb ideje intézményesült, a bűnüldöző szervek, az államvédelmi hatóság tagjainak tudatában rögzült. A Magyar Népköztársaság belügyminiszter-helyettesének 1956. szeptember 15-én kelt 27. számú, szigorúan titkos minősítésű utasítása a Magyar Dolgozók Pártjának Központi Vezetőségének H/58/1956. számú határozatára hivatkozással elrendelte, hogy a párthatározatban felsorolt funkcionáriusokkal szemben előzetes ellenőrzés, operatív feldolgozás vagy nyílt nyomozás folytatásához az országos rendőrfőkapitány operatív helyetteséhez kell jelentést tenni. Ezt a jelentést csak a megyei/fővárosi kapitányságok vezetői, vagy helyettesei írhatták alá. A megyei, megyei jogú városi és a járási párthatásköri listákon szereplőkkel szemben ilyen eljárást csak akkor lehetett indítani, ha a megyei, megyei jogú városi, vagy járási párt végrehajtó bizottsága ezt tudomásul vette. E nélkül a tudomásul vétel nélkül nyomozási cselekményt nem volt szabad folytatni, csak azt állapíthatták meg, hogy bűncselekmény fennforog-e vagy sem.¹⁵³ A pártalapszervezeteknek is volt kompetenciája, ezzel kapcsolatban az utasítás a körzeti megbízottak részére a felsőbb szerv felé kötelező jelentést írt elő és csak annak engedélyével folytathattak nyomozást a párttagok ellen. Az ezzel kapcsolatos levelezés szigorúan titkos minősítést kapott. Konkrét ügyekben a

---

¹⁵⁰ A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1949. évi XX. törvénnyel kihirdetett alkotmány eredeti szövege szerint a köztársasági elnök tisztsége helyébe lépett, ún. "kollektív államfő" volt, amely testületileg gyakorolta az államfői pozíciót, ezen felül Országgyűlést helyettesítő funkcióval rendelkezett.

¹⁵¹ ZINNER, 1999, 51-52. p.

¹⁵² Valamely cselekménynek hasonló cselekménnyel való megtorlása. Szemet szemért, fogat fogért.

¹⁵³ BM Országos Rendőr-főkapitányság 20-293/13/1956. BM ORFK. Tük utasítás a belügyminiszter helyettes 27. számú utasításának kiadásáról, <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/1-22.pdf> (2008. 04.05.)

megyei első és vb. titkárok részére írt elő az utasítás tájékoztatási kötelezettséget. A Dikán Nóra által összeállított Az 1956-os forradalom utáni megtorlás dokumentumai kötetében megtalálhatók Szabolcs-Szatmár-Bereg megye valamennyi járásának, településének MSZMP szervei által írt jelentések, összefoglalók. Ezekben a helyi forradalmi eseményeket, a forradalom napjaiban vezető szerepet játszó személyeket sorolták fel. A felsőbb pártvezetőségek kezdeményezésére készült felterjesztések több esetben konkrét személyek beosztásukból, állásukból való elmozdítására tettek javaslatot.

A megtorlás jogi alapjául négy rendelet szolgált, melyek alapján ítéleztek. A statáriumról, a gyorsított eljárásról, a LB Népbírósi Tanácsáról és a megyei népbíróságokról alkotott jogszabályok alapján. A NET az 1956. évi 28. és 32. törvényerejű rendeletekkel hozta létre a statáriális bíraskodást. Ezek alkalmazása 1957. november 3-ig zajlott a katonai bíróságokon, amikor az 1957. évi 62. számú tvr. hatályon kívül helyezte őket.

1957 áprilisa a vidéki megtorlásban is kiindulópontja a nyílt büntetőeljárásnak, és az azt követő bírósági szakasznak. A nyílt kifejezés azonban nem helytálló. Nem igaz annyiban, hogy a büntetőeljárás ekkor is titkos volt, annak későbbi szakaszában, 1957 nyarán a gyanúsítottakkal titoktartási nyilatkozatokat is aláírtak. Ez a nyílt jelző részről az 1956. november 4-e utáni eljárástól való elhatárolására szolgál, mert ekkor is volt „büntetőeljárás,” melyet az ÁVH folytatott. Ez az eljárás sem maradt titokban, az ekkor keletkezettek közül több kihallgatási jegyzőkönyv bekerült a későbbi bírósági iratanyagba is, ám semmilyen akkor hatályos büntetőjogszabálynak nem feleltek meg, keletkezésük körülményeit elhallgatták, titkolták.

2.4.3. A megtorlás áldozatai

Litván György szerint a forradalom résztvevőinek négyes felosztása: reform szocialista, nemzeti demokrata, nemzeti-konzervatív és szélsőjobboldali irányzatú. A litváni világnézeti szempontú felosztással szemben az elítélések során nagyobb hangsúlyt kapott a perbefogottak szociológiai alapú kategorizálása, de a két különböző szempont szerinti kategóriák keveredése is megfigyelhető. Erre az ítéleti indokolásokban található példák. Az „ellenforradalmi lázadás” vezetői, résztvevői, akikkel szemben le kellett sújtani, a megtévedt, az árulóvá váló kommunista vezető, a párttag és a forradalom mellé átállt rendőrök, katonák mellett az osztályidegen gazdag paraszt és az

értelmiségiek voltak a megtorlás vidéki áldozatai. Ebben a második szakaszban történt azoknak a kijelölése, akiket azután a büntetőjog eszközeivel felelősségre vontak. Jellemzően nem a cselekményt vizsgálták, hanem az elkövetőket választották ki. A fegyverrel harcolók a halálos ítélet aligha kerülhették el. Ugyancsak a legsúlyosabb büntetés fenyegette azokat, akik a forradalom alatt egy-egy közösség vezetői voltak. Súlyos börtönre ítélték a munkástanácsok vezetőit, azokat, akik leginkább a munkások érdekeit képviselték. Az ítélezést végigkísérte az a kettősség, amellyel a korábbi bűnök elkövetőit oly sokat ostromozták még Kádárék is, de a volt ÁVH-s vezetőket, vezető funkcionáriusokat csak rövidebb időre vetették börtönbe, többen a politikai vezetésben is helyet kaptak. Az értelmiség forradalomban aktívan részvevő tagjai, a kommunista elit renegát része sem úszta meg. Hruscsov később a forradalom kirobbantásáért is az értelmiséget okolta, mikor azt mondta, hogy ha őket időben kivégzik, nem robban ki a forradalom. Hatott ez a gondolat a magyar vezetőkre is, mert az írók magatartása az MSZMP-ben is dühöt váltott ki. A párt központi napilapjában, a Népszabadságban¹⁵⁴ ekkor jelentek meg az írókat támadó cikkek. Ezek a későbbi felelősségre vonást megalapozó tömeg(félre)tájékoztatás, a propaganda részei voltak. A cikkek hol a célcsoportot, konkrét nevek említése nélkül, hol egy-egy közismert személy nevét megemlítve támadtak.

A megtorlás kiemelkedő célpontjaivá váltak a koalíciós pártok politikusai, a Horthy-rendszer közigazgatásának funkcionáriusai, erőszakszerveinek tagjai, az 1947 utáni ellenzéki pártok vezetői, tagjai. Az 1945 utáni rendőri, államvédelmi munka középpontjában a volt jobboldali pártok vezetői, tagjai álltak, de mások is bekerültek a „veszélyes elemek” megnevezésű nyilvántartásba. Ehhez elég volt, ha valaki földbirtokos, vagy nagykereskedő volt, vagy nyilvános helyen politikai véleményét hangoztatta. A korábbi főjegyzőknek, jegyzőknek biztos helye volt a rendszer ellenségeinek névsorában.¹⁵⁵ A rendszer ellenségeinek tartott emberek közül is többeket igyekeztek beszervezni, hogy az egymás elleni információszerzésben felhasználhassák őket. Igaz volt ez Szabolcs-Szatmár megyére is. A hatóságok kiemelten foglalkoztak a volt FKGP vezetőkkel, tagokkal szerte az egész megyében. 1962-ben Szabolcs-Szatmár

---

¹⁵⁴ Első évfolyamának 1. száma az MSZMP kiadásában, a korábbi Szabad Nép folytatásaként jelent meg 1956. november 2-án.

¹⁵⁵ Így került bele Dr. Hajós József László, mert 1949-ben demokráciaellenes beszédet mondott és a Barankovics Párt mellett agitált, Almási Gyula, vezető jegyző volt, 1948-49 között internálták, majd rendőri felügyelet alatt volt, míg Lázi Károly bűne, hogy szerzetesrendnek volt a tagja. Kölcsey Pálma volt földbirtokos azért került bele, mert 1946-ban gátolta a földosztást, Somogyi György, mert sörnagykereskedő, Polonkai László pedig cséplőgép tulajdonos volt.

megye területén a volt jobboldali polgári politikai pártok és a jobboldali SZDP vezetői közül 121 főt tartottak nyilván 3. sz. karton alapján, ami az alábbiak szerint oszlik meg: FKGP: 102, NPP: 1, és jobboldali SZDP vezető 18 fő. Közülük 14 főt soroltak be a veszélyes elemek külön nyilvántartásába, akik közül 12 FKGP vezető, 2 pedig jobboldali SZDP vezető volt.¹⁵⁶

Az 1945 utáni első koncepciók per, az 1945. november 4-i nemzetgyűlési választásokon abszolút többséget szerző kisgazdapárt lefejezése, szétzúzása és a totális hatalom megszerzése volt. A letartóztatási hullám és a büntetőeljárás eredetileg a Magyar Közösség nevű titkos szervezet vezetői ellen indult 1946 végén, de néhány héten belül kiderült, hogy a kommunista irányítás alatt álló államvédelem és a HM katonapolitikai osztálya a Magyar Közösségen keresztül a legnagyobb demokratikus párt vezetőit akarja antidemokratikus módon eltávolítani a politikai életből. Rajk László belügyminiszter már 1947. január 10-én több kisgazdapárti képviselő mentelmi jogának felfüggesztését követelte Tildy Zoltán kisgazdapárti köztársasági elnöktől és Nagy Ferenc miniszterelnöktől. Február elején azután már Kovács Bélának, a kisgazdapárt főtitkárának kiadását kérte. Miután a nemzetgyűlés nem adta ki, a szovjet politikai rendőrség 1947. február 25-én letartóztatta Kovács Bélát, majd a Szovjetunióba hurcolták. 1947 májusában lemondatták a miniszterelnökségről Nagy Ferencet. Az ily módon lefejezett kisgazdapárt már nem tudott ellenállni a kommunisták hatalomátvételének, ez pedig az 1947. augusztus 31-i „kék cédulás” választások után hamarosan be is következett.

A Kisgazdapárttal szembeni kommunista ellenérzés gyökerei az 1945-ös választásokig nyúlnak vissza. Ekkor a 90%-os részvétellel megtartott választásokon a szavazatok 57%-a esett a Kisgazdapártra. A kommunisták 17%-ot szereztek. A kisgazdapártiakkal szembeni kommunista ellenérzést növelte, hogy a választások előtt két kisgazdapárti politikus, Saláta Kálmán és Hám Tibor felkereste Mindszenty hercegprímást és meggyőzték, hogy hiba lenne külön keresztény pártot indítani, mert ez megosztaná a kommunistaelenes szavazatokat. Mindszenty ezt elfogadta és ez jelentősen hozzájárult a Kisgazdapárt győzelméhez.¹⁵⁷

A választási eredmények alapján a Független Kisgazdapárt adta a miniszterelnököt, előbb Tildy Zoltánt, majd Nagy Ferencet. Az így létrejött demokrácia rövid életű volt. A kormányalakítás során beépített népi demokrácia eszközrendszere, amibe

---

¹⁵⁶ ÁBTL O-14863/1, 68. p.

¹⁵⁷ CSICSERY-RÓNAY – CSERENYEY, 1998, 42. p.

beletartozott a Belügyminisztérium kommunista irányítása, valamint a pártközi egyeztetés is, arra ösztökélte a kommunista vezetőket, hogy egyéb eszközökkel (parlamenten kívüliekkel) a gyakorlatban megváltoztassák a választás során kialakult erőviszonyokat. Ennek módszere az a szalámitaktika volt, aminek révén egyre több képviselőt szorítottak ki a koalícióból azon a címen, hogy azok jobboldaliak és reakciósok. A Kisgazdapárt 1947-es szétverése, a kékcédulás választások, a Szociáldemokrata Párt beolvasztása a kommunista pártba, majd Mindszenty letartóztatása és pere, végül az egypárti választás meghozta a kommunista párt egyeduralmát. A kisgazda politikusok átcsábítása a kommunista pártba is általánosan alkalmazott módja volt a rivális párt sorvasztásának. A belügyminiszteri irányítás alatt álló állambiztonsági szervek ebben is kiemelkedő szerepet játszottak.

A Magyar Kommunista Párt Szabolcs megyei titkára jelentést tett a Központi Bizottság Szervezési Osztályához 1946. augusztus 8-án. A politikai helyzet című részben beszámolnak arról, hogy 18 főt sikerült felvenniük a Kommunista Pártba, akiknek 75%-a a kisgazdapártból igazolt át. *„Igyekszünk a kisgazda párt baloldali rétegeivel megyei viszonylatban az együttműködés lehetőségeit megteremteni, ott, ahol parasztember áll az élen, ott ez sikerül is. Most megyei viszonylatban egy röpcédulát adunk ki a szabolcsi parasztság felé, a röpirat címe. „Szabolcs megye dolgozói paraszt főispánt akarnak.” Tudomásunkra jutott ugyanis, az, hogy újból ügyvédet, dr. Lupkovicsot akarja a kisgazda párt a főispáni székbe helyezni.”*¹⁵⁸

Ezt sikerült is megghiúsítaniuk. Ekkor lett a vizsgált perben halára ítélt Tomasoovszky András apja a főispán. A jelentés a továbbiakban arról szól: *„Éberem vigyázunk arra, hogy minden reakciós, vagy fasiszta kísérletet idejében elfojtsunk, a rendőrséggel hetenként megbeszéléseket tartunk párt és politikai vonalon, a tapasztalatainkat kölcsönösen kicseréljük.”* Országos szinten is fontos volt, hogy a Belügyminisztériumot ki irányítja, ki tarja a kezében. A hierarchia jól működött vidéken is, a rendőrségre gyakorolt ráhatás a politikai ellenfelek ellehetetlenítését célozta. Ezért a reakciós és fasiszta elemek neveinek összegyűjtése, megfigyelésük egyszersmind pártpolitikai cél és érdek is volt.

---

¹⁵⁸ Szabolcs-Szatmár megye, 1985, 282. p.

2.5. A Kisgazdapárt elleni tükros hadviselés

Az, hogy kik voltak és kiket tekintett ellenfelének a hatalom, meghatározta az állambiztonságiak célcsoportjait. Az FKGP tömörítette a legnagyobb számban azokat a parasztokat, akiket a rendszer később kulákoknak minősített. Az 1945 utáni legerősebb politikai pártot, a Független Kisgazdapártot tekintette a kommunista vezetés legnagyobb riválisának. Ezért az ötvenes években eluralkodott közhangulat, amely a kötelező beszolgáltatások, padlásseprések, erőszakos kollektivizálások a paraszti érdekeket legjobban kifejező Kisgazdapárt iránti szimpátiát erősítette, felerősítette a kommunista állam és pártvezetés Kisgazdapárttal szembeni reakcióit. Ezért kerültek az érdeklődés középpontjába a volt kisgazdapártiak.

A belügyi és igazgatási bürokrácia túlhatalma rendőrállam kialakulásához vezetett. Szabolcs megyében 1956. október 1-jén 381 fő hálózati személyt, ebből 130 ügynököt, 16 rezidentet, 223 informátort és 12 T lakást tartottak nyilván.¹⁵⁹ A forradalom után számuk jelentősen lecsökkent, 1958. január 1-jén 118 főt regisztráltak, a forradalom óta eddig az időpontig pedig 64 személyt szerveztek be.¹⁶⁰ A Szabolcs megyében beszervezett kisgazdapártiak közül többen ellenálltak, nem vállalták az együttműködést, vagy eleve alkalmatlanok voltak erre a feladatra. K. János, volt FKGP országgyűlési képviselő volt „Rábai Károly” fn. ügynök. Alkalmatlanság miatt 1960-ban kizárták, B. Barna, volt FKGP megyei titkár, nyíregyházi lakos „Barta Imre” fn. volt ügynök, hírszerző lehetőség hiánya miatt 1958-ban lett kizárva. Sz. Sándor, volt FKGP járási titkár, nyíregyházi lakos, fedőneve „Szerencsi Béla” volt. Alkalmatlanság miatt lett kizárva. K. János FKGP községi vezető, nagyhalászi lakos, volt „Utazó” fn. ügynök, hírszerző lehetőség hiánya miatt 1956-ban lett kizárva. Emellett mások sem váltották be a hatóságok hozzájuk fűzött reményeit. Dr. Á. László, volt nyilas körzetvezető, nyíregyházi lakos volt az „Almási Miklós” fn. ügynök. Alkalmatlanság miatt zárták ki 1962-ben. B. Kálmán kisvárdai lakos volt a „Berkes András” fn. ügynök. Őt is alkalmatlanság miatt zárták ki 1956-ban. Sz. Imre volt nyilas szervező, nyírkarászi lakos, volt a „Szilvási Imre” fn. ügynök, őt hírszerző lehetőség hiánya miatt zárták ki 1962-ben. O. László, „Orgován” fn. ügynök, volt MÉP vezető dekonspirálódott, ezért zárták ki 1957-ben. M. István, pátróhai lakost, aki MÉP országgyűlési képviselő volt,

---

¹⁵⁹ Sortüzek, 1993, 139. p.

¹⁶⁰ Uo. 140-141. p.

„Várdai” fn. ügynökként tartották nyilván, szintén dekonspirálódott, emiatt 1955-ben kizárták.

A volt kisgazdapárti politikusok közül többeket még a 60-as években is ügynökként foglalkoztattak. Ilyenek voltak: K. Béla, tiszavasvári lakos, fedőneve „Kutasi”, Dr. D. Endre nyíregyházi lakos, fedőneve „Dorner”, Dr. Sz. Antal nagykállói lakos, fedőneve „Szécsényi”, és S. Mihály nyíregyházi lakos, akinek fedőneve „Piros Márton” volt.¹⁶¹

Dr. Lupkovics György feleségét férje letartóztatásának idején a kisgazdapárti „Bodrogi” fedőnevű ügynök látogatta meg, és még egy csomagot is küldött politikus társának a börtönbe. Lupkovicsné arra kérte „Bodrogit”, hogy szóljon az FKGP felső vezetésének, segítsenek férjének. Ebből következtettem arra, hogy „Bodrogi” ügynök budapesti lehetett és köze volt a felső pártvezetéshez. Az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában megtaláltam a „Független Kisgazdapárt” című objektum dossziét. Ez több kötetes, a párt történetét, vezetőit, működését bemutató ügynöki jelentésekből áll. „Bodrogi” ügynök azonosítása körülményes volt, de többszöri próbálkozásom sikerrel járt. A nehézséget az okozta, hogy eredetileg a „Pallér” fedőnevet kapta, valamint az országban több ügynöknek is „Bodrogi” volt a fedőneve. Beszervezése 1952. december 12-én történt terhelő adatok alapján, a belső reakció elhárítására. Feltehetően 1955. január 21-én kapta az újabb, a „Bodrogi” fedőnevet, mert a fedőnév-váltást 6-os kartonján ez a dátum valószínűsíti. „Bodrogi” ügynök állam- és jogtudományi egyetemet végzett, már 1945 előtt tagja volt az FKGP-nak. Egerben a járásbírószágon volt bíró, valódi neve Dr. Szalóczi György.¹⁶² Az első kötet első irata egy 20 oldalas jelentés az FKGP újjászervezéséről, amely időrendben 1956. október 31-től 1957. január 15-ig öleli fel az ezzel kapcsolatos eseményeket. A jelentés két fő részből áll. Az FKGP újjászervezése 1956. október 30-a és november 4-e között, melyben a párton belüli ellentéteket és frakciókat is felsorolja. A második részben a párt november 4-e utáni terveit veszi számba.¹⁶³ A lefűzött iratok között található a Belügyminisztérium IV. Osztálya Értesítési és Tájékoztatási Csoportjának jelentése, címe: Értesüléseink a volt burzsoá pártok és szervezetek vezető tagjainak köreiből. A cím nem túloz. A beépített ügynökök ott voltak a párt, a pártok legfelsőbb vezető testületeiben. Így a jelentés szerint akkor az volt az új felderítés, hogy gróf. Esterházy Pált a Gyűjtőfogházból átszállították a Vizsgálati Főosztályhoz. A gróf szabadon

---

¹⁶¹ A felsoroltak vezetékneveit azért nem írtam ki, mert az adatokat csak az állambiztonsági jelentések tartalmazzák, a beszervezést tanúsító egyéb iratok hiányoznak.

¹⁶² ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Bodrogi” fn. tmb. 6-os kartonja.

¹⁶³ ÁBTL 3.1.5., O-14820/1, 35-54. p.

bocsátásáért 300.000,- dollárt ajánlott fel a Nyugat, de ezzel szemben érte 500.000,- dollárt kértek. Tartalmazza azt is, hogy ekkor az FKGP vezetőségéhez tartozott az Antall Józsefnél lakó Kovács Béla, Antall József, Potoczky Kálmán, valamint „Budai” és „Vadász” fedőnevű ügynökök.¹⁶⁴ „Budai” ügynök 1956. december 12-én ismertette a párt forradalmi elképzeléseit, azt hogy a párt nevében egy háromtagú küldöttség felkereste az indiai nagykövetet, Memont és egy tervezetet adtak át neki. Ezt Vargha István volt FKGP titkár, országgyűlési képviselő, Dr. Ráth Jenő és Dr. Nizsalovszky Endre egyetemi tanár készítette és adta át.¹⁶⁵ A párt történetét a legjobban ismerő ügynökök jelentései képezték a Független Kisgazdapárt jobboldali elemeinek tevékenysége és célja című összeállítás anyagát is. Ennek az öt példányban készült összefoglalónak ismeretlen a keletkezési ideje. Ez, az irategyüttesben elfoglalt helye alapján következtetve, 1956 őszén készülhetett. Kiderül belőle az is, hogy ekkor 18 ügynök foglalkozott központilag a Kisgazdapárttal. „Bodrogi” ügynök tehetséges, sokoldalú és szorgalmas volt. Külföldre is bevetették, részt vett az emigránsok megfigyelésében, de exportügyletekbe is bevonták, hogy így leplezzenek le gazdasági bűncselekményeket. A Kisgazdapárttal foglalkozó ügynökök főleg az értelmiségiek köréből kerültek ki. „Kicsi András” fedőnévvel beszervezték a párt volt törvényhatósági titkárát. Az emigránsokkal öt ügynök folytatott levelezést, őket így is ellenőrizték.

A politikai ellenfelekkel való leszámolás jegyében ádáz küzdelmet folytatott a kommunista vezetés. Az ismertetett, a Kisgazdapárt tevékenységét leíró jelentés megállapítja, hogy már 1952-re, annak ellenére, hogy a párt törvényesen beszüntetve nem volt, teljesen elsorvadt. Ez tudott dolog volt a Belügyminisztérium, az igazságszolgáltatás különböző fórumai előtt is, de mint a nyíregyháziak esete mutatja, 1956 után e párt szervezése miatt ítélték el sokakat. A jelentés szerint az elsorvadásnak az volt az oka, hogy a pártot olyan adminisztratív csapások érték, aminek következtében jobboldali kádereinek jelentős része börtönbe került. A kint maradtak java része nyugatra szökött, az itthon maradtak visszahúzódtak. Az utóbbiak közül aktivizálódottakra 1956 után sújtottak le.¹⁶⁶ Ezzel a hatalom nem érte be. Sokakat párttársaik előtt úgy járattak le, hogy rajtuk kívül mindenkit kihallgattak, ezért a többiek gyanakodni kezdtek rájuk, másokat állásokba helyeztek, nyugdíjukat jelentősen felemelték. Ezeket pedig előbb vagy utóbb társaik kiközösítették. A volt párttagok,

---

¹⁶⁴ ÁBTL 3.1.5., O-14820/1, 65. p.

¹⁶⁵ Uo. 74. p.

¹⁶⁶ Uo. 172-175. p.

vezetők 1962-re – ahogyan az országban a legtöbben – elfogadták a szocializmust, legfeljebb csak fenntartásaikat hangoztatták. A bomlás azzal is gyorsult, hogy egyre többen vállaltak gazdasági és társadalmi funkciót és a volt vezetők közül is egyre többen vettek részt a Hazafias Népfrontban. Ezzel párhuzamosan megszűnt a szervezeti és anyagi bázisuk is. Végül a bomlást serkentette a volt FKGP-s vezetők erkölcsi és anyagi rehabilitációja és nyugdíjaik rendezése is. A volt jobboldali pártok elleni állambiztonsági munkában 1966-ban már titkos fotózást, titkos lakás átvizsgálást és lehallgató berendezés beszerelését is előirányozták.¹⁶⁷ Konkrét, meghatározott személyek lejáratására irányított levelezést folytattak az ügynökökön keresztül. Bár a belügyminisztériumi apparátus 1968-ban azt állapította meg, hogy a többség belátta az ellenállás értelmetlenségét, ez évben a párt jobboldali politikusainak aktivitását észlelték. A közöttük létrejött élénkületi folyamatot bomlasztás útján tervezték megszakítani.¹⁶⁸ Másokat rendőrhatalósági figyelmeztetésben akartak részesíteni, majd ügynököket állítottak volna rájuk.¹⁶⁹

Dolgozatom írásának kezdetén feltételeztem, hogy az egész társadalmat behálózó állambiztonsági szerv a forradalom előtt is huzamosabb ideje megfigyelte a hivatalos politika által a rendszer ellenségeinek kikiáltott személyeket. Ezt sugallták a Nyíregyházáról a Szovjetunióba hurcoltakról keletkezett, és a Szovjetunióba is utánuk küldött, megfigyelésük során keletkezett információk is. A Szabolcs megyeiek elleni 1945 óta folytatott titkos hírszerző tevékenység bizonyítéka Mócsán József és Dr. Andrassy Dániel (mindketten országgyűlési képviselők) dossziéja. Ez jóval túlmutat a Szabolcs megyei ÁVH működésén, jelzi a kommunista irányítás alatt álló szervezetnek a politikai ellenfelekkel szembeni hírszerző tevékenységét is. A Mócsán dossziéjában elfekvő iratok között az első, egy 1948. március 8-án kelt, és géppel írt önéletrajza. Ez eredetileg kézzel íródott, de a felbontott levél teljes tartalmát lemásolták, így keletkezett a géppel írt önéletrajz is. Ezt és egyéb személyes adatainak felsorolását a Kisgazdapárt vezetőségének írt leveléhez mellékelte. Levelében összegezte korábbi politikai munkáját, amelyet 1944-től Eröss Jánossal¹⁷⁰ együtt a Nemzeti Bizottság

---

¹⁶⁷ ÁBTL 3.1.5., O-14820/1, 377-380. p.

¹⁶⁸ Pártay Tivadart úgy akarták lejáratni, hogy társai előtt kiderüljön, hogy kapcsolatot tart az állambiztonsági szervekkel. A jelentés szerint hosszabb ideig ügynök volt, de mert saját személyét, mint vezetőt elfogadtatta társaival, ezért kizárták.

¹⁶⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14820/1, 392-394. p.

¹⁷⁰ Dr. Eröss János ügyvéd, kisgazdapárti politikus. 1944-45-ben Szabolcs, majd Szatmár megye főispánja. 1945-ben nemzetgyűlési képviselő. 1948-ban visszavonul a politikától, illegálisan külföldre távozott.

megalakításával egyidejűleg kezdett el.¹⁷¹ Mivel Mócsán fia a francia idegenlégióban szolgált, ez a körülmény csak fokozta az iránta való érdeklődést. A képviselőt vidéki útjaira az államvédelmisek váltott emberei kísérték.¹⁷² Más megyébe utazása előtt, erről időben hírt szerezve, átadták figyelésre az ottani államvédelmi szerveknek. Tehették, mert ekkor a megyei pártvezetésben működött az államvédelmisek által beszerezett ügynökük. Levelezését felbontották, tartalmát szó szerint lemásolták. Ez országszerte így történt. Ezek révén első kézből tájékozódtak a vidéki szervezetek személyi és anyagi helyzetéről, nehézségeiről, ami a Kisgazdapárt szétszilálásában volt segítségükre. A rivális politikusok ellehetetlenítése, lejáratása – Mócsán Józsefé is – a politikai rendőrség eszköztárába tartozott, a felügyeletet ellátó Belügyminisztérium kommunista irányítása is ezt várta el tőle.¹⁷³

A bomlasztás Szabolcs megyében is eredményes volt.¹⁷⁴ Mócsán ezt követően semmilyen kapcsolatot nem tartott fenn a párttal, ennek ellenére 1949 októberében felsőbb utasításra beépültek Mócsán környezetébe, és az 1667. számú „B” egyénnel figyeltették. Bár Mócsán József nem játszott szerepet 1956-ban, Petényi József rendőr százados, a rendőrkapitányság vezetője 1957. március 31-én javaslatot tett preventív őrizetbe vételére, azzal indokolva, hogy a múltban FKGP képviselő volt, az „ellenforradalom” alatt aktívan részt vett a nyírteleki tsz feloszlásában, és szervezte az FKGP-t.¹⁷⁵ Valójában Mócsán József csak az 1956-ban hősi halált haltak temetésén mondott beszédet. Ezt még 1958-ban is vizsgálták, de a tanúk a beszéd tényén kívül mást nem mondtak.

Dr. Andrásy Dánielre¹⁷⁶ vonatkozóan 1950. augusztus 10-én nyitottak személyi dossziét. Ez inkább az ÁVO-ÁVH átszervezésével magyarázható, semmint az érdeklődés kezdetével. A dosszié nyitására H. Fehér István államvédelmi hadnagy tett

---

¹⁷¹ Az 1899. február 21-én, Nyíregyházán született férfi Nagyatádi idején kapcsolódott be a politikába, a Kisgazdapárt jelöltje mellett agitált. A békési zászlóbontás után 1930-ban Nyíregyházán is megalakították a kisgazdapártot 1944 decemberében. Mócsán ettől kezdve vett részt tevékenyen a párt szervezésében, 1945. november 4-től a Független Kisgazdapárt nemzetgyűlési képviselője volt.

¹⁷² ÁBTL 3.1.5., O-14959/1212, 4. p.

¹⁷³ Amikor Mócsán új kocsist vett fel a tanyájára, ennek hamar híre ment. Az új kocsist, Pintér Józsefet pedig nyilas múltja miatt tartóztatták és ezt Mócsán ellen használták fel, így akadályozva meg, hogy a soron következő választásokon képviselő lehessen.

¹⁷⁴ Márkus András a párt megyei titkára lemondott arról, hogy a következő választásokon őt jelöljék. A párt szervezési osztálya pedig sem Mócsán Józsefet sem, Dr. Lupkovics Györgyöt nem kívánta jelölni.

¹⁷⁵ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1212, 37. p.

¹⁷⁶ 1893-ban Tarcalon született, ott is nőtt fel, falusi kisgazda családban. Nyaranta ugyanúgy dolgozott, mint egy konvenciócs cseléd. A gimnáziumot Iglón és Késmárkon végezte, a jogot Pesten és Sárospatakon. Az első világháborút végig szolgálta, majd Szabolcs vármegye szolgálatába állt. Kiss Roland nevezte ki tb. szolgabírónak. Forradalmi magatartásáért a nyíregyházi törvényszéken 5 hónapig vizsgálati fogságban volt. A felszabadulás után elkezdte a párt szervezését, ő volt a megyei ügyvezető elnök, majd 1945. nov. 6-tól 1946. aug. 16-ig főispán.

javaslatot július 18-án. Ennek alátámasztására terhelő adatokat gyűjtött Andrássyról.¹⁷⁷ Tömpe András rendőr vezérőrnagy¹⁷⁸ utasítására vizsgálták Andrássy és sógora Eröss János¹⁷⁹ ügyét. A felsőbb utasítások tiltották ugyan a képviselők lehallgatását, valamint körültekintésre utasították a nyomozókat, de mindezt csak azért, nehogy az ellenük folyó eljárásokról a képviselők tudomást szerezzenek és mentelmi joguk megsértését szóvá tehessek.¹⁸⁰ Andrássy leveleit is felbontották, közöttük a minisztereknek, államtitkároknak írottakat is. 1956-ra Andrássy teljesen visszahúzódott, így a róla vezetett dossziét le is zárták.

A szovjet mintából átvett kulák fogalom, amellyel a falusi osztályellenséget illették, a vidék forradalmában is megjelent, és kiemelkedő szerephez jutott. Még a Rákosi féle vezetés magatartása, a társadalommal való hadiállapot-szerű szembenállása során alakult ki a rendszer ellenségeinek fogalma. Ide tartoztak a régi rendszer elitcsoportjai, a szovjet mintára kuláknak nevezett gazdagparasztság, a pártonkívüli értelmiség, vagy a vallásukat gyakorlók. A kulákság a mezőgazdaság erőszakos kollektivizálása óta rendszeridegen, rendszerellenes, tehát ellenség volt. Rákosi szerint a termelősövetkezetek szervezése csak akkor lehetett eredményes, ha a legfőbb kerékkötőit, a gazdag parasztokat, a kulákokat egyszerűen kiiktatják. Ez a Szovjetunióból importált fogalom a gazdagabb, saját földterülettel rendelkező egyéni parasztok jelzője lett. Kulákká pedig azt minősítették, akinek a földbirtoka elérte, vagy meghaladta a 25 holdat, vagy aki 350 aranykorona tiszta kataszteri jövedelemmel rendelkezett, gazdaságában bérmunkást foglalkoztatott, vagy más gazdasági ágból származó jövedelme is volt. Ténylegesen ezekből egyetlen tényező is elég volt ahhoz, hogy valakit kulákká nyilvánítsanak.¹⁸¹ A forradalomban részt vett parasztok között voltak a kulákká minősítés feltételeivel nem rendelkezők is, akiket ennek ellenére

---

¹⁷⁷ 1947 márciusában a Magyar Államrendőrség nyíregyházi kapitányság, államvédelmi osztálya Andrássy ügyében Vaskó Mihály tanúvallomása nyomán nyomozást folytatott. Vaskó szerint, 1931-ben, mint tiszteletbeli főszolgabíró, lovas csendőrökkel feloszlattatott egy tömeget, majd arról panaszkodott, hogy őt Andrássy azért, mert kommunista, megfenyegette.

¹⁷⁸ Ekkor a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályának parancsnoka.

¹⁷⁹ FKGP képviselő, volt közellátási miniszter.

¹⁸⁰ ÁBTL 3.1.5., O-9268, 76. p.

¹⁸¹ Vinnai Győző: A sztálini hatalomgyakorlás az ötvenes években Szabolcs-Szatmárban. In: Rákositól Kádárig, 1998, 68-69. p.

igyekeztek ebbe a körbe vonni.¹⁸² A kulákok számára előírt magasabb adót és a beszolgáltatást nem teljesítőket a közellátást veszélyeztető bűncselekmény miatt elítélték. Ezért a vidéki követelések egyik sarokpontja volt a beszolgáltatási rendszer felülvizsgálata.

A lakosság életszínvonala 1956-ban nem érte el a háború előtti időszakét. A falvak lakói ingázásra, lakóhelyüktől távoli munkahelyekre kényszerültek. Így került sok parasztember borsodi bányákba, nehézipari gyárakba. Ez a kör idővel kibővült és lett belőle egy széles ellenségfogalom. Így vált az 1956 utáni megtorlásban kötelező szereplővé a kulák, vagy a kulákszármazású ellenforradalmár elkövető. A jegyzőkönyvek személyi részében ezért volt fontos annak rögzítése, hogy a gyanúsítottnak, vagy felmenőinek volt-e saját földtulajdona, voltak-e alkalmazottak gazdaságában. Az, hogy a fennálló rendszert, vagy a tulajdonviszonyokat tényleg meg akarta-e változtatni, mellékes volt. Akik el is fogadták, beletörődtek földjeik elvételébe, vagy kényszerűségből önként ajánlották fel az államnak, azok sem estek enyhébb elbírálás alá. Esetükben a származás maga volt a bűn. A kulákság és az őket tömörítő politikai pártok összetartoztak, ezért vált a reakciós, a régi világot megtestesítő, netán az azt visszavágyó kispárti politikus, vagy az egyszerű párttag is az 1956 utáni perek gyakori áldozatává.

Az ötvenes évek elején Szabolcs-Szatmár megye mezőgazdaságára ugyanazok a gondok voltak a jellemzők, mint magára az országra. 1945 után az élelmiszerhiány enyhítésére előírt kötelező beszolgáltatás, annak végrehajtási módja miatt jelentős terhet rótt a parasztságra. Ezért saját részükre, a következő évi vetőmag biztosítására igyekeztek félretenni a betakarított termésből, de sokszor ezt is elvitték tőlük, ezért elrejtették. Nagy számban indultak büntetőeljárások a beszolgáltatás megtagadóival szemben, mások elrettentésének céljával is. Ennek jogi alapját az 1950. évi IV. tvr. adta.¹⁸³ Ezért a kihallgatások során ezeket a jellemzőket aláhúzták. A rendszer ellenségeinek fogalma már ott élt a köztudatban, több jogszabály is épített ezekre. Így a 14/1952. (II. 17.) MT rendelet, amely az egyes házingatlanok állami tulajdonba vételéről szóló 1952. évi 4. törvényerejű rendelet végrehajtásáról rendelkezett, a 8. § e,

---

¹⁸² A kulákságnak minősített módosabb egyéni parasztságot a Rákosi korszakban ért jogtalanság, a megtorlás százak halálát, kitelepítést, börtönbüntetést eredményezett. Az 1945 után végrehajtott kollektivizálás eredményeképpen 60-70 ezer kuláknak nyilvánított ember élt Magyarországon. Az 1948-ban egyeduralomra törő kommunista párt mezőgazdaság ellenes volt, a történeti paraszttársadalom gazda elitjét üldözték, beszolgáltatásokat, a földtulajdont bizonytalanná tevő tagosítási kampányt folytattak. Ezzel szemben a magyar parasztság ragaszkodott földtulajdonához. A kuláklistán lévő személyeket zaklatták, ellenőrizték, büntették.

¹⁸³ A tervgazdálkodás büntetőjogi védelméről címet kapta.

pontjában ilyenekként határozta meg a gyárosokat, bankárokat, cégvezetőket, arisztokratákat, volt horthysta katonatiszteket, csendőrtiszteket, magas rangú állami tisztviselőket, országgyűlési képviselőket, valamint mindezek házastársait. Őket társadalom-politikai szempontok alapján választották ki. A hatalmi törekvésekkel egyet nem értők is ide soroltattak, mint például a terménybeszolgáltatást megtagadó, a közellátást veszélyeztető, a közöst elutasító parasztok is. Így érthető, hogy az ÁVH és a rendőrség több mint egymillió embert tartott nyilván a forradalom előtti években. Az Országos Rendőr-főkapitányság vezetője Közrendvédelmi és Kiképzési Helyettesének 003/1953-as számú a „*Kulák elemekről kartoték rendszerű nyilvántartás felfektetése a rendőrőrsökön*” tárgyú utasítása elrendelte, hogy a kuláklistát továbbra is vezessék. Ennek elmaradását az okozta, hogy névleg megszűnt a kuláklista, ezért a rendőrőrsök abbahagyták azoknak a vezetését. Az utasítás ugyanakkor kiemeli, hogy „*a kulákot, mint ellenséges elemet feltétlen fokozott ellenőrzés alá kell vonni.*” Így elrendelte a kulákoknak és azok keresőképes gyermekeinek a nyilvántartásba vételét. Őket figyelni és figyeltetni kellett, ennek eredményéről háromhavonta kellett feljegyzést készíteni, amit a nyilvántartó lapjukhoz mellékeltek.¹⁸⁴

A kuláklista megszüntetése sem bizonyult valósnak. Példa erre Zomborszki János esete. Az 1913-ban született Zomborszki 1947-ben a Demokrata Párt listáján lett országgyűlési képviselő. Őt is megfigyelték, 1954-ben feljelentési kötelezettség elmulasztása, valamint mezőgazdasági ingatlan tiltott forgalmának megszegésével elkövetett bűntett miatt 2 év 6 hónap börtönre ítélték. 1956-ban a Kisgazdapárt szervezésében vett részt, röplapokat terjesztett, de ezért a cselekményéért – mivel az nem volt főbenjáró – eljárást ellene nem indítottak. Dossziéjába lefűzték a Nyíregyházi Városi Tanács VB. Elnökének 002/1958. Tük. számú igazolását. „*Igazolás, Városi Tanács Vb. Hivatalosan igazolja, hogy Zomborszki Jánost, aki született 1913. Nyíregyháza, Anyja neve Henzsel Mária Nyíregyháza, Kalinin u. 27. sz. alatti lakos, Nyíregyháza határában 44 kh földterülettel kulák minősítésben meghagyta. Nyíregyháza, 1958. szeptember 18. Biró László Vb. Elnök.*”¹⁸⁵ A kuláklistát a gyakorlatban tehát nem szüntették meg, legfeljebb titkossá minősítették.

¹⁸⁴ <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/1-48.pdf> (2008. 05. 09.)

¹⁸⁵ ÁBTL 3.1.5., O-14863/220, 4. p.

2.6. Belügyi szervek a forradalom okairól

A Jelcin-dossziéból ismert B. Sztarovojtov ezredes,¹⁸⁶ jelentést tett A. Kiricsenkonak,¹⁸⁷ a határt átlépő nyíregyházi ÁVH-sokról. Ebben beszámolt a Végh őrnaggyal¹⁸⁸ folytatott beszélgetésről is. Végh őrnagy tájékoztatása szerint a felkelés nem véletlenül tört ki, hanem azt a reakciós erők alaposan előkészítették. Az osztályellenséggel szemben folytatott kemény, szilárd politika hiánya következtében a kulákok ki tudták vonni földjüket az adóztatás alól, és még arra is lehetőségük nyílt, hogy az államhatalmi szervekben vezető tisztségeket töltsenek be. Végh őrnagy részletesen tájékoztatta a szovjet határőr parancsnokot a magyarországi eseményekről, egyúttal saját politikai helyzetelemzését is megadta. Tájékoztatójában túlzások is szerepeltek. Ilyen volt a forradalmárok követeléseinek sorában a korábban elcsatolt területek visszaszerzése és a külön is megemlített Kárpátalja visszacsatolása Magyarországhoz. Ezek a követelések sehol el nem hangzottak, írásban meg nem jelentek. Ez csak a szovjet hatóságokra gyakorolt nagyobb hatás kedvéért történhetett, mint ahogyan az is, hogy közlése szerint Miskolcon a lázadók a BM megyei főosztályának teljes állományát, a legutolsó katonáig megsemmisítették, vagy az, hogy Győrben is megölték az összes BM-tiszte.¹⁸⁹ A tájékoztatás arra is rávilágít, hogy az ÁVH túlhatalma miatt tagjai az ország és a párt vezetőivel szemben nyíltan is meg merték fogalmazni kritikájukat.

Az ORFK II. Főosztálya az 1956. november 8-tól 1957. február 1-ig végzett munkájáról írt beszámolóban azt jelentette, hogy ekkor Budapesten 996 fő volt letartóztatva, de bűncselekmény, illetve bizonyítékok hiánya miatt három hónap alatt Budapesten 1.230 főt helyeztek szabadlábra. Az elért eredményeket nem tartották elégségesnek, mert nem tudták elegendő ténnyel bizonyítani az imperialista hatalmak szerepét a forradalom előkészítésében. Bár megpróbálták a lehetetlent, az mégsem sikerült, nem is sikerülhetett. Az operatív munka gyengeségének tulajdonították, hogy nem tudták dokumentumokkal bizonyítani, hogy az október 23-án elkezdődött ellenforradalom nem spontán, hanem a belső és külső reakciós erők szervezett akciójaként jött létre. Tartalmazza a jelentés azt is, hogy az operatív hálózati munka rendkívül lassan, vontatottan indult meg. *„Lassan folyik a volt államvédelmi szervek*

---

¹⁸⁶ A Szovjetunió Belügyminisztériuma Délnyugati Körzet Határőr-csapatái törzsparancsnokságához tartozó 2. ügyosztály parancsnoka.

¹⁸⁷ Ukrajna Kommunista Pártja első titkárának, aki az SZKP Elnökségének is tagja volt.

¹⁸⁸ Végh György 1956-ban az államvédelmisek vezetője Nyíregyházán.

¹⁸⁹ A „Jelcin-dosszié,” 1993, 76-80. p.

ügynökségének felvétele és vontatottan halad az új ügynökség beszerzése is, bár a kialakult helyzet ezt megköveteli. Nem tudtuk az elmúlt hónapok folyamán mélyen beépülni az ellenforradalmi tevékenységet irányító központokba, ezért nem tudtuk felderíteni a különböző ellenforradalmi akciókat megszervező elindító és irányító személyeket /Munkástanácsok, volt pártok egyetemi ifjúság vonalán./ Nem fordítottunk elég gondot az üzemekben az MSZMP szervezését gátló párt- és kormányellenes hangulatot szító, nyílt ellenséges elemek leleplezésére és őrizetbe vételére. Nem tudtuk megfelelően bizonyítani az egyes nyilvánvalóan ellenséges elemek, az eszmei irányítók ellenforradalmi tevékenységét. Ezért a Vizsgálati Osztály ezekkel szemben nem tud megfelelően fellépni.” A jelentés IV. részében határozati javaslatként az szerepelt, hogy a Politikai Nyomozó Főosztály és szerveinek feladatait az MSZMP Ideiglenes Központi Vezetősége és a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány határozatai szabják meg. Ez rávilágít arra, hogy a politikai nyomozók a vizsgált magatartásokat nem a hatályos büntető anyagi- és eljárásjogi szabályok alapján kívánták vizsgálni, hanem elsősorban politikai, vagy még inkább pártutasítások szerint. A 6. pontban megszabott feladatok: „Céltudatos, operatív és vizsgálati munkát kell folytatni annak érdekében, hogy dokumentumokkal bebizonyítsuk az imperialisták tevékenysége és az október 23-án kezdődött ellenforradalom közti szoros összefüggést. Különösen fontos bebizonyítani, az október 23-i tüntetés nem ösztönösen robbant ki, hanem azt előzőleg megszervezték.” Nem arra a kérdésre keresték tehát a választ, hogy mi történt, hanem azt kívánták bizonyítani, ami szerintük történt, vagy még inkább, aminek szerintük történnie kellett. Ezen a ponton pedig már a koncepciók perék egyik jellemzőjéhez érkeztünk. A jelentés 7. pontja szerint „Szabályozni kell pártokmányban a Politikai Nyomozó Főosztály munkája felett a pártellenőrzés formáit és módszereit. A Politikai Nyomozó Főosztály és szerveinek átszervezését február végéig és a régi államvédelmi beosztottak visszahelyezését meggyűlkbe március 20 és április 15 között be kell fejezni.”¹⁹⁰

Álláspontom szerint ebben a megfogalmazásban még tetten érhető az erejét fitogtató államvédelmi szervezet próbálkozása a felette gyakorolni kívánt pártellenőrzés kordában tartására, amit alátámaszt a feloszlott szervezet tagjainak minél hamarabbi visszavétele iránti igény megfogalmazása is.

---

¹⁹⁰ Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956. november 8-tól 1957 február 1-ig végzett munkájáról és feladatairól <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/1-29.pdf> (2008. 025.03.)

2.7. Az MSZMP ítélkezést befolyásoló szerepe

Az 1956 utáni perekben is jelentős szerepet kapott a pártbefolyás, az ezt érvényre juttató operatív bizottságok ténykedései által. Az állambiztonságért felelős csoportfőnökség vezetője az MSZMP KB adminisztratív és propagandaosztály főnökének számolt be, tőle utasításokat fogadott el és hajtott végre. Azonban ez is árnyaltabbá, közvetettebbé vált, mint a forradalmat megelőző perek esetében. A felülről vezérelt, sugallt, ideológiai alapokat biztosító központi akarat, itt is meghatározó, amely a bűnüldöző, igazságszolgáltatató szervek tevékenységét közvetlenül vagy közvetve végig követte. A megtorlás folyamatát feldolgozó művek, Szakolczai Attila, Zinner Tibor, Kahler Frigyes és mások munkái ismertetik a folyamat egészét, Kahler Frigyes az igazságszolgáltatásban a „pseUDO büntető anyagi és eljárásjog” alkalmazását emeli ki. Ennek gyakorlati formája a kettős normarendszer létrejötte, a kihirdetett jogszabályokkal szemben álló, ténylegesen a politikai dokumentumokban megalkotott láthatatlan második normarendszer, aminek a hatályosulását a III/III-as ügyosztály és a propagandagépezet végezte el. Ez a második normarendszer az, amely a szocialista embertípus ismerveivel szemben állókkal akart leszámolni, az egyházakkal, a vallásos világnézettel, az osztályidegenekkel, a másként gondolkodókkal. A megtorlás folyamatában a Kahler Frigyes által használt fogalommal jellemezve, a pseudo büntetőeljárással jelzett módon zajlottak a számonkérések. A nyilvánosságot távol tartó titkos minősítésű eljárások, amelyekben az eljárás résztvevőitől megvonták alapvető jogaikat, igazságszolgáltatáson kívüli eszközökkel, parancsnoki, vagy miniszteri utasítások alapján folytak. Ezt erősítik a kihallgatások kezdetén alkalmazott közlések, amelyek államtitoknak minősítették az eljárást. Az 1956-os perbefogottak erre írásbeli kötelezettséget is vállaltak, igaz, hogy ezek csak a nyomozati szakasz végén keletkeztek. Az eljárások a bűnösség vélelmén nyugszanak. A nyomozás a feltételezés bizonyítására szorítkozott, a bizonyítási eszközök sorában ezért került első helyre a beismerő vallomás és szorultak háttérbe az egyéb bizonyítékok.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956 decemberében három napon át tartó ülésén értékelte az elmúlt időszak eseményeit, és meghatározta az ide vezető okokat is. *„Az októberi események előkészítésében és kirobbantásában alapvető tényező volt a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom, amelynek jelentős erői működtek illegálisan idehaza, fő erői pedig Nyugat-Németországban gyülekeztek és szervezkedtek. A magyar ellenforradalom célja a kapitalista-földesúri rendszer*

*visszaállítása volt, amelyről az 1945-ben elszenvedett veresége óta egy pillanatra sem mondott le.*¹⁹¹ Ez az alapvetés, amely később a bűnüldöző szervek eljárását is meghatározta, a régi rendszer visszaállítását nevezte meg, mint az „ellenforradalom” célját. Így a bizonyítás is ennek minden áron való alátámasztását igyekezett elérni. Az MSZMP legfőbb vezetői irányt mutattak az alsóbb pártszerveknek, de a kormánynak is. A változás 1957. február és április között történt. Ekkorra már határozott irányt szabott az MSZMP felső vezetése, lezajlottak az első bírói, ügyészségi, nyomozóhatósági értekezletek, ahol megkezdődött a magatartások átértékelése, a kádári amnesztia-ígéret semlegesítése. A bizonytalankodások miatt az MSZMP KB IB pártpropaganda megindításáról határozott 1957. február 12-én. A központi előadásorozatok alapján, a megyei székhelyeken is előírta ezek megtartását a párttagság szélesebb rétegei számára. Nem sokkal ezután, február 26-án tartott ülésén az MSZMP KB a párt építéséről is határozott. Ekkor heti 8-12 ezer fős növekedést regisztráltak. Jó eszköz volt a felsőbb pártszervek elvárásainak végrehajtására a rendőrségen belül működtetett nagyszámú pártalapszervezet. A vezetők 99,8%-a, a tiszteknek 90%-a MSZMP tag volt 1958-ban.

Az állambiztonság közvetlen pártirányítással működött. A pártértekezletek meghatározták az országos feladatokat, a reakció elleni harc, a büntetőpolitika kérdéseit. Az Ideiglenes Intéző Bizottság 1957. június 17-én részletesen elemezte az addigi munkát, a további feladatokat. Az itt elhangzottak segítenek megérteni az addigi, de főképpen az azt követő eseményeket, azok indítékait. Így Marosán György szavaiból azt a központi óhajt, hogy a tervezett párthatározat mutasson arra rá, hogy az ellenforradalmat a horthysta, földesúri, kapitalista osztály szervezte, azért hogy megdöntött hatalmát visszaszerezze. Az értekezleten elhangzott, hogy a vezetők felelősségre vonása elmaradt. Ezt cáfolva mondták el többen, így Kádár János is, hogy ez nem igaz, azt azonban elismerte, hogy ez egészen márciusig igaz volt. Addig a fegyveres ellenállás megtörése, fegyverek begyűjtése volt a fő feladat. Ehhez hozzátartozik még az erőszakos szervek zilált állapota is, ami szintén csak tavaszra normalizálódott. Az ellenség politikai likvidálása volt tehát a legfontosabb feladat. A gyakorlatban ez átfordult és a politikai ellenség likvidálásává változott át. A Legfelsőbb Bíróság pártszervezetének taggyűlésén 1957. május 28-án ugyanilyen módon történt a fogalmak meghatározása, átértelmezése. Ezen a tanácskozáson jelen lévő Münnich Ferenc azért tartotta szükségesnek az ellenforradalmárok elleni kemény ítéletek

---

¹⁹¹ MSZMP, 1964, 17. p.

meghozatalát, mert a proletárdiktatúra érdekei így kívánták. Tanácsa szerint a *„bíróknak nem kell a paragrafust rágni, ítéljenek meggyőződésük szerint.”*

Major Tamás nagyon találóan állapította meg, hogy vidéken a politikai, ideológiai szembenállás mellett a más eredetű sérelmek miatti személyes bosszú is nagy hangsúlyt kapott. *„Köztudomású dolog, hogy vidéken, ahol az embereket személyesen ismerik, személy szerint gyűlölik egymást különböző rossz dolgokért, sokkal erélyesebben járnak el, mint Pesten, vagy más eszközökkel járnak el.”*¹⁹² Nyíregyházán ennek legszemléletesebb példája Horváth Sándor megyei bírósági elnöki titkár esete. *„Alulírott, feljelentést teszek Horváth Sándor volt megyebírósági elnöki titkár ellen a BHÖ 2. pont, e, alpontjában foglalt izgatás büntette miatt, melyet ellenem 1956. október 31-én követett el az ellenforradalmi idők alatt a megyebíróságon összehívott ún. „forradalmi bizottság” választási gyűlésen. Ez az ügy illetőleg bűncselekmény hivatalból üldözendő, de mivel az ügyészség ezzel az üggyel még mindig csak [egy szó az anonimizálás miatt törölve] és nem csinált semmit, így feljelentésemet az alábbi indokok alapján teszem meg:”* Az idézet Hegedüs Istvánné járásbíró feljelentéséből való, aki Horváth mellett több bírótársa nevét is megemlíti, akik szerinte kifogásolható magatartást tanúsítottak a forradalom alatt. Horváth Sándor bűne, hogy Hegedüsének nem adott szót azon a gyűlésen, amelyen több bíró kizárásáról határoztak, hanem kizavarták onnan. Hogy ez lehetette-e a harag oka, vagy inkább az irigység, nehéz lenne eldönteni. Feljelentésében kétszer is kiemeli Hegedüs né járásbíró, hogy *„Horváth Sándor, volt elnöki titkár, akinek a demokrácia éppen annyit adott, mint nekem, velem együtt tanulhatott az egyetemen, munkahelyén a legmagasabb fizetési kategóriába volt besorolva, és 12 éven át dédelgettük.”*¹⁹³ Az irigység mellett felmerül lehetséges magyarázatként az is, hogy az ekkor már állásából eltávolított emberrel szemben bátran megfogalmazott vádakkal a feljelentő saját helyzetét igyekezett javítani, magát jobb színben feltüntetni környezetében. A feljelentés keletkezésekor, 1957 májusában már konszolidálódott a helyzet, megerősödött a hatalom és a helyi végrehajtókhoz is eljutottak azok a központi leiratok, párthatározatok, amelyek növelhették a feljelentő önbizalmát.¹⁹⁴ Szilágyi László és társai ellen folytatott büntetőeljárásban is több ponton tetten érhető a személyes bosszú.

---

¹⁹² ZINNER, 2001, 225-226. p.

¹⁹³ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1720, 1-3. p.

¹⁹⁴ Horváth Sándort hat hónapra közbiztonsági őrizetbe helyezték, a bíróságtól eltávolították. „Dunai” fedőnevű ügynökkel figyeltették. Befejezhette a jogi egyetemet és jogi előadóként dolgozhatott tovább.

3. Nemzetközi jogi kitekintés

3.1. A szovjet beavatkozás

A szovjet beavatkozás, mint nemzetközi jogi probléma a megtorlás egész kezdeti szakaszát végig kíséri. A II. világháborút lezáró, 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés előírta valamennyi szövetséges haderő kivonását az ország területéről. Ez alól csak a Szovjetunió volt kivétel. A szerződés egyik mellékletében foglaltak szerint, szovjet csapatok állomásozhatnak Magyarországon és Romániában, azért hogy biztosítsák a Szovjetunió és Ausztria szovjet zónája közti katonai utánpótlási vonalat. Ausztria 1955. május 15-én szuverén semleges állam lett, ezzel a négy megszállási övezet megszűnt, és a szovjet csapatok útvonal-biztosítási feladata is véget ért. Az osztrák semlegesség elfogadása előtt egy nappal, létrehozták a Varsói Szerződést, és ezzel – szovjet vélemény szerint – továbbra is lehetővé vált csapatainak Magyarország területén való állomásoztatása. Az 1955. május 14-én létrejött Szerződés az európai szocialista országok úgynevezett védelmi-katonai-politikai szervezete volt. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának célkitűzéseit és elveit követve, a barátság, az együttműködés és a kölcsönös segélynyújtás további megszilárdításának és fejlesztésének érdekében, az államok függetlensége és szuverenitása tiszteletben tartásának, valamint a belügyeikbe való be nem avatkozás elveivel összhangban kötötték a Varsói Szerződést. Eredetileg a NATO-t volt hivatott ellensúlyozni, mégis a szocialista tábornak a Szovjetunióhoz való kötődését biztosította. Az osztrák semlegesség kimondásával megszűnt a jogi alapja annak, hogy a Szovjetunió csapatait Romániában és Magyarországon állomásoztassa, hiszen ekkor már nem volt szükség a Szovjetunió és ausztriai csapatai közötti szárazföldi összeköttetésre. A szerződés ugyan nem foglalkozott a szovjet csapatoknak a szövetséges államokban való állomásoztatásával, de a nyugattal szembeni védelemre hivatkozással valójában azt valósította meg.

A Szovjetunió számára a Varsói Szerződés kettős politikai rendeltetéssel bírt. Válasz volt a német újrafelfegyverzésre és Németország NATO-ba való belépésére, de a szocialista blokk összetartását is szolgálta. Mindenek előtt pedig az volt a célja, hogy az egyenjogú szövetség leple alatt a népi demokráciák hadseregei szovjet parancsnokság alatt legyenek. Ennek eszköze a hadseregek közös parancsnoksága, I. Sz. Konyev

marsall¹⁹⁵ parancsnokságával. Így biztosították, hogy mindig Moszkváé legyen a vezető szerep. Ezzel kívánt a Szovjetunió jogalapot teremteni csapatainak további magyarországi állomásoztatására. A szerződésbe belefoglalták a „kölsönös testvéri segítségnyújtás” kötelezettségét is, amire hivatkozva később a Szovjetunió beavatkozott a felkelésbe. A 4. cikk azonban csak egy külső támadás esetére szóló segítségnyújtásról rendelkezik, a szerződésben részes államok egymással folytatott háborújára ez nem vonatkoztatható.¹⁹⁶ Mind a szovjet mind a magyar vezetés hivatkozott a Varsói Szerződésre, mint olyan jogalapra, amely alapján a szovjet katonák eljártak magyar területen. A Szerződés 4. Cikke szerinti valamely állam, vagy államcsoport által indított fegyveres támadás alatt a Szerződésben résztvevő állam elleni külső támadást kell érteni, ezért csak a Magyarországot ért külső (a Varsói Szerződésnek nem részes állam részéről ért) támadás esetére adott felhatalmazást a Szovjetunió a magyarországi fellépésre. Ezért az egymás közötti konfliktus esetén, e cikk alapján történő beavatkozás fogalmilag kizárt. A 8. cikk pedig deklarálta egymás államainak, szuverenitásuknak kölsönös tiszteletben tartását.¹⁹⁷ Ezért kijelenthetjük, hogy a Varsói Szerződés nem hatalmazta fel egyik felet sem arra, hogy a szerződésben részes másik fél belügyeibe beavatkozzon. Felbontására akkor nem volt lehetőség, de a semlegesség kinyilvánítása és a Szerződés felmondása egy de facto helyzet legalizálása volt. A Szovjetunió az akkori magyar kormány tiltakozása ellenére újabb csapatokat küldött Magyarországra. Ez pedig azért nem volt lehetséges, mert a Szerződés értelmében a tagállamokban állomásozó haderők létszámát és felhasználását az érdekelt kormányok együttesen állapítják meg. 1956. október 30-án a szovjet kormány nyilatkozatában meg is erősítette ezt az elvet.

---

¹⁹⁵ 1955-1960 között a Varsói Szerződés Egyesített Fegyveres Erői főparancsnoka volt.

¹⁹⁶ A 4. Cikk szövege: Ha valamely állam, vagy valamely államcsoport Európában fegyveres támadást intéz a Szerződésben résztvevő egy vagy több állam ellen, a Szerződésben résztvevő minden állam az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya 51. Cikkének megfelelően, az egyéni vagy kollektív önvédelem jogának megvalósításaképpen egyenként és a Szerződés többi tagállamával való megegyezés szerint, minden szükségesnek mutakozó eszközzel, a fegyveres erő alkalmazását beleértve, azonnali segítséget nyújt a megtámadott államnak vagy államoknak. A Szerződésben résztvevő államok haladéktalanul tanácskozni fognak a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges együttes intézkedésekről. Az e cikk alapján tett intézkedésekről az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmánya rendelkezéseinek megfelelően tájékoztatni fogják a Biztonsági Tanácsot. Ezeket az intézkedéseket azonnal felfüggesztik, mihelyt a Biztonsági Tanács megteszi a nemzetközi béke és biztonság helyreállítására és fenntartására szükséges intézkedéseket.

¹⁹⁷ A 8. Cikk szövege: A Szerződő Felek kijelentik, hogy az egymás közötti gazdasági és kulturális kapcsolatok továbbfejlesztése és erősítése érdekében a barátság és az együttműködés szellemében fognak eljárni, kölsönösen tiszteletben tartván függetlenségüknek, állami szuverenitásuknak és az egymás belügyeibe való be nem avatkozásnak az elvét.

3.2. A háborúra vonatkozó szabályok

A háború kérdésének vizsgálatakor nézzük meg először a háború mibenlétét. Bár az ENSZ Alapokmányával a támadó háború tilos cselekménnyé vált, azonban a háborúra vonatkozó nemzetközi szabályok a tilos háborúra is vonatkoznak, vonatkoztak. A teljes elemzés nélkül is megállapíthatnánk 1956 esetében a háború tényét, ha elfogadjuk azt, hogy a hadiállapot beállt a fegyveres támadással (hadüzenet nem volt). A magyarországi események miatt a háború fogalma jelen esetben nem ad elég segítséget számunkra. A specialitások miatt a háborúra vonatkozó nemzetközi jogi normák alapján hasznosabbnak mutatkozik az agresszió kérdését szemügyre venni. A II. világháborút megelőzően a Szovjetunió kezdeményezte az agresszió fogalmának meghatározását. Javaslata alapján az minősül agresszornak, aki hadat üzen egy másik államnak, fegyveres erővel más állam területére behatol, akár hadüzenet nélkül is, támadást hajt végre az államterület, az állam hajója vagy repülőgépe ellen, bárhol legyen is az, az állam tengerpartját vagy kikötőjét blokád alá helyezi, olyan fegyveres bandákat támogat a területén, amelyek más államba betörni szándékoznak, illetve ez a céljuk. Bár ezt az agresszió fogalmat az akkori leszerelési konferencia nem, de a Szovjetunió mégis elfogadta, hiszen 13 állammal kötött az agresszió fogalmát tartalmazó szerződést.¹⁹⁸ Később 1950-ben javasolta a Szovjetunió az agresszió fogalmának meghatározását az ENSZ Közgyűlésén, de ott sem jött létre egységes álláspont. A szovjet javaslat szerint a közvetlen agresszióra példa a fegyveres megszállás, a közvetett agresszió, aminek fogalmába vonta egy más államban lezajlott forradalom, vagy olyan politikai változások támogatását, amelyek a támadóra nézve kedvezőek. A mindenfajta agresszióra érvényes megállapítás szerint, nem szolgálhatnak fegyveres beavatkozáshoz jogcímül: politikai, stratégiai, vagy gazdasági körülmények, valamely államnak tulajdonított hibák, közgazdasági hiányosságok, forradalmi, vagy ellenforradalmi mozgalmak, polgárháború, zavargások vagy sztrájkok, mintahogyan valamely politikai társadalmi, vagy gazdasági rendszer bevezetése vagy fenntartása sem. Az agresszió szovjet meghatározása értelmében még egy külföldi kormány kifejezett segélykérése sem szolgálhatna alapul az emberi jogok szempontjából olyan beavatkozásra, amely egy kormányt a vele szembeni belső felkelés ellen támogat. A nemzetközi jog fogalmait használva a szovjet beavatkozás jogi minősítése megítélésem szerint egyértelmű. Nagy Imre november 4-i rádióbeszéde, amellyel a két ország közötti háborút fogalmazta meg,

---

¹⁹⁸ NAGY K., 1999, 612. p.

nemzetközi jogi értelemben megnevezte a Magyarországot megtámadó külhatalmat, a Szovjetuniót. Így az 1954. évi 32. számú tvr-el kihirdetett Genfi Egyezmények alkalmazhatóvá váltak. A legitimitás kérdése érdemel még figyelmet. Arra a szovjet vezetők is ügyeltek, hogy beavatkozásuk jogi indokát – még ha utólag is, de látszatra – megteremtsék. Megítélésem szerint ezt szolgálhatta a Kádár János általi behívásuk. Nem zárhatjuk ki azt sem, hogy a Kádár-kormány saját pozíciójának biztosítására saját maga cselekedett így. A magam részéről inkább a külső, szovjet beavatkozást tartom ténszerűnek.

Az Elnöki Tanács határozata a Nagy Imre-kormány felmentéséről és a Kádár-kormány kinevezéséről november 12-én jelent meg a Magyar Közlönyben. Ez azért fontos, mert a november 4-i szovjet megszállás előtti időpontban az ún. Forradalmi Munkás Paraszt Kormány semmilyen nyilatkozatot ki nem adott, életben léte nem volt ismert. Bár az ezt alkotó személyek csoportja létezett, azonban nem volt felhatalmazásuk kormányként eljárni, szovjet beavatkozást kérni. Alkotmányjogi oka az, hogy az akkor hatályos magyar Alkotmány szerint csak az országgyűlés, illetve annak jogkörét gyakorló Elnöki Tanács nevezhetett ki kormányt.

A szovjet megszállás és beavatkozás országos méretekben értelmezhető igazán. A tények alapján háború folyt, mert a háború legáltalánosabb meghatározása szerint az az államok fegyveres összeütközése, amikor a politikai célok elérése érdekében hadra kelnek a fegyveres erők a legfőbb és leghatalmasabb erők, de emellett folytatódik a küzdelem gazdasági, politikai, diplomáciai és más területeken is. A lényeges, meghatározó elem a fegyveres küzdelem. A háborút egyik fél sem ismerte el Nagy Imre november 4-i rádióbeszédéig, aki ekkor jelentette ki a hadiállapotot. Addig a felkelők harcai nem minősültek a két állam közötti fegyveres konfliktusnak. Ezért érthető, hogy az 1907. évi III. hágai egyezmény I. cikkében foglaltakat miért nem tartotta be a Szovjetunió.¹⁹⁹

A szocialista táborban a magyar felkelést megelőzően is voltak konfliktusok. Az 1953-as berlini felkelést is szovjet tankok tiporták el, de a német munkások mégsem fogtak fegyvert, nem robbant ki harc. Lengyelországban 1956 nyarán a poznani felkelés halottai nem a szovjet, tehát idegen, hanem saját, a lengyel karhatalom golyóitól estek el. A legfontosabb, hogy a szocialista országok között az akkori fogalmak szerint nem létezhetett háború. Ennek beismerése a rendszer megroppanását eredményezte volna.

---

¹⁹⁹ Az 1913. évi XLIII. törvénycikkkel kihirdetett egyezmény I. Cikke szerint: Az ellenségeskedéseknek nem szabad megkezdődniük előzetes és minden kétséget kizáró értesítés nélkül, mely akár megokolt hadüzenetnek, akár ultimátumba foglalt feltételes hadüzenetnek az alakjába foglalható.

Ennek tudható be, hogy a Nagy Imre-kormány mindvégig a Moszkvával való megegyezésre törekedett és nem a vele való fegyveres konfliktusra. A magyar forradalom zavart keltett a szovjet vezetésben, ezzel magyarázható a kezdeti időben tanúsított kompromisszumkészsége is.

Formailag Magyarország szuverén állam volt, az ENSZ tagja. Ez nem került el az MSZMP vezetőinek figyelmét sem, de csak december 8-án jelentette meg a Népszabadságban az IKB álláspontját a magyar külpolitika alapjáról. A kiadott közlemény: „...a Szovjetunióval és a népi demokráciák országaival szoros barátság és együttműködés, a teljes nemzeti függetlenség, önállóság és szuverenitás elvei szerint.”²⁰⁰ Ez a gyakorlatban nem sokat jelentett. Az ENSZ Alapokmányának 51. cikkelye annak az államnak a háborúhoz való jogát ismeri el, amelyet megtámadtak, így az jogszerűen alkalmazhat fegyveres erőszakot a támadóval szemben. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa november 4-én rendkívüli ülésen kilenc-egy arányban megszavazta a szovjet csapatok kivonását. Azonban az az egy ellenszavazat a Szovjetunióé volt, aki tehát megvétózta a döntést. A hadviselés módjára és eszközeire a hágai egyezmények és nyilatkozatok vonatkoznak, míg a háború áldozatainak védelméről szóló humanitárius szabályozás a genfi jegyzőkönyvekben és kiegészítő jegyzőkönyvekben kapott nyilvánosságot.

3.3. A Magyarországon lévő szovjet csapatok jogi helyzete

A szovjet és a magyar vezetők nem voltak meggyőződve a szovjet hadsereg magyarországi állomásoztatásával kapcsolatban hangoztatott állításuk igazáról, mert szükségesnek tartották aláírni²⁰¹ a Magyar Népköztársaság Kormánya és a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségének Kormánya között a Magyar Népköztársaság területén ideiglenesen tartózkodó szovjet csapatok jogi helyzete című egyezményt.²⁰²

Ennek az volt az előzménye, hogy Kádár János 1957. márciusi moszkvai tárgyalásán egy közös kommuniké tartalmáról is egyeztetett. Kádár felvetette, hogy ebbe azt is foglalják bele, hogy a magyar fél ragaszkodik a Varsói Szerződéshez, ahhoz, hogy a szovjet csapatok mindaddig Magyarországon állomásozzanak, amíg ez szükséges. Azt is javasolta, hogy a kommuniké egy külön pontjában adják hírül, hogy a közeljövőben

---

²⁰⁰ MSZMP, 1964, 27. p.

²⁰¹ 1957. május 27-én írták alá.

²⁰² Ezt az 1957. évi 54. törvényerejű rendelettel hirdették ki.

egyezményt fognak kötni a Magyarországon lévő szovjet csapatok státusáról.²⁰³ Ennek alapján született meg az egyezmény. A Varsói Szerződés azonban erre nem adott felhatalmazást a Szovjetuniónak, csak a szerződés szövegének kiterjesztő értelmezése révén tudta továbbra is itt állomásoztatni csapatait. A szovjet csapatok 1956-os fellépése tehát jogszabályi felhatalmazás nélkül, a nemzetközi jog megsértésével történt.

A forradalom leverése utáni megtorlásban pedig fontos szerepet kaptak a belügyi igazgatásban az ÁVH-val együttműködő KGB-s tanácsadók. Csak tevékenységük ismeretében érthetjük meg az 1956-os megtorlásokat. A szovjet tanácsadók a magyar belügyi információs hálózat jelentéseit rendre megkapták, azokat ismerték. Ennek tudatában látták el tanácsaikkal/utasításaikkal magyar kollégáikat. Már a forradalom kirobbanása után is rendelkeztek bennfentes információkkal. Ezeket részben a hivatalos magyar kapcsolataik útján szerezték, de saját hálózatuk is volt. Erre több, a forradalom idejében keletkezett szovjet jelentés is utal.

Magának a szovjet jelenlétnek és az ebből következő közvetlen beavatkozásnak legalább a látszat kedvéért meg kellett teremteni a jogi alapját. Ezt pedig a Varsói Szerződésre hivatkozással elhangzott magyar segítségül hívással tették meg. A jogi alap mesterkélten megteremtésének magyarázatát látom a Hegedüs András-féle behívás visszadátumozásában is.²⁰⁴ A legitimációs probléma a második behívás alkalmával sem múlt el. A budapesti szovjet városparancsnok Grebennik gárdavezérőrnagy 1. számú parancsát hirdető falragasz 1956. november 6-án azt közölte, hogy az újonnan megalakult Forradalmi Munkás Paraszt Kormány kérésére ideiglenesen bevonultak Budapestre, hogy testvéri segítséget nyújtsanak az ellenforradalom leverésében és a fasiszta veszély elhárításában. A Népszabadság november 8-i száma közölte, hogy a kormány előző nap, azaz november 7-én délután 2 órakor tette le az esküt Dobi István előtt. Erre az esetre – az Országgyűlés helyett, mivel az nem ülésezett – az akkor hatályos Alkotmány III. fejezetében Az államhatalom legfelsőbb szervei című részben szabályozták a Népköztársaság Elnöki Tanácsának jogkörét.²⁰⁵ Ez adott felhatalmazást arra, hogy a NET az országgyűlési szünetben a Minisztertanácsot megválassza.

---

²⁰³ Hiányzó lapok, 1993, 304-307. p.

²⁰⁴ Hegedüs András 1956. október 27-én írta alá, de 23-i dátummal a szovjet csapatok behívását tartalmazó levelet.

²⁰⁵ 1949. évi XX. tv. 20.§ (4) bekezdése: Ha az Országgyűlés nem ülésezik, az Országgyűlés jogkörét a Népköztársaság Elnöki Tanácsa gyakorolja; az Alkotmányt azonban nem változtathatja meg.

3.4. A Nemzetközi Vöröskereszt segélyakciója

Az 1859-e solferinói csata következményein elborzadt Henry Dunant Solferinói emlék című könyvében megfogalmazta javaslatát, hogy már békeidőben hozzanak létre olyan segélyszervezetet, amelynek tagjai háborús körülmények között vállalják a sebesültek ápolását, ellátását. A háborúk áldozatainak nemzetközi védelmét pedig hivatalos államközi egyezményekkel javasolta szabályozni. Ezeket a Genfi Közjóléti Társaság 1863-ban tartott ülésén vitatták meg. Kezdeményezésére 1863. október 26-án nemzetközi konferenciát hívtak össze. Ezt a genfi konferenciát azóta alkotmányozó konferenciaként is említik. Itt Európa valamennyi kormánya felhívást kapott arra, hogy támogassák saját országukban az önkéntes segélyszervezetek megalakulását, tekintsék semleges személyeknek a háborúban résztvevő egészségügyi katonai alakulatokat, valamint segítsék a nemzetközi segélyszervezetek tagjainak ténykedését a konfliktusokban. Itt alakult meg a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságának közvetlen elődje a Sebesült Katonák Nemzetközi Segélybizottsága. A konferencia ajánlásai nyomán sorra alakultak az európai országok segélyszervezetei. A konferencia további jelentősége volt, hogy kezdeményezésére hívta össze a Svájci Szövetségi Tanács és a francia kormány azt a diplomáciai értekezletet, amelyen a résztvevők aláírták az első Genfi Egyezményt „A hadra kelt fegyveres erők sebesült katonái sorsának javításáról.”

A Nemzetközi Vöröskereszt első alapszabályát a XIII. Nemzetközi Konferenciáján 1928-ban Hágában fogadták el, melyet 1952-ben Torontóban módosítottak a XVIII. Nemzetközi Konferencián. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága önálló alapszabállyal rendelkező, független humanitárius szervezet. A Genfi Egyezményekben biztosított kivételes nemzetközi jogi státusa alapján tartja fenn kapcsolatát a világ összes országának kormányával. Alapvető feladata a fegyveres konfliktusok áldozatainak védelme és segélyezése. Fegyveres konfliktusokban az egyetlen nemzetközi intézmény, amely hatékony segítségnyújtásra képes.

A Vöröskereszt a négy Genfi Egyezmény alapján fejti ki tevékenységét. Ezeket mind a Szovjetunió, mind Magyarország és Németország is aláírta, majd ratifikálta. A Szovjetunió már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a Népbiztosok Tanácsa által alkotott rendelettel deklarálta a Vöröskeresztre vonatkozó egyezmények elismerését, beleértve a korábban Oroszország által kötötteket is. A második világháború idején és azt követően is konfliktusos volt a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága és a Szovjetunió kapcsolata. Ennek ellenére a Szovjetunió részéről Slavin

vezérezredes 1949. december 12-én írta alá az Egyezményeket, majd 1954. május 10-én ratifikálták. A Szovjetunió fenntartásokat, megjegyzéseket fűzött hozzá. Magyarország 1949. december 8-án írta alá, és 1954. május 10-én ratifikálta. Németországban ezek az aktusok 1954. szeptember 3-án történtek meg és 1954. december 3-án fűzött hozzá megjegyzéseket. A Vörös kereszt 1956-os tevékenysége szempontjából az első és az 1949-ben elfogadott negyedik Egyezmény, „A polgári lakosság háború idején történő védelme” című alkalmazását érdemes megvizsgálni. A hadra kelt fegyveres erők sebesültjei és betegei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt Egyezmény 3. Cikk szerint a béke idején is alkalmazandó rendelkezéseken kívül, az Egyezményt akkor is alkalmazni kell, ha két vagy több Szerződő Fél között megüzent háború vagy más fegyveres összeütközés következett be, még akkor is, ha a hadiállapot fennállását közülük valamelyik nem ismeri el. Az Egyezmény szabályait alkalmazni rendeli valamelyik fél területe egészének, vagy egy részének bármilyen megszállása esetében is, még akkor is, ha ez a megszállás nem ütközik semmiféle katonai ellenállásba. Abban az esetben, ha az összeütköző Hatalmak valamelyike az Egyezménynek nem is részese, az a Szerződő Hatalmakat egymás közötti viszonyukban kötelezi. Az Egyezmény kötelezi ezeket a Hatalmakat ezen kívül az említett Hatalommal szemben is, ha az elfogadja és alkalmazza annak rendelkezéseit. A harmadik cikk alapján, az Egyezmény Magyarországon 1956-ban alkalmazandó volt. A tényleges körülmények, de a szovjetek magatartása, nyilatkozataik is azt erősítették meg, hogy Magyarországon háborút folytattak.²⁰⁶ A hadifoglyokkal való bánásmód szabályaihoz azonban a Szovjetunió fenntartásokat fűzött. A fenntartásokkal a Vörös keresztnek a hadifoglyok és a civil internáltak érdekében kifejtett cselekvési szabadságát kívánta korlátozni. Azonban más dolog az egyezmény aláírása és más annak betartása. Az Egyezmények második cikkelye szerint a felek között kirobbant háborús viszályban akkor is alkalmazandó az Egyezmény, ha egyikük nem ismeri el a hadiállapotot.

Amíg a nemzetközi politikai segítségnyújtás elmaradt, addig a humanitárius nem várható magára. Valamennyi nemzetközi szervezet közül, – beleértve az ENSZ-t is – egyedül a Vörös kereszt Nemzetközi Bizottsága kapott engedélyt arra, hogy Magyarországon 1956-ban fellépjen, fenntartsa a kapcsolatot a Nyugattal és diplomáciai

---

²⁰⁶ Ennek ellentmond az, hogy az idézett Holodkov-jelentés szerint bűnelkövetőknek tartották a foglyokat.

szerepet is betöltsön. Küldetése mindenekelőtt humanitárius volt és ebben számottevő sikereket ért el annak ellenére, hogy munkáját jelentős mértékben akadályozták.

Nagy Imre november 4-i bejelentése előtti helyzetre azonban a Genfi Egyezmények nem tartalmaztak definíciót. Így a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága Genfben tájékozatlan és bizonytalan volt a magyar helyzetet illetően, amikor az első segélykérések befutottak hozzá. Kezdetben a Genfi Egyezmények Általános rendelkezéseinek 3. Cikkét látták alkalmazhatónak, ami a nem nemzetközi konfliktusokra érvényes. Ennek felhívását indokolta még, hogy a Vöröskereszt vezetősége is tartózkodott a szovjetekkel való konfliktustól, hiszen azok nem ismerték el a konfliktus nemzetközi jellegét. Tartózkodtak továbbá azért is, mert nem akarták a szocialista táboron belüli további tevékenységüket ellehetetleníteni. Ez az óvatosság november 4-e után is jellemezte a szervezetet, amikor már a tömeges letartóztatások, politikai perek és tömeges kivégzésekkel szemben kívántak fellépni a Kádár-kormánynál.

A háború következményeinek enyhítésére, sebesültek, rászorulóknak megsegítésére létrejött vöröskereszt magyar szervezete nem volt abban a helyzetben, hogy feladatát végezhesse. Ezért a forradalom kitörése után négy nappal, október 27-én a Magyar Vöröskereszt felhívással fordult a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottságához, hogy küldjön Magyarországra vért, vérátömlesztéshez szükséges berendezéseket és kötszert. A Nemzetközi Bizottság még aznap elküldte Bécsbe a kért küldeményt és első küldöttét Herbert-Georges Beckhet.²⁰⁷ Ez volt a Nemzetközi Vöröskereszt magyarországi akciójának első szakasza, amely november 11-ig tartott. Ebben a háborús állapotok okozta rendkívüli helyzet miatt a cselekvés kényszere döntött minden más megfontolás helyett. Ezt követően a szervezett ellenállás megszűntével a segélyakciók zökkenőmentesen zajlottak. A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága és a Magyar Vöröskereszt november 16-án írta alá azt a megállapodást, ami a magyarországi szervezet újjáépítéséhez, adományok célba juttatásához szolgáltatott kellő alapot. Magyarország ekkor csak a Nyugattól remélhetett tényleges segítséget, de ennek elfogadásához szükség volt a Nemzetközi Vöröskereszt közbeiktatására.²⁰⁸

Ezt követte a második szakasz, ami a segélyezést, a politikai foglyoknak és a külföldre deportáltaknak való segítségnyújtást jelentette. Először repülőgépeken érkeztek a segélyszállítmányok, de a budapesti repülőteret október 31-én körbefogták a

---

²⁰⁷ VONECHE CARDIA, 1998, 45. p.

²⁰⁸ Uo. 55-64. p.

szovjet tankok és a vöröskereszt repülőgépe ekkor már nem kapott leszállási engedélyt. Eközben Bécsben felhalmozódtak a szállítmányok. A segélyakció irányítására Bécsben egy háromfős képviselőt hoztak létre Jean de Preux, Charles Amman és Ernest Meyer részvételével. November 1-jétől a vöröskereszt menlevelével ellátott, fehérre festett, vöröskereszttel megjelölt kocsioszlopok érkeztek Budapestre. November 1-jén Nagy Imre kormánya Dr. Zsebők Zoltánt nevezte ki a magyar vöröskereszt élére. A Nemzetközi Vöröskereszt Bizottsága német, francia, magyar és orosz nyelvű felhívását a svájci rádió sugározta, amit a Népszabadság november 2-i számában írásban is megjelentetett. A genfi egyezményre hivatkozva a polgári lakosság kíméletére, a túsók szedésének tilalmára hívta fel a figyelmet, arra, hogy az ellenség magát megadó katonáját tilos megsebesíteni, vagy megölni, a sebesülteket megkülönböztetés nélkül el kell látni.²⁰⁹ A küldöttek biztonsága érdekében a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága emlékeztetőt intézett a szovjet hatóságokhoz, kérve küldöttjei immunitását. November 4-e után az akciót Genfből irányító Jean de Preux és Melchior Borsinger csak hosszas próbálkozások után tudtak kapcsolatba lépni a szovjet hadvezetéssel, és kérték a határon rekedt konvojok belépésének, a bent lévők távozásának engedélyezését. A Budapesten tartózkodó René Bovey október 30-án még nem látta indokát olyan felhívás közzétételének, hogy a harcoló felek tartsák tiszteletben az Egyezményben megfogalmazott emberiességi követelményeket. A vidéken tartózkodó Herbert-Georges Beckh ezzel ellentétben ezt már szükségesnek ítélte.

3.5. A Nemzetközi Vöröskereszt és a Szovjetunió kapcsolata

A Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága érthetően óvatos magatartást tanúsított. A két táborra szakadt világban ez volt az első olyan akciója a vöröskeresztnek, amikor egy népi demokráciában járt el. Így mindennél fontosabb volt a magyar hatóságokkal megőrizni a jó viszonyt, hogy ebbe a másik világba vezető kapu nyitva álljon. Ez az óvatos magatartás jellemezte a szervezetet a Szovjetunió irányába. A vöröskereszt szeretett volna a külföldre deportáltaknak is védelmet nyújtani. A Nemzetközi Bizottság először Kádár Jánosnál érdeklődött, de ez feleslegesnek bizonyult, mert ezért Moszkva volt a felelős. Ezért a budapesti kiküldöttek lépéseket javasoltak Moszkva felé. Ennek azonban nincs nyoma. A témában készült szovjet levél, amely a vöröskereszt egy

---

²⁰⁹ A Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság rádiófelhívása Magyarországhoz. In: Népszabadság, 1. évf., 1. sz., 1956. november 2. 4. p.

táviratára született válasz a vöröskereszt által tett lépésekre és a végrehajtó személyek biztonságára vonatkozóan azt javasolja, hogy mindezen kérdések megoldására a Magyar Népköztársaság kormányához kell fordulniuk.²¹⁰ Meglehetősen cinikus válasz ez. Most már tudjuk, hogy a vöröskereszt aktivistáit is foglyul ejtették. Ennek ismeretében érthetetlen a Nemzetközi Vöröskereszt elfogadó magatartása. A vöröskereszt kiemelt terepe volt a hírszerzésnek, kémelhárításnak. A hírszerzők, kémek, fedésnek használták a szervezetet, de a harcoló alakulatok is visszaéltek a vörös keresztrel. Így volt ez a második világháborúban a németek esetében, de 1956-ban a szovjet hadsereg is élt ezzel. A Nyíregyházáról elvittek egy részét vörös keresztrel megjelölt katonai járművekkel szállították át a Szovjetunióba.

A deportálás jogi megítélésénél különbséget kell tenni a szerint, hogy harcoló, fegyveres alakulatokat, személyeket ejtettek foglyul, vagy fegyvertelen polgári személyeket. Ez utóbbiakhoz sorolom a munkástanácsok vezetőit, mint politikai foglyokat.

A polgári személyek esetében a IV. Egyezmény 49. cikkelye hívható fel, mely szerint *„tilos bármely indok alapján a védett személyeknek erőszakkal való tömeges vagy egyéni elvitele, valamint deportálásuk az elfoglalt területen kívülre, akár a megszálló hatalom, akár más megszállt vagy meg nem szállt állam területére.”* Ha a deportáltakat fegyverrel a kezükben fogták el, és a III. Egyezmény 4. cikkelye értelmében hadifoglyoknak tekintendők, akkor valamennyi, a hadifoglyokra vonatkozó cikkely alkalmazható. Ebben az esetben nem tiltakozhatnak a külföldre szállításuk ellen, mert az Egyezmény lehetővé teszi, hogy a fogva tartó hatalom a hadifoglyokat saját területén tartsa. A nemzetközi humanitárius jog alapján lehetett volna kezelni a deportálásokat, ám éppen a Szovjetunió háborút tagadó, a „segítségnyújtást” hangoztató magatartása miatt ez nem volt lehetséges. A deportálásokkal kapcsolatban Isabelle Voneche Cardia azt állapította meg: *„Elteltekintve a VKNB-nek a közbelépés módzatait vizsgáló mérlegelésétől, tudomásunk szerint nem létezik olyan dokumentum, amely a deportáltak érdekében tett tényleges lépésekről tanúskodna.”*²¹¹ Ismerve a német vöröskeresztes aktivisták deportálásának tényét különös ez a megállapítás. A nagypolitika diktálta érdekekkel tudom csak a vöröskereszt hallgatását megindokolni.

A fő szabály szerint a polgári lakosság fegyveres konfliktus esetén a nemzetközi humanitárius jog védelme alatt áll. A polgári lakosság védettséget élvez, ám ez a

---

²¹⁰ VONECHE CARDIA, 1998, 72-73. p

²¹¹ Uo. 74. p.

védelem nem abszolút érvényű, hanem alapvetően az általuk tanúsított magatartás függvénye. Ha a civilek ezzel a jogi védelemmel mintegy visszaélve, fegyveresen, közvetlenül avatkoznak be a harcokba, akkor ezt a védettséget elveszítik, és jogszerű célpontokká válnak.

3.6. A harcoló szovjet alakulatok letartóztatásai

Általános az a vélemény, hogy a letartóztatásokat a szovjet különleges egységek folytatták. Ennek meghatározása szerintem nem egyértelmű. Az irányító jogkörrel rendelkező magyarországi KGB-sek a magyar belügyisek által, azok közvetlen közreműködésével hajtottak végre letartóztatásokat.²¹² Úgy gondolom, hogy a különleges egységek általi letartóztatás ezt takarja. Ezzel szemben önállóan, a szovjet hadsereg neve alatt, a harcoló alakulatok is folytattak letartóztatásokat, kihallgatásokat, amit nem is titkoltak.²¹³ A szovjet katonatisztek által végzett kihallgatásokról kevés a közvetlen bizonyíték. A magyar és a szovjet hatóságok levelezéseiben azonban számtalan utalás van arra, hogy a letartóztatást végző harcoló katonai alakulatok kihallgatták a letartóztatottakat, a kihallgatások tartalmát jelentésekbe foglalták. A Budapesten ténykedő szovjet alakulatok magyar nyelvű stencilezett, formanyomtatvány-szerű kihallgatási jegyzőkönyveket készítettek, amelyeket a kihallgatottak kézzel töltöttek ki. Ezekből a KGB archívumában kettőt találtam, amelyből az egyik az érdi Egri Valéré, a másik a német állampolgárságú Horst Wragge-é.

A megszálló szovjet csapatok magasabb parancsnokai felhívásaikban büntetlenséget ígértek a megadott határidő előtt fegyverüket beszolgáltatók részére. Akik ennek eleget tettek, azok sem voltak biztonságban. November 8-án szovjet járőrök letartóztatták Egri Valért és Fülöp Attilát.²¹⁴ Mindketten érdi lakosok voltak. Elfogásuk nem maradt titokban, kiszabadításuk érdekében az Érdi Községi Tanács a budapesti szovjet

---

²¹² Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994. 3. p.

²¹³ Hiányzó lapok, 1993, 154. p.

²¹⁴ Az érdi tanács nevében kérték szabadon bocsátásukat, mivel a letartóztatás ellent mondott a november 6-án kiadott felhívásnak, ami büntetlenséget ígért a fegyverüket november 9-én 17 óráig önként beszolgáltatóknak. Ezek a fiatalok – a tanács levele szerint – azért szedték össze az eldobott fegyvereket és lőszert, hogy leadják a rendőrségen. Útközben a szovjet járőrök letartóztatták őket. A fiatalok letartóztatása nagy nyugtalanságot váltott ki, és kérték, hogy a munkások lakta település kérését vegyék figyelembe. A levélből kiderül, hogy a fegyver leadásának határideje előtt a falragaszon közzétett felhívás ellenére vették őrizetbe a fiatalokat.

városparancsnoknak Grebennik vezérőrnagynak írt levelet.²¹⁵ A határidő letelte előtti fegyverbirtoklás – ha betartották volna az ígéretet – nem képezte alapját letartóztatásoknak, eljárásoknak. Ha az az igaz, hogy fegyvertelen fiatalokat ejtettek foglyul, akkor a szovjet katonai jelentés a nemzetközi jog kijátszására irányulhatott, mert az csak a fegyverrel harcoló polgári személyek esetében engedte meg a deportálást. Másokat is letartóztatott a szovjet hadsereg. Akiknek az elfogásáról hamar tudomást szereztek hozzátartozóik, azok kiszabadítása érdekében igyekeztek mindent elkövetni. Így egy másik elfogott érdi fiatalember, Matkovics András²¹⁶ édesanyja is levéllel fordult a budapesti szovjet katonai parancsnokhoz. Kérelmét az Érdi Tanács vezetősége is támogatta egy hivatalos levéllel.

A deportálások tehát itt is kitudódtak, a tiltakozások pedig gyors reagálásokra késztették az érintett parancsnokokat. Belcsenko utasítására a Kárpátontúli területi KGB vezetőjének Maljarovnak, 1956. november 29-én elküldték Matkovics András²¹⁷ és Fülöp Attila hozzátartozóinak a kérelmeit, azzal, hogy döntéséről a Moszkvai KGB parancsnok helyettesének szárnysegédjét értesítse. Maljarov nem lehetett meggyőződve a magyarországi katonai alakulat jelentésének helytállóságáról. Konkrét döntést nem is fogalmazott meg, inkább csak tényeket, megállapításokat közölt jelentésében felettesével. Ebben Matkovics édesanyjának levelére támaszkodva azt jelentette, hogy az 1938-ban született, a Budapesti Orvosi Egyetem hallgatóját november 12-én tartóztatták le. A KGB Különleges Ügyosztályának igazolásából és a Gerebeskov vezette hadosztály jelentéséből az derült ki, hogy letartóztatásakor holttesteket és a szovjet hadsereg által szétlőtt épületeket fényképezett. Matkovics kihallgatásakor azt elismerte, hogy az egyetem mellett, a szovjet laktanya közelében lefényképezett nyolc szétlőtt lakóházat, de a holttestek fényképezését tagadta. Azzal védekezett, hogy csak elő kell hívni a tőle elvett filmjeit. Azonban sem a fényképezőgép, sem a filmek nem

---

²¹⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 56. p.

²¹⁶ Matkovics Andrást november 12-én 13 órakor barátjával, egy Bauer nevű fotóriporterrel együtt a Kilián laktanya mellett az Üllői út és a Ferenc körút sarkán tartóztatták le, és a laktanyában tartották őket fogva. Bauert még aznap szabadon bocsátották. Matkovics anyja alibit igazolt fia számára. E szerint a fiú október 23-tól november 12-ig a budapesti eseményekben nem vett részt és állandóan otthon tartózkodott. Ennek alátámasztására mellékelte a lakásügyi bizottság igazolását. A kétségbe esett anya kiemelte, hogy családjuk hálás a fasizmus alól felszabadító szovjet embereknek. Mellékelte egy családtagja véradó kártyáját, aki önkéntesen adott vért a szovjet katonáknak. Mindezek miatt a parancsnokot fia szabadon bocsátására kérte.

²¹⁷ A november 8-i letartóztatási jegyzőkönyv szerint az Érdligeti Pf. 19742-es alakulatnál letartóztatottak között volt Egri Valér és Fülöp Attila egyetemisták, akik géppisztolyokkal rendelkeztek. Fülöp Attila november 8-i kihallgatásakor ezzel szemben azt mondta, hogy Érden a rendőrség épülete mellett két gránáttal volt letartóztatva, nem pedig gépfegyverrel, amiket ők gyerekektől vettek el, hogy a rendőrségen leadják.

kerültek a Maljarov vezette egységhez. Matkovics a zavargásokban való részvételét tagadta. Egri Valért, megállapítva, hogy 1939-ben született, ezért, mint kiskorút november 13-án visszaküldték Magyarországra. 1956. december 8-i jelentéséhez mellékelte a két fiatalra vonatkozó valamennyi birtokában lévő anyagot, hogy az előjárót teljes körűen tájékoztassa.²¹⁸ A fiúkat pedig visszaküldte Budapestre. Glebov sürgős jelzésű levelet küldött Ivascsenkonak, amiben azt kérte tőle, hogy ellenőrizze le a náluk lévő foglyok anyagát, közöljék, hogy mivel vádolják őket, és nevükben készítsenek egy jelentést a katonai alakulatnak.²¹⁹ Ez a levelezés rávilágít arra, hogy a katonai és KGB-s alakulatok között nem volt teljes az összhang, egymástól függetlenül végeztek letartóztatásokat.

3.7. Külföldiek a lefogottak között

Egri Valér és társainak esetén kívül igazi kuriózum Horst Wragge²²⁰ és Otto Franke német állampolgárok története. Német nyelven saját kézzel írt feljegyzésüket őrzi a KGB irattára. E szerint a genfi Nemzetközi Vöröskereszt Bizottság segítségnyújtási felhívást adott ki Magyarországra megsegítésére. Szóba került egy mozgó tábori kórház létrehozása.²²¹ A német állampolgárok egy vöröskeresztes segélyszállítmánnyal érkeztek Magyarországra. A feljegyzésükben említett tábori kórházat végül is a Ludovika Akadémián rendezték be, de ott a személyzetet a szovjet hadsereg lefogta.²²² Az összesítő névsorban csak Horst Wragge neve szerepel, de fogoly társáról bizonyosságot az ungvári börtön parancsnoka Kurnovszkij százados szolgáltatott a KGB-s Savcsuknak írt levelében. Ebben beszámolt arról, hogy Otto Frankét átszállították az ungvári belső börtönbe és leveléhez mellékelve négy oldalas kihallgatási jegyzőkönyvét is megküldte. Az iratra írt megjegyzés szerint később Otto Frankét Belcsenko vezérőrnagy utasítására repülőgéppel Budapestre küldte (valószínűleg Savcsuk), akit Budapesten Antyipov²²³ vett át november 12-én.²²⁴

Letartóztatásuk annak a szovjet katonák körében általánosnak mondható feltételezésnek tulajdonítható, hogy a magyarországi ellenforradalmat nyugatról

²¹⁸ Maljarov jelentése Belcsenko tábornoknak. KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 26. p.

²¹⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 28. p.

²²⁰ Neve a névsorban 669-es sorszám alatt szerepel.

²²¹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 91. p.

²²² Wragge Horst és Otto Franke deportálása bizonyos, rajtuk kívül Inge Harfe neve szerepel még az orosz nyelvű iratokon. Feljegyzésük a lefogottak neveit nem tartalmazza.

²²³ Itt operatív főmegbízott, a KGB első számú főosztályának vezetőjeként szerepelt.

²²⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 90. p.

szervezték, irányították és a külföldi állampolgárok jelenléte Magyarországon ezt igazolhatta számukra. Horst Wragget a szovjet katonák „kihallgatták.” Kihallgatásánál az Egri Valér esetében megismert előre gyártott, stencilezett, magyar nyelvű jegyzőkönyvet használtak. A kérdésekre adott válaszok viszont nem magyarul, hanem német nyelven, kézzel íródtak. Tolmács közreműködését nem dokumentálták. Feltételezhető, hogy a kérdéseket németre fordították, és erre saját kézzel írta le válaszait Horst Wragge. Tőle valamennyi személyi okmányát elvették: vöröskeresztes tagsági igazolványát, vöröskeresztes személyi igazolványát, személyi igazolványát, vezetői engedélyét, de elvették postatakarék-betétkönyvét is. Ezekről jegyzék készült, bizonyítékát adva annak, hogy a Genfi Egyezmény szerinti valamennyi kelléssel rendelkezett. Azonban iratait szabadon bocsátásakor sem adták vissza.

A lefogott személyzet által használt mentőautót a szovjetek lefoglalták, használatba vették, további sorsa nem ismert.

Horst Wragge a segélyszállítmány technikai vezetője volt, polgári foglalkozása ács. A KGB archív anyagában nincs arra utalás, hogy őt személy szerint nyugati, imperialista kémnek tekintették volna, erre irányuló kihallgatásának sincs nyoma. Mindössze feljegyzéseit foglalták le, ezek pedig csak a vöröskeresztes akcióknak az időrendbe szedett felsorolása.²²⁵

A vöröskereszt is az állambiztonsági szervek érdeklődésének középpontjában állt. Ügynökséggel figyeltették a külföldről érkezett aktivistákat, a magyar vöröskeresztbe saját embereiket is elhelyezték. Ezt a III/2. osztály végezte, amiről később a belügyminiszter 1957. július 25-én kelt 32. számú parancsa rendelkezett.²²⁶

Az egészségügyi alakulatokról és intézetekről rendelkező részek biztosítják a vöröskeresztes egészségügyi alakulatok sérthetlenségét. Nem támadhatók meg, azokat az összeütköző Feleknek mindenkor kímélni kell, és védelemben kell részesíteni.²²⁷ Működésüket abban az esetben is folytathatják, ha az ellenség hatalmába kerülnek. Ez a magyarországi aktivisták esetében nem teljesült. Mivel a német állampolgárok egy mozgó táborig kórház berendezéseivel érkeztek Magyarországra, nyilvánvaló ennek a cikknek a megsértése a konvoj autójának lefoglalásával, a személyzet foglyul ejtésével. Az egészségügyi alakulatok személyzetét minden körülmények között kíméletben és védelemben kell részesíteni. Az egészségügyi személyzettel egyenlő elbírálásban

---

²²⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/1.

²²⁶ A Politikai Nyomozó Főosztály osztályai és a megyei budapesti politikai nyomozó osztályok együttműködése tárgyában <http://www.osaarchivum.org/db/fa/357-2-1-1.htm> 1-68 (2008.06.01.)

²²⁷ Az Egyezmény 19. Cikke.

részesül a Vöröskereszt nemzeti egyesületeinek személyzete, s ha az egészségügyi személyzet, vagy a vöröskereszt személyzete az ellenfél hatalmába jut, csak olyan mértékben tartható vissza, amilyen mértékben azt az egészségügyi helyzet, a lelki gondozás és a hadifoglyok száma szükségessé teszi.²²⁸ Az így visszatartott személyzet tagjai nem tekinthetők hadifoglyoknak, de a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában, 1949. augusztus 12-én kötött genfi Egyezmény rendelkezéseiben biztosított kedvezményekben részesülnek. A személyi szabadságuktól megfosztott vöröskeresztes aktivistákat ugyanúgy kezelték, mint a magyar katonákat. Mivel csak a hadifoglyok esetében megengedett azoknak saját állam területére vitele, így a vöröskereszt munkatársait tilos volt külföldre hurcolni.

Ha az említett személyek az ellenfél hatalmába kerülnek, nem tarthatók vissza. Ellenkező megállapodás hiányában – mihelyt út nyílik számukra a visszatérésre és a katonai követelmények azt megengedik – joguk van hazájukba visszatérni, és ha ez nem lehetséges, akkor annak az összeütköző Félnek a területére, amelynek szolgálatában állottak.²²⁹ Ez lehetett az oka a gyors visszaszállításuknak. Az Egyezmény rendelkezik arról is, hogy elutazásuk alkalmával magukkal vihetik a tulajdonukat képező tárgyakat, személyi használatra szolgáló cikkeket és értékeket, műszereket, fegyvereket, és ha lehetséges, közlekedési eszközeiket. Azt, hogy milyen eszközeiktől, használati tárgyaktól foszthatták meg őket, nem lehet tudni. Horst Wragge esetében a személyes okmányok elvétele ennek a cikknek a súlyos megsértése. Vöröskeresztes igazolványa az előírás szerint, állama hivatalos nyelvén, németül volt megfogalmazva. Igazolványa a nemzetközi egyezmény szerinti valamennyi kritériumnak megfelelt.²³⁰ Az egyezmény tiltja, hogy a fent említett személyzetet megfosszák jelvényeitől, személyazonossági igazolványától. Megállapítható, hogy a szovjet hadsereg az ismertetett német vöröskeresztes aktivisták, Horst Wragge és Otto Franke feljegyzései szerint, ezeket az előírásokat semmibe vették. Megakadályozták működésüket, felszerelési tárgyaikat elkobozták, a személyzetet foglyul ejtették és külföldre internálták. A második világháborúban a németek által a Genfi Egyezmények megsértését, a vöröskeresztes jelvényrel történt visszaéléseket mélységesen elítélték. Az irattári anyagok között szereplő igazolás megerősíti, hogy Belcsenko utasítására Boriszov alezredes

---

²²⁸ Az Egyezmény 24-28. Cikkei.

²²⁹ Az Egyezmény 32. Cikke.

²³⁰ Az Egyezmény előírja, hogy fel kell tüntetni, hogy az igazolvány tulajdonosának milyen minőségben van joga a jelen Egyezményben biztosított védelemre. Az igazolványt a tulajdonos fényképével, ezen felül aláírásával vagy ujjlenyomatával, vagy pedig mindkettővel, valamint a katonai hatóság szárazbélyegzőjével is el kell látni.

repülőgéppel vitte a két német állampolgárt Budapestre 1956. november 12-én, és a repülőtéren Antyipovnak adta át őket.²³¹ Az elhurcolt aktivisták valószínűleg visszatértek Németországba, mert a német vöröskereszt keresőszolgálatának írásbeli közlése szerint, Horst Wragge 1995. augusztus 9-én hunyt el Bad Godesbergben.

4. A megtorlás Szabolcs-Szatmár megyében

4.1. A forradalom eseményei Nyíregyházán

A megtorlás hevessége, erőszakossága általában a pártállami erők ellenállásának makacsságától függött. Nyíregyházán nem volt tüntetőkre leadott sortűz. Lövések azonban itt is eldőrdültek, halottak is voltak. A helyi hatalom összeomlása itt is bekövetkezett. A felbátorodott, saját sorsukat kezükbe vevő emberek felismerték az önszerveződés szükségességét és létrehozták a sokféle eltérő érdeket képviselni akaró forradalmi szerveiket. A forradalom erőszakos oldalát csak kevesen, szabadságharc-jellegét annál többen átélték. Nyíregyháza forradalmi vezetőire is – ahogyan a vidéki forradalmárookra általában – illik a „rendpárti forradalmár” kifejezés. A nyíregyházi vezetők is a rend fenntartását, a közbiztonság megőrzését helyezték előtérbe. Ennek érdekében tárgyalásokat folytattak a megyei tanács, pártbizottság, rendőrség és a honvédség vezetőivel. A nyíregyházi események elindítói a Miskolcra érkezők voltak. Ők nemcsak az uralmi jelképek eltávolítására, hanem – a szovjet megszállás elleni tiltakozásként – a szovjet hősi emlékművek ledöntésére is felszólították a nyíregyháziakat. Nyíregyházán csak október 26-án kezdődtek el az események. Petényi József rendőr százados, a megyei rendőr-főkapitányság helyettes vezetője, később a Szilágyi László és társai-per XIX. r. vádlottja erről így vallott: *„Nyíregyházán okt.23-án, 24-én, 25-én viszonylag csend volt, nem történt semmi rendzavarás, vagy tüntetés és csak okt. 26-án de. volt tüntetés a városban és a felderített adatok szerint Miskolcra jöttek át, akik megzavarták itt a nyugalmat, szervezték a tüntetést.”*²³² Vallomása e tekintetben elfogadható forrásként, mert az nem kapcsolódott a terhére rótt cselekményekhez. Október 23 és 26 között a Szabolcs-Szatmár megyei párt- és állami szervek még működtek. A hatalmi apparátus az országban és a megyében is szétesett. Mivel fizetésnap volt, a vállalatok dolgozói a telephelyekről is a városközpontba jöttek

²³¹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/1, 1. p.

²³² DIKÁN, 1993 b, 212. p.

felvenni fizetésüket. Ekkor futótűzként terjedtek a hírek: Miskolcon a tüntetők közé lőttek, Debrecenben a postát lőtték széjjel, a határ-közeli településeken rengeteg a szovjet katona. A munkások a híreket hallgatták, nem dolgoztak. Délelőtt Tokaj felől fegyveres bányászok érkeztek Nyíregyházára. A tokaji útelágazásnál rendőrök akarták igazoltatni a gépkocsikat, de azok megállás nélkül mentek el mellettük, azt kiabálva, hogy a rendőrök távolítsák el az ötágú vörös csillagokat sapkájukról. Miután a gépkocsik befutottak a megyeháza elé, a miskolciak rögtönzött gyűlést tartottak. Ismertették a Borsod megyei munkástanács programját, s a téren jelen lévőket arra bíztatták, hogy szereljék le a hatalmas vörös csillagot a tér nyugati oldalán álló irodaház tetejéről. Az irodaház előtt hamarosan csoportokba verődtek az emberek. A városközpontban lévő irodaházról Budai András²³³ leszerelte a vörös csillagot, helyére Tomasovszky András kitűzte a nemzeti színű zászlót. Ezután a tömeget a miskolciak mellett Szilágyi László, a megyei villanyszerelő vállalat tervstatistikusa, később a megyei forradalmi bizottság elnöke, Szentmártoni Sándor és Tomasovszky András, a mélyépítő vállalat villanyszerelői, továbbá Budai András segédmunkás rendezték sorokba. Ezután a Kossuth Lajos Gimnáziumhoz vonultak, hogy a diákokat csatlakozásra bírják, és együtt menjenek ledönteni a közeli szovjet hősi emlékművet, Pátzay Pál, kozák lovast ábrázoló szobrát.²³⁴ A miskolciak magukkal hozták a borsodi munkástanács ötponos felhívását tartalmazó röplapot, hogy Nyíregyháza lakosságát meghirdetett sztrájkjuk támogatására bírják. A sztrájkfelhívást Tomasovszky András ismertette a ledöntött szobor talapzatáról, majd Dandos Gyula negyedik osztályos gimnazista olvasta fel a nyíregyházi tanítóképző, valamint a Kossuth Lajos és a Zrínyi Ilona Gimnázium követeléseit, míg a debreceni diákokét egy debreceni egyetemista mondta el. Ezt követően a tömeg a nyomdához, majd a városházához vonult. A nyomdában kinyomatták követeléseiket, a tanácsháza erkélyéről rögtönzött beszédek hangzottak el. A tüntetők megrongálták a városháza előtti és a temetőben lévő szovjet emlékműveket.²³⁵ Még aznap délután a börtönből szabadon engedték a rabokat, a

---

²³³ Budai András segédmunkást október 26-án munkahelyéről elküldték. Italozást követően az Irodaház előtti tömeghez csatlakozott és többek felhívására segített a vörös csillagot levéni az épület homlokzatáról.

²³⁴ A szobor Malinovszkij marsall utasítására készült, az ágaskodó lovon ülő kozák katona kivont kardjával üldözi az ellenséget. A II. Ukrán Front és az elesett szovjet hősök dicsőítésére emelték. Nevét a szobor onnan kapta, hogy a kozák arcma a marsallra hasonlít. Malinovszkij marsall az avatására nem ment el, mert kicsinek találta a lovat és lovasát is.

²³⁵ Nyíregyházán alig volt család, amelyiket ne érintett volna 1944. november 2-a. Ezen a napon a 15.000 lakosból 2300 civil férfit összeszedtek és kényszermunkára vitték el a szovjet katonák. Évek múlva mintegy 5%-uk tért csak haza. FAZEKAS, 2006 b, 26-27. p.

börtönnel szemben lévő rendőrség erkélyéről Rác István²³⁶ csitította a tömeget, nyugalomra intette őket. A kiszabadított rabokat átmenetileg egy sóstói szállodában helyezték el. Több üzem és intézmény maga vette le épületéről a vörös csillagot. Ezt vagy a tüntetőkkel való azonosulás miatt, vagy az azokkal való összetűzés elkerülése miatt tették. A kórház épületén lévő csillagot a tanácsfi felügyeleti szervek szereltették le a kórház alkalmazottaival. „*A tüntetésről az embereinken keresztül rögtön értesültünk, s annak mindennemű állásáról tájékoztattak bennünket, illetve Végh őrgy. elvtársat, aki állandó kapcsolatban volt Varga elvtárral, a megyei pártbizottság titkárával. Én ott voltam Végh őrgy. szobájában, és még Branovics szds. is és hallottuk azt, hogy Varga elvtárs azt tanácsolta Végh őrgy.-nak, hogy akkor a vörös csillagot vegyük le a tüntető tömeg elől, kerüljük el a provokációt és a rendőrség ne avatkozzon bele.*”²³⁷ Végh ekkor nemcsak államvédelmi vezető volt, hanem a rendőrség egységes pártvezetőségének és a városi pártbizottságnak is a tagja, így a pártvezetőkkel közvetlen kapcsolatban állt.²³⁸ A rendőrség tehát azonnal értesült a készülő tüntetésről. A Honvédelmi Tanács²³⁹ tagjai folyamatos telefonkapcsolatot tartottak egymással, hogy egyeztessék a tüntetőkkel szembeni lépéseiket. Az országos párt- és állami szervektől mind a tanácsfi, mind a fegyveres testületek azt az utasítást kapták, hogy lehetőleg nem kell beavatkozni, kerülni kell az összetűzést. A megyei Honvédelmi Tanácsban felmerült a gyülekező csoportok erőszakos feloszlatása, ezt azonban elvetették. Feltételezhető, hogy a miskolci sortűz és az annak következményeként elszabadult indulatok, lincselések híre a Szabolcs-Szatmár megyei párt- és tanácsfi vezetés magatartását is alapvetően meghatározta, és a kompromisszumkeresés irányába tolta. Délután a városháza előtti téren több ezernyi résztvevővel nagygyűlést tartottak. Ideiglenes Városi Munkástanácsot választottak, elnöke Szilágyi László lett. Szilágyi tárgyalásokat kezdett a megyei és városi vezetőkkel. A tömegből többen a laktanyához mentek fegyverért, de követelésüket a parancsnok visszautasította. Este fegyvert követelő tüntetők másztak át a laktanya kerítésén, akikre tüzet nyitottak. Huszonegy ember megsebesült. Rác István kezdeményezésére polgárőrséget állítottak fel. A városban a polgárőrökkel együtt járőröztek a rendőrök. Másnap Megyei Munkástanácsot választottak, elnöke pedig a

²³⁶ Rác István a Vasvári Pál Gimnáziumban tanított, október 29-én a Nyíregyházi Városi Munkástanács elnökének választották.

²³⁷ Petényi József a Debreceni Katonai Ügyészség előtt tett vallomása a Szilágyi László és társai-perben 1957. augusztus 9-én. In: DIKÁN, 1993 b, 212. p.

²³⁸ ÁBTL 2.8.1. BM Központi Fogymatéka, 6189, Végh György, 3-4. p.

²³⁹ A megyei pártbizottság titkára, a megyei tanácselnök és a katonai helyőrség parancsnoka, a hadkiegészítő parancsnokság parancsnoka részvételével október 25-én megalakított testület, melynek létrehozását háborús, vagy rendkívüli időszak idejére kellett felállítani.

szervező tevékenységével a figyelem középpontjába került Szilágyi László lett. A Városi Munkástanács elnökének Rácz István gimnáziumi tanárt választották. A forradalom szerveiről Ständeisky Éva megállapította, hogy azok elnevezésében szereplő tanács szó a korábbi időszakok történelmi hagyományait eleveníti fel, s ezekről joggal feltételezi, hogy e szervek megalakítói baloldaliak lehettek.²⁴⁰

A Damjanich laktanyánál a fegyvert követelők három egymást követő nap próbáltak meg fegyvereket szerezni, sikertelenül. Október 27-én kisebb tűzharcba keveredtek a katonákkal, az egyik védő Csályi Ferenc főhadnagy meghalt. Csályi Ferenc halálát megelőzte Gabulya Mihály tirpák földművesé. Őt egy szovjet tiszt lőtte le, amikor az ország elhagyására szólította fel a szovjet katonákat. Szilágyi László, immár a Megyei Munkástanács elnökeként megállapodott a katonákkal, hogy segíteni fogják a forradalmi bizottságokat. Hubicska Zoltán honvéd őrnagy részt vett a forradalmi vezetőségek munkájában. A rendőrség is átállt a forradalmárok oldalára. A távol lévő kapitány, Antal Pál rendőr őrnagy helyett Petényi József rendőr százados képviselte a rendőröket. A rendőrségi Forradalmi Bizottság elnöke pedig File György rendőr százados lett. A Városi Munkástanács elnöke Rácz István a diákok rendelkezésére bocsátotta az Úttörő Házat, amelyben diákja, Dandos Gyula szervezte a diákságot.

Október 28-án a forradalmi tanácsok átvették a megye és a város feletti irányítást, nemzetőrséget szerveztek. Az állami- és pártvezetők munkahelyeiket elhagyták, a BM Államvédelmi Főosztályának 40 beosztottja Végh György vezetésével Ungvárra menekült. Október 29-én Kabai Dezső vezetésével egy egység elfoglalta a pártbizottság épületeit. Az új rend vezetői nem követtek el erőszakot. Később, már a megtorlás idején Benkei András úgy nyilatkozott, hogy azért olyan nehéz a megyében az agitációs munka, mert itt nem akasztottak fel senkit. Az erőszak elkerülése érdekében és saját érdekükben is, október 30-a és november 3-a között, Unatenszky Pál alezredes, kiegészítő parancsnokot, négy katonai elhárító tisztet, Varga Sándor MDP megyei első titkárt, Fekszti István megyei tanácselnököt, Kriston László MDP megyei munkatársat és Simon Lajos államvédelmi főhadnagyot tartóztatták le.

Október 30-án egy nagygyűlés keretében úgynevezett értelmiségi tízes bizottságot választottak.²⁴¹ A Megyei Nemzeti Bizottság és az Értelmiségi Forradalmi Bizottság

---

²⁴⁰ Ständeisky Éva: Követett és elvetett múlt az 1956-os forradalomban. In: Ezerkilenszázötvenhat, 2007, 243. p

²⁴¹ Horváth Sándor a Kossuth Gimnázium igazgatója, Dr. Babicz Béla körzeti orvos, Schmidt Lehel evangélikus hitoktató, Demjanovics Arnold TSB (Testnevelési és Sportbizottság) előadó, Barota Mihály a Vasvári Pál Gimnázium tanára, Demeter János, Debreceni László gépkocsivezető, Bencs Károly kőműves, Dr. Lupkovics György, és Dr. Sziklai István ügyvéd.

között Barota Mihály²⁴² volt az összekötő. A forradalmi szervezetek vezetői a békés, nyugodt életvitelt kívánták biztosítani. létfontosságúnak tartották a lakosság ellátását, a közbiztonság fenntartását. *„A forradalmi bizottmányon belül azt tapasztaltam, hogy az intézkedések arra irányultak, hogy a gazdasági élet menete, a közlekedés meginduljon, rend és nyugalom legyen a városban és a megyében. Érintkezésben voltunk a szovjet parancsnoksággal az irányban, hogy ne hogy előforduljon szovjetellenes támadás, vagy amennyiben előfordul, a magunk részéről mi igyekszünk a bűnösöket felderíteni.”*²⁴³ Ezek a célok a forradalmi tanácsok összetételében, tagozódásában is tetten érhetők. A tömegmozgalom bázisát és támogatóit a megyében a parasztság, tsz parasztok és egyének egyaránt, közalkalmazottak, pedagógusok, katonák és diákok adták. Követeléseik megegyeztek az ország, Budapest és más városok követeléseivel. Első helyen állt a szovjet hadsereg kivonása. Követeléseik között szerepelt az ÁVH felszámolása, a Rákosi-féle rend híveinek a hatalomból való eltávolítása, többpártrendszer bevezetése, új választások, szabadságjogok biztosítása. Vida István szerint: *„...1956 októberében a széles néprétegek által támogatott tömegmozgalom nem a régi úri világ, a tőkés társadalom, a kapitalizmus visszaállítását tűzte zászlajára, hanem a Rákosi féle despotizmus felszámolását, az ország függetlenségének helyreállítását, a szocializmus politikai rendszerének demokratizálását.”*²⁴⁴ A szocialista rendszer élhetővé tétele, a széles néptömegek bevonásával való továbbépítése volt a legáltalánosabb ideológiai alap. Így nyilatkoztak a perbefogott írók is, akik a szocializmus építését csak szabad és diadalmas lélekkel bíró emberekkel tudták elképzelni. A vidék forradalmi megmozdulásai nélkül – még ha úgynevezett rendpárti megmozdulás volt is – talán már az első napok után összeomlott volna a forradalom.

Újabban a történetírás általánosnak mondható Budapest centrikusságával szakító művek is születnek, bemutatva a vidéki eseményeket, azok összefüggéseit az országos történésekkel. Budapesten a műegyetemisták 16 pontja foglalta össze a magyar társadalom követeléseit. A vidéki felhívások, nyilatkozatok is egyöntetűséget mutattak ezzel, a Rákosi-rendszer lebontása, az ország függetlensége, alapvető demokratikus szabadságjogok képezték a követelések magvát. Ez csak a szovjet hadsereg kivonásának igényével egészült ki. Standeisky Éva a forradalmi szerveket három alaptípusba

---

²⁴² Ezen kívül Bencs Károllyal együtt a rádió irányítására kapott megbízást.

²⁴³ File György vallomása In: DIKÁN, 1993 b, 209. p.

²⁴⁴ 1956 októbere, 1989, IV. p.

sorolja.²⁴⁵ Forradalmi bizottságokra,²⁴⁶ a forradalmi rétegszervezetekre és a munkahelyi forradalmi szervekre. A települési alapú szervezet, a Nyíregyházi Városi Munkástanács október 26-án céljának még a „dolgozók államának” megvédését, a rend és fegyelem fenntartását, a termelés folytatásának biztosítását tekintette. Késznek mutatkozott a megyei tanáccsal és a belügyi szervekkel való együttműködésre. A tanácsi és a pártszervek segítségét kérte az üzemi tanácsok létrehozásához. Szesztilalmat rendelt el, felszólított a fegyverek beszolgáltatására. Felhívott a Nagy Imre-kormány támogatására, ellenezte a sztrájkokat. Kezdeményezésére tárgyalások kezdődtek Fekszti Istvánnal a Szabolcs-Szatmár megyei Tanács elnökével.²⁴⁷

Az állami vezetés mereven ellenállt e törekvéseknek, a tüntetések felosztatására mind a magyar, mind a városban állomásozó szovjet katonaságtól segítséget kért. Végül a honvédség és a rendőrség átállt a városi munkástanácshoz, a szovjet hadsereg pedig kivonult a városból és annak környékén foglalt állást. *„A Nemzeti Bizottság viszonylag gyorsan berendezkedett. A nemzetőrség felállításával létrehozta saját fegyveres erejét, kézbe vette a sajtó és rádió irányítását; rátette kezét a nyomdára. Tény: fennállásának nyolc napja alatt sokat tett a rend és nyugalom fenntartása érdekében; megszervezte a közellátást; felhívást adott ki az őszi mezőgazdasági munkák elvégzése érdekében; védelmére kelt a tsz-ek vagyonának; elítélte az önbíráskodást; megpróbálta útját állni a köztulajdon növekvő dézsmálásának.”*²⁴⁸ Ahol voltak politikai programok, ott ezek egyértelműen a meglévő tulajdoni rendszer fenntartása mellett érveltek, egy más politikai rendszert képzeltek a köztulajdonon alapuló szociális államgazdaságban.²⁴⁹

A nyíregyházi követelések gyakorlatilag az országos követelések megismétlése, azokkal való azonosulás volt. A megyei forradalmi vezetők nem, csak a kiszegedapárti Lupkovics György készített programtervezetet. 1956 augusztusában értesült arról, hogy a Gerő féle pártvezetés foglalkozott a volt koalíciós pártoknak és képviselőinek a bevonásával, a Hazafias Népfront politikai szerepének erősítésével. Ezen felbuzdulva kezdte írni „Pártonkívüliek véleménye” című feljegyzését 1956 szeptemberében, ami október végén készült el. Ezt a népfronttal történő megbeszélésre szánta. Ebben nem bírálta a rendszer alapintézményeit, sem a pártot, sem az ÁVH-t, mint ahogyan a

---

²⁴⁵ STANDEISKY, 2007.

²⁴⁶ A Szabolcs-Szatmár népe november 2-án közölte a Megyei Forradalmi Bizottság tagjainak nevét. Szilágyi László elnök, Hubicska Zoltán, Demeter János, Kabai Dezső, Vitéz Viktor, Izsák István, File György, rendőrszázados, Tomasovszky András, Kósa András, Nádasi József, Dr. Lupkovics György, Rác István, Várkonyi Elemér.

²⁴⁷ 1956 októbere, 1989, II-III. p.

²⁴⁸ Uo. IV. p.

²⁴⁹ RAINER M., 2001.

tulajdonviszonyokat sem taglalta. Javaslati a jog talaján álltak, a törvényesség helyreállítását, a parlament szerepének növelését, korlátozott többpártrendszert, alkotmánybíróságot, az alkotmányos jogrend megszilárdítását célozta. Külön kitért a politikai bizalmatlanság felszámolásának szükségességére, az értelmiség, azon belül is a régi polgári értelmiség rehabilitálására, amire neki magának személyes oka is volt. A szocialista rendszert nem megdönteni, hanem megújítani akarta. Írásában nem található olyan momentum, hogy általános felkelés kitörésére számított volna.²⁵⁰ Ezt azonban nyilvános fórumon teljes egészében nem ismertette, mint programot nem hirdette meg.

A követelések tartalmában különbség volt. Az úgynevezett nemzeti kommunisták, a Nagy Imre vezette pártellenzék kizsákmányolástól mentes, igazságos társadalom megteremtését tűzték ki célul, amely a párton, az immár demokratizált párton keresztül irányítja önmagát a demokratikus szocializmusért. A forradalom másik fontos irányzata ezzel szemben polgári rendszert akart, többpártrendszert az emberi és polgári jogok teljes katalógusát. A tulajdonviszonyok gyökeres átalakítása az ő programjaikban sem szerepelt. A közös követelések közül kiemelkedtek a többpártrendszer visszaállításának igénye és a szovjet hadsereg kivonása. Ez utóbbi volt az a követelés, amely végül is egységbe formálta a nemzetet, átváltoztatta a forradalmat szabadságharccá. A szovjet csapatok, az élet minden területén jelen lévő és irányító szovjet tanácsadók távozása nélkül nem volt reális esélye az emberhez méltó életnek. Az egykori tömegpárt szétesett, mind a központi, mind a helyi vezetők visszavonultak, elrejtöztek. A helyi pártvezetők csak ott maradhattak a politika részesei, ahol személyes tekintélyük, vagy új programjuk, esetleg jelenlétük a forradalomban személyüket, szerepüket a tömegekkel elfogadtatta, legitimálta.

Nyíregyházán sem a megyei párttitkár, sem a tanácselnök nem élvezte a tömegek bizalmát, megbecsülését. Ständeisky Éva szerint a múlt iránti érdeklődésnek 1956-ban az is oka lehetett, hogy a forradalomnak nem volt legitim legfelsőbb vezetése. Ezért elemi igényként merült fel egy új hatalmi központ megteremtésének szükségessége.²⁵¹ Ezt az igényt megvalósítani képes erő hiányában alakultak a múltban támasztékot kereső, helyi szervek. Nagy Imre október 30-i bejelentésére Nyíregyházán is újjászerveződtek a politikai pártok,²⁵² ami egyszersmind a múlt mintáinak felelevenítését

---

²⁵⁰ VIDA, 1995, 380-394. p.

²⁵¹ Ständeisky Éva: Követett és elvetett múlt az 1956-os forradalomban. In: Ezerkilencszázötvenhat, 2007, 223. p.

²⁵² Tildy Zoltán államminiszter rádióbeszédében saját pártvezetőihez, a kisgazdapártiakhoz intézett felhívásában a párt újjászervezését kérte.

is jelentette. De itt is nehéz helyzetben voltak amiatt, hogy az egypártrendszerben hatalomra kerültek, és közöttük súlyos ellentétek feszültek. A pártoskodás a nemzeti egység gondolatát is veszélyeztetette, a többpártrendszer iránti igény megfogalmazása miatt a pártok jelentkezése félelmet szült. Még október 30-án az FKGP ideiglenes vezetőséget választott, eszmevilágában visszatért az 1945-1947 közötti időszakához, vezetőjének Kovács Bélát tekintette. Ezzel az utolsó szabad választáson elért eredményük érvényesítésének igényét jelezték, pártjuknak vezető szerepet gondoltak. A forradalom idején ők adták a budapesti polgármestert, Kővágó Józsefet. Megyei szintű pártszervezetet a kisgazdapárt az ország tizenkilenc megyéje közül 13-ban hozott létre, és országosan a legtöbb helyi szervezete Szabolcs-Szatmár megyében alakult.²⁵³ Az SZDP nemzetközi elismertséget kapott, rögtön újjáalakulását követően. Kéthly Annát meghívták a Szocialista Internacionálé bécsi ülésére. Az SZDP-t 1948-ban erőszakkal beolvasztották az MDP-be, így újbóli független pártként megjelenve a kommunista párt bomlását tovább gyorsították. Nyíregyházán Rácz István, mint a Városi Munkástanács elnöke október 31-én arra utasította a Pártoktatók Házának gondnokát, hogy az épület kulcsát Pásztor Józsefnek adja át. Itt tartotta alakuló ülését a Magyar Szociáldemokrata Párt megyei és városi szervezete.²⁵⁴ A pártok sorában a Nemzeti Parasztpárt is megalakult, de nem a régi vezetőjével, Erdei Ferencel, hanem egy elnökséggel az élen. Erdei Ferencet a kommunistákkal való együttműködése hiteltelenné tette. A múlttal való gyökeres szakítás jegyében a párt nevét Petőfi Pártra változtatta. Molnár Antal, a Nemzeti Parasztpárt Szabolcs-Szatmár megyei előkészítő bizottságának tagja október 31-én mondta el a helyi rádióban pártalakítási felhívását.²⁵⁵ A párt fellegvárának tartott megyében álltak leghamarabb talpra a nevüket Petőfi pártiakra változtató parasztpártiak.²⁵⁶

A forradalmi események október 28-a után a moszkvai vezetést elbizonytalanították. A korábbi változásokat azért hagyták csak jóvá, mert így remélték Magyarországot bent tartani a szovjet blokkban, és így bíztak az MDP vezető szerepének fennmaradásában.

---

²⁵³ 1956 és a politikai pártok, 1998, 276. p.

²⁵⁴ Uo. 202-204. p.

²⁵⁵ Uo. 394. p.

²⁵⁶ Megyei titkára Varga Sándor, november 3-án a miskolci rádióban mondta el programbeszédét.

4.2. A megtorlás kezdetei

A forradalmárok őrizetbe vétele, illetve letartóztatása a nyíregyházi vezetők esetében időrendben két fő részre osztható. Az országos eseményekkel összhangban Nyíregyházán is megkülönböztethetünk egy 1956. november-decemberi szakaszt és egy 1957 tavaszi letartóztatási hullámot.²⁵⁷ Az első letartóztatási hullám, 1956. november 5-én kezdődött. A letartóztatottak, túlélők, illetve hozzátartozóik elbeszéléséből tudunk erről, de a későbbi büntetőeljárásnak ez csak úgy képezte részét, hogy az ekkor keletkezett kihallgatási jegyzőkönyvek tartalma megalapozta azokat, de iratok alig maradtak fenn. S hogy miért, arra az alábbiak magyarázattal szolgálhatnak.

Országos szintű forradalmi megmozdulások voltak, melynek központja Budapest volt. A vidékiek figyelték a Budapestről érkező híreket, Nagy Imre október 24-i kinevezését, Gerő Ernő másnapi leváltását a párt éléről, a debreceni, az esztergomi, a mosonmagyaróvári és miskolci halálos áldozatokkal járó tüntetéseket. A forradalmi szerveik megalakítását követően kapcsolatba léptek a budapesti kormányzati szervekkel. Ezeket folyamatosan informálták, de útmutatásért is gyakran folyamodtak hozzájuk. Ezért nagy volt a bizonytalanság, kezdetben hiányzott a forradalmárok magatartásának büntetőjogi minősítése is. Ennek tulajdonítható, hogy november első napjaiban csak az események néhány közismert szereplőjét tartóztatták le. Erről az esetről, azaz magáról az őrizetbe vételről az egyik titkos ügynök így számolt be: *„Pár nap után, november 5-én hajnalban a ház kapuján erős zörgést hallottak. Lupkoviczné hallva a zörgést, kinyitotta az ablakot s jó néhány szovjet katonát, 2 magyar rendőrt látott. Mire az ablakot bezárta s ment a lakás ajtaját kinyitni, akkorra a kaput betörték, s az udvarra tódultak a szovjet katonák. Házkutatás után férjét őrizetbe vették s akkor még ismeretlen helyre elszállították.”*²⁵⁸ Azt, hogy a két magyar rendőrruhás ember valójában rendőr volt-e, vagy ÁVH-s, nem tudjuk. A tanúvallomásokból kiderül, hogy az elmenekült ávósok rendőr egyenruhában hagyták el az országot, amit később is használhattak. Az idézett jelentésből megtudhattuk, hogy szovjet katonai segítséggel hajtották végre az őrizetbe vételeket. Ez Szerov KGB elnök parancsára történt, a helyi vezetők kiválasztása az államvédelmisek feladata volt. A Szabolcs megyében őrizetbe vett és később deportált személyeket egytől egyig, a szovjet-magyar vegyes csoportok tartóztatták le, Nyíregyházán, Nyírbátorban és környékén. Záhonyban a harcoló szovjet

²⁵⁷ A megkülönböztetés az iratokkal igazolt esetek alapján történt. Az 1956 végi letartóztatásokról nem készültek határozatok.

²⁵⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

katonai alakulatok letartóztatása inkább nevezhető hadifoglyok ejtésének, mintsem letartóztatásnak. Erről, ezekről az őrizetbe vételekről, elrendelésükről nincsenek az akkor hatályos jogszabályoknak megfelelő határozatok, azokat – legalábbis Nyíregyházán – ezek nélkül hajtották végre.²⁵⁹ Azon túl pedig jelentős számú bizonyíték tűnt el a hatóságok iratmegsemmisítései alkalmával, de a Magyarországon keletkezett iratok közül sokat megőrzött számunkra a KGB irattára.

Ekkorra a szovjet hadsereg már megszállta Magyarországot, visszatértek a Szovjetunióba és Csehszlovákiába menekült államvédelmiek. A forradalom kirobbanásától kezdve az ÁVH tagjai közül sokan külföldre menekültek, s ott a szovjet hatóságokkal, az itthon maradtak a KGB-vel együttműködve folyamatosan figyelemmel kísérték az eseményeket. Szemmel tartották, összeírták a vezetőket, résztvevőket, majd később őrizetbe vették és kihallgatták őket. Puskás Dezső százados a Pf. 8529. sz. katonai alakulat elhárítótisztje jelentésében erről így írt: *„November 4-én délfelé lakásomra bejött a szovjet elhárító tiszt és közölte velem, hogy menjek vele ki a szovjet parancsnokságra. Amikor kimentem már a gépkocsiban ült Horányi László volt államvédelmi százados és Petényi rendőr százados. Nagy örömmel üdvözöltek, miután kimentünk a Vorosilov laktanyába a szovjet parancsnokhoz. Itt egy szovjet csekista ezredes kikérdezett bennünket arra vonatkozóan, hogy kik azok a személyek akik a nyíregyházi ellenforradalmi mozgalmakban aktív szerepet játszottak. Itt mivel én és Petényi jobban ismertük a helyi dolgokat, tájékoztattuk a szovjet ezredes elvtársat Szilágyi, Rácz tanár, Pintér alezredes Hubicska és még több más személyek tevékenységéről. Megjegyezni kívánom, hogy ez alkalommal ugyancsak ott tartózkodott Kovács Mihály av. őrgy is.”*²⁶⁰ Soraikat gyorsan rendezték, és az őket ért atrocitások miatt hatalmas revánsvágy dolgozott bennük. Amikor 1956. november 5-én éjjel visszajöttek a szovjetekkel, Végh György főosztályvezető minden itthon maradt személlyel, így Petényi József r. századossal is leírta az 1956. október 23-a és november 4-e közötti időszakban történeteket. *„Végh őrnagy elvtársék megérkezése után mi tájékoztattuk őket az előző napok tapasztalatairól, majd a szovjet ezredes elvtárs jelenlétében az osztályvezetők és mi hárman megtárgyaltuk azokat a személyeket, akiket*

---

²⁵⁹ A belügyminiszter az 1953. szeptember 21-én kelt, szigorúan titkos minősítésű 010-es számú parancsában indokolt írásbeli határozathoz kötötte az államvédelmi hatóság által foganatosított előzetes letartóztatásokat, amelyet a területi főosztályvezető hagyott jóvá. Ehhez még be kellett szerezni a megyei ügyészség vezetőjének engedélyét is. Az előzetes letartóztatás megszüntetésekor szabadlábba helyezési határozatot kellett hozni. Az előállításra, őrizetbevételre is csak alakszerű határozatokkal kerülhetett sor. Az államvédelmi szervek által foganatosított előzetes letartóztatás szabályozása.

<http://www.osaarchivum.org/db/fa/357-2-1-1.htm> 3-23. (2009.08.04.)

²⁶⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 158. p.

*biztonsági őrizetbe akarunk venni. Brigádokat szerveztünk és még aznap éjjel azokat a személyeket, akik Nyíregyháza viszonylatában az ellenforradalom ideje alatt aktívan tevékenykedtek a megyei börtönbe szállítottuk. Ezek után a vezetést átvette Végh őrnagy elvtárs...*²⁶¹ Őrizetbe vételi, előzetes letartóztatást elrendelő nyomozóhatósági, ügyészségi határozatok nem készültek. Az ekkor letartóztatottak pontos száma éppen az iratok hiánya miatt ma már meghatározhatatlan. Arról nem találtam adatot, hogy ekkor hányan kerültek a nyíregyházi börtönbe, ahogy a rendőrtiszt fogalmazott a forradalom alatti aktív tevékenységük miatt. Ezt azért sem lehet ma már kideríteni, mert a politikai nyomozók saját maguk jelentették ki későbbi írásaikban, hogy ekkor az őrizetbe vételekről írásos anyag nem készült.

A megyei börtön parancsnoka december 3-án átvételi elismervényt állított ki. A szovjet őrségtől átvette a börtönben őrzött 45 fő letartóztatottat további megőrzésre. A deportáltak ekkor még nem kerültek vissza Magyarországra, ezért ők nem lehettek közöttük. Ha helyesen fogalmazott a börtönparancsnok, akkor tényleg nem elítélteket vett át, hanem letartóztatottakat, róluk pedig alappal feltételezhetjük, hogy személyes szabadságuktól a forradalom alatti magatartásuk miatt fosztották meg őket. Ehhez hozzáadva a huszonöt deportáltat, 70 forradalmár lehetett fogságban 1956. december 3-án.²⁶² Ezt a feltevésemet csak más forrásokból származó, közvetett bizonyítékok támasztják alá. Ilyen például „Nándor” ügynök jelentése, amelyben többek között Koroknay Gyula gimnáziumi tanárról is jelentett. Ebben hivatkozik arra a tényre, hogy a tanárt is őrizetbe vették november 4-e után néhány napra.²⁶³

Végh György államvédelmi őrnagy 1956 májusában kapta ideiglenes vezetői beosztását, addig a főosztály operatív helyettese volt. Elődje Tóth György r. ezredes volt. Korábbi beosztásából eredően ő volt az, aki a megyében zajló folyamatokat, az ellenzékieteket legjobban ismerte. Az operatív nyilvántartásokban szereplő személyek ellen vezetésével folytatták a titkos akciókat. A november elején külföldről visszatérő államvédelmissek így szereztek első információikat a forradalom vezetőinek kilétéről, arról, hogy a szovjet ukáz alapján kiket kell elsősorban őrizetbe venni. Ekkor még nem tudták önmagukat megszervezni, fellépésüket még az általános néphangulat sem tette lehetővé, de már itt voltak velük a szovjet KGB-s tanácsadók. Nyíregyházán Micuk ezredes töltötte be ezt a tiszteket. Ekkor személyekről döntöttek, annak vizsgálata, hogy

---

²⁶¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 161. p.

²⁶² Valószínű, hogy közöttük többen köztörvényes bűncselekmények miatt voltak előzetesben.

²⁶³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 298. p.

mi történt, hogy történt-e bűncselekmény szóba sem került. A személyek kiválasztása, beazonosításuk a szovjet-magyar különítményeknek nem jelentett különösebb nehézséget. Az október 26-i felvonuláson, szobordöntésen, csillagok leverésén többen is jelen voltak az állami hivatalok, de a pártbizottság munkatársai közül is. Később az ő vallomásaik is segítettek az azonosítást. Az államvédelmisek is összegyűjtötték információikat. Így 1956. november 9-én Földi János államvédelmi főhadnagy feljegyzést írt Rácz Istvánról. Ebben közvetlenül Rácztól származó személyes adatokra hivatkozik, amelyből az valószínűsíthető, hogy Rácz Istvánt ekkor már fogva tartották és a feljegyzés a kihallgatás során szerzett információk és a nyomozó benyomásainak összefoglalása. A feljegyzés egy előjáró, egy magasabb beosztású vezető tájékoztatására szolgálhatott. Ezt bizonyítja a géppel írt feljegyzés margójára kézzel írt „Szabadon engedni” utasítás, ami nyilvánvalóan nem az irat készítőjétől származik. Arra nincs magyarázat, hogy a Városi Munkástanács elnökét miért akarták szabadon engedni. A feljegyzés Ráczot szélsőséges, nacionalista, sovinszta beállítottságúnak írja le, forradalom alatti magatartásáról pedig azt tartalmazza: *„Ő szervezte az ifjúság felvonulását, tevékeny segítséget nyújtott részükre a szovjet ellenes röplapok terjesztésében, és az ő utasítására kutatták át az államvédelmi tisztek lakásait. Mint a városi munkástanács elnöke, elbocsájtotta állásukból a becsületes tanácsi alkalmazottakat, elsősorban a kommunistákat.”*²⁶⁴ A fogvatartás ténye mellett szól Rácz Istvánnak 1956. november 8-án felvett kihallgatási jegyzőkönyve is. A feljegyzés ennek az adataira is támaszkodott, ezt a kihallgatást is Földi államvédelmi hadnagy végezte.²⁶⁵

Erről az időszakról azok a jegyzőkönyvek árulkodnak, amelyeket később, a büntetőeljárásban is felhasználtak. Az adatszerzés folyamatosan zajlott. Időnként a nyomozók számára kellemetlen adatok is birtokukba kerültek. Így volt ez az MDP székházában történt fosztogatással is.²⁶⁶ Valószínűleg a szovjetekre terelődött gyanú miatt ezt később nem bolygatták.²⁶⁷ A rendőrök, volt ávósok közül is sokan szemtanúi voltak az október 26-ától zajlott eseményeknek, ezekről sok fénykép is készült. Ezért

---

²⁶⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356, 21. p.

²⁶⁵ Uo. 209-214. p .

²⁶⁶ 1956. december 13-án Danyi Lajos r.ny fhdgy írt feljegyzést. Ebben arról számolt be, hogy Szilágyi László október 26-án éjjel az MDP megyei bizottságánál járt. A Fekszti István vezetésével zajlott megbeszélés célja az volt, hogy a nemzeti bizottság intéző bizottságát megválasszák. A pártvezetésből bekerült Kolonai Béla, Gyebrószki László és Endrédi Endre. A jelentés kitér arra, hogy a pártbizottság épületéből ismeretlenek sok dolgot elvittek október 30-a és november 4-e között. Mivel az utca felől szovjet őrség volt, a tanúk azt feltételezték, hogy az udvar felől hatoltak be a tolvajok. Salamon gondnok hallotta ugyan a dörömböléseket, sőt egy lövést is, de abban a tudatban volt, hogy ezt a szovjetek csinálják.

²⁶⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 195. p.

pontos információkkal rendelkeztek a történésekről, a résztvevőkről, azok magatartásáról. Igaz, hogy Nyíregyházán is összeomlottak a hatalmi szervek, de ennek ellenére tagjai közül is sokan részesei voltak az eseményeknek. Az első napon a felvonulók között rendőrök is meneteltek, a nyomdában ávós tisztek tartózkodtak, akik egy ideig meg is akadályozták, hogy a tömeg bemenjen. Aznap késő délután Feksz tanácselnök a pártbizottságra hívta az ideiglenesen megválasztott vezetőket. Az itt megválasztott városi munkástanácsnak kilenc párttag tagja is volt, a pártszervek előtt a forradalmi szervek ténykedése ismert volt.

A letartóztatandók összeírása nem csak Nyíregyházán történt így. A szovjet KGB archívumában lévő egyik magyar nyelvű összesítésen a „Kaposvári ellenforradalmi puccs résztvevői” szerepelnek. Az összeállítás elkészítésének dátuma nem ismert, az iraton ez nem található. Azonban abból, hogy az elvittek összesítő névsorában²⁶⁸ nevük mellett elszállításuk dátumaként november 10-e szerepel, következik, hogy ez előtti időpontban keletkezett. A Kaposvárról elvittek köre ettől bővebb volt, ez csak az ún. operatív bizottság (megyei párttitkár, megyei ügyész, belügyi vezető) működését bizonyítja. A névsornak mind magyar, mind orosz nyelvű változata megtalálható a KGB iratai között.²⁶⁹

Az államvédelmisek 1956. november-decemberében folytatott eljárásai felett ügyészségi kontrollnak nyoma sincsen. Ekkor még az ügyészség is a bénultság állapotában volt. Ez megerősíti azt, hogy a volt ÁVH-s tisztek önállóan döntöttek, mintegy a hatályos jogrenden kívül állva. Ebben őket a szovjet KGB-s tanácsadók és az irányításuk alatt álló fegyveres katonák támogatták. Ahol az ügyészség, vagy a rendőrség már a kezdetektől fogva bűncselekményként értékelte a forradalomban való részvételt, ott írásbeli határozattal, a hatályos jogszabályi előírásokat megtartva elrendelték a nyomozást, őrizetbe vételt.²⁷⁰ Az adott időszakban hatályban lévő büntetőeljárás törvény 92.§ (3) bekezdése értelmében a fogva lévő terheltet huszonnégy órán belül ki kellett hallgatni. Ezt a határidőt attól az időponttól kellett számítani, amikor a terheltet a kihallgató hatóság elé állították. Ha elfogadjuk az őrizetbe vétel idejéről november 5-ét, akkor az első, a november 7-én kelt jegyzőkönyvvel dokumentált kihallgatások ennek az előírásnak nem feleltek meg. A fennmaradt iratok szerint

---

²⁶⁸ Az összesítő névsor 846 nevet tartalmaz, címe: Iratok a Magyarországról érkezett letartóztatott személyekről, KGB Archívum, 43-as fond, 1/17.

²⁶⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/10, 175-179. p.

²⁷⁰ Így történt ez például Kaposváron Hamvas József ügyében, amikor a Somogy Megyei Ügyészség nevében Csizmár János ügyész hozott határozatot már 1956. november 7-én.

november 7-én kihallgatták Kabai Dezsőt, Dr. Lupkovics Györgyöt, november 8-án Dandos Gyulát és Szilágyi Lászlót. Ők voltak elsőként letartóztatva. A letartóztatást itt tényként kezeltem, de mint mondtam, erről írásbeli határozat nem készült.

A fejléc szerint a kihallgatási jegyzőkönyveiket a BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztálya készítette.²⁷¹ Igaz, hogy több korabeli újsághír szerint is feloszlatták október végén a szervezetet, de az ÁVH valójában tovább működött. Nem volt ez Nyíregyházán sem másképp. A később letartóztatottak is arról szóltak, hogy őket is a nyíregyházi börtönbe vitték. Itt szovjet katonák adták az őrséget, a kihallgatásokat pedig magyar államvédelmi tisztek folytatták.²⁷² A személyes szabadságától megfosztottaktól elvették értékeiket, személyes tárgyaikat. Néhány esetben az elvett tárgyakról jegyzéket készítettek. Arról nem maradt fenn irat, hogy később ezeket a tárgyakat, vagy pénzt visszaadták volna.

4.3. Törvénytelen eljárások

Az őrizetbe vételek és előzetes letartóztatások jogi szabályozása ismert és egyértelmű volt. A korabeli büntetőeljárást szabályozó törvény szerint, az előzetes letartóztatást a vádirat benyújtásig a rendőrség vagy az ügyész, a vádirat benyújtása után pedig a bíróság rendelte el. Ennek formai követelményei is voltak, mert az előzetes letartóztatást írásba foglalt határozattal kellett elrendelni, tartalmaznia kellett a terhelt személyének és az eljárás alapjául szolgáló bűncselekménynek a megjelölését, valamint az előzetes letartóztatás okát. Az őrizetbe vett személy letartóztatásáról az őrizetbe vételtől számított huszonnégy óra alatt határozni kellett, ellenkező esetben az őrizetbe vett személyt szabadon kellett bocsátani.²⁷³ Ha az előzetes letartóztatást a rendőrség rendelte el, az legfeljebb negyvennyolc óráig tarthatott. A rendőrség e határidő elteltével, ha pedig a nyomozást előbb befejezte, ennek megtörténtével köteles volt a letartóztatottat szabadlábra helyezni, vagy lejárta előtt az ügyészhez fordulni, akinek haladéktalanul határoznia kellett a letartóztatás megszüntetése, vagy – akár a

---

²⁷¹ A minisztertanács 1953. július 17-i ülésén 500/6/1953. sz. határozatával előírta az ÁVH mint önálló szerv megszüntetését és a BM-mel történő összevonását. A határozat nem került nyilvánosságra, a döntés titokban tartása így különféle félreértéseket okozott, még az államapparátuson belül is. Az ÁVH szervezeti önállóságát formálisan valóban felszámolták, az államvédelmi rendfokozatok mindvégig használatban maradtak.

²⁷² KISZELY, 2001, 15-16. p.

²⁷³ 1951. évi III. tv. 98.§ (1) bekezdése.

letartóztatott átvétele, akár a rendőrségnél hagyása mellett – a letartóztatás fenntartása iránt.”²⁷⁴ Ilyen, az ügyészségnek írt kérelmeket a levéltárakban nem találtam.

A forradalmak idején tanúsított magatartásokat nem a jogszerűség jellemzi, amihez a legitim törvényhozó szerv hiánya is gyakran társult. A forradalom utáni megtorlás folyamata – különösen annak második szakaszában – látszólag az írott törvények szerint zajlott, de előre bocsátom, hogy a hatóságok eljárása formai szempontból ekkor sem nevezhető jogszerűnek. Feltételezhető, hogy a forradalom leverésének lázában nem volt rá idő, vagy nem is volt fontos a jogszerűség látszata, de a később oly sokszor visszaköszönő hozzá nem értés is okozhatta ezt. Oka lehetett továbbá az identitászavar is, hiszen akkor már – legalábbis elvben – az államvédelmi osztályokat feloszlatták, vagy az is, hogy nem jogi végzettségű ügyészek, bírák jártak el az ügyekben. Pedig voltak jogászok az ügyészségeken, bíróságokon is, de hogy mégsem ők jártak el a politikai cselekmények bűnüldözése során, ez is azt mutatja, hogy a párhúség fontosabb volt a szakértelemnél, a szakmai tapasztalatnál. Az sem hagyható figyelmen kívül, hogy az azonosításra alkalmas adatok, jegyzőkönyvi fejrészek, aláírások szándékosan maradtak el, hogy a formálisan már tisztségükből felmentett, elbocsátott államvédelmisek ne hagyjanak nyomot maguk után. A büntetőeljárás jogi garanciáit nemcsak 1956 év végén, de még 1957 év elején is a legtöbb eset nélkülözi. Ez pedig nemcsak a vidéki eljárásokban figyelhető meg, mintegy elszigetelt jelenségként, hanem más helyszíneken is előfordult. Így volt ez az írók elleni eljárások között Sándor András esetében is, akit letartóztatási határozat nélkül tartottak hónapokig fogva.²⁷⁵ A megtorlás formálisan „jogszerűvé” válásával következményei még rosszabbak lettek.

Határozatok hiányában a fogva tartók magatartása alkalmas volt a hivatalos személy által elkövetett személyes szabadság megsértése bűncselekmény megállapítására.²⁷⁶ Itt a súlyosabban minősülő esete valósult meg, mert a fogvatartásuk több mint egy hónapig tartott, és ennek büntetési tétele öttől tizenöt év börtön volt.²⁷⁷ Az ilyen jogtalan fogvatartásról tudomást szerző belügyis felettesek, majd az eljárás későbbi szakaszában

---

²⁷⁴ 1951. évi III. tv. 99.§ (1) bekezdése.

²⁷⁵ Ständeisky Éva: Az íróperek előkészítése In: Évkönyv II, 1993, 269. p.

²⁷⁶ A Btk. 132.§-a: Azon közhivatalnok, aki hivatali hatalmával visszaélve, törvényellenesen valakit elfogat, elfog, vagy letartóztat: a személyes szabadság elleni büntetést követi el.

²⁷⁷ Btk 134.§ (3) bekezdése.

az ügyészek is, passzivitásukkal hivatali bűncselekményt követtek el.²⁷⁸ Ebben az esetben a letartóztatott – ha így kívánta – napi harminctól hatvan forintig terjedő kártalanításra tathatott igényt. A kor viszonyai között, erre persze nem sok példa akadt. Az idézett törvényhelyek önmagukért beszélnek. Nem volt tehát írásos határozat, nem közölték az alapos gyanút, nem volt elrendelve előzetes letartóztatás. Ha nincs határozat, jogorvoslattal sem lehet ellene élni. Az őrizetbe vételt követően nem határoztak az előzetes letartóztatásról, így a 24., de legfeljebb a 48. órát követően szabadon kellett volna a fogvatartottat bocsátani. Valójában nem arról van szó, hogy nem volt világos, egyértelmű jogszabályi rendelkezés az eljárás lefolytatásának szabályairól, hanem arról, hogy a meglévőket figyelmen kívül hagyták. A hatályos büntetőjogszabályokat, ha kevesen is, de voltak, akik betartották.²⁷⁹

A büntetőeljárás megindításának törvényi előfeltétele volt a bűncselekmény alapos gyanúja. Ez többet jelentett, mint a pusztá gyanút, de az eljárások megindításakor esetenként ez sem állt fenn. Az alapos gyanú meglétéhez elegendő annak valószínűsítése, hogy bűncselekmény történt és annak elkövetője a gyanúsított. Pontosan ezeket a tartalmi kellékeket nélkülözik a később keletkezett határozatok is, mert ennek alátámasztására szolgáló bizonyítékokat nem jelölnek meg, megelégszenek a rendőrség tényközlésével. Az alapos gyanú megállapításához le kellett volna bennük írni a tényállást, és ez alapján el kellett volna végezni a bűncselekmény minősítését is. A személyi szabadság korlátozására is csak a törvényben meghatározott esetekben és módon kerülhetett sor.²⁸⁰ Az idézett törvény 2. § (1) bekezdése szerint: *Büntető eljárást csak a törvény alapján és csak az ellen lehet indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll.* A (2) bekezdés azt mondja: *Személyi szabadságtól megfosztani senkit sem lehet a törvény által meghatározott eseteken kívül és más módon, mint azt a törvény megengedi.* A törvény tehát nem adott arra lehetőséget, hogy ezeket a kényszerintézkedéseket a valóságban végrehajtott módon, írásbeli határozatok nélkül

---

²⁷⁸ A Btk. 136. §-a szerint: Azon közhivatalnok, aki valakinek törvényellenes letartóztatásáról, vagy fogvatartásáról hivatalos tudomással bírván, azt az illetékes felsőbbségnek azonnal fel nem jelenti és azon felsőbbség, mely a feljelentés által vagy más módon, hivatalos tudomására jutott tény megvizsgálását és a kellő intézkedést negyvennyolc óránál tovább halasztja: szintén a személyes szabadság elleni büntetést követi el és harmincnapi börtönnel büntetendő.

²⁷⁹ A kaposvári Hamvas József előzetes letartóztatásáról, valamint a nyomozás elrendeléséről írásbeli határozat készült. Mindkét határozatot Csizmár János Somogy megyei ügyész hozta, orosz nyelvű fordításuk a deportáltak anyagai között fellelhető. Keresztes István szds. katonai ügyész 1956. november 10-én nyomozást rendelt el Pál János és társai ellen ellenforradalmi mozgalomban való tevékeny részvétel miatt.

²⁸⁰ 1951. évi III.tv. 2.§ (1)-(2) bekezdései, 98.§ (2) bekezdése.

hajtsák végre. A határozatok mellőzése arra is utal, hogy az államvédelmisek erejük, hatalmuk tudatában jártak el, eljárásuk felett ekkor nem volt hatékony kontroll.

Többszörösen igazolt, hogy egy formailag már megszüntetett szervezet tevékenykedett, törvényi felhatalmazás nélkül. Így mindennemű cselekményük érvénytelen, azon belül is semmis volt. Ha lettek volna például kommunikációs zavarok, ha nem jutottak volna el a kormány felhívásai a szervezet nyíregyházi vezetőihez, tagjaihoz, az újjáalakulást tiltó rendeletnek már el kellett volna gondolkodtatnia őket eljárásuk törvénytelenességéről.

Az ÁVH feloszlata tehát tudott dolog volt. A korabeli megyei lap a Szabolcs-Szatmár Népe az 1956. november 4-i számában tette közzé a Magyar Népköztársaság Kormányának felhívását a volt ÁVH-sokhoz. Ebben a volt belügyi államvédelmi szervek beosztottjait arra hívta fel, hogy álljanak felülvizsgáló bizottságok elé, ügyük kivizsgálása céljából haladéktalanul jelentkezzenek az ügyészségen.²⁸¹ Nyíregyházán november 5-én a rendőri állomány kifejezte ellenérzését az ávósokkal szemben, addig nem voltak hajlandók dolgozni, amíg az operatív munkások el nem hagyták a rendőrség épületét. Petényi, Dobronyi és File rendőrtisztek megkérték az államvédelmiseket, hogy hagyják el a rendőrséget, mert a kormány feloszlatta szervezetüket. Erről Horányi László, akkor ÁVH-s százados, tanúvallomásaiban is beszámolt a bíróság előtt.²⁸² Végh György saját szavaival szervezetének feloszlatajának dátumát október 29-ében jelölte meg, erről személyi anyagában a forradalom alatti magatartását ismertető írásában így szól: „Október 29-én az Államvédelmi szervek feloszlatakor a szovjet elvtársakhoz mentünk át, majd nov. 4-én velük együtt értem vissza Nyíregyházára. A szovjet elvtársakkal együtt dolgoztam az ellenforradalom leverésében.”²⁸³ A feloszlata Nyíregyházán sem történt meg, az ÁVH-sok tovább tevékenykedtek. Ezért november 8-án a nyíregyháziak is megkapták Münnich Ferenc géptávíron továbbított rejtjeles utasítását, amiben a miniszter hivatkozott arra, hogy az ÁVH-t megszüntették, ezért az államvédelmi beosztottakat további intézkedésig hazaküldik, fegyvereiket és ruházatukat egyelőre megtarthaták.²⁸⁴ Rövidesen újabb anyag érkezett géptávíron, ebben Pócze vezérőrnagy kért jelentést Münnich korábbi utasítása végrehajtásáról. A végrehajta azért akadozott, mert a rendőrség épületében tartózkodott Micuk szovjet

²⁸¹ In.: Szabolcs-Szatmár Népe, XIII.évf. 256. szám, 1956. november 4. 1. p.

²⁸² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 432. p.

²⁸³ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 6189, Végh György, 3-5. p.

²⁸⁴ Az üzenetet Höss Imre áv. alhdgy. fejtette meg és jelentette Petényi Józsefnek, aki azt az időközben megérkező Végh örgy. részére átadta.

ezredes, aki elégedetlenkedett a kiadott utasítások miatt. A kialakult konfliktushelyzetben felhívták az Országos Rendőrkapitányságon Vámos őrnagyot, aki megerősítette, hogy a parancsot végre kell hajtani. Petényi József közölte Vámossal, hogy a parancs végrehajtását a szovjet ezredes nem engedi, mire Vámos őrnagy Münnich Ferenchez irányította, és megadta „K” telefonszámát. Petényi Münnichet is tájékoztatta, aki ragaszkodott ugyan a parancs végrehajtásához, de engedélyezte, hogy a szovjet tiszt mellett – kérésének megfelelően – továbbra is helyi ismeretekkel rendelkező államvédelmi tisztek dolgozhassanak.²⁸⁵ Ez is alátámasztja azt, hogy Nyíregyházán a szovjetek irányításával az államvédelmiek végezték a kihallgatásokat, de azt is, hogy erről Münnich Ferenc révén a legfelső állami és pártvezetők is tudtak, ez jóváhagyásukkal történt.²⁸⁶

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a november 8-i kihallgatásokat az ÁVH-sok már abban a tudatban végezték, hogy erre hatáskörük nincsen. Ezzel is magyarázható az ekkor felvett jegyzőkönyvek azonosításra alkalmas adatainak hiánya. Az ÁVH-sok magatartása arra is rávilágít, hogy ekkor még a párt új vezetőinek akarata ellenére az ÁVH olyan, a párttól és a kormánytól független politikai erőnek képzelte magát, ami gyakorta igyekezett nyomást gyakorolni a politikai vezetésre.²⁸⁷ Ehhez szolgálhatott biztatásul az 1953-as félresikeredett feloszlatusuk, az említett szovjet befolyás és a hatalom kétarcúsága, amely a szervezethez való viszonyát jellemezte. A szovjet irányítást valószínűsíti a Kabai Dezső kihallgatásakor feltett kérdés is, amely így szólt: „*Ki, milyen rendszerellenes partizánalakulatot szervezett?*” Ez – a partizán szó használata – egyértelműen a szovjet jelenlétet erősíti. A jegyzőkönyvet aláíró Hornyák Miklós államvédelmi hadnagy tudhatott a nemzetőrségről, azt saját elhatározásából, megfogalmazásával nem illethette a partizán kifejezéssel.²⁸⁸ Biztos, ami biztos, a decemberi kihallgatási jegyzőkönyveken már se fejléc, se aláírás a kihallgató részéről nincsen. Ekkor a rendőrség még nem folytatott nyílt eljárást a politikai ügyekben, ezért ezeket a kihallgatásokat is – a már megszüntetett – államvédelmiek végezték.

Szilágyi László 1956. november 8-i kihallgatási jegyzőkönyvében²⁸⁹ szerepel fejléc, e szerint a készítő szerv a BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztály volt. Ezt Horváth Ernő

---

²⁸⁵ Petényi József vallomása In: DIKÁN, 1993 b, 216. p.

²⁸⁶ Ennek ellenére Münnich Ferenc a Népszabadság november 11-i számában úgy nyilatkozott, hogy a kormány az ÁVH-t feloszlatta.

²⁸⁷ Szokolczai Attila: A fegyveres erőszakszervezetek restaurálása 1956-1957 fordulóján. In: Évkönyv VII, 1999, 27. p.

²⁸⁸ ÁBTL 3.1.5., O-11711, 26-29. p.

²⁸⁹ HL BI. 261/1957. 66. d. I. k. 14. p.

államvédelmi hadnagy vette fel, aki még ugyanezen a napon Dandos Gyulát is kihallgatta. A jegyzőkönyvek kézírással készültek. Ezt figyelembe véve, valamint azt is, hogy a feltehetően jelen volt szovjet KGB-s tiszt szavait fordítani is kellett, e miatt az eljárás elhúzódott, és bizonyosra vehető, hogy a belügyminiszteri utasításról már az aznapi kihallgatások idején tudtak. Bár Dandos Gyula jegyzőkönyvének margóján „szabadlábra helyezni” megjegyzés szerepel, ez mégsem történt meg, őt is a Szovjetunióba deportálták.²⁹⁰

„A délutáni órákban Petényi szds. magához hivatott engem, Kovács őrnagyot és Horányit és közölte velünk azt, hogy a megtartott értekezleten olyan határozatot hoztak, hogy az épületet azonnal hagyjuk el, mert az egész rendőri állomány elmegy. Petényi kihangsúlyozta, hogy neki személyileg kifogása ellenünk nincs, azonban keressünk magunknak valami más helyiséget, mert értjük meg, hogy itt tovább nem lehetünk. Különben is az államvédelmi szerveket a kormány megszüntette.”²⁹¹ A megszüntetést megerősítette a november 19-én keletkezett 20-952/1956. titkos minősítésű, Münnich Ferenc a fegyveres erők minisztere által jegyzett utasítás. Ez a volt ÁVH-s beosztottakat december 1-ig elbocsátani, fegyverüket, szolgálati igazolványaikat bevonni rendelte. Majd november 27-én megjelent Münnich Ferenc és Szénási Géza közösen kiadott 5004/1956. számú rendelete, amely a megszüntetett államvédelmi szervek beosztottjait ugyancsak december 1-ig rendelte elbocsátani. A volt beosztottak tevékenységének felülvizsgálatára pedig vidéken 1956. december 31-ig biztosított határidőt.²⁹² Az utasítás helyi végrehajtására a megyei rendőrkapitányságokat jelölték ki. Ez Nyíregyházán a volt államvédelmisseket nem nagyon zavarhatta, hiszen ezt követően is végeztek kihallgatásokat a nyíregyházi börtönben. Az ÁVH kihallgatási jegyzőkönyvei 1956. november 7-én, 8-án és december 12-én, 14-én kelteztek. Ezek, ellentétben az 1957 februárjában kezdődött eljárás irataival még nem viselik magukon a „*Szigorúan titkos*” jelzést. Az akkor hatályban lévő eljárási szabályok szerint is közölni kellett volna az őrizetbe vétel okát, ami egyik alkalommal sem történt meg. Nem történt meg továbbá a kihallgatás alkalmával annak közlése, hogy mely bűncselekmény elkövetésének alapos gyanúja miatt került erre sor. A jegyzőkönyvek elvértve tartalmazzák ugyan az eljáró hatóság megnevezését, de a konkrét helyszínt már nem, csak azt, hogy a kihallgatás Nyíregyházán történt. A feloszlott ÁVH pedig érthetően nem tüntette fel a

---

²⁹⁰ HL BI. 261/1957. 67. d. VIII. k. 72-84. p.

²⁹¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 160. p.

²⁹² Szakolczai Attila: A fegyveres erőszakszervezetek restaurálása 1956-1957 fordulóján. In: Évkönyv VII, 1999, 31. p.

jegyzőkönyvek fejrészeiben saját – már megszüntetett – szervezetét. Hogy mettől meddig tartottak ezek a kihallgatások, nem tudjuk, mert időpontot sem írtak rájuk. Figyelembe véve egy ilyen kihallgatás menetét, azt, hogy a vallomást a kihallgató esetleg veréssel kényszerítette ki, majd lediktálta, az ilyen kézzel írt sok oldalas jegyzőkönyv elkészítése több órát vehetett igénybe. Az említett hiányosságokon kívül nagyon rövid és szűkszavú a személyi adatok katalógusa. Igaz, ekkor legalább még ténszerűek voltak, az elferdítések is csak később, 1957 elején kezdődtek és már a felállított koncepció megalapozásával, bizonyításával függtek össze.

4.4. Az első kihallgatások

November elején a felosztatás ellenére is tovább ténykedő ÁVH-sok eljárását meghatározta a szervezeten belül uralkodó nézet, hogy a forradalom előre megszervezett volt, a rendszer ellenségei szervezték, irányították az eseményeket. Az általuk készített jegyzőkönyvekből a gyanúsítás közlése, mint kötelező kellék hiányzott. Hiányzott a gyanúsítottak személyi adataira vonatkozó rész is.²⁹³ A kihallgatást rögtön kérdésfeltevéssel kezdték. A megfogalmazások primitívek, iskolázatlanságra utalnak. Az első kihallgatásokon még gyakori az események forradalomként történő megnevezése. Ezeknek a kihallgatásoknak közös jellemzője, hogy a társak kilétére, magatartásaik felderítésére, a személyes felelősség elismertetésére törekedtek. A sérelmeikért törleszteni akaró államvédelmisek e kihallgatások során durva bántalmazásokkal vették rá foglyaikat a beismerő vallomásokra, a valótlanságokat tartalmazó jegyzőkönyvek aláírására. Azon személyek jegyzőkönyvei találhatóak a magyar levéltárakban, akik ellen később büntetőeljárást is indítottak, míg másokét csak Ukrajnában a KGB irattárában találtam meg, orosz nyelvre fordítva.

A nyíregyházi nemzetőrök parancsnokát, Kabai Dezsőt Hornyák Miklós államvédelmi hadnagy hallgatta ki. A vallomás felvételének, jegyzőkönyvezésének időpontja november 7-e. Ezt a kihallgatási jegyzőkönyvet Dikán Nóra ismertette az „1956 októbere Szabolcs-Szatmár megyében” című dokumentumgyűjteményében.²⁹⁴ A szerző megjegyzése szerint, Kabai vallomásának kézzel írt fogalmazványa Ungváron készült,

---

²⁹³ Annak ellenére, hogy a Bp. 94. § (1) szerint a kihallgatás kezdetén meg kell a terheltől kérdezni nevét, születési idejét és helyét, lakóhelyét, foglalkozását, állampolgárságát, családi és kereseti, illetőleg vagyoni viszonyait, szüleinek nevét, továbbá, hogy volt-e már büntetve, és ha igen, mikor, hol és mi miatt, az 1956. novemberi kihallgatások ezeket nélkülözik.

²⁹⁴ 1956 októbere, 1989, 182-184. p.

amely a tisztázati példánnyal együtt a katonai bíróság peranyagához lett csatolva. Ehhez megjelentetése előtt Kabai Dezsőtől beleegyezését kérte, aki a közzétételhez csak nyilatkozata ismertetésével együtt járult hozzá. Ebben Kabai azt közölte, hogy a kérdések sugalmazottak voltak, feleleteinek egy részét diktálás után írta, lényeges részei megfelelnek a valóságnak. Valószínűleg ungvári fogvatartása okozhatta a félreértést, mert a kihallgatásra ténylegesen Nyíregyházán került sor, hasonlóan előbb említett társához. Ez is elkísérte Kabait Ungvárra, helyesebb azt mondani, hogy ez alapján készült Ungváron a kézzel írt orosz nyelvű jegyzőkönyv. Kabai ungvári anyagában magyar nyelvű kézzel írt jegyzőkönyv nem található.²⁹⁵ Jegyzőkönyve jól mutatja azt a rémült, kétségbeesett, kilátástalanak tetsző helyzetet, amibe a jogtalanul, erőszakos módon letartóztatott ember került. A hozzáfűzött nyilatkozata a később elítélt forradalmár társaira tett terhelő állításait lehetett hivatva megmagyarázni, súlyukat tompítani a vallomást tevőre nehezedő lelki terhet enyhíteni.²⁹⁶ Kihallgatójának kérdései arra irányultak, hogy hogyan szervezte meg Kabai az ellenforradalmat, és ebben kik voltak a társai. *„Az ellenforradalom kitörése előtt hogyan és kikkel szervezték a forradalmat?(sic!)”* Az ellenforradalom megszervezésére vonatkozó kérdés csaknem mindegyik gyanúsított kihallgatásán elhangzott. Erre azonban nem adtak, nem adhattak a kihallgatók által annyira vágyott választ, hiszen a nyíregyházi megmozdulás is spontán módon kezdődött. Kabai azt vallotta, hogy őt Rácz tanár szervezte be október 26-án a városháza előtt. Hihető az irányított vallomásfelvétel, hiszen ez a szóhasználat teljesen idegen volt tőle. A nemzetőrségbe nem beszerzés történt, ez az államvédelmi szakzsargonból származó szó kihallgatójának ötlete lehetett. A kihallgatói irányítást bizonyítja, hogy Kabai önszántából nem vallhatott olyat, amit nem követet el. Ennek ellenére „bevallotta”, hogy a tömeget izgatta a Szovjetunió ellen, őrizetbe vette a megyei tanács elnökét, az MDP megyei titkárát és egy államvédelmis tisztet. Ez nem újdonság, ezzel többen is meg lettek gyanúsítva. Vallotta még, hogy Dandos – a diákság részéről az „ellenforradalom” vezetője – egy teherutóról izgatta a tömeget a Szovjetunió és a párt ellen, Szilágyi és Rácz voltak a fő szervezők, Lupkovics követelte a foglyok kiszabadítását. Kabaitól kihallgatásának végén megkérdezték: *„Beismeri-e ön, hogy az ellenforradalomban való részvétele, a népi demokrácia, Szovjetunió és kommunista párt ellenes volt, azt, hogy a mozgalomnak a feltett kérdésekben foglalt céljai voltak, a népi*

---

²⁹⁵ Éppen Kabai neve mellett nem szerepel az összesítő listán elvitelének dátuma, azonban egyéb iratokból kikövetkeztethető, hogy a többiekkel együtt, a jegyzőkönyv felvétele után kb. egy héttel vitték csak el.

²⁹⁶ További oka lehetett ennek az is, hogy a levéltári iratok szerint Kabait beszervezték.

demokratikus rendszer, a kommunista párt és a Szovjetunió ellen irányult?”²⁹⁷ Azzal pedig, hogy a kihallgatott szájába olyan állításokat adott, amelyek nem voltak igazak, vagy azt a gyanúsított akkor sem mondta volna, ha igazak lettek volna, azt érte el, hogy ezt a vallomást más kihallgatások során, mint terhelő „bizonyítékot” használhatta fel, további beismerő, másokra terhelő vallomások nyerésére.

Lupkovics György kihallgatója fogalmi zavarokkal küzdve látott hozzá kihallgatásához. Itt is, mint megannyi más esetben még becsúszik az eseményeket forradalomnak nevező mondat. Első kihallgatásán hozzá intézett első kérdés: „*Milyen része volt a forradalomban,[sic!] és annak előkészítésében?*”²⁹⁸ A kérdések elárulják, hogy a kérdező tudott a Nyíregyházán lezajlott főbb eseményekről. Lupkovics forradalmi szerepe az Irodaházban megtartott nagygyűlésen elmondott felszólalásával kezdődött. Az államvédelmiseknek nem kellett különösebben nyomozniuk, hogy ezt kiderítsék, az eseményekről pontos információik voltak. Érdekelte kihallgatóját, hogy ki kezdeményezte a gyűlést és milyen célból. A gyűlésen Lupkovics paraszt képviselőket javasolt a forradalmi szervekbe, azért hogy a gazdák érdekeinek megfelelő képviselője legyen. Így az erre vonatkozó kérdés javaslatának okát, célját firtatta. Az értelmiségi tízes bizottságba beválasztott Lupkovicstól arra kérdezett még rá kihallgatója, hogy ez a bizottság milyen követeléseket terjesztett elő, ezeket kik fogalmazták meg. Annak ellenére, hogy a kihallgatók iskolázatlanok voltak és kérdéseik nyelvtanilag helytelenek, igyekeztek nyomozástani alapkérdéseket tisztázni, az elkövetőktől ezekre keresték a válaszokat. Abba kihallgatója nem bonyolódott, hogy a kormány nevében Tildy Zoltán október 30-i rádióbeszédében az egypártrendszer uralmának megszüntetését jelentette be, szabad választások előkészítésére hívott fel. Saját pártja, a Független Kisgazdapárt vezetőihez külön is szólva, őket a párt újjászervezésére ösztönözte.²⁹⁹ Ilyen értelmű nyilatkozatában Kádár János is lehetségesnek tartotta a történelmi pártok ismételt működését. Kihallgatójának ezzel kapcsolatos kérdései a pártalakítási munka megkezdésére, szervezésére, a megalakított kisgazdapárt vezetőinek kilétére irányultak.³⁰⁰ Célja a számára ismeretlen részletek, bűntársak kiderítése volt. Megfogalmazásaival a kérdezett szándékait, célját igyekezett megismerni, ami képzetesebb nyomozóra vall, mert a bűnfelelősség megállapításához a szándék és a cél ismeretére volt szükség. Kádár János kezdetben többpárti demokráciáról tett ígéretét

---

²⁹⁷ 1956 októbere, 1989, 184. p.

²⁹⁸ HL BI. 261/1957. 66. d. III. k. 181. p.

²⁹⁹ 1956 és a politikai pártok, 1998, 291. p.

³⁰⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 181. p.

csak később vonta vissza, a novemberi kihallgatások kérdései, a kihallgatók ezzel ellentétben, ezt következetesen elutasító magatartását tükrözték, és azt, hogy ezt egyszersmind büntetendő cselekménynek is tekintették. Annak ellenére, hogy formálisan több párt volt, a parasztpártok mellett létezett a Magyar Demokrata Néppárt és a Magyar Radikális Párt is, az ellenzéki pártok újjászervezése később mégis büntetendőnek bizonyult. Ugyanakkor ezeknek a pártoknak a képviselői még 1953-ban is szerepeltek a Hazafias Népfront jelöltjei között. A kommunista felfogásban azonban más pártok nem léteztek. Különösen a keresztény pártok nem, mert ezeknek még osztályjogosultságuk sem volt. Nagy Imre kormányának jogon kívülre helyezésével, október 30-i rádiófelhívása az egykori politikai pártok újjászervezésére sem jelentett a pártszervezők számára büntethetőséget kizáró okot.³⁰¹ Lupkovics György első, november 7-i kihallgatási jegyzőkönyvét csak a kihallgatott írta alá, sem a kihallgatást végző, sem – ha volt – jegyzőkönyvvezető nem írta alá.³⁰² A kihallgatott aláírása a megszokottól nagymértékben eltér. Első ránézésre is kusza, rendezetlen, bizonytalanságról árulkodik. Ez nem is csoda. Az az ember, akinek apja bíró volt, ő maga is jogász, ismerte a jogszabályokat. Magyarországot képviselte a Népszövetség több bizottságában, így a büntetőjogi- és börtönügyiben is, rögtön átláthatta kilátástalan helyzetét, az eljárás törvénytelen voltát. Ekkor a személyükben is sértett ÁVH-sok rendszeresen bántalmazták foglyaikat. A másnapi, november 8-án tartott kihallgatása alkalmával már a személyi részben is ferdítések vannak, mert azt tartalmazza, hogy a „*múltban ítélő bíró volt.*”³⁰³ A valóság ezzel szemben az, hogy az Igazságügyi Minisztérium Nemzetközi Osztályán dolgozott, pályafutása végén annak vezetőjeként. Így a minisztériumi beosztásának fenntartásával lett törvényszéki-, tábla-, s végül kúriai bíró.³⁰⁴ Ítélobíró nem volt. E ténybeli ferdítések a kihallgatások alkalmával tovább szaporodtak. Ismerve a megtorlás lélektanát, elő kellett készíteni, ellenszenvet kellett kelteni a forradalom vezetőivel szemben. Az elmúlt, gyűlölt rendszer bírása számíthatott erre. Ezért foglalták a jegyzőkönyvbe azt, hogy ítélő bíró volt. Később megjelent életrajzi adatként, hogy nagygazda, illetve földbirtokos származású volt. Ezzel szemben az igazság az, hogy apja Lócsén törvényszéki elnök volt, földbirtok nélkül. A személyi

---

³⁰¹ Az 1950. évi II. törvény (Btk) 13.§-a szerint nem róható az elkövető terhére az olyan tény, amelyről az elkövetéskor nem volt tudomása, míg a 14. § szerint a büntethetőséget kizárja a társadalomra való veszélyességben való tévedés is.

³⁰² HL BI. 261/1957. 66. d. III. k. 181-186. p. A Bp. 78 § (1) bekezdése szerint: A hatóság eljáró tagja és a jegyzőkönyvvezető a jegyzőkönyv minden ívét aláírja. Ez a megfogalmazás kötelezővé tette az eljárók számára a jegyzőkönyv aláírását.

³⁰³ HL BI. 261/1957. 66. d. III. k. 187. p.

³⁰⁴ SzSzBML XIV. 12. Lupkovics György kúriai bíró iratai, 1891-1978.

részben gyakoriak az ilyen elferdítések, túlzások. A kihallgatókban ott élt az osztályellenség fogalma, az évek során rögzült, kiket kellett annak tekinteni. Ezért domborítottak ki olyan adatokat, mint földbirtokos, ítélobíró, vagy, hogy alkalmazottakkal dolgoztatott valaki, mert ezzel a múltbeli elnyomó osztályhoz tartozást deklarálták. A kihallgatók részéről nem történt tényközlés, állítás, csak és kizárólag a fogva tartottól kérdeztek saját és társai tevékenységéről. A rendőri felső vezetés és a belügyminiszteri, miniszterhelyettesi utasítások visszatérően foglalkoztak az ilyen és ehhez hasonló szakmai hibákkal. Lupkovics György kihallgatási jegyzőkönyvei közül csak az időrendben legkésőbb készültet írta alá kihallgatója, Horváth Ernő államvédelmi hadnagy.³⁰⁵ Ezzel válik bizonyítottá, hogy az őrizetbe vételt, a fogvatartást és a kihallgatásokat esetében is az ÁVH végezte.

A középiskolai diák, Dandos Gyula a hírszerző csoportban dolgozott. A hozzá intézett kérdések is erre irányultak. *„Milyen hírszerző csoportot szervezett, erre kitől kapott utasítást, kik segítették megszervezni, kivel működött aktívan együtt?”*³⁰⁶ Ezt a kézzel írt jegyzőkönyvet is Horváth Ernő államvédelmi hadnagy vette fel. Horváth Ernő ekkor a vallomásokból már kialakíthatott egy képet a forradalmi eseményekről, a résztvevők cselekedeteiről, amelynek ismeretében a későbbi kihallgatásokon már konkrét személyek meghatározott magatartására kérdezhetett rá.

A Szilágyi Lászlóhoz intézett kérdések már csak nagy számuk miatt is azt jelzik, hogy vezető személyiségnek, központi alaknak tartották. Őt is Horváth Ernő áv. hdgy. hallgatta ki, de kihallgatása a többivel összehasonlítva, szakszerűbbnek, részletesebbnek tűnik. Először is megkérdezte tőle életrajzi adatait, majd azt, hogy hogyan került Szilágyi az „ellenforradalom” élére. Kíváncsi volt a Szilágyi vezette forradalmi szerv ténykedésére, arra, hogy milyen intézkedéseket hozott. A kihallgatói tájékozatlanság mellett ez a kérdezői mód taktika is volt részéről. A kihallgatott ekkor nem tudta, nem tudhatta mit tud róla a kérdező, kérdéseinek mi a célja.³⁰⁷ A hozzá intézett kérdések kiterjedtek a felvonulás szervezésére, rádiófelhívásokra, arra, hogy a forradalom ideje alatt az ÁVH-sokat, Fekszit és Vargát kinek az utasítására vették őrizetbe, illetve általánosságban a forradalomban vezető szerepet játszottak neveit tudakolta. A beismerésre vonatkozó kérdés is eltér tartalmában a többi kihallgatottétól. *„Beismeri-e, hogy ellenforradalmi tevékenységével, szervező munkájával a népi demokratikus*

---

³⁰⁵ HL BI. 261/1957. 66. d. III. k. 191. p.

³⁰⁶ HL BI. 261/1957. 66. d. VIII. k. 85. p.

³⁰⁷ A lefogott Szilágyi László néhány nappal kihallgatása előtt még az újonnan alakult, MSZMP-vel közös, Benkei András elnökletével működő megyei Forradalmi Munkás-Paraszt Bizottság tagja volt.

államra, a Szovjetunió elleni ellenforradalmi cselekményt követett el, és hogy ez által a megye területén elsősorban felelős az 1956 okt.23-1956 nov.6-ig lezajlott súlyos eseményekért.”³⁰⁸ Ennek az eljárásnak is, de később, a büntetőeljárásnak is központi eleme volt a gyanúsítottak vallomása. Szilágyi László esetében a saját felelősségét firtató utolsó kérdések is a szovjet büntető törvény idézett ellenforradalmi bűncselekményére emlékeztetnek, ezek megfogalmazása is a szovjet kihallgatók hatására utal. Azt a nyíregyházi kihallgató is tudta, hogy Nyíregyházán csak október 26-án kezdődtek a megmozdulások, ezért az október 23-i kezdő időpont egy központi meghatározás, irányítás következménye lehetett, ezzel mintha az országos megmozdulásokért is felelős lett volna a gyanúsított. „Van tehát olyan érdek, amely a megtorlás folyamatában - szükség szerint visszanyúl a konstruált koncepciós perek gyakorlatához. Nem véletlen, hogy a kihallgató tisztek először arra kíváncsiak, mi történt, majd azért bántalmazzák a gyanúsítottakat, ismerjék be, aminek a párthatározat szerint kellett volna történnie. ...bizonyosságául annak, hogy a koncepciós perek konstruált formája tovább élt a forradalom megtorlásának eszköztárában is.”³⁰⁹ Szilágyi Lászlót tehát kezdettől fogva a nyíregyházi, és a Szabolcs megyei események felelősének tartották, és így is bántak vele.

Pintér Istvánt is kihallgatták november 7-én, azonban iratai nem kerültek elő, mert ellene – betegsége, majd halála miatt – eljárás később nem indult. Kihallgatásának körülményeire vonatkozó nyilatkozata a november 13-án, Ungváron felvett jegyzőkönyvében szerepel, ezt később a deportálásokról szóló részben ismertetem.

4.5. A Szabolcs megyeiek deportálása

Országos viszonylatban az első letartóztatások és deportálások, Záhonyból történtek. A köztudatban az él, hogy itt Szűcs Sándor állomásfőnök a vasúti pályák megrongálásával ideig-óráig megakadályozta a szovjet utánpótlás beérkezését. Munkáját Könczöl Ernő határőr hadnagy segítette. Záhonyból ötvennyolc embert vittek át a szovjet oldalra, Csapra. Szűcsöt és Könczölt ott tartották, a többiek másnap visszatértek.³¹⁰

A Magyarországról elvittek összesítő névsorában csak kettőjük neve szerepel. Ennek az lehet az oka, hogy a névsort csak később állították össze, amikor társaik már

³⁰⁸ HL BI. 261/1957. 66. d. I. k. 9-10. p.

³⁰⁹ KAHLER, 2003.

³¹⁰ Forradalom a keleti végeken, Szűcs Sándor egykori záhonyi MÁV főnök elbeszélése, <http://1956.mti.hu/Pages/News.aspx?ID=151297> (2007.03.02.)

visszatértek, valamint amikor már kezelhetetlennek tartották a nagyszámú magyar foglyot. Az addig visszaküldöttek nevei ezért nem szerepelnek rajta.³¹¹ A későbbi összeállítás lehet az oka a helyenként eltérő dátumoknak is. Szücs Sándor neve mellett 1956. november 7-e, míg Könczöl Ernő neve után a november 8-i dátum olvasható a Magyarországról való elvitel időpontjaként. Ezzel szemben őket már korábban, november 4-én, vagy 5-én elvitték, mert Könczöl Ernő kihallgatásakor arról beszélt kihallgatójának, hogy Szücs Sándorral együtt, november 5-én már a Tisza túloldalán tartották őket fogva.³¹² Az elhurcolások nem maradtak titokban. Az állomásokon megálló vonat marhavagonjaiból rendre felhangzott a himnusz és a deportáltak nevükkel, címükkel ellátott cédulákat dobáltak ki. A vasutasok később egy egész szatyornyi cédulát szedtek össze a vágányok mellől. *„Utasítást adtunk ki, hogy a jövőben a letartóztatottakat megerősített kísérettel, zárt gépkocsikon szállítsák. Akkor majd nem tudnak cédulákat kihajigálni a marhavagonokból s nem lesz min felháborodniuk azoknak a fránya vasutasoknak sem.”*³¹³ Az ungvári börtönben 846 fogoly volt, köztük 23 nő, valamint 68 kiskorú, közöttük 9 kislány.³¹⁴ Így szereztek tudomást a munkástanácsok, a nyíregyháziak az elhurcolásokról és tiltakoztak is ellene.³¹⁵ A megyei pártbizottsághoz is bejelentés érkezett, hogy egy vasúti szerelvényel magyar foglyokat vittek ki a Szovjetunióba. A hír igaznak bizonyult.³¹⁶ A KGB-névsorán szereplő dátumok azt jelzik, hogy Nyíregyházáról három alkalommal vittek embereket a Szovjetunióba, november 10-én, 12-én és 13-án. Ezt megerősíti egy összesítés is, mert e szerint három transzport történt nyíregyházáról. A dátumok ugyan egy kivétellel hiányoznak, de a háromszori elvitelt támasztja alá az, hogy három különböző szovjet tiszt nevét tüntették fel, mint a transzportok parancsnokát. Ők Micuk ezredes, Fadejkin alezredes és Járocki őrnagy voltak. Elszállításuk általában teherautókkal, vagy páncélozott járművekkel történt, de akadtak, akiket vöröskereszttel megjelölt katonai autókkal vittek el.³¹⁷ Két megyei góc, a nyíregyházi és a nyírbátori figyelhető meg az elhurcoltak lakó- és munkahelye szerint. A deportálásokról mindeig a KGB-s iratok adják a legtöbb információt. Innen ismerhetjük meg az elhurcoltak

---

³¹¹ Könczöl Ernő csak kettejükre emlékszik, szerinte a többi lefogatott még a magyar és nem a szovjet oldalon engedték el.

³¹² KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 167-168. p.

³¹³ Hiányzó lapok, 1993, 152. p.

³¹⁴ Uo. 161., 174. p.

³¹⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

³¹⁶ Az MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei elnökségének tájékoztatása a Szovjetunióba szállított magyar foglyok hazahozatalára tett kormányintézkedésekről. In: 1956 októbere, 1989, 217. p.

³¹⁷ Például a nyíregyházi Rác Istvánt. FAZEKAS, 2006 b, 75. p.

neveit, és azt is, hogy a magyar- és a szovjet állambiztonságiak miatt éppen őket gyűjtötték be, vitték el. Az orosz nyelvű iratokból kiderül, hogy valamennyi Szabolcs megyei deportáltat – a záhonyiak kivételével – az állambiztonságiak kezdeményezésére tartóztatták le. Ők azok, akik kiváltották egy-egy állambiztonsági tiszt bosszúvágát, vagy éppen a forradalom szerveiben betöltött vezető szerepük miatt kerültek az érdeklődés középpontjába. A nyíregyházi és a nyírbátori események közös vonása a szovjet emlékművek ledöntése, az, hogy Nyírbátorban is volt laktanya, a határőrséget is érintették a forradalmi események, a menekülő ÁVH-sokat nem fogadták be, a fogdából ott is történtek fogolyszabadítások. Ez a vidéki települések közül kiemelte Nyírbátort, kiválthatta az ÁVH-sok és a szovjet tanácsadó bosszúvágát, ez magyarázhatja deportálásukat. Más logikus magyarázat erre nem adható, mert akkor valamennyi nagyobb település forradalmi vezetőit el kellett volna vinni. Az összesítő lista szerint a Szabolcs megyeieket Nyíregyházáról³¹⁸ és Záhonyból vitték el.

A deportálás a Nyíregyházán 1956 novemberében letartóztatottak közül csak a jelentősebb vezető posztot betöltő forradalmárokat érintette. Bár a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei, köztük a nyíregyházi forradalmárok büntetőeljárásainak válogatott iratait Dikán Nóra dokumentumköteteiben közzétette, ám pontosan az eljárások eltitkolásának, az iratok hiányának tudható, hogy az ekkor letartóztatottak, a Szovjetunióba deportáltak pontos száma, személye sem volt mind a mai napig ismert. A deportálásokra pedig csak a mai Ukrajnában lévő, volt KGB irattárában megőrzött korabeli dokumentumok adnak relatíve pontos választ. A novemberben letartóztatott embereket a nyíregyházi megyei börtönbe vitték. A kihallgatott személyeket (valószínűleg csak egy részüket) néhány nap után a Szovjetunióba, többségüket Ungvárra, másokat Sztrijbe vittek. Az Ungvárra szállításról, a szovjet szerveknek átadott iratokról készültek átadási jegyzékek, kísérő iratok, így ezek egyúttal azt is mutatják, hogy kiket is tartottak ekkor fogva. A nyíregyházi börtönbe Nyíregyházáról és Nyírbátorból kerültek a lefogottak, akiket később a Szovjetunióba deportáltak. Bár Holodkov belügyminiszter 1956. november 16-án kelt jelentésében november 8-át írta az első foglyok Ungvárra érkezéséről,³¹⁹ ezzel szemben a záhonyiak ekkor már a határ túloldalán raboskodtak. Az 1956-os forradalmat követő megtorlás kezdete, a novemberi deportálások már ismert tények.

---

³¹⁸ Nyíregyházáról Dandos Gyulát, Golenya Józsefet, Kabai Dezsőt, Kaló Ernőt, Lengyel Antalt, Lupkovics Györgyöt, Maleczki Miklóst, Már földi Istvánt, Pintér Istvánt, Rác Istvánt, Szilágyi Lászlót, és Verecki Györgyöt vitték el. A nyíregyházi börtönből indították útba a Nyírbátor és környékéről begyűjtötteket, Acsai Istvánt, Bihari Istvánt, Csóka Sándort, Komár Józsefet, Marján Györgyöt, Marofka Imrét, Pocsfalvi-Szkiba Györgyöt, Ruha Józsefet, Simák Miklóst, Szabó Károlyt és Tóth Imrét.

³¹⁹ Hiányzó lapok, 1993, 155. p.

Ismerjük a Jelcin dossziében megjelent korabeli jelentésekből, különösen Szerov KGB-s tábornokéból. „Folyó év november 10-éig 3773 főt tartóztattunk le. A letartóztatottak közül több mint 700 főt katonai fedezettel Csop állomásra irányítottunk.”³²⁰ „November 10-én és 11-én 83 főt, a hadművelet első napja óta 4056 főt tartóztattunk le, közülük 767 főt Csop állomásra irányítottunk, róluk nyomozati anyagot készítettünk.”³²¹ A jelentés szerint november 15-én már 848 fogoly volt, köztük 23 nő, valamint 68, 1938 és 1942 között született kiskorú, közöttük 9 kislány. Nem volt ez titok a nyíregyházi lakosok előtt sem. Amikor híre ment a forradalmárok elhurcolásának, az üzemekben sztrájkot szerveztek. A Kelet-magyarországi Faipari Vállalatnál készült és az MSZMP Szabolcs-Szatmár megyei Intézőbizottságának küldött információs jelentés is tartalmazta, hogy amikor november 10-e után a szovjetek kivitték a magyarokat az országból, három napra sztrájkba léptek. A Minőségi Ruhaüzemben sem volt jobb a hangulat. A dolgozók kérdezték, hogy „hol van a [Lupkovics] Gyuri bácsi, akit letartóztattak, azért mert a Szilágyi munkástanácsának egyik tagja volt?”³²² A Mélyépítő Vállalatnál a Miskolc környéki üzemekben azért sztrájkoltak, mert Fölvári Rudolfot³²³ börtönbe zárták. A Gépjavító Vállalatnál két kérdés megoldását várták a megyei elnökségtől. Ebből az egyik az volt, hogy a megyei elnökség határozottan foglaljon állást és követelje a Szovjetunióba deportáltak lehető legsürgősebb visszahozását.³²⁴ A villanytelep dolgozói is hiányolták a megfelelő tájékoztatást. Ugyanakkor ők azt is szóvá tették, hogy ellentmondás van a deportálásokkal kapcsolatos Népszabadságban és a megyei lapban megjelent írások között.

5. Az ÁVH szerepe a büntetőeljárás kezdeti szakaszában

5.1. Nyíregyházi állambiztonságiak Ungváron

Egy másik kísérőirat szerint a „Nyíregyházi kerületben letartóztatottak” orosz nyelvre lefordított anyagait küldték Nyíregyházáról Ungvárra 1956. november 9-én.³²⁵ Ez

³²⁰ Szerov jelentése Hruscsovnak, 1956.11.11-én. In: Hiányzó lapok, 1993, 146.p.

³²¹ Uo.149. p.

³²² DIKÁN, 1993 b, 2. p.

³²³ 1954–1956 között az MDP Borsod–Abaúj–Zemplén megyei első titkára

³²⁴ DIKÁN, 1993 b, 3-5. p.

³²⁵ Az aláírás nélküli, orosz nyelvű iraton a dátum mellett a készítés helyéül az szerepel, hogy Nyíregyháza város, Magyarország. E szerint Szilágyi László, Rácz István, Kabai Dezső, Dandos Gyula, Lupkovics György Már földi István, Pintér István, Lengyel Antal, Malecki Miklós és Golenya József anyagait küldték meg. KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 254. p.

bizonyíték arra, hogy őket 1956. november 9-én már biztosan fogva tartották, és ki is hallgatták őket, kihallgatásukról jegyzőkönyvek készültek. Fogvatartásuk azt is bizonyítja, hogy velük szemben tápláltak olyan nagyfokú ellenérzést, ami személyes szabadságuk elvesztését is okozta. Csak néhány személy esetében erősíthető meg, hogy őket a forradalom megyei és városi vezetőinek tartották, mert ennek a feltételnek nem mindannyian feleltek meg.³²⁶ Tehát a Nyíregyházán készült anyagaikat lefordították oroszra és utánuk küldték Ungvárra. A deportáltakat Ungváron is kihallgatták, a kihallgatásokon az ÁVH által Magyarországon felvett jegyzőkönyvek kérdéseit ismételték meg. Ez érthető, hiszen kihallgatóik csak az oroszra fordított, Nyíregyházán felvett jegyzőkönyveikre támaszkodhattak. Ezek önvallomásra készítetnek, valamennyi kezdő kérdése: „*Mondja el milyen szerepe volt az ellenforradalomban, mit csinált, kikkel volt együtt!*?”³²⁷

Az 1956 novemberében letartóztatottak személyi összetétele sokban különbözik a később elítéltektől. Ennek legvalószínűbb oka, hogy ekkor még a személyes harag, gyűlölet, és ismertség szolgáltak a letartóztatás alapjául, a későbbi központi akarat, a koncepció alátámasztását szolgáló elkövetői kör kiválasztása ekkor még nem került szóba. Abban, hogy a deportáltak között voltak, akik később elkerülték a felelősségre vonást, az is szerepet játszhatott, hogy többen disszidáltak, Pintér István³²⁸ pedig meghalt. Az, hogy a különböző helységekből elvittek iratait egybe gyűjtötték a szovjet hatóságok, mindenféleképpen magyar segítséget, útmutatást feltételez. A szovjet beavatkozás első letartóztatottai és deportáltjai a záhonyiak voltak, elfogásuk időben megelőzte a nyíregyháziakét, és a nyírbátoriakét is. A róluk keletkezett anyagok mégis a nyíregyháziakéval egy dossziéba kerültek.

Végh György később is visszatért Ungvárra. Erről az 1959. május 22-én kelt minősítési lapjában a következő bejegyzés árulkodik: „*Az államvédelmi szervek felozlatása után – az ellenforradalmi terrorcselekmények hatására – 1956. október 29-től november 4-ig, majd november 16-tól 28-ig Ungváron tartózkodott. Visszatérése után az ellenforradalmárokkal szemben helytállt, és szilárd meggyőződéssel harcolt a proletárdiktatúra megszilárdításáért.*”³²⁹ A közvetett bizonyítékok szerint ekkor állambiztonsági iratokat, feljegyzéseket is magával vitt Ungvárra. Simon Lajos

³²⁶ A nyíregyháziak közül ilyenek Márfoldi István, Malecki Miklós és Golenya József.

³²⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 72. p.

³²⁸ Pintér István a Moziüzemi Vállalat igazgatója, nyugállományú honvéd alezredes, szerepe volt a Damjanich laktanya elleni fegyverszerzési céllal szervezett támadásban.

³²⁹ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogvaték, 6189, Végh György, 13. p.

szolgálati adatlapján arra a kérdésre, hogy hol volt és mit csinált az 1956-os „ellenforradalom” alatt, a következő választ adta: „1956-ban az ÁVH-nál teljesítettem szolgálatot Nyíregyházán 1956 nov. 14-ig, utána a Szovjetunióban 1957. augusztus 22-ig voltam.”³³⁰ Ez a bejegyzés igazi meglepetés. A volt államvédelmiek közül néhányan megírták önéletrajzukban, hogy 1956 novemberében kint jártak a Szovjetunióban, de eddig olyan adat, mint Simon Lajos esetében, hogy egészen 1957 ősziig tevékenykedjen valaki a Szovjetunióban, nem merült fel. Ha ez nem elírás, akkor Simon nem egyedül volt a Szovjetunióban, hiszen az alacsonyan képzett, iskolázatlan tiszt idegen nyelvet sem beszélt. S ha mindez igaz, akkor vajon mit kerestek ott? A magyar államvédelmiek szovjetunióbeli működését biztosra vehetjük. S bár ezekről igen kevés a közvetlen bizonyíték, egy-egy irat megerősíti ezt a feltevésünket. Példa erre a budapesti Wagensummer Ferencről készült feljegyzés.³³¹

Az ungvári fogság alatt is alkalmazott módszer volt, hogy a cellatársakat egymásról kérdezték. Az óvatlanok, a gyanútlanok, a megrémültek beszéltek is társaikról, azoknak a forradalom alatti tevékenységükről. A fordítási pontatlanságok miatt az sem zárható ki, hogy Wagensummer esetében fogdaügynökökre gondolt a megjegyzés írója. Ebből a megjegyzésből következik, hogy a KGB-ÁVH már ekkor is igyekezett a maga eszközeivel egy-egy fontosabb személyről a lehető legtöbbet megtudni. A magyar nyomozók külföldi alkalmazására vonatkozó jogszabályok nem léteztek. Az ekkor már megszüntetett, ám továbbra is önálló életet élő állambiztonsági szervezet kitartóbb tisztjei folytatták megkezdett munkájukat, mint látjuk külföldön is. A külföldi bevetésük – különösen a Kádár-kormány létrejötte után – nem képzelhető el feletteseik jóváhagyása, vagy még inkább utasítása nélkül.³³² A deportáltaknak feltett kérdések mutatják a kihallgatók szándékát, azt, hogy milyen körülmények érdekelték őket. Kérdéseik jellemzően a tüntetések szervezésére, azokban való részvételre irányultak, valamint a fegyveres összeütközésekben való esetleges részvételükre, fegyverek birtoklására, kommunisták üldözésére és meggyilkolására vonatkoztak. Ezzel a

---

³³⁰ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár megyei fogvaték, 1867, Simon Lajos, 9. p.

³³¹ Míg az archív iratok csaknem teljes egészében kézzel íródtak, ezt géppel írták. Ezt magyar belügyi tiszt, a budapesti Papp Gábor főhadnagy fogalmazta meg, és csak ezután fordították le oroszra. Feljegyzésében Papp főhadnagy arról számolt be, hogy a budapesti optikai üzem rakodómunkását, alig találta meg az ungvári foglyok között, mert a nyilvántartásokban nem szerepelt. Wagensummert november 12-én tartóztatták le a szovjet csapatok, mert géppisztoly volt nála. Papp főhadnagy a fogoly vallomását nem fogadta el, „Cellatársakon keresztül le kell ellenőrizni” megjegyzéssel zárta jelentését. KGB Archívum, 43-as fond, 1/5, 169. p.

³³² Jól mutatja ezt „Koltai” fogdaügynök története is, aki szovjet-magyar vegyes csoporttal külföldön is végzett hirszerzést, 1957 februárjában Münnich Ferenc utasítására pedig rejtjelezéssel foglalkozott.

kezdeményezők, irányítók, valamint az erőszakot elkövetők felderítése volt a céljuk. Ezek a kérdések a Szabolcs megyeiek kihallgatásán is szerepeltek.

Az 1956. novemberi rendőri eljárásokkal a belügyi vezetés elégedetlen volt. Ezért a belügyminiszter 1956. november 28-án kiadta a 20-292/17/1956. számú parancsát. Ebben szóvá tette, hogy a november 19-i parancsát nem hajtották végre, mert a politikai nyomozó osztályok felállításáig a rendőri szerveknek kellett volna az államellenes bűncselekményeket nyomozniuk. A belügyminiszter szerint további oka volt a rendőrség passzivitásának, hogy a forradalmárokkal szembeni fellépést a szovjetekre hagyták. „*Nem folytatnak felderítést a sok helyen még aktív ellenforradalmi csoportok, azok vezetői és szervezői ellen, abból a hibás elképzelésből fakadóan, hogy mindez a szovjet szervek feladata.*”³³³ Ez rávilágít a szovjetek magyarországi aktív rendészeti tevékenységére, arra, hogy a magyar belügyi állomány, ezen belül is leginkább az államvédelmisek mellettük alárendelt szerepet játszottak. A másik ok, hogy ekkor még a rendőrök, sok helyen a vezető beosztásúak is, várakozó állásponton voltak, helyenként az új kormány elfogadásától is vonakodtak.

A Rákosi korszakban az ÁVH a „párt ökle,” míg a Kádár rendszerben a párt „szeme-füle” funkciót töltötte be. Mindkét korszak közös vonása, hogy a kommunista pártvezetés mindent tudni akart mindenről és mindenkiről. A különbség abban mutatkozott, hogy a Kádár-korszak politikai rendőrségének fékezett akciószabadságával szemben a Rákosi-korban szabad kezet kapott bármilyen ellenséges, vagy annak tűnő ügyben.³³⁴ Az államhatalom intézményi hierarchiájában szédületes karriert befutó, többszöri átalakításon, átnevezésen átesett szervezet szokatlanul széles jogosítványokat és hatáskört kapott. A hírszerzés, elhárítás, az idegenrendészet, a belső karhatalom irányítása mellett felügyelte az internálótáborokat és a börtönök egy részét is. Rákosi legfőbb támasza volt a terroruralomban.

A forradalmárok egyik fő követelése, az ÁVH feloszlata teljesült. Nagy Imre október 28-án az ÁVH feloszlataát is bejelentette, Münnich Ferenc 1956. október 29-én új, demokratikus rendőrség megszervezéséről beszélt, amit tovább erősít az 5003/1956. (XI.7.) BM számú rendelet, amely az egyes vidéki államvédelmi szervek visszaállítását tiltotta meg.³³⁵ A miniszteri beavatkozást is az váltotta ki, hogy a gyakorlatban a feloszlata nem mindenütt valósult meg, és mind a lakosság körében,

---

³³³ A belügyminiszterhelyettes 20-292/17/1956. számú parancsa.

<http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/2-68.pdf>.

³³⁴ Gyarmati György: A politikai rendőrség (ÁVH) útja 1956-hoz. In: ÁVH, 2007, 69. p.

³³⁵ BARÁTH, 2008.

mind a belügyi szervek között indulatokat váltott ki, konfliktusokat okozott. Volt ahol a feloszlás hírére a teljes káosz uralkodott, míg máshol a tervszerű céltudatos munkát a lehetőségek határáig folytatták. A feloszlás Nyíregyházán is vontatottan haladt, sokan nem vettek róla tudomást. Befolyásolta a volt államvédelmiseket a forradalom alatt szerzett személyes tapasztalatuk, különösen az újrakezdésben és a megtorlás első szakaszában. Tabajdi Gábor, Ungváry Krisztián szerzőpáros szerint ez határozta meg az újrakezdés módját, az állomány mentalitását, módszereit.³³⁶ Kádár János a szigorú ellenőrzés szándékával elindította a volt ÁVH-sok felülvizsgálatát, amivel az előző időszak terrorjának végrehajtóitól szerette volna elhatárolni magát. Ez azonban csak a szervezet túlhatalmának korlátozását, ellenőrzésük megteremtését szolgálta, mert Kádár János november közepén belátta, hogy hatalma megszilárdításához szüksége van rájuk. Ezért az új rendszer megerősítésének folyamatában egymásra találtak az ÁVH emberei és az új párt, az MSZMP vezetői. A hatalom konszolidálásához, a megtorlás hazai végrehajtásához nélkülözhetetlenek voltak a tapasztalattal rendelkező volt ÁVH-sok.³³⁷

A megtorlás kezdeti szakaszában a megszüntetett, de ennek ellenére mégis működő ÁVH szerepét a magam részéről nagyon hangsúlyosnak, kiemelkedőnek, egyszersmind önállóan is tartom.

Az MSZMP Nyíregyházán 1956. november 2-án alakult meg. Az alakuló ülésen egy héttagú ideiglenes vezetőséget választottak, amely 1957 februárjáig állt a párt megyei szervezetének élén. A november 4-i szovjet támadás még nem jelentette a forradalom teljes vereségét, a munkástanácsok tovább tartották magukat. November 4-én Szilágyi László, mint a Megyei Forradalmi Bizottság elnöke és Benkei András az MSZMP megyei elnökségének tagja a nyíregyházi rádióban közös felhívásukban jelentették be, hogy létrehozták a Forradalmi Munkás-Paraszt Bizottságot. Elnöke Benkei András, tagjai Oláh László, Dr. Molnár Jenő, Orosz Ferenc, Szilágyi László, Fekszti István, Unatenszki Pál és Hubicska Zoltán lettek. Nyilatkozatuk szerint a bizottság szoros együttműködést vállalt a megyei nemzeti bizottsággal (Megyei Forradalmi Bizottság) és a munkástanácsokkal, a forradalmi követelésekkel egyetértett, azok megvalósításáért tovább harcol.³³⁸ Ennek ellenére a megalakulását követő harmadik napon Szilágyi Lászlót őrizetbe vették, később Molnár Jenő és Hubicska Zoltán is a vádlottak padjára került.

---

³³⁶ TABAJDI – UNGVÁRY, 2008, 52. p.

³³⁷ Uo. 54. p.

³³⁸ Németh Péterné: Az MSZMP apparátusának összetétele és szervezeti felépítése Szabolcs-Szatmárban 1956-1957-ben. In: Rákositól Kádárig, 1998, 139-141. p.

Benkei András az apparátusból eltávolított felesége miatt, Fekszti István saját személyében volt sértett.³³⁹

5.2. A deportáltak kihallgatásai

Valamennyiükre igaz, hogy még mielőtt útba indították volna őket, Nyíregyházán Micuk ezredes átnézte a foglyokról az állambiztonságiak által készített magyar nyelvű jegyzőkönyveket, egyéb iratokat. A KGB-s összekötő valószínűleg nem beszélt magyarul, mert Micuk ezredes feljegyzésén kívül a magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyveket is, vagy teljes egészében lefordították, vagy orosz nyelvű kivonatot készítettek belőlük. Az ezredes pedig ez alapján összegezte megállapításait egy külön feljegyzésben. Ez azonban csak a nyíregyházi vezetők esetében történt így. Míg a Nyírbátor és környékéről elhurcoltakról egyöntetűen csak egy-két oldalas rövid feljegyzések készültek, addig a nyíregyháziakra vonatkozó iratok között Szilágyi László, Lupkovics György, Pintér István, Kabai Dezső és Lengyel Antal iratai terjedelmesebbek, a rájuk vonatkozó kézi feljegyzésekkel együtt elérik, vagy meghaladják a tíz oldalt. Velük szemben társaikról két-három oldalnál nincs több. Ezek az iratok vagy már a deportáláskor, a foglyokkal együtt megérkeztek a szovjetekhez, vagy amint az a nyíregyháziak esetében is történt, később vitték utánuk. A szovjet kihallgatók ezeket átnézték, és csak az ezekben szereplő megállapításokra kérdeztek rá ismét. Megállapításaik gyakran azt a képzetet keltik az olvasóban, mintha ki sem hallgatták volna a foglyokat, hanem csak megismételnék a magyar nyelvű iratok megállapításait. A Nyíregyházáról deportáltak kihallgatásai ebben is különböznek, mert a kihallgatás menetén jól észre vehető a magyar államvédelmisek jelenléte. Erről a feltett kérdések, a szovjet felső vezetésnek küldött jelentések tartalma és a később Ungvárra érkező magyar állambiztonsági iratok, információk árulkodnak. Ungvári jelenlétük legmeggyőzőbb bizonyítékát ők maguk szolgáltatták, amikor ezt önéletrajzaikban megemlézték. A kihallgatási jegyzőkönyveken szerepelnek a gyanúsítottak aláírásai, míg a feljegyzéseken csak a nyomozó neve van feltüntetve. Aláírás megtagadásáról nem találtam bejegyzést. Okát nem csak abban látom, hogy nagy volt a külföldi fogság okozta lelki teher, hanem abban is, hogy a kihallgatók

---

³³⁹ Később az MSZMP ideiglenes elnökségének tagjai, Zajácz János géplakatos és Oláh László asztalosmester is fontos tanúként szerepeltek Szilágyi László és társai ellen.

módszerekben nem alkalmaztak erőszakot. A következőkben az ungvári, sztríji fogvatartás alatt készült jegyzőkönyveket, feljegyzéseket ismertetem.

Könczöl Ernő határőr hadnagy fogságának első két hetéről nincsenek levéltári adatok. Közlése szerint november 4-én éjjel vitték át a Tiszán felállított pontonhídon Szücs Sándorral. A csapi oldalon egy ún. csehszlovák vámházban éjszakáztak, majd másnap az ungvári börtönbe vitték őket. Szemből és oldalról is lefényképezték őket, fejüket leborotvázták, testüket szőrtelenítették. Néhány napig Szüccsel egy zárkában volt, azután szétválasztották őket és mindketten magánzárkába kerültek. Néhány nap után megint összekerültek, de ekkor már más Magyarországról odakerült deportálttal együtt. Többször is kihallgatták, de csak a november 15-i kihallgatásának jegyzőkönyve ismert. Kihallgatói viszonylag udvariasak voltak, főleg az érdekelte őket, hogy mi okozta a forradalmat Magyarországon. A többé-kevésbé szakszerűen elkészített kihallgatási jegyzőkönyvből az is kiderül, hogy őt ekkor Sztríjben tartották fogva, itt is hallgatta ki az Ukrán SZSZK Minisztertanácsa mellett működő Ukrán KGB Drohobicsi területi igazgatóságának munkatársa, Kamkov szds.

Személyi adatai: Könczöl Ernő 1934-ben Galambokon született a Nagykanizsai járásban, Zala megyében, amely a Magyar Népköztársaságban található. Magyar nemzetiségű, MDP tag (aláhúзва), szegényparaszti családból származik, magyar állampolgár, nőtlen, felsőfokú végzettségű, őrizetbe vételéig a záhonyi határátkelőhely határőr tisztje volt, amely átkelőhely a kisvárdai járásban és Szabolcs-Szatmár megyében van a magyar-szovjet határon, rendfokozata hadnagy.

Könczöl esete jól mutatja, hogy egy-egy ilyen kihallgatás időben rendkívüli mértékben elhúzódott, még az ő esetében is, aki oroszul tette meg vallomását, 10²⁰-tól 19⁰⁰ óráig tartott a kihallgatás, közben másfél órányi szünet volt. Erről hét oldalnyi kézzel írott jegyzőkönyv készült. Könczöl szülei háromhektárnyi földjükön gazdálkodtak, két testvére, egy húga és egy öccse volt. A községi iskolában Galambokon végezte el a nyolc osztályt, ezután 1949-ben Keszthelyre, mezőgazdasági technikumba iratkozott. Ennek 1952-es elvégzése után felvették a Lenin Intézetbe, ahol másfél évig orosz nyelvet tanult, majd átkerült az Idegen Nyelvek Főiskolájára az orosz nyelvi karra, amelyet 1955 júliusában végzett el. A főiskola után hadnagyi rendfokozatot kapott és 1955 szeptemberében a BM határőrség záhonyi határátkelőhelyére helyezték, itt dolgozott letartóztatásáig.

A kihallgató kérdésére felsorolta munkatársait, beosztásukat, rendfokozatukat, azt, hogy az átkelőhelyen, ki volt a parancsnok, és ki volt a politikai helyettes.³⁴⁰ Kihallgatója láthatóan nem tudott a feladattal megbirkózni, Könczölről nem voltak magyarországi feljegyzések, jelentések, teljesen tájékozatlan volt. Azt tudakolta, hogy tisztársai Könczöl Záhonyba kerülésekor már ott szolgáltak-e. Könczöl röviden beszámolt a magyarországi főbb eseményekről: az újságban olvastak a diáktüntetésekről, arról, hogy Budapesten középületeket támadtak meg, ezek hatására megerősítették az átkelőhely védelmét. Október 27-ig semmilyen esemény nem volt Záhonyban, amikor a vasútállomáson mozgolódás kezdődött, munkástanácsot választottak, amelynek Szücs Sándor állomásfőnök került az élére. A tanácsban helyet kapott az átkelőhely parancsnoka, és egy tiszt a záhonyi tüzérezredből. A hadügyminiszter parancsára a határőrök a sapkáikról levették a csillagokat és kokárdát, vagy nemzeti színű szalagot tűztek a helyére, amit a helybeli asszonyok varrtak. A vasútállomásról is levették a vörös csillagot. Ezzel lezárult a jegyzőkönyv első része, amihez később hozzáírták a folytatást. Ebben a forradalom napjaiban tanúsított magatartásáról szólt Könczöl Ernő. November 2-ig Záhonyban nyugalom volt. A lakosság a vasútállomáson a rádiót hallgatta. Még aznap, a vasutasok közül többen pisztolyt kaptak a tüzérezredtől, mert elterjedt, hogy a szovjetek be fognak jönni és ki fogják fosztani a magyarokat. Erre a hírre a munkások feltörték a raktárakat és fosztogatni kezdték az állomáson veszteglő vagonokat. A fosztogatás november 3-án tovább folytatódott, de harci cselekmények nem voltak és a magyar (párt)aktivistákat sem gyilkolták. November 3-áról 4-ére virradó éjjel Záhony állomást és az ott tartózkodó katonai alegységeket körülvették a szovjet csapatok. Könczöllel együtt többeket letartóztattak.³⁴¹ Könczöl, mint orosz nyelvű tolmács vett részt a szovjet katonai vezetés és a munkástanács közötti tárgyaláson, amikor őket letartóztatták. Kihallgatója ezzel nem érte be, Könczöl letartóztatásának valódi okát kérdezte. Könczöllel szemben ugyanis az volt a gyanú, hogy fel akarta robbantani a Tisza-hidat. Könczöl a vádat tagadta. December 5-én tért vissza, társaival együtt Nyíregyházára a börtönbe vitték. Másnap Szüccsel együtt szabadon engedték. Először a városparancsnokságon kellett jelentkezniük, majd Szücsékhez ment Mátészalkára és onnan haza, Záhonyba.

---

³⁴⁰ A parancsnok Orbán János százados, politikai helyettese Kajdácsi Károly főhadnagy volt.

³⁴¹ Dudics József századost, a tüzérezred parancsnokát és Szücs Sándort, a munkástanács elnökét, másokat nem tudott név szerint megnevezni.

Könczöl Ernő már a forradalom előtt kérvényezte leszerelését, de ekkor ehhez nem járultak hozzá. A forradalom után ismét kérte, ekkor már nem akadályozták meg, december 15-én szerelt le. Szülőfalujába Galambokra ment, itt kezdetben apjával együtt fát vágott. Szeretett volna tanítani, de ezt a hatóságok egyelőre nem engedélyezték. Ezért Csepelen a papírgyárban volt segédmunkás, majd a Keravillnál eladó, később községi gazdasági felügyelő Orosztonyban. Volt házi nevelő is, amikor Hegedüs Tibornak, a Vígszínház főrendezőjének beteg gyermekét gondozta. A tanítás lehetőségét Parádsasváron kapta meg, itt orosz nyelvtanárnak vették fel. Munka mellett elvégezte a tanárképzőt Egerben és az orosz mellett biológiát is tanított. Voltak még kitérők életében, tíz évig műszaki fordító volt a Finomszerelvénygyárban, majd szeszgyári betanított munkás, végül tanárként ment nyugdíjba.³⁴²

Szücs Sándor november 21-i kihallgatásának megállapításait egy dátum nélküli, két oldalas géppel írt feljegyzésben összegezték. Ez előbbi nem került elő, így fogvatartásának helyéről nincsenek információk, mintahogyan azt sem tudjuk, hol hallgatták ki. Kihallgatásához a nyíregyházi államvédelmisek nem adhattak érdemi segítséget szovjet kollégáiknak, mert a záhonyi történésekről ekkor még nem voltak pontos információik. Szücs 1919-ben Csap községben született Kárpát-Ukrajnában, de magyar nemzetiségű, magyar állampolgár volt, munkásszármazású, középfokú szakmai végzettséggel rendelkezett, 1945 óta MDP tag, nős, a feljegyzés szerint Záhonyban lakott. A katonaságtól 1939-ben szerelt le, azóta őrizetbe vétele napjáig különböző magyarországi vasútállomásokon, kezdetben ügyeletes tisztként, majd állomásfőnökként szolgált. 1954-től a záhonyi állomás főnökeként, 2000 munkás és tisztviselő irányítását végezte. Szücs elmondása szerint 1956. október 26-ig a záhonyi vasútállomás dolgozói rendesen dolgoztak, akkor a Debreceni Vasúti Igazgatóság Munkástanácsa táviratban a munka beszüntetésére utasította őket, így a munkások és tisztviselők hazamentek. Akik ottmaradtak, munkások, adminisztratív személyzet, de a katonák és a közeli falvakból jött parasztok is fosztogatni kezdték a vasútállomáson veszteglő szerelvényeket. Hiába intézkedett, a fosztogatást nem tudta megakadályozni. Bűne a vasúti közlekedés ellehetetlenítése volt, hogy ezzel megakadályozza a szovjet katonai alakulatok vasúti szállítását. Szücs Sándorról a későbbi politikai nyomozó osztály körözési dossziét nyitott. A vasúti elhárítók 1953-ban megkísérelték ügynöknek beszervezni, ő azonban ezt nem vállalta. A körözési dosszié adatai megerősítik, hogy november 4-én fogták el a szovjetek. Ezt követő sorsáról bejegyzés nincs. Anyaga

---

³⁴² Könczöl Ernő közlése.

szerint november 11-én átadták a Nyíregyházi Rendőr-főkapitányságnak, ahonnan november 16-án, szabadon engedték.³⁴³ 1957. január 20-ig még Magyarországon volt, ezután Jugoszlávián át Svédországba ment. Egy félrevezető megfogalmazású bejegyzésből csak annyi biztos, hogy Mátészalkán élő feleségének küldött leveleit felbontották. Ebből nem tudtam eldönteni, hogy a „T” levél ellenőrzés útján jutottak-e arra a következtetésre az állambiztonságiak, hogy Szücs 1958 tavaszán haza akart jönni családjához, vagy a nyomozók írtak dezinformáló levelet feleségének, hogy csalja haza férjét. Ami biztos, feleségét 1959-ig ügynökség³⁴⁴ útján figyelték.³⁴⁵

A legfiatalabb nyíregyházi deportált Dandos Gyula volt. Saját kézzel írt önéletrajzát anyagában találtam.³⁴⁶ 1938. július 2-án született Torockó községben. Négy éves volt, amikor édesanyja, Lakatos Katalin tüdőgyulladásban meghalt. Kőműves apja 1946-ban nyugati fogságban halt meg. Dandos 1956-ban a Nyíregyházi Kossuth Gimnázium 4. osztályos tanulója volt, a diákok vezére. 1956 év végén külföldre szökés közben lelőtték, ezért eljárás ellene nem indult.

A negyedikes árva gimnazistát a fiúkollégiumban vették őrizetbe 1956. november 6-án hajnalban. A róla szóló orosz nyelvű feljegyzés, amelyben helyenként egyes szám első személyben szerepelnek Dandos válaszai, hivatkozik az államvédelmisek által november 8-án, még Nyíregyházán felvett jegyzőkönyvre, majd az Ungváron november 21-én, folytatólagos kihallgatásán készültre. Ezekben bevallotta, hogy ő volt az egyik szervezője a gimnazisták felvonulásának. Az október 26-i tüntetésen a tömeggel együtt a Malinovszkij emlékműhöz ment, ahol azt kiabálta, hogy vonják ki a szovjet csapatokat Magyarország területéről. Az emlékmű ledöntése után Dandos Gyula a tömeggel együtt a nyomdához ment, ott sokszorosították és szétosztották a tüntetőknek a röplapokat. Azután a temetőbe, ahol szintén lerombolták a szovjet katonák emlékművét. 1956. október 26-ától november 4-ig Dandos Gyula a lázadók megyei forradalmi tanácsának védelmét ellátó harci csoportnak volt a vezetője. Ez olyan túlzó állítás, amit Dandos nem mondott. Ezt az állítást csak az állambiztonsági háttéranyag tartalmazhatta róla, esetleg a tolmács felkészületlensége okozhatta. Ugyanilyen túlzás az is, hogy géppisztolya volt³⁴⁷ és 15 fő volt neki alárendelve, mint ahogy az is túlzás,

---

³⁴³ Téves adat, november 21-én még kihallgaták szovjet fogvatartói és csak december 5-én fogoly társaival együtt tért haza.

³⁴⁴ „Kiss József” fn. ügynök tevékenysége Szücsnére is kiterjedt.

³⁴⁵ ÁBTL 3.1.5., O-10550, 10. p.

³⁴⁶ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 63. p.

³⁴⁷ A sorozatlövésre alkalmas fegyver birtoklása súlyosító körülmény volt az egyes lövésekre képes puskával szemben.

hogy november 3-áról 4-ére virradó éjjel minden rendőrnek (nemzetőrnek) adott egy-egy puskát és néhány darab lőszer. A diákfiúnak ilyen jogosítványa nem volt, a puskákhoz lőszer nem adtak nekik. Kiemeli a feljegyzés, hogy tagja volt a lázadók megyei forradalmi tanácsának, a diákokhoz írt felhívásában arra szólított fel, hogy ne támogassák Kádár János kormányát.

Erre vonatkozó kérdést a feljegyzés nem tartalmaz, de a felelősségét firtató kérdésre mondhatta Dandos, hogy azért csatlakozott a mozgalomhoz, mert feltételezte, hogy Szilágyi és Rácز kommunisták, így nem gondolta, hogy szándékuk ellenforradalmi lenne. A nyomozó végül megállapította, hogy gyilkosságokban, pogromokban Dandos nem vett részt.³⁴⁸

Golenya József véletlenül keveredett a nyíregyházi deportáltak közé. IV. éves egyetemi hallgató volt a Debreceni Egyetemen. Rasszkazanov főnyomozó a forradalom debreceni eseményeiről hallgatta ki, de mert ügye a Szabolcs megyeiekhez nem kapcsolódik, ezért a róla készített összefoglalót nem ismertetem.³⁴⁹

Kabai Dezsőt november 21-én és 22-én hallgatták ki Ungváron, majd a Nyíregyházán november 6-án és 7-én, valamint az ungvári kihallgatásai során tett vallomásait összegezte kihallgatója. Ebben a Kabaira vonatkozó terhelő adatokat vette számba. Így a tüntetésben való részvétele mellett felsorolta a Nyíregyházán történt szoborrombolást, a vörös csillag levételét a középületekről, szovjetellenes röpcédulák készítését, terjesztését. Kabainak ezekben való részvételére nem volt adat, de felsorolásukkal azt sugallták, mintha neki is köze lett volna ezekhez. Csak így érthető miért írta le a tiszt azt is, hogy a börtönből 172 letartóztatottat engedtek szabadon. A számadatot is csak a jelen volt államvédelmisektől tudhatta a KGB-s tiszt, mert ez Kabai kihallgatásain el nem hangzott, ezzel is bűneit kívánták hangsúlyozni. A rossz fordításnak tulajdonítható, hogy Rácз Istvánt a városi rendőrség irányítójának, Kabait pedig a Szabolcs-Szatmár megyei rendőrkapitányság vezetőjének nevezi. Megállapítja ugyanakkor, hogy Kabai erőszakos cselekményekben, gyilkosságokban nem vett részt. Rácз István és Szilágyi László vallomásait, mint Kabaira terhelő bizonyítékokat nevezi meg az irat készítője. A meglévő iratokon Kabai aláírása nem szerepel.³⁵⁰

---

³⁴⁸ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 60. p.

³⁴⁹ Golenya Józsefet forradalmi magatartása miatt nem fogták perbe.

³⁵⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 141-142. p.

Kaló Ernőről csak két rövid, néhány mondatos feljegyzés maradt fenn. A november 22-én készült irat hivatkozik a hozzá csatolt, Micuk ezredes által írt feljegyzésre.³⁵¹ A borsod megyei kulák családból származó Kaló 1925-ben született Egerfarmoson. Apja vasutas, a kommunista párt tagja volt, de felesége kulák származása miatt a pártból 1952-ben kizárták. Kaló Ernő így érthetően párton kívüli volt, a nyíregyházi villanytelepen műszakvezetőként dolgozott. 1956 októberében a telep munkástanácsának tagja, éppen itt, a munkástanács ülésén tartóztatták le november 8-án, szovjet katonák magyar belügyisekkel közösen. Fő bűne az volt, hogy összetörte Sztálin mellszobrát és kidobálta a szovjet írók könyveit.³⁵²

Lengyel Antal a forradalom napjaiban fontos szerepet játszott, a sajtót irányította. Őt is letartóztatták, de később a felelősségre vonás elől külföldre menekült, nem folyt ellene eljárás. Ezért az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában nincsenek rá vonatkozó érdemleges információk, csak a körözési dossziéja árulkodik a felkutatására tett intézkedésekről. Az ungvári iratok adnak róla bővebb tájékoztatást. 1956 novemberéből két kihallgatási jegyzőkönyve ismert, de ezeket is csak az ungvári KGB-s iratok között találtam meg orosz nyelvű fordításban. Ezeket a november 27-i kihallgatásán is tolmácsoló Kuzma nevű tolmács fordította le oroszra. A letartóztatása napján, november 6-án lefolytatott kihallgatása jelzi, hogy ezt is Nyíregyházán, a börtönben vették fel az államvédelmisk.

Lengyel Antal Budapesten született 1906. augusztus 15-én, a jegyzőkönyv szerint munkásszármazású, az SZDP vezetőségi tagja, a Szabolcs-Szatmár Népe felelős szerkesztője volt. Kihallgatójának első kérdése az volt, hogy kikkel tartott kapcsolatot a lázadás előtt. A kérdés megfogalmazása rossz, de nyilvánvalóan a forradalmi események megszervezésére irányult. Ezt mutatja az erre adott válasz is.³⁵³ Az értelmiségi gyűlésen Horváth Sándortól értesült, hogy egy városi és egy megyei forradalmi bizottmány alakult, amelybe 5 képviselőt küldtek az értelmiség részéről, hogy józan tanácsaikkal segítsék a bizottmányok munkáját. Így került közéjük Lengyel Antal is, akit a munkástanács megbízott a sajtó irányításával, a Szabolcs Szatmár Népe című újság szerkesztésével. A lap első, október 31-i példányának a Fekete október

---

³⁵¹ Micuk ezredes két mondatba sűrítette megállapításait: 1925-ben született, nagykállói lakos, villanyszerelő, párton kívüli, kulák családból származik, Nyíregyházán dolgozik. Az ellenforradalmi lázadás alatt Nyíregyházán részt vett a szovjet kormánytagok portréinak, a Lenin és Sztálin mellszobrok megsemmisítésében.

³⁵² KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 133-135. p.

³⁵³ Babicz Béla orvos, Kádár Gusztáv pap, valamint Horváth Sándor gimnázium igazgató hívták Lengyelt az értelmiségi gyűlésre.

címet adta. Lengyel Antal kihallgatása sem nélkülözötte a diktált válaszokat. Így foglalta jegyzőkönyvbe kihallgatója, hogy a cikk célja az volt, hogy elégedetlenséget keltsenek a népi demokratikus államrenddel szemben, szembe fordítsák vele, és a szociáldemokrata párt oldalára állítsák a tömegeket. A kihallgatás a már ismert szisztéma szerint, a társak kiderítésére folyt. Természetesnek vehette Lengyel, hogy megemlíti Rácz István, Szilágyi László és Lupkovics György nevét, akik különböző anyagokat adtak át neki közlésre, ezt le sem tagadhatta volna. Nem maradt el az ő kihallgatásából sem a saját felelősségének beismerésre ösztökélő kérdés. A kihallgatók módszereinek ismeretében nem meglepő, ha a gyanúsított elismerte, hogy az általa írt vezércikkek azért izgatták a tömeget a népi demokratikus rendszer ellen, mert nem volt szólás-, gyülekezési- és sajtószabadság. Kihallgatója még tovább ment a felelősség taglalásában, így Lengyel Antal – aligha jószántából – azt is elismerte, hogy vezető szerepet játszott az „ellenforradalomban,” újságszerkesztőként az ellenforradalmat akarta győzelemre juttatni. Két nappal később, november 8-án felvett jegyzőkönyve, egy a büntetőeljárás szabályokat jobban ismerő kihallgatót feltételez. Azt sem zárhatjuk ki, hogy felettese utasítására a korábbi kihallgató korigálta az elkövetett hibát, kiegészítette a jegyzőkönyvet. Ennek okát nem lehet eldönteni, mert a fordításon a kihallgató tiszt neve nem szerepel, így nem tudjuk, hogy azonos volt-e a két kihallgatást végző, vagy sem. Itt lényegében csak önéletrajzát mondatták el vele. Apja, Lengyel Ferenc pék volt. Budapesten tanult, elvégezte a reálgimnáziumot, és érettségizett, majd Művészeti Akadémiát végzett. Ezt követően a Szabolcsi Hétfő című lap főszerkesztőjeként dolgozott. A Horthy-időszakban nem volt párttag. A „felszabadulás” után belépett a szociáldemokrata pártba, és a párt napilapjának főszerkesztője lett. Katona nem volt, külföldön rokonai nem éltek. Az életrajzi adatok után megisméltették vele, hogy a vezércikket ő írta azzal a céllal, hogy támogassa az ellenforradalmat, hogy felbujtsa a népi demokratikus államrenddel szemben, hogy lelkesítse az embereket, hogy erősítsék az ellenforradalom győzelmét.³⁵⁴ Ungvárról visszatérve december 13-án és 14-én két napig tartó kihallgatáson faggatták a forradalom alatti magatartásáról, kapcsolatairól. Az ő nyolc oldalas kihallgatási jegyzőkönyvének fejlécében szerepel egyedül a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztálya megjelölés. Feleségét és Levente fiát hátrahagyva lányával együtt menekült külföldre.³⁵⁵ Jegyzőkönyvébe saját kérésére foglalták bele, hogy: „*Megjegyezni kívánom, hogy az*

³⁵⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 149-153. p.

³⁵⁵ ÁBTL 3.1.5., O-10549, 34-59. p.

államvédelmi szerv tagja által felvett vallomásomnak egyetlen betűjét sem tekintem saját magam által tett vallomásnak, mert az kényszer alapján történt. Én kézzel saját vallomást nem írtam”³⁵⁶

Lupkovics Györgyről is terjedelmes anyag keletkezett ungvári fogvatartása idején. Kihallgatásához kiindulópontként az ÁVH-s jegyzőkönyvek szolgáltak. A róla összeállított orosz nyelvű feljegyzések hivatkoznak is ezekre. Őt a magasabb beosztású Rasszkazanov főnyomozó hallgatta ki 1956. november 19-én. A magyarul elmondott vallomást Kuzma nevű tolmács fordította oroszra. A tolmácsot az ukrán büntetőtörvénykönyv 89. cikkére hivatkozva kioktatta a kihallgatást végző tiszt a valótlan fordítással elkövethető hamis tanúzás törvényes következményeire. Azt a kihallgatottal nem közölte a főnyomozó, hogy milyen eljárásban kerül sor kihallgatására, mintahogyan azt sem, hogy mivel gyanúsítják. A kihallgatást 12¹⁰-kor kezdték meg, és 22³⁰-kor fejezték be, közben egy óras ebédszünet tartottak 15³⁰-tól 16³⁰-ig.³⁵⁷ A kihallgatás és a jegyzőkönyv felépítése képzett nyomozóra vall. Megkérdezte, hogy milyen nyelveken beszél, és milyen nyelven kíván vallomást tenni. Ilyen kérdések más kihallgatottak jegyzőkönyveiben nem szerepelnek. Ezért ez a kérdés is a magyarországi jegyzőkönyvek ismeretére utal. Bár a magyar államvédelmisek ekkor ismét Ungváron voltak, a főnyomozó megkérdezte Lupkovicstól, hogy hol vannak a személyes okmányai. Letartóztatásakor átkutatták ruházatát és elvették személyi igazolványát, és a nála talált személyes tárgyakat is. Valószínű, hogy a kapkodásban ezek Nyíregyházán maradtak. Kikérdezte családjáról, arról, hogy mikor és hol volt katona, hol dolgozott, milyen beosztásokban. Kitért párttagságára, pártbeli tisztségeire, végül elmondatta vele az 1956. október 23-a és november 6-a közötti tevékenységét. Lupkovics vallomásában arról szólt, hogy Nyíregyházán nem voltak erőszakos cselekmények, ilyenekről nem tudott. Általánosságban beszélt a felvonulásról, szobordöntésről, nevek említése nélkül. Elmondta részvételét és felszólalását az értelmiségi gyűlésen, azt hogy parasztok beválasztását javasolta a városi munkástanácsba. Határozatot hoztak egy új megyei újság indításáról, szerkesztőjévé Lengyel Antalt választották. A tanács fő feladatának a rend és a közellátás biztosítását tartotta. Ő, mint kisgazdapárti vezető programot dolgozott ki.³⁵⁸ Az olyan kérdés, mint a „*Hogyan reagált ön az ideiglenes forradalmi munkásparaszt kormány létrehozásának*

---

³⁵⁶ Uo. 40. p.

³⁵⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 72-79. p. Egy oldalszám két oldalt jelent.

³⁵⁸ Ez a „Pártonkívüliek véleménye” című vitaindítónak szánt írása volt, melyet a Hazafias Népfront keretében lebonyolított eszmecsereán akart ismertetni.

kérdésére?”³⁵⁹ már tervszerűsége, központi irányításra vall. Az ilyen és ehhez hasonló kérdéseket a magyar ÁVH-s tisztek állíthatták össze. A továbbiakban kihallgatója a nyíregyházi lázadás előkészítésére, előkészítőire tett fel kérdést, majd azt tudakolta, hogy volt-e fegyvere. A jegyzőkönyvet a kihallgatás végén a tolmács magyarul felolvasta, ezt követően valamennyien aláírták. Lupkovics nyíregyházi kihallgatásainak jegyzőkönyveit oroszra fordították, majd ezek és az ungvári kihallgatások alapján a nyomozó benyomásait egy feljegyzésben összegezte. Ebben a főnyomozó megállapította, hogy a november 7-i és 19-i kihallgatások során Lupkovics azt vallotta, hogy ő és az általa vezetett nyíregyházi városi kisgazdapárt nem vett részt az ellenforradalmi cselekményekben. A lázadók cselekményét nem támogatta, nem helyeselte, mert azok ledöntötték azoknak a szovjet hősöknek az emlékművét, akik 1945-ben kiszabadították őt a szalaszták börtönéből, Sopronból.³⁶⁰ Október 28-án az értelmiség városi gyűlésén Lupkovicsot beválasztották egy tízfős bizottmányba, aztán pedig a lázadók megyei bizottmányába a kulturális és művelődési osztály vezetőjének. Lupkovics azt is vallotta, hogy október 31-én ő, mint a Kisgazdapárt megyei elnöke a rádióban ismertette ennek a pártnak a programját, amely a Nagy Imre-kormány támogatására irányult. Később Kádár János kormányának a nyilatkozata miatt, – minthogy ő állítólag dezorientálttá vált az események megítélésében, – megszüntetett minden tevékenységet. Fegyvere nem volt, a hazafiak elleni pogromokban, verésekben és letartóztatásokban nem vett részt. Hazatérése után a büntetőeljárársban Lupkovics hangoztatta, hogy szovjet kihallgatói szerint, mivel nem volt fegyvere, erőszakos cselekményekben nem vett részt, nem követett el büntetendő cselekményt. *„Lupkovicsot Ungváron a börtönben egy szovjet ember hallgatta ki, aki a kihallgatás után azt mondta, hogy nem érti a magyar hatóságokat, miért vették őrizetbe Lupkovicsékat, amikor nem idéztek elő vérengzést s más súlyos bűncselekményt.”*³⁶¹ Ez inkább csak a megnyugtatóására, figyelem elterelésre szolgáló nyomozói elszólás lehetett, mert feljegyzése végére kihallgatója azt írta, hogy Lupkovics vallomását le kell ellenőrizni.

Maleczki Miklós neve a november 9-én, Nyíregyházán készült, orosz nyelvű felsorolásban szerepel. Maleczkit november 10-én vitték el, neve a 121-es sorszám alatt

---

³⁵⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 78. p.

³⁶⁰ Hivatkozás arra, hogy tiltakozott Magyarország tervezett kiürítése ellen, amiért Szalasi börtönbe vetette.

³⁶¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

található.³⁶² Orosz nyelvű kihallgatási jegyzőkönyve nem került elő. Róla adatot az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában találtam. Személyi igazolványának törzslap másolata adott róla tájékoztatást. 1938. november 18-án született Nyíregyházán. 1964-ig Nyíregyházán lakott, majd Budapestre költözött. Amikor ezeket az adatokat felvették róla, akkor Budapesten dolgozott a Vaskohászati Kemenceépítő Vállalatnál és nős volt. Ebből kiderül, hogy a Nyíregyházi Járásbíróság 4 hónap börtönre ítélte egy meghiúsult külföldre szökés miatt. Maleczki Miklós 1956 októberében a Kossuth Gimnázium tanulójaként belépett a Nemzetőrségbe. Összekötő volt a forradalmi bizottságok között, a miskolci munkástanáccsal személyesen tartotta a kapcsolatot. November 4-én Debrecenből Golenya Józseffel együtt mentek Nyíregyházára a Maleczki rendelkezésére bocsátott gépkocsival. A gépkocsit a sofőr az Úttörőházhoz vitte, itt akartak elszámolni a gépjármű használatával. Ekkor vette őket őrizetbe a szovjet katonák és a magyar belügyisek közös csoportja.³⁶³ Ungvárról visszatérve folyamatosan bujkált, ennek tulajdonítja, hogy ellene 1956-os szereplése miatt eljárás nem indult.³⁶⁴ Többször próbált meg külföldre jutni. „Szabolcsi Sándor” fn. ügynököt, volt katonatársát állították rá, akinek besúgása révén 1961-ben letartóztatták.³⁶⁵ A megyei rendőr-főkapitányság hírszerző-gyanús személyként tartotta feldolgozás alatt „Csavargó” fedőnéven, mert az ügynöki jelentésekből úgy gondolták, hogy Kabai Dezsőhöz akart disszidálni. Rá vonatkozó nyomozati anyag a levéltárban nem lelhető fel, ennek hiányában a kérdőjegyekből lehet arra következtetni, hogy 1963-as elítélése is ezzel függött össze. Ekkor csalásért és tiltott határátlépési kísérlet miatt ítélte el a Nyíregyházi Járásbíróság. Maleczki próbálkozását nem adta fel, 1965-ben négy hónap szabadságvesztésre ítélték, ezúttal közokirat hamisítás miatt.³⁶⁶ Maleczki Miklósról vonatkozó adatok még Kabai Dezső körzési dossziéjában találhatóak. Ennek az oka, hogy Maleczki felkereste Kabai édesanyját és feleségét, hogy Kabai hollétét megtudja. Szerette volna, ha – sikeres külföldre szökését követően – Kabai külföldön pártfogásába veszi. A fiatal fiút Kabai rokonsága besúgónak gondolta, ezért vele szemben óvatos magatartást tanúsítottak.³⁶⁷

Márföldi István 1907-ben született. A paraszti származású, 3 osztályt végzett, Vadas bokori lakost kuláknak nyilvánították. 1945-től a kisgazdapárt tagja volt. Korai

³⁶² KGB Archívum 43-as fond, 1/17.

³⁶³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 2. lap

³⁶⁴ Maleczki Miklós közlése.

³⁶⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 2. lap

³⁶⁶ ÁBTL 3.1.9., V-167192, kérdőjegy.

³⁶⁷ ÁBTL 3.1.5., O-11711, 169. p.

letartóztatása és deportálása inkább személyes ellenérzésből fakadhatott, sem mint a forradalom alatti magatartásából. Cellatársa, Golenya József szerint kihallgatói Nyíregyházán nagyon megverték, úgy összetört, hogy állni sem bírt. Az ötvenes években már az állambiztonsági szerv látókörében volt, figyelték, így Márföldi István sem volt ismeretlen az államvédelmi hatóság előtt.³⁶⁸ Az iránta való érdeklődést csak fokozta kiscgazdapárti múltja, a kollektivizálással szemben nyilvánosan is hangoztatott ellenvéleménye. Szovjetunióbéli anyagából is kiderült, hogy már a forradalom előtt információkat gyűjtöttek róla. Így került be az is nacionáléjába, hogy 1955. november 26-án egy hónap börtönre ítélték. Az erről szóló feljegyzés 1956. november 18-án készült, nyolc nappal deportálása után, és a kihallgató egy Bernát nevű forrás adataira hivatkozott. Ez egy ügynöki jelentés lehetett, mert a szöveggörnyezet Márföldi megfigyelésére utal. E szerint „1956. augusztus 10-e és 25-e között a kulák Márföldi István rendszeresen hallgatta Holecskó János és Adami István lakásán a Szabad Európa rádió adásait és a lakosság körében terjesztette annak provokatív híreit.” Bernát szerint Márföldi ellenséges beállítottságú a magyarországi államrenddel és a Szovjetunióval szemben. Egy szolgálati jelentésből pedig azt írták ki róla, hogy Márföldi házában gyűlés volt, ahová még a szomszédos községekből is összegyűltek az ellenséges érzelmű személyek. Kihallgatójának összegzése mégis az volt, hogy semmilyen bizonyíték Márföldi ellenforradalmi lázadásban való részvételére nincsen.³⁶⁹

Pintér István 1913. augusztus 28-án, Szombathelyen született. Paraszti családból származott, 1945-től a Magyar Dolgozók Pártjának volt a tagja. 1949-től Moszkvában a Frunze Katonai Akadémián tanult, amit 1952-ben fejezett be. 1956-ban Nyíregyházán filmszínház igazgató volt. 1956. november 6-án tartóztatták le a szovjet katonai és a magyar belügyi egységek. Pintér István cukorbetegségben szenvedett. Nyíregyházi börtönfogsága alatt nem kapott inzulint, ezért gyakran esett kómába.³⁷⁰ Szerepe volt a Damjanich laktanya megtámadásában. Ungváron november 16-án történt rövid, egyoldalas jegyzőkönyvet eredményező kihallgatásakor kihallgatója³⁷¹ a korábbi, november 6-i jegyzőkönyvéből idézett. A nehézkes nyelvezetű és pontatlan adatokra hivatkozó szöveg szerint, Nyíregyházán Pintér azt vallotta, hogy október végén csatlakozott az ellenforradalmi csoporthoz, a munkástanács parancsára elment a

---

³⁶⁸ Az ötvenes évekbéli belső elhárítás középpontjában, különösen vidéken, a kuláknak minősített egyéni parasztok álltak.

³⁶⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 66. p.

³⁷⁰ Cellatársa, Golenya József közlése.

³⁷¹ A géppel írt másolaton neve nem szerepel.

Damjanich laktanyába, hogy ott 50 embert felfegyverezzen. Pintér a lakatanyában 30 darab fegyvert követelt. Erre kért magyarázatot szovjet kihallgatója. Pintér egyedülálló módon, elszenvedett sérelmei hatására szokatlanul bátor tette vállalkozott, a KGB-s tiszttel nem félt ismertetni magyar kollégái kihallgatási módszereit. Pintér közölte vele, hogy magyar kihallgatója úgy vezette a jegyzőkönyvet, abba olyan megfogalmazásokat írt, amiket ő nem mondott, a kihallgatás végén nem engedte a kész jegyzőkönyvet elolvasni, tartalmát nem ismerhette meg. Ezért megtagadta az aláírását, mire őt úgy megverték, hogy a nyomai még akkor is jól látszottak. *„Csodálkozom, hogyan viselkedhet egy magyar a magyarral szemben ilyen igazságtalanul”* mondta végül Pintér és jelezte, hogy a korábban, november 13-án³⁷² felvett jegyzőkönyvében foglaltakat tartja fenn, azok a valós tények.³⁷³ A visszaadottak listája szerint aktív részvételére nincs adat. Máig tisztázatlan körülmények között meghalt, így ellene büntetőeljárás nem indult.³⁷⁴

Rácz István 1956. november 20-án készült kihallgatási jegyzőkönyvét csak hosszabb keresés után találtam meg. Ennek az volt az oka, hogy anyagát egy külön kötetbe rendezték, aminek azt a címet adták, hogy A magyar állampolgárok kihallgatási jegyzőkönyvei.³⁷⁵ Ebben több, a kihallgatók által fontosnak, vagy érdekesnek tartott személy kihallgatási jegyzőkönyve szerepel.³⁷⁶ Rácz István a Nyíregyházi Munkástanács elnöke volt, november 5-én, vagy 6-án tartóztatták le és 10-én vitték Ungvárra, anyagát mégis elkülönítették a többiekétől. Ez a jegyzőkönyv egy géppel írt másolat,³⁷⁷ míg a többieké kivétel nélkül kézzel íródott. Még Szilágyi László jegyzőkönyvei is kézírással készültek, pedig nála a terjedelem is indokolta volna a gépelést. Mivel aláírást nem tartalmaz, valószínűbbnek tűnik, hogy az eredeti kézzel írt jegyzőkönyvet utóbb legépeltek. Ennek csak az mond ellent, hogy a kézzel írt változatával nem találkoztam. Az ÁVH-s kihallgatások idején, meglepő módon „szabadon engedni” megjegyzés szerepelt Rácz István anyagában.³⁷⁸ Ennek ellenére a többiekkel együtt deportálták. Ami nem derül ki az iratokból, az a fogva tartott magatartása, esetleges együttműködési készsége a kihallgatóival, valamint az, hogy a

---

³⁷² Ekkor még nem érkeztek Ungvárra a nyíregyházi államvédelmiskék és nem tudták a szovjet kihallgatókat befolyásolni.

³⁷³ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 85. p.

³⁷⁴ Hazatérése után a nyíregyházi kórházba került, de kezelőlapját nem nézhettem meg.

³⁷⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14.

³⁷⁶ Rendezőelve nem teljesen tisztázott, mert az ország több településéről származó deportáltak anyagát tartalmazza.

³⁷⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 144-146. p.

³⁷⁸ HL BI. 261/1957. 66. d. II. k. 13. p.

vizsgálat során milyen benyomást tett a vizsgálóra.³⁷⁹ Vallomásait olvasva nem lehet egyértelműen erre következtetni. Ráczt is több alkalommal hallgatták ki, de eddig csak ez az egy jegyzőkönyve vált ismertté számomra. A kora este, 18⁰⁰ órakor kezdődött kihallgatásán Varga Mária fordított, ezt ugyanaz a nyomozó végezte, aki előző nap Szilágyi Lászlót hallgatta ki. A tolmácsot is, mint a többi tolmácsot, figyelmeztették az ukrán Btk-ban foglalt, a félrefordítással elkövethető hamis tanúzás bűncselekményére. Ráczt Istvántól Tamarisz nyomozó a magyarországi felkelés okaira kérdezett rá. Erre Ráczt terjedelmes választ adott, ilyenre társai esetében nincs példa. Mivel kihallgatója társai közül másokat is kihallgatott, ezért is feltűnő, hogy itt milyen hosszan beszélhetett erről a gyanúsított. Mint egy hiteles, megbízható forrást, részletesen hallgatták ki a forradalom menetéről. Ráczt véleménye szerint legfőbb oka az volt, hogy a munkáspárt kiengedte az ország irányítását a kezéből. Megengedték, hogy a sajtóban mindenféle cikket publikáljanak, javaslatokat tegyenek a demokratikus jogok megváltoztatására és kibővítésére, ez pedig félreértésekhez vezetett. A diákszövetség is az okozók között szerepelt, mert követeléseket támasztott a kormánnyal szemben. A kormánynak az a határozata pedig, hogy az értelmiség gyermekeinek tanulását korlátozták, kiváltotta ennek a rétegnek az elégedetlenségét. A munkások igen alacsony bére vezetett ahhoz, hogy többségük nem támogatta az ország belpolitikáját. A munkáspárt vezetői nem teljesítették a munkások követeléseit, rosszul irányítottak, ráadásul Magyarország mindenben a szovjet példát másolta, ami megrontotta a szovjet-magyar barátságot. A Rákosi-kormány hibái és azok lassú kiküszöbölése bizalmatlanságot váltott ki a kormány iránt, a nép felháborodása nőttön-nőtt, Rajk temetésén tetőzött, és mindehhez hozzá kell tenni, hogy a népet elkapta a háború pszichózisa, amelyet az egyiptomi események váltottak ki. A nép elégedetlenségének csúcspontja az volt, amikor a budapesti demonstráció ideje alatt a magyar munkáspárt tagjai nem jöttek ki a nép közé, nem magyarázták el az ország helyzetét, hivatalaikban maradtak, és fegyverrel a kezükben várták a felkelő népet. A fordítással torzult szöveg így is szemléletesen mutatja Ráczt István védekezését, azt, hogy a külső körülményeket okolta a felkelés kirobbanásáért. Vizsgálója arról is faggatta, hogy milyen események zajlottak Nyíregyházán október és november hónapban. Ráczt részletesen ismertette a nyíregyházi eseményeket, azt, hogy megalakultak a különböző forradalmi testületek és azoknak kik voltak a vezetői. Kihallgatásának menete abban is különbözik társaiétól, hogy

---

³⁷⁹ Példa erre Kósa András esete, akit együttműködőnek, az eseményekben csak mások hatására belesodródottnak tartott a vizsgálatot vezető Tóth Antal főhadnagy.

szerepére, személyes felelősségére csak kihallgatása végén tértek rá. Védekező válaszában a felelősséget Szilágyi Lászlóra hárította. Tagadta, hogy a budapesti központi forradalmi szervekkel kapcsolatban állt volna, velük csak Szilágyi tartott kapcsolatot. Ebben a jegyzőkönyvben név szerint is megnevezték Benkeinét,³⁸⁰ és másokat, mint akiket Rácz utasítására mentettek fel beosztásukból. Ezen kívül Rácz terhére rótták a diákszékház megalakítását, azt, hogy a diákok röplapokat terjesztettek, ehhez épületet és egy autót adott nekik.³⁸¹

Amikor Tamarisz nyomozó november 19-én hozzákezdett Szilágyi László kihallgatásához, már ismerte Micuk ezredes Nyíregyházán készített feljegyzését.³⁸² Ezt a 114-es számú feljegyzést 1956. november 9-én írta a szovjet tanácsadó.³⁸³ Szilágyi László magyarul tett vallomást, ezért tolmácsként Varga Magdalena Andrejevna működött közre, akit tolmács társaihoz hasonlóan kioktattak a valótlan fordítás következményeire. Kihallgatási jegyzőkönyvében Szilágyi neve után zárójelbe téve az áll, hogy „*róla a vádemeléshez szükséges további adatok találhatóak az ügy anyagában.*”³⁸⁴ Itt vetődik fel a gondolat, hogy vajon ezt a tolmács lefordította-e, ha igen hogyan? Ugyanis a lap alján szerepel Szilágyi László aláírása, ami azt jelenti, hogy egyet értett a jegyzőkönyv tartalmával. Ettől a bejegyzéstől szemléletesebben semmi sem bizonyítja, hogy a felelősségre vonás gondolata az állambiztonságiakban a kezdetektől élt, csak a kedvező alkalomra vártak. Az első kérdés az volt, hogy: *Ki vezette a nyíregyházi felkelést?* A válasz sokat mondó. Nem szabad elfelejteni, hogy a kérdésre adott válaszok megfogalmazásában a kihallgató tisztnek volt kulcsszerepe. Ezért érdekes, hogy erre a kérdésre adott válasz a későbbi büntetőeljárás szempontjából már tényállásszerű megfogalmazást takar. *„A nyíregyházi kormányellenes felkelés idején létrehozták az alábbi közigazgatási szerveket, amelyek irányították a felkelőket: a Szabolcs-Szatmár megyei forradalmi bizottmányt, a nyíregyházi városi forradalmi bizottságot, és egy katonai forradalmi bizottmányt. A későbbiekben létrehoztak*

---

³⁸⁰ Benkei András felesége, a városi tanács személyzeti osztályvezetője.

³⁸¹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 144-146. p.

³⁸² KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 114-115. p.

³⁸³ A feljegyzés szövege: Szilágyi László 1924-ben született, kulák családból származik, párton kívüli, (aláhúzza), számvitelnél dolgozott a villamos erőműben. Október 26-án megválasztották az ún. nyíregyházi megyei ideiglenes forradalmi bizottmány elnökévé. (aláhúzza) A miskolci lázadók részére útba indított 14 vagon élelmiszert és kiutaltatott kétezer forintot a börtönből kiszabadított fogvatartottak részére. Szilágyi kezdeményezésére letartóztatták a párt megyei bizottságának első titkárát, Varga elvtársat és a másodtitkárát Fekszti elvtársat. A lázadás ideje alatt kapcsolatban állt a lázadók budapesti és miskolci ún. ideiglenes forradalmi bizottmányaival. Utasítására terjesztettek és készítettek ellenforradalmi tartalmú röplapokat. Motozása során elkobozták tőle a felkelőkhöz szóló felhívást, azoknak a lázadóknak a listáját, akiknek fegyvert kellett kiadni.

³⁸⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 91. p.

*munkástanácsokat is.*³⁸⁵ A megfogalmazás azért tényállásszerű, mert szerepel benne, hogy a kormány ellen jöttek létre, és az is, hogy ezek közigazgatási szervek voltak, tehát a közhatalmat vették át, azt gyakorolták. A kihallgatás menetét ismerve a nyomozó diktálta le, vagy saját maga írta így a választ. Tamarisz nyomozó tehát különbséget tett a vezető forradalmár és mások között a kihallgatás lefolytatásában. A következő kérdés ezeknek a bizottságoknak a vezetőire vonatkozott. Erre adott válaszában Szilágyi elismerte a megyei forradalmi bizottmányban betöltött vezető szerepét. Megnevezte a városi vezetőt, Ráczy Istvánt és a katonait, Ormos főhadnagyot. Ismertette a szakterületek működését, vezetőit is. Kíváncsi volt a nyomozó arra is, hogy ebben a minőségében milyen intézkedéseket hozott. A válaszok a november elején, Nyíregyházán történt kihallgatásokon elhangzottak megismérlése. Beszámolt Szilágyi a forradalmi bizottság megszervezéséről, nemzetőrség felállításáról, a miskolci forradalmároknak eljuttatott 14 vagon élelmiszerről és két tartálykocsi kenőolajról. Tartalmazza jegyzőkönyve a politikai foglyok kiszabadítását a börtönből és azt is, hogy részükre Szilágyi pénzsegélyt utaltatott ki. Ezekben a válaszokban nagy szerepük volt a Nyíregyházáról eljuttatott korábbi vallomásoknak. A kihallgatás során ezeket Tamarisz nyomozó valószínűleg megmutatta, vagy idézett belőlük. Így kerülhetett bele az is, hogy Szilágyi kapcsolatot tartott Budapesten Kónya Alberttel.³⁸⁶ A kihallgató rögzítette, hogy a kihallgatást 13³⁰-kor megszakították.³⁸⁷ Ennek oka nem derül ki. Csak másnap, november 20-án 10⁴⁵-kor folytatták és 13⁰⁰-kor fejezték be. A folytatásban Szilágyi az állambiztonsági szervekről vallott. (A szünetben a kihallgató konzultálhatott a szovjet tanácsadóval, vagy az ekkor Ungváron tartózkodó Végh György állambiztonsági vezetővel és kíséretével. A folytatás témája is ezt alapozza meg.) Szilágyi elmondta, hogy az államvédelmi osztályokat központi utasítás alapján felszámolták és a munkatársaknak ügyük tisztázására bíróság elé kellett állniuk. Beszámolt arról is, hogy Nyíregyházáról sokan elmenekültek közülük. A KGB-s nyomozó ezt követően a felkelők oldalára állt katonákról és rendőrökről faggatta Szilágyit, majd a forradalmi bizottmány párttag tagjairól kérdezte. Pintér Istvánról azt akarta megtudni, hogy milyen szerepe volt a Damjanich laktanyánál kudarcba fulladt fegyverszerzési akcióban. Nála is alkalmazták azt a technikát, hogy a fogva tartottakat egymás tevékenységéről kérdezték. Így kérdeztek rá Lupkovics György, Kabai Dezső, Dandos Gyula és Ráczy István forradalom alatti magatartására is. A válasz olyan hibát tartalmazott, ami megint csak

³⁸⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 92. p.

³⁸⁶ 1954-56-ban az MDP KV póttagja. 1956 őszén oktatásügyi miniszter.

³⁸⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 98. p.

azt valószínűsíti, hogy azt így diktálták. Szilágyi jegyzőkönyvi válasza szerint Lupkovics azt követelte, hogy Magyarország lépjen ki a Varsói Szerződésből és a bizottság ülésén kifejtette, hogy ezt hogyan lehet megtenni.³⁸⁸ Ebben a kérdésben elképzelhetetlen Szilágyi László ilyen nagyfokú tévedése. Ennek ugyanis éppen az ellenkezője volt igaz, mert Lupkovics ellenezte a kilépést, szerinte a Varsói Szerződés nem adott erre lehetőséget. Ez a kijelentés, mint vádpont az eljárás későbbi szakaszában elhalt, több tanú is megcáfolta.

Acsai István 1916-ban a romániai Kisjenőn született. A munkásszármazású, felsőfokú végzettségű magyar állampolgár, agronómusként dolgozott a nyírbátori tsz-ben.³⁸⁹ 1956. november 8-án vették őrizetbe, ekkor ki is hallgatták. Párton kívüli volt, 1955-ben kormánykitüntetést kapott a termésátlagok növeléséért. Ungváron november 12-én és 23-án készítettek róla rövid, néhány soros feljegyzést.³⁹⁰ Az első, Micuk ezredes által írt szerint, az ellenforradalmi lázadás alatt a nyírbátori rendőrségen azt követelte, hogy adjanak neki és a lázadóknak is fegyvert és felszólította a rendőrséget, hogy döntsék meg a fennálló rendet. Jelölteket gyűjtött a helyi szervek tisztségeinek betöltésére. Tagadta, hogy szerepe lett volna a lázadás előkészítésében, vagy részt vett volna benne. Ellenkezőleg, a termelőszövetkezet megszüntetése ellen foglalt állást, megakadályozta, hogy azt a földjüket visszakövetelő parasztok feloszlassák. Igaz, hogy október 29-én a nagygyűlés után, részt vett a városi tanácson tartott ülésen, itt követelte, hogy állítsák helyre a rendet és vegyék el a lakosságtól a fegyvert, de mindezt azért, hogy megakadályozzák a további fosztogatást. Vallomásán kívül Acsaira semmilyen terhelő dokumentum nem volt.

A románul és oroszul is beszélő Acsairól többet tudunk meg az ÁBTL-ben lévő anyagából. Eszerint a II. világháborúban a Dunántúlon német katonának jelentkezett, 1945. február 12-én, Budapesten esett fogságba. Szovjet hadifogságából 1950-ben tért haza, de nem szabadult, mert a budai és a váci hadifogolytáborokban, ezt követően a szolnoki és a budapesti ÁVH-nál volt őrizetben. A Budapesti Megyei Míróság B. III. 0627/1951. számú ítéletével háborús és néPELLenes cselekmények miatt egy év börtönre és öt év közügyektől eltiltásra ítélte. Az ügyész fellebbezése folytán szabadságvesztés

---

³⁸⁸ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 89. p.

³⁸⁹ Az egyik feljegyzés gépállomást említ.

³⁹⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 138-139. p.

büntetését a Legfelsőbb Bíróság két évre felemelte.³⁹¹

Bihari István Nyírbátorban született 1925-ben. 1956. november 10-én éjjel tartóztatták le lakásán. Tamarisz nyomozó 1956. november 22-én róla azt jegyezte fel, hogy asztalosként dolgozott egy magánszemélynél, pártonkívüli, de DISZ-tag volt. Október 30-a és november 5-e közötti időben volt egy pisztolya, amelyet a börtön fegyverraktárából szerzett, ehhez fegyverviselési engedélyt a nyírbátori városparancsnokságon Farkas százados adott neki. Mellékelték azt az igazolást, ami azt tanúsította, hogy fegyverét november 5-én Diósi József rendőr századosnak leadta. A korai kihallgatások sem nélkülözik egyes gyanúsítottak védekezését, erre irányuló próbálkozásait. Bihari szerint a fegyver önvédelemből volt nála, mivel szervezte a termelészövetkezetet (ezt aláhúzták). A feljegyzésben szerepel még, hogy anyja 1919-től 1948-ig a kommunista párt tagja volt és tagsága csak a kommunista és a szociáldemokrata párt egyesülésekor szűnt meg. A szovjet hősi emlékmű ledöntésében nem vett részt. Az emlékművet a nyírbátori Csóka Sándor és Simák rongálták meg, akik ott voltak vele együtt szovjet fogságban. A fegyverraktárba pedig csak azért ment, mert ott gyerekeket hallott lövöldözni és csak azt akarta megakadályozni, hogy illetéktelenek kezébe fegyver kerüljön. Tagadta a felkelésben való részvételét. Tamarisz nyomozó megjegyzést írt a feljegyzéséhez, a Marofka Imre kihallgatásakor szerzett információját. Marofka ugyanis azt vallotta, hogy Bihari a lázadásban nem vett részt, és ő javasolta neki, hogy önvédelmi célból vegyen magához fegyvert.³⁹²

A Bihari Istvánról szóló feljegyzést a kihallgató tiszt helyett, a tolmács is írhatta. Feltételezésem oka, hogy egy másik feljegyzés, egy korábbi kihallgatási jegyzőkönyvből átvett részeket mond el egyes szám harmadik személyben, majd átvált egyes szám első személyre, mintha a kihallgatott mondaná a vallomást. *„Áttanulmányoztam Bihari István ügyével kapcsolatos anyagokat és az alábbiakat állapítottam meg: Egy bandával együtt betörve a börtönbe, kiszabadították az ott fogva tartottakat és később ő személyesen behatolt a titkos levéltárba és szétdobálta a dokumentumokat. Tüntetésben vett részt és a szovjet hősi emlékműnél azt követelte, hogy semmisítsék meg az összes kommunistát.”* Ez után úgy folytatódik, hogy: *„Én Szabó Károllyal bementem a börtönbe, de fegyvert nem vettem magamhoz. Ugyanakkor*

---

³⁹¹ 1944. január 29-én, a vonaton szolnoki állomáshelyére utazott három katona. Egyikük, Jaczkó Ernő a Szovjetuniót dicsérte. Ezért Acsai és katonatársa Gaál József Jaczkót feljelentették. Ez a feljelentés szolgált a háborús büntett alapjául. Jaczkót az állambiztonságiak nem tudták kihallgatni, mert – jelentésük szerint – 1944 elején a csendőrök elhurcolták, eltűnt. Kihallgatott rokonai szerint Jaczkó megszökött, majd az orosz frontra került és 1945. május 9-én hadifogságban meghalt.

³⁹² KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 45-46. p.

összegyűjtöttem a fegyvereket és átadtam a kiegészítő parancsnokságról odaérkezett tisztnek. Ebből magamnak önvédelmi célra meghagytam egy pisztolyt és hozzá töltényeket, mivel engem azzal fenyegettek, hogy felakasztanak. Harmadikán a fegyvert leadtam Gyivsi József rendőr hadnagynak. Ezen kívül részt vettem egy tüntetésben.” Majd megint így folytatódik: *„Bihari István utasítására a szovjet hősi emlékmű megrongálásában részt vettek Csóka Sándor, Simák Miklós és mások.”* A végére írva az áll, hogy a szöveget 1956. november 23-án Gajdics fordította, kihallgatóként nem írta alá senki.³⁹³

Ezek a kézi feljegyzések mutatják, hogy a fordítás során milyen bizonytalanságok voltak. Ezért nem felejthetjük el, hogy az oroszul írt, a kihallgatottra súlyosan terhelőt jelentő mondatok magyarra fordításakor a magyar mondatok már nem ugyanazt jelentették. Így a kihallgatottak nem érzékelhették a nyomozók által diktált válaszokban a rájuk leselkedő veszélyt. Biharit november 13-án deportálták, ezért a feljegyzés alapjául szolgáló november 12-én készült orosz nyelvű kihallgatási jegyzőkönyve a Nyíregyházán készült oroszra fordítása. Azt nem tartalmazza, hogy magyarról fordították le, de a dátumok és események egybevetésével ez így történt. Kihallgatási jegyzőkönyvét Micuk ezredes kivonatolta, megállapításait összefoglalta. Feljegyzése irányt szabott az ungvári kihallgatóknak. Bihari forradalmi magatartását úgy összegezte, hogy követelte a börtönből a foglyok kiszabadítását, iratokat dobált ki az utcára, részt vett a szovjet hősi emlékmű lerombolásában, a kommunisták elpusztítására hívott fel. A börtönből az őrség lefegyverzésekor fegyvert is szerzett. Ismert volt a szovjet tiszték előtt is, hogy a háborús emlékművek megrongálása Magyarországon büntetendő cselekményt képezett.³⁹⁴ Ezért minden egyes iratban, így Bihari anyagában is aláhúzták az olyan megállapításokat, hogy részt vett a szovjet hősi emlékmű lerombolásában.³⁹⁵ Az erőszakos, garázda tettekre utaló megfogalmazások gyakoriak. Ezzel a bűnözői magatartást kívánták alátámasztani, ami azonban a később perbefogottak esetében ritkán nyert bizonyítást.

Csóka Sándor kihallgatásáról készült feljegyzésből alig tudunk meg róla valamit. Az 1928-ban Nyírbátorban született, magyar, középparaszti családból származó, párton kívüli, nő, korábban autószerelőt 1956. november 8-án vették őrizetbe, és ő is 13-án került Ungvárra. November 23-i kihallgatásán Csóka saját ellenforradalmi szerepéről azt vallotta, hogy Nyírbátorban egy ismeretlen magyar katona kezdeményezésére

³⁹³ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 45-46. p

³⁹⁴ 1947. évi XIX. tv.

³⁹⁵ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 48. p.

drótkötéssel körülkötötte a szovjet emlékmű talapzatát, egy traktorral ledöntötték, majd szétverték az emlékművet. Október 26-án részt vett a városi nagygyűlésen, ahol bevásztották a városi tanácsba. A lázadók közigazgatási szerveinek kialakításában, a hazafiak letartóztatásaiban, megverésében nem vett részt, fegyvere nem volt, nem tudja sem a lázadás okát, sem annak értelmét. A saját nyilatkozatain kívül Csókára sem volt semmilyen anyag. Vele kapcsolatban kihallgatójának az volt a véleménye, hogy Csókát át kell adni a magyar hatóságoknak további nyomozásra.³⁹⁶

Komár József 1914-ben született Pócsperiben, apja, Komár János földműves volt. Komár anyagában nem voltak személyi okmányok, így személyes adatai hiányosak. Mint fontos tudnivalót kihallgatója írásba foglalta, hogy magán kocsijavító műhelye volt. November 13-án érkezett a Szovjetunióba, ahol három feljegyzést készítettek róla. A sorrendben az első november 22-én készült, és azzal kezdődik, hogy a Horthy-rezsim alatt csendőr törzsőrmester volt, és büntető ügyeket vizsgált. Ezt alátámasztó bizonyítékot nem említ. 1956. november 9-én nyírbátori rendőrök vették őrizetbe lakóhelyén. Ellenforradalmi magatartása abban merült ki, hogy október 28-29-én a nemzetőrség vezetőjeként automatikusan a községi forradalmi bizottmány tagja is volt. A nemzetőrség 4 puskát és 40 db lőszert kapott, de ezzel kapcsolatban a feljegyzés összeállítója megállapítja, hogy fegyvert senki sem használt, mert azokat Komár elzárta, később pedig leadta a rendőrségen. Komár vallomásából kihallgatója átvette a községben történt rendbontásra vonatkozó részt.³⁹⁷ A feljegyzés azzal zárul, hogy hivatkozik a hozzá csatolt igazolásra, amelyet a (Magyarországról érkezett) személyi anyagából vett ki. Ezt a hozzá csatolt igazolást, vagy feljegyzést Micuk ezredes, a nyíregyházi KGB tanácsadó írta, ez a Komárra terhelő adatok felsorolása. Azt tartalmazza, hogy Komár a Horthy-rendőrség nyomozója volt, korábban röpcédulákat terjesztett, amelyekben a fennálló rendszer megdöntésére uszítottak. Lakásán kulákok gyűltek össze és hallgatták a Szabad Európa rádió adásait.³⁹⁸ Az ellenforradalmi lázadás alatt a Pócspertri nemzetőrség parancsnoka volt, a kommunistákat agyonlövésselel fenyegette. Feltűnő, hogy a november 22-i feljegyzéshez képest Micuk ezredes beírta annyival, hogy Komár a Horthy-rendőrség tagja volt. Olyat nem írt, hogy büntető ügyeket vizsgált. Erre magyarázatul az szolgál, hogy ekkor szovjet kollégáikat

---

³⁹⁶ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 63. p.

³⁹⁷ Nemcsák János elhajtott a tsz-ből 17 disznót. A községben röplapokat terjesztettek, ezeken a tsz-ből való kilépésre szólítottak fel.

³⁹⁸ Az ilyen megállapítások arra utalnak, hogy a személyt a forradalom előtt már megfigyelés alatt tartották.

Ungváron segítette Végh György nyíregyházi államvédelmi vezető munkatársaival a kihallgatások kiértékelésében, további kihallgatások megszervezésében. Így társult hozzá a ki nem mondott gondolat, hogy a gyűlölt rendszer, gyűlölt elnyomószerve csak a becsületes, haladó gondolkodású embereket (kommunistákat) juttatott börtönbe, amikor büntető ügyeket vizsgált. A sorrendben a harmadik rá vonatkozó feljegyzés további terhelő adatokat sorol. A feljegyzés összeállítója³⁹⁹ a Tulej nevű ideiglenes tolmács azzal kezdi, hogy átnézte a Komár József ügyével kapcsolatos anyagokat.⁴⁰⁰ Ezekben az iratokban pedig az állt, hogy 1945-ig csendőrként szolgált, az elmúlt időszakban kulákokkal együtt rendszeresen hallgatta a Szabad Európa rádió adásait. Visszasírta a régi rendszert és az ellenforradalom alatt Pócspetri nemzetőrségének parancsnoka lett. Megfenyegette a kommunistákat. 1938-ban megpróbált elhelyezkedni a rendőrségnél, de ez nem sikerült neki, ezért 1939-ben a csendőrségnél helyezkedett el, csendőriskolát végzett. 1941-ben Horthy személyes testőrségében szolgált. 1942-ben a kolozsvári csendőrség nyomozó osztályára került. 1945-ben került át a rendőrséghez, ahol rövid ideig nyomozóként dolgozott, majd a „felszabadulás” után a községben volt rendőr.⁴⁰¹ A puccs idején a nemzetőrség parancsnokává választották. A meg nem nevezett iratok között volt Komár vallomása is, mert ezt követően egyes szám harmadik személyben tartalmazza a feljegyzés, hogy bár 1956. november 5-én a nemzetőrség részére fegyvert kapott, de Komár a puskák zárszerkezetét a lakásán tárolta. A kommunista párttagok közül senkit sem fenyegetett, ellenkezőleg, őrizte az állampolgárok vagyonát.⁴⁰²

Dr. Marján György 1899-ben Nagyállóban született. 1945 előtt ügyvéd, majd járásbíró volt. 1944-től tagja volt a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetségnek. Nagyállóban, mint hadigondozó tiszt tevékenykedett, s bár segítőkész embernek tartották, egy tanúvallomás alapján 1945 novemberében gyanúsítottként hallgatták ki, majd dossziét nyitottak rá. A vele szemben indított büntetőeljárást Berey Gyula Kovács tanúvallomása alapozta meg. Berey az ő KABSZ tagságáról az ezt firtató államvédelmiseknek azt vallotta, hogy a szervezetbe akarata ellenére, Marján ráhatására lépett be, mert vonakodása esetén, újra behívták volna katonának. Mások, mint Lévy Elemér járásbírósi végrehajtó és Algay György járási jegyző, nagyon segítőkészek,

---

³⁹⁹ A készítés szó helyett ez a helyesebb, jobban is szemlélteti keletkezésének körülményeit.

⁴⁰⁰ Ekkor több, korábban a magyarországi állambiztonsági szerv eljárásában keletkezett iratot tanulmányozhatott át az irat készítője.

⁴⁰¹ Ezek az adatok az állambiztonsági szerv adatai voltak, a volt csendőrökről külön kimutatásokat készítettek.

⁴⁰² KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 127-130. p.

kevés pénzért dolgozó ügyvédnek, e miatt valamennyi szegény ember ügyvédjeként jellemezték Marjánt, ilyet róla nem is tudtak feltételezni, de mindez kevés volt a büntetés elkerüléséhez,⁴⁰³ akit e miatt öt hónapra internáltak. Szabadulását követően Nyírbátorban lakott, és az ügyvédi kamarában gépiróként dolgozott. A forradalom után, november 11-én tartóztatták le. Anyaga mellett is Micuk ezredes feljegyzése szerepel. Ez másnap 1956. november 12-én kelt. E szerint a Szabolcs megyei Nagykállóban 1899-ben született jogász doktor, korábban a fasiszta párt tagja volt, és szolgált a Horthy-hadseregben. Az ellenforradalmi lázadás alatt az ideiglenes forradalmi bizottmány tagjaként listát állított össze a kommunistákról és a pártaktívákról, akikkel le akartak számolni. Megszervezte, hogy Nyíregyházáról a felkelőknek fegyvert szállítsanak. Az állambiztonsági munkatársak lakásaiba volt fasiszták családjaikat telepítette be. Egyik kezdeményezője volt annak, hogy Nyírbátorban polgári burzsoá pártokat hozzanak létre. A keletkezés ideje egybe esik a deportálás dátumával, így ez a feljegyzés is a nyíregyházi börtönben készülhetett, a deportáltak útba indítása előtt.⁴⁰⁴ Marján Györgyöt is november 12-én vitték el. Róla 1956. november 22-én készítettek feljegyzést. Személyazonosságát az iratai között volt személyi igazolványa, katonakönyve és levelei alapján állapították meg.⁴⁰⁵ Kihallgatásakor úgy vallott, hogy a felkelés idején távollétében választották meg a forradalmi bizottmány tagjává, ahol csak az volt a feladata, hogy bért számfejtсен és átvegye az állampolgári beadványokat.⁴⁰⁶ Ismerve a forradalom alatt létrejött szervezetek ez a kijelentés nem állta meg a helyét, ez inkább a jogi végzettségű Marján védekezési taktikájának lehetett a része, de mások is hivatkoztak így saját tagságukkal kapcsolatban. Rá vonatkozóan is küldtek ki az állambiztonságiak iratokat. Így került be anyagába az, hogy 1945-ben elítélték a frontharcosok szövetségében való részvételért. Magyarozatként hozzáfűzték, hogy a szervezet tagjait Szálasi támogatásáért ítélték el. Ezek a kitételek későbbi büntetőperében nem szerepeltek. Marján György kihallgatása is a résztvevők és a történetek időrendi felsorolására irányult. A kihallgatások központi témái a fegyverhasználat, kommunisták meggyilkolása, üldözése voltak. Az erre vonatkozó kérdésre a kihallgatott Marján frappáns választ adott. Azt mondta, hogy egy rendőrnél látott egy olyan listát, amelyen azok nevei szerepeltek, akiknek volt vadászfegyverük, és akiket fegyverrejtegetéssel gyanúsítottak. Marján a kérdésre nem tagadta meg a

---

⁴⁰³ ÁBTL 3.1.9., V-51438, 3-13. p.

⁴⁰⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 107. p.

⁴⁰⁵ Uo. 116. p.

⁴⁰⁶ Valójában a közigazgatás vezetésével bízták meg.

válaszadást, de nem a várt személyeket sorolta fel, hanem a rendszer haszonélvezőit, akik abban az időben, mint megbízható személyek birtokolhattak vadászfegyvert.⁴⁰⁷ Az orosz nyelvű szöveg ugyan személytelenül említi, hogy a felkelés időszakában létrehozták a Kisgazdapártot és a Szociáldemokrata Pártot, de ezzel is Marján felelősségét kívánták hangsúlyozni. Marján a nemzetőrség felfegyverzőit nem nevezte meg. A feljegyzés kiemeli, hogy a városban nem voltak gyilkosságok. Ezt is Marján mondhatta védekezésül, hogy tompítsa a terhére rótt cselekmények súlyát. 1957. február 18-tól letartóztatásáig közbiztonsági őrizetben, majd szeptember 8-tól 1958. február 13-ig előzetes letartóztatásban volt. Első fokon, Marján Györgyöt a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvétel büntette miatt egy év börtönre ítélték, végrehajtásában 3 évre felfüggesztve,⁴⁰⁸ amit fellebbezés folytán a Legfelsőbb Bíróság hat hónapra mérsékelte.⁴⁰⁹

Marofka Imre 1930-ban született Újirázon. Orosz nyelvet tanított a nyírbátori gimnáziumban. November 11-én lakásán tartóztatták le magyar államvédelmissek. Őt is elkísérte a letartóztatásakor elvett személyi igazolványa, párttagsági könyve, magánlevelezése. Eljárás ellene nem indult. A róla szóló feljegyzés védekezésének rövid összefoglalása. Ez alapján forradalom alatti magatartása bizonytalan, kijelentéseinek valószínűleg az ellenkezője lehetett igaz. Marofka a nyírbátori tömegtüntetésen felszólalt, de csak a rend fenntartására, a bűnözők és a részek elleni fellépésére szólított fel. A diákok felfegyverzése és nemzetőrségbe sorozása ellen érvelt. Ő a szovjet katonák kivonását nem követelte, csak azt kérte, hogy ne legyen vérontás. Vallomása szerint, miután tudomást szerzett a tervezett tüntetésről és az emlékmű ledöntésének szándékáról, ezeket jelentette a pártbizottságnak. A kihallgatók a személyes körülményeket, bűnösséget megalapozó, azt erősítő hatásuk miatt szerepeltették az iratokban. Tudták, érezték ezt a gyanúsítottak is, ezért saját védelmükre ők is gyakran hivatkoztak ilyenekre. Marofka ezért mondta, hogy apja a munkáspárt tagja, tsz-tag volt, unokatestvére pedig Moszkvában, a magyar követség művelődési osztályán dolgozott. A forradalmi testületbe kerüléséről pedig úgy nyilatkozott, hogy távollétében a gimnazisták választották be a Forradalmi Bizottságba. Ő azonban a bizottságban is csak a rend betartása mellett érvelt és az ellen volt, hogy az (a bizottság) katonai ügyekbe avatkozzon.

---

⁴⁰⁷ A listán szerepelt Drabik Mihálynak a pártszervezet titkárának, valamint egy Novák nevezetű párttagnak a neve is.

⁴⁰⁸ ÁBTL 3.1.9., V-51438, 5/28.

⁴⁰⁹ DIKÁN, 1994, 47-49. p.

Az erőszakkal létrehozott termelőszövetkezetek feloszlását követelők is bűnösökké lettek. Ezért állíthatta Marofka, hogy ő személy szerint azt javasolta, hogy hozzanak létre lenini kolhozokat, mint a szövetkezés legjobb formáit. Ez teljesen valószínűtlen. Egy ilyen vélemény hangoztatása az indulatos paraszti tömegek előtt könnyen bajba sodorhatta volna a szónokot.⁴¹⁰

Pócsfalvi-Szkiba⁴¹¹ György 1912-ben született Máriapócson, paraszti származású, párton kívüli, november 10-én tartóztatták le Máriapócson a magyar állambiztonságiak. Földmérőként dolgozott a vásárosnaményi földhivatalban. Rövid anyagot az ÁBTL-ban is találtam róla. Ebből kiderül, hogy 1945 előtt főjegyző volt Pócspetriben, de a rendőrhatal után⁴¹² büntetésből áthelyezték Máriapócsra jegyzőnek. Ettől kezdve az állambiztonságiak a forradalom kitöréséig figyelték, erről Nagy István államvédelmi főhadnagy feljegyzésben számolt be.⁴¹³ A november 12-én deportált Pócsfalviról november 22-én állította össze feljegyzését kihallgatója. A megállapítások között aláhúzva szerepel, hogy a községi forradalmi bizottság elnöke volt. A feljegyzés összeállítója szerint a bizottság gyakorlati tevékenysége abban állt, hogy nemzetőrséget szerveztek, ehhez Nyírbátorban a katonáktól szereztek 4 db. puskát és 40 db. lőszert. A községben letartóztatások nem voltak. Pócsfalvi kihallgatása során megnevezte Garai és Nagy Mihály nevű máriapócsi lakosokat, akik megverték Lengyel Pált, a kultúrház igazgatóját, Tom Gyulát, az öregek otthonának vezetőjét és Papp Pétert, a községi pártszervezet titkárát. Ezen kívül a községi tanács épületéről ők verték le a csillagot és a cégtáblát. Pócsfalvi is azon kevesek közé tartozott, akit elkísért személyi igazolványa, katonakönyve és magánlevelezése, ezért személyazonosságát meg tudták állapítani. Az ő anyagához is csatolták az őrizetbe vételekor készült, terhelő adatokat tartalmazó feljegyzést,⁴¹⁴ amiből vallomására tudunk visszakövetkeztetni. A róla szóló összeállítás utal második kihallgatására. Mivel ilyen sincs az irattárban, ez is magyar nyelvű, Magyarországon készült kihallgatási jegyzőkönyv lehetett, amely

---

⁴¹⁰ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 39-40. p.

⁴¹¹ Nevét Pocsfalvi-nak írták.

⁴¹² 1948. június 3-án, a Jézus Szíve litániát követően Pócspetri falu lakói a templomtól a szomszédos előljárósági épület elé vonultak, hogy tiltakozzanak iskolájuk elvétele ellen. A kivezényelt rendőrök közül az egyik puskája elsült és halálosan megsebesítette magát. Az esetet gyilkosságnak minősítették és a büntetéssel a jegyzőt és a plébánost vádolták meg.

⁴¹³ ÁBTL 3.1.5. O-16654/41, 10. p.

⁴¹⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 119. p.

visszakerült a magyar belügyi szervekhez. Ezek a máriapócsi események⁴¹⁵ Pócsfalvi előadásában. Vallomását kételkedve fogadták. Ennek az lehetett az alapja, hogy a magyar ÁVH-sok által készített, szigorúan titkos feljegyzés szerint, őt az állambiztonsági szervek fasisztaként tartották nyilván. Hogy ennek volt-e, és ha igen, akkor mi volt az alapja, arra a feljegyzés nem tér ki. Az irat megfogalmazása szerint az ellenforradalmi lázadás idején aktív provokatőrnek bizonyult, és a felkelők az úgynevezett forradalmi bizottmány elnökének választották. Ebben a tisztségében megszervezte a fegyverszállítást,(ez aláhúzva) felszólította a felkelőket, hogy számoljanak le a kommunistákkal, aminek következtében őrizetbe vették Tom Gyula elvtársat, a pártszervezet titkárát, akit a lázadók gyűlésére hurcolták, és ott összeverték. Pócsfalvi utasítására a községi tanács épületében pogromot tartottak.⁴¹⁶ Eljárás ellene nem indult, 3 hónapot töltött közbiztonsági őrizetben.⁴¹⁷

Ruha József 1919-ben született Nyírbátorban. Hat osztályt végzett, pártonkívüli, Nyírbátorban a saját lakásában tartóztatták le 1956. november 6-án. A visszaadó lista szerint: A városi tanács⁴¹⁸ tagja volt Nyírbátorban. A rádión keresztül felhívást tett közzé a szocialista rendszer megdöntésére. A Nyírbátori Községi Nemzeti Tanácsba választották be a munkásság részéről.⁴¹⁹ Ungváron róla is csak feljegyzést készítettek. Ruhát is elkísérték a Magyarországon keletkezett iratai. A munkás családból származó, pártonkívüli, cipész foglalkozású, nős emberről anyagában az szerepel, hogy 1951-ben a Debreceni Katonai Bíróság 8 hónap javító munkatáborra ítélte.⁴²⁰ Ez a büntetett előéletre vonatkozó adat nem saját bevallásból került anyagába, hanem a magyar hatóság nyilvántartásaiból vették át. Ruha József a növényolajüzemben dolgozott. Cselekményeiről egy 1956. november 12-én készült összefoglaló feljegyzés szól. Ugyanaznap deportálták a Szovjetunióba, így a róla készült orosz nyelvű feljegyzés csak a magyar nyelvű iratok kiértékelésére szorítkozott. Ebből kiderül, hogy a

---

⁴¹⁵ A máriapócsiak Benei Bényei Péter javaslatára október 23-24-én Nyírbátorba mentek, hogy részt vegyenek a városi forradalmi bizottmány ülésén, tájékozódjanak és iránymutatást kapjanak. Visszatérve a községi iskolában ideiglenes végrehajtó bizottságot alakítottak, részvevői később részben a forradalmi bizottmány tagjaivá váltak. Az ülés után Gárdos Péter nagygyűlést szervezett, amelyen Dömör Sándor görög katolikus pap szólalt fel. Garai Nagy Mihály és ifj. Sós Endre máriapócsi lakosok megverték Lengyel Pált és Tóth Gyulát, a község korábbi párttitkárát.

⁴¹⁶ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 47. p.

⁴¹⁷ DIKÁN, 1994, 209. p.

⁴¹⁸ Községi Nemzeti Tanács

⁴¹⁹ DIKÁN, 1994, 20.p.

⁴²⁰ Egy bűncselekmény elkövetőjét fedezte, aki rendőrnek adta ki magát.

forradalmi bizottság tagja volt, október 28-án Nyírbátorban, a rádióban⁴²¹ beszédet mondott és a fennálló rendszer megdöntésére hívott fel. Ruhát igen hamar őrizetbe vehették, mert a feljegyzés november 3-i kihallgatásáról tett említést. Őt nem sokat faggatták, róla alig írtak valamit. Látszik, hogy csak az ÁVH által korábban felvett jegyzőkönyvek tartalmát elemezték, ebből vettek ki részeket. Kihangsúlyozták, hogy szolgált a fasiszta hadseregben és 1941-től 1944-ig a szovjet hadsereg ellen harcolt. Forradalmi szerepéről saját korábbi vallomása alapján azt írta le a szovjet KGB-s tisztt, hogy *„1956 októberétől a lázadók városi bizottságának tagjaként egy városi nagygyűlésen mikrofonba beszélt, de hogy mit, arra nem emlékszik. Nem lehet tudni volt-e fegyvere, de inkább nem volt. Az ellenforradalmi bizottság munkájában nem vett részt, Ruhára vonatkozó anyagok a vallomásán kívül nincsenek.”*⁴²² Ruha Józsefet a munkásság képviselőjeként választották be a Nyírbátori Községi Nemzeti Tanácsba. A választáson felvett jegyzőkönyv záró részében az áll, hogy a népgyűlés alkalmával másokkal együtt Ruha felhívást intézett a lakossághoz, és a rendre, fegyelemre, békére és szeretetre kérte őket.⁴²³ Később ellene eljárás nem indult.

Simák Miklós kihallgatása november 30-án történt, ami 12²⁰-tól 14¹⁰-ig tartott, erről kézzel írt három oldalas jegyzőkönyv készült. Margitics Ivan Ivanovics tolmácsolt, akit figyelmeztetettek a hamis fordítással elkövethető bűncselekményre. A nyírbátori lakos Simák 1930-ban született Nyírbélteken, paraszti származású, pártonkívüli, hat osztályt végzett, 1956 nyarán 3 hónapra verekedésért volt büntetve. Alkalmi munkákat végzett a kertészetben. Azzal védekezett, hogy a forradalom alatt is itt dolgozott, a forradalmi cselekményekben nem vett részt, de kihallgatója akkor már tudott Simák tetteiről. Nyírbátorban a szovjet és magyar egységek tartóztatták le november 8-án a nyírbátori szovjet katonai emlékmű ledöntése miatt. Simák anyagában a feljegyzés készítője hivatkozik Micuk ezredes feljegyzésére.⁴²⁴ Szovjetunióbeli kihallgatásakor megerősítette azt a vallomását, amelyet még Magyarországon tett.⁴²⁵ Részben elismerte, hogy részt vett a nyírbátori szovjet katonai emlékmű ledöntésében, de közvetlen végrehajtójaként Csóka Sándort nevezte meg. Simák Miklósról sem voltak iratok, személyazonosságának megállapítására is csak saját elmondása szolgált.

---

⁴²¹ Helyesen hangosbeszélő. A kihallgatásokon alkalmazott tolmácsok magyar nyelvtudása hiányos volt, ezért gyakran helyettesítettek általuk ismeretlen szavakat ilyen módon. Ezt a szövegben később korrigálták is.

⁴²² KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 83. p.

⁴²³ DIKÁN, 1994, 20-21. p.

⁴²⁴ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 65. p.

⁴²⁵ Uo. 215-218. p.

Szabó Károlyt az 1930-ban Nyírbátorban született, nyírbátori lakos, pártonkívüli kisiparost társaihoz hasonlóan 1956. november 8-án tartóztatták le a szovjet katonai és magyar belügyi egységek, mert a börtön fegyverraktárából elvitt 3 puskát és egy pisztolyt. Egy rövid feljegyzés került elő róla, ami Szabó vallomásának, főleg védekezésének az összefoglalása. Szabó azért ment be a börtönbe, hogy a fegyvereket megszerző és lövöldöző fiataloktól elvegye azokat. Önvédelmi célból magánál tartott egy pisztolyt, amihez fegyvertartási engedélyt kapott. Később valamennyi fegyvert leadta egy honvédszázadosnak, erről elismervénye is volt. Tagadta, hogy a felkelésben részt vett volna, letartóztatásakor fegyvere már nem volt. Vallomását kivonatolták, oroszra fordították. Tartalmában megegyezik Tamarisz nyomozó előbb ismertetett megállapításaival. Szabó Károly vallomásával egyező vallomást tett Bihari István is. Szabó anyagában is megtalálható Micuk ezredes november 12-én írt feljegyzése. Ez azonban szöges ellentétben áll Szabó vallomásával. A szovjet tiszt szerint Szabó részt vett a nyírbátori börtön foglyainak kiszabadításában, lefegyverezte az őrséget, az ott lévő iratokat kidobálta az utcára. Rálőtt a börtönőrökre, az elvett fegyvereket átadta a felkelőknek.⁴²⁶

Tóth Imre, a Nyírbogdányban született, magyar nemzetiségű és állampolgárságú férfi 6 osztályt végzett. A pártonkívüli, nyírbogáti lakos származásához azt írták, hogy zsellér. Eredeti szakmája cipész volt, de 1952 óta az egyháznál harangozóként dolgozott. Ezt az irat készítője aláhúzta, mint valami terhelő bizonyítékot. November 9-én vették őrizetbe és társaival együtt, 13-án deportálták. November 23-án kihallgatták, ebből azt jegyezték le, hogy október 30-tól november 5-ig a lázadók községi bizottságának elnökének utasítására a községi rendőrség parancsnokhelyettesi tisztségét töltötte be. Fegyvere nem volt, letartóztatásokban, gyilkosságokban, illetve a hazafiak verésében nem vett részt. A kihallgató megjegyezte, hogy Tóthra vonatkozó (terhelő) anyagok nyilatkozatán kívül nem voltak. A Zimagyin aláírással készült feljegyzés a továbbiakban hivatkozik a Magyarországról érkezett magyar nyelvű feljegyzésre, amit 1956. november 16-án Nagy István állambiztonsági főhadnagy készített. Tóth ebben az időben már Ungváron raboskodott. A feljegyzés a nyíregyházi államvédelmissekkel kerülhetett a Szovjetunióba. Nagy István államvédelmi főhadnagy szervezetének feloszlata ellenére tovább dolgozott, megírta a szovjet kollégája által is hivatkozott feljegyzést. Ennek aláírásakor, rendfokozata előtt a megkülönböztető áv. rövidítést is alkalmazta. Abban azt közölte KGB-s munkatársával, hogy Tóth Imre a „felszabadulás”

---

⁴²⁶ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 28-31. p.

előtt a csendőrség főtörzsőrmestere volt. Az ellenforradalmi lázadás alatt pedig a nyírbogáti községi tanács élére állt és elűzte a kommunista munkásokat. Követelte, hogy a körzeti megbízott rendőr minden fegyvert adjon át neki és hagyja el az őrsöt. A kommunistákat pedig naponta háromszori létszámellenőrzésre kötelezte.⁴²⁷ Tóth Imre anyagában is megtalálható a deportálása előtt Magyarországon november 11-én lefolytatott kihallgatásának oroszra fordított jegyzőkönyve. Ebben Tóth tagadta az ellenforradalomban betöltött vezető szerepét, azt, hogy a nemzetőrségnek parancsnoka lett volna. A nemzetőrség szervezését elismerte, megnevezte segítőjét, Somogyi Árpádot, a forradalmi tanács elnökét, Vadon Pált, és helyettesét Kardos István tanítót.⁴²⁸ Feltehetően az ő vallomását is kiértékeltek a magyar államvédelmiek, mert másnap, november 24-én ismét kihallgatták. Ekkor részletesen beszámoltatták katonaidejéről, hogy 1943-tól 1945-ig tüzéreként szolgált és a szovjet hadsereg fogságába esett. Szabadulása után Nyírbogáton élt és csizmadiaként dolgozott felesége, Sinka Mária műhelyében. Később földet bérelt és gazdálkodott, majd 1951 januárjában belépett a termelészövetkezetbe. 1953-tól lett harangozó. Csendőri múltját tagadta. Október 29-én a nyírbogátiak megválasztották a nyírbogáti nemzetőrség elnökhelyettesévé, amelynek vezetője Vadon Pál volt. Egy Sipos nevű rendőr arra adott a nemzetőröknek parancsot, hogy szervezzék meg az üzletek és a község védelmét. Erre kaptak a határőröktől 4 karabélyt és 40 db lőszert, amit három nap múlva Sipos elvett tőlük. A Nyírbátori Járási Rendőrkapitányság 1957. szeptember 1-jén nyomozást rendelt el vele szemben, de elítélésére nem került sor.⁴²⁹

Vereczki Györgyöt, aki 1933-ban Papos⁴³⁰ községben született, 1956. november 13-án vitték el Nyíregyházáról. Iratai azonban a Nyíregyházáról elvittek anyagai között nem találhatók. Feltűnő volt, hogy róla tetemes mennyiségű irat készült. Ez egy kísérőiratból derült ki.⁴³¹ Ebben hivatkozás történt Micuk ezredes november 12-i feljegyzésére, ami azt jelzi, hogy útba indítása előtti napon a nyíregyházi börtönben róla is megírta a szovjet tanácsadó az összefoglalt bűnlajstromát. Ezt támasztja alá az is, hogy két magyar nyelvű kihallgatási jegyzőkönyvet is megemlít a kísérőlevél, valamint ezek orosz nyelvű fordításait is. Említést tesz még Vereczki saját kézzel írott, magyar nyelvű

---

⁴²⁷ KGB Archívum, 43-as fond, 1/8, 34. p.

⁴²⁸ Vadon Pált 1 év 6 hónap, Kardos Istvánt 1 év 4 hónap börtönre ítélte a Nyíregyházi Megyei Bíróság B.V. 1295/1957./6. számú ítéletével.

⁴²⁹ DIKÁN, 1994, 352. p.

⁴³⁰ Az orosz nyelvű iratokban több helyen Pozsonynak írták.

⁴³¹ Klímenko ezredes Kozlov alezredesnek Debrecenbe írt levele. Két magyar nyelvű jegyzőkönyv, ezek fordítása, valamint Ungváron november 15, 16, 20, 23, 24 és 28-án felvett kihallgatási jegyzőkönyvei szerepeltek benne.

vallomásáról és ennek orosz nyelvű fordításáról is. A további hivatkozott iratok a már Ungváron november 15, 16, 20, 23, 24 és 28-án felvett kihallgatási jegyzőkönyvei és más magyar nyelvű iratok voltak.⁴³² Verecki György iratainak egy részét a többi Szabolcs megyei deportáltak anyagától elkülönítve találtam meg. Ezek az 1956. november 16-i, 24-i, és 29-i kihallgatási jegyzőkönyvek és egy 21-én, az azt megelőző kihallgatások alapján összeállított feljegyzés. A saját kézzel írt vallomását, a nyíregyházi két kihallgatási jegyzőkönyvét, valamint néhány Ungváron felvett jegyzőkönyvet nem találtam meg. Ezek kerülhettek vissza Magyarországra. Anyagát értelemszerűen különítették el, neki a Szabolcs megyei történésekhez semmi köze nem volt. A november 16-i, ungvári kihallgatásán elmondatták vele elfogásának körülményeit. Innen tudjuk, hogy november 10-én, szombaton ebéd után házuk előtt megállt egy autó, abból kiszállt két orosz katona és négy civil ruhás magyar ember, megkérdezték, hogy hívják, majd letartóztatták. Nyíregyházára vitték, két nap után Ungvárra került. Egyedül az ő esetében szerepel az, hogy Nyíregyházán ketten hallgatták ki, ugyanazok, akik letartóztatták.⁴³³ Kihallgatása magyarul folyt, erről jegyzőkönyvet vettek fel. Még aznap, november 10-én „kihallgatói kérésére” tizenhat oldalon keresztül ceruzával, saját kezűleg leírta vallomását.⁴³⁴ Verecki György értékes foglya volt az állambiztonságiaknak. 1953. november 10-én vonult be sorkatonai szolgálatra a határőrséghez. A kor szokásának megfelelően az ország másik végére, az osztrák határhoz helyezték, a Szombathely melletti Felsőcsatárra. A szülei után vágyódó fiút nem engedték haza látogatóba, ezért – jellemzése szerint – fegyelmezetlen, izgága volt.⁴³⁵ Hogy közelebb kerüljön szüleihez, Vereckinek az volt a terve, hogy a határőr laktanyába irat kanadai rokonával egy levelet. E miatt pedig, mint nyugati kapcsolattal rendelkező megbízhatatlant, át fogják helyezni a szülőfalujához közel eső szovjet határra.⁴³⁶ A terv megghiúsulhatott, mert egy vasárnapi kimenő alkalmával, 1955. július 31-én katonatársával átszökött a határon.⁴³⁷ Ettől fogva körözték, de azt is feltétezték,

---

⁴³² KGB Archívum, 43-as fond, 1/21, 35. p.

⁴³³ Kihallgatóinak neve nem ismert.

⁴³⁴ Az önvallomások jelentős időt spóroltak a kihallgatóknak, a tizenhat oldalnyi vallomás egész éjszakáját is igénybe vehette Vereckinek, ami a fogva tartással szembeni pszichés nyomást is erősítette. Ennek megtagadása biztos verést eredményezett. Ezt elolvasva további célirányos kérdésekkel lehetett a kihallgatást folytatni.

⁴³⁵ ÁBTL 3.1.5., O-9958, 18. p.

⁴³⁶ Uo. 28. p.

⁴³⁷ Verecki szerint Sipeki István nevű társával berúgtak. Sipeki amiatt, hogy nem kapott eltávozást, elhatározta, hogy átszökök Ausztriába. Vereckit is hívta magával. Mivel Verecki nem akart vele tartani, ezért Sipeki pisztollyal kényszerítette a dezertálásra.

hogy a nyugatiak megkísérlik beszervezni.⁴³⁸ Vereczki ezt követően kalandos körülmények között egy németországi gyűjtőtáborba került. Kanadában élő nagynénje ki akarta magához vitetni, de ő a Nagy Imre-kormány felhívására úgy határozott, hogy hazatér. Amerikai hírszerzők dobták át a magyar határon, előtte rövid kiképzést kapott tőlük. Feladata szerint Budapesten, Győrben és Szombathelyen kellett lefényképeznie a szovjet harci gépeket, tankokat és páncélozott járműveket, szovjet és magyar laktanyákat, repülőtereket, katonai autókat és rendszám táblájukat. Münchenbe kellett volna vinnie egy a forradalmárok oldalára átvált szovjet katonát. Kórházakat, a szétrombolt Nemzeti Múzeumot is le kellett fényképeznie. Megbízóitól nemcsak fényképezőgépet, hanem egy pisztolyt 7db tölténnyel, és 300 schillinget is kapott. November 12-ig kellett volna visszatérnie Münchenbe. Magyarországra október 31-én érkezett meg több ügynöktársával együtt. Itt Vereczki különvált, és autóstoppal szülőfalujába Paposra ment, ahova november 3-án érkezett meg. Útközben pisztolyát Debrecenben elvették tőle a forradalmárok. Vereczkit szülőfalujában katonaszökevényként, disszidensként tartották számon, ezért felbukkanása nem maradhatott titokban, a helyi besúgóhálózaton keresztül a nyíregyházi ÁVH is értesült róla. Erre az utal, hogy letartóztatásakor nem tartottak nála házkutatást. Ügynöki mivoltát le is tagadhatta volna, de a Németországban kapott fényképezőgépet édesanyja kivitte a már gépkocsiban ülő fia után. Lehet, hogy az utána küldött fényképezőgép miatt vallott részletesen beszervezéséről.⁴³⁹ Kihallgatóit nagyon érdekelte, hogy feladatát végrehajtotta-e, és ha igen hogyan. Valamennyi kihallgatásán megkérdezték ezt, de mindig azt válaszolta, hogy nem is volt szándékában kémkedni, csak a szüleihez akart hazamenni. Vereczkit külföldre szökés btt-ben, halmazzatban hűtlenség és tiltott határátlépés btt-ben 12 év börtönre és 6 év egyes jogok gyakorlásától való eltiltásra ítélte a Budapesti Katonai Bíróság zárt tárgyaláson 1957. május 28-án. Kötelezte még 300 schillingnek és 50 márkának a forintban számított értékének megfizetésére is.⁴⁴⁰ A Budapesti Katonai Bíróságot sem érdekelte Vereczki ungvári fogsága, az ítélet esetében november 10-től tartó előzetes letartóztatásról szól, ezzel mintegy a magyar eljárás részének tekintette a deportálással érintett időszakot.

Ahogy általános volt a szovjet és a kádári ideológiában az a nézet, hogy a magyar 1956-os forradalmat Nyugatról szervezték, olyan elfogadott a magyar történetírásban az, hogy ez minden alapot nélkülöző propagandafogás volt. Az ÁVH a forradalom előtt

---

⁴³⁸ ÁBTL 3.1.5., O-9958, 18. p.

⁴³⁹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/14, 147-154, 299-301. p

⁴⁴⁰ ÁBTL 3.1.5., O-9958, 34. p.

több kémpert konstruált, de ez a forradalom után már nem vált általánossá. Ugyanakkor azt is el kell ismernünk, hogy az ÁVH-s paranoiának volt racionális alapja. Az általam bemutatott eset már a forradalom kirobbanása után történt, így arra nem volt alkalmas, hogy ezzel a forradalom Nyugatról való szervezését, kiobbantását igazolják, arra viszont igen, hogy a nyugati hírszerző tevékenység létezését bizonyítsák.

5.3. A deportáltak visszatérése

A deportáltak december 5-én érkeztek vissza Nyíregyházára. Nevüket az „*Azon magyar állampolgárok anyagai, akik Miskolcra és Debrecenbe voltak átszállítva*” című dosszié tartalmazza.⁴⁴¹ Az irattári példány egy dátum nélküli gépelt másolat. Ebből a csoportból hiányzott Rácz István. Őt valamiért forradalmár társaitól elkülönítették, ügyét külön kezelték, vizsgálták. Az is elképzelhető, hogy már ekkor idegösszeomlást kapott, de gyógykezelésére utaló adat csak a későbbi büntetőeljárása során merült fel. Neve az Ungváron kórházi kezelésben részesültek névsorában nem szerepel. A visszaszállítás idejére a névsoruk mellé rendezett irat ad támpontot. Ezen a kíséret tagjait tüntették fel, és a szövege szerint december 4-én szállították őket Debrecenbe, a repülőtérre.⁴⁴² Ennek valószínű oka, hogy itt működött a magasabb szovjet katonai egység. Így a december 5-i nyíregyházi átadás lehet a valószínű. A magyar levéltárakban található nyomozati anyagban a korábban ismertetett, formailag megszűnt ÁVH tagjai által felvett jegyzőkönyveket időrendben az 1956. december 12-én készültek követik. Ekkor a kihallgatottak már visszatértek kényszerű szovjetunióbeli fogságukból és ismét a nyíregyházi börtönben tartózkodtak. Ezekon sincsen fejrész, a jegyzőkönyv végén a kihallgatott aláírásán kívül más aláírás nincs. „*Férjét Ungvárra vitték el, ahonnan 1956. december 5-én hozták vissza Nyíregyházára s később, 1956. december 19-én engedték szabadon.*”⁴⁴³ Ekkor a foglyok már több mint egy hónapja voltak „letartóztatásban.” szovjetunióbeli kihallgatásukról egyetlen egy írásos bizonyítékot sem találtam a magyar levéltárakban, irattárakban.

A nyíregyházi börtönben elvégzett újabb kihallgatásokra azért került sor, mert a Szovjetunióban felvett jegyzőkönyveket nem kapták meg a magyar belügyisek, csak annak tartalmát ismertették velük szovjet kollégáik. Az ismételt kihallgatásokon feltett

---

⁴⁴¹ KGB Archívum, 43-as fond, 1/12, 46-47. p.

⁴⁴² A túlélők visszaemlékezései alapján bizonyos, hogy a nyíregyháziakat egyenesen a nyíregyházi börtönbe vitték, ők nem jártak Debrecenben.

⁴⁴³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

kérdések és az ezekre adott válaszok alapján készült jegyzőkönyvek már a magyar hatóság eljárásának részévé váltak és ezt később már fel tudták használni. Tulajdonképpen ezek a decemberi kihallgatások kötötték össze a szovjetunióbeli eljárásokat a magyarral.

Később, az 1957 elején indult büntetőeljárás során – igaz, hogy csak az ügyészi szakban – a kihallgatottak több alkalommal tettek utalásokat ungvári fogvatartásukra. „1956. nov.3-án du.-i órákban én Simon Lajos av. fhdgy. őrizetbevételére vonatkozóan utasítást nem adtam. Ungváron Kabaitól értesültem arról, hogy ezt a személyt ő vette őrizetbe és kísértette be a rendőrfőkapitányság fogdájába.”⁴⁴⁴ Ezeknek az lehetett az értelme, hogy a kihallgató ügyészekkel ezt tudassák, mert a büntetőeljárás során a nyomozóhatóság ezzel érdemben nem foglalkozott, igyekeztek elhallgatni, eltitkolni. Az 1956. novemberi, decemberi fogvatartást nem is akarták az előzetes letartóztatásba beszámítani. A forradalmárok elfogása, elvitele azért sem kaphatott akkor megfelelő publicitást, mert minden elemében jogszerűtlen volt. Ez a legfőbb magyarázata annak, hogy a későbbi perek irataiból az idevágók teljességgel hiányoznak. Hozzá tartozik ehhez az is, hogy az 1957-ben megindított büntetőeljárás során a gyanúsítottakkal titoktartási nyilatkozatokat is aláírtak.⁴⁴⁵ Ekkor a büntetőeljárás már több hónapja folyt. A nyilatkozat szerint, aláírója sem az ügyészségen, sem a bíróságon nem beszélhetett a vele szemben folytatott eljárásról. Ellenkező esetben 10 év börtönbüntetéssel számolhatott.

Így nem meglepő, hogy a Debreceni Katonai Bíróság ítéletében, a fogva tartott vádlottak esetében a fogvatartások beszámítása csak az 1957 elején végrehajtott előzetes letartóztatásokkal kezdődik. Ennek oka, hogy azt mindegyik szerv, kezdve a politikai nyomozó osztálytól, az ügyészségen át a bíróságig, tudta, hogy a deportálás jogszerűtlen. Számukra a legkényelmesebb magatartás, a hallgatás volt.

6. A büntetőeljárások megindítása

6.1. Adatszerzés

A forradalom leverésének időszakában a pártvezetés, az új kormány, illetve Kádár János részéről olyan nyilatkozatok hangzottak el, amelyekkel áthangolták a forradalomról

---

⁴⁴⁴ Szilágyi László vallomása. In: DIKÁN, 1993 b, 241. p.

⁴⁴⁵ Ilyen például Szilágyi Lászlóé, amelyet 1957. július 29-én vettek tőle. ÁBTL 3.1.9. V-145356, 177. p.

kialakult képet, a forradalmárok magatartásának megítélését. Így 1957 év elején az újjászervezett Politikai Nyomozó Osztály megkezdte a forradalom addig még felelősségre nem vont résztvevőinek felkutatását. Ehhez mozgósították, felhasználták a titkos ügynököket, operatív tiszteket, a honvédségnél az elhárítókat. Az államvédelmisek visszatérésekor a hatóságok adatgyűjtésével párhuzamosan a magalakult MSZMP alapszervezetek mellett a tanácsok⁴⁴⁶ is gyűjtöttek információt. Összeírták, hogy területükön kiket tartottak ellenforradalmároknak, milyen ellenforradalmi magatartásukat ismerik, erről szóló jelentéseiket megküldték a felsőbb pártszervezeteknek. Jól szemlélteti ezt az MSZMP mátészalkai intéző bizottságának jelentése, amelyet 1957 márciusában küldtek el a párt megyei vezetőségének.⁴⁴⁷ Nyíregyházán 1956 novemberében már szinte valamennyi üzemből érkeztek ilyenek az MSZMP Megyei Intézőbizottsága számára. Ezekből a pártvezetés kiegészíthette ismereteit a forradalmárok személyéről és tetteiről is.

6.2. Az ügynökhálózat felélesztése, kibővítése

A korabeli rendőri jelentések szerint Szabolcs megyében 1957 januárjában nem történt őrizetbe vétel, majd azt követően június hónapig 34 főt tartóztattak le.⁴⁴⁸ A politikai nyomozó osztály alapvető munkamódszerének tekintették az ügynöki felderítést, amely ekkor még alig működött. Országosan az 1957-ben fogva tartottak mindössze 5,2 %-a volt hálózati felderítés eredményeképpen letartóztatva. Az elrendelt hálózatépítés később eredményesnek bizonyult. A politikai nyomozó osztályok országszerte 1776 új hálózati személyt szerveztek be 1957 januárjától június 1-ig. Az összes ügynök 43%-a volt új, 50%-a pedig az ún. ellenséges kategóriához tartozott. Ez az 50% ölelte fel a forradalmi magatartásuk miatt fenyegetéssel beszervezetteket is.⁴⁴⁹ Fontos volt az események ismerete, de még fontosabb volt a koncepció megerősítése. Ehhez „bizonyítékok,” tanúvallomások kellettek. Ezek egyik kiindulópontja az 1956 év végi ÁVH-s kihallgatásokon megismert nevek voltak, de a tanúk felkutatására is kiválóan alkalmasnak bizonyultak a különböző ügynöki jelentések. A „Koltai” fedőnevű ügynök

---

⁴⁴⁶ Fekszti István, volt megyei tanácselnök visszaemlékezésében azt írja, hogy november 4-e után fő tevékenységük a politikai munkában az ellenforradalmi elemek és ellenforradalmi tevékenységük leleplezése volt.

⁴⁴⁷ DIKÁN, 1993 a, 9-27. p.

⁴⁴⁸ A feletteseknek küldött jelentést kritikával kell fogadnunk, mert írásbeli határozat ekkor sem minden esetben készült.

⁴⁴⁹ <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/1-1.pdf> (2008. 05.23.)

1957. január 24-én Szikra Mihály őrnagynak, a politikai osztály vezetőjének tett jelentést. *„Lupkovics György: F. hó 22-én beszéltem vele. Elmondta, hogy beszélt Szilágyival és tőle hallotta, hogy Kalló Ernőt, aki a Villanyszerelő Vállalatnál dolgozik, valamelyik éjszaka a lakásán keresték, de nem volt otthon. Kérdezte tudok-e erről. Szilágyi állítólag Pestre akar távozni, mert nem érzi itt magát biztonságban.”*⁴⁵⁰ Ez érthető is. A politikai nyomozók igen aktívvá váltak. Az adatgyűjtésnek híre ment, a megkérdezettek pedig gyakran tájékoztatták erről a célszemélyeket. A nyomozók azt is jól érzékelték, hogy a megfigyelték nem érezték magukat biztonságban, közülük ekkor néhányan már elbújtak, vagy emigráltak.

A központi utasítások alapján 1957 év elején a rendőrség Szabolcs-Szatmár megyében is hozzálatott az ügynökségek újjászervezéséhez. A Politikai Nyomozó Osztály felélesztette az ügynökhálózatot, valamint újabb és újabb beszervezésekkel bővítette. A beszervezetteket az ekkor már a fő bűnösöknek tekintett személyekre állították rá, elsősorban róluk gyűjtöttek információt. A forradalom több résztvevőjét ekkor szervezték be, őket forradalmár társaikra terhelő adatok gyűjtésével bízták meg. Az újonnan felállított politikai nyomozó osztály vezetője, Szikra Mihály őrnagy az Ungvárról visszazállított foglyok között is végzett beszervezést. Erről később keltezett rendőri jelentések árulkodnak.

Kabai Dezső beszervezését 6-os karton, titoktartási nyilatkozat és ügynöki jelentés hiányában is valósnak kell elfogadnunk.⁴⁵¹ Szemléletes adat, hogy a K-520-as számú körözési dossziét az „Áruló” fedőnévvel látták el.⁴⁵² Később nagy erőket mozgósítottak Kabai hollétének kiderítésére, hazacsalogatására, elfogására. Az évekig tartó titkos nyomozás, ügynöki munka során olyan tervet eszeltek ki, hogy Kabai volt barátját, a később beszervezett „Nyerges Péter” fedőnevű ügynököt Kelet-Berlinbe küldik, hogy Nyugat-Berlinből átcsalja Kabait egy találkozóra, ahol a keletnémet rendőrökkel majd elfogatják Kabait. A nyíregyházi nyomozók a terv kivitelezése előtt megpróbálták kideríteni, nem szervezték-e be ungvári fogsága alatt Kabait a szovjetek, és nem ők küldték-e Kabait tovább Nyugatra hírszerzőnek, mert ebben az esetben a terv kivitelezésétől elálltak volna, hogy ne keresszék a szovjetek szándékait.⁴⁵³

Az ügynökségek kiépítése, foglalkoztatása a hadsereg egységeiben éppen úgy zajlott, mint a civil szférában. A Pf. 6060. elhárító tisztjének „Szigorúan titkos” jelentése 1957.

---

⁴⁵⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 236. p.

⁴⁵¹ ÁBTL 3.1.5., O-11711, 135, 249. p.

⁴⁵² Uo. 286. p.

⁴⁵³ Uo. 242-243. p.

február 3-án kelt. A jelentést Pál Móricz adta, a név valószínűleg az informátor fedőneve. A jelentés az úgynevezett erősen jobboldali tiszteket sorolja fel. Gyuris főhadnagy elhárító tiszt értékeléséből kiderül, hogy maga az informátor is tagja volt az alakulat forradalmi katonatanácsának, ezért jelentése, mint első kézből származó pontos, megbízható. A jobboldalinak tartott tisztek⁴⁵⁴ felsorolásán kívül ügynök a külföldi rádióadások rendszeres hallgatóit sem mulasztja el megnevezni. Az informátort 1956. december 31-én a parancsnok Fejér alezredes személyi okokból eltávolította, így hírszerzési lehetősége megszűnt. Az elhárítónak szüksége volt értékes ügynökre, ezért úgynevezett kombinációval elérte, hogy az elbocsátott tiszt visszakerüljön eredeti helyére. Fenyegető hangvételű levelet íratott az elbocsátott informátorral, azzal zsarolva felettesét, ha nem veszi vissza, akkor a honvédelmi minisztériumban fogja őt bepanaszolni. A cselvetés hatásos volt, az informátort visszahelyezték állásába.⁴⁵⁵

Az FKGP újjászervezésében résztvevő, röpcédulákat terjesztő Zomborszky Györgyöt 1957. február 22-én szervezték be, „Puskás István” fedőnéven. Ott volt a szovjet emlékmű ledöntésénél, az FKGP alakuló ülésén a vezetőség pártírnoknak nevezte ki. A lakásán tartott házkutatás alkalmával 50 db kispuskalőszeret találtak nála. A beszervezést e terhelő adatok alapján végezték, ellene büntető eljárás nem indult. Iratok hiányában is valószínű, hogy e miatt vették őrizetbe, mert 1957. február 21-én saját neve alatt, mint Zomborszky őrizetes írt feljegyzést. Ebben jellemzi Demeter Pált, rokonát Zomborszki Jánost, Dr. Lupkovics Györgyöt, Mráz Pált, Kósa Andrást és Tomasovszky Andrást, olyan kispuska politikusokat, akikről addig is adatokat gyűjtöttek az állambiztonságiak, és később is mindent tudni akartak róluk.⁴⁵⁶ A felsorolás vonatkozott a forradalomban részt vettek megnevezésére, valamint egyéb ismerőseire is.⁴⁵⁷ Ezen kívül írt még barátairól, rokonairól, ismerőseiről is. Az iratban felesége karhatalmista rokona ugyanúgy helyet kapott, mint kisleány keresztnév, vagy felesége testvérei.

Egy 6 elemű végzett felsősímai szegényparaszt származású földművest terhelő adatok alapján 1957. április 4-én szervezték be a Nyíregyházán és környékén élő volt kispuska párti és szociáldemokrata vezetők ellenőrzésére.⁴⁵⁸ Keresztnevét megtartva, vezetéknevét foglalkozása alapján határozták meg. Jellemzése szerint „Kertész” ügynök

---

⁴⁵⁴ Haskó hdgy., Schwarz hdgy., az orvos, Péter hdgy., Árvai hdgy., Bertalan hdgy., Bakony hdgy., Dankó hdgy. és Lengyel hdgy. A külföldi rádiót ezen kívül rendszeresen hallgatta még Piczman hdgy., Marton hdgy. és Horváth hdgy.

⁴⁵⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 285. p.

⁴⁵⁶ Tomasovszky Andrásról feltűnően rosszakat írt, de ellenőrzésének oka írásából nem derült ki.

⁴⁵⁷ ÁBTL 3.1.2., M-18510, 55-59. p.

⁴⁵⁸ A felszabadulás előtt rendőr volt, de 1948-ban fegyelmi úton elbocsátották. 1956 októberében részt vett a megyei tanács mezőgazdasági osztályának irányításában.

igen aktív, semmi sem kerülte el a figyelmét.⁴⁵⁹ A környezetében élőkről az általa kifogásolt magatartásokat is jelentette, bár ezekre megbízást nem kapott.⁴⁶⁰ Munkáját 1959. július 28-án így értékelte tartótisztje, Farkas Imre r. hdgy. „*Ügynöki munkája során értékes felderítő munkát végzett Molnár Jenő volt ellenforradalmár ügyében, akit a bíróság kétévi börtönbüntetésre ítélt el. Ezen kívül megfigyelés alatt tartotta azokat a volt FKgP vezetőket és aktív tagokat, akik az ellenforradalom alatt újjászervezték a volt Független Kisgazda Pártot. Lupkovics György volt FKgP. elnök ellenforradalmár, ellenforradalmi tevékenységével kapcsolatosan olyan értékes adatokat derített fel, amely elősegítette a vizsgálati munkát.*”⁴⁶¹ Az ügynök három éven keresztül, munkája értékeléséig 93 jelentést adott. Ennek 50%-át tartótisztjei operatíván értékesnek találták. Munkája így hathatósan elősegítette az 1957-es vizsgálati munkát és a gyanúsítottak elítélését. A kihallgatást végzők így a gyanúsítottakkal szemben jelentős előnyre tettek szert, újabb és újabb kérdéseket tehettek fel nekik. A büntetőeljárás gyakorlatában a hosszú vizsgálati szakaszra, a feltűnően sok kihallgatásra ez is magyarázatul szolgál. „Kertész József” 1957. július 2-i jelentését a volt kisgazdapártiak tevékenységének szenteli.⁴⁶² Az ügynök beleolvadt a tirpák parasztok közösségébe, egészen közeli, sokszor személyes információhoz jutott. Így jelentette, hogy „*Dr. Lupkovics volt a vezetőjük, ő szervezte a gyűléseket és ő hozott azokra előre elkészített követeléseket a dolgozók nevében a kulákság javára, mely követelések között szerepelt a szovjet hadsereg azonnali kivonulása, a beadás eltörlése stb.*” Lupkovics társait is felsorolta, név szerint 13 főt. A megnevezettek közül ekkor Lupkovics Györggyel és Kósa Andrással szemben folyt büntetőeljárás. Részletesen beszámolt arról, hogy a forradalom idején kik és hogyan mozgósítottak a Kisgazdapárt melletti támogatásra. A nyomozás július közepén formálisan lezárult, de a gyanúsítottakra vonatkozó terhelő adatokra nagy szükség volt, ezért a „bizonyítékok” gyűjtése tovább folytatódott. Az ügynök, valódi nevén Nádasi József,⁴⁶³ maga is a Kisgazdapártban ténykedett a forradalom

---

⁴⁵⁹ ÁBTL 3.1.2., M-21320, 2-3. p.

⁴⁶⁰ Részletesen beszámol Hrenkó Istvánné tűzifa üzérkedéséről, valamint Tihanyi Zoltán röplapterjesztőkkel fennálló kapcsolatáról. A röplapokban a Kádár-kormány megbuktatását követelték, ezen kívül csoportjuk több intézménynek, szervezetnek írt gúnyos hangvételű leveleket. Hrenkóné munkahelyén Ibolyka nevű gépírósnővel sokszorosította az ügynevezett Hruscov miatyánkot. Hrenkó Istvánné ténykedését is vizsgálni kezdték, az ügynököt pedig ráállították Tihanyi Zoltánra.

⁴⁶¹ ÁBTL 3.1.2., M-21320, 312. p.

⁴⁶² Beszámol a kozák szobor ledöntésénél jelen volt Hrenkó Andrásról is. A nyíregyházi forradalmi események egyik központi eseménye volt a Malinovszkij szobor ledöntése. Ezért, aki itt részt vett, az már is gyanúba keveredett. Ügynök szerint a szóban forgó Hrenkó Andrászt csak azért nem hallgatták ki mindaddig, mert testvérei és rokonai magas funkciókat töltöttek be a pártban.

⁴⁶³ ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Kertész József” fn. ügynök 6-os kartonja.

kilenc napja alatt, volt egy TT pisztolya is, amelyet Izsák Istvánnak⁴⁶⁴ adott át, mert attól félt, hogy a szovjetek megtalálják nála a tanyáján. A forradalom alatt betöltött tisztségénél fogva közvetlen információkkal rendelkezett az eseményekről. *„...mivel a zűrzavart lecsillapítani és a választást folytatni tovább nem tudták Lupkovic felszólította a jelenlevőket kövessék a Városi Tanács elé, ahol zászlót bont a Kisgazdapárt, ezen a gyűlésen esett szó rólam, mint aki a parasztságot képviselte az ellenforradalmi tanácsban. Zomborszky János elmondotta, hogy én le lettem volna váltva, mivel Mudri András és még mások is azt állították, váltsanak engem azonnal le, mert a forradalom ügyét elárulom, mert kommunista érzelmű vagyok, ők engem és régebbi munkámat ismerik.”* Ekkor az ügynök a tényszerű adatközlésen túl nyilvánvalóan saját szerepét is más megvilágításba helyezve, igyekezett a maga számára kedvezőbb pozíciót elérni. Az ügynöki jelentés után intézkedésként egy példányt átadtak a vizsgálati osztálynak további felhasználás céljából. Amikor jelentéseinek is köszönhetően, a megfigyelt személyeket már elítélték, felelősségre vonták, ügynök új feladatot kapott, a tirpák parasztok termelőségvetkezeti ellenes tevékenységének felderítését. Ekkor már nem volt olyan aktív, mint 1957 és 1960 között, ezért a tartótisztje „elbeszélgetett vele.”⁴⁶⁵ A beszélgetés hatására tovább dolgozott, eredményes munkájának köszönhetően tartótisztjeinek egy újabb munkadossziét is nyitniuk kellett, amely a nagyszámú jelentések miatt rövidesen meg is telt.

Bodor Jenőt a nyíregyházi II. sz. Általános Iskola tanárát gyanúsítottként hallgatták ki 1957. március 6-án. A forradalmi eseményekről, résztvevőkről kérdezték. Válaszai között többekre tett terhelő vallomást, kiemelten a IV. sz. Általános Iskola tanárára, Szoboszlai Istvánra, akivel jó viszonyban volt, és tudott arról, hogy a Pedagógus Forradalmi Tanács vezetőjeként *„felügyelete alá helyezte Sallai elvtársnőt, aki az oktatási osztály vezetője volt, és az iskolák vonalán a 2 napos sztrájkot ő maga szervezte.”*⁴⁶⁶ Beszámolt arról, hogy a Városi Tanács erkélyéről kiket látott beszédet mondani, így megnevezte Dr. Molnár Jenőt, Kovács Bélát, Szilágyi Lászlót és Rác Istvánt. Ő is, mint oly sokan mások, elmondta, hogy nevezettek kérték a hallgatóságot, ne bontsák meg a város rendjét, nyugalmát, támogassák a nemzetőröket a rendezavarókkal szemben. Ezeket a tanúvallomásokat a vizsgálat során egyáltalán nem vették figyelembe, a mentő körülményeket, vallomásokat nem emelték be a per

---

⁴⁶⁴ Izsák a rendőrökkel együtt rendfenntartásban vett részt.

⁴⁶⁵ 1960. november 14-én ismertettek vele két tanúvallomást. Ezek szerint 1948-ban, amikor Kótajban volt rendőr őrsparancsnok, akkor 72 fonnal bántalmazott egy kommunistát.

⁴⁶⁶ ÁBTL 3.15., O-12760/a, 404-405. p.

anyagába. Szoboszlai szerint a tömeg bekiabálására Szilágyi és Rácz kijelentették, hogy kiszabadítják a politikai foglyokat. Az ilyen tanúvallomások újabb és újabb eljárásokat eredményeztek, újabb és újabb tanúvallomásokkal „igazolták” a gyanúsításokat.⁴⁶⁷

A Bodor Jenő által megnevezett Szoboszlai Istvánt⁴⁶⁸ április elsején egy hétre őrizetbe vette a rendőrség. Megbánást tanúsító, kétségbeesett hangvételű levele ekkor íródott. A megtört ember április 2-án saját kézzel írt feljegyzésében beszámolt a forradalom pedagógus résztvevőiről, arról, hogy közülük kik vonultak fel, kik tüntettek, kik voltak jelen a szovjet emlékmű ledöntésénél. Feljegyzése a törvényi kellékek hiányában sem önvallomásnak, sem tanúvallomásnak nem nevezhető, mégis sok információval szolgált a vizsgálóknak, amit fel is használtak az eljárásban. Említést érdemel, hogy Szoboszlai István is – mint több más tanú – leírta, hogy a tüntetéseken részt vettek párt és tanácsi funkcionáriusok is, megnevezte Orosz Ferencet a megyei pártbizottság oktatási-, valamint Nagy Sándort az agitációs propagandaosztály vezetőjét. A nyíregyházi eseményeken az említetteken kívül is nagy számban vettek részt pártfunkcionáriusok, tanácsi dolgozók. Így ők is első kézből szerezték információikat. Közülük csak azok szerepeltek a büntetőeljárásban tanúként, akik a vizsgálat koncepciójához illő terhelőt állítottak a gyanúsítottakra.

A tanúvallomások közül azoknak nagyobb a bizonyító erejük, amelyek közvetlen tudomásszerzésen alapulnak, és nem a közvetetten. Erről a vizsgált időszakban hatályban lévő, a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. tv. 54. § (1) bekezdése úgy rendelkezett, hogy *tanúként azt kell kihallgatni, akinek az ügyről, a terhelt körülményeiről, továbbá az ügyben jelentős egyéb tényekről közvetlen észleleten alapuló tudomása van.* Ezzel szemben jelentős azoknak a tanúvallomásoknak a száma, amelyekben a tanúk közvetett módon szerzett tényekről tesznek vallomást. A hallomásból vett dolgok sokszor úgy rögzültek, mintha azt a tanúk közvetlenül szerezték volna. Ezzel a kihallgatók később a vallomás hitelességét kívánták erősíteni. Szoboszlai István kézzel írott feljegyzésében így fogalmaz: *„Közvetve vagy közvetlenül a következő ellenforradalmi tevékenységről van tudomásom: október 30-án a SZOT-ban az értelmiségi küldöttek gyűlésén dr. Lupkovics /akkor ismertem meg/ az emigrált személyek hazahívásának ügyét vetette fel pl. Eckhard Tibor. Nagy Károly gimnáziumi tanár a megyei oktatási vezetők leváltását javasolta. /azonnali/ Lengyel Sándorné ált. iskolai tanár a megyei szakszervezeti pénz átvételét javasolta. E*

⁴⁶⁷ ÁBTL 3.15., O-12760/a, 406-407. p.

⁴⁶⁸ Szoboszlai István később írásbeli dorgálást kapott és a IV. sz. általános iskolából áthelyezték a külvárosi, borbányai iskolába, Bodor Jenőt 6 hónap börtönnel büntették.

*javaslatokat ott a jelenlévők részben helyeselték, a Lupkovicst viszont nem. Lupkovic javaslatát nyilvánosan csak én vettem el azzal, hogy mi nem akarjuk a régi világot visszaállítani, s aki ezt akarja, a néppel kerül szembe.*⁴⁶⁹ Maga a tanú igazolta, hogy vallomásaiban keverednek a közvetlen és a közvetett módon szerzett információk. Ez valószínűleg a kihallgatók utasítására történt, akik mindent tudni akartak, azt is, amit saját maga észlelt, de azt is, amit másoktól tudott meg. Ezek azonban a büntetőeljárás során nem váltak el, így ebből nem derül ki, hogy melyek voltak a közvetlen és melyek a közvetett úton szerzett tények. A megfenyegetett, megfélemlített tanúk vallomásaikban elfogadták kihallgatóik sugallt válaszait, vagy sokszor ők maguk fogalmazták meg vallomásaikat az elvárásoknak megfelelően. A feljegyzés készítésének időszakában már nagy erővel folyt a politikai nyomozók információ szerzése, a lehetséges gyanúsítottak és tanúk felkutatása. A vallomások kikényszerítése, másokra terhelő adatok szolgáltatása érdekében gyakori volt a fizikai és a lelki nyomásgyakorlás. Szoboszlai István lelkiállapotát híven tükrözi az általa írt feljegyzés utolsó része. *„Az ellenforradalom alatt előttem mindig az elért eredmények álltak /12évi/ s amit tettem nem népidemokrácia,[sic!] nem a szocializmus ellen tettem, de hogy közvetve, akaratom ellenére mégis az ellenforradalmat segítettam, ezt most látom csak, már későn, amikor azt jóvátenni nem lehet. Én őszintén megbánva tudom, megérdemlem a büntetést, de időt és munkalehetőséget kérek, hogy súlyos hibám jóvátegyem s bebizonyítsam: a szocializmus, népi hatalom híve vagyok és leszek. Engedjék meg, hogy egy súlyos, de jóváhozható hiba miatt ne legyek a társadalom salakja. Amit leírtam őszintén mondom el, mert bízom azokban, akikkel 1956-ig a szocializmusért érdek nélkül harcoltam. Szavamnak hitelt, irántam bizalmat feltételelesen kérek s ígérem nem csalódnak még egyszer bennem.*⁴⁷⁰

Ilyen előzmények után Szoboszlai Istvánt „Szabó József” fedőnéven 1957. április 5-én szervezték be a már ismertetett terhelő adatok alapján.⁴⁷¹ Feladata az értelmiségiek megfigyelése volt. A pedagógiai főiskolát végzett általános iskolai tanár jól ismerte a nyíregyházi pedagógusokat, részletes, kimerítő jellemzéseket készített róluk, értékes információi alapján többek ellen eljárást lehetett indítani. Első jelentését *A pedagógusok magatartása az ellenforradalom alatt* címmel 1957. április 9-én írta.⁴⁷² Foglalkoztatási terv hiányában a jelentés címéből lehet következtetni arra, hogy milyen feladattal bízták

---

⁴⁶⁹ ÁBTL 3.15., O-12760/a, 408. p.

⁴⁷⁰ Uo.

⁴⁷¹ ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Szabó József” fn. ügynök 6-os kartonja.

⁴⁷² ÁBTL 3.1.2., M-15658, 46. p.

meg. A pedagógusok egy új, demokratikusan működő szakszervezetet kívántak létrehozni. A régivel, annak vezetőivel elégedetlenek voltak. A szakszervezet létrehozása igazán nem nevezhető az államhatalom megszerzésének, ám az ezt kezdeményező és végrehajtó pedagógusokat is ellenforradalmi magatartásuk miatt vonták felelősségre. Jelentésében megnevezte az új pedagógus szakszervezet kezdeményezőjét,⁴⁷³ felsorolta a tantestület politikai hangulatának aktív irányítóit. Az iskolai nevelők hangulatáról, munkatársainak véleményéről egyaránt jelentéseket írt.

A beszervezett ügynököket kioktatták a konspiráció szabályairól, a jelentésírás módjáról. Ezt úgy kellett megfogalmazni, mintha a jelentést író ügynök kívülről szemlélné az eseményeket, és mint egy harmadik személy mesélné el, mi hangzott el közte és a megfigyelt személy között. Ezért írta saját magáról, – és innen derül ki, – hogy őt április elsején egy hétre őrizetbe vette a rendőrség. Dossziéjában őrizetbe vételével kapcsolatban semmilyen irat nincs, alappal feltételezhetjük, hogy őt is a törvényi kellékek hiányában tartották fogva.

A politikai nyomozók mellett a rendőrök is adatgyűjtésbe, környezettanulmányok készítésébe kezdtek. Az alábbi jelentés Nyíregyházán 1957. április 15-én készült. Teljes terjedelmében közlöm. Megállapításai fontos dolgokra világítanak rá. *„Vitéz Géza Viktor /sz. Kemece, 1916. május 13. anyja Dósa Margit:/ foglalkozása: gócponti áruirányító, MÁV főtiszt, iskolai végzettsége: gimnáziumi érettségi, nő, MSZMP tag, magyar állampolgár, lakása: Nyíregyháza, Tűzoltó u. 20. szám. Jelentem, hogy nevezett büntető ügyében az alábbiakat állapítottam meg: Nevezett már régebbi idő óta a nyíregyházai MÁV-nál van alkalmazásban mint MÁV-főtiszt. Kb.1950-52-ben hat hónapi börtönre volt ítélve politikai bűncselekményért. Az ellenforradalom ideje alatt tagja volt a „Forradalmi Munkástanácsnak” de ott különösebb tevékenységet nem fejtett ki. Az adatszolgáltatók elmondása szerint az ellenforradalom ideje alatt állandóan dolgozott, munkahelyét nem hagyta el, az embereket igyekezett forradalmi hangulatukról lebeszélni. A MÁV-nál lévő nemzetőröknek a fegyverek kiosztásával nem értett egyet, és nem is engedte, hogy részükre fegyvert szolgáltatassanak ki. Magatartását illetően egy komoly, értelmes, meggondolt személy, erkölcsileg kifogástalan. Megjegyzés: közlöm, hogy nevezett a nyíregyházi vasúti elhárítóknak hivatalosan beszervezett ügynöke. Nagy Kálmán r. alhdgy.”*⁴⁷⁴

---

⁴⁷³ Duli Antal kezdeményezte és szervezte a Pedagógus Szakszervezet újraválasztását, ezzel kapcsolatos elképzeléseit legépelte, így sokszorosította és eljuttatta az iskolákba.

⁴⁷⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 300. p.

A rendőrtiszt pozitív hangvételű jelentése Vitéz Viktor mentését célozta. A vasúti elhárítók munkájáról, az általuk beszervezett ügynökökről írásos anyagot nem találtam. A záhonyi Szücs Sándorról is az bizonyosodott be, hogy ilyen munkát nem vállalt. Vitéz Viktor esete is mutatja, hogy 1957 elején – a vezetőkön kívül – még nem dőlt el, hogy kiket akartak felelősségre vonni. Ezért is írhatta a rendőrtiszt kedvező megállapításait Vitéz Viktorról.

6.3. Egy meghiúsult beszervezési kísérlet

Idejét tekintve a következő beszervezési kísérlet már a bírósági eljárást követően történt, de egyrészt szoros kapcsolatban áll az eddigi témával, másrészt szemléletesen mutatja a beszerzés gyakorlatát, ezért ismertetését itt végzem el. Szuhács Pál rendőr nyomozó hadnagy beszervezési javaslatot készített 1958. február 4-én, amelyet Balázs Tibor, rendőr nyomozó főhadnagy, alosztályvezető-helyettes jóvá is hagyott. Ebben Kósa András beszerzésére tett előterjesztést. Magán a beszerzésen terv szerint a két nyomozó, Szuhács Pál és Balázs Tibor vett volna részt egy erre a célra előre berendezett szobában.

Javaslatát igyekezett jól előkészíteni, ezért január 27-én környezettanulmányt végzett.⁴⁷⁵ A környezettanulmányhoz számos adat állt rendelkezésére, ezeket a vizsgálati osztály már a nyomozás során felvette. A BM Politikai Nyomozó Osztály nyilvántartásában Kósa, mint volt FKGP képviselő szerepelt, az „ellenforradalom” idején a párt újjászervezésében vett részt, amiért 1 év börtönnel büntették, végrehajtásában egy évre felfüggesztve. A környezettanulmányban Szuhács hadnagy kifejtette, hogy Kósa korábbi tisztségei miatt nagy ismeretségi körrel rendelkezett Nyíregyházán és a környező tanyavilágban is. Baráti köre is széles volt, azt főleg volt FKGP vezetők, tagok alkották. Főbb kapcsolatai Zomborszki János kulák, Dr. Lupkovics György és Mócsán József volt FKGP képviselők, Mráz Pál volt városi FKGP

---

⁴⁷⁵ A középparaszt családból származó Kósa szülei kilenc holdon gazdálkodtak, majd 1947-ben Csehszlovákiába települtek át. Kósa édesapja tsz elnök, édesanyja háztartásbeli volt. Kósa András közgazdasági egyetemre járt, tanulmányait a háború szakította félbe. Nyíregyházára ment, itt 1946-ig egy kereskedelmi iskolában tanított. Az FKGP-be 1944-be lépett be, egy évre rá a pártban adminisztrátorként dolgozott. 1946-ban pártigazgató lett, az 1947-es választásokon képviselővé választották. 1948-ban Budapestre költözött, a Magyar Nemzeti Banknál lett főellenőr. Itt 1953-ig dolgozott. Ekkor, mint parasztkádert a Nyírlugosi Állami Gazdaságba helyezték főkönyvelőnek. 1956 májusáig volt itt, azt követően Tarcalon a Tokaj hegyaljai Állami Gazdaságban dolgozott, vezetői megelégedésére nagy szorgalommal, ezért többször kapott elismerést, jutalmat. Katona nem volt. Megállapította Szuhács hdgy. azt is, hogy Kósának három testvére volt, feleségétől Garai Juliannától pedig három gyermekük született, közülük kettő kisiskolás, míg egy óvodás volt. Apósa a felszabadulás előtt rendőr törzsőrmesterként szolgált.

titkár és Demeter Pál voltak; ők érdekelték leginkább a politikai nyomozókat. Kósát ekkor már párttársa, „Kertész” ügynök is figyelte, és jelentéséből tartótisztje megtudta, hogy amíg Kósa őrizetben volt, addig feleségének valaki két alkalommal is küldött postán pénzt. A küldő személyét nem tudták kideríteni. Egyrészt ez, másrészt a Kósa magatartásában tapasztaltak, hogy a vizsgálat során őszinte, beismerő vallomást tett, a társairól elítélően nyilatkozott, felébresztették a nyomozóban a beszerzés gondolatát. Kósát átlagon felüli műveltségűnek, politikailag kevésbé megbízhatónak, de lojális magatartásúnak, gyors észjárású, őszinte embernek ítélték. Nevelhetőnek tartották. Kósa jellemzéséhez a nyomozóknak segítséget nyújtott még „Szerencsi” ügynök⁴⁷⁶ is.

Ugyanezzel a dátummal Szuhács hadnagy arról tett jelentést, hogy ő még 1957. szeptember 18-án, a vizsgálati alosztályon kihallgatta Kósa Andrást. (A nyomozást az iratok alapján július 26-án befejezték.) Ekkor saját ügyének tisztázásával indított a kihallgató, amire Kósa határozottan és őszintén válaszolt. Amikor Szuhács hadnagy Kósa forradalom alatti magatartását helytelenítette, a kihallgatott azt válaszolta, hogy ő nem rossz szándékkal, csak Dr. Lupkovics és más volt vezetők kérésére, többszöri felszólítására kapcsolódott be az FKGP szervezésébe. Ezen a kihallgatáson közölte Szuháccsal azt is, hogy addig nem beszélt róla, de Lupkovics már az „ellenforradalom” előtt felkereste a lakásán és mutatott neki egy beszédvázlatot, amelyet a Hazafias Népfront gyűlésén akart elmondani, amivel ő nem értett egyet.⁴⁷⁷ Mivel Szuhács hadnagy Kósa viszonyát a politikai nyomozókhoz jónak ítélte, ezért, valamint személyes tulajdonságai alapján javasolta beszerzését. Ezt követően készítette el részletes javaslatát.

A négy oldalas terv előzményként írta le Kósa András környezettanulmányban kifejtett kapcsolatait, ellenforradalmi magatartását, büntetését és személyes tulajdonságait, azt hogy *„Szabolcs-Szatmár megyében az FKgP széles tömegbázissal rendelkezett a felszabadulás előtt, és utána is. A jobboldali pártok megszűnése után, ennek a FKgP volt vezetőségi tagjai a kapcsolatot tovább [tartották], és célkitűzéseiket nyíltan és burkoltan hangoztatták és restaurációra vártak. Pl. Dr. Lupkovics György volt hadbíró, volt FKGP képviselő 1956 őszén bizalmas baráti körében értesült arról, hogy a Hazafias Népfrontba beválasszák.”*[sic!] Szuhács szerint Kósa a neki bemutatott vitairatot még nem tartotta időszerűnek, mert azt MDP ellenesnek találta, és félt, hogy

---

⁴⁷⁶ Járási FKGP titkár volt korábban.

⁴⁷⁷ Lupkovics Pártonkívüliek véleménye című iratát már az 1956 novemberi, vagy az 1957 áprilisi házkutatás alkalmával lefoglalták, így ez ekkor már nem lehetett új információ, inkább a feletteseknek szóló üzenet a jelölt alkalmasságáról.

ebből kellemetlensége származik. Kósa beszámolója szerint az „ellenforradalom” alatt Lupkovics vezetésével újjászervezték a FKGP-t, az alakuló gyűlésen terjesztett röpcédulák nacionalista, izgató jellegűek voltak, mint ahogy a Lupkovics által elmondott beszédet is annak tartotta.

A politikai nyomozóknak a volt kispap vezetői aktivizálódásáról nem volt tudomásuk, s mivel „Kertész” ügynök jelentette, hogy piaci napokon, szerdán és szombaton a volt vezetők és tagok találkozni szoktak, szükségesnek tartották, hogy ellenséges kapcsolataik és tevékenységük felderítésére Kósa Andrászt beszervezzék. Hírszerző tevékenységre Kósát személyes tulajdonságai, kispapapárti múltja és széles ismeretségi köre miatt tartották alkalmasnak. A javaslattevő véleménye az volt, hogy Kósa csak környezete hatására sodródott az ellenforradalmi eseményekbe.

A szervezési terv kitért arra is, hogy Tóth Antal rendőr hadnagy fővizsgáló már a büntetőeljárás során megállapította, hogy Kósa töredelmes, beismerő vallomást tett. Társait elítélte, nem értett egyet például Lupkovics beszédvázlatával. „Kertész” ügynök is arról számolt be, hogy találkozik alkalmával Kósa elítélően beszélt neki ellenforradalmi bűntársairól.

A szervezést február 7-re tervezte Szuhács hadnagy, amire előre megfogalmazta a feltenni szándékozott kérdéseket:

1. Érdeklődünk jelenlegi életkörülményei felől, mik a jövőbeni tervei?
2. Hogyan értékeli az ellenforradalomban kifejtett tevékenységét? Összhangban látja-e a kiszabott büntetéssel saját tevékenységét?
3. Mi a véleménye a Nyíregyházán lezajlott ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatban? Hogyan látja volt vádlott társai szerepét és a vizsgálat során tanúsított magatartásukat?
4. Milyen kapcsolatokkal rendelkezik az FKGP volt vezetői és tagjai között? Nyíregyházi és budapesti viszonylatban?
5. Milyen anyagi és egyéb támogatást kapott családjá, míg letartóztatásban volt és kitől?
6. Hogyan látja további helyzetét a szocialista társadalmon belül? Hogy akarja elkövetett hibáit jóvátenni?
7. Mit tennie, ha Dr. Lupkovicshez hasonlóan ismét felkeresné valaki, és felszólítaná népi demokrácia ellenes tevékenységre?

A nyomozó terve szerint, ha ezekre a kérdésekre Kósa őszintén válaszol, akkor válaszait le fogja vele íratni, majd ismét felteszi neki azt a kérdést, ha ellenséges tevékenység jutna tudomására, akkor mit tenne? Az összeállított kérdésekből látható, hogy a kérdezt nehéz helyzetbe került. A nyomozó ekkor már azt is tudta, hogy Kósát állásából elbocsátották, anyagilag ellehetetlenült, a három kiskorú gyermek eltartása komoly gondot jelentett számára, a család mások könyörületére szorult. Tudta, hogy Kósa megbánó magatartást tanúsított, társait – ha formálisan is, de – elítélte. Ezek alapján a korábban tett kijelentéseinek megismétlését várták tőle. Kósa nem titkolta kapcsolatait, hiszen ezekről a kihallgatások alkalmával már beszámolt. Azt ő is tudhatta, hogy volt párttársaival való találkozója önmagában – a formál jog szerint – nem minősült bűncselekménynek.

A nyomozó úgy tervezte, hogy ha Kósa rááll az együttműködésre, akkor írásbeli titoktartási nyilatkozatot fog tőle venni. Arra is meg fogja tanítani, hogyan kell családja és barátai előtt konspirálni, saját magát leellenőrizni, fedőnevét használni. Első feladatát vallomásával kapcsolatban tervezte megadni, meghatározva a találkozó helyét és idejét.

Az egész beszervezést azzal az ürüggyel tervezte kezdeményezni, hogy az FKGP valamelyik volt vezetőségi tagjáról hallgatja ki ismét Kósát. Arra az esetre is megfogalmazta elképzeléseit Szuhács hadnagy, ha Kósa nem lenne őszinte, vagy az együttműködést nem vállalná. Ekkor beszervezésétől elállt volna, de titoktartási nyilatkozatot ebben az esetben is felvett volna. A beszerzés látszólag sikerrel járt. Kósa András február 7-én saját kézzel írta le kiszagdapárti kapcsolatait, valamint egy nyilatkozatot is aláírt. Ennek a nyilatkozatnak a megfogalmazása azonban nem utal egyértelműen a találkozó végkimenetére. Ugyanis Kósa azt vállalta, hogy a közte és a Politikai Nyomozó Osztály között létrejött megállapodásról, a közöttük folyt beszélgetésről soha senkinek, még a legszűkebb családi, baráti körben sem fog beszélni. A jövőbeni együttműködésre nézve pedig azt nyilatkozta, hogy: *„Ha az elkövetkező időben tudomásomra jut népi demokráciaellenes cselekmény, amelyet én magam is annak tartok, teljes diszkréció mellett közlök az illetékes politikai szervekkel, illetőleg a velem kapcsolatban álló nyomozó tiszttel.”*⁴⁷⁸

A levéltárban általa írt ügynöki jelentést nem találtam. Kósa András a kapcsolattól szabadulni akart. Ezért hasonlóan másokhoz, az ország távolabbi pontjára akart költözni. Az ügyben Szuhács Pál hadnagy írt egy másik feljegyzést is. A szigorúan titkos minősítésű irat dátuma 1958. január 7-e. A beszerzési javaslat ettől az

---

⁴⁷⁸ ÁBTL 3.1.1., B-85621, 6-23. p.

időponttól később, február 4-én készült, míg az ezt előkészítő, megalapozó környezettanulmány pedig január 27-én, ezért ezeknek az időrendi és logikai sorrendjét követve a feljegyzés nem készülhetett január 7-én. Nem először találkoztam kutatómunkám során a dátumok közötti ellentmondással. Ezt nem tudtam észérvekkkel megmagyarázni, az ellentmondást feloldani. Legvalószínűbbnek a hónap elírását tartom, de nem zárom ki az ismertetett iratok utólagos elkészítését, azt, hogy készítője emiatt keverte össze a dátumokat. Ebben a feljegyzésben Szuhács hadnagy az előzőekkel összhangban röviden ismertetette Kósa András személyes körülményeit és tulajdonságait. Kiemelte, hogy Kósa csak Dr. Lupkovics György, volt kúriai bíró, földbirtokos származású volt FKGP képviselő kezdeményezésére kapcsolódott be az FKGP szervezésébe. Az őrizetbe vett Kósa teljes egészében őszinte, beismerő vallomást tett, úgy saját magára, mint társaira. A bíróság figyelembe vette származását, munkahelyén végzett kiváló munkáját, őszinte beismerő vallomását, és ezért ítélték (csak) 1 év végrehajtásában felfüggesztett börtönre. Ezzel a rendőrtiszt mintegy mentette Kósát az ellenforradalmi bűne miatt, azt igyekezett kisebbíteni. Hivatkozott arra is, hogy Kósát egyesek mártírnak tartották. Feljegyzését Szuhács hadnagy azzal zárta, hogy Kósa a Dunántúlra való költözésről gondolkodott. *„A fentiek alapján javaslom, hogy nevezett személlyel a Pártbizottság foglalkozzon.”*⁴⁷⁹ Figyelemre méltó javaslat. Mivel ekkor – dátum szerint – még nem történt meg a beszerzési kísérlet, idő előtti volt Kósát a pártbizottság jóindulatába ajánlani. Jelzi ez az irat az állambiztonsági szervezet és a párt szimbiózisát, az MSZMP kiterjedt hatalmát. Kósa András elköltözött Nyíregyházáról, és a Szakmári Állami Gazdaságban helyezkedett el.

A politikai nyomozó osztály Kósa Andrásról, illetve a „Kovács Péter” fedőnevű ügynökről tájékoztatást küldött a Bács-Kiskun megyei Rendőr-főkapitányságnak, aminek az volt a célja, hogy mint ügynököt a másik megye politikai nyomozói is foglalkoztathassák. A főkapitányság Kalocsai Politikai Nyomozó Kirendeltsége 1959. január 22-én nyíregyházi kollégáinak írt levélben számolt be a kapcsolat-felvételi kísérletükről. A kapcsolatot felvették ugyan Kósával, hogy mint ügynököt tovább foglalkoztassák, ő azonban együttműködést nem vállalt, szerinte őt nem is szervezték be, neki fedőneve sem volt. Szerinte mindössze annyi történt, hogy felhívták a figyelmét arra, hogy ha ellenséges tevékenységet tapasztal, erről az illetékes szerveket értesítse. Kósa szerint közte és a politikai nyomozók között kötött formájú együttműködés nem volt, ha véletlenül találkoztak, akkor is csak azt kérdezte tőle Szuhács, hogy mi újság,

---

⁴⁷⁹ ÁBTL 3.1.1., B-85621, 29. p.

konkrét kérdései nem voltak. Titoktartási nyilatkozatot sem vettek tőle, ezért az állambiztonsági szervekkel ő nem volt együttműködésben. A levél aláírói között az a Végh György rendőr őrnagy osztályvezető szerepel, aki korábban a nyíregyházi állambiztonsági vezető volt.⁴⁸⁰

Ez a beszerzés azt mutatja, hogy hiába látták el „Kovács Péter” fedőnévvel Kósa András, a kapcsolat közte és a politikai nyomozó osztály között ténylegesen nem jött létre. Ezek után, 1959. március 4-én a „Kovács” fn. ügynök hálózatból való kizárására tettek javaslatot. A kizárást a beszerzés során elkövetett hibákkal indokolták, azzal, hogy nem vettek tőle megfelelő szövegű titoktartási nyilatkozatot.

6.4. Őrizetbe vételek, előzetes letartóztatások

A nyomozás és a per irataiban is, de közöttük is számos ellentmondás van, gyakori az egyes iratok tartalma és keletkezésük dátuma közötti eltérés. A fennmaradt iratok alapján megfigyelhető, hogy a Szilágyi László nevével jelzett per vádlottjait nem egyszerre, hanem több lépcsőben vették őrizetbe. Ez a fokozatosság arra mutat, hogy a bíróság elé állítandók köre, lefogásuk szándéka csak fokozatosan alakult ki.

Leghamarabb, társait is jóval megelőzve, Szilágyi Lászlót 1957. február 21-én vették őrizetbe.⁴⁸¹ Letartóztatását az iratok szerint április 8-án Rácz István, Szentmártoni Sándor és Lupkovics György letartóztatása követte. Ezzel szemben Szentmártoni vallomásából az derül ki, hogy őt valójában már március 7-én őrizetbe vették. Sziklai István és File György április 13-án került sorra. Tomasovszky András pedig 24-én tartóztatták le, aki ekkor már a fegyverrejtegetés miatt kiszabott börtönbüntetését töltötte. Utánuk következett május 27-én Szücs János, majd 30-án Izsák István letartóztatása. Június 8-án Bencs Károlyt, 15-én Hubicska Zoltánt, 20-án Vitéz Viktort, 22-én Molnár Jenőt, Debreczeni Lászlót, Petényi Józsefet és Barota Mihályt, míg Ormos Lászlót 25-én tartóztatták le. Csaknem a vizsgálati szakasz legvégén, július 5-én egészült ki a letartóztatottak köre Kósa Andrással, Bánszki Jánossal és Papp Simon Györggyel. Közülük 1956 év végén csak Szilágyi László, Rácz István és Lupkovics György voltak deportálva. Vádlott társaikra tehát csak később, 1957-ben terelődött a gyanú, vagy helyesebb azt mondanunk, hogy őket ekkor választották ki.

---

⁴⁸⁰ ÁBTL 3.1.1., B-85621, 32. p.

⁴⁸¹ HL BI. 261/1957. 66. d. I. k. 4. p.

Szerintem, ennek oka még nem a forradalom vezetői ellen megindított átfogó megtorlás volt, bár kétségtelenül azt is előrevetítette. Azt tartom valószínűnek, hogy az országosan kibontakozó MUK (márciusban újra kezdjük) mozgalom miatt végeztek Nyíregyházán is néhány letartóztatást. Az 1957 tavaszán várható „ellenforradalmi támadás” leküzdésére, 1957. február 12-én, az ORFK II. Főosztály Elnöki Osztály szigorúan titkos jelzésű 7-320/1957. számú intézkedés tervezetében preventív intézkedéseket rendelt el az alárendelt rendőri szerveknek. Elsősorban a fasiszta, osztályidegen elemek internálását rendelte március 10-ig végrehajtani. A tervezet II. része úgynevezett biztosítási intézkedéseket szabályoz. Itt rendelte el az ORFK, hogy „...1957. február 20-ig az összes operatív szervek a korábbi teljes hálózatnak azzal a részével, amely továbbra is használható, teremtsék meg a kapcsolatot, valamint a korábban kizárt, de jelenleg felhasználható hálózatot ugyancsak használják fel elsősorban a terror- és diverziós jellegű cselekmények, a fegyveres szervezkedések és az ellenforradalom tavaszi várható támadásának felderítésére, gyors feldolgozására. Ugyanakkor biztosítani kell, hogy megfelelő hivatalos, elvtársi kapcsolatokon keresztül is tájékoztatva legyenek az illetékes operatív szervek az ellenséges tevékenységről, várható akciókról, egyes vállalatok, intézmények belső helyzetéről. Szükség szerint az érintett szervek használják fel hivatalos kapcsolataikat, kommunistákat és becsületes pártonkívülieket az ellenforradalom várható akcióinak elhárítására.”⁴⁸² A belügyminiszter-helyettes 5. sz. parancsa pedig, a márciusi provokációval szembeni fellépéséről, 1957. február 20-án elrendelte az operatív bizottságok felállítását. A bizottság vezetője a megyei rendőrfőkapitány (vagy helyettese), tagjai: a politikai nyomozó osztály vezetője, a bűnügyi osztály vezetője, a közrendvédelmi osztály vezetője, a rendőri karhatalom parancsnoka, a honvéd helyőrség (vagy karhatalom) parancsnoka. A bizottságba meg kellett hívni a megyei (budapesti) MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottságának egy tagját. A bizottság vezetője köteles volt állandó kapcsolatot tartani a helyi szovjet parancsnokkal és őt az eseményekről, továbbá a tett vagy teendő intézkedésekről tájékoztatni.⁴⁸³ Ilyen előzetes letartóztatási határozat készült Kabai Dezső esetében is 1957. február 16-án.⁴⁸⁴ A Kabai Dezső figyelésével megbízott „Nyerges Péter” fn. ügynök egyik jelentésében arról számolt be, hogy Kabainé szerint, férjét 1957. február 18-a előtt letartóztatták, és spiclinek beszervezték, ami közrejátszott férje külföldre menekülésében. Azt is elmondta, hogy a tervezett letartóztatásról Kabait

---

⁴⁸² KRAHULCSÁN, 2007.

⁴⁸³ Uo.

⁴⁸⁴ ÁBTL 3.1.5., O-11711, 30. p.

rendőrök tájékoztatták.⁴⁸⁵ A központi utasítás végrehajtását bizonyítja, hogy ekkor több letartóztatási határozat-tervezet készült, valamint az is ténszerű, hogy többen ebben az időszakban szöktek meg, mert tudomást szereztek a velük szemben tervezett eljárásokról.⁴⁸⁶ Az eljárások tömeges megindítását a politikai nyomozók végül áprilisra halasztották. Lupkovics Györgyöt is korábban tervezték őrizetbe venni. A Politikai Nyomozó Osztály tisztje Simon János rendőr nyomozó főhadnagy 1957. február 18-án határozatot készített Lupkovics György előzetes letartóztatásáról. Indokolásában korábbi beismerő vallomásaira hivatkozik, részletek említése nélkül. (Az iratról mind az osztályvezető, mind az azt jóváhagyó ügyész aláírása hiányzik.)

Ezzel szemben az előállítási, őrizetbe vételi határozat 1957. április 10-én kelt. Ha ekkor még nem volt fogva tartva, akkor az ÁVH által 1956. november-december hónapokban felvett jegyzőkönyveket kell korábbi beismerések alatt érteni, vagy fogva tartották és ki is hallgatták ugyan, de írásos határozatok nélkül, megint csak törvénytörő módon.⁴⁸⁷ Mai ismereteink szerint ezt nem használták fel. Így ez is azt támasztja alá, hogy a forradalmár vezetőkkel szembeni büntetőeljárás ekkor még nem volt teljesen előkészítve. „*Dr. Lupkovics György 1956 júliusában keletkezett adataink szerint illegálisan foglalkozott a FKGP. szervezésével.*”⁴⁸⁸ A bíróság előtt tett tanúvallomásában Végh György állambiztonsági vezető arról szolt, hogy 1956 nyarán figyelmeztette Lupkovicsot, tartózkodjon a politikai megnyilvánulásoktól. Ez a kijelentése is a koncepció alátámasztását szolgálhatta, azt hogy Lupkovics 1956. októberi fellépése nem spontán, hanem előre megfontolt volt. Végh György vallomása annyiban egészen biztosan helytálló volt, hogy Lupkovics személyével, mint volt kiscgazdapárti országgyűlési képviselővel, Mócsán Józsefhez és Dr. Andrassy Dánielhez hasonlóan, már 1956 októbere előtt is aktívan foglalkoztak. Erről ügynöki munkadossziékat nem találtam, de más iratok igazolják megállapításomat.

Az 1957-ben megindított büntetőeljárás kezdetén a gyanúsítottakat priorálták, a nyilvántartóból a korábbi előéletükre vonatkozóan adatokat kértek. A BM Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztályának operatív tisztje, Pánczél Károly őrnagy kettő „Kérdőjegy”-et állított ki 1957. április 16-án. Ezeket Szikra Mihály őrnagy, politikai osztályvezető hagyta jóvá. A kérdező tiszt a két különböző

---

⁴⁸⁵ ÁBTL 3.1.5., O-11711, 120. p.

⁴⁸⁶ Lengyel Antal, Gulyás Elemér, Kabai Dezső és a záhonyi Szücs Sándor.

⁴⁸⁷ Az 1959. június 2-án kelt és Tóth Antal fhdgy. vizsgálati alosztályvezető, valamint Pálinkás Ferenc őrgy. osztályvezető által írt zárójelentés szerint több személyről azért nem volt írásos anyag, mert az előállításokról és szabadlábra helyezésekről abban az időben nem hoztak határozatot.

⁴⁸⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 202. p.

kérdőjeggyel két különböző nyilvántartásban történő keresést kezdeményezett. Az egyik kiállításának indokaként, azaz, hogy milyen célból és milyen adatokat kért, azt jelölte meg, hogy vizsgálat céljából és az összes terhelő adatot kéri. A másik, mely ugyanezen a napon kelt, szintén vizsgálat céljából, azt kérdezte, hogy hálózatban szerepel-e.

Ez utóbbira április 25-én feljegyezték, hogy: „*Nevezett a Szabolcs megyei főosztályon „Nagy Vilmos, „Tisza”, „Kiss Károly” fedőnevű „H” személyek kapcsolata.*”⁴⁸⁹ A kérdőjegyekre adott válaszokból megtudhatjuk, hogy 7 különböző dossziében szerepelt a neve, azonban a konkrét információk csak ezek voltak: „*Kuria[sic!] bíró volt. Kémgyanús kapcsolatokkal rendelkező egyén. Lupkovics a múltban az Igazságügy Minisztérium külföldi[sic!] osztályán teljesített szolgálatot. Felesége 100 holdas kulák, ő maga FKP. képviselő volt. Egyéb adattal nem rendelkezünk.*”⁴⁹⁰ Az előzőre adott válasz 1957. május 2-án kelt. „*...Kémgyanús kapcsolatokkal rendelkező egyén, családját Nyíregyházán hagyta, Kaposvárra jött 1953-ban hogy kapcsolatot szerezzen, melyek segítségével külföldre akart szökni.*”⁴⁹¹ Bár rövid időt töltött Kaposváron, itt is megfigyelés alatt tartották. Erre utal a folytatás: „*1953. június 8-án Kondora Ferenc (1906. Bp. Orbán Mária) elleni ügyben készült op. tervben említik Lupkovicsot, mint aki Kondora baráti köréhez tartozik. Kondora horthysta szds. volt, sejtyszerű szervezkedést folytatott, 1955. augusztusban öngyilkos lett és meghalt...Felesége 100 holdas kulák, ő maga FKP. képviselő volt.*”⁴⁹² A büntetőeljárás során az iratokat készítő nyomozók gyakran fogalmaztak meg koncepciójuknak is ellentmondó állításokat. Az 1957. április 8-án kelt határozat az előzetes letartóztatásról és a házkutatásról a következőket írja: „*Adataink szerint dr. Lupkovics György 1956 júliusától kezdve Nyíregyházán, valamint Szabolcs-Szatmár megyében illegálisan foglalkozott az FKGP. megszervezésével, majd 1956. október 27-én, az ellenforradalom idején pedig legálisan[sic!] megszervezte az FKGP-t.*”⁴⁹³ A büntetőeljárás során keletkezett iratok, tanúvallomások ezt az előre megfontoltságot nem támasztják alá.

---

⁴⁸⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 203. p.

⁴⁹⁰ Uo. 205. p.

⁴⁹¹ Lupkovics nyugdíját 1951-ben indokolás nélkül megvonták. Bár ekkor már 60 éves, könyvelői képesítést szerzett és különböző vállalatoknál volt könyvelő, főkönyvelő. Így került a Kaposvári 3. sz. Mélyépítő Vállalathoz is

⁴⁹² ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 119. p.

⁴⁹³ Uo. 202. p.

6.5. Tanúkutatás, a büntetőeljárás előkészítése, megalapozása

„Nándor” ügynök jelentését 1957. április 16-án vette Danyi főhadnagy. Az ügynök műhelyének ablaka a Kossuth térre nézett, innen szemlélte a felvonuló tüntetőket. Láta amint a tüntetők a Luther utca irányából a Kossuth téren át a Nyomdaipari Vállalat elé vonultak. Ügynök is a Mozi üzemi Vállalat dolgozója lehetett, mert nem csak név szerint ismerte a felvonulók között menetelő vállalati dolgozókat, de tudta, hogy ki melyik moziban dolgozott, mintahogyan azt is tudta, ki az a volt párttag, aki még nem lépett be az MSZMP-be. Az ügynök az általa felsorolt személyeket javasolta kihallgatni, mivel szerinte azok az emlékműgyalázók, a csillagleverők személyére támpontot tudnak adni. Ez az ügynöki jelentés is több szempontból értékes információforrás. Rávilágít arra, hogy milyen módon igyekeztek az állambiztonságiak kideríteni a tüntetés résztvevőit, azokat, akiket nyilvános kijelentéseik alapján elő lehetett venni. Beszámol Koroknay Gyula gimnáziumi tanárról is, aki a borbányai iskola kommunista igazgatóját felakasztással fenyegette.⁴⁹⁴ Koroknayval a politikai nyomozók ettől kezdve behatóbban foglalkoztak. Az ügynököt megbízták Kabai Dezső hollétének kiderítésével is, akiről ekkor még nem tudták, hogy külföldre szökött.

6.6. Terhelő bizonyíték születik

Az FKGP mindvégig – még a forradalom leverése után is – az érdeklődés középpontjába tartozott. Az egyéni parasztokat legjobban tömörítő Kisgazdapárttól való félelem vele szemben túlzó reakciókat eredményezett. Oka, hogy vidéken volt idejük önszerveződésre, helyenként program kidolgozására is. A büntetőeljárás során ilyen programnak tekintették a kisgazdapárti Lupkovics György vitairatát. A tömegek, elsősorban a parasztok követeléseit felvállaló, megjelenítő Kisgazdapárt 1945-48 közötti népszerűségétől rettegett a kommunista hatalom. A parasztok ugyanis az 1945 utáni földosztást elfogadva, ahhoz az állapothoz szívesen visszatértek volna. Azonban az erőszakos kollektivizálás azt is felborította. Az Országos Rendőr-főkapitányság II. Főosztálya 1957. február 8-án az addig végzett munkát értékelve megállapította, hogy: *„Faluról az utóbbi időben egyre több jelzés érkezik az FKGP illegális szervező munkájáról. Ebben egyre nagyobb szerepet játszanak kulák, iparos és volt csendőr*

---

⁴⁹⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 298. p.

elemek. Igyekeznek különböző legális fedőszerveket - népkörök, gazdakörök - létrehozni. Agitációjukban különösképpen a paraszti érdekvédelemmel foglalkoznak."⁴⁹⁵

A politikai nyomozókat 1957 év elején a feltételezett elkövetők minden áron való felderítésének kényszere hajtotta. A kapkodás, a görcsös akarás durva törvénytételeket eredményezett. Munkamódszerüket a következő esetek példázzák.

Molnár Ferenc ópályi lakos tagja volt a Kisgazdapártnak. A hatóság embereinek eredményt kellett produkálni, mutatni, hogy dolgoznak, a terveket teljesítik, ezért igyekeztek egyre több embert, mint a rendszer ellenségeit feltérképezni, nyilvántartásba venni. Ennek az elvárásnak a büntetett előéletű egyéni paraszt tökéletesen megfelelt.⁴⁹⁶

Molnár Ferenc dossziéja egyedül álló okiratokat őriz. Az időrendben első irat, a forradalmi magatartásáról szóló, formai kellékeket nélkülöző, a történetet nem egyes szám első, hanem egyes szám harmadik személyben elmesélő tanúvallomás, ami Szender Ferentől származik. Ezt követően stencilezett nyilatkozatok készültek. Ezekre az előre gyártott nyilatkozatokra, a kipontozott helyekre kézzel beírták a nyilatkozattevők nevét, majd a végén a nyilatkozó aláírta azt. Ezek a nyilatkozatok szó szerint megegyeznek Szender Ferenc „tanúvallomásával.” Ilyen módon három különböző falubeli nyilatkozta Molnár Ferencről, hogy a múltban kulák volt, és 28 kh földjét állandó harmados és feles művelőkkel műveltette. A tanúk azt is „elmondták,” hogy FKGP tag volt, az „ellenforradalom” alatt pedig fenyegetett, a kommunistáktól fegyvert követelt. Ezt még a jegyzőkönyvet készítő nyomozó felettesei sem tartották meggyőzőnek, mert a tanúvallomások alapján eljárás ellene nem indult.⁴⁹⁷

Az egyforma, sablonos nyilatkozatok, mint bizonyítékok, a mátészalkai politikai kirendeltségre különösen jellemző, sajátos munkamódszer volt.

A „Farkas” fedőnevű ügynök 1957. december 6-án adott jelentésében Gál Menyhértről keringő híreket foglalt írásba.⁴⁹⁸ Ezt követően állandósult a Gálról szóló

---

⁴⁹⁵ Jelentés a Politikai Nyomozó Főosztály 1956 november 8-tól 1957 február 1-ig végzett munkájáról és feladatairól <http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/1-29.pdf> (2008. 06.26.)

⁴⁹⁶ Két esetben ítélte el a Mátészalkai Járásbíróság közellátás veszélyeztetése miatt, 1951-ben 30 nap börtönre és 300 forint pénzbüntetésre, 1959-ben pedig 1000 forint pénzbüntetésre. A forradalom alatt tanúsított magatartása miatt ellene eljárás ugyan nem indult, de 1957-ben nyilvántartásba vették.

⁴⁹⁷ Aktáját 1964-ben vizsgálták felül, ekkor még alapnyilvántartásba hagyásra javasolták.

⁴⁹⁸ Az 1916-ban született Gál Menyhért, aki a felszabadulás után a Kisgazdapártnak volt tagja, az egyéni gazdálkodás híve volt. Visszavonultan élt, a forradalmi megmozdulásokban nem vett részt. 1957. március 7-én a Mátészalkai Politikai Kirendeltségen Szováti Miklós, kántorjánosi lakos MSZMP-tag, tanúként azt vallotta, hogy Gál Menyhért az ellenforradalom alatt, mint aktív szervező és irányító működött a községben. Kapcsolatban állt az ellenforradalmi személyekkel, annak a csoportnak volt a tagja, amely csoport elzavartra a községi tanács dolgozóit. Az ellenforradalom idején nagyban hangoztatta, hogy ismét kinőtt a kulák szarva és lejárt a kommunisták ideje. Ugyanezt a szöveget tartalmazza a később keletkezett Szerencsi József és Szerényi Zsigmond nyilatkozata is.

jelentésekben az, hogy ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki, hogy középparaszt családból származik, mintahogyan az is, hogy a községben házról házra járva szervezte a Kisgazdapártot, és nemzetőr is volt. Ezek nem voltak megfelelő terhelő bizonyítékok, ellene nem indult eljárás.⁴⁹⁹ A tényferdítések inkább a felettesek elvárásainak való minden áron megfelelni akarás jegyében születtek.

A Szilágyi László és társai elleni büntetőeljárásban a nagyszámú tanúkihallgatás nem sok érdemi vallomást eredményezett. Azon túl, hogy a tanúk egy része tényszerű közlésekkel megerősítette, amit a kihallgatók a gyanúsítottaktól már egyébként is tudtak, (azt hogy mikor, hol voltak, mit mondtak, és mit cselekedtek) alig szolgáltak használható információval. Magas az eljárásjogi szempontból zagyva, értéktelen vallomások száma, a koholt bizonyítékok gyártása nemcsak a vidéki kirendeltségek sajátossága volt, megfigyelhető a Nyíregyházán folytatott eljárásban is.

Oláh László asztalos MSZMP alapító tagot tanúként hallgatták ki Dr. Molnár Jenő tevékenységéről. Elmondta, hogy látta, (sic!) amint Dr. Molnár Jenő telefonon beszél a Miskolci Munkástanáccsal. *„Azt azonban, hogy kivel beszélt és miről beszélt nem tudom, mivel személyt[sic!] nem ismerem, valamint a beszélgetésre sem emlékszem, azért mert igen eseménydús napok voltak és így az idő előrehaladottságával sem emlékszem.”* Oláh László nem felelt meg a tanúkkal szembeni elvárásoknak, mert a bizonyítandó tényről nem volt tudomása. Észlelte ezt kihallgatója is, de ezt a hiányosságot egy határozott kijelentéssel pótolta. *„Határozottan állítom, hogy dr. Molnár Jenő a miskolci ellenforradalmárokkal kapcsolatot tartott az ellenforradalom idején.”*⁵⁰⁰ A kihallgatóknak erre volt szükségük. Molnár Jenő esetében a miskolciakkal való kapcsolattartás jelentette az egyik legfőbb bűnt, ami megjelent a vádiratban is. Ebből a megfogalmazásból a diktált válasz egyértelmű. Ezzel szemben Szatmári Imre, a Városi Tanács dolgozójaként azt vallotta, hogy jelen volt a Városi Tanács épületében, amikor Fekszí István tanácselnök arra kérte helyettesét, Dr. Molnár Jenőt, hogy maradjon ott a Városi Tanácson és képviselje őt (Fekszí Istvánt) a forradalmárokkal való tárgyalásokban.⁵⁰¹ Ezt azonban nem vették figyelembe.

A pártbizottság tagjainak lefegyverzéséről hallgatták ki tanúként Teschmayer Lászlót. Ő ott volt ugyan a pártbizottságon, de ottjártakor összetűzés nem volt. Eljövetele után történt meg a lefegyverzés, így Teschmayer erről semmilyen közvetlen észleléssel nem

---

⁴⁹⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1386, 2-9. p.

⁵⁰⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 236. p.

⁵⁰¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 322. p.

bírt. Ráadásul mindezt később Spisáktól hallotta.⁵⁰² Az ilyen, a bizonyítandó tényről közvetetten tudomást szerzők vallomásai nagy számban találhatók a bizonyítékok között. Ezek a bizonytalan vallomások csak a sejtetésre voltak jók.

A tanúvallomások több mentő, enyhítő körülményt tartalmaztak, amelyeket később sem vett figyelembe a bíróság. Ilyen volt Pivarnyik Jánosnak a Járási Tanács VB. titkárának a vallomása, aki elmondta, hogy október 29-én átment a megyei tanács épületébe, ahol Szilágyi László megkérdezte tőle, hogy ő kicsoda. Válaszára, miszerint ő Fekszti elvtárs személyi titkára, Szilágyi úgy reagált, hogy „jó, akkor az elvtárs maradjon és dolgozzon.”⁵⁰³ Ezzel szemben végig azt hangsúlyozták, hogy a régi tanácsi és pártvezetőket, funkcionáriusokat üldözték, beosztásukból elmozdították.

A nyomozás során Szilágyi Lászlóról munkatársát, az akkor 21 éves Bozsó Károlynét is kihallgatták. A tanú Szilágyit nagyratörőnek írta le. Részletesen ismertette Szilágyi forradalom alatti magatartását, ami önmagában is elgondolkoztató. Ugyanis Szilágyi a forradalom napjaiban nem tartózkodott a munkahelyén, így Bozsóné aligha tudhatott erről valamit. Erre az a magyarázat, hogy a kihallgatók a jegyzőkönyvi vallomásokat diktálták. Jelzik ezt az olyan mondatok, minthogy „hallomásból értesült arról, hogy tagja volt a győri bizottságnak.” Köztudomású, hogy Szilágyi nem volt a győri küldöttség tagja. Az pedig, hogy „*mint a forradalmi megyei nemzeti bizottság elnöke szervezte és vezette azt a tömeget, amely október utolsó napjaiban megtámadta a Damjanich laktanyát fegyver szerzés céljából.*” nyilvánvalóvá teszik a kihallgatói diktálást, amely a tényekkel nem számolt, nem érdekelte, hogy a tanú ilyet közvetlenül nem észlelt, nem is észlehetett. Szilágyi a Damjanich laktanyához vonuló tömeget nem irányította, akciójukban nem vett részt. Az olyan további kijelentése a tanúnak, mint hogy „*a vállalat munkástanácsán belül volt egy csoport, amely Szilágyitól fegyvert kért abból a célból, hogy egyes községekben a nagyszájú kommunistákat elintézzék, erre azonban nem került sor, mivel fegyverhiány miatt fegyvert nem kaptak.*” csak a hangulatot fokozta Szilágyi ellen, de büntetőjogi felelősségének alátámasztására alkalmatlan volt. Valószínű, hogy amint ezeket a kijelentéseket a tanú szájába adták, ő ellenkezhett ez ellen, mert a határozott kijelentéseket felváltották az olyan bizonytalan, a tanú saját felelősségét tompítani igyekvő mondatok, mint a következő. „*Nem állítom határozottan, de több mint valószínű, hogy a munkástanács tagjainak a jelentése alapján Szilágyi László adhatott arra utasítást a vállalat munkástanácsának,*

---

⁵⁰² ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 237. p.

⁵⁰³ Uo. 242. p.

hogy a kommunistákat, köztük elsősorban a párttitkárt, Szakály Andrást elbocsájtásák.[sic!]”⁵⁰⁴

7. A vizsgálati munka

Az 1957-ben kezdődött büntetőeljárások már a központi hatalom útmutatásai alapján indultak. Az 1956. év végi ÁVH-s eljárásokkal összevetve jól megfigyelhető, hogy itt már a formaságokra is ügyeltek. Az előzetes letartóztatásról határozatot hoztak, azok határidejét, – lejáratauk előtt – kérték meghosszabbítani. Formálisan tehát igyekeztek eleget tenni a büntetőjogszabályoknak, de ennek ellenére intézkedéseik nem mindig feleltek meg azoknak. Az eljárást ekkor már nem csak ideológiailag támogatta az MSZMP. Az alapszervezetek különböző címeken küldtek tájékoztatást a felettes pártszerveknek a tudomásukra jutott ellenforradalmi cselekményekről, személyekről. Így küldte meg például az MSZMP Tiszalöki Járási Intézőbizottsága a Megyei Intézőbizottsághoz 1957. március 27-én kelt jelentését az 1956. október 23-a és november 4-e között a járásban történekről.⁵⁰⁵ Ezek sokszor csak szubjektív vélemények voltak, a bepanaszolt személy egy-egy kijelentését emelték ki, vagy csak a nem tevést, a passzív magatartást rótták fel terhére. Ezen kívül kihasználták a tömegtájékoztatás korabeli eszközeit is. Célzott újságcikkek jelentek meg, rádiónyilatkozatok hangoztak el.⁵⁰⁶

7.1. A politikai nyomozók

A Főosztály vezetője 1956 májusáig az 1915-ben született Tóth György rendőr alezredes volt, akit Piros László belügyminiszter 31. számú parancsával 1956. május 12-én beosztásából leváltott. Az indokolás szerint *„munkáját többszöri figyelmeztetés ellenére elhanyagolta, az államvédelmi operatív munka irányításában és ellenőrzésében nem vett részt. Nem igyekezett elsajátítani az operatív munka alapelveit és gyakorlati*

---

⁵⁰⁴ ÁBTL 3.1.8., V-145356/3, 49. p.

⁵⁰⁵ DIKÁN, 1996 b, 6-21. p.

⁵⁰⁶ A Kelet-Magyarország című napilap 1957. február 27-én azt követelte, hogy számoljanak le bíróságaink az ellenforradalom szervezőivel, irányítóival. Az újság tudósított a megye igazságügyi szakembereinek értekezletéről is. Alexa Miklós megyei főügyész kiemelte: „A bíróság minden államrendszerben és így a proletárdiktatúrában is, az uralkodó osztály erőszakszervezetének egyik legfontosabb szerve és nem lehet független az állam célkitűzéseitől. A jó ítélkezés egyik előfeltétele a helyes politikai tájékozódás. Ítélezésünk legyen az ellenforradalmi bűncselekmények elkövetőivel szemben kemény és könyörtelen.” In: Kelet-Magyarország, 1957. február 27. 5. p.

módszereit. Beosztottaival szemben sok esetben durva, goromba magatartást tanúsított. Felsőbb vezetőivel és előljáróival szemben nem egyszer destruáló kijelentéseket tett. Esetenként leittasodott. Magatartásán többszöri bírálat után sem változtatott, emiatt főosztályvezetői beosztás ellátására nem alkalmas.” Ugyanakkor hibái kijavítására lehetőséget kapott, és ugyanezen időponttal a Belügyminisztérium VII. Főosztályán a Szállítmánykísérő osztály vezetőjének nevezték ki.⁵⁰⁷

Végh György államvédelmi őrnagy 1956 májusában kapta ideiglenes vezetői beosztását, addig a főosztály operatív helyettese volt. Eredeti neve Kuni volt. 1923. szeptember 23-án született Tápiószentmártonon, apja még születése előtt meghalt. Édesanyja Grassalkovichéknál volt cseléd, és így tartotta el őt és nagyanyját. 1929-ben férjhez ment Végh Kálmán szentmártonkátai napszámoshoz, aki a kis Kunit adoptálta. Elemi iskoláit Szentmártonkátán végezte, majd napszámosnak állt. 1938-ban Budapesten Hollósi József szabómesternél lett bentlakásos tanuló, 1942-ben szabósegéd. Nevelőapja munkásmozgalmi tevékenysége, MKP tagsága rá is hatott, 1942-től a szabó szakszervezet tagja, szakszervezeti bizalmi. 1944-ben munkaszolgálatosnak hívták be, megszökött, de elfogták és a németországi Ruhléba vitték. 1945 áprilisában sikerült Potsdamnál átszöknie a szovjet csapatokhoz. A sagani hadifogolytáborból 1945 őszen tért vissza. Belépett a MKP-ba, a központi vezetőségi instruktor javaslatára 1945. december 28-án felvették a Vidéki Főkapitányság Politikai Rendészeti Osztályára, főnöke Tömpe András lett. A Politikai Rendészeti Osztály feloszlata után Szolnokra került, innen 1948-ban a Buda-környéki államvédelmi osztályhoz. 1950-ben Salgótarjánban dolgozott különböző beosztásokban, volt operatív munkás, csoportvezető, de kémelhárítási alosztályvezető is. 1953-ban került Nyíregyházára a főosztályvezető államvédelmi helyettesének. Az ÁVH 1956. novemberi, ismételt feloszlata után, 1956. december 1-jén Bács-Kiskun megyében a Politikai Nyomozó Osztály vezetőjének nevezték ki.⁵⁰⁸

Branovics Ferenc 1956 novemberéig Nyíregyházán volt a Főosztály helyettes vezetője. Életútja is azt szemlélteti, hogy az ÁVH feloszlata után gyakorlatilag helyet cseréltek egymással a volt államvédelmiek. Branovics 1954-ben kelt önéletrajzi írása szerint 1919. augusztus 24-én született Budapesten. Apja kocsifényező-segéd volt. 1934-ben négy polgárit végzett, majd kitanulta a szerszámlakatos szakmát. 1946-ban lett rendőr Budapesten, majd 1947-ben az ÁVH-hoz került. 1945-óta MKP, majd MDP

---

⁵⁰⁷A Magyar Népköztársaság belügyminiszterének 31. számú parancsa.
<http://www.osaarchivum.org/files/fa/357/2/1/2-38.pdf>. (2009.07.03.)

⁵⁰⁸ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 6189, Végh György, 1-8. p.

tag. 1949-ben hathetes pártiskolát végzett. 1947-ben felesége, (1942-től 1948-ig csak élettársak) Hauer Ilona vallása miatt a nyilasok üldözték. Beosztottként „T” ellenőrzéssel foglalkozott. 1954-55-ben osztályvezető-helyettes, 1955-től 1956. november 25-ig főosztályvezető-helyettes Szabolcs-Szatmár megyében. 1956. október 31-től november 4-ig a Szovjetunióban volt, a szovjetekkel jött vissza és segített a rend helyreállításában. Az államvédelmi szervezet feloszlása után Budapesten jelentkezett szolgálatra. A BM Pest megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály osztályvezető-helyettesének javasolták 1957. június 22-én. Új szolgálati helyén és beosztásában nem sokáig tevékenykedhetett, mert 1957. október 9-én állásából elbocsátották.

Kállai Márton és családja útlevelet kért a Politikai Nyomozó Osztálytól. Branovics beosztását arra használta, hogy a kivándorlóknak útlevelet szerzett, Kállai ügyében is Branovics írta alá a kérelmet támogató szolgálati jegyet. Az útlevelekért cserébe Branovics beköltözhetett Kállai Dózsa György úti lakásába. Kállai azonban lakásáért cserébe még két másik személynek is kért útlevelet, amit azonban Branovics már nem teljesített. Ez lehetett az ügy kirobbantása mögött. Az elbocsátás egyik indoka is ez az ügy volt, valamint az, hogy más kivándorlók bútorait is így szerezte meg. 1960-ban, akkori munkáltatójának, Veres Istvánnak, a Budapesti Építőipari Szövetkezetek Szövetsége elnökének a kérésére a belügyminisztérium azt a tájékoztatást adta, hogy Branovicsot a munkájában elkövetett hiányosság miatt bocsátották el, ellene politikai szempontból kifogás nem volt.⁵⁰⁹

Az állambiztonsági tisztek országon belüli áthelyezése során Nyíregyházára egy jól képzett szakember, Szikra Mihály őrnagy érkezett. A rendőri pályáját 1948-ban kezdő rendőrtiszt ekkorra szép karriert futott be. 1955-ben már a Székesfehérvári Rendőr-főkapitányság vezetője volt. A nincstelen szegényparaszt származású, eredetileg cipészszegéd Szikra jó képességű lehetett. Karrierjét nagyban segítette 1937 óta igazolt párttagsága is. A később D-187-es számon nyilvántartott Szt. tiszt hiányos személyi anyaga szerint 1950-ben a BM Idegen nyelvi Főiskola német szakát végezte el, majd 1953-ban egy évig a Szovjetunióban tanult. Így a német mellett oroszul is beszélt. Október 23 és 29 között Székesfehérváron volt, míg október 30-án a BM József Attila úti épületében tartózkodott. Személyében is sértettje volt a forradalomnak, mert november 2-án letartóztatták, 4-én szabadult. 1956. november 23-tól 1957. október 28-ig töltötte be a Nyíregyházi Rendőr-főkapitányság politikai nyomozó osztály vezetői és

---

⁵⁰⁹ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyték, 0719, Branovics Ferenc 1-19. p.

egyben a főkapitány politikai helyettesi beosztását.⁵¹⁰ Gyakorlatilag a megtorlás szakmai irányítója volt a megyében. Irányítása alatt kezdődött meg az ügynökségek kiépítése és a beszervezések is.

A Szilágyi László és társai büntetőügy vizsgálatának Tóth Antal volt a vezetője, aki a vezetők kihallgatását – gyakran a legdurvább erőszakot is alkalmazva – személyesen végezte. Az ÁBTL-ban személyi anyaga nem került elő, ám a kihallgatási jegyzőkönyveken fennmaradt aláírásai jelzik államvédelmis múltját. 1956 novemberében ő is részt vett az első kihallgatásokon, november 5-én még államvédelmi hadnagyként hallgatta ki Kovács Líviát.⁵¹¹

Az 1928-ban Kanadába kivándorolt Zahorák József az ötvenes években hazaköltözött Baktalórántházára. A nevét Joachim Joe-ra változtató, immár kanadai állampolgárt „Bátori” ügynök figyelte. Az ügynök jelentéseiből kiderül, hogy Zahorák törvénytelen lánya a nyíregyházi nyomozó, Tóth Antal felesége volt.⁵¹² A vizsgált időszakban az ilyen rokoni kapcsolat negatívan befolyásolhatta egy államvédelmis, majd politikai nyomozó karrierjét. Ezért Tóth Antal kegyetlenkedéseinek egyik lehetséges oka a rendszer iránti feltétlen odaadásának kényszerű bizonyítása is lehetett.

A megszüntetett ÁVH feladatainak ellátására megszervezték a politikai nyomozó osztályokat. Biszku Béla az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. november 11-i ülésén politikai rendőrség felállítására tett javaslatot. November 8-án kezdtek hozzá az ORFK Politikai Nyomozó Főosztálya, november végén pedig a megyei rendőr-főkapitányságokon a politikai nyomozó osztályok szervezéséhez.⁵¹³ A politikai nyomozó osztályok felállításakor a létszámhiányt országsszerte a volt ÁVH-s nyomozók átvételével oldották meg. A névleg elbocsátott ÁVH-sok a karhatalomban és a politikai nyomozó osztályon szolgáltak tovább. Nyíregyházán is a volt ÁVH-sokkal töltötték fel a politikai nyomozó osztályt, annak irányítását is ők látták el. A Szilágyi László és társainak büntetőügyét vizsgáló nyomozók korábban valamennyien az ÁVH kötelékében dolgoztak. Az 1956. novemberi kihallgatások közül többet Horváth Ernő államvédelmi hadnagy vezetett. Később neve, mint a politikai nyomozó osztály tisztjéé

---

⁵¹⁰ ÁBTL 2.8.2.5., III/V. SZT D-187, Szikra Mihály, 1-18. p.

⁵¹¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 184. p.

⁵¹² ÁBTL 3.1.2., M-15468, 145. p.

⁵¹³ Kajári Erzsébet: Két 1958-as dokumentum a politikai nyomozó szervek tevékenységéről. In: Évkönyv VII, 1999, 67. p.

szerepel.⁵¹⁴ Puskás Dezső századosként 1956-ban elhárító tiszt volt, majd ő is a politikai nyomozó osztály kötelékében dolgozott tovább.⁵¹⁵ Személyi anyaguk nem került elő.

Az országos helyzettel azonos volt a Szabolcs megyeiek iskolázottsága is. A nyomozók többsége ekkor még csak általános iskolai végzettséggel rendelkezett, a középiskolai végzettségűek aránya országosan sem érte el a 20 %-ot.

A vizsgálati csoport vezetője Pánczél Károly volt, aki 1922. május 22-én született a Zala megyei Pacsán. Az eredetileg bádogossegéd 1945. június 4-én kezdte meg belügyi szolgálatát. Pacsán a Járási Rendőrkapitányságon volt nyomozó, majd 1946-ban Zalaegerszegre került az ÁVH-hoz. Legmagasabb belügyi szakmai végzettségét, a 4 hónapos vizsgáloít 1952-ben szerezte. Nyíregyházára 1953 májusában került, amikor is a VIII. Alosztály vezetőjének nevezték ki. Kétszer volt fenytve, 1951-ben és 1953-ban. Utóbb 20 nap elzárással büntették, mert egy őrizetes meghalt a fogdában.⁵¹⁶ 1956 szeptemberétől öt hónapos pártiskolán volt Budapesten, itt érte a forradalom. Október 24-én a Belügyminisztérium Roosevelt téri épületét védte, két nap múlva az őrizetbe vett forradalmárok kihallgatását bízták rá. Október 30-án hagyta el az épületet, és Hockmüller József lakásán bújt el, ahol november elsején a forradalmárok elfogták és letartóztatták. November 4-ig a Háros szigeti Pf. 5432 számú műszaki alakulat laktanyájában raboskodott. November 4-től 20-ig ugyanitt laktanya és telepőrzést végzett, majd hazatért Nyíregyházára. Az „ellenforradalom” elleni harcáért a BM 52/1957. sz. parancsával a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét⁵¹⁷ adományoztak neki, és ugyanebben az évben eredményes munkájáért 1.000,- forint pénzjutalmat kapott. 1945-47 között SZDP, az egyesülés után MDP, később MSZMP tag volt. Politikai tanulmányait a Marxizmus Leninizmus Esti Egyetemén végezte, I. évfolyamát 1963-ban, ennek szakosítóját 1967-ben utóvizsgával fejezte be. Legmagasabb állami iskolai végzettsége egy év gimnázium volt. 1967-ben rokkantsági nyugállományba helyezték. Pánczél Károly is sértettje volt a forradalomnak, ma már az irányítása alá tartozók egészével szemben lehetne kizárási okot bejelenteni. Értelemszerűen ez akkor fel sem merülhetett. Orvos István rendőr őrnagy politikai osztályvezető 1960-as minősítése szerint, Pánczél Károly beosztottai mindig határidő hosszabbítást kértek, az

---

⁵¹⁴ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1584, 39. p.

⁵¹⁵ Uo. 41. p.

⁵¹⁶ A haláleset részleteit irata nem tartalmazza, ezért csak feltételzhető, hogy a kihallgatók bánásmódja miatt halt meg.

⁵¹⁷ Az 1956-os forradalom leverését követően kezdték el adományozni azoknak, akik a felkelést leverők oldalán kitüntették magukat. A Kádár János vezette Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány alapította 1957-ben, a 25/1957. (IV.21.) számú rendeletével.

adminisztratív intézkedéseket és az anyagok rendezését mindig késve hajtották végre. Ez is magyarázza a Szilágyi és társai elleni nyomozás során feltárt szabálytalanságokat, pontatlanságokat. Ennek okát minősítője abban látta, hogy Pánczél baráti viszonyt ápolt beosztottaival, azok laza munkafegyelmeivel szemben nem lépett fel, így Tóth Antal ismétlődő fegyelmi vétségeivel szemben sem. A Tóth Antalra vonatkozó megállapítást az anonimizálás miatt nem ismerhettem meg.⁵¹⁸

Orvos István 1960-ban, amikor Pánczél Károly minősítését készítette, Politikai Osztályvezető volt Nyíregyházán. Személyi anyaga alig tartalmaz érdemi információt. Ennek az az oka, hogy pályafutása végén Szt. tisztként dolgozott, ezért a lehető legtöbb iratot kiemelték belőle. A munkásszármazású Orvos István Budapesten született 1925. május 30-án. Elemi iskolái után kereskedő tanoncnak ment, 1941-ben felszabadult. 1945-ben belépett az MDP-be. 1952-től a BM dolgozója. 1956-ban október 30-ig a Belügyminisztériumban volt, majd november 8-ig egy konspirált lakásban, november 9-től a karhatalomban szolgált. November végén társaival együtt elkezdte az operatív munkát. A jogi egyetemen tanulmányait nem fejezte be. Mint Szt. tiszt a Külkereskedelmi Minisztériumot tartotta.⁵¹⁹

A Szabolcs megyei ÁVH-sok valamennyien megkapták 1957-ben a forradalom leverésében, a megtorlásokban való részvételük miatti elismerésüket.

Bakó István Kisvárdán született 1931. január 29-én. 1947-től 1949-ig a MÁV-nál dolgozott Záhonyban. 1950. április 27-én járőrnek vették fel. 1950-től 1951-ig karhatalmista, majd 1951-52-ben Dzserszinszkij iskolán tanult. 1952-57 között a Budapesti Rendőr-főkapitányság IX-X-XIX. kerületi kirendeltségein operatív munkás. A „hol volt és mit csinált az ellenforradalom alatt” kérdésre a következő választ adta: „A Budapesti rendőr-főkapitányságon teljesítettem szolgálatot. Több esetben részt vettem ellenforradalmárok lefegyverzésében, őrizetbe vételében.” 1957. január 16-tól a Szabolcs-Szatmár megyei politikai nyomozó osztályon operatív munkás. Megkapta a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét. Rendőr alezredesként ment nyugdíjba 1986. január 31-én.⁵²⁰

Burján János 1928-ban Pázmádon született szegényparaszti családba. A 8 osztály elvégzése után a Dreher uradalomban lett kovácstanonc. 1946-ban a MÁV-nál pályamunkás, majd dolgozott az Ercsi cukorgyárban is. 1950-ben katona, 1951-ben belépett az MDP-be. 1953-ban pártiskolára küldték, utána agitpropos lett. 1954. február

⁵¹⁸ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéék, 1934, Pánczél Károly, 7-13. p.

⁵¹⁹ ÁBTL 2.8.2.2., BM III/II. SZT 103, Orvos István, 1-7. p.

⁵²⁰ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéék, 3019, Bakó István, 1-8. p.

20-án áthelyezték a BM Fejér megyei állományába ahol államvédelmi törzsőrmester lett. 1956. október 30-án letartóztatták, a megyei börtönből november 4-én a szovjetek szabadították ki. 5-én tíz társával együtt a börtönt védte, majd a Főosztályon operatív munkát végzett, míg november 9-én központi utasításra ismét elhagyta az épületet. Ettől kezdve illegálisan végezte az operatív munkát november 19-ig a szovjetekkel karöltve, az ő megbízásuk alapján. December elsején nevezték ki a Nyíregyházi Politikai Nyomozó Osztályon az V. Alosztályra. 1963-tól határőr elhárítóként dolgozott, majd 1967-től 1971-ig a BM Kórház operatív főtisztje volt. 1976-ban nyugdíjba vonult, 1982-ben meghalt.⁵²¹

A később rendőrökké lett államvédelmiek személyi anyagában külön rovat van az 1956-os évről. A rovat címe: *Hol tartózkodott és milyen tevékenységet fejtett ki az 1956-os ellenforradalom idején?*

Farkas Imre személyi anyagában erre a kérdésre adott válaszként az a bejegyzés található, hogy: „A BM Szabolcs-Szatmár megyei Főosztály Államvédelmi Szerveknél teljesítettem szolgálatot. Az ellenforradalom felszámolásában Szabolcs és Hajdú-Bihar megyében vettem részt.” A Kisvárdán 1926-ban született, eredeti foglalkozását tekintve kőműves, 1953. március 1-jén kezdte meg belügyi szolgálatát Nyíregyházán, szeptember 8-án már alhadnagyi rendfokozatot kapott. 1951 óta volt párttag. 1953 és 1956 között a Szabolcs megyei Főosztály IV. Alosztályán teljesített szolgálatot, majd 1956-57 évben a Hajdú-Bihar megyei Rendőr-főkapitányság V. Alosztályán dolgozott. Ezt követően került vissza Nyíregyházára. 1962-ig beosztott volt, majd a Politikai Nyomozó Osztályon főelőadóvá nevezték ki. 1957-évben nemcsak a Munkás-Paraszti Hatalomért Emlékérmét kapta meg az „ellenforradalom” leverésében való részvételéért, jó munkájáért miniszter-helyettesi dicséretet is kapott. Írásban fenytve 1958-ban volt határidő be nem tartásáért. 1979-ben nyugdíjazták, amikor mint minden egykori állambiztonsági tiszttel, vele is titoktartási nyilatkozatot írtak alá.⁵²²

Fejes János 1956. november 25-től 1957 novemberéig volt Nyíregyházán politikai nyomozó. Hiányos személyi anyaga még a születés pontos dátumát és helyét sem tartalmazza, csak annyit árul el, hogy parasztcsalád gyermekeként 1929-ben született. 1947-ig szülei földjén gazdálkodott, majd 1947-48 között Soponya községben volt segédjegyző. 1948-50 között az abai gépállomáson gépszerelő, majd függetlenített párttitkár. 1950-ben bevonult katonának, innen 3 hónapos államvédelmi vizsgálati

⁵²¹ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogvaték, 10194, Burján János 3-31. p.

⁵²² ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogvaték, 2562, Farkas Imre, 6-17. p.

tanfolyamra került, és ezt követően a BM állományába nevezték ki. 1954-55-ben 1 éves Dzerzsinszkij iskolát⁵²³ végzett, majd a Fejér megyei államvédelmi szervnél lett vizsgáló. Az „ellenforradalom” alatti helytállásáért a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem kitüntetésben részesült. Felesége miatt Egerbe költözött, de mert apósa volt a heves megyei politikai nyomozó osztály vezetője, ide nem nevezték ki, ezért inkább leszerelt. Ezt követően az Egri Finomszerelvénygyárban személyzeti osztályvezető, de 1959-ben visszavették rendőrnek a bűnügyi alosztályhoz. Az 1960. március 3-án kelt minősítési lapja szerint, az ekkor Gyöngyösön elhárítóként dolgozó Fejes munkájával elégedetlenek voltak, mert nem volt őszinte, vezetőit félrevezette, egy alkalommal 15 nap szigorított fogdára is büntették.⁵²⁴

Földi János neve csak az 1956. novemberi kihallgatási jegyzőkönyveken szerepel. 1957. május 10-én kelt önéletrajza szerint 1921. november 24-én Nyíradonyban született. Teljesen vagyontalan szegényparaszt szülei hat gyermeket neveltek, uradalmi cselédek voltak. A szülők 1945 után beléptek a MKP-ba, majd MDP tagok lettek. Földi 6 elemi végzettségű, 1936-ban motorszereleést tanult, de apja betegsége miatt, hogy családját segítse, 1938-ban a debreceni műkögyárban lett betanított gépmunkás. 1940-ben jogosítványt szerzett. 1942-től a munkácsi 6. sz. gépkocsizó lövész zászlóaljnál teljesített katonai szolgálatot, majd 1944 tavaszán szovjet fogságba esett. Fogsága alatt építkezéseken és egy harckocsi gyárban dolgozott, később a megalakult kiegészítő őrség tagja lett. Ettől kezdve fogolytársaira felügyelt. 1947-ben kórházba utalták, hazatért és korábbi munkahelyén egy átképző tanfolyam után lett lakatos. 1948-49-ben befejezte az általános iskola 7-8. osztályát. 1949-ben MDP tagjelölt, 1950-ben tag. 1949 végén a párt javaslatára került az ÁVH debreceni osztályára gépkocsivezetőnek, majd az újonnan megalakult nyíregyházi osztályhoz szintén gépkocsivezetőnek. Később kinevezték a mátészalkai kirendeltség vezetőjének. 1952-53-ban elvégezte a Dzerzsinszkij államvédelmi iskolát. Mátészalkáról a Szabolcs-Szatmár megyei Főosztályra 1953 szeptemberében került, ahol előbb osztályvezető-helyettes, majd a VI. osztály vezetője lett. Itt dolgozott 1956 októberéig. 1952-ben 1 hónapos pártiskolát, 1953-55-ben két év gimnáziumot is elvégzett. 1956 áprilisában megkapta a szolgálati érem I. fokozatát. 1950-től pártvezetőségi tag volt, majd egy 5 hónapos bentlakásos pártiskolán tanult Debrecenben, aminek elvégzése után a Szabolcs megyei alapszervezet titkára volt 1956 októberéig. Egyedül az ő önéletrajzi írásából derül csak ki, hogy 1956.

---

⁵²³ BM Központi Dzerzsinszkij Államvédelmi Tisztis Iskola

⁵²⁴ ÁBTLL 2.8.1., BM Heves megyei fogyatéka, 257, Fejes János, 4-5. p.

október 28-án délután 14⁰⁰-kor a Főosztály épületét az államvédelmisek 5 db. szolgálati személygépkocsival és egy teherautóval hagyták el. Mivel a nyírbátori határőrök nem fogadták be őket, ezért október 29-én a déli órákban Beregsuránynál átlépték a határt. Egy Ungvár melletti úttörőtáborban szállásolták el őket. Kézi lőfegyvereiket maguknál tarthatták. November 4-én délben egy szovjet ezredes közölte velük, hogy megalakult a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány és megkérdezte, akarnak-e segíteni a szovjet csapatoknak az „ellenforradalom” leverésében. Valamennyien örömmel fogadták a hírt és boldogan csatlakoztak. Még aznap visszatért a megyei főosztályra és ott dolgozott november 15-ig. November 16-án megkapta kinevezését a Debreceni Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályán, mint főoperatív beosztott. 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét, Közbiztonsági Érem ezüst fokozatát, a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát és az évek után adható kitüntetéseknek kapta meg. 1957. július 24-én felesküdt a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányra. Debrecenben a mezőgazdasággal foglalkozott. Minősítése szerint az operatív munkát nem értette, felkészületlen volt. Ezért 1960-ban leváltották a mezőgazdasági alosztályvezetői beosztásából. Utána csoportvezető, majd főoperatív beosztott lett. Munkájában bekövetkezett javulás után 1962-ben ismét alosztályvezetői megbízást kapott. 1972-ben nyugdíjazták az alezredes Földi Jánost, aki 1996-ban halt meg.⁵²⁵

Gyuris András a 6 elemi elvégzése után 1949-ben önként jelentkezett katonai szolgálatra. Az 1929-ben született, szegényparaszti származású Gyurist 1950-ben a Petőfi Politikai Tiszti Iskolára küldték, elvégzése után felvették az ÁVH-hoz. Még ugyanebben az évben egy hónapos Dzszerzinszkij iskolán volt. Különböző helyeken volt elhárító tiszt, így a Debreceni Honvéd Kórházban, a törökbálinti lőszerraktárnál, 1952-től Nyíregyházán a lovas, majd a lövész hadosztálynál és végül a nyírteleki lőszerraktárnál. November 1-jén a Forradalmi Katonatanács lefegyverezte és kitiltotta a laktanyából. November 2-án a Nyíregyházán állomásozó szovjet páncélos ezred parancsnoka családjával együtt Munkácsra vitette. November 5-én az ott lévő ÁVH tisztekkel együtt a szovjetektől kapott 3 páncélkocsival tért vissza. Szolnokra irányították a kormány támogatására, de mert ott nem használták fel őket, visszament Nyíregyházára, a főkapitányságra, majd korábbi állomáshelyére, Nyírtelekre. 1957 júniusában saját kérésére került át a politikai nyomozó osztály vizsgálati osztályára. Jellemzése szerint, *„mint vizsgáló szível- lélekkel harcolt az őrizetes leleplezéséért, jó érzékkel találta meg az őrizetes gyenge pontját.”* 1958-as minősítése szerint

---

⁵²⁵ ÁBTL 2.8.1., BM Hajdú-Bihar megyei Fogyatéka, 723, Földi János, 3-27. p.

eredményesen dolgozott a baktalórántházai, besenyődi és nagyecsed-i ügyekben. Szakmai végzettségei: a Rendőrtiszti Akadémia 10 hetes vezetőképző tanfolyama 1964-ben, majd 1977-ben belügyi szakiskola. Állami iskolai végzettségnek gimnáziumi érettségi, valamint az 1955-ben végzett 1 éves jogi egyetem szerepel személyi anyagában. 1960-ban Ormos őrnagy a Politikai Nyomozó Osztály osztályvezető-helyettese készítette róla minősítést. E szerint Gyuris lobbanékony, ingerlékeny természetű, esetenként rosszindulatú volt a munkatársaival szemben.⁵²⁶

Horányi László önéletrajzában fontosnak tartotta aláhúzni, hogy apja kubikos volt. A Nyíregyházán 1927-ben született Horányi négy polgári és négy kereskedelmi elvégzése után kőműves tanulónak állt a Nyírségi Építő Munkások Szövetkezeténél, ahol, mint diák nyaranta dolgozott. Katona nem volt. 1945-ben belépett az MKP-ba.

1945 után országosan is a kommunista párt hívta a munkásokat a rendőrség állományába, oda a pártvezetők javasolták megbízható párttagokat. Így volt ez Horányi László esetében is. A rendőrség kötelékébe Horányit a nyíregyházi városi pártbizottság ajánlotta, név szerint Lajtai Endre. Így lett a kőműves segéd 1948-ban Nyíregyházán próbarendőr. Elvégezte a Rendőrákadémia egy éves tiszti iskoláját, és hadnagyként került az ÁVH székesfehérvári részlegére, először a mezőgazdasági, majd a kémelhárítási osztályra. 1951-ben Budapestre helyezték az V/1-C alosztályra, majd 1953-ban személyzetis lett a Hajdú-Bihar Megyei Főosztályon. Karrierje gyorsan ívelt felfelé, 1954-ben államvédelmi százados, 1958-ban már rendőr őrnagy volt. Ezredesként ment nyugdíjba 1972-ben. 1958. február 3-án kelt minősítése szerint állami oktatásban nem vett részt, de 1956-ban levelező hallgatóként a Pedagógiai Főiskolán diplomázott. Ő is elvégezte a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemét 1961-ben, szakosítóját 1967-ben. Belügyi szakmai végzettséget is szerzett, a Rendőrtiszti Főiskola egy éves képzésében vett részt 1948-49-ben. Horányi László a forradalmárok fogságában volt 1956. november 1-től 4-ig. Személyi anyaga szerint a szovjetekkel együtt érkezett Nyíregyházára, ahol már másnap részt vett a forradalmárok felkutatásában, letartóztatásában. Ezt követően december végéig a karhatalomnál szolgált, azután a megyei rendőr-főkapitányságra helyezték. Ő is megkapta 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmet, ezen kívül pénzjutalmat is kapott eredményes munkájáért. Minősítésében előljárója, Antal Pál alezredes 1958. február 3-án azt írta

---

⁵²⁶ ÁBTL 2.8.1., BM Komárom megyei fogvaték, 726, Gyuris András, 23-46. p.

Horányiról: „*A párthoz való hűsége kifejezésre jut abban, hogy gyűlöli az osztályellenséget.*”⁵²⁷

Cs. Nagy Ferenc 1923-ban Tiszanagyfaluban született, 1953. október 6-án lépett az ÁVH kötelékébe. Polgári foglalkozása sajtószervező volt, előző munkahelye pedig a Szabolcs-Szatmári Néplap szerkesztősége. Párttagsága 1945 óta igazolt. Kezdetben operatív beosztottként, majd 1954-ben már osztályvezetőként dolgozott. 1956-ban Tiszalökön alosztályvezető. 1957-ben társaihoz hasonlóan a Szabolcs-Szatmár megyei karhatalmi században harcolt a forradalmárok ellen, de ugyanez év február 1-jétől visszahelyezték Tiszalökre, a bűnügyi alosztályra nyomozónak. Rövid idő múlva, június 19-én áthelyezték Nyíregyházára politikai nyomozónak a megyei politikai nyomozó osztályhoz. Ő is, mint mindenki más, megkapta a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét 1957-ben.⁵²⁸

Orbán Sándor 1951. augusztus 21-től volt rendőr. Kezdetben az ÁVH-nál, majd a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányságon operatív nyilvántartóként dolgozott. 1951 óta párttag. A belüghöz kerülése előtt a Sóstóhegyi Vörös csillag Tsz. munkacapat vezetője volt. 1956-ban a Marxista Leninista Esti Egyetem általános tagozatát végezte el, pártcsoportbizalmi volt a rendőrségi pártalapszervezetben. Ezért személyi anyagába foglalták, hogy személyzeti ügyeinek intézése előtt ki kellett kérni az I. sz. pártalapszervezet titkárának egyetértését, véleményét.⁵²⁹

Pálinkás Ferenc 1927. június 11-én Gyulaváriban született. Apja uradalmi cseléd, majd kubikos, anyja Szabó Zsuzsanna mosónő, később háztartásbeli. A 8 elemi után uradalmakban volt napszámos, 1943-ban géplakatos tanonc. 1948-ban nősült, felesége a földmunkás családból való Erdélyi Margit. 1945-ben lett KMP tag, több pártiskolát is elvégzett. 1949 márciusában került az ÁVH-hoz, 1950-ben már a belső reakció elleni alosztály vezetője Békés megyében. 1952-53-ban 13 hónapot töltött a Szovjetunióban, ahol operatív iskolát végzett. 1956. október 23-tól 27-ig a főosztályon, és a megyei párt vb-nél szolgált Zalaegerszegen. Október 31-én letartóztatták, a megyei börtönből a szovjetek szabadították ki. 1957. október 25-től a Politikai Nyomozó Osztály vezetője Nyíregyházán. A „hol volt az ellenforradalom alatt” kérdésre adott válasza: „Zalaegerszegen, mint főosztályvezető a Megyei Bizottság védelmében, majd az ellenforradalmárok letartóztatásában és felelősségre vonásában [vett részt].” 1963-ban

---

⁵²⁷ ÁBTL 2.8.1., BM Központi fogyatéék, 8773, Horányi László, 3-19. p.

⁵²⁸ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéék, 2487, Cs. Nagy Imre, 10-13. p.

⁵²⁹ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéék, 3062, Orbán Sándor, 14-28. p.

kelt minősítése szerint jogi tanulmányait abbahagyta, helyette a Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetemet végezte el. 1960-ban Antal Pál azt írta róla, hogy: „*Munkájával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az osztályon régebben meglévő elvtelenség, iszákosság, laza munkaerkölcs, kedvezően megváltozzon, és a munka a párthatározatoknak és a miniszteri parancsoknak megfelelően folyjék.*” 1966-tól Heves megyei rendőrfőkapitány, 1971-ben, mint rendőr vezérőrnagyot helyezték nyugállományba.⁵³⁰

Simon Lajos 1947. november 26-án lett próbarendőr. Az 1921-ben Pocsajban született Simon csak 1961-ben fejezte be az általános iskolát. Legmagasabb belügyi végzettsége az 1959-ben elvégzett 2 hónapos operatív iskola volt, előtte 1948-ban tett centenáris tiszti vizsgát. Személyi anyagából önéletrajza hiányzik, róla szolgálati lapja őriz információt. 1950 óta volt párttag. Az 1956-os forradalom időszakára vonatkozó kérdésre adott válasza szerint Nyíregyházán az ÁVH-nál teljesített szolgálatot 1956. november 14-ig, majd a Szovjetunióban volt 1957. augusztus 22-ig. Hazatérése után operatív munkás volt a Politikai Nyomozó Osztály V. alosztályán. Jellemzése szerint a napi politikai eseményeket ismerte ugyan, de alacsony szakmai és általános műveltségű volt. Továbbképzését elhanyagolta, munkáját alacsony színvonalúnak, adminisztrációs tevékenységét gyengének értékelte előljárója. Több alkalommal volt fenytve az operatív munka elhanyagolásáért, és más fegyelemsértések miatt. Mindezek ellenére tiszti beosztást töltött be, ezért 1965-ben előírták részére a Rendőrtiszti Akadémia elvégzését, de ennek nem tett eleget, nyugállományba helyezték.⁵³¹

Suszta Sándor 1930-ban Nyíregyházán született szegényparaszti családba. Hat elemi és négy polgári végzett, közben 1946-ban elvégzett egy közigazgatási tanfolyamot is. 1953-54-ben magánúton, a Vörösmarty Gimnáziumba járt, egy évet végzett el. 1946-ban KMP tag lett. 1947-49-ben szülei juttatott földjén gazdálkodott, majd 1949-ben felvételét kérte az ÁVH-hoz. A forradalom Budapesten érte, a belügyminisztérium épületében volt október 23-tól 26-ig, majd október 30-a és november 4-e között több társával együtt a szovjetekhez csatlakozott. November 4-e után visszatért a BM-be. 1957. február elsején főoperatív beosztotti kinevezést kapott a Szabolcs-Szatmár megyei Politikai Nyomozó Osztályon. 1957. július 1-től 1958-ig rendőrkapitány. A „hol tartózkodott az ellenforradalom alatt” kérdésre adott válasza: „*1956. október 30-ig a BM épületében, október 30-tól pedig szovjet katonai egységeknél tartózkodtam,*

⁵³⁰ ÁBTL 2.8.1., BM Központi fogyatéka, 12410, Pálinkás Ferenc, 1-15. p.

⁵³¹ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár megyei fogyatéka, 1867, Simon Lajos, 1-10. p.

ellenforradalmárok kihallgatását végeztem”⁵³² 1961-ben elvégezte az Idegen Nyelvi Főiskolát, angolul felsőfokon beszélt. Osztályfőnöke úgy jellemezte, hogy az iskolába két hetes késéssel érkezett, nyelvi előképzettsége egyedül neki nem volt. Erős vizsgaláza jegyeit lerontotta, 3-as lett. Általános műveltségét főleg a magyar nyelvten, irodalom, a tudomány és a művészet területén kellett bővítenie. Egy 1960. július 1-jén kelt javaslat szerint 1956. november 4-én megsebesült, azt azonban nem tartalmazza, hogy hol és milyen körülmények között. Nyíregyházán a Nyilvántartási Alosztály vezetője lett. Az időközben a hírszerző osztály állományába került Susztát 1963. május 16-án ismeretlenek megverték. Erről azért készült jelentés, mert a verekedés során, a helyszínen elveszítette szolgálati igazolványát. A verekedést egy tanú szerint Suszta váltotta ki, mert a társaság nő tagját inzultálta.⁵³³ Egy másik tanú az okmányokat megtalálta, és a rajta szereplő címen vissza akarta adni. Meglepetésére ezen a címen Susztát, mint külügyi dolgozót ismerték, így a fedett nyomozó ekkor dekonspirálódott.⁵³⁴

Szép Imre személyi anyaga meglehetősen hiányos, kevés konkrétumot tartalmaz. Mátészalkán született, 1930. augusztus 21-én, anyja Csirmaz Mária. 1946. január 1-től Blau Mátyás vaskereskedőnél segéd, később különböző vállalatoknál dolgozott kereskedőként. 1951. április 6-án kezdte meg belügyi szolgálatát. Ő is ÁVH-s volt, erről saját aláírása árulkodik, 1956. november 8-án államvédelmi hadnagyként írta alá Áchim József kihallgatási jegyzőkönyvét.⁵³⁵ Később már ő is, mint a politikai nyomozó osztály tisztje készítette jelentéseit. Személyi anyaga szerint 4 polgárit végzett, tiszti iskolát 1954-ben, Rendőrákadémiát 1965-ben, majd 1978-ban főiskolát és ugyanebben az évben a Marxista Leninista Esti Egyetemet is elvégezte. 1956-os magatartása miatt 1957 augusztusában Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét kapott. 1985-ös nyugdíjazásakor Április 4-e érdemrendet adományoztak részére.⁵³⁶

Zsoldos István 1919. december 23-án, Gyüren született. Személyi anyaga alig tartalmaz róla információt. 1956. október 23-tól november 17-ig Mátészalkán a Járásbíróságon tartózkodott. Megkapta a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét a forradalom leverésében való aktív részvétele miatt. 1956. november 17-től Mátészalkán a karhatalomban szolgált, 1957. július 2-ától Mátészalkán politikai helyettes volt. 1961.

---

⁵³² ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék 5088, Suszta Sándor, 4. p.

⁵³³ Erősen ittas volt.

⁵³⁴ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék 5088, Suszta Sándor, 11-27. p.

⁵³⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 307. p.

⁵³⁶ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéék, 2890, Szép Imre, 8. p.

október 25-én felmentették a szolgálat alól és saját kérelmére a rendőrségtől elbocsátották.⁵³⁷

Kondor László és Szilágyi László szakérettségét szerzett Kecskeméten. A tanfolyam hallgatói közül toboroztak tagokat az ÁVH-hoz, ők itt jelentkeztek, és mindkettőjüket itt is vették fel. Töredékes személyi anyaguk csak a Bács-Kiskun megyei időszakukról 1956-ig tartalmaz adatot. Nevük a nyomozati anyagban gyakran előfordul, jelezve, hogy később, mint politikai nyomozók az állambiztonsági szervezet tagjai voltak. Mindketten a forradalom után kerülhettek Nyíregyházára, de itteni anyagukat a levéltárban nem találtam.

Kondor László 1932. január 13-án született Mándokon,⁵³⁸ 1945-től MKP párttag volt, majd MDP tag lett. Hat elemi végzettségű. 1949-ben került Ózdra a magasépítőkhöz ahol előbb kubikus, majd adminisztrátor. 1950-ben került Kecskemétre, itt szakérettségét⁵³⁹ tett. 1953. november 3-án vették fel az ÁVH-hoz. 1954. szeptember 8-án már alhadnagynak javasolták előléptetni. 3 hetes pártiskolát végzett Mezőkövesden 1950-ben. 1954-ben két hetes operatív tanfolyamot Kecskeméten. Saját magát erkölcsösnek tartotta, erről így írt: *„Korai házasságunk szerelem következménye volt, melyet terhesség siettetett s ennek kerülő útjába lépni a kommunista erkölcsöm nem engedett.”* Egy alkalommal, hivatali hatalommal való visszaélés miatt 10 nap fogdát kapott, 1956. október 15-én pedig a belügyminiszter-helyettes 2966 sz. parancsával a testületből elbocsátották.

Elbocsátásának oka „Hernádi” rezidens 1955. november 4-i jelentéséből derül ki. Kondor apja nyilas-szervező volt, aki a felszabadulás után befurakodott a kommunista pártba. A jelentésben Kondor László a kecskeméti rendőrkapitányság vezetőjeként szerepel. Ennek lehetséges oka, hogy Kondor így mutatkozott be szülőfalujában, Mándokon. Valójában járási osztályvezető-helyettes volt. Szakmai iskolát nem végzett. Ezen túl, mezítláb, államvédelmi egyenruhában táncolt a kocsmában és jókedvében egy asztalt is összetört. Amikor erre figyelmeztették, azzal kérkedett, hogy ő már annyi

---

⁵³⁷ ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyatéka, 1666, Zsoldos István, 1-10. p.

⁵³⁸ Szolgálati adatlapján már Kisvárdára szerepel.

⁵³⁹ 1948. októbere és 1955. júniusa között az írni és olvasni tudó, de iskolai végzettség nélküli politikai rokonszenvezők számára 2 középiskolai tantárgyból felkészítő egyéves tanfolyam, melynek elvégzése, 1952-től vizsgája a 2 tantárgynak megfelelő egyetemi, főiskolai felvételre képesített. Mintája a Szovjet-Oroszországban 1920-tól létezett kádereképző „munkásfakultás,” amit a kommunista hatalomátvétel után a népi demokráciákban egyöntetűen bevezettek. Hazánkban 1945-től a népi kollégiumok rendszerének kiépítésével kezdődött a közép- és főiskolák szociális összetételének politikai szándékú megváltoztatása. Az 51.600/1948. VKM rendelet szerint a szakérettségire előkészítő tanfolyam célja „a hátrányos helyzetű társadalmi rétegek, elsősorban a munkás- és parasztfiatalok gyorsabb ütemű szakmai és kulturális felzárkóztatása,” „hozzájárulás a szocializmust építő társadalom új, szocialista értelmiségének kialakításához”.

embert elintézt, hogy nem fél senkitől. Másnap viszont apjával együtt rimáncodott a kocsmárosnak, hogy az a történeteket ne jelentse. A rezidens szerint, amikor Kondor hazalátogatott, akkor apjával együtt rendszeresen felkeresték Czap Lajosnét, aki a Horthy rendszerben nyilas vezető volt. Anyagából kiderül, hogy „*egy alkalommal nem megfelelő jelöltet akart beszervezni, nagyfokú koncepciót alkalmazott*⁵⁴⁰ és ezért a jelölt nem az igazságot mondta.” 1956. október 15-i elbocsátásakor titoktartási nyilatkozatot vettek tőle. Ebben arra hívták fel Kondort, hogy a titoktartás megszegése esetén nemcsak fegyelmit, hanem büntetőeljárást is indítanak ellene. Kondor visszavételére nem találtam adatot.⁵⁴¹ Neve mégis több 1957-es rendőrségi iraton szerepel, a katonai ügyész előtt pedig több terhelt is durva, a fizikai bántalmazást alkalmazó kihallgatóként írta le.⁵⁴² Kondor esete azt szemlélteti, hogy az igazolás során csaknem teljes egészében visszavett állományon kívül a korábban fegyelmi úton eltávolított államvédelmiek is visszakerülhettek a Belügyminisztérium kötelékébe.

Szilágyi László Nyírtasson született 1934. május 26-án. Apja Szilágyi József asztalos segéd volt. Az elemi iskola négy osztálya után a Kölcsey Gimnáziumba iratkozott. 1950-ben MDP tag lett. Falura járt felvilágosító munkát végezni. 1952-ben került az üzemi DISZ és pártszervezet javaslatára a Ságvári Endre Szakérettségi Tanfolyamra, Kecskemétre, ahol vegyész-mérnöki szakon tanult. Ő volt a tanfolyam párttitkára is. 1954. május 24-én javasolták is az akkor még a szakérettségire készülő Szilágyi felvételét az ÁVH-hoz őrmesteri rendfokozattal. Amikor apja megtudta, hogy fia ÁVH-s lett, közölte vele, hogy 1944-ben egy hónapig – kényszerből – nyilas párttag volt. 1955-ös Minősítési lapja szerint ebben az évben elvégezte a BM Központi Dzsersinszkij Államvédelmi Tiszti Iskola 3 hónapos operatív tanfolyamát. A tanfolyam elvégzése képesítette az önálló operatív munkára. Ezt követően még ebben az évben végzett munkáját értékelték. „*Már önállóan végez környezettanulmányt, személyes megismerkedést, tanúkihallgatást, azonban önálló beszervezést még nem hajtott végre.*” Az önálló beszervezés az alhadnaggyá történő előléptetés feltétele volt. Ekkor már csak egyedül neki nem volt önálló beszervezése, így alhadnagy sem lehetett. Ez nagyon bántotta, szeretett volna már alhadnagy lenni. Dossziéjában ezt követően nem helyeztek el iratot.⁵⁴³ Ő is 1956-ban kerülhetett át Nyíregyházára, ott róla új személyi anyag készülhetett, ami azonban az ÁBTL-be nem került át.

---

⁵⁴⁰ Jól megverte.

⁵⁴¹ ÁBTL 2.8.1. BM Bács-Kiskun megyei Fogyték, 1646, Kondor László, 1-45. p.

⁵⁴² Debreceni László és Bánszky János vallomásai. In: DIKÁN, 1993 b, 287, 296. p.

⁵⁴³ ÁBTL 2.8.1., BM Bács-Kiskun megyei fogyték, 1617, Szilágyi László, 1-59. p.

7.2. A vizsgálati terv

A vádiratban hangsúlyt kapott a volt jobboldali pártokban való politizálás, nem csak a vezető tisztség, de maga a párttagság is. Esetenként bünné lett – mint pl. a Kisgazdapárt esetében – annak újjászervezése is. Az ezzel megvádolt Lupkovics György⁵⁴⁴ védekezésül elmondta, hogy jogi értelemben nem is szűntek meg ezek a – egyébként gyakorlatilag betiltott – pártok. Nevük és címük még a budapesti 1951 és 1954 között érvényben volt telefonkönyvben is szerepelt.⁵⁴⁵ 1956. október 30-án megalakult a Keresztény Néppárt és 31-én újjáalakult a Magyar Függetlenségi Párt is. A forradalom leverése után Kádár János a kormány álláspontjaként azt hangoztatta, hogy az MSZMP nem kívánja fenntartani az egypártrendszert, nyilatkozatát a Népszabadság november 18-i száma közölte. Kádár ígéretei közül nem csak ezt nem tartotta be. Megfigyelhető a felső utasításokkal, párthatározatokkal megalapozott koncepciónak megfelelő vádlottak kiválasztása. Így lettek a megyei és a városi munkástanács elnöke, a kisgazdapárti vezetők, a volt ügyvéd, átállt katonák, rendőrök, a diákvezér, a nemzetőrség vezetője üldözött ellenforradalmárok.

1957. április 2-i dátumozással vizsgálati terv készült. Ezt Pánczél Károly rendőr nyomozó őrnagy, a vizsgálati csoport vezetője, valamint Tóth Antal rendőr nyomozó hadnagy írták alá. Bevezetője azt tartalmazza, hogy elkészítésekor már folyt a nyomozás Szilágyi László és 5 társa ellen a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló ellenforradalmi szervezkedés miatt. Bár hatályos jogunk az ellenforradalmi kitétel nem ismerte, ez a szovjet terminus technikus mégis beépült a korabeli eljárásokba. Ez az irat jól mutatja, hogy ekkor még csak 6 embert tartottak a forradalomban betöltött tisztségük és abban játszott szerepük miatt olyanoknak, akik ellen a büntetőjog eszközeivel is fel akartak lépni. A nyomozás addigi adatai szerint bűnlajstromuk abban állt, hogy *„aktív szervezői és irányítói voltak Nyíregyházán 1956. október 26-án a tömegtüntetéseknél, a szovjet emlékművek lerombolásának, meggyalázásának. Megszervezték a városi, majd a megyei „nemzeti bizottságot” amelynek aktív vezetői voltak. Megyei viszonylatban átvették a hatalmat, szervezték az*

---

⁵⁴⁴ Lupkovics Dr. Andrásy Dániel felkérésére kapcsolódott be a kisgazdapárt munkájába 1946-ban, 1947-49 között a párt országgyűlési képviselője volt.

⁵⁴⁵ A Független Kisgazdapárt Országos Központja: T: 187-930, Elnökség: VI. Benczúr u.34., T: 184-723., a Független Magyar Demokrata (Balogh) Párt: VI. Eötvös u. 14., T: 420-735, a Magyar Radikális Párt: V. Alkotmány u. 19., T: 121-341, Elnökség: 120-920., a Nemzeti Parasztpárt Országos Központja: VI. Sztálin út 110., T: 112-850, Főtitkárság: 112-491, Ügyészség: 312-993, Garázs: VIII. József u. 25. sz. alatt volt.

*ellenforradalmat az államhatalom megdöntésére. Kommunistákat, államvédelmi tiszteket vettek őrizetbe. Uszítottak a Szovjetunió és a népi demokráciák ellen. Kapcsolatot tartottak a budapesti és több megyei „forradalmi bizottsággal,” akiknek rendszeres tájékoztatást adtak a szovjet katonai alakulatok hadmozdulatairól.”*⁵⁴⁶ Ez egyszersmind a forradalmárok valamennyi szóba jöhető magatartásának tényállásszerű interpretációja, amivel előrevetítették a majdani vádakat is. A megfogalmazásában szakszerű megállapítás mindenféleképpen alapos büntetőjogi ismereteket feltételez.

A vizsgálati terv ennek ellenére kritikára szorul. Szilágyi társainak neve nincs feltüntetve, az intézkedések részben is csak utalás van arra, hogy elvégzendő feladat: *„Szilágyi László és előzetes letartóztatásban lévő összes társainak részletes kihallgatása a fentiekre.”* Ez alapján azonosításuk nem csak azért nem lehetséges, mert társait név szerint nem sorolták fel, hanem azért sem, mert az iratok tanúsága szerint ekkor még csak Szilágyi László volt előzetesben. A többiek előzetes letartóztatása pedig csak a vizsgálati terven szereplő dátum, április 2-a után kezdődött. A legkorábban Rác Istvánt és Szentmártoni Sándort, őket április 8-án, Lupkovics Györgyöt április 10-én, Sziklai Istvánt és File Györgyöt április 13-án tartóztatták le. Mivel a vizsgálati terv április 2-án már hat fő letartóztatottat említ, mint akikkel szemben már folyt a nyomozás, ezért ezek a személyek vagy egy korábbi időponttól voltak fogva tartva, vagy a vizsgálati terv készült később, csak visszadátumozták. Ez utóbbi a valószínű, amit alátámaszt a politikai nyomozó osztály egy későbbi, 1957. április 18-án kelt jelentése is, amit a Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztály Vezetőjének írtak. Ebben az áll: *„Szilágyi László társait 1957. április 8-tól folyamatosan vettük őrizetbe, ezért az azóta eltelt idő alatt ügyüket teljesen tisztázni nem tudtuk, és a bizonyítékokat sem tudtuk beszerezni.”*⁵⁴⁷ A vizsgálati terv a korábbi, 1956. november-decemberi fogvatartások során keletkezett ÁVH-s kihallgatások adataira támaszkodhatott, elvégzendő feladatul a gyanúsítottaknak azokat a magatartásait, társait jelölte meg felderíteni, kivizsgálni, amelyek, akik eddigre már ismertek, közismertek voltak. Ez az utólag megszerkesztett, visszadátumozott vizsgálati terv az átgondolt, megtervezett büntetőeljárást volt hivatva reprezentálni.

A határozat Szilágyi előzetes letartóztatásáról 1957. február 21-én kelt, ezt Szikra Mihály őrnagy még aznap jóváhagyta, míg az engedélyt jelentő Alexa Miklós ügyész aláírása dátum nélküli. A határozatot ezzel szemben Szilágyi László már 19-én átvette,

---

⁵⁴⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356, 19. p.

⁵⁴⁷ Uo. 180. p.

és aláírta.⁵⁴⁸ Ez a határozat nélküli letartóztatást és a letartóztatást elrendelő határozat későbbi elkészítését, valamint visszadátumozását jelenti. A határozat szövegéből kitűnik, hogy az előzetes letartóztatás 1957. február 19-én 20⁰⁰ órakor kezdődött. Február 20-án írt önvallomásában ezt maga Szilágyi László erősíti meg azzal, hogy kérte figyelembe venni őszinte vallomását, családi helyzetét és erre tekintettel azt, hogy engedjék vissza otthonába.⁵⁴⁹ Ezek az ellentmondások egybevágóan a központi értekezleteken elhangzott értékelésekkel, azzal, hogy igyekeztek ugyan a hatóságok az eljárási szabályokat betartani, de ez nem mindig sikerült. Itt a dátumok egyezőségére sem figyeltek, a határozat nélkül letartóztatott és fogva tartott Szilágyival már csak fogvatartása alatt vetették át az elrendelő határozatot. Az intézkedések tehát csak részben bizonyultak jogszerűnek, mert ténylegesen határozat nélkül, és így jogellenesen tartották őt fogva.

1957. július 3-án Pánczél Károly őrnagy a VIII. alosztály vezetője, Abonyi Arnold ügyész javaslatával kérte a Legfőbb Ügyészséget, hogy az előzetes letartóztatások határidejét hosszabbítsa meg. Ennek az volt az indoka, hogy a fogva tartottak közül Rácz Istvánnak, Szentmártoni Sándornak és Dr. Lupkovics Györgynek július 8-án lejárt az előzetes letartóztatása. Válaszul a Legfőbb Ügyészség 1957. július 10-én kelt 50216/2/1/1957. számú határozatában több személy előzetes letartóztatásának meghosszabbításáról rendelkezett.

Ez tovább bonyolítja a helyzetet, mert ebben a nevek mögött azt is feltüntették, hogy ki mikortól volt előzetesben. Ezen Szilágyi Lászlónál a kezdeti időpont már 1957. február 18-a volt. A Legfőbb Ügyészség sem tartotta be a törvényt, még a törvényesség látszatára sem ügyelt. Ez a határozat július 10-én kelt, tehát július 8-tól 10-ig (is) a három főt érvényes határozat nélkül, jogellenesen tartották fogva.⁵⁵⁰

7.3. Szilágyi László cselekményének kezdeti minősítése

Ekkor, az eljárás kezdetén a Szilágyi László elleni eljárás alapjául a BHÖ 230. pontjában meghatározott és 449. pontjának (1) bekezdés a, pontja szerint büntetendő bűncselekményt határozták meg. Ez pedig a társadalmi tulajdonban lévő vagyontárgy kezelésével megbízott személy által elkövetett csalást jelentette. A vizsgálati tervben

---

⁵⁴⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356, 1. p.

⁵⁴⁹ Uo. 17. p.

⁵⁵⁰ Uo. 199. p.

ilyen tényállás nem szerepelt, ami szintén a vizsgálati terv utólagos elkészítését támasztja alá. Ez illeszkedett abba a központi elgondolásba, hogy a forradalmárokat köztörvényes bűnelkövetőknek tüntessék fel, és első sorban vagyon elleni bűncselekmények miatt indítsanak büntetőeljárást velük szemben. Másrészt a politikai szerepvállalás és az államellenes bűncselekmények közötti összefüggést nehéz lehetett a rendelkezésre álló adatok alapján bizonyítani. Csak az 1957. július 9-i kihallgatása alkalmával közölték Szilágyival az ellene folyó büntető eljárás okát: *„A nyomozás adatai alapján megállapítottuk, hogy Szilágyi László az ellenforradalom idején 1956. október 26- és november 4 között Nyíregyházán aktívan szervezte és vezette a népi demokratikus államrend és a Népköztársaság megdöntésére irányuló cselekményeket és ellenforradalmi szervezkedést.”*⁵⁵¹ Ennek alapján a BHÖ 1. pont 1. bekezdésében foglalt szervezkedés kezdeményezése és vezetése miatt terheltként való felelősségre vonását rendelték el.

Tomasovszky András a per II. rendű vádlottja, majd halálra ítéltje volt. Róla azt is mondhatjuk, hogy véletlenül szenvedte el a legsúlyosabb büntetést. Előzetes letartóztatásáról 1957. április 23-án határoztak. Itt a dátumok már stimmelnek, az előzetes letartóztatás kezdete április 23-a 20⁰⁰ óra. A terhére rótt cselekmény azonban már a BHÖ. 1. pont 1. bekezdése szerinti. Az ő esete további elemzést kíván. Tomasovszky a forradalom alatt a rendőrségtől kapott egy pisztolyt önvédelmi célra. Erről igazolással, azaz fegyverviselési engedéllyel rendelkezett, amit Petényi rendőr százados írt alá. November végén – Petényi utasítására – tartott nála házkutatást két rendőr, akiknek a felszólítására a pisztolyt önként átadta. Tomasovszkyt ennek ellenére fegyverrejtegetés miatt 3 hónap börtönre ítélték. Az ítélettel a megyei ügyészség elégedetlen volt, ezért a Legfőbb Ügyészségen törvényességi óvást kezdeményezett. Egy visszatartó, precedens ítéletet szerettek volna elérni. A felterjesztésükhöz, kérelmük alátámasztására mellékeltek a Szabolcs-Szatmár Népe című lap 1957. január 26-i számát. Ebben a „Mi történt október 26-án, délben Nyíregyházán” című cikkben többször is megnevezték Tomasovszky Andrást, mint aki a tömegtüntetés szervezője, a szoborrombolás aktív irányítója volt. A törvényességi óvás benyújtását azonban a Legfőbb Ügyészség nem helyezte, mert Tomasovszky a rendőrség által nyilvántartott fegyvert birtokolt, erről a rendőrség tudott, azt önként, vonakodás nélkül adta át. (Az ítéleti indokolás nem volt ilyen objektív.) Ezért még az enyhe ítélet is jogszerűtlen volt, magatartása nem volt tényállásszerű. Nagyobb szerepe lehetett elítélésében annak,

---

⁵⁵¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 179. p.

hogy Tomasovszky vitába keveredett tanyasi szomszédjaival, a Hankovszki családdal, akiket az apósát ért korábbi sérelem miatt vonta kérdőre. Eközben pisztolyával hadonászott, ám a Hankovszki fiúk egyike, aki ÁVH-s volt, lefegyverezte Tomasovszkyt. A megyei ügyészség sérelmezte, hogy Tomasovszky büntetésekor ezt nem vették figyelembe. A leiratban Dr. Perényi László főosztályvezető kifejtette, hogy ezt nem is tette a vád tárgyává a nyíregyházi járási ügyészség, ugyanakkor kitért arra, hogy az ügyészség Tomasovszky egyéb ellenforradalmi cselekményei miatt elrendelheti a nyomozást, és ekkor már értékelhetik a Hankovszki családdal szembeni fellépését is. A főügyészségi főosztályvezető végül nyomozás elrendelésére, elegendő bizonyíték összegyűjtése esetén vádemelésre utasította a megyei ügyészséget Tomasovszky ellenforradalmi bűncselekményeivel kapcsolatban.⁵⁵² A sors fintora, hogy egy súlyosabb, néhány éves börtönbüntetés Tomasovszky életét talán megmenthette volna.

7.4. A tanúkihallgatások

A vizsgálati terv kitűzte a célokat, meghatározta az elvégzendő feladatokat. A vizsgálat során több száz tanút hallgattak ki. A tanúkihallgatások színvonala között jelentős különbségek vannak. Okait a kihallgatások igen magas számában, a sietségben és a kihallgatók felkészületlenségében, eszköztelenségében látom. A kihallgatások kezdetekor a tanút legfeljebb csak igazmondási kötelezettségére figyelmeztették, holott a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény 57. §-a a mentességre való kioktatást is kötelezően előírta. A kézzel írt jegyzőkönyvekből legtöbbször ez előbbi is kimaradt. A helyenként alkalmazott, előre nyomtatott jegyzőkönyvek ezt a kötelezettséget tartalmazták, csak maga a figyelmeztetés maradt el. Az. 54. § (1) bekezdése szerint: Tanúként azt kell kihallgatni, akinek az ügrről, a terhelt körülményeiről, továbbá az ügyben jelentős egyéb tényekről közvetlen észleleten alapuló tudomása van.

A jegyzőkönyvekben a tanú személyi adatainál feltüntették – ha párttag volt azt, – hogy a tanú MSZMP-tag. Ennek ebben a politikai perben az volt a jelentősége, hogy az MSZMP-tag tanúk szavahihetőbbek, megbízhatóbbak, vallomásuk más tanúvallomásokkal szemben értékesebbek. Az fel sem merült, hogy ezek a tanúk eleve elfogultak lehettek az „ellenforradalmárokkal” szemben. A vizsgálati tervben

---

⁵⁵² HL BI. 261/1957. 65. d. II. k. 586. p.

megfogalmazott szándék lelepleződik a tanúkihallgatások esetében is. A nyíregyházi rádió elfoglalása, közlemények beolvasása a súlyosabb bűnök közé tartozott.

Ezért került sor Vas Ottónak a kihallgatására is a Barota Mihály ellen folytatott büntetőeljárásban. A kérdés, amelyre a tanútól választ vártak: *„Mondja el, hogy az ellenforradalom idején hogyan foglalták el a stúdiót? Szilágyi László és Rácz István ellenforradalmi vezetők milyen tevékenységet fejtettek ki: Kik lettek megbízva a rádió-stúdió vezetésével?”* A tanú elmondta, hogy a stúdió épületéből látta, hogy a Kossuth Gimnázium előtt nagy tömeg gyűlt össze, ezért munkatársaival együtt kíváncsiságból odament. *„Ott hallottam, hogy Szász nevű egyén – a városi tanács kereskedelmi osztályvezetője – egy tehergépkocsiról leszállt s kezével integetett a diákoknak, hogy gyertek ti is. Az ott lévő tömeg hangjából megállapítottam, hogy a Malinovszkij szoborhoz akarnak menni, hogy a szobrot ledöntsék. Majd a tömeg valóban elindult a szobor felé, és a szobrokat ekkor döntötték le.”*⁵⁵³

Fehér Gábor a rádióban volt stúdiótechnikus. 1957. május 29-én a következő kérdéseket intézték hozzá: *„Mondja el, hogy az ellenforradalom idején, hogyan foglalták el a stúdiót? Szilágyi László és Rácz István részéről milyen ellenforradalmi tevékenységről van tudomása?”* A tanú Szilágyiról egy szót sem szólt, csak Rácz Istvánról tett vallomást. Elmondta ugyanakkor, hogy két társával együtt azt látta, hogy egy Szász nevű személy, aki a városi tanács kereskedelmi osztályán dolgozott, kiabálva hívta ki az utcára a Kossuth Gimnázium diákjait, majd a Malinovszkij szoborhoz hívta a tömeget. A Kossuth Gimnázium diákjainak utcára vitele, a szobor ledöntése fő vádpontként nyert megfogalmazást mind Szilágyi László, mind Tomasovszky András esetében. Szásszal szemben eljárást nem indítottak.

Május 28-án tanúként hallgatták ki Fekszki István tanácselnököt. Kihallgatása nem a rendőrségen, hanem saját irodájában, a Megyei Tanácson történt. A jegyzőkönyv tartalmazza, hogy az eljárás tárgyául szolgáló bűncselekmény következtében Fekszki kárt szenvedett. Ez pedig abban nyilvánult meg, hogy 1956. november 1-től november 4-ig őrizetben volt. A kihallgatás első kérdése pedig: *„Mit tud Szilágyi László és társai ellenforradalmi tevékenységéről”* Az „érdektelen” tanú beszámol letartóztatásáról, amelynek okát – még Fekszki elmondása alapján is – Szilágyi azzal indokolta, hogy az az ő saját érdekében történt. Petényi rendőr százados is azt mondta neki, hogy saját érdekében „vették őrizetbe”. Érdekes, hogy a tanú szóvá tette: *„Elmondani kívánom, hogy az előzetes letartóztatásunk előtt, de utána sem semmiféle írásbeli utasítást nekünk*

---

⁵⁵³ DIKÁN, 1993 b, 136. p.

*nem mutattak fel azzal kapcsolatban, hogy bennünket letartóztatnak.*⁵⁵⁴ Ez egyrészt értelmezhető úgy, hogy az általános jogtudat ismerte a kényszerintézkedések alakszerűségének követelményét és ennek hiányát tette szóvá a sértett, akár saját elhatározásból, akár kihallgatói kezdeményezésre. Kétségtelen, hogy a forradalom napjaiban a tömeghangulat Fekszí és Varga ellenes volt. Szilágyi viszont, az iratok és tanúvallomások által is igazoltan mindvégig, békés, tárgyalásos rendezést szeretett volna. Ezért a határozat nélküli „letartóztatása” úgy is értékelhető, hogy az azt elhatározók nem is tekintették letartóztatásnak, Fekszí Istvánt valóban saját biztonsága, a konfliktusok elkerülése érdekében helyezték el a rendőrségi fogdában. Fogvatartásának körülményei is ezt támasztják alá, hiszen az épületen belül viszonylag szabadon mozoghatott, ellátása is sokkal jobb volt, mint egy átlagos őrizetese. Az őrizetbe vétel kihangsúlyozott minősítése sem a vádiratban, sem az ítéletben nem volt bizonyított. A tömeghangulat ellenére a forradalom első napjaiban Fekszí Istvánt kérték fel, hogy legyen a megyei munkástanács elnöke, de ő ezt nem vállalta.

Június 21-én tanúként hallgatták ki Dr. Pártos Imre ügyvédet. Nevét a vádiratban az idézendő tanúk közé is felvették. Az igazmondásra figyelmeztették, mentességre nem. Nem kérdezték meg tőle, hogy érdektelen-e. Dr. Sziklai Istvánnal kapcsolatban hallgatták ki. Vallomásából kitűnik, hogy haragban volt vele, elítélően beszélt róla. Ismerte Sziklait, aki ügyvédjelöltként 1949-ben Dr. Bodnár Jenőnél dolgozott, majd betegsége miatt Pártost is helyettesítette hat hónapig. Pártos szerint a nagyhangú Sziklai népszerű volt nemcsak a rendőrök, hanem a bírók között is, jól keresett.

A tanú tudni vélte, hogy Sziklai a II. világháborúban német vaskeresztet kapott, és azt is, hogy 1955-ben fegyelmivel törölték az ügyvédjelöltek közül.⁵⁵⁵ Ekkor romlott meg közöttük a viszony, mert Sziklai azt hangoztatta, hogy ezt a törlést a zsidóknak

---

⁵⁵⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 142. p.

⁵⁵⁵ Dr. Sziklai István apja, Sidlovszky Péter kőműves segéd, szakszervezeti mozgalmár volt. E miatt üldözik és Belgiumba, majd Franciaországba menekül. 1938-ban hazatért, de az állandó rendőri zaklatások miatt öngyilkos lesz. Anyja három lánytestvérével együtt a Nyírbátori Agrár Banknál vállalt takarítói állásából tartotta el. Jó tanuló volt, ezért tanárai javaslatára vették fel a nagykállói gimnázium felsőbb osztályaiba. A nyári szünetekben fizikai munkát végzett. 1932-től katona, de 1933-ban az apja megbízhatatlan volta miatt leszerelik. 1935-ben ismét behívják, továbbképzik. 1936-ban beiratkozott a Debreceni Jogtudományi egyetemre. A nehéz fizikai munka miatt az egyetem II. évfolyamán nem tudott vizsgát tenni. Ismét katona, 1942-ben a keleti hadszíntéren századparancsnok a Donnál. A sebesült Sziklait a kórházban meglátogatta Veresvári alezredes, akinek beszámolt arról, hogy a németek a visszavonuló magyarokkal galád módon bántak: beléjük lőttek, a fagyott lábúakat és a sebesülteket ledobálták a teherautókról. Veresvári intézkedésére Szabó VKF/2 őrnagy letartóztatta és Kassán bebörtönözték. Mindössze 30 napi laktanyafogságot kapott, mert bebizonyosodott, hogy Veresvári hamis tanúzásokkal akarta őt elítéltetni. Az eljárást felfüggesztették és a 283/2. sz. büntetőszázaddal visszavitték a frontra, hogy ott bizonyítson. Helytállásáért Signum Laudis kitüntetést kapott. Szovjet hadifogsága után 1949-ben befejezte a jogi egyetemet. Első feleségétől Bencs Máriától elvált, egy gyermekük született. Második feleségétől két gyerekük volt, pártnak tagja nem volt.

köszönheti, ezért attól fogva egymással nem beszéltek. Az „ellenforradalom” idején aláírásokat gyűjtöttek Sziklai érdekében, ügyvédi felvétele mellett. Ezt félelmében Pártos ügyvéd is aláírta, mert „Pártos te gazember” feliratú cédulát találtak a lépcsőházukban. Pártos szerint a szomszédok is megijedtek, ezért kitették névtábláikat az ajtóra, nehogy őket érje a támadás. Erre irányuló tanúkihallgatás nem történt, a cédula nem maradt fenn. Ha volt is ellentét a két ember között, annak súlyosságát megkérdőjelezi, hogy tanúvallomását Pártos ügyvéd azzal zárta: *„Ekkor kimentem Álmosfalva utcára, ahol már várakoztak... Ekkor mondta nekem Sziklai, hogy béküljünk ki, kezet nyújtott, ekkor láttam az ellenforradalom alatt.”*⁵⁵⁶ Tehát saját elmondása szerint is csak ekkor találkozott Sziklaival. Ennek ellenére beszélt Sziklainak az értelmiségi ötös bizottságban betöltött szerepéről, arról, hogy felszólalt az ÁVH-sok ellen, és súlyos kijelentéseket tett. Ha nem látta, ha nem találkozott vele, akkor honnan tudhatta mindezt? Arra nézve nem tett vallomást, hogy minderről hogyan szerzett tudomást. A magyarázatot inkább a kihallgatást végző személyében kell keresnünk, aki ismerte a korábbi vallomásokat. Így ő adhatta a tanú szájába a mondanivalót. A bíróság előtt mintha nem is ugyanaz a tanú vallott volna Sziklairól. Visszafogott vallomásában Pártos Imre arról vallott, hogy alig tud Sziklairól valamit.⁵⁵⁷

Egy azonosítatlan irat, amelynek címe: *„Dr. Sziklaival kapcsolatos dolgok”* a következőket tartalmazza: *„Ez a személy egy volt fasiszta ügyvéd. Ellenforradalmi tevékenységét még október előtt megkezdte pl. az ősszel tartott nyházi értelmiségi ankéton már komoly szerepe volt egyes agresszív felszólalások megszervezésében. A becsületes értelmiségiek részéről lehetett olyan megnyilvánulást hallani már abban az időben, hogy ilyen egyének feltűnése ártalmas és megalázó az értelmiségre nézve. Az októberi ellenforradalmi napokban az első sorokban tevékenykedett. Szervezte a csillagok leverését, a szobordöntést, meg lehetett találni minden nagyobb megmozdulásnál pl. „városi tanács” választás. A Szotban[sic!] tartott értelmiségi aktíván beválasztatta magát az un. „értelmiségi forradalmi bizottságba” és a gyűlést követő másnap tevékeny szerepet vitt abban, hogy a pedagógus és egyéb értelmiségi vonalon kiket kell eltávolítani, mint kommunistát. Úgy tudom, hogy november 4-e után egyszerűen eltűnt. Nagy Sándor”*⁵⁵⁸ A géppel írt fél íves irat egy névtelen levél,

⁵⁵⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 272-273. p.

⁵⁵⁷ HL BI 261/1957. 65. d. I. k. 455. p.

⁵⁵⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 328. p.

helyesebben egy valótlan névvel ellátott levél lehet. Az ekkor már közismerten bűnösnek és elítélendőnek tartott magatartásokkal való egybemosása Sziklai magatartásának erre utal. A vizsgálati anyagokban Sziklairól ilyen, a levélben említett dolgok nem merültek fel, ezért nem lehet a nyomozó saját feljegyzése.

7.5. Tanú, vagy gyanúsított?

Blanár Mihályt 1957. április 5-én gyanúsítottként hallgatták ki. Azt, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével gyanúsították, nem közölték vele. Az első mondata szerint a gyanúsítást megértette, bűnösnek érzi magát abban, hogy a „Nemzeti Bizottságban” funkciót vállalt, és ott tevékenykedett. Május 18-án már tanúként – az igazmondási kötelezettség terhével – hallgatták ki ugyanazokra a dolgokra, mint amelyekre korábban gyanúsítottként tett vallomást. Az érdektelenség itt sem állt fenn, mert a többiekre tett terhelő vallomás saját helyzetét tehette jobbá. Gyanúsítottként pedig hallgatással, tagadással, vagy akár hazugsággal is védekezhetett volna. Ilyen eljárásjogi csúrcsavart mások esetében is elkövettek. A fogva tartottakat a kihallgatások közötti időben önvallomásokra készítették. Ilyenkor saját kézzel írták le vallomásaikat egy témában, vagy valamely személlyel kapcsolatban. Lupkovics György 1957. április 17-én írt saját kezű vallomást. Ebben Sziklai Istvánnal való kapcsolatáról, Sziklai általa ismert forradalmi tevékenységéről is írt. Ezt követően április 24-én, ugyanezen témában már tanúként hallgatták ki. Itt is szembefordították a gyanúsított jogait és a tanú kötelezettségeit.

7.6. Ellenvetés, üzenet az utókornak

Dr. Sziklai Istvánt 1957 áprilisától folyamatosan hallgatták ki. Első kihallgatásán, április 15-én, megtagadta a jegyzőkönyv aláírását. Ezzel a lehetőséggel rajta kívül nem élt senki a lefoglaltak közül. Másnap, április 16-án, mint letartóztatottat hallgatták ki. Április 24-én javaslatot készítettek közbiztonsági őrizetbe vételére, amit másnap végre is hajtottak. Az aláírás megtagadása a nyomozóhatóság eljárásával szemben megfogalmazott ellenvetésnek minősült. Arra nem találtam adatot, hogy ezzel egyidejűleg kifejezett panaszt is bejelentett volna az őrizetbe vétellel szemben. Ebben az esetben a Bp. 136.§-a alapján az iratokat és a panaszt huszonnégy órán belül a nyomozó hatóság köteles volt véleményes jelentésével együtt az illetékes ügyészhez

elbírálásra felterjeszteni. Ez nem történt meg. 1957. július 11-én arra figyelmeztették, hogy védekezésére tanúkat jelölhet meg, kezdeményezheti kihallgatásukat. Sziklai azt válaszolta, majd ha a vizsgálat végére érnek, és megismeri az ellenvéleményeket, azt, hogy mivel gyanúsítják, majd akkor dönt a tanúkról. Még az ügyvéd Sziklaival sem közölték a gyanúsítást. Mivel ezt kénytelenek vagyunk elfogadni, az 1957. június 14-én kelt nyomozást elrendelő határozat több problémát is felvet. Először is kérdéses a keletkezési ideje, ez is, mint több más okirat a nyomozás során visszadátumozottnak tűnik. A határozat megállapítja, hogy a „*Politikai Nyomozó Osztály rendelkezik olyan bizonyítékokkal, melyek szerint dr. Sziklai István volt ügyvéd, 1956. október 27-től november 4-ig a városi, majd a megyei forradalmi bizottságnak volt tagja. Hogy melyek ezek a bizonyítékok, arról a határozat hallgat. Ezen belül az értelmiség részéről követelte a városi, megyei tanács kommunistáinak eltávolítását. Megalakította, és vezetője lett az értelmiségi „forradalmi club”-nak, ill. az ötös bizottságnak. Erőszakkal beválasztotta magát az értelmiségi tízes bizottságba, ahol mint tizenegyedik tagként [sic!] volt beválasztva.*”⁵⁵⁹ A határozat hivatkozik a Bp. 2. és 85.§-aira. A 2. § arról rendelkezik, hogy büntető eljárást csak a törvény alapján és csak az ellen lehet indítani, aki bűncselekmény alapos gyanúja alatt áll. Ennek a (2) bekezdése pedig azt mondja ki, hogy személyi szabadságtól megfosztani senkit sem lehet a törvény által meghatározott eseteken kívül és más módon, mint azt a törvény megengedi. A (3) bekezdés pedig az ügyész, a bíróságok és általában azoknak a hatóságoknak, amelyek a törvény értelmében jogosultak a személyi szabadság elvonására vagy korlátozására, előírja, hogy kötelesek ügyelni arra, hogy a hatáskörükbe tartozó eljárás során senkivel szemben se alkalmazzanak a személyi szabadságát érintő olyan intézkedést, amely törvényellenes; ilyen sérelem esetében pedig haladéktalanul intézkedni kötelesek annak megszüntetése iránt. Sziklai ekkor már harmadik hónapja volt személyes szabadságától megfosztva úgy, hogy vele szemben a gyanúsítást nem közölték, írásbeli határozatot ügyében nem hoztak. Az indokolás ebből a kései határozatból is hiányzik, hacsak nem fogadjuk el indokolásnak, hogy a nyomozók leírták azt, hogy rendelkeznek bizonyítékokkal, és a terhére rótt cselekmény büntetendő. A terhére rótt bűncselekmény pedig a BHÖ. 1. pont, 2. bekezdése szerinti népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntette volt. A határozat a továbbiakban azt rögzíti, hogy a nyomozás lefolytatására az 1953. évi 13. tvr. 13.§-a szerint a belügyminisztérium nyomozó

---

⁵⁵⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 293. p.

szerveinek van hatásköre. Ez a tvr. az ügyészségről szól. A határozat zárásaként megfogalmazták, hogy a nyomozás teljesítésének határideje a Bp. 91./A § (2) bekezdése szerint a népköztársaság elleni büntettek esetében 2 hónap. Ezt a nyomozás elrendelésétől kell számítani, ezért egy okkal több, amiért azt csak hónapokkal a nyomozás megkezdése után rendelték el.

Papp Simon Györgyöt az utolsók között, csak 1957. július 5-én tartóztatták le. Őt ekkor már beszervezett ügynökként tartották számon. A vádlottak száma vele együtt érte el a húszat. Valakinek fontos lehetett, hogy húsz vádlott legyen, és ne tizenkilenc. Ezért az ügynök-Papp tartótisztje segítségével sem tudta kivonni magát a büntetőeljárás alól. Papp Simon Györgyöt, „Pápai” fedőnéven 1957. április 26-án terhelő adatok⁵⁶⁰ alapján szervezte be ügynöknek Szürös Károly rendőr nyomozó hadnagy. A beszervezést Papp Simon munkahelyén, a MÁV rendőrörsön hajtotta végre. Terhelő adatként azt használta fel ellene, hogy „1956. október 27-én a Városi Tanács erkélyéről tömeggyűlést tartott, követelte a „forradalmi bizottmányok” megválasztását, a rabok kiszabadítását. A munkástanács jelölte abba a küldöttségbe, amely tárgyalta a rendőrséggel a foglyok kiszabadításáról, és november 1-jén a győri küldöttségbe is jelölték.”⁵⁶¹

A beszervező rendőrtiszt elképzeléseit azonban felettesei felülírták. Erről 1957. június 25-én kelt jelentése árulkodik. „A fenti megállapításokat beszervezésekor, 1957. április 27-én dokumentáltam, azonban a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztályán működő operatív bizottság szerint Papp a fentiekén kívül még súlyosabb ellenforradalmi cselekményeket követett el. Az őrizetbe vett Szilágyi László, a Szabolcs-Szatmár megyei „forradalmi bizottmány” elnöke és Rácz Sándor a nyíregyházi város „forradalmi bizottmány” elnöke kihallgatása során valóban tett olyan vallomást, mely szerint nevezett tömeggyűléseken való felszólalása alkalmával ahelyett, hogy nyugalomra intette volna a tömeget, több uszító kijelentést tett. Állandóan a szovjet csapatok kivonása mellett foglalt állást, és a megbízatásokat maradéktalanul végrehajtotta. Megállapításom szerint Papp beszervezése sikerrel járt, részünkre adott is értékes jelentéseket, azonban, mint később kiderült, nem eléggé kvalifikált, nem tudja feladatait kellően megoldani képességeinek hiányában. Így amennyiben az operatív bizottság úgy dönt, hogy őrizetbe veszik, nem érdemli meg azt,

---

⁵⁶⁰ Forradalom alatti magatartásán kívül szerepet játszott még az is, hogy Papp Simon Györgyöt a Népbíróságok Országos Tanácsa, NOT IV. 1260/1948/11.sz. ítéletével izgatás büntette miatt 1 év börtönre büntette.

⁵⁶¹ ÁBTL 3.1.1., B-76146, 12. p.

hogy a felelősségre vonás alól kivonjuk, így utólagosan javasolni fogom a hálózatból való kizárását. Szürös Károly r. ny. hdgy.”⁵⁶² Az operatív bizottságnak kellett Papp Simon György, ezért július 1-jén őrizetbe vették, de csak 5-én kelt az előzetes letartóztatásáról szóló határozat. Július 6-án és 8-án gyanúsítottként hallgatták ki, az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény megjelölése nélkül, amit csak 9-én ismertettek vele.⁵⁶³ Másnap a kapcsolatot vele, mint titkos ügynökkel megszakították, erről titoktartási nyilatkozatot is vettek tőle.⁵⁶⁴ Tartótisztje, Szürös Károly rendőr nyomozó hadnagy – ahogy ígérte – augusztus 16-án határozatot hozott „Pápai” ügynök hálózatból való kizárásáról. Ebben már felettesei és az operatív bizottság véleményének ismeretében azt írta, hogy „...a kapcsolattartás során nem volt eléggé őszinte hozzánk, mivel az ellenséges személyek felderítésénél részünkre nem adott konkrét és operatív szempontból értékes jelentéseket. Ugyancsak a kapcsolattartás során derült ki az is, hogy nevezett nem eléggé kvalifikált, és írása is végtelen gyenge. Mivel a megyei ellenforradalmi szervek tevékenységét dolgozták fel a Megyei Rendőrfőkapitányság Politikai Osztálya,[sic!] Papp Simon is őrizetbe került és jelenleg is őrizet alatt van. Az őrizetbe vételét 1957. július 1-jén hajtották végre. A fenti indokok alapján – mivel nevezett őrizet alatt van – javaslom a hálózatból való kizárását.”⁵⁶⁵ Az operatív bizottság működésére alig van írásos bizonyíték. Azonban ez az egy irat is jelzi, hogy létezett, működött, a büntetőeljárásokba beavatkozott.

Papp Simon érezte a rá leselkedő veszélyt, ezért – valószínűleg korábbi tartótisztje segítségével – kérelmet írt, ezúttal Debrecenbe címezve azt. A szöveget az eredeti helyesírás szerint közlöm. „Politikai Rendőrség Vezetőjének Debrecen Alulírott Papp Simon György autószerelő azzal a kéréssel fordulok a vezető elvtárshoz, hogy szabadlábra helyezésem iránt szíveskedjen intézkedni. Elismerem aktívan részt vettem az októberi ellenforradalomba viszont ezt a bűnömet megbántam és jóvá akarom tenni úgy hogy az állambiztonsági szervekkel titkos együttműködést vállalok az ellenség elleni harcban. Ezt önként azért teszem, hogy az elkövetett cselekményem után járó büntetést elkerüljem. Kijelentem, hogy ezt a kapcsolatot a legnagyobb titokban fogom tartani és erről soha senkinek nem beszélek. Ismételten kérem a vezető Elvtársat, hogy szolgálataimmal elfogadni szíveskedjen, és szabadon bocsátásomnak kérem az intézkedését. Kérésem megismételve maradok tisztelettel Nyíregyháza 1957. IX. 26.

---

⁵⁶² ÁBTL 3.1.1., B-76146, 13. p.

⁵⁶³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2,155-163. p.

⁵⁶⁴ ÁBTL 3.1.1., B-76146, 15. p.

⁵⁶⁵ Uo. 14. p.

*Papp Simon György*⁵⁶⁶ Ekkor a felsőbb rendőri vezetés utasítása már ismert volt; minél több ügynököt beszervezni az ellenforradalmárok felderítésére. Nagy veszteség volt egy ügynök kiesése, ezért Papp Simon levelének indítéka lehetett még tartótisztjének próbálkozása ügynöke megtartása érdekében.

7.7. A nyomozás befejezése, iratismertetés

A nyomozás befejezése körüli időpontokban elkészített környezettanulmányokkal is a szakszerűség látszatát kívánták kelteni. Ezek érdemi új információval nem szolgáltak, csak az osztályhelyzet, a családi és munkakörülmények, a forradalmi tevékenység rövid leírása szerepelnek bennük. Ezzel növelték az iratok mennyiségét, a szakszerűség, alaposág látszatát keltve. Így készített Aranyosi István rendőr nyomozó hadnagy, a Politikai Nyomozó Osztály tisztje környezettanulmányt Rác Istvánról is, aki a Vasvári Pál Gimnázium tanára volt. A környezettanulmány készítője adatait Horváth Sándortól, a Kossuth Gimnázium igazgatójától, Fekete Ferenc és Ozsváth József MSZMP-tagoktól szerezte be. A jelentésből kiderül, hogy az ötgyermekes tanárt, – aki azért, hogy nagyobb jövedelmet szerezzen, több iskolában is óraadó volt –, az adatszolgáltatók jó munkatársnak írták le. A diákok között népszerű volt, szerették. Szerény körülmények között élt, anyagi nehézségei miatt munkatársai gyakran támogatták. A forradalom előtt visszafogott volt, ellenséges kijelentései nem voltak. A környezettanulmány hangvétele rokonszenvet és sajnálatot kelt Rác István iránt. Terhelő adatként mindössze a forradalom alatt betöltött funkciója és elmondott beszéde szerepel benne.⁵⁶⁷ A kései környezettanulmány Rác István esetében az enyhítő körülmények előkészítését is szolgálhatta.⁵⁶⁸

A nyomozást valamennyi gyanúsított esetében 1957. július 26-án fejezték be. Ezzel a dátummal készültek az iratismertetésről is a jegyzőkönyvek. A nyomozás befejezésének közlését, az iratok ismertetését valamennyi gyanúsított esetében Tóth Antal fővizsgáló végezte, a jegyzőkönyveket a nyomozóhatóság részéről ő írta alá. A gyanúsítottak közül ekkor többen is indítványozták mentő tanúk kihallgatását, egyéb bizonyítékok, iratok beszerzését.

---

⁵⁶⁶ ÁBTL 3.1.1., B-76146, 9. p.

⁵⁶⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356, 254-255. p.

⁵⁶⁸ Rác Istvánt végül 5 év börtönbüntetésre ítélték. Az ítélet indokolásában enyhítő körülményként vették figyelembe a környezettanulmány megállapításait, azt hogy több gyermeke van, hogy ténybeli beismerést tett, megbánó magatartást tanúsított, továbbá azt, hogy cselekményeit környezetének, főleg I. rendű vádlottnak a hatására követte el, valamint idősebb korát.

7.8. Hivatali bűncselekmények

7.8.1. Kényszervallatás

A büntetőeljárást szabályozó törvény biztosította a gyanúsítottak számára a vallomás megtagadásának lehetőségét.⁵⁶⁹ Ennek ellenére sem az 1956. november-decemberi, sem az 1957 elején indult eljárások során – Sziklai Istvánt kivéve – ilyen nem történt, valamennyi gyanúsított vallomást tett. Aligha hihető, hogy az értelmiségiek, köztük jogászok, ne ismerték volna a törvény e passzusát. Annak ellenére, hogy a törvény tiltotta a vallomás kikényszerítését erőszakkal, fenyegetéssel, vagy más kényszerítő eszközzel,⁵⁷⁰ ezek alkalmazása mindennapos volt. A magyarországi ÁVH, majd a politikai nyomozó osztály eljárásainak közös vonása, hogy az eljárók nagy súlyt helyeztek a gyanúsítottak megtörésére, beismerő vallomások kicsikarására. A különböző kínzási módszerek legrészletesebb ismertetését Demeter János adta visszaemlékezésében.⁵⁷¹ Nála a fizikai bántalmazás okozta egészségromlás nem tette lehetővé, hogy társaival együtt bíróság elé állítsák.⁵⁷² A beismerő vallomás mellett a tanúvallomás és egyéb bizonyíték súlya elenyésző. A terheltek megtörését szolgálta a hosszú, több hónapig tartó nyomozás lélektani terhe. Ezalatt személyi szabadságuktól megfosztva, az eljárás titkolása mellett, a védekezés lehetősége nélkül folyt az eljárás. A lelki gyötrelmeket a családtagokkal való fenyegetettség is növelte. Másrészt kedvezmények kilátásba helyezésével igyekeztek a gyanúsítottaktól társaikra terhelő vallomásokat kicsikarni. A kihallgatások alkalmával az eljárás alá vontak durva szidalmazása mindennapos volt. A fizikai bántalmazás is a kihallgatás része volt, erről a vizsgált perben maguk a terheltek vallottak. A katonai ügyész előtt tett vallomásokban a fogvatartott gyanúsítottak többsége beszámolt a jogtalanságokról. Ezek egyrészt az 1956. november-decemberi törvénytelen fogvatartások, másrészt pedig a rendőrségi kihallgatások során elszenvedett bántalmazások voltak. *„1956. nov. 6-tól dec. 19-ig,*

---

⁵⁶⁹ A Bp. 94.§ (4) bekezdése: Ha a terhelt a vallomástételt megtagadja, figyelmeztetni kell arra, hogy magatartása az eljárás folytatását nem akadályozza, de ezzel a védekezéstől fosztja meg magát. Erőszakkal, fenyegetéssel vagy más kényszerítő eszközzel a terheltet vallomástételre vagy beismerésre bírni nem szabad.

⁵⁷⁰ BHÖ 128. pont: Hat hónaptól öt évig terjedhető börtönnel büntetendő azon közhivatalnok, aki azon célból, hogy a terhelttől, tanútól vagy szakértőtől vallomást, vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz vagy alkalmaztat.

⁵⁷¹ Demetert olyan súlyosan bántalmazták, hogy megrokkant. Őt ekkor nem, csak 1962-ben ítélték igazgatás miatt hat hónap börtönre.

⁵⁷² Gumibotszobrászat. In: Magyar Nemzet 2003. augusztus 2, <http://www.mno.hu/portal/162441>. (2008.12.09.)

*majd 1957. ápr. 8-tól vagyok előzetes letartóztatásban. ...Az utóbbiról én csak nov. végén, Ungváron értesültem Kabai Dezsőtől.*⁵⁷³ Lupkovics György így tudatta kihallgatójával, hogy a hatályos büntetőjogszabályok ellenében korábban lett személyes szabadságától megfosztva, mint amit a bűnügyi iratok tartalmaznak. A kihallgatást végző Dr. Turay Miklós katonai ügyész láthatta, hogy erről nincsenek határozatok. Ugyancsak tisztában volt azzal is, hogy a gyanúsítottak egy része megjárta a Szovjetuniót, ott is raboskodtak.

Szücs János a katonai ügyész előtt így vallott: *„Egyébként előadom, hogy amikor letartóztatásba helyeztek, akkor történt meg az, hogy én először azt mondtam, hogy nem emlékszem vissza a történetekre és így nem tudom leírni azt, ami 6-8 hónappal ezelőtt történt, mire Tóth fhdgy. azt mondta, hogy amire emlékszem azt írjam le. Egyszer bejött vallomásírás közben az irodába Tóth Antal r.ny hdgy. és minden szó nélkül megfogta a hajamat és pofozni kezdett, közben az anyámat is szidta, mire én kikértem ezt magamnak, mondtam azt, hogyha bűnös vagyok, tartóztasson le, de az anyámat ne szidja. Ekkor közölte velem azt, hogyha nekem csak ez a bajom, akkor vegyem tudomásul, hogy le vagyok tartóztatva, és fog találni még annyi bűnt, hogy a bírósághoz is el fog jutni.*⁵⁷⁴ Ebből az ügyész arról is tudomást szerzett, hogy törvénytelenül volt letartóztatva a kihallgatott. Ez hasonlóképpen történt a szovjet börtönöket megjáró forradalmárokkal országszerte. *„Az egyik 56-ost Kovács Istvánnak, becenevén Gonosznak hívták. Ő mindig emlegette, hogy 20 év és egy hónapot ül, mert azt az egy hónapot szovjet letartóztatásban töltötte, amit nem számítottak be az ítéletbe.*⁵⁷⁵

Molnár Jenő magánzárkába kerüléséről így vallott: *„Végül előadom, hogy velem szemben a kihallgatások során kényszerrel nem alkalmaztak. Egyedül a régi írásaimnak ismertetésével kapcsolatosan tett megjegyzések voltak azok, amelyek lelki izgalmat váltottak ki bennem, és néhány napon keresztül a közérzetem rossz volt, vesebántalmaim voltak. A környezetváltozás folytán és betegségemnél fogva én magam kértem magánzárkában való elhelyezésemet...*⁵⁷⁶ Ezzel kapcsolatban érdemi információt nem találtam, ezért ma már nem lehet megállapítani, hogy tényleg így volt-e, vagy mégiscsak így akarták beismerni a vallomásra bírni. A kihallgatói bántalmazás, erőszak elhallgatása általános volt. A tiltakozások eredménytelenek voltak, amit a fogvatartottak

---

⁵⁷³ DIKÁN, 1993 b, 291-293. p.

⁵⁷⁴ Uo. 271-272. p.

⁵⁷⁵ TAMÁSKA, 2003.

⁵⁷⁶ DIKÁN, 1993 b, 281-282. p.

is érzékeltek. Ezért aztán volt, aki nem akart újabb konfliktusba kerülni kihallgatóival, nehogy helyzete még súlyosabbá váljon, de voltak, akik nem hallgattak.

Debreceni László kihallgatásáról így számolt be: „*Előadni kívánom azt, hogy 1957. jún. 22-én a rendőrségen történt kihallgatásom alkalmával Tóth Antal rny. hdgy. lejött az irodába és minden szó nélkül engem bántalmazni kezdett. A kihallgatást Kondor László rny. hdgy végezte. Tóth rny. hdgy. a hajamat húzta és ugyanakkor többször arcul ütött ököllel is megütött, úgyhogy a jobb arccsontom megrepedhetett, úgyhogy egy hónapon keresztül fájlaltam...*”⁵⁷⁷ Tóth Antal rendőr (korábban államvédelmi) hadnagyot valamennyi visszaemlékező a fizikai erőszakot alkalmazó, durva, erőszakos kihallgatóként írta le, de rajta kívül mások sem riadtak vissza a bántalmazásoktól.

Bánszky Jánost is bántalmazták. „*Előadni kívánom végül azt, hogy az első két kihallgatásom alkalmával Kondor rny. hdgy. bántalmazott engem azért, mert a felszabadulás előtt Hunyadi páncélgránátos voltam. Ugyanakkor azért is bántalmazott, mert időpontokra nem emlékeztem vissza.*”⁵⁷⁸ A jogász Sziklai is beszámolt vele szemben alkalmazott erőszakról, de ennek formája vallomásából nem derül ki. „*A rendőrségi vizsgálat során egyedül Tóth Antal rny. hdgy részéről ért sérelem, amikor igyekezett vallomást tőlem kicsikarni.*”⁵⁷⁹

Szilágyi Lászlót nem csak a hosszú ideig tartó rabság, a véget nem érő kihallgatások gyötörték, de kegyetlen fizikai bántalmazásokat is elszenvedett. Már a vizsgálat végén, röviddel az iratismertetés előtt történetekről mondta a katonai ügyésznek 1957. augusztus 24-én: „*Előadni kívánom végül azt, hogy 1957. júl. 4, 5 és 6-án történt Tóth Antal rny. hdgy. által történt kihallgatásom során bántalmazva voltam. Nevezett engem kihallgatás közben egyszer arcul ütött és több alkalommal pedig a hajamat cibálta, és lehúzott a földre, majd az egyik alkalommal a baloldalamba a hónom alá rúgott. Ennek hatása alatt én sírtam, az általa feltett kérdésekre igenlően válaszoltam. Így ezen időpontban felvett jegyzőkönyvekkel kapcsolatosan a mostani ügyési kihallgatásom szerint tartom fent a vallomásom.*”⁵⁸⁰

Bencs Károly sem úszta meg Tóth főhadnagy kegyetlenkedéseit. „*Előadni kívánom, azt hogy a rendőrségen júl. 15-e körül a kihallgatásom alkalmával az egyik napon Tóth fhdgy. Mindszentyvel való kapcsolataimról vallatott és ennek során hajamnál fogva a földre rántott és kb. 2-3 pofont adott. Ezen kívül előadni kívánom azt, hogy júl.28-án*

---

⁵⁷⁷ DIKÁN, 1993 b, 287. p.

⁵⁷⁸ Uo. 296. p.

⁵⁷⁹ Uo. 289. p.

⁵⁸⁰ Uo. 244. p.

este kb.20-h-kor Novák nevű r.őrm. engem az irodába vitt és ott „szar fasisztának” nevezett, úgyhogy ezt kikértem magamnak és ekkor ő engem rugdosni kezdett, úgyhogy a földre is estem. Ugyanakkor székkal fejbe ütött és kb. 15-20 pofont adott. A jajgatásomat a szomszédos cellákban lévő személyek is hallották, egyébként a verésemet Tomasovszky András látta is, aki házimunkás volt.”⁵⁸¹

Később, a bírósági tárgyaláson is elmondták a vádlottak, hogy kihallgatói kényszerrel vették rá őket beismerésekre, vallomásokra. Már az első tárgyalási napon, 1957. október 24-én, Szilágyi László kérte a bíróságot, hogy a rendőrségen tett vallomásait ne vegyék figyelembe, mert azt kényszer hatása alatt tette.⁵⁸² A bíróság ezt szó nélkül hagyta.

A fizikai erőszak mellett az együttérzés, és a megértés látszata, a sugallt válaszok is a kihallgatási taktika részei voltak. A zsákolómunkás, az iskolázatlan Izsák István vallomásaiban is jelentős különbségek vannak. Bírái előtt az ellentmondások okairól azt nyilatkozta, hogy *„A nyomozók nagyon jóindulatúak voltak hozzám, igyekeztek emlékeztetni az eseményekre, s én csak rájuk hagytam, hogy úgy volt.”⁵⁸³*

A vallomások felvételekor elkövetett kihallgatói torzítások a bírósági szakaszban gondot okoztak. Ilyenkor a tárgyalást vezető bíró figyelmeztette a vallomást tevőt a nyomozás során és a bíróság előtt tett vallomásaiban lévő különbségekre. A korábban rendőrként szolgált Estók Károlyt is figyelmeztette erre Barta Kálmán hadbíró, az 1957. november 19-i kihallgatásakor. Erre a tanú azt válaszolta: *„A nyomozás során nem tettem más vallomást, csak felületesen olvastam el a jegyzőkönyvet, ha az mást tartalmaz, az akkor valótlan.”⁵⁸⁴* Egy volt rendőr nem állít csak úgy ilyet a bíró előtt.

A vizsgált időszakban hatályban lévő Alkotmány VII. fejezete foglalkozik az ügyészséggel. A 42. § (1) bekezdése szerint: A törvényesség megtartása felett a Magyar Népköztársaság legfőbb ügyésze örökös. (2) A legfőbb ügyész e jogkörében ügyel arra, hogy a minisztériumok, az alájuk rendelt hatóságok, hivatalok, intézmények és egyéb szervek, az államhatalom helyi szervei, valamint a polgárok a törvényeket megtartsák. A Szabolcs megyei bűnüldözők az alkotmány rendelkezéseit semmibe vették, magatartásuk pedig a Btk. VII. Fejezetében a Hivatali Bűncselekmények című rész, 128. §-ában szabályozott kényszervallatás, amelynek elkövetőjét a törvény hat hónaptól 5 évig terjedő börtönbüntetéssel fenyegette.

---

⁵⁸¹ DIKÁN, 1993 b, 260. p.

⁵⁸² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 285. p.

⁵⁸³ Uo. 210. p.

⁵⁸⁴ Uo. 191. p.

Az ügyészség és a karhatalom, valamint a rendőrség között országszerte voltak súrlódások. Ezért Szénási Géza legfőbb ügyész 1957. február 4-én tartott országos értekezleten kollégái szemére vetette, hogy az említett szervek és az ügyészségek között a törvényesség és módszerek tekintetében jelentős az ellentét. Azokon az ügyészségeken pedig, ahol élve törvényességi felügyeleti jogkörükkel az észlelt törvénytelenéseket szóvá tették, ott válaszul a politikai nyomozók hamar találtak az akadékoskodó ügyészekre valló tanúkat, akik bizonyították az ügyészek ellenforradalmi magatartását. Így nem csoda, ha a Legfőbb Ügyészség és a Belügyminisztérium pártalapszervezetei 1957. február 5-i közös értekezletükön azt állapították meg, hogy a megyékben alig tapasztalható a politikai ügyeket vizsgáló szervek ügyészi ellenőrzése.⁵⁸⁵ A legfőbb ügyész ráadásul 1957 őszén az ügyészeket vonta felelősségre, mert az előfordult törvénytiségek ellen nem léptek fel.

7.8.2. Törvénytisztító őrizetbe vételek, letartóztatások

A törvényteleneségek nemcsak az 1956. november-decemberi őrizetbe vételek és előzetes letartóztatások esetében állapíthatók meg. Az 1957 tavaszán elindított eljárások már sokkal szakszerűbbnek tűnnek, de a formaságok gyakran csak látszatintézkedéseknek bizonyultak. Bizonyítja ezt többek között Szentmártoni Sándor esete is. *„Előadom azt, hogy 1957. márc. 7-én lettem őrizetbe véve, de az előzetes letartóztatási határozatom ápr. 8-án történt.”*⁵⁸⁶ Ebből nyilvánvaló, hogy még 1957 tavaszán sem készültek írásbeli határozatok a kényszerintézkedésekről. Ma már komikusnak tűnik Szücs János kihallgatása, melyet 1957. június 3-án végzett Németh József rendőr nyomozó hadnagy. Szücs János, aki a debreceni erőmű nyíregyházi telepén volt elektrikus, 1957. május 25-én felmondott, mert a vállalati párttitkár ellenforradalmárnak nevezte. Ezt követően Tiszalökön akart elhelyezkedni, de őrizetbe vétele ezt megakadályozta. Arra a nyomozói kérdésre, hogy miért került a hatóság őrizetébe, a következő választ adta: *„Őrizetbe vételem okáról nem tudok. Erről csak akkor szereztem tudomást, amikor az előzetes letartóztatási határozatot felolvasták előttem s én azt tudomásulvétel végett aláírtam. A határozat szerint hírszerző ténykedés miatt lettem letartóztatva.”*⁵⁸⁷ Ő a többiekkel ellentétben később, május 27-én lett

⁵⁸⁵ Szokolczai Attila: A fegyveres erőszakszervezetek restaurálása 1956-1957 fordulóján. In: Évkönyv VII, 1999, 46-47. p.

⁵⁸⁶ DIKÁN, 1993 b, 272. p.

⁵⁸⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356/1, 18. p.

őrizetbe véve, majd letartóztatva, később a per V. r. vádlottjaként ítélték 1 év börtönbüntetésre. Szücs Jánost június 3-a és július 12-e között öt alkalommal hallgatták ki. Az öt kihallgatást négy különböző tiszt végezte. A kihallgatók váltogatása is része volt a kihallgatási taktikának, de ezt nem mindenkinél alkalmazták. A VI. r. vádlottat, Izsák Istvánt 1957. május 27-én hallgatta ki Tóth Károly rendőr nyomozó hadnagy. Az ítélet szerint Izsák viszont csak 1957. május 30-tól volt előzetes letartóztatásban. Esetében a váltott kihallgatás nem érvényesült, egy kivétellel valamennyi kihallgatását Tóth Károly hadnagy végezte. Ennek az lehetett az oka, hogy Izsák nem volt vezető személyiség, cselekménye sem volt főbenjáró, továbbá alacsony iskolázatlansága sem igényelte a fondorlatos kihallgatást. Dr. Molnár Jenőt is csak később, a nyomozás befejezéséhez közeli időpontban gyanúsították meg. Őt 1957. június 21-e és 1957. július 11-e között 8 alkalommal hallgatta ki Ulcz István rendőr nyomozó hadnagy.⁵⁸⁸

Ezek a hibák, amelyek eljárásjogi szempontból igen súlyosaknak minősülnek, ismertek voltak a felettesek előtt is. Erről az országos értekezleten is szó esett. Nem volt ez ismeretlen Nyíregyházán sem. Ott ahol jogvégezett, szakmai tapasztalattal rendelkező ügyész látta el a nyomozás feletti felügyeletet, és tegyük hozzá, hogy őt ebben politikai nyomás nem befolyásolta, a törvénytelen ségek nem maradtak szó nélkül. Így tette szóvá a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság vezetőjének Dr. Oláh Béla, megyei ügyész-helyettes azt, hogy a nyírbátori járási rendőrkapitányság az izgatás miatt előzetes letartóztatásba helyezett Vállaji Károlyt határozat nélkül 21 napig tartotta előzetes letartóztatásban. Átiratában felhívta a figyelmet arra is, hogy ez a cselekmény alkalmas a BHÖ. 132. pont, 134. pont 2. bekezdésében felvett hivatali hatalommal való visszaélésre. A felelősökkel szemben büntetőeljárás megindítását javasolta. Ez nem az első ilyen eset volt, mert korábban hasonló ügyben már javasolta, hogy ezt tegyék oktatás tárgyává a rendőri szervek.⁵⁸⁹

8. A vádirat

8.1. Pártbefolyás az ítélezésben

Az 1949-56 közötti ítélezés elveszítette függetlenségét, és a minisztériumokon keresztül gyakorolt pártállami befolyás hatása alá került. Például egy minisztériumi

---

⁵⁸⁸ Ennek valószínű oka, hogy az eljárás mellékszereplőinek tekintették őket.

⁵⁸⁹ DIKÁN, 1994, 428-429. p.

főosztály leirata azért kerülhetett be a Népköztársaság alkalmazandó hatályos jogszabályai közé, mert az osztályharc összes jelenségét csak így tudták átfogni. Az ítélezés osztályharcos jellege a felsőbb vezetés által meghatározott politikai cél elérése érdekében valósult meg. Így kényszerültek a bíróságok a párt és a kormányhatározatok végrehajtására. A büntetőjogi fogalmak politikai fogalmakkal történő helyettesítése általánossá vált. Így kapott kiemelkedő szerepet a *reakciós* fogalma, amellyel bármilyen büntetőjogi fogalmat helyettesíteni lehetett. Ezért lett minden kommunistaellenes reakciós, tehát bűnös. A fennálló rendszer bármilyen bírálata izgatássá vált, ez gyakran egyenrangú volt a gyűlöletkeltéssel. Szorosan idekapcsolódik a Szovjetunió elleni bírálat is. A szovjet jelképek védelmét büntetőjogszabállyal is biztosították. Az 1947-ben megalkotott XIX. törvény szerint a szovjet katonai emlékművek és hősi temetők szándékos megrongálása, bemocskolása vagy egyéb módon való meggyalázása büntettnek minősült és az elkövetőket öt évig terjedő börtönnel büntették.

Az ítéleti indokolásokban gyakran szerepelt, az a semmilyen tevést nem jelentő magatartás, hogy ugrásra készen várta a rendszer összeomlását, amivel a bűnösséget, vagy súlyosító körülményt indokoltak. Megalkották a feltételezésekre alapított bűnösséget és büntetést.⁵⁹⁰ Az akkor hatályos Alkotmányunk, 54-56.§-i tartalmazták az alapvető szabadságjogokat. Ezeket a gyakorlatban nem vették figyelembe, előtérbe kerültek a párthatározatok, a különböző formában közölt elvárások. A személyi kultusz időszakából jól ismert koncepciós perek gyakorlata országszerte ismert volt. Az ötvenes években kialakult a pártirányítás az igazságszolgáltatásban, a kötelező egyeztetés, informálás. Gyakorlati megvalósítói az ÁVH tagjai voltak. Ezért az ÁVH 1956-ban történt megszüntetése után, politikai nyomozó osztályként való felélédeése maga után vont a korábbi beidegződéseket a megtorlás folyamatában.

A tényállás lényeges része a célzat, mert megállapításával akár maga a bűnösség is múlhatott rajta. Az 1950-es évektől gyakorlat volt, hogy bizalmas vagy titkos minőségű jelentéseket, vagy például környezettanulmányokat készítettek az eljárók, amelynek megállapításait figyelembe vette a bíróság, azonban az érintett vádlott és védője nem ismerhette meg, ellene jogorvoslatot nem kezdeményezhetett. A bíróság alárendeltje lett a vádhatóságnak és a nyomozóhatóságnak, a védelem joga pedig teljesen háttérbe szorult. Ezt a helyzetet felismerve mondott nemet a koncepciós eljárásokra több bíró és ügyész 1956-ban, akiket kiállításukért el is távolítottak a

---

⁵⁹⁰ KAHLER, 2005 b, 29. p.

szervezetből. Ezzel pedig megnyílt az út a felülről vezérelt, jogon kívüli eszközökkel befolyásolt megtorló ítélkezés előtt.

1956. december 28-án a megyei rendőrfőkapitányok és a politikai osztályok vezetői részére országos értekezletet tartottak. A Szabolcs megyei rendőrkapitány, Antal Pál őrnagy beszámolójában elmondta, hogy a karhatalmi egységek létszámát együtt határozták meg a megyei pártelnökséggel alakított közös bizottságban.⁵⁹¹ Ekkor (is) már szoros együttműködés jellemezte a rendőrséget és a megyei pártvezetést. Ennek az együttműködésnek lett aztán a következménye a megbízhatatlannak minősített 15 rendőrtiszt elbocsátása is. A továbbiakban Antal őrnagy kérte a rendőri felső vezetést, hogy a még elbocsátandó rendőrtisztek ügyében – akik a forradalom alatt az ő letartóztatását is tervezték – ne nehezítsék a dolgukat fegyelmi vizsgálatok elrendelésével, mert ezek a visszamenőleg elrendelt és lefolytatott vizsgálatok nem hoznak eredményt, az érintettek egymásra semmit sem mondanak. (Más bizonyíték meg nem volt ellenük.) 1957. május 15-én a Belügyminisztérium II. Főosztálya szigorúan titkos minőségű tervezetben határozta meg az ellenforradalom vezető erői elleni harc további feladatait. Megállapította, hogy az aktív ellenforradalmi erőket segítette az a tény, hogy Magyarországon háborítatlanul éltek a volt uralkodó osztályok, tőkésék, földbirtokosok, kulákok, katonatisztek, csendőrök, fasiszta pártok vezetői, a horthysta államapparátus vezető tisztviselői. Ez a felsorolás egyszersmind az ellenség számbavétele is volt. Ezzel az „elkövetői kört” határozták meg, de nem a cselekményt. Alapvető feladatként határozta meg a tervezet a köztük való beépülést, tevékenységük felderítését. *„Ugyanakkor nagyobb tervszerűséggel kell leleplezni és bíróság elé állítani, illetve kényszerintézkedéssel sújtani azokat az ellenséges erőket, akik az ellenforradalom idején nyíltan jelentkeztek, a különböző forradalmi bizottságokban és más az ellenforradalom idején létrejött szervezetekben.”* Az ellenforradalmi erők elleni harc csapásának iránya című részben pedig az ellenforradalmi (nem kommunista) pártok, politikai és fegyveres szervei vezetői, az „ellenforradalom” bázisát képező osztálymaradványokat jelölték ki. Az „ellenforradalom” megyei és legfontosabb területi bizottságainak elsősorban osztályidegen, ellenforradalmi vezetői, tagjai az arisztokraták, volt földbirtokosok, nagytőkésék, gyárosok, bankárok stb. akik a hatalom visszaszerzésében tevékenykedtek. A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy-rezsim vezető politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervezetek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2., horthysta katonatisztek. Azt is meghatározták, hogy

---

⁵⁹¹ BARÁTH, 2008.

konkrétan milyen intézkedéseket kell velük szemben alkalmazni. Ezek: Népbíróság elé állítani az „ellenforradalom” megyei vezetőit, és azokat, akik szervezői voltak a népi demokratikus rend megdöntésének. (Itt már egy tényállási elem is belopózott.) Ebben a körben, vagyis a bíróság elé állításban a volt horthysta rezsim legfontosabb politikai, közéleti személyiségeit, volt katonai vezetőit és csendőreit jelölték ki felelősségre vonásra. Bíróság elé kellett állítani az „ellenforradalom” megyei bizottságainak és bizottmányainak ellenséges tevékenységű tagjait, továbbá a munkástanácsok, ifjúsági vagy más ellenforradalmi szervezetek vezetőit, szervezőit, és azokat, akik gyilkosságra, sztrájkra és más ellenforradalmi tevékenységre izgattak, vagy ilyen cselekményekben, mint irányítók, szervezők részt vettek. Ezzel egyértelműen utasították a politikai nyomozó osztályokat, hogy a forradalom mely vezetőivel, résztvevőivel szemben kötelesek büntetőeljárást indítani. Magát a büntetőeljárást és a bíróság elé állítást négy hónap alatt kellett végrehajtani. A munka irányítóivá a politikai nyomozó osztályok vezetőit jelölték ki, egyben őket delegálták az ún. operatív bizottságokba.⁵⁹² Az egyes személyekkel szembeni javaslatokat is ők készítették el, ezeket megyei szinten a helyi operatív bizottság hagyta jóvá. Amennyiben nem tudtak egyhangú véleményt kialakítani, akkor a BM Politikai Főosztály központja járt el. Rögzítette az utasítás azt is, hogy az operatív ügynöki hálózatot maximálisan ki kell használni, az osztályokat pedig politikailag és szakmailag is alkalmas káderekkel kell megerősíteni.

Az MSZMP Központi Bizottságának 1957. június 22-i ülésén Kádár János arról szólt, hogy a Magyar Népköztársaság ellenségeivel szemben mindenféle eszközzel harcolni kell. Ez pedig az elnyomást, az internálótáborot, bűnügyi eljárást, a börtönt és a halálbüntetést jelentette. *„Nálunk most a vizsgálat törvényes eszközökkel folyik és olyasfajta veszély nincs, hogy valakit tőle kikényszerített vallomás alapján ítéljenek el.”*⁵⁹³ Az MSZMP vezető politikusai 1957 tavaszán, nyarán már szigorú felelősségre vonást sürgettek. Ennek egyik megjelenési formája a belső ellenséggel kapcsolatos MSZMP határozatok voltak. A belső reakció elleni feladatok között az igazságügyi minisztérium számára azt fogalmazták meg, hogy mind a vádiratnak, mind az ítéletnek tükröznie kellett a proletárdiktatúra diktatúra oldalát.

A Katonai Főügyészségnek 1957. augusztus 2-án írt jelentésében Pánczél Károly őrnagy a VIII. alosztály vezetője azt írta, hogy a nyomozást befejezték az októberi

---

⁵⁹² KRAHULCSÁN, 2007.

⁵⁹³ MSZMP, 1993, 226. p.

„ellenforradalom” vezetőivel szemben.⁵⁹⁴ A valóság ezzel szemben az, hogy a nyomozás tovább folyt. Ez a jelentés csak a felsőbb szervek elvárásainak, az általuk szabott határidőnek való formális megfelelést volt hivatva igazolni. A jelentés szerint a vádirat elkészítése hosszabb időt vett igénybe – annak ellenére, hogy ebben a megyei ügyészség segítséget nyújtott –, ezért az előzetes letartóztatások meghosszabbítását is kérte. A már többször meghosszabbított határidő augusztus 8-án járt le. Abonyi Arnold ügyész javaslatára a Katonai Főügyészség az előzetes letartóztatásokat szeptember 8-ig meghosszabbította. Igaz, hogy erről csak a határidő lejártát követően, 9-én döntött, s mivel a határozatot technikailag nem tudták az érdekelteknek kézbesíteni, ezért Kovács István katonai főügyész-helyettes utasította Oláh Béla főügyész-helyettest, hogy az erről szóló értesítéseket állítsa ki, és adja át a börtönben lévő letartóztatottaknak. Utasította továbbá a megyei ügyészséget, hogy eddig az időpontig a vádiratot is hagyassák jóvá, és a jóváhagyott vádiratot a katonai bírósághoz nyújtsák is be.⁵⁹⁵

A rendőrök és katonák esetében az előzetes letartóztatáshoz a katonai ügyész jóváhagyását kellett beszerezni. Nyíregyházán ezt az utasítást figyelmen kívül hagyták, mert letartóztatásukat a megyei ügyész hagyta jóvá a katonai helyett. Ezért a katonai főügyész-helyettes kollégáit kioktatta.⁵⁹⁶

Az 51 oldalas vádiratot, vádirat-tervezet megnevezéssel 1957. augusztus 27-én Tóth Antal rendőr nyomozó főhadnagy fővizsgáló és Dr. Abonyi Arnold ügyész írták alá. Bár a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. tv. 137. §-a a nyomozóhatóság számára írta elő a vádirat elkészítését, ezt mégis a megyei ügyészség készítette el. A géppel írt vádirat-tervezeten csak az ügyész, Abonyi Arnold neve van géppírással is feltüntetve, eredetileg tehát a fővizsgáló Tóth Antal nevét nem akarták odairni. Ebből is következik, hogy nem a nyomozást lefolytató politikai nyomozó osztály, hanem a megyei ügyészség készítette el a vádiratot.⁵⁹⁷ Talán éppen ezért, később mégiscsak ráírták a rendőrtiszt nevét, neve az ügyész neve felett kézírással szerepel. A vádirat jóváhagyatása mutatja, hogy a vidéki forradalmár vezetők perét is a legfelsőbb szinten befolyásolták, erre utal az is, hogy első lépcsőben csak tervezetet készítettek, a felettes szerv még változtathatott rajta.

---

⁵⁹⁴ A Bp. 137. § (1) szerint, ha a nyomozóhatóság a nyomozást befejezte, haladéktalanul vádiratot készít.

⁵⁹⁵ HL. BI. 261/1957. 65.d. I. k. 2/a-5. p.

⁵⁹⁶ Uo.

⁵⁹⁷ Ezt megerősíti a személyi anyagában található javaslat kormánykitüntetésre, ami konkrétan megemlíti, hogy ő készítette el a vádiratokat.

A Szabolcs-Szatmár megyei Ügyészség augusztus 28-án kelt, 1957. Bü1.003.számú titkos minősítésű határozatával hatásköri okra hivatkozva az ügyet áttette a Debreceni Katonai Ügyészséghez. Ezt azzal indokolta, hogy a megvádolt honvéd- és rendőrtisztek a terhükre rótt bűncselekményeket tényleges rendőri, katonai állományban követték el, és ezzel szorosan összefügg Szilágyi, valamint 15 polgári társának a cselekménye. A határozatot Dr. Oláh Béla főügyész-helyettes és Dr. Abonyi Arnold ügyész írták alá.⁵⁹⁸ Amint később látni fogjuk nem szakmai indokok, hanem a legfelső szintű irányítás volt az, ami miatt az ügyet áttették a katonai ügyészséghez. A titkossá minősítés oka az iratokból nem derült ki. Szeptember 3-i dátummal Dr. Tóth Lajos katonai főügyész-helyettes arról értesítette a Debreceni Katonai Ügyészséget, hogy az elkészített vádiratot jóváhagyta, változtatást nem javasolt.⁵⁹⁹ Ugyanakkor elrendelte, hogy az alárendelt ügyészség a vádiratot az 1957. évi 34. tvr. 4.§-a alapján a katonai bíróság külön tanácsához nyújtsa be. A katonai ügyészség az utasítás alapján a vádiratot azzal a záradékkal egészítette ki, hogy az 1957. évi 34. tvr. 4.§-a alapján a legfőbb ügyész utasítására a bíróság külön tanácsa tárgyalja. Ebből pedig az következik, hogy népbírói tanácsként járt el és így erre az ügyre is alkalmazni lehetett a súlyosítási tilalom felfüggesztését, a halálbüntetést.

A több példányban készült vádirat katonai ügyészségnél lévő irattári példányán szerepel csak az a záradék, hogy a vádiratot az MSZMP Megyei Bizottságának, az első titkár elvtársnak is megküldték. Ez az intézkedés mutatja, hogy az MSZMP területi szintű szervei pártirányítást gyakoroltak a BM területi szervei felett.⁶⁰⁰ Ez az irányító szerep azonban megkövetelte, hogy pontos információkkal rendelkezzenek, valamint, hogy legyenek olyan visszacsatolások, amelyekből a konkrét intézkedések pártszerű végrehajtása felől meggyőződhetek. Egy ilyen fontos dolog, mint a Szabolcs megyei forradalmár-vezetők pere megkívánta a párt, a megyei első titkár tájékoztatását.

---

⁵⁹⁸ HL Bf. III/536/1957. 118. p.

⁵⁹⁹ A vádirat jóváhagyására a Bp. 137.§ (2) szerint csak akkor kerülhetett sor, ha azt a rendőrség, vagy a belügyminisztérium államvédelmi szervei készítették. Itt az ügyészség által készített vádiratot már nem kellett volna jóváhagyni.

⁶⁰⁰ TABAJDI – UNGVÁRY, 2008, 23. p.

A pártszervezetek a gyakorlatban éltek is jogaikkal. Konkrét büntetőeljárásokban a várható ítélet mértékére is javaslatot tettek.⁶⁰¹

8.2. Kizárási okok az eljáró ügyéssel szemben

Az 1957 év eleji letartóztatások iratain két ügyész neve szerepel. Alexa Miklósé és Abonyi Arnoldé. Fontosnak tartom kiemelni Abonyi Arnold szerepét. A nyomozás során az ügyészségi határozatokat gyakran ő jegyezte, többet a megyei ügyész helyett írt alá, ettől jóval kevesebbet jegyzett a megyei ügyész, Alexa Miklós. A Nyíregyházi Megyei Bíróság Kollégium Elnöke, Dr. Kovács Pál, 1957. március 8-án a kollégium tagjait március 16-ára ülésre hívta össze. A kollégium tagjain kívül meghívást kaptak még a járásbírók elnökei is. A megyei bíróság elnökén keresztül az Igazságügyminisztérium és a Legfelsőbb Bíróság is értesítést, illetve meghívást kapott. Az ülés tárgya az 1956. évi október 23-át követően elkövetett közvadás bűnügyekben folytatott bírói gyakorlat értékelése, különös figyelemmel a politikai színezetű bűncselekményekre. Célja az egyes hibák kijavítása volt. Az irat hátoldalán feltüntetett kiadói utasítás az értesítendő, meghívandók névsorát és titulását tartalmazza. Itt Abonyi Arnold neve mellett az áll, hogy őt, mint az MSZMP alapszervi titkárát hívták meg.⁶⁰²

Abonyi Arnolddal szemben MSZMP titkári titulusa mellett más kizárási ok is fennállt. Még 1956. október 30-án Szilágyit felkeresték a bírák és ügyészek küldöttei, és bejelentették, hogy megalakult a hivatali munkástanács. Arról is tájékoztatták Szilágyit, hogy az ügyészségen három ügyész a forradalom ellen agitál, és kérték letartóztatásukat. Letartóztatás helyett Szilágyi László a megyei ügyészt kérte meg az érintettek figyelmeztetésére.⁶⁰³ Letartóztatásra nem került sor. *„Együttal említést tettek arról, hogy Iváncsik és Abonyi ügyész valamint Kolozsi Berta „a forradalom ellen” izgat és kérték, hogy tartóztassam le. Ekkor én telefonáltam Oláh ügyésznek, és ő azt közölte, hogy már az illetők nem tartózkodnak bent az épületben. Én azonban neki nem*

---

⁶⁰¹ 1957 februárjában büntetőeljárás indult Virágh Ferenc volt aporligeti MDP titkárral szemben engedély nélküli fegyvertartás miatt. Büntetése 6 hónap börtön volt. Az MSZMP járási elnöksége levelet írt Alexa Miklósnak a megyei ügyészség vezetőjének. Ebben azt kérték, hogy a másodfokú eljárásban a leöltendő börtönbüntetés helyett felfüggesztettet eszközöljön ki a bíróságtól. Igaz, hogy Alexa válaszelevelében – a súlyosító körülményekre tekintettel – kitért a kérés teljesítése elől, de tájékoztatta a levél íróit, hogyha a másodfokú ítéletet közérdekből nem tartják kívánatosnak, akkor az arra jogosultak terjesszenek elő kegyelmi kérvényt.

⁶⁰² A Nyíregyházi Megyei Bíróság Kollégium Elnöke 1957. El. II. B. 2. számú irata.

⁶⁰³ Ténylegesen Dr. Oláh Béla megyei ügyész-helyettest, mert ekkor Alexa Miklós megyei ügyész Budapesten volt pártfőiskolán.

mondtam azt, hogy tartóztassa le, csupán arra kértem, hogy figyelmeztesse, hogy ne lázítsanak a forradalom ellen, mert akkor kénytelen lennék őket letartóztatni."⁶⁰⁴

Abonyi Arnoldot a személyes bosszú is vezette a megtorlás utáni büntetőperekben. Ezért esetében a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. tv. 13. §-ának több pontja is felhívható lett volna.⁶⁰⁵ Abonyi Arnold ezeknek a feltételnek megfelelt, a forradalmárok letartóztatással fenyegették, ezzel kapcsolatban 1957. június 22-én, a megyei ügyészségen tanúként is kihallgatták. Abonyi vallomásában arról szólt, hogy egyenesen készült rá, hogy le fogják tartóztatni. Ezt felesége, de ő maga is elmondták Horváth Sándornak, a megyei bíróság titkárnak, aki arra tett ígéretet, hogy Szilágyinál el fogja intézni, hogy mégse tartóztassák le Abonyit. Erről az incidensről később az előzetes letartóztatásban lévő Szilágyival Abonyi személyesen is beszélt.⁶⁰⁶

A törvény 39. §-a alapján a bírák kizárására vonatkozó rendelkezések vonatkoznak az ügyészekre is. Ez alól csak egy kivétel van, az, ha az ügyész nyomozási cselekményt végzett az ügyben. A kizárási okok nyilvánvalóak voltak, Abonyi ügyész kizárásáról Alexa Miklósnak, az ügyészség vezetőjének kellett volna a 39.§ (2) bekezdése értelmében határoznia. Az kizárt, hogy ezekről a szabályokról az érintetteknek ne lett volna tudomásuk. Ennek tulajdonítom, hogy Abonyi Arnold tanúkihallgatási jegyzőkönyve a bírósági iratok, bizonyítékok közé nem lett beemelve.

Szilágyi László és társai ügyében a megyei ügyészség részéről két ügyész, Dr. Abonyi Arnold és Alexa Miklós járt el. A nyomozás felügyeletében, a vádirat megszerkesztésében az ő szerepük volt a meghatározó, ezért csak az ő életrajzukat ismertetem. Figyelemreméltó adat, hogy közülük a forradalom utáni megtorlásban játszott szerepe miatt csak Abonyi Arnold kapott magas kitüntetést, Alexa Miklós nem. Ez is jelzi, hogy bár formálisan Alexa volt a megyei ügyész,⁶⁰⁷ a meghatározó a jogi végzettségű és a politikai ügyész⁶⁰⁸ szerepét is betöltő Abonyi Arnold volt. Életrajzunkból választ kaphatunk arra a kérdésre is, hogy miként érvényesült Szabolcs-Szatmár megyében az MSZMP akarata a forradalom utáni megtorlásban. Az ügynevezett operatív bizottság munkájára kevés adatot találtam, de mert mindkét ügyész részese volt a pártvezetésnek, így a pártakat személyükön keresztül

---

⁶⁰⁴ DIKÁN, 1993 b, 238. p.

⁶⁰⁵ Az a, pont szerint az ügy elintézéséből ki van zárva a sértett, a d, pontja értelmében pedig az is, akit az ügyben tanúként kihallgattak.

⁶⁰⁶ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1720, 20-21. p.

⁶⁰⁷ A korabeli iratokon így szerepel a beosztása.

⁶⁰⁸ Tudomásom szerint formálisan ilyen titulus nem létezett. Azonban ténylegesen így tartották számon, személyi anyagában is így említették.

közvetlenül érvényesült. Közismert Kéri József Győr megyei ügyész esete, akit Marosán György nyilvánosan szégyenített meg 1957. február 5-én az országos ügyészi értekezleten, mert kiállt a győri forradalmár vezetők mellett, majd 7 évre el is ítélték. A nyíregyházi ügyészek részéről ilyen kiállásnak nincs nyoma.

8.2.1. A politikai ügyész

Dr. Abonyi Arnold 1910. február 27-én Orosházán született. Anyja Schwartz Gizella női szabó, apja Abonyi Mór állampénztári kezelő volt. Anyját és két nővérét 1944-ben Auschwitzba deportálták, csak édesanyja tért haza, testvérei odavesztek. Hódmezővásárhelyen 4 polgárit végzett, majd különbözeti vizsgával bekerült a gimnáziumba, ahol 1928-ban érettségizett. A Szegedi Ferenc József Tudományegyetemen szerzett jogtudori oklevelet 1933-ban. Rövid katonáskodás után éveken át ügyvédjelölt volt. 1942-től 1944-ig munkaszolgálatos, mint ilyen 1945-ben Ausztriába deportálták, ahonnan sikerült megszöknie. Ezt követően ismét ügyvédjelöltként dolgozott, majd 1950-től 1953-ig a Csongrád megyei Növénytermeltető Vállalatnál terveloadó. 1953-54-ben a Szolnok megyei Magtermeltető és Vetőmagellátó Vállalatnál főkönyvelő. 1954. április 20-án nevezte ki a legfőbb ügyész a nyíregyházi megyei ügyészséghez megyei ügyésznek. Közszolgálatát 1954. május 3-án kezdte meg.

A kommunista párthoz csatlakozott zsidókat az elmúlt években átélt borzalmak, a magyar társadalom szolidaritásának hiánya, a megmenekülés tudata, a számukra valóban felszabadító Vörös Hadsereg és a Szovjetunió iránt érzett hála, valamint a védelem és új identitás iránti igény motiválta.⁶⁰⁹ Abonyi Arnold is 1945-ben kérte felvételét a kommunista pártba. 1961-ben Marxista-Leninista Esti Egyetemet végzett. 1955-től 1958-ig a Nyíregyházi Igazságügyi Pártalapszervezet titkára, 1955 és 1962 között a városi pártbizottság tagja.

1957. szeptember 4-én Dr. Oláh Béla megyei főügyész-helyettes az előző napon, telefonon kapott utasítás alapján javaslatot tett Dr. Abonyi Arnold kormánykitüntetésben való részesítésére.⁶¹⁰ Javaslatát azzal indokolta: „Az ellenforradalom leverése után a politikai ügyész feladatát látta el. E munkáját az alaposság, osztályharcosság, a politikai éleslátás jellemzi. Az ellenforradalmárok és

---

⁶⁰⁹ ROMSICS, 2005, 279. p.

⁶¹⁰ Az utasítást adó személye és az utasítás tartalma nem ismert, de ez az általa szerkesztett vádirat jóváhagyásával függhetett össze, amiről éppen szeptember 3-án értesítette Dr. Tóth Lajos katonai főügyész-helyettes a katonai ügyészséget.

azok által elkövetett bűncselekmények felderítése és kivizsgálása az egész megye területén az ő szakmai, politikai irányításával és felügyeletével történik. Ezzel jelentős segítséget nyújt a politikai osztály vizsgálati osztályának. Ugyanakkor lehetővé tette és teszi az ellenforradalmi bűncselekmények tetteseinek gyors bírói felelősségre vonását. Ez ügyben készített vádiratai szakmai és politikai szempontból kifogástalanok, tárgyalási vádképviselői mintaszerűek, határozottságról, kemény kiállásról tesznek tanúságot.” A felterjesztés nyomán ekkor kapta meg az ellenforradalmi bűncselekmények vizsgálatában tanúsított magatartásáért a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatát.

A másodfokú tárgyalás során a kirendelt védő Szilágyiéknek odasúgta, hogy – megüsztatok! Azonban a tárgyalás szünetében érkezett Budapestre Abonyi Arnold, a hírek szerint Benkei András elvárását közvetítve, aki halálbüntetést kért.⁶¹¹

Munkájával, magatartásával szemben ezt követően többször is kifogás merült fel. Több alkalommal fenyítették, hol uzsorakölcsön felvétele, hol határidő túllépése miatt, hol, mint megbízott vezetőt, ellenőrzési kötelezettségének elmulasztásáért. Ezért 1962. szeptember 27-én a „közszolgálat érdekében” áthelyezték a nyírbátori járási ügyészséghez, és mintegy felfelé buktatva, megbízták annak ideiglenes vezetésével is. Ezt ő maga is büntetesként élte meg, tiltakozott is áthelyezése ellen, de csak 1964-ben helyezték vissza Nyíregyházára a városi-járási ügyészséghez beosztott ügyésznek. Visszahelyezésének oka megint csak a munkájával való elégedetlenség volt, amelyért fegyelmit is kapott. 1971-ben aztán kinevezték a Nyíregyházi Városi-járási Ügyészség vezető-helyettesévé. 1977-ben vonult nyugállományba. 1985. augusztus 12-én halt meg, az ügyészség saját halottjának tekintette.⁶¹²

8.2.2. A megyei főügyész

Dr. Alexa Miklós alapító tagja volt az új típusú ügyészi szervezetnek. 1927. március 20-án született Tiszaeszláron szegényparaszti családba. Anyja Hudák Mária, apja Alexa Sándor, aki 1945 előtt kőműves segéd, azt követően tsz tag. A hat elemet Tiszaeszláron fejezte be 1939-ben. Ezt követően uradalmakban volt mezőgazdasági munkás, 1941-45 között szerződéses arató és cséplőmunkás Pongrácz gróf uradalmában. 1944-ben nagybátyjánál, Hudák Ferencnél lett kőműves tanuló, 1947-ben kőműves-segéd vizsgát tett, és ilyen minőségben dolgozott 1950. november 27-ig. Katona nem volt. 1949-ben

⁶¹¹ Özv. Szilágyi Lászlóné közlése.

⁶¹² Legfőbb Ügyészség, Dr. Abonyi Arnold személyi anyagai.

belépett az MDP-be és tagjelölt lett. 1950-ben felvették a Bírói és Államügyészi Akadémiára. Az Akadémián lett párttag 1951 májusában. Az Akadémia 1951. december 18-i elvégzése után az Igazságügyi Minisztérium Tanulmányi Osztályán előadó február 1-ig. Innen az ÁVH-hoz került főhadnagyi rendfokozatban vizsgálónak. Többször kérte más beosztásba magát, de mert kérését nem teljesítették, így májusban leszerelt.⁶¹³ Leszerelését követően a Veszprémi Államügyészségre került ügyésznek, ahol 1952-ben az Igazságügyi MDP alapszervezet titkára lett. 1953. március 3-án áthelyezték a Budapesti Államügyészségre, de augusztus 22-én – saját kérésére – Nyíregyházára helyezték megyei ügyész-helyettesi beosztásba. 1955. február 17-én pedig kinevezték megyei ügyésszé. 1955. szeptember 13-án három éves pártfőiskolai tanulmányait kezdte meg, így a forradalom Budapesten érte. Tanulmányait megszakítva 1956. november 17-én foglalta el ismét helyét Nyíregyházán.

1958. szeptember 22-én Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész, jellemzést készített Alexáról. Ebben megállapította, hogy: *„Mivel az ellenforradalom alatt a pártiskola megszűnt, ezért került vissza korábbi munkahelyére. Felkészítette a megyében az ügyészeket az ellenforradalmi ügyek gyors letárgyalására. Az ellenforradalom után megszervezte az ügyészi munkát, nagy súlyt fektetett a munkafegyelem megszilárdítására.”* Jónak értékelte munkáját, javára írta, hogy tagja volt a megyei pártbizottságnak. Felettesei véleménye szerint arra kellett törekednie, hogy általános műveltségét és jogi tudását növelje. Politikai felkészültségét az általánosnál magasabbra értékelték. Sokszor kapott jutalmat, jutalomszabadságot.

1985-ben valaki névtelen levelet küldött Dr. Szijjártó Károly legfőbb ügyésznek és az MSZMP Központi Bizottságának. Ebben azt írta, hogy Alexa Miklósnak nem volt jogi végzettsége, azt tanácsolta, hogy kérjék be tőle egyetemi diplomáját, és akkor majd kiderül, hogy nincs is neki jogi végzettsége. Tény, hogy személyi anyagában egyetlen egy olyan adat sincsen, ami jogi tanulmányok megkezdéséről, folytatásáról, vagy befejezéséről tanúskodna. A Legfőbb Ügyészségen – a levélíró tanácsával ellentétben – az ellenőrzés egy másik módját választották. Feljegyzésében Dr. Bartha Ödönné azt írta, hogy tájékozódott az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Dékáni Hivatalában, ahonnan azt közölték vele, hogy Alexát 1959. október 17-én cum laude doktorrá avatták. Csak az 1980. október 23-án kelt személyi adatlapja tartalmazza, hogy Alexa jogtudományi egyetemi végzettséget szerzett 1959. X. 17-én. Oklevelének számaként I/1.E. bejegyzés szerepel. Ez azonban nem egyezik meg egy másik, szintén Alexa

---

⁶¹³ Arra nincs adat, hogy milyen beosztást kért.

Miklós személyi anyagként számon tartott dossziében szereplő adattal, mert ebben diplomájának száma: I/1.c., törzskönyv, Z:v.15/4/1961. szem. O. Ugyanakkor személyi adatlapja mellékleteként megtalálható a Bírói és Államügyészi Akadémia elvégzését igazoló XII.18. 2006/VIII./51. sz. oklevél fénymásolata, míg egyetemi diplomájának másolata itt nem szerepel. Mivel 1956-ban még pártfőiskolára járt, majd a forradalom utáni megtorlásban vett részt, így legkorábban csak 1957-ben kezdhette volna meg egyetemi tanulmányait, ezért sem az 1959-es, sem az 1961-es befejezés nem valószínű, tanulmányait csak 1962-ben fejezhette volna be. Továbbá 1957. szeptember 30-án írt önéletrajzában sem tett említést tanulmányai megkezdéséről. Aligha hihető, hogyha ekkor megkezdte volna tanulmányait, akkor ezt önéletrajzában ne szerepeltette volna. 1972. január 28-án Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész a Szem. XII.258/46/1972. szám alatt, javaslatot tett Alexának a Munka Érdemrend arany fokozatával való kitüntetésére. A javaslat indokolásában az szerepel, hogy: „1952-ben a Veszprémi Államügyészségen, 1953-ban a Budapesti Államügyészségen 1953-tól a Szabolcs-Szatmár megyei Főügyészségen teljesített szolgálatot.” A piszkozatba utólag beszúrták azt a mondatot, hogy „közben jogi tanulmányokat folytatott és 1959-ben diplomát szerzett.” A fentebb ismertettek alapján ez nem lehetett igaz. Iskolai végzettségénél is az szerepel az adott időszakban, hogy MDP pártfőiskolán 1 évet végzett el 1955-56-ban, majd egy három hónapos pártiskolát is elvégzett 1969-ben. Ettől függetlenül a megyei jogászsövetség elnökhelyettese volt, a megyei pártbizottságnak két évtizeden keresztül volt a tagja. Az 1987-ben írt, kitüntetésre vonatkozó előterjesztés indokolása szerint: „A párt politikai irányvonalának megfelelően, szilárdan teljesíti a törvényesség védelmében rá háruló feladatokat.”⁶¹⁴ Kétszer, 1954-ben és 1958-ban volt az ügyészség kiváló dolgozója, 1955-ben Szocialista Munkáért Érdemérmét, 1960-ban, 1972-ben és 1981-ben is a Munka Érdemrend arany fokozatát kapta. 1987-ben a Szocialista Magyarorszáért Érdemrendet, 1988-ban pedig a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát ítélték oda neki.

2000. augusztus 1-jén hunyt el. A Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei főügyész javasolta, hogy tekintse az ügyészség Dr. Alexa Miklóst saját halottjának, de ehhez a legfőbb ügyész nem járult hozzá.⁶¹⁵

⁶¹⁴ Legfőbb Ügyészség, XII.258. Alexa Miklós személyi anyaga, Szem.11.876/603/1987.számú irat.

⁶¹⁵ Legfőbb Ügyészség, XII.258. Alexa Miklós személyi anyaga.

8.3. Az előkészítő ülés

A katonai főügyész-helyettes leirata arra is felhívta a Debreceni Katonai Ügyészség figyelmét, hogy a katonai különtanács előkészítő ülést nem tart, és a tárgyalás kitűzésének időpontja nincs határidőhöz kötve.⁶¹⁶ Ennek ellenére szeptember 18-án Barta Kálmán hadbíró alezredes, Kékes Elemér őrnagy és Sztankó Mihály őrnagy ülnökök részvételével mégis tartott előkészítő ülést. Ennek az lehetett az oka, hogy a büntető perrendtartásról szóló törvény 100. §-a az előzetes letartóztatásban lévő terhelték esetén – a vádirat benyújtásától számítva – három napon belül előkészítő ülést írt elő a bíróság számára, hogy az előzetes letartóztatás fenntartása vagy megszüntetése kérdésében határozzon. (Ebben az esetben 11 napot késett az előkészítő ülés.) A jegyzőkönyv az eldöntendő kérdéseket nem ismerteti. A zárt tárgyalás eredményeképpen a vádiratot módosítás nélkül elfogadták és elrendelték az ügy tárgyalását. Az előkészítő ülésen határoztak a vádiratban megnevezett tanúk megidézéséről is. A tárgyalásra azután – az előkészítő ülésen hozott döntés ellenére – sok új tanút idéztek, a vádiratban szereplők közül többeket mellőzött is a bíróság. A vádlottak előzetes letartóztatását „a büntetés előre látható nagysága miatt” fennálló szökés veszélyére tekintettel meghosszabbította.⁶¹⁷ A törvényi előírások ellenére az előkészítő ülésen nem vizsgálták meg, hogy a terhelték terhére rótt cselekmények bűncselekmények-e, a vád megalapozásához szükséges bizonyítékok rendelkezésre állnak-e, a vádirat helyesen tartalmazza-e a cselekmények minősítését és hogy a nyomozás során megtartották-e a Bp. rendelkezéseit.

8.4. A vádirat kézbesítése

A vádiratot 1957. szeptember 4-én nyújtották be, a rávezetett záradék szerint még aznap megküldték tájékoztatásul Nyíregyházára a megyei börtönbe is. A börtönrel azt közölték, hogy valamennyi fogva tartottal szemben a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló büntett miatt nyújtott be a katonai ügyészség vádiratot. Ez nem volt igaz, de itt különösebb jelentősége nem volt. Annál fontosabb, hogy a vádiratot és az előzetes letartóztatások újabb meghosszabbítását csak szeptember 24-én közölték a terheltékkel. Így szereztek tudomást a vádemelésről, arról, hogy ügyüket a katonai

---

⁶¹⁶ HL BI. 261/1957. 65.d. I. k. 2/a-5. p.

⁶¹⁷ Uo. 189. p.

bíróság fogja tárgyalni. Ekkor hatalmaztak meg első ízben védőket, akik nem éltek ezzel a lehetőséggel, kérték védő kirendelését. Szeptember 24-én a terhelték közül többen panaszt jelentettek be. Ekkor már kikerültek a politikai nyomozó osztály hatóköréből, a jogszerűség látszatára a hatóságok egyre nagyobb hangsúlyt fektettek. Dr. Sziklai panaszában szóvá tette, hogy szeptember 25-ig vádiratot nem kapott és szerinte nincsen olyan összefüggés, ami miatt ügye a katonai bíróságra tartozna, ezért kérte ügyének áttételét a megyei bíróságra.⁶¹⁸ Ugyancsak a polgári bírósághoz kérte ügyének áttételét panaszában Debreczeni László is.⁶¹⁹

File György panaszában azt sérelmezte, hogy augusztus 15-én szabadlábra helyezték, majd pár nap múlva ismét letartóztatták. Ez azzal függhetett össze, hogy korábban a megyei- és nem a katonai ügyész hagyta jóvá letartóztatását. Szilágyi László csak október 4-én 16 órakor kapta meg a vádiratot, amit a nyíregyházi börtönben Szabó Béláné, a tárgyalások jegyzőkönyvvezetője adott át neki. Ekkor közölte vele a tárgyalás napját is, október 22-ét. Szilágyi a honvédségi védők listájáról Dr. Gólya Barnabást választotta ki.⁶²⁰ A vádlottakat nyilatkoztatta Barta hadbíró, hogy bűnösnek érzik-e magukat. Vitéz Viktor, Dr. Lupkovics György, Dr. Sziklai István és Bencs Károly bűnösnek érezték magukat, de nem a vád szerint. Ők ekkor már az enyhébb minősítésért küzdöttek, hogy így kerüljék el a súlyosabb büntetést. Hubicska Zoltán részben érezte magát bűnösnek. Egyedül Ormos László érezte a vádbeli cselekményért bűnösnek magát. A többiek nem érezték magukat bűnösnek. A BV Kórházban kezelt Dr. Molnár Jenővel és Barota Mihállyal csak október 14-én közölték a vádiratot. Ezt elolvasva Dr. Molnár Jenő kérte a rá vonatkozó nyomozati iratok tanulmányozását, mert a vádiratban olyan tanúvallomásra hivatkoztak, amelyet ő nem is ismert.⁶²¹

9. A Bírósági eljárás

9.1. Az eljáró bíróság

Zinner Tibor véleménye, hogy a népbírósági tanács felállításának kiváltó oka, hogy Kádár kellő súlyú ítéleteket kívánt. Az ennek megfelelő koncepció 1957. március végén született meg. Egy öttagú tanácsban egy hivatásos bíró mellett négy ülnök ítélkezett

---

⁶¹⁸ HL BI. 261/1957. 65.d. I.k. 193. p.

⁶¹⁹ Uo. 201. p.

⁶²⁰ Uo. 205. p.

⁶²¹ Uo. 232. p.

minden olyan ügyben, amelyben az ügyész a népbírói tanács előtt emelt vádat. Ez a vádemelés pedig független volt a vád tárgyául szolgáló cselekmény elkövetési idejétől. Az Elnöki Tanács 1957. április 6-án az 1957. évi 25. tvr-el hozta létre a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsát. Ezzel létrejött a legfelsőbb politikai akarat megvalósításának eszköze. A következő lépcső az országos struktúra kiépítése volt, megjelenési formáját tekintve az 1957. évi 34. tvr., ami június 17-én jelent meg a Magyar Közlönyben. Ezekkel a törvényerejű rendeletekkel létrehozott sajátos bírói fórumok kizárták azt, hogy független bíróságok előtt folyjon le a per, hogy az döntsön a forradalom résztvevőivel szemben emelt vádokról. Az idézett 1957. évi 34. tvr. szerint népbírói tanácsot a fővárosi és a megyei bíróságokon kellett felállítani. A népbírói tanács tanácsvezetőből és két népbíróból állt. Esetünkben a 24. § ad eligazítást, mert ez mondja ki, hogy a katonai büntető eljárás során is alkalmazandók a népbírói tanácsokra vonatkozó rendelkezések. A katonai bíróságok és ügyészségek jobban szolgálták a felsőbb akarat maradéktalan végrehajtását. Itt természetes volt a rendfokozatokra, beosztásokra épülő alá-felé rendeltség, és az ezzel együtt járó parancs iránti engedelmesség. A népbírói tanácsok ülnökei pedig sok esetben a forradalom ellenfelei, vagy annak sértettjei, kárvallottjai közül kerültek ki. Az előkészítő ülésen részt vett ülnökök helyett később a külön tanács ülnökeinek Liszt Vilmos ezredes és Szabó Nagy László századost jelölték ki. A tanácsvezető bírónál is magasabb rendfokozatú Liszt ezredes igen aktív volt a tárgyalás során, sok kérdést tett fel a vádlottaknak, megnyilvánulásaival érzékeltette, hogy gyűlölt ellenséggel szemben folyik az eljárás. A tanács vezetőjét a szakképzett bírák közül jelölték ki. A szakképzett bíró kitételt azonban megszorítóan kell értelmezni. A Debreceni Katonai Ügyészség a Debreceni Katonai Bíróság előtt emelt vádat.

A katonai bíróság feletti felügyeletet az igazságügyminiszter látta el, erre külön katonai főosztályt hoztak létre. A katonai bíróságok és ügyészségek szervezetrendszere 1957 évben változott. Ezt a 14/1957. Korm. számú rendelet szabályozta, létrehozta az elsőfokú katonai bíróságokat, így a Debreceni Katonai Bíróságot is Hajdú-Bihar, Szabolcs-Szatmár és Borsod-Abaúj-Zemplén megyék, mint illetékességi területére. Ez a struktúra egészen 1992-ig fennmaradt, amikor is az 1991.évi LXVI. tv. megszüntette a katonai bíróságokat és helyettük létrehozta a megyei bíróságok katonai tanácsát.

9.1.1. Barta Kálmán hadbíró

A Debreceni Katonai Bíróság az ügyben ítélező „szakbírója” Barta Kálmán hadbíró alezredes sem végzett jogi egyetemet.⁶²² A valóság az, hogy járt a jogi egyetemre, közepesen el is végezte évfolyamait, de államvizsgát nem tudott tenni. Ennek pedig az volt az oka, hogy a tanulás nehezebbre esett. Az 1963-ban készült alapminősítése is azt rögzíti, hogy *„Katonai magatartása és fegyelme példás. Előjáróival szemben tisztelettudó, a parancsokat és utasításokat fegyelmezetten, vonakodás nélkül teljesíti. ...A bírói munkáját igen szorgalmasan és lelkiismeretesen végzi. E munkában helyesen hasznosítja több éves bírói tapasztalatait, valamint jól alkalmazza a párt és kormány politikájának a bűnüldözésre vonatkozó követelményeit. Szakmai felkészültsége és jogismerete nem kellő színvonalú. Ebből adódóan a nagyobb terjedelmű, több vádlottas és bonyolult tényállású bűnügyek letárgyalása a számára problémát jelent. A kellő szakmai felkészültség hiányából következik az is, hogy részéről a bíróság szakmai tevékenységének vezetése és szervezése, valamint a hozzá beosztott bíró szakmai irányítása és nevelése a szükségesnél alacsonyabb színvonalon történik... A központilag szervezett katonai továbbképzésekre általában felkészül, azonban azokon rendszerint passzívan viselkedik, a felmerült jogi problémákhoz csak ritkán szól hozzá.”*⁶²³

A Szilágyi László és társai-perben több kötetet tett ki a nyomozati anyag, így ezért, valamint a benne szereplő 20 fő vádlott miatt ez igazán beleillett a minősítésben említett több vádlottas és bonyolult ügy kategóriájába.

Barta Kálmánt 1957. március 6-án alezredessé javasolta felettese előléptetni. A minősítési javaslatban az szerepel, hogy *„1956 októberében nyugdíjazásra volt javasolva, ugyanezen év decemberében azonban öntevékenyen megkezdte a statáriális ügyek tárgyalását, s ítéleteivel igen erős erkölcsi és politikai szilárdságról tett tanúságot. A bírósági elnöki beosztása az átszervezés folyamán megerősítést nyert.”* Barta Kálmán hadbíró alezredes összesen 6 főt ítelt halálra, míg a fellebbezés során eljáró Dr. Sömjén György 14 halálos ítéletet hozott.⁶²⁴

Barta Kálmán tehát a statáriális ítélezés saját kezdeményezésre történő megkezdésével, gyakorlásával megtarthatta állását, beosztását, elkerülte nyugdíjazását. A hat elemi végzett, eredeti foglalkozását tekintve takácssegéd 1945 óta tagja volt a

---

⁶²² Zinner Tibor doktornak írja. ZINNER, 2001, 422. p.

⁶²³ Barta Kálmán személyi anyaga, Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, Központi Irattár, 86199.

⁶²⁴ ZINNER, 2001, 422. p.

KMP-nek, az MDP-nek és 1957-től az MSZMP-nek is. Önéletrajzi írása szerint a párt hívására, 1949. szeptember 14-én belépett a néphadseregbe, és rövidesen, a rákoskeresztúri Bírói és Ügyészi Akadémiára került, amit 1950 augusztusában végzett el.⁶²⁵ 1950. szeptember 1-től október 14-ig tartalékos hadbírói tanfolyamon vett részt. Ezt követően 1950. november 1-jén beosztották a Budapesti Katonai Törvényszékhez igazságügyi tisztnek. 1951. november 1-jétől hadbírónak nevezték ki. 1952. július 11-én áthelyezték Debrecenbe, és kinevezték a hadbírószék elnökének. A személyi nyilvántartó lapjának az ellenforradalomra vonatkozó rovatába azt jegyezték be, hogy „1956. X.23-tól naponta, rendszeresen bejárt szolgálati helyére a Debreceni Katonai Bírószékre.” Az 1956-os magatartása, ítéletei miatt a kormány 1957. augusztus 20-án Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét adományozott részére.

Az Igazságügyminisztérium Katonai Főosztálya 1958. február 4-én titkos minősítésű tájékoztatójában értékelte a katonai bíróságok 1957. évi munkáját. Megállapította, hogy ennek súlypontját a rögtönbíráskodás jelentette. A Debreceni Katonai Bírószék ekkor 243 ügyet fejezett be. Ebben az évben egy katonai bíróra átlagosan havonta 15 ügy jutott, szemben a megelőző évi 8-cal.⁶²⁶

A Szabolcs megyei politikai osztálytól átvett vádiratot a bírósághoz betervező Debreceni Katonai Ügyészség vezetői sem voltak képzett jogászok, sem Süveges Ignác százados, sem Kispál Pál ezredes.

9.1.2. Rendhagyó jogászképzés

A fordulat évét követően, az új állami vezetés hatalmának megszilárdítása jegyében elbocsátotta a bírói és ügyészi kar jelentős részét, ám a pótlásra nem volt megfelelő ideje.⁶²⁷ A „szakképzettséget” az úgynevezett bírói és államügyészi akadémián szerezték meg. Ennek az volt a célja és feladata, hogy a proletárhatalmat hűségesen szolgáló kádereket képezzen. Az 1949-ben keltezett 4.184/1949. (VIII.6.) Korm. számú rendelet hozta létre ezt az intézményt. Oka, hogy az ítélőbírói és az államügyészi kart a népi demokrácia szellemében megújítsák, és az ehhez szükséges ismereteket a népi származású dolgozók részére biztosítsák. Az iskolázatlan – ám politikailag megbízható – káderek többségükben nem rendelkeztek megfelelő előképzettséggel, ezért már maga

---

⁶²⁵ Az első Akadémia Rákoskeresztúron egy kaszárnyában volt, ezt követően a Várba, az Ince pápa térre költözött.

⁶²⁶ Iratok 1, 1992, 623-625. p.

⁶²⁷ 1956-ig a bírói kar 70%-a vesztette el állását.

a rendelet is kitért arra, hogy az akadémiát meg kell előznie a megfelelő társadalomtudományi előképzettségnek. Ezt az előképzettséget egy négyhetes tanfolyam volt hivatva biztosítani. A fennálló szabályoktól eltérően az ismeretek és a képesítés megszerzése egy év alatt történt, míg normál esetben 8-9 év is kellett hozzá. A válogatás legfőbb szempontjai a származás, a párt- vagy tömegszervezeti tagság voltak. Az előképzettség hiánya súlyos tanulási gondokat eredményezett. A harmadik és egyben utolsó akadémia előtt már nem is négy, hanem hathetes előképzőt tartottak. Az egyéves akadémiát sikeresen elvégzők pedig ítélőbírók és államügyészek lehettek, igaz csak büntető ügyekben járhattak el. Az elsőt elvégzettek közül 30-an, a másodikat elvégzők közül pedig 39-en kaptak államügyészi beosztást, kinevezést. Kinevezésükkel egy-egy instruktort is melléjük osztottak, akikkel közösen oldottak meg ügyeket. Legnagyobb gondjuk a fogalmazás és a helyesírás volt. Később önállóan vettek részt tárgyalásokon. Itt azonban sokkal nagyobb hangsúlyt helyeztek a politikai-ideológiai kérdésekre, mint a jogi érvelésekre.⁶²⁸ Ez a magyarázata annak, hogy a nyomozóhatóság eljárását miért ilyen színvonalon felügyelték, irányították. Ez a képzési mód is nagy hasonlóságot mutatott a szovjet gyakorlattal. Moszkvában először 1919-ben hoztak létre egy munkásfakultást, amit a felsőoktatási intézmények később átvettek. Ennek volt célja a munkásfiatalok beiskolázása a felsőfokú oktatási intézményekbe. A rendhagyó képzési formák az addigra már bevált, elfogadott képzési formák nyújtotta végzettséggel azonos szintű végzettséget adtak. A tananyag két nagy részre oszlott. Két nap ideológiai, négy nap a szakmai oktatás számára volt fenntartva. A szigorú, bizalmatlanságot eredményező légkörben az osztályharcos szemlélet kialakítását tűzték célul. Az éberség folyamatos fenntartása pedig besúgói légkört eredményezett. Az oktatás végső célja az volt, hogy a hallgatók egy év alatt alkalmassá váljanak a bírói és ügyészi munkára. A végzettek később is nagy nehézségekkel küzdöttek, sokan utána rögtön vezető beosztásokba kerültek. A régiek újonnan érkezett kollégáikat lenézték, de ugyanakkor állásaikat is féltve tisztogatásoktól tartottak. Később az Igazságügyminisztérium kötelezte az akadémistákat a jogi egyetem elvégzésére, amit ők becsapásként értékeltek. Erről ugyanis a kezdetekkor szó sem volt. A végzettek az Akadémia után is fenntartották egymással a baráti, kollegiális viszonyt.⁶²⁹

---

⁶²⁸ Kosztricz Anna: Bírói és államügyészi akadémia.

http://www.natarch.hu/archivnet/old/rovat/cikk.phtml?kiad_kod=13&cikk_kod=47 (2008.07.14.)

⁶²⁹ LOSS, 1995, 89-97. p.

9.2. A bíróság hatásköre

A katonai bíróság hatáskörét a vádirat-tervezet szerint a Bp. 23/B. §. (2) bek. a, alpontjára alapították.⁶³⁰ A vádiratot végül a Debreceni Katonai Ügyészség aláírásával nyújtották be, 1957. szeptember 4-én. Ezt már Süveges százados ügyészségvezető írta alá. A katonai ügyészség tehát nem vett részt a vádirat megszerkesztésében, azt csak átvette, aláírta. Eljáró bíróságként a Debreceni Katonai Bíróságot jelölték meg, mint az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot.

A katonai bíróság hatáskörébe tartoztak az eljárások a néphadsereg és egyéb fegyveres és rendészeti szervek tagjai által szolgálati viszonyuk alatt elkövetett bármely büntett miatt. Ez a hatáskör polgári személyekre csak a törvényben meghatározott esetekben terjedt ki, jogi alapját a Bp. 23/B.§ (2) bek. a, alpontjában jelölték meg. A vádiratban nincs utalás arra, hogy a vádlottak egy része a katonai bírászkodás hatálya alá tartozik, mert katona, vagy rendőr. A katonai ügyészségnek a vádiratra rávezetett záradéka szerint a legfőbb ügyész utasítása alapján az ügyet a bíróság külön tanácsa tárgyalta az 1957. évi 34. tvr. 4.§-a alapján. A törvényerejű rendelet a népbírósági tanácsokról és a bírósági szervezet, valamint a büntető eljárás egyes kérdéseinek szabályozásáról rendelkezett. A rendelet viszont csak a fővárosban és a megyei bíróságokon rendelte el felállítani a népbírósági tanácsokat. Így jöttek létre a fővárosban, a Pest megyében, a miskolci, szegedi, pécsi és a győri megyei bíróságokon népbírósági tanácsok. A katonai büntetőeljárásban való alkalmazását a népbírósági tanácsra vonatkozó szabályoknak, a hivatkozott rendelet 24.§-a tette lehetővé. Ez azonban csak a katonai büntetőeljárásra vonatkozó szabályokat jelentette, a polgáriakra vonatkozó szabályokat nem érintette. A Magyar Népköztársaság bírósági szervezetéről szóló, 1954. évi II. tv. 28.§ (1) a, pontja a megyei bíróságok hatáskörébe utalta a Népköztársaság elleni büntetteket. A katonai bíróság, mint különbíróság hatáskörébe utalta a fegyveres és rendészeti testületek tagjai által elkövetett büntettek, továbbá a más személyek által elkövetett, külön törvényekben megállapított és a honvédelem érdekeit sértő vagy veszélyeztető büntetteket. Az ügyészség által hivatkozott 4. § pedig a megyei népbírósági tanácsok hatásköréről rendelkezik, és nem a katonai bíróságokról.

---

⁶³⁰ (2) A katonai bíróság hatásköre kiterjed arra a polgári személyre is, aki *a*) a honvédelem érdekét közvetlenül sértő vagy veszélyeztető hazaárulást, kémkedést, vagy egyéb büntettet követ el, ideértve az ilyen büntett előmozdítása vagy leplezése végett elkövetett büntetteket is.

A katonai bíróságokat kivették a honvédelmi minisztérium irányítása alól, és integrálták az egységes bírói szervezetbe. Ennek jogszabályi alapját teremtette meg a 3/1955. (I.11.) Mt. rendelet, valamint a 14/1957. (III.12.) Korm. rendelet. Ennél fogva a Debreceni Katonai Bíróság első fokú katonai igazságügyi szervként működött.⁶³¹ A büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény 23/B paragrafusát az 1954. évi V. tv. iktatta be: Katonai bíróság hatáskörébe tartozik az eljárás a fegyveres és rendészeti testületek (a Néphadsereg, a Belügyminisztérium államvédelmi szervei, a határőrség, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervek, a hivatásos légoltalmi szervek, az állami tűzoltóság, a pénzügyőrség és a vámőrség) tagjai által – a szolgálati viszonyuk tartama alatt – elkövetett bármely büntett miatt.

A vádlottak között voltak katonák és rendőrök, így esetükben a katonai bíróság eljárása indokolt volt, de ezt a jogszabályi helyet a vádirat-tervezet nem tartalmazza.

A (2) bekezdés szerint a katonai bíróság hatásköre kiterjed arra a polgári személyre is, aki a honvédelem érdekét közvetlenül sértő vagy veszélyeztető hazaárulást, kémkedést, vagy egyéb büntetést követ el, ideértve az ilyen büntett előmozdítása vagy leleplezése végett elkövetett büntetteket is.

A vádemelés az I.,II.,III.,IV.,VIII.,XII. rendű vádlottakkal szemben a BHÖ 1. pont (1) bekezdésében meghatározott népi demokratikus államrend és a Népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés büntette, ezen belül I., III. IV. rendű vádlottak esetében a BHÖ. 230. pontja szerinti társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett vagyonrongálás büntett miatt is, mint vezetőkkal szemben történt.

Az V., VI., VII., IX., X., XI., XIII. XIV., XV., XVI., XVII., XVIII. XIX., XX., r. vádlottakkal szemben pedig a BHÖ 1. pont (2) bekezdése szerinti büntettben való tevékeny részvétel miatt, a XVII., és XVIII. r. vádlottakkal szemben ezen kívül még a BHÖ 109. pontja szerinti államtitok megsértése büntett miatt is. A XVII. r. vádlott File György rendőr, míg a XVIII. r. vádlott Hubicska Zoltán pedig honvédtiszt volt.

A következő okfejtésre az ítélet ad alapot. A BHÖ 1. pontja szerinti bűncselekmény törvényi tényállása a BHÖ különös rendelkezései Első részében a *Népköztársaság elleni bűncselekmények* körében helyezkedik el. Ezen belül is az I. Fejezet *Az állam belső biztonsága elleni bűncselekmények* körében tartalmazza a népi demokratikus államrend és a népköztársaság elleni büntetteket. A fentebb hivatkozott a, pont szerinti, a honvédelem érdekét közvetlenül sértő, vagy veszélyeztető büntettek a II. Fejezetben *Az állam külső biztonsága elleni bűncselekmények* között található. Itt vannak: a

---

⁶³¹ KARDOS, 2002, 139. p.

hazaárulás és kémkedés, a katonai és más, az állam biztonságát érintő titoksértés, e cselekmények feljelentésének elmulasztása, a tiltott határátlépés, visszaélés útlevéllal, a nemzetközi jóviszonyt sértő büntettek. A III. Fejezet tartalmazza *A honvédelem érdekeit sértő* bűncselekményeket. Ezek pedig a honvédelmi kötelezettségekkel összefüggő bűncselekmények, a hadiszállításokkal kapcsolatos bűncselekmények, a honvédelem érdekét veszélyeztető egyéb bűncselekmények.

A b, pont szerint az (1) bekezdés értelmében katonai büntetőbíráskodás hatálya alá tartozó személy által elkövetett büntettel kapcsolatban felbujtó, bűnsegéd, bűnpártoló vagy orgazda cselekményének elbírálása is a katonai bíróság hatáskörébe tartozik. Ebből következően a katonák, rendőrök bűncselekményéhez részes alakzattal felbujtó illetve bűnsegéd, vagy a bűncselekményhez utólag kapcsolódó bűnpártolás vagy orgazda magatartások esetén tartoznak a katonai büntető bíráskodás hatálya alá. Hubicska Zoltánt, Petényi Józsefet és Ormos Lászlót szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében marasztalta el a bíróság, míg File Györgyöt szolgálati hatalommal való visszaélés mellett államtitok megsértése büntetében is. Ebből a megfogalmazásból a polgári vádlottak esetében nem következik a katonai bíróság hatásköre. Nem következik, mert az ítélet szerint megállapított cselekmény nem a honvédelem érdekét közvetlenül sértő vagy veszélyeztető cselekmény. Következik ez abból, hogy a fentebb hivatkozott jogszabályi hely konkrétan a hazaárulást és a kémkedést említi, vagy más egyéb, a honvédelmet sértő, vagy veszélyeztető cselekményt. A polgári személyek terhére ilyen cselekményt, illetve elkövetői magatartást nem róttak, ezért esetükben (ezen indokok alapján) a katonai bíróság hatásköre nem volt megalapozott, nem volt jogszerű. A Bp. 23/B paragrafus (3) bekezdésére nem hivatkoztak, bár ez – megindokolva – lehetővé tette volna a katonai bíróság eljárását.⁶³² (Ennek az okfejtésnek viszont ellentmond, hogy Barota Mihály ügyét a bíróság elkülöníthetőnek ítélte és áttette a rendes bírósághoz.) Az 1957. évi 34. tvr. az ellenforradalmi ügyekben indított eljárások meggyorsítása érdekében lehetőséget biztosított az ügyésznek, hogy vádirat nélkül, szóban emeljen vádat a népbírói tanács előtt. Ebben az esetben a tanácsnak nem kellett határnapot kitűznie, idézéseket kibocsátania, mert a tanúk és a bizonyítékok tanács elé állításáról ilyenkor az ügyész gondoskodott. Ezekkel a lehetőségekkel a Debreceni Katonai Ügyészség nem élt. A vádat az ügyész a bizonyítási eljárás végén módosította, kiegészítette. VIII. r. Kósa

---

⁶³² 23/B. § (3) Ha több elkövető esetében ezek valamelyikével szemben az eljárás a katonai bíróság elé tartozik, az eljárást együttesen a katonai bíróság folytatja le, feltéve hogy az elkülönítés nem indokolt.

Andrással szemben a Bhö. 1. pont 1. bekezdéséről a 2. bekezdésére módosította. A XIII. r., XIV. r., és XV. r. vádlottak esetében a Bhö 1. pont. 2. bek. II. fordulatára módosította, ami érdemi változást nem jelentett. Új vádat, a Bhö. 379. §-ába ütköző 2 rendbeli személyes szabadság megsértésének büntette miatt I., V., VI., IX., X, és XI. r. vádlottakkal szemben, továbbá I. és IX. r. vádlott ellen a Bhö. 110. pontjában foglalt 2 rendbeli hivatali titoksértés büntett miatt. A III. r. vádlott ellen az 1950. évi 24. tvr. 3.§-ába ütköző társadalmi tulajdon megrongálásának büntette miatt, VII. r. vádlott ellen hivatali hatalommal való visszaélés miatt, IX. r. vádlott ellen fegyver és lőszerrejtegetés miatt. A XVII. r. vádlott ellen 1 rendbeli, a XIX. r. vádlott ellen 4 rendbeli, a Bhö. 132. pont szerinti személyes szabadság megsértésével járó hivatali hatalommal való visszaélés büntett miatt, XVII. r. vádlott ellen 2 rendbeli, XVIII. r. vádlott ellen 7 rendbeli és a XIX. r. vádlott ellen 1 rendbeli a Ktbt. 85. §-ába ütköző szolgálati hatalommal való visszaélés büntette miatt, XVIII.r. vádlott ellen a Ktbt. 81. §-ába ütköző előjárói intézkedés mellőzésének büntette miatt. Ezek sem eredményezték a katonai bíróság hatáskörét a polgáriakkal szemben. Az tehát, hogy a vádiratban a katonai bíraskodás hatálya alá tartozó rendőrök és katonák cselekményeit egybevonták a polgáriakkal, csak azt a célt szolgálta, hogy a jobban befolyásolható katonai bíróság mondjon felettük ítéletet.

Az első fokú tárgyalás – szimbolikus jelentőséggel, a forradalom egy éves évfordulóján – 1957. október 24-én kezdődött és 22 tárgyalási napon december 13-ig tartott Nyíregyházán, a bíróság egyik nagytermében.

Ellentétben más, Nyíregyházán és a megyében zajlott perrel, erről a tárgyalásról a napilapok nem tudósítottak.⁶³³

A visszaemlékezések alapján nem is annyira Barta hadbíró, hanem az egyik ülnök, Liszt ezredes szerepe volt a meghatározó.⁶³⁴ A terheltek vallomásaikat kérdések alapján tehették meg, a tárgyalás jegyzőkönyvében egyetlen egy teljesen összefüggően előadott vallomás sem szerepel. Maguk az ülnökök is több alkalommal tettek fel kérdéseket. A jegyzőkönyvből nem derül ki, hogy mikor melyik ülnök kérdezett, azonban aktivitásuk figyelemre méltó. Csaknem annyi kérdést tettek fel, mint a tanács elnöke. Kérdéseik nem az ügy érdemére, hanem a vádlottak osztályhelyzetére, korábbi büntetésekre, vagyoni helyzetre vonatkoztak. Számukat illetően őket az ügyész kérdései követik, és

---

⁶³³ 1957. április 17-től folyamatosan tudósított a Kelet-Magyarország Abrudbányai kocsordi lelkész peréről, ítéletéről, június 28-án Kelemen József emlékműgyalázó 6 éves börtönbüntetéséről, majd másnap a rakamazi forradalmárok elítéléséről számolt be.

⁶³⁴ Kósa András közlése.

csak legvégül a védői kérdések. A vádirat kézhezvétele, benyújtása és a tárgyalás között két hónap sem telt el. A katonai ügyésznek is csak ennyi ideje volt az iratok áttanulmányozására. A vádlottaknak és védőiknek egy hónapjuk sem volt erre.

9.3. A bizonyítási eljárás

A vádiratban 171 idézendő tanút soroltak fel. A bíróság közülük mindössze 87 tanút hallgatott ki. A bizonyítási eljárás során ezzel szemben összesen 195 tanút hallgattak ki, 108 olyan tanút, akik a vádiratban nem szerepeltek. Ennek az az oka, hogy a bizonytalan lábakon álló vádat a nyomozók még ekkor is újabb és újabb tanúk felkutatásával, vallomásuk-vételével igyekeztek alátámasztani, akik ezért csak a bírósági eljárásban bukkantak fel, váltak ismertté. Ezek között pedig 6 pártalkalmazott, 13 tanácsi dolgozó és 23 rendőrségi, illetve ÁVH-s dolgozó volt.⁶³⁵ Erre, vagyis hogy menet közben hogyan történt a tanúk cseréje adatot nem találtam. A bírósági tárgyalás során is folyt a megfelelő tanúk felkutatása, a tárgyaláson kihallgatni tervezett tanúk felkészítése.

Az első tárgyalási napon Szilágyi kérte, hogy a rendőrségi vallomásait ne vegyék figyelembe, mert azokat kényszer hatására tette.⁶³⁶ Ezzel szemben a katonai ügyészsen tett vallomásait fenntartotta. Ott már nem alkalmaztak vele szemben sem fizikai, sem lelki kényszert. A jegyzőkönyv tartalmából következtetni lehet arra, hogy nem engedték összefüggően elmondani vallomását, hanem kérdésekkel irányították. Ezért lehetett az, hogy a nagyon rövid személyi részt követően rögtön megnevezte bűntársai között Tomasovszkyt, Szentmártonit és Lupkovicsot, mint akikkel korábban egy vállalatnál dolgozott, és innen ismerték egymást. Ők négyen kapták később a legsúlyosabb büntetést. Felsorolásuk az összetartozást, az előre megfontoltságot, a szervezettséget lehetett hivatva érzékeltetni.

I. r. vádlott Szilágyi László terhére a vádirat azt állapította meg, hogy nem véletlenül került az irodaház előtt gyülekezőkhöz, mert már napokkal előtte erre készült bűntársaival. Kedvező véletlen volt a vádlók számára, hogy Szentmártonival és Tomasovszkyval egy vállalatnál dolgozott. E tényszerű megállapításon kívül az előre eltervezettséget, megfontoltságot semmi sem bizonyította. Ezt arra használták fel, hogy ebből kiindulva az egyébként spontán tömegmegmozdulás szervezőinek tüntették fel

---

⁶³⁵ A bírósági iratokból származó kigyűjtés. Mivel nem minden tanú foglalkozását tartalmazza, ettől többen is lehettek.

⁶³⁶ HL BI 261/1957. 65. d. I. k. 179. p.

őket. Szilágyinak tulajdonította a vádirat a Kossuth Gimnázium diákjainak a Malinovszkij emlékműhöz hívását, hogy azt hármójuk felhívására döntötte le a tömeg. Szilágyi nem ismerte el, hogy a tüntetést, a felvonulást ő szervezte volna, részvételét a felvonuláson hirtelen jött elhatározásként tüntette fel. A bíróság előtt azzal védekezett, hogy a tüntetés szervezésében nem vett részt, ami annyiban igaz volt, hogy az nem volt előre, napokkal előbb megszervezett, előkészített. Egyetlen egy iratra, mint bizonyítékra alapította a bíróság az előre megfontoltságot, mégpedig egy október 30-i jegyzőkönyvre, amelyben maga Szilágyi jelentett ki, hogy a forradalmi bizottság tagjai azok, akik már előző nap szervezkedni kezdtek. Az ennek ellentmondó tényeket, vallomásokat nem vették figyelembe. Érthető, mert ennek a szervezkedés megállapíthatósága szempontjából jelentőséget tulajdoníthatnak. Szerepe a tömeg sorokba rendezésével kezdődött, mint ahogyan Tomasovszkyé is. A vád a nyomdában a röpcédulák kinyomtatását, terjesztését, a temetőben lévő szovjet emlékmű ledöntését is vádlottak izgatásának tulajdonította, a városi tanács erkélyéről elmondott beszédek is uszító jelzővel illette. Ennek alátámasztására a vádirat – a vádlott társak vallomásain kívül – kilenc tanú nevét sorolta fel.⁶³⁷ Közülük a bíróság hetet hallgatott ki.

A személyében is sértett Botrágyi Zoltán,⁶³⁸ aki akkor a városi tanács elnöke volt, Szilágyinak tulajdonította azt a felkiáltást, ami után a tömeg a börtönhöz ment, és kiszabadította a rabokat. Botrágyi édesanyja a hallgatóság között volt, akit fia miatt inzultálni kezdtek, de őt Izsák István megvédte. Erről azonban itt szó sem esett, Botrágyinét nem hallgatta ki a bíróság. A tanács épületében többen gúnyos megjegyzéseket tettek Botrágyira, mire ő az épületből eltávozott.⁶³⁹ Azt az „érdektelen” tanú sem hallotta, hogy a forradalmárok közül bárki is kijelentette volna, hogy a hatalmat átvették.

Barta László mozdonyvezető is a városi tanács előtt állt október 26-án. Hallotta, amint a tömeg Szilágyi nevét kiabálta, hogy az menjen ki az erkélyre. Erre egy esőköpenyes férfi ment ki, de benne nem tudta Szilágyit felismerni, az elmondott beszéd tartalmára sem emlékezett. Ezzel szemben rendőrségi vallomásában ezeket határozottan állította. Ezzel megzavarta a bíróságot, de annak kérdésére azt válaszolta, hogy mégis a

---

⁶³⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 258-259. p.

⁶³⁸ Demeter János visszaemlékezésében olyannak említi Botrágyit, mint aki bejárta a volt ávosokhoz kínozni a fogvatartottakat. <http://www.mno.hu/portal/162441> (2009.01.14.)

⁶³⁹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 283-284. p.

rendőrségi vallomását tartja fenn, mert akkor még pontosan emlékezett a történésekre.⁶⁴⁰

Blanár Mihály másoktól hallotta azt, hogy a tömeghez a hangszóróba Szilágyi beszélt, a szónokot magát azonban nem látta. Amikor Szilágyi és Szentmártoni kijöttek az erkélyre, akkor nem beszéltek, ezért a szónokot beazonosítani nem tudta.⁶⁴¹

A nyomozás során kihallgatott Bozsó Károlynét a bíróság is kihallgatta Szilágyi Lászlóról. Tanú Szilágyinak a városi tanács erkélyéről mondott beszédére most is részletesen emlékezett. Védő ez irányú kérdésére tanú azt válaszolta, hogy nem a beszédhangja, hanem az énekhangja alapján tudta Szilágyit beazonosítani, amikor a tömeg a szózatot énekelte. Szilágyi pedig arra kérdezett rá a tanútól, hogy a két helyszín közötti mintegy ötszáz méteres távolság ellenére hogyan hallhatta azt, hogy Szilágyi volt, aki szónokolt. Tanú válasza erre az volt, hogy volt hangosítás. A kor hangosító berendezéseinek színvonalát, az általa sugárzott hang minőségét figyelembe véve valószínűtlennek tűnik ez a válasz. A magyarázat inkább a tanú sértetti mivoltában keresendő. *„Én párttag vagyok. November 2-án a mi vállalatunk munkástanácsa négyünket elküldött, mert kommunisták vagyunk és gátoljuk a forradalom kifejlődését. ...Ez ellen az elbocsájtás ellen tiltakoztam, mondtam, hogy 4 hónapos terhes vagyok, nem lehet elküldeni, de nem vették figyelembe. Azt mondták a vállalatnál, hogy Szilágyi utasítására küldték el onnan a kommunistákat.”*⁶⁴² Bozsó Károlyné sértett volt, tőle sem remélhettek elfogulatlan vallomást.

Hódi László, az MTI szerkesztőségének vezetője a Nagy Imrének küldött távirattal kapcsolatban azt vallotta, hogy megszövegezőit nem ismeri, de azon aláírásként a Szilágyi nevét látta.⁶⁴³

Varga József a nyomda akkori vezetője mindössze annyit mondott, hogy Szilágyival a szedőteremben találkozott. Arról, hogy erőszakos úton jutott-e be nem beszélt.⁶⁴⁴

Kocsány Gyula a forradalom napjaiban a pártbizottságon dolgozott. A pártbizottság megbízásából ment a nyomdához. A tömegből egy öttagú küldöttséget engedtek csak be, ennek egyik tagja volt Szilágyi. Nem emlékezett rá, hogy Szilágyi, vagy Tomasovszky mondta-e hogy a nép nevében adják át a nyomdát, viszont Szilágyit nevezte meg a távirat küldőjének. Vallomásában a tanúk közül egyedül, a hatalom

---

⁶⁴⁰ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 319. p.

⁶⁴¹ Uo. 300. p.

⁶⁴² Uo. 291. p.

⁶⁴³ Uo. 314. p.

⁶⁴⁴ Uo. 378. p.

átvételével illetve Szilágyiékát, valamint azzal is, hogy Szilágyi nem tárgyalta a pártbizottsággal, annak kezdeményezéseit visszautasította.⁶⁴⁵ Egyéb tanúvallomások ennek éppen az ellenkezőjét bizonyították.

Holik Gyula nyomdai munkás Tomasovszkyt, egy lányt és két diákot látott bemenni a nyomdába. Arról egy szót sem szólt, hogy ennek ki volt a kezdeményezője. A bírónak arra a kérdésére, hogy Szilágyit látta-e október 26-án a nyomdában, a tanú nemmel felelt.⁶⁴⁶ Ezek a tanúk tehát nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, nem igazolták a nyomda erőszakos elfoglalását, hogy azt Szilágyi vezette volna, ezért a vádbeli cselekmények bizonyítására újabbakat kellett találni. Ezzel magyarázható az idézendő tanúk személyében bekövetkezett nagyarányú személycseré.

A rádió birtokbavételéről, és a forradalmi felhívások közvetítéséről a tervbe vett három tanú közül kettőt, Vass Ottót és Zsurakovszki Mihályt hallgatták ki. Vass Ottó, mint a rádió vezetője szintén a munkástanács tagja volt, erőszakról nem szólt. Elmondta, hogy Szilágyi magának tartotta fenn a nyilatkozatok engedélyezésének jogát, nélküle nem lehetett a rádióba felhívásokat beolvasni.⁶⁴⁷ Zsurakovszki Mihály volt a rádióstúdió vezetője, de betegsége miatt őt Vass Ottó helyettesítette. A rádióban történekről azért tudott vallomást tenni, mert a rádió épületében lakott. Azt állította, hogy október 26-án délután a rádióban követeléseket beolvasni akarók között a vádlottak közül senki sem volt ott. Tomasovszky, Szilágyi és mások csak később értek oda, de az általuk szövegezett felhívás beolvasására nem került sor. A rádió erőszakos elfoglalásáról nem beszélt. Barta hadbíró külön erre irányuló kérdésére is azt felelte, hogy nem fenyegették az életét.⁶⁴⁸

A hatalom biztosítása érdekében a fegyveres erők „beszervezéséért” is Szilágyit tették felelőssé. Ez a vádirat szerint sikerrel járt, mert a honvédség és a rendőrség is átállt hozzájuk. Ennek bizonyítására tanúkat nem nevezett meg a vádirat, mintahogyan a sajtó irányításának átvételére sem. Igaz, hogy ez utóbbi Lengyel Antal megbízatásával egyértelmű volt. A rendőr és katona vádlott társak pedig beszámoltak csatlakozásukról, ez különösebb bizonyítást nem igényelt.

A pártbizottság megbénítására, eszközei lefoglalására viszont több tanút is felsoroltak. A kilenc tanúból azonban hatot nem hallgattak ki.⁶⁴⁹ A kihallgatottak között volt Zsigó

---

⁶⁴⁵ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 316. p.

⁶⁴⁶ Uo. 330. p.

⁶⁴⁷ Uo. 296-297. p.

⁶⁴⁸ Uo. 311-312. p.

⁶⁴⁹ Kóródi Lászlót, Tóth Sándort, Tótszegi Gyulát, Turi Ferencet, Kovács Gusztávot és Verdes Miklóst.

Gyula, a pártbizottság gépkocsivezetője. Egy Auxi nevű gépkocsivezetőre emlékezett, aki felszólította őket, hogy a pártbizottság gépkocsijait adják át a városi munkástanácsnak. A gépkocsivezetőket is a munkástanács alá rendelték, így vitt néhány küldöttet Miskolcra. A pártfunkcionáriusok lefegyverzéséről nem tudott érdemi nyilatkozatot tenni, csak azt hangsúlyozta, hogy félt a forradalmároktól, mert párttag volt.⁶⁵⁰ Erdős Jenő, a pártbizottság gépkocsi szerelője a funkcionáriusok lefegyverzéséről annyit tudott mondani, hogy Tóth százados felsőbb utasításra hivatkozással vette el tőlük a fegyvereket. Az utasítás adóját nem ismerte, Auxi nevű gépkocsivezető vitte a forradalmi bizottmány rendelvényét a pártbizottsági gépkocsik átadásáról.⁶⁵¹ Blanár Mihály bíróság előtt tett tanúvallomásában erről azt mondta, hogy őt Rudi Béla értesítette arról, hogy debreceni emberek a pártbizottság megtámadására készülnek. Erre ő szólt Szilágyinak, aki Kabait küldte oda, hogy az épületet vegyék körül, védjék meg, a benne lévőket távolítsák el.⁶⁵²

A hírszerző csoport felállítását, mint az előre megfontoltság bizonyítékát említi a vádirat. A gyanúsítottak vallomásain kívül erre bizonyítékkul megnevezett 7 tanút.⁶⁵³ A hét tanúból kihallgatott három vallomása a bizonyítás szempontjából hasznavehetetlen volt. Ezek egyike az a Vass Ottó volt, akit a rádió átvételével kapcsolatban is kihallgattak. A bíróság előtt Vass tanúnak mindössze egy mondata hozható kapcsolatba a hírszerző csoporttal. „*A tanács elnöke kérdésére: Hallottam egy alkalommal mikor Szilágyi mondta, most jelentették neki, hogy Beregsurányon át jönnek az oroszok.*”⁶⁵⁴ A hírszerző csoport megszervezése nem volt kérdéses, mert az abban részt vett diákok vallomásai, a fennmaradt jegyzetfüzetek ezt bizonyították, de ebből is látszik, a bizonyítékok helyes értékelésére nem törekedtek. Ugyanerre hallgatták ki Jávor Kornél városi tanácsi dolgozót is. A bíróság előtt ő sem emlékezett már korábbi vallomására, ezért ő is a rendőrségen tett vallomására hagyatkozva mondta, hogy az a helyes, mert akkor még emlékezett. A hírszerző csoportról egy szót sem szólt!⁶⁵⁵ Mester Attila beszámolt arról, hogy diáktársaival együtt ő is telefonügyeletet adott. Emlékezett Tomasovszkyra, aki a csoportot vezette, de csak a diákok magyarázták el neki, hogyan

---

⁶⁵⁰ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 298-299. p.

⁶⁵¹ Uo. 310. p.

⁶⁵² Uo. 300. p.

⁶⁵³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 264. p.

⁶⁵⁴ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 297. p.

⁶⁵⁵ Uo. 292-296. p.

kell ellátni a telefonügyeletet, sem Szilágyi sem Tomasovszky vezető, irányító szerepét nem tudta igazolni.⁶⁵⁶

Fekszí István és Varga Sándor, valamint mások letartóztatásával kapcsolatban megneveztek négy tanút. Mindegyikőjüket kihallgatta a bíróság. A kiegészítő parancsnokság tisztje, Kazup Zoltán azt vallotta, Szilágyi kijelentette, hogy saját érdekükben kellett őket elhelyezni. Az elhelyezés módjáról vita alakult ki, Szilágyi a házi őrizet mellett érvelt, míg a többiek a rendőrségi őrizet mellett foglaltak állást.⁶⁵⁷

Nagy Mátyás rendőr hadnagy ügyeletes volt, amikor File György utasítására bekísérte a főkapitányságra Simon Lajos ÁVH-s tisztet, ahol letartóztatták. A többiek letartóztatásról nem vallott.⁶⁵⁸ Kovács Pál honvédtiszt is csak Simon Lajos államvédelmis lakásán járt, hogy a főkapitányságra kísérik a saját érdekében. Fekszí és Varga letartóztatásáról nem tett vallomást. Mindezek után a vádhatóság által megfogalmazott vádpont bizonyítására, csak az egyik sértett, Fekszí István tanúvallomása maradt. Letartóztatásáról így vallott: „*Mikor Szilágyiék minket letartóztattak, arra hivatkozott Szilágyi, hogy a lincseléstől, az esetleges támadástól akarnak megvédeni, saját érdekünkbe teszik ezt.*”⁶⁵⁹ A vádirat szerinti megfogalmazásban ezt a vádpontot a hivatkozott tanúvallomásokkal, még a sértett Fekszíével sem tudták bizonyítani.

A vádirat egymásnak ellentétes megfogalmazásokat is tartalmaz. Ilyen, az előbb említett Simon Lajos államvédelmi tiszt letartóztatásának kérdése, mert erről később azt írja, hogy Petényi József utasítására vették őrizetbe. A bizonyítási eljárás végén, az ítélelhirdetés előtt maga az ügyész állapította meg, hogy nem bizonyított Szilágyi László részvétele Kriston László pártalkalmazott és Simon Lajos államvédelmis letartóztatásában.⁶⁶⁰ A folytatásban a vádirat megállapítja, hogy a katona és rendőrtisztek tevékenysége nyomán sikerült a rendőrséget és a honvédséget a nemzetőrségbe beolvasztani. Szilágyi utasítására a vidéki rendőrkapitányságokat és őrsőket alárendelték a helyi nemzetőrségeknek és forradalmi bizottmányoknak.⁶⁶¹ Ennek bizonyítására megnevezett két tanú közül egyet sem hallgattak ki.

Kolonai Béla tanú Szilágyival kapcsolatban közte és a pártbizottság között többszöri tárgyalásról tett említést. Ennek ellenére a tárgyalást vezető bíró kérdésfeltevése csak

---

⁶⁵⁶ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 320-321. p.

⁶⁵⁷ Uo. 126. p.

⁶⁵⁸ Uo. 373. p.

⁶⁵⁹ Uo. 392. p.

⁶⁶⁰ Uo. 473. p.

⁶⁶¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 266. p.

arra irányult, hogy a tanú válaszaival az intézkedések kommunistaellenességét bizonyítsa. Ezt érzékelve Szilágyi azt kérdezte Kolonaitól, hogy ha látták, hogy ő kommunistaellenes, akkor miért tárgyaltak vele több alkalommal. Válaszában Kolonai elismerte, hogy ha ilyet (kommunistaellenességet) tapasztaltak volna, akkor nem tárgyaltak volna vele. Kolonai tanúvallomásában egy nagyon fontos elem található. „26-án úgy beszéltek meg a pártbizottságon Szilágyival, hogy a forradalmi bizottmány nem államhatalmi szerv, hanem a meglévő államhatalmi szerveket segíti.”⁶⁶² Ezzel megdöntötte a vád egyik legfontosabb állítását, azt hogy az államhatalom átvételének szándékával jártak el a megyei bizottság tagjai. Ez pedig a bűnfelelősség megállapításakor volt fontos, mert erre Szilágyi szándéka nem terjedt ki. Ténylegesen csak a forradalmi szervek működtek, a tanácsi apparátus helyét elhagyta. Ezt Csengő Sándorné is vallotta, aki gépirói feladatokat látott el. „Csak az új szerv, a nemzeti bizottmány vezetett az ellenforradalom alatt, mert a tanács apparátusból alig volt bent 1-2 ember.”⁶⁶³

Varga és Fekszí őrizetbe vételével kapcsolatban az szűrhető le, hogy valóban személyes biztonságuk volt az elsődleges szempont. A végrehajtás módjában azonban többféle vélemény ütközött. Csengőné szerint Szilágyi javasolta a két ember őrizetbe vételét, de Fekszit csak házi őrizetre javasolta két gyermekére tekintettel. Az erőszakosabb Demeter a házi őrizet ellen volt, míg Izsák István is inkább mellette volt, hozzátéve, ha mégis őrizetbe veszik őket, akkor emberi módon, jó bánásmódban kell őket részesíteni. Egy másik gépirónő, Bálint Balázné pedig úgy emlékezett, hogy a nemzeti bizottmány választására a pártbizottság hívta össze a gyűlést.⁶⁶⁴

A legsúlyosabb vádpontokban mutatkozott meg a legtöbb ellentmondás és bizonytalanság. A forradalom alatt Szatmári Béla a diákszemélyiség tagja volt. Tanúvallomásán érződik a manipuláció. Barta tanácsvezető bíró azonban nem tudott minden kérdésére igenlő választ kapni. Hiába kérdezte a tanútól, hogy tagja volt-e Szilágyi László az írószövetségnek, erre a kérdésre már tényleg nem tudott válaszolni.⁶⁶⁵

A tényállási elemek bizonyítására a műveltebb, az okosabb, főleg tanácsi, vagy pártfunkcionáriusok tanúvallomásai voltak a legalkalmasabbak. Így volt ez Ördög János városi tanácsi vb. titkár esetében is. A tanács elnökének kérdésére elmondta, hogy látni

---

⁶⁶² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 302-304. p.

⁶⁶³ Uo. 307. p.

⁶⁶⁴ Uo. 308. p.

⁶⁶⁵ Uo. 309. p.

ugyan nem látta, de hallotta, hogy a tanácsnál megtalálták a kommunisták neveit tartalmazó halállistát. Ülnök kérdésére pedig kifejtette, hogy „*A helyzet nem kívánta meg, hogy ők – a forradalmi bizottmány tagjai – odajöjjenek vezetőnek, hiszen a tanács nem oszlott fel, senki nem ment el munkahelyéről. Míg ők a rendet fel nem borították, a tanács rendszeresen működött.*”⁶⁶⁶ Fontos volt az ilyen tanúvallomás, mert a közhatalom megszerzésének szándékát, vagy tényét így kívánták bizonyítani. Vallomása alapján még azt is mondhatnánk, hogy az államhatalmat gyakorló szerv tovább működött, tehát a forradalmárok a hatalmat nem vették át. Az aligha hihető, hogy Ördög János ne tudott volna arról, hogy a tanácsi dolgozók többsége nem járt be munkahelyére, helyettük a Munkástanács irányított. A halállistákkal a rettegő állami és pártvezetők saját veszélyeztetettségüket kívánták utólag is igazolni. Ilyen lista azonban fakszimilében sehonnan sem került elő.⁶⁶⁷

Jávor Kornél a megyei tanács dolgozója volt 1956 októberében. A bíróság előtt vallomását azzal kezdte, hogy nem emlékszik pontosan az eseményekre, de a nyomozás során tett vallomását teljes egészében fenntartja. Ezzel átadta az irányítást a tanácsvezetőnek. Az pedig kedve szerint idézhetett a korábbi vallomásból, mire a tanú – hiszen kijelentette, hogy azt teljes egészében fenntartja – már csak megismételte, vagy csak jóváhagyta korábbi kijelentéseit. Jávor Kornél közreműködött a forradalmi szervek adminisztratív tevékenységében, főleg gépírást végzett. A tanú három oldalas vallomásában a vád számára kedvezően vallott a nemzetőröknek kiállított igazolványokról, fegyvertartási engedélyekről, de arról is vallott, hogy Varga párttitkár hamis helyzetjelentése miatt zárták körbe a szovjet katonák a városi tanácsot. Erre Szilágyi utasítására a pártbizottság telefonjait kikapcsolták. A tanút nem zavarta, hogy vallomásával teljes képtelenséget állít, amikor Szilágyinak olyan kijelentést tulajdonított, hogy az bezáratta a Vorosilov laktanyába a szovjet katonákat, így azok csak akkor jöhettek ki, ha ő erre engedélyt adott. Ez a tanú sem tudta azt állítani, hogy a megyei tanács osztályvezetőit Szilágyi utasítására váltották le. Sőt. Azt mondta, hogy a tanácson belül megalakított munkástanács váltotta le őket.⁶⁶⁸ Ez így is volt, a leváltásokban a megyei tanács dolgozója, Dr. Ráthonyi Gábor járt az élen, de ellene eljárás nem indult.⁶⁶⁹ Ez már a vizsgálat során kiderült, erről jegyzőkönyvek, tanúvallomások születtek, de a vizsgálóknak nem állt érdekében ezt tovább boncolgatni,

---

⁶⁶⁶ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 319-320. p.

⁶⁶⁷ Ständeisky Éva: Érzelem és értelem az 1956-os forradalomban In: Ezerkilenszázötvenhat, 2007, 149.p.

⁶⁶⁸ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 292-293. p.

⁶⁶⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14959/482, 16.

mert teljesen világossá vált volna, hogy a súlyos vádpontként megfogalmazott tanácsi osztályvezetők leváltásában nem a vádlottaké volt a főszerep.⁶⁷⁰

A leváltott osztályvezetők kommunista voltának hangsúlyozása az intézkedés kommunistaellenességének alátámasztására szolgált. A tanúvallomás értékítéletét maga Szilágyi László végezte el zárszavában. „*Nem tettem a pártbizottságra meg azokat a kijelentéseket, amelyeket a tanú vallomásában mondott. Úgyszintén azt sem mondtam, hogy én az oroszokat bezártam. Tudtam a tanúról azt, hogy ávós volt.*”⁶⁷¹ Bizonyított volt, hogy Szilágyi a pártbizottsággal együtt akart működni, ezt a szándékát azonban figyelmen kívül hagyták, mondván, a közöttük lévő megállapodást Szilágyi felrúgta. Nem értékelték magatartásában azokat az elemeket, hogy Fekszí és Varga őrizetbe vételére – a népharag miatt – saját biztonságuk érdekében került sor. A bíróság ezt azzal cáfolta, hogy helyesebb lett volna fegyveres őrseget küldeni a lakásukra, vagy a pártbizottságra.⁶⁷²

II. r. vádlott, a paraszti származású Rác István apja 10 holdon gazdálkodott, ebből tartotta el hat gyermekét, akik közül 1957-ben már csak ő élt. 1935-ben lett tanár, 1952 óta tanított, 1956 szeptemberétől a Vasvári Pál Gimnáziumban. A nő, magyar és francia szakos tanárnak öt gyermeke volt. A második tárgyalási napon Rác István nem érzete bűnösnek magát, csak abban, hogy „...*odaálltam és megakadályoztam, hogy a tömeg azt tegye, amit akar. Nem tagadom, hogy tevékenykedtem*” - mondta.⁶⁷³ Ezzel a látszólagos beismeréssel valójában tagadta a terhére rótt szervező tevékenységet, azt, hogy ő indította volna el a tömegtüntetést.

Rác István cselekményei között első helyen a városi tanács erkélyéről elmondott uszító beszédet említi a vádirat. Bizonyítására megnevezett három tanúból csak kettőt hallgatott ki a bíróság, egyikük, a beosztásából elmozdított, de egyébként „érdektelen” Máté Ferenc, a városi tanács elnökhelyettese nem emlékezett a beszéd tartalmára.⁶⁷⁴ A másik tanú, Vass Ottó csak arra emlékezett, hogy Rác ideges volt, és annyit mondott, hogy ezekkel az emberekkel nem lehet forradalmat csinálni. A beszéd tartalmáról egy szót sem szólt.⁶⁷⁵ Rác István védekezésül elmondta, hogy a diákokat csak délig tudták az iskolában tartani, a negyedikesekkel nem bírtak. Hazaengedték őket, de azok az

---

⁶⁷⁰ A leváltást szorgalmazó dolgozók, mint Varga Ferenc, Dr. Ráthonyi Gábor, Patai István, Dr. Tarr József és Dr. Széll György ellen eljárás nem indult.

⁶⁷¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 292-295. p.

⁶⁷² ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 281. p.

⁶⁷³ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 188. p.

⁶⁷⁴ Uo. 305. p.

⁶⁷⁵ Uo. 296. p.

utcákon gyülekeztek. A városi tanács épülete előtt diákja, Dandos Gyula hívására mondott az erkélyről beszédet. Dandos a bírósági eljárás idején már halott volt, kihallgatására ezért nem kerülhetett sor.

A vádpontok között szereplő, a tényállás szempontjából egyik legsúlyosabb az volt, hogy a vádlottak az államhatalmat átvették. Ennek bizonyítására a tanácsi osztályvezetők leváltását, a posztok felosztását nevezte meg az ügyészség.⁶⁷⁶ Ördög János, ezzel kapcsolatban többször is kijelentette, hogy Rác maradásra szólított fel az osztályvezetőket. A leváltás is csak a népszerűtlen vezetőket érintette, ezek helyére tanácsi dolgozókat tettek, és csak munkájuk ellenőrzésére állítottak melléjük egy küldöttet. Ebből pedig nem következik az államhatalom megragadásának a célzata, inkább a forradalmárok állítása bizonyult igaznak, hogy ők csak együttműködésre, de ugyanakkor ellenőrzésre is törekedtek.⁶⁷⁷ Kosztin Sándor, aki az ipari osztály vezetője volt, tanúvallomásaiban azt vallotta, hogy őt is leváltották, amit a kapuórtól tudott meg. Az ő osztályához azonban senkit sem delegáltak, de tudott arról, hogy más osztályokhoz küldtek ilyen bizottsági tagokat. Azt, hogy erről kitől és milyen módon szerzett tudomást, nem nyilatkozott.⁶⁷⁸ Az erre a kérdésre is kihallgatott Zsurakovszki Mihály vallomásaiban a tanácsi osztályvezetők leváltásáról egyetlen szó sincsen, erre a bíróság tőle nem kérdezett rá.⁶⁷⁹ Máté Ferenc egyenesen Rác mellett tanúskodott, amikor azt vallotta, hogy az osztályvezetők leváltásának hírére Rác dühöngött, és azt mondta neki, hogy ez érvénytelen.⁶⁸⁰ Az ötödik tanú, akit ennek bizonyítására nevezett meg a vádirat, Sándor Géza volt. Bírósági kihallgatásán ezzel kapcsolatban nem beszélt, erre a bíróság tőle nem kérdezett rá.⁶⁸¹

Rác is, mint oly sokan, egy bőrkabátos férfit jelölt meg olyannak, mint akinek a felhívására a tömeg a börtön felé indult. A tanúk közül többen Tomasovszky Andrászt gondolták a bőrkabátos férfinak, míg voltak, akik nem vele azonosították.⁶⁸² Ezek a hibák nem jelentették azt, hogy egyéb bizonyítékok a vádpontok némelyikének bizonyítására ne lettek volna. A legkézenfekvőbb bizonyítékul éppen a forradalmi szervek, vezetők által készített iratok, igazolványok, bizottsági jegyzőkönyvek szolgáltak. Így teljesen egyértelmű volt, hogy az Úttörőházat Rác István a diákok

---

⁶⁷⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 268. p

⁶⁷⁷ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 320. p.

⁶⁷⁸ Uo. 321. p.

⁶⁷⁹ Uo. 311-313. p.

⁶⁸⁰ Uo. 306. p.

⁶⁸¹ Uo. 326. p.

⁶⁸² Uo. 14-20. p.

részére átadta, itt rölapokat stencileztek, terjesztettek. A terjesztéshez gépkocsit is rendelkezésükre bocsátott, így használta Malecki Miklós is az autót. Nem kis gúnyjal jegyzi meg a vádirat, hogy: „*II.r. terhelt általa és terhelt társai által megszerzett hatalomhoz annyira ragaszkodott, hogy 1956 november 4-én a szovjet parancsnokság kénytelen volt őt a városi tanács épületéből eltávolítani.*”⁶⁸³ Ebben a vádpontban szereplő tanúk közül Szarka Lajos honvéd százados vallomásában kizárólag Unatenszki alezredes tervezett letartóztatásáról beszélt, a hatalomhoz való görcsös ragaszkodás bizonyítására vallomása alkalmatlan volt,⁶⁸⁴ mint ahogyan Zsigó Gyuláé is, aki csak Izsákról vallott, míg Ráczról egy szót sem szólt.⁶⁸⁵ Mégis hivatkozik rá a vádirat, mint akikkel ezt bizonyítani lehetne.

Rácz Istvánnál a bíróság a kezdeményezéssel szemben, csak az enyhébb alakzatot, a tevékeny részvételt látta bizonyítottnak. Ezt azzal indokolta, hogy október 26-án igyekezett diákjait visszatartani a tüntetésektől, a börtön előtt Végh államvédelmi vezetőt pedig a rend helyreállítására kérte. A rend, a nyugalom megőrzése, a közbiztonság fenntartása volt a többi vádlott legfontosabb és kezdetektől hangoztatott szándéka is, amit több tanú és okirat is egyértelműen bizonyított.⁶⁸⁶ Ezt a szándékot azonban még Rácz István esetében sem egyformán vette a bíróság figyelembe. Varga és Fekszí letartóztatása kapcsán már nem fogadta el ugyanezen védekezését: „*Nem fogadta el a bíróság a II. r. vádlott azon védekezését sem, hogy ő nyugalmat és rendet akart biztosítani, ha bár kezdetben jó lehet, hogy az volt a célja, azonban mind jobban beleilleszkedett az ellenforradalmi tevékenységbe és sorozatos tevékenységei a népi demokrácia ellen irányultak.*”⁶⁸⁷ Ez pedig már az enyhébb alakzat szerinti minősítést is megkérdőjelezi.

A III. r. vádlott Tomasovszky András özvegy volt, három kiskorú gyermeket nevelt, villanszerelőként dolgozott a Nyíregyházi Magasépítő Vállalatnál. Apja 1946-47-ben főispán volt, a Kisgazdapárt tagja. Az ifjú Tomasovszky is tagja volt a Kisgazdapártnak. A bíróság előtt azt vallotta, hogy október 26-án fizetését felvéve többekkel borozgatott, és az Irodaház elé érve, mint villanszerelő sietett az ötágú vörös csillag leszerelőinek segítségére, mert az áram alatt volt és nem akarta, hogy bárkit is áramütés érjen. Védekezését nem fogadták el. Tomasovszky mindvégig a tömeg élén haladt, s bár a

---

⁶⁸³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 269. p.

⁶⁸⁴ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 299. p.

⁶⁸⁵ Uo. 298. p.

⁶⁸⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 279-280. p.

⁶⁸⁷ Uo. 281. p.

szobor ledöntésében közvetlenül nem vett részt, a ledöntött lovas szobor talapzatáról ő olvasott fel egy 5 pontos követelést, aminek kinyomtatását később a tömeg kieroszakolta a nyomdában. Ő is egy ismeretlen bőrkabátos férfit nevezett meg, mint akitől a röplapot kapta. Ugyancsak ezt nevezte meg, mint aki a foglyok kiszabadítására buzdított. Tomasovszky nem érezte cselekményeinek súlyát, tettét nem tartotta bűncselekménynek, ezért természetesnek vélte, hogy beszéljen arról is, hogy a város több üzemébe azért akart elmenni, hogy a forradalmárok oldalára állítsák a dolgozókat.⁶⁸⁸

Tomasovszky András a vádirat szerint Szilágyi Lászlóval közösen szervezte meg a tüntetést, ám erre a vádirat csak utal, mégpedig úgy, hogy ezt részletesen közölte Szilágyi László cselekményénél.⁶⁸⁹ Őt nevezte meg a Malinovszkij szobor, a temetői emlékmű ledöntése egyik irányítójának, Szilágyival közösen a nyomda elfoglalójának. A bizonyítékok alapján helyesebb ez utóbbit úgy fogalmazni, hogy a tömegből kivált néhány fő kinyomatta a röplapokat. Felrótta neki a vád, hogy ő is részt vett a Nagy Imrének küldött távirat megszövegezésében, a városi tanács elfoglalásában, az öttagú ideiglenes intézőbizottság megválasztásában, a tömeg börtönhöz irányításában, a rabok kiszabadításában.

A rabok kiszabadítása fontos vádpont volt, bizonyítására négy lehetséges tanú nevét sorolták fel.⁶⁹⁰ Ezzel kapcsolatban az egyik kihallgatott tanú, Herpai Gábor börtönőr a börtön elfoglalásakor az emeleten tartózkodott, tehát a földszinti bejáratnál történeteket nem láthatta. A tömeg élén két honvédtisztet látott vonulni, egyikük kezében zászlót tartott. A tömegben akkor ismerte fel Tomasovszkyt, amikor Tomasovszky az üres zárkákat ellenőrizte, hogy mindenki kiszabadult-e.⁶⁹¹ Dudás János büntetés-végrehajtási őrmester ezzel szemben a tömeg élén Tomasovszkyt látta, kezében zászlóval. Ám társához, hasonlóan ő is csak az emeleten pillantotta meg két honvédtiszt társaságában, ezért Tomasovszky börtön elfoglalásában betöltött szerepe tisztázatlan maradt.⁶⁹² A másik két tanút ki sem hallgatta a bíróság, a tanúvallomásokban rejlő ellentmondást nem tisztázta.

Terhére rótta a vádirat ezen kívül azt is, hogy elfoglalta a rádiót, és a tömeget a Damjanich laktanyához vezette, hogy ott fegyvert szerezzenek. A megjelölt tanúk közül

---

⁶⁸⁸ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 19-23. p.

⁶⁸⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 269. p.

⁶⁹⁰ Uo. 270. p.

⁶⁹¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 328-329. p.

⁶⁹² Uo. 329. p.

Vass Ottó bíróság előtt tett tanúvallomásában ki sem ejti Tomasovszky nevét.⁶⁹³ Zsurakovszki Mihály vallomásában bányászok vezette tömegről beszélt, mint akik elfoglalták a rádiót. Azonban ezek is elmentek, és utánuk jóval később, másodmagával ment be az épületbe Tomasovszky, akiről annyit jegyzett meg a tanú, hogy pálinkát vitt magával, és elmondta, hogy aznap még nem evett. Erőszakos épületelfoglalásról szó sem esik vele kapcsolatban.⁶⁹⁴ Az ügyész csak ezt az egy vádpontot ismerte el olyannak, amelyben a vádlott bűnössége nem nyert bizonyítást. Holik Gyula tanú pedig csak arról szólt, hogy Tomasovszky egy alkalommal kész röplapokat vitt el a nyomdából.⁶⁹⁵

A hírszerző csoport irányításának megállapítása tényszerű volt, erről az ügyeletet adó diákok feljegyzései árulkodtak.

Végül a vádiratban terhére rótták még azt is, hogy november 4-e után a rendőrhatalóság fegyverrejtegetés büntette miatt őrizetbe vette. Itt még a járásbíróság ítéletére is hivatkoztak, teljesen figyelmen kívül hagyva azt, hogy ez akkor már ítélt dolog volt.⁶⁹⁶

Vasvári Pál is telefonügyeletet adott a forradalom napjaiban. Ezzel kapcsolatban hallgatta ki a bíróság, amikor a vallomásai között lévő különbségre kérdezett Barta hadbíró. Tanú válasza erre az volt, hogy „*Nyomozati vallomásomat kényszerítő körülmények között tettem meg.*”⁶⁹⁷

Az ítélet szerint Tomasovszky érdemi védekezést nem tett. Ez nem igaz. Tomasovszky sem ismerte el bűnösségét, magatartását nem tartotta büntetendőnek, indokait részletesen ismertette is a bíróság előtt. Tomasovszky kezdeményező szerepét a temetői szovjet emlékmű ledöntésében pedig maga az ítéleti indokolás cáfolta meg, mert az ügyészség a társadalmi tulajdon szándékos megrongálásának vádját azzal az indokkal ejtette, hogy: „*...nem lehetett kétségkívül megállapítani, hogy vádlott részt vett a szovjet sírok ledöntésében, sőt az sem volt megállapítható, hogy a csoporttal kiment a temetőbe.*”⁶⁹⁸

A IV. r. vádlott Szentmártoni Szabó Sándor is paraszti származású volt, apjának 8 hold földje volt. Három testvére is földműveléssel foglalkozott, ő kereskedelmi érettségit tett 1946-ban. 1955-ben feljelentési kötelezettség elmulasztása miatt 1 év négy hónap börtönre ítélték. Büntetett előéletét bűnösségének, bűnözői mivoltának alátámasztására használták fel. Fő bűne neki is a tömeg összehívása, vezetése,

⁶⁹³ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 296-297. p.

⁶⁹⁴ Uo. 311. p.

⁶⁹⁵ Uo. 330. p.

⁶⁹⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 270-271. p.

⁶⁹⁷ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 325. p.

⁶⁹⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 277. p.

irányítása volt. A szándékosságot, az előre megfontoltságot azzal állapította meg a vádirat, hogy „nem véletlenül találkozott össze I. és II. r. terhelt régi barátaival.”⁶⁹⁹ Nem tagadta, hogy a tüntetés előtt Tomasovszkyval együtt italozott, de a vörös csillagot nem ők kezdték el leszerelni, hanem mások, ezt látva Tomasovszky elfutott mellőle. Szilágyival összetalálkozott ugyan, de a tömeget nem ők, hanem bányászspakás emberek sorakoztatták. A tömeg összeszervezésének bizonyítása nem sikerült teljes körűen, az azonban – vallomása szerint is – tény, hogy Tomasovszky legelől haladt. Ő is egy ismeretlen bőrkabátos férfit nevezett meg, mint aki a tömeget fűtötte, szovjet ellenes jelszavakat skandált. Szentmártoni a rabok kiszabadításáról úgy vallott, hogy azt ellenezte, és szólt, hogy ezt meg kell akadályozni. Rác és Szilágyi is e mellett voltak, de végül ez nem sikerült. A vádirat Szentmártoni vezető szerepéről mindössze annyit tartalmaz, hogy „...és mint vezető „forradalmár” megjelent a városi tanács erkélyén.” Az erkélyen tartózkodás tehát államellenes bűncselekménnyé lett. Erről Szatmári Béla tanú vallomásában csak annyi áll, hogy találkoztak október 26-án, de hogy hol és milyen körülmények között, arról nem esik szó, így arról sem, hogy látta volna az erkélyen.⁷⁰⁰ Szentmártoni persze ott volt, Blanár Mihály látta is az erkélyen, de az oda nem illő tanúk szerepeltetésével azt sugallták, hogy sokan képesek egy-egy vádpont bizonyítására, tehát a vád igaz, megalapozott. A tanúvallomások ellenőrzésével ezt több esetben meg lehet cáfolni.

Szentmártoni Sándor nyíregyházi szerepe mellett lakóhelyén, Demecserben elmondott beszéde, és a munkástanács megválasztása szerepeltek az ellene emelt vádban. Bár a vádiratban a turulmadár szobrának visszaállítását is tartalmazza bűnlajstroma, ezzel később tényállási elem hiánya miatt már nem találkozunk. Az olyan megfogalmazások, hogy főleg kulákokból alakította meg a nemzetőrséget, vagy az, hogy javasolta kulákok részére a földek visszaadását, inkább csak hangulati elemeknek tekinthetők, amivel a terhére rótt cselekmény súlyosságát akarták fokozni. Szentmártoni maga és a nemzetőrség számára akart – a vádirat szerint – fegyvert szerezni, és arra adott utasítást, hogy a község vezetékes rádiója állandóan a miskolci rádió adásait közvetítse. Az eljárás végén, az ügyész saját megállapítása szerint sem bizonyították Szentmártoni Sándornak a helyi rádió irányításában, sínek, telefonok megrongálásban való részvételét, azt, hogy november 4-e után izgatott volna a kormány ellen.⁷⁰¹ A vádlott

---

⁶⁹⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 270-271. p

⁷⁰⁰ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 309. p.

⁷⁰¹ Uo. 473. p.

azzal védekezett, hogy nem akart másik rendszert, Nagy Imre is csak a hibák kijavításáról beszélt.⁷⁰² A bíróság az ő esetében szovjetellenes magatartásának nagy szerepet tulajdonított. Ezért szerepeltették a róla szóló vádiratban és ítéletben is, hogy a felvonulókkal közösen azt kiabálta, „ruszki mars ki.”

V. r. Szücs János nőtlen volt, apja taligás. Ő maga 1955-56-ban az MDP tagja volt. Két testvére közül egy kőműves, lánytestvére gyermekgondozó. 1951–53 között katona volt. Szücsöt a Hazafias Népfront küldöttjének felhívására a munkahelyén, a Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalatnál beválasztották abba az 5 fős, párttagokból álló csoportba, akik azután részt vettek a Nemzeti Bizottság megválasztásában. A megyei tanács nagytermében őt is a jelöltek közé választották, majd tagja lett az ideiglenes intéző bizottságnak. Tagjait a (megyei) tanács különböző osztályaira küldték, ő az iparira került. Kezdetben Szücs irányította a hírszerző csoportot, míg ezt tőle Tomasoovszky át nem vette. A vádirat szerint Szilágyi helyettese volt, november 4-e után nem ismerte el a munkás-paraszt kormányt.⁷⁰³ A megnevezett tanúk között Fekszki István vallomásában mindössze egy rövid mondat vonatkozik Szücs Jánosra, az, hogy kijelentette Fekszinek, hogy őket (a munkástanácsokat) is a nép választotta.⁷⁰⁴ Blanár Mihály megerősítette, hogy Szücs Szilágyi egyik helyettese volt az intézőbizottságban.⁷⁰⁵ Szücs nem érezte magát bűnösnek. Bíróság előtti vallomásában ő is a tanácsi osztályok munkájának segítségét, a velük való együttműködést hangsúlyozta, tagadta, hogy a tanácsiaktól átvették volna a hatalmat. Erről az ítélet is úgy szól: „*Vádlottat az intéző bizottság kinevezte a megyei tanács ipari osztályához ellenőrnek.*”⁷⁰⁶ Barta hadbíró nem érezte, hogy ezzel megint csak saját magával keveredik ellentmondásba, mert ezzel nem a tanácsi osztályok irányításának átvételét, ezzel a hatalom megszerzését, hanem éppen ennek ellenkezőjét fogalmazta meg. Szücs november végén a vállalata munkástanácsának elnöke lett, sorsa ezek központi felszámolásával pecsételődött meg.⁷⁰⁷ A bíróság nem fogadta el azt a védekezését, hogy őt delegálták, illetve küldték a munkástanácshoz. A bíróság szerint nem volt kötelező ottmaradnia, a jegyzőkönyvi felszólalásai alapján Szücs a tanácsban jól érezte magát. Az olyan vádpont

---

⁷⁰² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 202. p.

⁷⁰³ ÁBTL, 3.1.9., V-145356/2, 272-273. p.

⁷⁰⁴ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 393. p.

⁷⁰⁵ Uo. 300. p.

⁷⁰⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 262. p.

⁷⁰⁷ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 204-205. p.

bizonyítatlanságát, minthogy Szücs gátolta volna munkahelyén a párt és szakszervezet megszervezését, a bizonyítási eljárást követően maga a vád képviselője jelentette ki.⁷⁰⁸

A VI. r. Izsák Istvánt a kenyérgyár küldötteként választották be a Munkástanácsba. Izsák teljesen véletlenül került oda. A vállalati munkástanács két fő küldöttet választott a megyei választásokra, de egyikük berúgott, ezért a kenyérgyár igazgatójának javaslatára Izsák ment helyette.⁷⁰⁹ Talán éppen ezért, az igazgató később igyekezett mindent megtenni Izsák védelmére, ám hiába. A vádirat szerint tevékenyen részt vett a megyei és a városi forradalmi bizottságok munkájában, a nemzetőrség megszervezésében a „város területén a legkülönbözőbb fajtájú ellenforradalmi cselekményeket fejtette ki.” Terhére rótták, hogy intézkedései nyomán idegeneknek élelmiszert szolgáltatott ki,⁷¹⁰ helyiséget bocsátott a szociáldemokrata párt szervezéséhez, támogatta Varga és Fekszki letartóztatását. A szovjet csapatok november 4-én elfoglalták a megyei tanácsot, ekkor a nála lévő pisztolyt a tanácsháza előtti téren eldobta.⁷¹¹ Izsák István nem érzete magát bűnösnek. A kenyérgyári zsákoló munkás apja postai alkalmazott volt, öten voltak testvérek. Feleségétől egy kiskorú gyermeke született. Védelmére megemlítette, hogy Botrágyi Zoltánnak a városi tanács elnökének anyját, aki ott volt a városháza előtt a tömegben, egy nő sértegette, és hogy baj ne érje, ő óvta meg a további atrocitástól. Csak Botrágyi Zoltánt hallgatta ki a bíróság, édesanyját nem, de erre a körülményre nem kérdezett rá Botrágyitól.⁷¹² Izsák István is Szücsöhöz hasonlóan azzal védekezett, hogy őt a vállalata delegálta, így akarata ellenére került a Munkástanácsba. Terhére állapította meg még azt is, hogy a miskolci ellenforradalmárokkal találkozott.

VII. r. Dr. Molnár Jenő, a vádirat szerint,⁷¹³ mint a megyei tanács vb. elnökhelyettese arra hivatkozással, hogy ő a Hazafias Népfront elnöke, csatlakozott az ellenforradalmárokhoz, a városháza erkélyéről elmondott beszédében kijelentette, hogy most már nyíltan és őszintén beszélhet. Ezzel szemben a bíróság azt állapította meg, hogy a párt megbízása alapján kellett a népfront nevében beszélnie a tömeghez, azért hogy a tömeg hangulatát csillapítsa. Terhére rótták, hogy részt vett a forradalmi szervek megalakításában, részt vett egy rádióban beolvasott kiáltvány megszövegezésében. Vele

⁷⁰⁸ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 473. p.

⁷⁰⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 262. p.

⁷¹⁰ Izsák nem kötelezte a húsipari vállalatot arra, hogy idegeneknek adjon ki élelmiszert, amit az ügyész is elismert.

⁷¹¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 273-274. p

⁷¹² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 283-284. p.

⁷¹³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 275-276. p

szemben, társaival ellentétben, kevés konkrétumot tudtak megállapítani, ezért írhatták, hogy október 29-re megszervezte a népfront leple alatt a megyei nemzeti bizottság választását, amelynek megnyitását a himnusz eléneklésével ő nyitott meg. Nem vitatta a bíróság sem, hogy Molnár ellenkezett bevéasztása miatt, és azt is megállapította a bíróság, hogy ő a megválasztandó nemzeti bizottság feladatát az államhatalmi szervek segítségével jelölte meg. Ezt azonban a koncepciók perekből ismert okfejtéssel – a passzív magatartás, a nem tevés is bűn – vetette el, valamint előtérbe helyezte a tettel szemben a személyben rejlő okokat. *„Annak ellenére, hogy a gyűlés kezdetén azt közölte a jelenlévőkkel, hogy a nemzeti bizottság feladata lesz az államhatalmi szerveket segíteni nem hatott oda, hogy a megválasztandó nemzeti bizottság összetételében megfeleljen az ilyen funkció betöltésére, mert valójában a bizottság tagjai nagyrészt osztályidegenek voltak, akiknek elsődleges céljuk volt a hatalom átvétele, és a megye, valamint a város területén a párt és állami szervek teljes megbénítása, felszámolása.”*⁷¹⁴ Bűne volt továbbá, hogy a megyei tanács vb. bélyegzőjével ellátott felhatalmazással látta el, ezzel törvényesítette, segítette Szilágyi Lászlót. Ellene is vádpont volt, hogy részt vett azon az ülésen, amelyen Varga és Fekszli letartóztatásáról döntöttek, valamint azon is, ahol a győri küldöttekről határoztak. Az előbbiben nem bizonyosodott be bűnössége, az ügyész jelentette ki, hogy ez nem lett bizonyítva.⁷¹⁵ Ezek a magatartások nem valósítottak meg bűncselekményt, mintahogyan az sem, hogy Győrben hozzászólásában beszámolt arról, hogy Nyíregyházán mennyi szovjet katona vonult át a megyén, illetve mennyien tartózkodnak még ott.

Beemelték a vádiratba azt a kijelentését, hogy ő a forradalmat „szent ügynek” tartotta. A konkrétumok hiányában vétkéül szerepeltették, hogy november 3-án, amikor a szovjet csapatok körülférták Nyíregyházát, ő a karhatalom megerősítését javasolta. Az, hogy ezt az esetleges provokációk elkerülése érdekében tette, nem volt fontos. Annál fontosabb volt, hogy decemberben írásban felszólította Ópályi község vb. elnökét lemondásra, nehogy mint sztálinista-rákosista kitegye magát a népharagnak.⁷¹⁶ Blanár Mihály vele kapcsolatban mindössze annyit mondott a bíróság előtt, hogy Molnár Jenő a jelölő bizottságnak nem volt tagja.⁷¹⁷ Egyedül Pivarnyik János vallotta, hogy Molnár a Nemzeti Bizottmány választásán szent forradalomról beszélt.⁷¹⁸ Ezek a

⁷¹⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 264. p.

⁷¹⁵ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 473. p.

⁷¹⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 274-276. p.

⁷¹⁷ HL BI. 261/1957. 65.d. I. k. 301. p.

⁷¹⁸ Uo. 323. p.

tanúvallomások sem tartalmaztak érdemlegeset a bizonyítandó tényről, de a forradalom dicsérete elég is volt.

Júliusban befejezték a nyomozást, a gyanúsítottakkal ismertették a nyomozás iratait. A valóságban ez sem volt igaz. A nyomozás, a vizsgálati szakasz ezzel nem fejeződött be. A kapkodás, az ideológiai nagyotmondások nem alapozták meg a koncepciót, ezért a hiányosságok arra ösztönözték az ügyészeket, hogy további bizonyítékokat gyűjtessenek a vizsgálókkal. Ezért újabb és újabb tanúk felkutatását, kihallgatását végezték még a bírósági tárgyalás idején is, egészen 1957. november végéig. Erre különösen Molnár Jenő esetében törekedtek. Őt társaihoz viszonyítva későn fogták le, a vele szemben megfogalmazott vádak gyenge lábakon álltak, szükség volt „bizonyítékokra.” 1957. november 15-én tanúként hallgatta ki a Politikai Nyomozó Osztály Zajác Zsolt⁷¹⁹ lakatos MSZMP tagot és november 16-án Oláh Lászlót, a faipari vállalat igazgatóját, aki hasonlóan Zajác Zsoltéhoz, szintén az MSZMP alapító tagja volt. A két igen rövid kihallgatás lényege, hogy mindketten hallották Dr. Molnár Jenőnek a miskolciakkal folytatott telefonbeszélgetését. Tartalmára csak Zajác emlékezett, szerinte azt mondta Dr. Molnár a szovjet csapatok mozgásáról, hogy: *„jönnek is, mennek is, a fene tudja merre mennek ezek.”*⁷²⁰

Zajác Zsolt ekkor már szerepelt a vádiratban felsorolt tárgyalásra idézni kívánt tanúk között a 141. sorszám alatt.⁷²¹ Zajác kihallgatása a bírósági kihallgatásának előkészítését szolgálta. Őt a bíróság ezt követően november 19-én hallgatta ki. Vallomásaiban elmondta, hogy a kommunista párt újjászervezése ügyében járt Szilágyinál párthelyiséget kérni. Szilágyi a József Attila Kultúrotthonban engedélyezte a gyűlésüket. Tényként vallotta ugyanakkor Zajác azt, hogy Szilágyi három kézigránátos diákot küldött oda. Egyetlenegy iratban, tanúvallomásban sincsen kézigránátos diákokról szó, ez valótlan állítás volt. A rendőrségi kihallgatásán Dr. Molnár Jenőről mondottakra a bíróság nem kérdezett rá, ezt nem tartotta lényegesnek.

1957. november 16-án is több tanút, közöttük B. Katona Istvánt, a Fodrász Szövetkezet elnökét (MSZMP-tagot) kérdezték a politikai nyomozók Dr. Molnár Jenőről. Csak annyit tudott elmondani, hogy amikor Kisvárdán járt, akkor hívta telefonon Molnár a Kisvárdai Járási Tanács VB elnökét, Rozgonyi Józsefet, és arra kérte, hogy továbbra is működjenek együtt. Még aznap tanúként kihallgatták Kállai

---

⁷¹⁹ Zajác Zsolt az MSZMP alapító tagja volt, 1956. november 2-án beválasztották a megyei elnökségbe, később intézőbizottságába is.

⁷²⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 235-236. p.

⁷²¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 302. p.

Sándor pártalkalmazottat is. Kállai Sándor vallomása jobban illett a vádhoz, így kettőjük közül csak őt hallgatta ki a bíróság három nap múlva, 1957. november 19-én. Ekkor Kállai azt vallotta, hogy Dr. Molnár Jenő azzal állított be Fekszíhez, hogy tiltakozzon a miatt, hogy Tarpán becsületes embereket bántalmaznak a karhatalmisták. Ezt azonban Fekszí helyeselte, mondván az ellenforradalmárokat meg kell tanítani. Mivel ezt Kállai is helyeselte, ezért erre Molnár azt mondta neki, hogy jó, akkor majd ő megy ki Tarpára helyette.⁷²² Ennek semmilyen kapcsolata nem volt a forradalom időszakában tanúsított magatartásával. Molnár védekezését sem fogadta el a bíróság, mivel megtagadhatta volna a győri tanácskozáson való részvételt. A városban különböző élelmiszerraktárak voltak és azért, hogy ezeket ne tudják megtámadni a fosztogatók, Molnár ismertette ezeket a nemzetőrök előtt. Barta hadbíró értékelése szerint az objektumokkal kapcsolatos adatok bármennyire is ismertek voltak a városban, azért azok mégis csak titkot képeztek, ezért a hivatali titoksértés megvalósult. A pénzek kiutalásával kapcsolatban hiába kérdezte Molnár Jenő a pénzügyi osztálytól, hogy kiutalható-e, ezt a kérdését neki, mint megyei tanács elnökhelyettesnek az utasításaként értékelték a beosztott dolgozók.⁷²³

VIII. r. vádlott Kósa András, mint volt FKGP irodaigazgató aktivizálta magát és önként csatlakozott a forradalmárokhoz, röplapot szövegezett, hozzákezdett a Kisgazdapárt újjászervezéséhez, első sorban kulákokból, írja a vádirat. Felkérte Lupkovicsot, hogy a gazdakörben az összegyűlt parasztnak tartson beszédet. Követeléseiket a városi bizottság ülésén ismertették, kijelentette, hogy a bizottságot mindenben támogatni fogják, mire őt is beválasztották. Legfontosabb céljának a kisgazdapárt újjászervezését tartotta. További bűne, hogy a győri küldöttségnek is tagja volt.⁷²⁴ A megnevezett tanúk közül kihallgatott Blanár Mihály Kósa tevékenységéről nem szólt, Demeter Pál alátámasztotta a vádat, míg két másik tanút nem hallgatott ki a bíróság. Megállapította ugyanakkor, hogy a parasztságot a kisgazdapárti vezetők röplapjukon munkára szólították fel a következő évi kenyér biztosítására. Egy másik röplapot, amelyet a bíróság szerint Lupkovics szerkesztett, Kósa nevével is ellátták. Kósa védekezését, hogy neve tudtán kívül került a röplapra érdemben nem vizsgálták: „...mert a kiáltványon a neve szerepelt, tehát a névalírás, illetve a név adása felelősséget jelent.” Itt elég volt nevének szerepeltetése a kiáltványon, az aláírás körülményei nem voltak fontosak. Terhére állapította meg, hogy tagja volt a győri

⁷²² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 397. p.

⁷²³ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 278. p.

⁷²⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 276-277. p

küldöttségnek, „...annak ellenére, hogy tudatában volt annak, hogy Győrben ellenforradalmi kormányt akarnak alakítani, s mely kormánynak az lett volna célja, hogy teljesen megsemmisítse az elért eredményeket, továbbá célja volt az ország kettészakítása.”⁷²⁵

IX. r. Bánszki Jánost, volt jutasi őrmesternek, SS katonának titulálva, abban látta elmarasztalhatónak az ügyészség, hogy a városi tanácsból kikergette a kommunistákat, részt vett a börtönből a rabok kiszabadításában, megszervezte és tagja lett a MÁV állomás munkástanácsának. Mint ilyen részt vett a városi forradalmi bizottság választásában, ahol a kommunisták és az ÁVH-sok ellen emelt szót. A szovjet vasúti szállítások megakadályozására törekedett, a laktanyából fegyvereket vitt a MÁV állomásra, az állomásfőnök-helyettest és a vasúti elhárító tisztet pedig lefegyverezte, ő is részt vett a Varga és Fekszki letartóztatását eldöntő tanácskozáson. A pártiskoláról elhozott 40 kg zsírt, amit a nemzetőrségen szétosztottak.⁷²⁶

A bíróság a vád szerint állapította meg, hogy részt vett az október 26-i tömegtüntetésen, a városi tanács épületéből egy kommunista haragosát kiküldte, majd végig nézte, ahogy a tömeg kiengedi a börtönből a rabokat. Itt, amikor tevéleges magatartás nem történt, a nem tevés váltja ezt fel, mintha ezzel is bűncselekményt valósítana meg. Ez persze nem tényállásszerű magatartás. Bánszki a MÁV munkástanácsának is tagja lett, a szovjet csapatok elleni harcra buzdított. Neki is felrótta, hogy tagja volt a miskolci küldöttségnek, kapcsolatban állt velük.

A X. r. Papp Simon György is fontos vádlottja volt a pernek. Nem is annyira magatartása miatt, hanem, mert korábban őt is elítélték izgatásért. A forradalom alatti magatartására biztosan hatottak korábbi sérelmei, elítéltetése. Ezeket a városi tanács erkélyéről elmondott beszédében is felemlgette. A vádirat terhére állapította meg, hogy Szilágyival, Rácz Istvánnal és Tomasovszkyval együtt részt vett a rabok kiszabadításában.⁷²⁷ Ez azonban társai esetében is bizonyítatlan volt. A bíróság igen röviden foglalkozott vele. Megállapítása szerint Papp Simon György is részt vett a tüntetésen a városháza előtt téren, majd felment az erkélyre és különböző intézkedéseket tett. Ez a homályos megfogalmazás nem tér ki a konkrét intézkedéseire, a vádirat szerinti beszédre, ezért nem lehet tudni mit is értett ez alatt a bíróság. Az erkélyen sokan voltak, az ott tartózkodást nem lehet minősíteni. Őt is beválasztották a Megyei Munkástanácsba, a közéleti területén tevékenykedett a forradalom alatt. A

⁷²⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 266. p.

⁷²⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 277-279. p

⁷²⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 279.p.

vasútállomásra irányított élelmiszerszállítmányokat a munkástanács szétesztotta. Tagja volt a győri küldöttségnek, hozzálátott a Szociáldemokrata Párt megszervezéséhez.

XI. r. Vitéz Viktor is tagja volt a MÁV munkástanácsának és a Megyei Munkástanács intéző bizottságának is. Fő tevékenysége, hogy a szovjet vasúti szállításokat megakadályozza, a szovjet csapatmozgásról jelentéseket adjon. Vasúti táviratokat adott ki, hogy Nyíregyházára szerelvényt ne küldjenek, mert nem fogadják, szovjet exportot nem engedett útba indítani. Ő is részt vett Varga és Fekszli letartóztatásáról tartott gyűlésen.⁷²⁸ Az igazgatóság táviratot küldött, hogy a MÁV állomáson a káderlapokat meg kell semmisíteni, de Vitéz ezt megakadályozta, azért, hogy a rajta szereplő személyeket később felelősségre vonhassák. A megyei munkástanácsba való beválasztásakor az elnök Szilágyi megbízólevele alapján a vasút ügyeit intézte a megyében. A záhonyi állomástól a szovjet csapatmozgásokról gyűjtött adatokat, amiket továbbított más városok munkástanácsaihoz.

A XII. r. vádlottról, Dr. Lupkovics Györgyről a vádirat azt állapította meg, hogy a Kisgazdapárt illegális újjászervezésével foglalkozott, ehhez az SZKP XX. Kongresszusa után létrejött nyilvános sajtó- és Petőfi körü vitákat használta fel, tervét a Hazafias Népfronton belül akarta megvalósítani. Ezért készítette el Pártonkívüliek véleménye⁷²⁹ című előadás-tervezetét, hogy azt majd nyilvános gyűléseken felhasználja. A vádirat szerint a tervezet – ha burkoltan is, de – azt tartalmazta, hogy a reakciós elemek teljes rehabilitációt kapjanak, amit ő úgy fejezett ki, hogy a belső emigrációt fel kell számolni, ami majd a külső emigráció felszámolását is eredményezni fogja, tehát mind a belső, mind a külső ellenség amnesztiát kapjon. Ezt megtárgyalta volt FKGP vezetőkkel, köztük Kósa Andrással is.⁷³⁰ A bíróság azt állapította meg, hogy a kiáltványt egyedül ő szerkesztette, de négy nevet írt alá, közte a Kósa Andrásét.

(Ugyanakkor Kósa terhére róttá, hogy az ő neve is szerepelt rajta.) A Kisgazdapárt zászlobontó nagygyűlésén ismertette programját, a Pártonkívüliek véleménye című írását. Szervezettségre hívott fel, mert ellenkező esetben a forradalom elveszett. A bíróság a forradalmárok bátorításaként értékelte azt, hogy Lupkovics azzal nyugtatta a lakosságot, hogy a szovjet hadsereg nem akar beavatkozni, mert őket csak ide küldték. Írásban követelte a megyei munkástanácstól az államvédelmisek és a kommunista pártfunkcionáriusok eltávolítását, az államvédelmi iratok felügyelet alá vonását. A

---

⁷²⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 279-280. p.

⁷²⁹ HL BI. 261/1957. 67. d. VII. k. 263. boríték

⁷³⁰ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 280-283. p

kommunisták eltávolításának követelése nem bizonyosodott be, ezt az ügyész is elismerte.⁷³¹

XIII. r. vádlott Debreceni László október 27-én kapcsolódott be a forradalomba, amikor Demjanovics Arnolddal összetalálkozva elhatározták az értelmiségi gyűlés összehívását. Az érdekképviselői céllal összehívott ülésen memorandumot fogalmaztak, ebben arra kérték a megyei munkástanácsot, hogy nélkülük ne döntsön, küldötteit a tanács munkájába vonják be. Debreceni László a nemzetőrségbe került, szervezési céllal vidéki üzemekben járt, hogy ott embereket toborozzon. A bíróság a vádirattal egyezően megállapította, hogy Debreceni László Demjanovics Arnolddal szervezte meg az értelmiségi forradalmi bizottságot. Követelte a városi forradalmi bizottságtól, hogy az értelmiség képviselőit is válasszák be. Mint volt horthysta főhadnagy részt vett a nemzetőrség megszervezésében, diákokból őrszolgálatot szervezett, részt vett a követelések megfogalmazásában, kinyomtatásában, követelte a kommunisták eltávolítását.⁷³² A kommunisták eltávolításának bizonyítása az ő esetében sem történt meg, mintahogyan az sem, hogy diákokat szervezett volna őrszolgálatba. Ezt az ügyész a december 3-i tárgyalási napon jelentette ki.⁷³³

A XIV. r. Dr. Sziklai István a vád szerint elérkezettnek látta az időt, hogy részt vegyen a kapitalista társadalmi rend visszaállításában. Az értelmiségi gyűlésen uszító beszédet mondott, az elkövetett hibákat a szocialista rendszer hibáinak állította be, ezen keresztül támadta a pártot. Követelte a kommunisták eltávolítását, az államvédelmi hatóság titkos iratainak birtokba vételét.⁷³⁴ A bíróság ezzel egyező megállapítása szerint az értelmiségi gyűlésen kapcsolódott be az eseményekbe, azon uszító hangvételi beszédet mondott. Őt is az Értelmiségi Tanácsba választották. Az értelmiség képviselőjeként jelentkezett előbb a Városi, majd a Megyei Munkástanács vezetőinél, hogy az értelmiség képviselőjeként részt vehessen azok munkájában. A bizonyítás során nem tudták bebizonyítani azt, hogy Sziklai István részt vett volna a nevével ellátott követelések megfogalmazásában, szökési kísérlete sem nyert bizonyítást.

A XV. r. vádlott Bencs Károly, mint a Pfeiffer párt volt szervezője is elérkezettnek látta az időt, és az értelmiségi bizottság a rádió szellemi irányításával bízta meg, a rádió hírszolgálatát a forradalmi bizottságok szolgálatába állította. Hozzálátott a „Keresztény Ifjúság” nevű párt szervezéséhez, erről tárgyalásokat folytatott. Saját beszédeinek,

---

⁷³¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 473. p.

⁷³² ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 283-284. p

⁷³³ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 473. p.

⁷³⁴ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 284-285. p.

verseinek beolvasásán kívül lehetővé tette más jobboldaliaknak is beszédek beolvasását a rádióba.⁷³⁵ A bíróság az ő magatartásának kezdetét is az értelmiségi gyűléstől határozta meg. Ezen Bencs is részt vett, itt csatlakozott a forradalomhoz, bevásztották az értelmiségi bizottságba. Megbízta a rádió szellemi irányításával, két alkalommal mondott beszédet, dicsőítve a forradalmat. A bizonyítási eljárás a rádió irányítását nem igazolta.

A XVI. r. Barota Mihályt is bevásztották az értelmiségi tízes bizottságba, Bencs Károllyal együtt látta el a rádió irányítását. A vádirat szerint ő is uszító beszédeket tartott a rádióban, részt vett annak a levélnek a megszővegezésében, amelyben a kommunisták eltávolítását, az államvédelmi iratok birtokba vételét követelték.⁷³⁶ Ügyét elkülönítették.

A XVII. r. File György rendőr százados az ÁVH-sok elmenekülése után kapcsolatba lépett a megyei forradalmi bizottsággal, és Petényi Józseffel közösen a rendőrséget átállították a forradalmárok oldalára. Megbízást kapott a nemzetőrség megszervezésére. November 4-én megakadályozta, hogy a visszatérő államvédelmiek megkezdjék a munkát. Október 31-én három embert őrizetbe vett. (Kaposvári János és két társa hamis megbízólevelekkel érkeztek Budapestről, róluk kiderült, hogy a Belügyminisztérium dolgozói voltak.) Ezt a vádpontot később bizonyítottság hiányában ejtették.⁷³⁷ A bíróság a vádbeli megfogalmazással szemben tényszerűbben fogalmazott. Az elmenekülő Végh államvédelmi őrnagy Petényi Józsefnek adta át a parancsnokságot, aki Filét azzal küldte át a Munkástanácshoz, hogy közölje, a rendőrség a helyén van, a rendet továbbra is fenntartja. Tőlük Szilágyi László a közös járőrözéshez kért és kapott rendőröket a nemzetőrök mellé. A nemzetőrségbe osztott rendőrök parancsnoka File György lett, aki társaival, Kabai Dezsővel és Hubicska Zoltánnal együtt megalkotta a nemzetőrség irányelveit, egyfajta szolgálati szabályzatot. A rendőrségen megalakított Forradalmi Tanácsnak is File lett az elnöke. Terhére rótták, hogy fegyvereket adott a polgáriaknak, és nem tiltakozott Simon Lajos államvédelmi tiszt letartóztatása ellen, valamint azt, hogy az elhárító tiszt titkos anyagát megismerte, abból illetéktelenekkel neveket közölt.⁷³⁸

A XVIII. r. Hubicska Zoltán, mint a helyőrség parancsnoka katonákat küldött a tömegtüntetésre. Ebből azt a messzemenő következtetést vonta le a vádirat készítője,

---

⁷³⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 285-286. p

⁷³⁶ Uo. 286-287. p

⁷³⁷ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 473. p.

⁷³⁸ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 287-290. p.

hogy „Ez a ténykedése megvetette az alapját annak a rombolásnak, melyet ez alkalommal I. r. terheltnél leírt módon a felizgatott tömeg végrehajtott, lehetővé tette a tömegnek a börtön megtámadását és a rabok kiszabadítását, s végül lehetőséget nyújtott arra, hogy I.r. és társai a további időben végrehajtsák ellenforradalmi bűncselekményüket.”⁷³⁹ Ha tehát nincs konkrét tényállásszerű magatartás, akkor magatartását össze kell kapcsolni másokéval, hogy abból valamilyen felbujtói vagy bűnsegédi magatartásra lehessen következtetni. Ezt azonban nem sikerült bizonyítani, amit maga az ügyész jelentett be a bizonyítási eljárást követően. Mint a Forradalmi Katonatanács tagja követelte a szovjet csapatok feltétel nélküli kivonását, az elhárító tisztek és beépített embereinek eltávolítását, Puskás Dezső elhárító tisztet a laktanyából el is távolították. Fegyvereket és lőszeret adott a nemzetőrségnek, a vasutasoknak és 3 db géppuskát a kunmadarasi honvédtiszteknek a szovjetek elleni harcra. Részt vett a megyei forradalmi bizottság ülésein, egyetértett Varga és Fekszki letartóztatásával, röplapot szövegezett.⁷⁴⁰ A bíróság sem az elhárító tiszt eltávolításában, sem Varga és Fekszki letartóztatásában való közreműködését nem bizonyította be, állapította meg az ügyész vádbeszédje előtti összefoglalójában.⁷⁴¹

Óri Endre honvéd hadnagy tagja volt a katonatanácsnak. Tanúvallomásaiban előadta, hogy azt a honvédelmi minisztériumból kapott távmondat alapján alakították meg, a kunmadarasiak az őket fenyegető civilek ellen és nem a szovjetek ellen kértek gyalogsági fegyvereket. Nem hallott olyan kijelentést Hubicskától, hogy a szovjetek ellen fog harcolni. Hubicskát akkor sem látta ott, amikor a kunmadarasiak arról beszéltek, hogy ők a szovjetek ellen is harcolnak. Ez azért volt fontos, mert ezzel bizonyították volna azt, hogy a fegyvereket szovjetek elleni harcra adta ki Hubicska. A röplapot a tanács fogalmazta meg, megszokásból írták rá a Hubicska nevét, aki erről nem is tudott.⁷⁴² Gulyás István főhadnagy arról vallott, hogy október 26-án a laktanyához érkezett tömeg nyomásának engedve kérte meg Hubicska néhányukat, hogy menjenek ki a városba, és vegyenek részt a felvonuláson. Ezzel Hubicska a tömeggel való összeütközést kerülte el. Az csak a védői kérdésre hangzott el, hogy ekkor a katonatisztek fegyvertelenek voltak. Gulyás főhadnagyot nemkivánatos személyként tartották nyilván, személyében sértett volt, vallomásaiban ez érződik is. A laktanyából átment a szovjetekhez, és ott tartózkodott a forradalom napjaiban.

---

⁷³⁹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 291. p.

⁷⁴⁰ Uo. 291-293. p

⁷⁴¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k.. 473. p.

⁷⁴² Uo. 357-361. p.

Gulyás beszámolt arról, hogy Hubicska és a szovjet városparancsnok között volt vita, mert Hubicska nem engedte át (neki) a katonai vezetést. Puskás százados elhárító tiszt és Hubicska között pedig éles ellentét alakult ki, amikor az elhárító tiszt iratai nyilvánosságra kerültek.⁷⁴³ Aradi Gyula, aki annak ellenére, hogy őt Hubicska leszereltette, visszafogott vallomásában a kunmadarasiaknak kiadott fegyverekről nem tudott. Ő is, de mások is nem egyedül Hubicskának, hanem az egész ezred követelésének tulajdonították az elhárító tiszt anyagának nyilvánosságra hozatalát, ezzel kapcsolatban pedig Hubicska türelemre, megfontoltságra intette az ezt követelőket. A kunmadarasiak látogatásakor Hubicskát telefonhoz hívták, ezért a tanú nem tudta, hogy hallotta-e azok kijelentéseit Hubicska.⁷⁴⁴ Tóth Tibor főhadnagy, ezredpárttitkár emlékezett arra, hogy Hubicska és az elhárító tiszt között éles ellentét volt, Hubicska meg akarta az elhárító anyagot ismerni. A párttitkár azt vallotta, hogy Hubicska nem akart átállni a forradalmárok oldalára. Ő is arról beszélt, hogy a kunmadarasiaknak a civilek ellen kellett géppuska. A katonatanács röpcédulájáról nem tudott. A katonák Ormós főhadnagy javaslatára a pártbizottság őrizetlenül hagyott fegyvereit gyűjtötték be, de azokat tőlük a kikerkező Kabaiék elvették. Őt magát (Tóth főhadnagy párttitkár) Ormós figyelmeztette, hogy bújjon el, mert le akarták tartóztatni. Ormósnak az is feladata volt, hogy időben figyelmeztesse a letartóztatásra ítélt személyeket. A párttitkár egyértelműen védelmébe vette Hubicskát és Ormós főhadnagyot is.⁷⁴⁵

XIX. r. Petényi József az államvédelmisek eltávoztása után, mint a megyei rendőrfőkapitány szervezetszerű helyettese tevékenykedett. A vádirat szerint a megyei forradalmi bizottságban bejelentette a rendőrség átállását, részt vett a nemzetőrség megszervezésében. Ezzel lehetővé tette az ellenforradalmár vezetők számára, hogy cselekményeiket végrehajtsák, a pártbizottság tagjait lefegyverezzék. Megfogalmazta a nemzetőrség irányelveit, azt röplap formájában terjesztette. Megszervezte a rendőrségi Forradalmi Bizottságot. A bíróság az ő esetében is pontosabban állapította meg a tényállást: Az államvédelmisek elmenekülése után a rendőrségen belül zavar támadt, sokan elhagyták az épületet, ezért Petényi József az országos parancsnokságtól kért útmutatást. Onnan azt kapta, hogy vegye fel a kapcsolatot a forradalmi bizottsággal. Ennek megfelelően felkereste Szilágyi Lászlót, aki őt egy megbízólevéllel megerősítette, kifejezve hogy Petényit tekinti a rendőrség vezetőjének. A

---

⁷⁴³ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 210-212. p.

⁷⁴⁴ Uo. 378-380. p.

⁷⁴⁵ Uo. 387-388. p.

nemzetőrséggel való együttműködését, azt, hogy Kabai Dezsőnek aláírta azt a megbízólevelet, amelynek értelmében rendőrök felett is rendelkezhetett, úgy tekintette, hogy a rendőrséget alárendelte Kabainak. Terhére rótták, hogy az elhárító tiszt szekrényét fel tudták törni, az abban lévő iratok tartalma kitudódott. Az ellenforradalmároknak fegyvert adott, közöttük Tomasovszkynak is. Ezzel kapcsolatban Gácsi Imre r. törzsőrmestert hallgatták ki, aki egy bejelentésre ment ki Hankovszkiék tanyájára. Kérkezésekor Tomasovszkyt már lefegyverezték. Ez a rendőrtanú olyanokat állított, ami nem volt tényszerű, mert a pisztollyal lövés nem történt, ilyet Hankovszkiék sem mondtak. A hamis tanúzásnak a bosszúállás volt a kiváltó oka. Petényi kijelentette, hogy beosztottja haragudott rá, Farkas főhadnagynak mondta is, hogy most megfizet Petényinek.⁷⁴⁶ Soós György arra sem emlékezett, mondott-e egyáltalán Petényi olyat, hogy a rendőrség átállt a forradalom oldalára. Azt viszont tanúsította, hogy Petényi adott ki fegyvert és engedélyt Tomasovszkynak.⁷⁴⁷ Bajzát István rendőr őrnagy nem tudta megmondani, hogy az irányelveket Nagy százados kinek az utasítására dolgozta ki. Varga és Fekszki őrizetbe vételéről csak annyit tudott, hogy azok saját biztonságuk érdekében lettek őrizetbe véve.⁷⁴⁸

A vádirat valótlan megállapításai a rendőröket sem kímélték. Így került bele, hogy a lázító Simon Lajos államvédelmi főhadnagyt Petényi azért vetette őrizetbe, mert az nem volt hajlandó államtitkokat kiszolgáltatni neki. Az erre kihallgatott Dobronyi István úgy vallott, hogy Petényi utasítására az elhárító anyagot menteniük kellett, azt el kellett zárnunk. Mire az elhárító tiszt szobájába értek, szekrényét felfeszítve találták, és amikor az elhárító átnézte azokat, megállapította, hogy abból fontos iratok hiányoznak. A szobában két ismeretlen tiszthelyettest látott. Hallomásból úgy tudta, hogy az iratokat File százados tette el, aki később abból egy névsort olvasott fel.⁷⁴⁹ Babolcsi László rendőr főhadnagy szűkszavú vallomásában jó vezetőnek tartotta Petényit, aki a forradalom alatt többször próbált meg feletteseitől iránymutatást, utasítást kérni, de nem kapott.⁷⁵⁰ Az olyan tanúvallomásból, mint a Boda Józsefé, kiderült, hogy a Nyírbátorban szolgált rendőrnek telefonon azt az utasítást adta Petényi, hogy a megalakult Forradalmi Tanáccsal lépjenek kapcsolatba, tartsák fenn a rendet.⁷⁵¹ File Lajos rendőr törzsőrmester egyike volt a felborult szekrényben lévő elhárító tiszti iratok

---

⁷⁴⁶ HL BI. 261/1957. 65.d. I. k. 369. p.

⁷⁴⁷ Uo. 371-372. p.

⁷⁴⁸ Uo. 451. p.

⁷⁴⁹ Uo. 353-354. p.

⁷⁵⁰ Uo. 374. p.

⁷⁵¹ Uo. 362. p.

megtalálójának, amelyeket társával File Györgynek adtak át. Átadás előtt azokból egy névsort elolvastak.⁷⁵² Horányi László volt államvédelmi százados vallomásában a november 4-én történekről azt vallotta, hogy a szovjetek kérésére Petényi készségesen segített, és az operatív tiszteket kiértesítette. Az állambiztonságiak ismételt megjelenése az épületben a rendőrök körében elégedetlenséget keltett, ezért Petényi saját érdekében kérte őket az épület elhagyására. File György ezt azzal toldotta meg, nehogy valaki rájuk lőjön.⁷⁵³ A forradalom napjaiban a saját kollégái által letartóztatott Simon Lajos államvédelmi főhadnagy igazán nem nevezhető elfogulatlanak. Vallomása nem oszlatta el a kételyeket. Letartóztatásával kapcsolatban azt vallotta, hogy Petényi azzal nyugtatta, hogy majd kivizsgálják az ellene érkezett bejelentést, mindamellett Petényi támogatta, hogy őt lecsukják. Ezt Petényi tagadta, és ezt a kijelentést Kabainak tulajdonította.⁷⁵⁴ Petényi József felelősségét az államvédelmisek letartóztatásában nem tudták megállapítani.

XX. r. Ormos László vádiratba foglalt bűne, hogy megszervezte és végrehajtotta a honvédségnek a forradalom oldalára való átállását, amit úgy valósított meg, hogy felvette a kapcsolatot Kabai Dezsővel, és ebben megállapodtak. Ő vitte Szilágyi Lászlót a laktanyába, ahol Hubicska parancsnokkal részletesen megbeszélték a továbbiakat. Ennek a megbeszélésének lett az is az eredménye, hogy Ormos vezetésével egy fegyveres szakasz csatlakozott a nemzetőrséghez, annak helyettes parancsnoka lett. Gondoskodott a nemzetőrök felfegyverzéséről, személyesen irányította a pártbizottság tagjainak lefegyverzését. A vádirat itt azt is tartalmazza, hogy azzal fenyegette a pártbizottsági alkalmazottakat, ha nem engedelmessé válnak, akkor Hubicska rohamlövegekkel fogja a pártbizottságot lövetni. Ezt a túlzást a bíróság sem érezhette meggyőzőnek, mert az ennek bizonyítására megnevezett tanút nem hallgatta ki. Ezen kívül tagja volt a laktanyában megalakított katonai tanácsnak, és ő is aláírta a követeléseket. A forradalom leverése után izgatott a Kádár-kormány ellen, tiltakozott az államvédelmi szervek visszaállítása miatt.⁷⁵⁵ Az ennek igazolására megnevezett két tanú közül csak Kovács Pál századost hallgatták ki, aki szerint Hubicska azzal küldte ki a szakaszt, hogy a nyugalmat biztosítsák a városban. Ormost távollétében választották be a katonatanácsba, ő pedig jelentést tett Hubicskának arról, hogy a Megyei Munkástanács őt le akarja váltani, helyébe Pintér Istvánt tervezték. Simon Lajos áv.

---

⁷⁵² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 373. p.

⁷⁵³ Uo. 433. p.

⁷⁵⁴ Uo. 367. p.

⁷⁵⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 295-296. p

tisztet saját érdekében vették őrizetbe.⁷⁵⁶ A bíróság Ormós magatartását a vádirattal egyezően négy mondatba sűrítette. Az Ormós terhére rótt cselekmények közül nem bizonyosodott be az, hogy a forradalom leverése után izgatott volna a Kádár-kormány ellen, de a katonatanácsbeli intézkedéseit sem tudták tisztázni.⁷⁵⁷

A vádirat végül a vádlottak terhére állapította meg a forradalom napjaiban a társadalmi tulajdonban okozott kárt is. Ilyen volt az elfoglalt tanácsi és pártépületekben, a börtönben esett kár, a ledöntött szovjet emlékművek helyreállításának költsége, a forradalom szervei által felhasznált pénzeszegek, a vállalatoktól átvett élelmiszerek értéke, amelynek megtérítésére az ügyészség egyetemlegesen kérte a vádlottakat kötelezni. Összefoglalva vádlottak cselekményeit: *„a forradalom szerveiben a forradalmi bizottságok tagjaiként, az „értelmiségi club” (sic!) vezetői és a „Honvédelmi Bizottmány” tagjai egységes akarattal szervezték és irányították az ellenforradalmat, és ezen időszakban a népi demokratikus államrendet, államhatalmi funkciót megszüntették, és a hatalmat átvették.”*⁷⁵⁸

9.6. A védők

A védőkre a Bp. 31.§ rendelkezései vonatkoztak. Csak az igazságügyminiszter által ebből a célból összeállított védői jegyzékből lehetett védőt választani. Valójában védő választásról nem beszélhetünk, az eljárás iratanyagában is kirendelt védőkként vannak említve. A katonai büntetőeljárásokban is csak az járhatott el védőként, aki az igazságügyminiszter által összeállított katonai védők jegyzékében szerepelt. A hatalom számára is elfogadható, megbízható védő kevés lehetett, mert a tizenkilenc vádlottnak csak hat védője volt. Így egy-egy ügyvéd több vádlottat is képviselt, ami figyelemmel arra, hogy az eljárás során a gyanúsítottakat egymás magatartásáról is vallatták, igyekeztek őket egymással szembefordítani, vallomásaikat egymás ellen használták fel, lehetetlen helyzetet eredményezett. Két védőnek 4, három védőnek 3, és egy védőnek 2 vádlott védelme jutott. Így lett védője Dr. Gólya Barnabás Szilágyi Lászlónak, Kósa Andrásnak és Szücs Jánosnak. Dr. Bálint István védte Ráczy Istvánt, Tomasovszky Andrást, Szentmártoni Sándort és Hubicska Zoltánt. Dr. Horváth Józsefnek Izsák István, Bánszki János és File György jutottak. Dr. Vermes Gyula védenecsei Dr.

---

⁷⁵⁶ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 401-402. p.

⁷⁵⁷ Uo. 473. p.

⁷⁵⁸ ÁBTL 3.1.9.,V-145356/2, 295-297. p

Lupkovics György, Debreceni László, Bencs Károly és Dr. Molnár Jenő voltak. Dr. Váradi Tibor Dr. Sziklai Istvánt és Ormós Lászlót védte, míg Dr. Sarudi védeneci Vitéz Viktor, Petényi József és Papp Simon György voltak.

Azt, hogy milyen intenzitású munkát végeztek a védők, nagyban befolyásolta a kor politikai hangulata. Még ezek a védők is féltek, inkább a kompromisszumra, megbánásra igyekeztek védeneciüket rábírní. A hatalom azonban nem elégedett meg azzal, hogy a védő passzivitást mutat, s felszólalásában csupán a vádlott megbánására hivatkozva enyhe büntetést kér, vagy – ha a vádlott nem volt hajlandó megbánást tanúsítani – elszakadva a vádlott nézetétől (a vádlott ideológiai fejletlenségére utalással) könyörgött a vádlott életéért. A bírói gyakorlat csakhamar rádöbentette a védőket arra, hogy a vádlottnak akkor adnak némi esélyt, ha aktívan közreműködnek a bűnösség beismerésében. Így álltak elő olyan esetek, hogy a védő nem merte kimondani azt, ami a periratokból logikusan következett, hogy felmentést kér.⁷⁵⁹

A félelemnek a szabolcsi ügyvédek körében is reális alapja volt, amit a következő esetekkel szemléltetnek.

Dr. Szűcs Tamás Mátészalkán volt ügyvéd az ötvenes években. Egyik ügyfele Murguly Károly nagyecsedí lakos érdekében keresetet nyújtott be a nagyecsedí tsz-szel szemben a Mátészalkai Járásbírósághoz. A mátészalkai ügyészség ezért mindkettőjük ellen eljárást kezdeményezett tsz ellenes izgatás miatt. Dr. Szűcs Tamást a járásbíróság. 1954. augusztus 12-én a B.425/1954-12. számú ítéletével egy év börtönre, 2 év közügyektől eltiltásra és 2000,- forint vagyonekobbzásra ítélte, ráadásul hivatása gyakorlásától is megfosztották. A Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztályának vezetője is csak 1966 novemberében javasolta az ügyvédi kamarába való visszavételét. Addig Szűcs ügyvéd hiába kérte visszavételét a kamarába, annak elnöke arra hivatkozott, hogy túl öreg már, ezért megtagadta visszavételét.⁷⁶⁰

Dr. P. Szilágyi György Debrecenben szerezte jogi diplomáját. Rövid ideig, mindössze két évig folytathatta ügyvédi praxisát, mert 1954-ben Tálás Györgynek adott jogi tanácsa miatt fegyelmi büntetésül ügyvédi gyakorlatától megfosztották. A balkányi gazda tanyás ingatlanát államosították, de úgy, hogy csak a termőföld került a telekkönyvben is az állami gazdaság használatába, míg a lakóház Tálás György nevében maradt. Az ügyvéd tanácsára a házba tulajdonosa visszaköltözött. Tálást e miatt hét hónap börtönre ítélték. Az állásától megfosztott Dr. P. Szilágyi György szülőfalujába,

---

⁷⁵⁹ KAHLER, 2005 b, 49. p.

⁷⁶⁰ ÁBTL 3.1.9., 3.1.5., O-14959/1453, 12-13. p.

Szakolyba költözött, itt érte a forradalom. A forradalom idején Dr. Pártos Imre intézkedésére visszavették a nyíregyházi ügyvédi kamarába, de öröme nem tartott sokáig. 1957. február 25-én közbiztonsági őrizetbe helyezték, majd a megyei bíróság szervezkedésben való részvétel miatt 1958-ban 1 év 2 hónap börtönre, 2.000,- forint vagyonelkobzásra és 3 évre az egyes jogok gyakorlásától való eltiltásra ítélte.⁷⁶¹

A nyomozás során, majd később az ügyészi kihallgatások alkalmával a terheltek megnevezték azokat a mentő tanúkat, akiket kértek ügyükben kihallgatni. A felsorolt nevek közül a vizsgálók ceruzával megjelölték azokat, akiket ők is elfogadtak és később kihallgatták őket, a nem tetszőket kihúzták, kihallgatásukra nem került sor. Ezeket az indítványokat, akár a terheltek, akár a védők tették, az eljárás során mindvégig elutasították. Így a bizonyítási eljárás végén Barta hadbíró ismételten, utoljára is elutasította indítványaikat azzal, hogy „*A katonai bíróság a védelem által korábban előterjesztett kérelmeket a továbbiakban is elutasítja.*”⁷⁶²

Az 1957. november 30-án megtartott tárgyaláson Barta hadbíró ismertette a jegyzőkönyvvezető személyét, aki ezen a tárgyalási napon Várkonyi József törzsőrmester volt. Ennek ellenére ennek a tárgyalási napnak az anyagát mégsem ő, hanem Szabó Béláné írta alá jegyzőkönyvvezetőként.⁷⁶³

Az ítélethirdetés előtti két tárgyalási napon, december 3-án és 4-én is jegyzőkönyvvezető váltás történt. Szabó Béláné korábbi jegyzőkönyvvezetőt, Somlyai Miklós főtörzsőrmester váltotta fel. A védők bizonyításaikat kiterjesztették a vádlottak „személyében rejlő okok” cáfolatára is. Ezért nyújtotta be Szilágyi védője a „Legjobb pénzügyi dolgozó” oklevelet, valamint szülei rossz anyagi helyzetéről szóló községi bizonyítványt. Így tett Kósa András esetében is, róla a „Kiváló dolgozó” igazolást, orvosi igazolásokat és szülei tsz. tagságát igazoló iratokat csatolt be, de Szücs Jánosról is benyújtott egy jó munkáját bizonyító munkáltatói igazolást. A katonák, rendőrök is több kitüntetéssel rendelkeztek, ezeket sem mulasztották el védőik becsatolni. Így nyújtották be Hubicska Zoltán különböző okleveleit, kitüntetéseit és orvosi igazolásokat felesége egészségi állapotáról. Izsák István védője egy okirattal azt igazolta, hogy Izsák önként jelentkezett a németek elleni harcra, benyújtott egy magyar-orosz személyi igazolványt, és arról is igazolást nyújtott be, hogy Izsák segítette az MSZMP szervezését. Lupkovics védője arra helyezte a hangsúlyt, hogy Szálasi börtönbe

---

⁷⁶¹ ÁBTL 3.1.9., 3.1.5., O-14959/224, 10-16. p.

⁷⁶² HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 471. p.

⁷⁶³ Uo. 467-469. p.

csukatta, majd szabadulása után rendőri felügyelet alatt állt, és ezt a korabeli jelentkezési lappal igazolták. Debreceni László több vádbeli eseménykor nem volt Nyíregyházán, ezt menetlevelekkel bizonyították, munkaadói igazolásával jó munkáját és felesége rossz egészségi állapotát igazoló orvosi bizonyítványt is átadott védője.

Ezen a napon került sor a városi tanács egészségügyi osztályának vezetője, Dr. Bíró Béla meghallgatására is. Ő igazságügyi orvosként volt jelen a tárgyaláson, amikor négy vádlottról készített szakvéleményét ismertette. Ezek az iratanyagból azonban hiányoznak. A védői indítványokból három vádlottat lehet csak biztosan beazonosítani. Dr. Vermes Gyula indítványozta Dr. Molnár Jenő, Bencs Károly és Dr. Lupkovics György egészségi állapotának, betegségének börtönorvos általi megállapítását. A negyedik vádlott Rácz István lehetett, mert az ítélet indokolásában nála hivatkozik orvosi szakvéleményre. Őt könnyen befolyásolható, akaratgyenge embernek írta le a szakorvos. Molnár Jenőnél neuraszténiát, ideggyengeséget diagnosztizáltak, Bencs Károly súlyos gyomorbeteg volt, gyomrát eltávolították, Lupkovics György esetében orvosi szakvéleményre az ítélet nem hivatkozik. Betegsége még Debreceni Lászlónál hivatkoznak, mert a becsatolt orvosi igazolások szerint korábbi tüdőműtétet és gyomorsavproblémákat tanúsított a kezelőorvosa.

A védői indítványokat és ezeket elutasító elnöki végzést követően az ügyész vádmódosítását és kiterjesztését, a be nem bizonyított vádpontokat sorolta fel a jegyzőkönyv, majd az ügyészi tényállás ismertetésével folytatódik. Valójában ez nem tényállás ismertetés, hanem a tárgyalás során további be nem bizonyított vádpontokra adott, politikai színezetű mellébeszélés az ügyész részéről. Ez a rész szemmel láthatóan más írógéppel készült, mint a jegyzőkönyv többi része, betűi kisebbek. Ennek lehetne az a magyarázata, hogy ez is a jegyzőkönyvvezető-váltás eredménye, de a következő tárgyalási napon ugyancsak Somlyai Miklós volt a jegyzőkönyvvezető, és a szöveg betűi már ismét nagyobbak, a többivel egyező méretűek. Kétséget ébreszt még az ügyész szerzőségével szemben a szöveg nyelvezete és szóhasználata is. Ebben az ügyész szerint irányult Szilágyi szándéka a hatalom átvétele, mert „tett olyan kijelentést, hogy egy új társadalmi rend érdekében az életét is adja.” Az egyik legfontosabb tényállási elem maradt bizonyítatlan, az, hogy a vádlottak átvették a hatalmat, valamint az, hogy ebben milyen szándék vezérelte őket. Szilágyi is azzal védekezett, hogy csak a rend helyreállítása, megőrzése miatt tett intézkedéseket. Az ügyészt itt a tények nem befolyásolták. Szilágyiról tett megállapításai között szerepelt, hogy: „A vádlott volt, aki a tömeg hangulatát felszította a szovjet emlékmű

lerombolására. ... A tanácsház erkélyéről tartott beszédében hangsúlyozta, hogy ezt a rendszert meg kell dönteni és át kell venni a hatalmat. ...A vádlott a hatalom átvétele után a Megyei Tanács VB. elnökének a hatáskörét is túllépve egyes miniszteri jogköröket gyakorolt.”⁷⁶⁴ Szilágyi beszédének tartalmát nem sikerült rekonstruálni, ezek a kijelentései nem bizonyítottak. Petényi Józsefet pedig nem kellett kineveznie (erre utal a miniszteri jogkör gyakorlása), mert ő a rendőrségen belül egyébként is szervezetszerűen vált a távollévő vezetők helyett vezetővé. „A tanácson dolgozó osztályvezetőket leváltotta. Tevékenységei ellenforradalmi tevékenységek voltak. Mindezek után arra a következtetésre jutott, hogy: A szervezkedés kezdeményező és vezető ténykedése megállapítható vádlottal szemben.”⁷⁶⁵ Rác István esetében megállapította a vádló; „Bizonyítva van, hogy a városi tanács nem működött, hanem vádlott intézkedett helyette. Ténykedései mindig összefüggött I. r. vádlott ténykedésével, tehát a vádlott is részese az államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésének és vezetésének.”⁷⁶⁶ A tanácsi szervek a bénultság állapotában tényleg nem működtek, a forradalmárok pedig megszervezték a közügyek intézését, a tanácsi apparátus ellenőrzését. A bűnfelelősség megállapítása Rác Istvánnál pedig csak a cselekmények összefüggéséből lett levezetve, a szándék és a célzat bizonyítása elmaradt. Ezért a tényleges hatalomgyakorlás nem választható el annak szándékától. Tomasovszky András szervezkedésben való vezető szerepének bizonyítottságát a korábban ellene felhozott vádpontok megismétlésével látta bizonyítottnak az ügyész. Feltevésem, hogy a beszédet előre megírták, az is alátámasztja, hogy a temetői emlékmű lerombolásában való részvétele nem volt kétséget kizáróan bizonyítva, amit később a bíróság is elismert, ennek ellenére itt megismételte, mint ami tényszerű és bizonyított. Szentmártoni esetében már a személyben rejlő okok játszották a fő szerepet. Szovjetellenességét az ügyész kabarétréfába illő módon bizonyította. A Demecserben megalakított forradalmi szervről az ügyész úgy szólt, hogy „Olyan bizottságot hozott létre, amelynek tagjai rendszerünk ellenségei voltak. Szovjetellenességét bizonyítja baráti köre, és az a kijelentése, hogy addig nem borotválkozik, amíg a szovjetek itt lesznek.”⁷⁶⁷

---

⁷⁶⁴ HL. BI. 261/1957. 65. d. I. k. 474. p.

⁷⁶⁵ Uo.

⁷⁶⁶ Uo.

⁷⁶⁷ Uo. 475. p.

Többek magatartását röviden azzal intézte el, hogy „*azokat a tárgyalás adatai megnyugtatóan bizonyítják.*”⁷⁶⁸

Lupkovicsnál elég bizonyítéknak tartotta, hogy kiáltványt szerkesztett és beszédvázlatot készített az államrend megdöntésére, ám a hivatkozott iratok tartalmukban ezt a kijelentést nem igazolták.

A cselekmények társadalmi veszélyességét vádló abban látta, hogy „*Nyíregyházán is ellenforradalom volt, mégpedig ideológiailag és szervezetenként jól előkészített ellenforradalom.*”⁷⁶⁹ Azzal, hogy szerves részének tekintette a „munkáshatalom megdöntésére” irányuló országos méretű szervezkedésnek, az országos eseményekért is felelőssé tette a helyi forradalmárokat. Hihetetlennek tűnik, hogy ezt egy jogi végzettségű ügyész írta: „*Az imperialisták a szocialista tábor egységes frontján akartak részt ütni. A Pártot akarták elseperni, mert az állt legjobban útjukban. Azért akarták a pártot likvidálni, hogy a munkásságot megfosszák a vezető erőitől. Céljuk a szocialista államhatalom megdöntése volt, de ugyanakkor tőkés államot akartak ennek a helyén.*”⁷⁷⁰ Ennek igazságtartalmában a szöveg szerzője sem lehetett biztos. Ezt a bizonytalanságot azonban frappánsan oldotta meg, igaz ezzel saját magát cáfolta meg. „*Taktikájuk volt, hogy a szocializmusellenességet nem vetették fel egyáltalán. Így a rendszer hívei támogatták akaratlanul az ellenforradalmat.*” Az „ellenforradalom” az olyan elégedetlen emberekre támaszkodott, mint a vádlottak. Majd ezt szépítve megjegyezte, hogy a rendőrök és katonák az első időben az „ellenforradalom” ellen voltak. Az ellentmondást azonban nem oldotta fel, a megváltozott magatartás okait nem tárta fel. „*Vádlottak szovjetellenessége mutatkozott meg ténykedésükben. Azzal a Szovjetunióval szálltak szembe, aki hazánkat felszabadította, és akinek győztes harcai tették uralkodóvá Magyarországon a munkásosztályt. Nemzeti érdeket hangoztattak, ami azt jelentette volna, hogy Magyarország kiszakad a szocialista táborból, és utat enged a burzsoáziának.*”⁷⁷¹

Az ügyészi beszéd jóval túlmutat a vádlottak konkrét cselekményein, országos, sőt, nemzetközi méretekbe helyezi azt. A Megyei Munkástanács követeléseként állította be Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből; „*Semlegességet követeltek, ami csak névleg lett volna az, mert az ENSZ csapatok megszállták volna az országot.*” Ez sem volt igaz, mintahogyan az is furcsa egy jogász szájából, hogy az ENSZ-t agresszorként,

---

⁷⁶⁸ HL BI. 261/1957. 65.d. I. k. 476. p.

⁷⁶⁹ Uo.

⁷⁷⁰ Uo.

⁷⁷¹ Uo. 477. p.

egy ország szuverenitásának megfosztójaként említette.⁷⁷² Szilágyi Lászlónak a postához címzett rendelkezését értékelte úgy, mint egyértelmű bizonyítékát annak, hogy a tanácsok helyett a hatalmat átvették. Ennél fontosabb volt, hogy megállapítása szerint a vádlottak *„nagy mértékben veszélyeztették a szovjet-magyar barátságot, a munkás-paraszt szövetséget és a proletárdiktatúra további megerősödését. ... a nemzetőrség nem a proletár diktatúra mellett lépett fel, hanem úgy lépett fel, mint az ellenforradalom katonai ereje.”* Az, hogy ez teljesen ellentétes a megállapított tényekkel, mellékes, mert elég volt az, hogy a nemzetőrség vezetője büntetett előéletű, tehát az általa vezetett szervezet is bűnös volt.

Összefoglalójában az ügyész már előre vetítette a négy legsúlyosabb ítéletet. *„Ezek azok a körülmények, amelyek valamennyi vádlott tekintetében összefüggéseiben rámutatnak cselekményük társadalom veszélyességének nagyobb voltára, különösen I., III., IV., és XII. r. vádlottak tekintetében, akik osztályhelyzetüknél fogva nem voltak hívei a népi demokratikus rendszerünknek.”*⁷⁷³ Ez az a megfogalmazás, ami a legnagyobb hasonlóságot mutatja a korábbi koncepciók perekkkel, ahol nem a cselekmény, hanem az osztályhelyzet, az elkövető személyében rejlő ok a bűnfelelősség alapja.

10. Az ítélet

10.1. A vádbeszéd

A vádbeszéd külön részt szentel a vádlottak személyében rejlő társadalomra való veszélyességnek. I. r. vádlott kulákszarmazású, II. r. vádlottnál a sovinizta, nacionalista szemlélet nyilvánult meg, III. r. vádlott kulákszarmazású volt, 1956-ban fegyverrejtegetés miatt elítélték. *„A fentiekből megállapítható, hogy milyen személyek vettek részt Nyíregyházán az ellenforradalmi eseményekben. Kizsákmányoló osztály tagjai, annak fiai és különböző politikai bűncselekmények miatt elítéltek vettek részt és irányították az ellenforradalmat. Ezek befolyásolták a munkásokat és előtérbe állították azok követeléseit, hogy könnyebben félre tudják őket vezetni.”*⁷⁷⁴ A vádbeszédben az ügyész tényként említette Szilágyi László beismerését, ami nem volt igaz. A vádlott védekezését, hogy a hatalmat nem vette át, csak a rend helyreállítása érdekében

---

⁷⁷² Magyarország az ENSZ megalakulása után tíz évvel, 1955. december 14-én, 15 másik országgal együtt lett az ENSZ tagja.

⁷⁷³ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 478. p.

⁷⁷⁴ Uo.

intézkedett, nem fogadta el. Ezzel szemben azt állította, hogy vádlott szerint elérkezett az idő, amikor nyíltan lehetett támadni a rendszer ellen, ezért szervezte meg a büntetett előéletűekből a tüntetést. Nem bizonyosodott be a tüntetés megszervezése, a célzat bizonyítására kísérlet sem történt. Fekszti István is vallotta, hogy Szilágyi mindvégig azt hangsúlyozta, hogy nem akar a pártbizottság és a tanács nélkül dolgozni. Az olyan megállapítás, minthogy „*Vádlott a hatalom átvétele után a Megyei Tanács VB. Elnökének a hatáskörét túllépve egyes miniszteri jogköröket gyakorolt. Gazdasági, közigazgatási és politikai intézkedéseket hajtott végre. Az ő beleegyezése nélkül senki nem járhatott el önállóan. A Párt és az Állam-hatalom ellen fordult.*”⁷⁷⁵ teljesen iratellenes, mert pontosan Szilágyi volt az, aki mindvégig együttműködésre törekedett, a tömeghangulat elől Fekszit és Vargát menteni igyekezett. Valótlan az is, hogy az MSZMP szervezésekor nem akart helyiséget adni részükre. A tanúk azt is megcáfolták, hogy Szilágyi a tanácson dolgozó osztályvezetőket leváltotta. Esetében ez az állítás azért tartotta magát, mert az államhatalom megragadását ezzel jól lehetett kifejezni. Tevékenységeit ellenforradalmi tevékenységeknek nevezték. Az általánosan használt ellenforradalom kifejezés tartalma az eljárás során nem volt tisztázva, ez büntetőjogi jelentőséggel nem bírt. A II. rendű Rácz István esetében érthetetlen az olyan megállapítás, minthogy: „*Hangsúlyozta a kommunisták őrizetbe vételét.*”⁷⁷⁶ Ezt az őrizetbe vétette őket kifejezés helyett alkalmazták. A III. rendű Tomasovszky esetében az ügyészi megállapítás: „*részben beismerte bűnösségét, azonban bűnössége teljes egészében be van bizonyítva.*”⁷⁷⁷ Ez az ellentmondást nem tűrő sommás megállapítás terhére róttá a vörös csillag leszerelését, a tömeg élén való részvételét a foglyok kiszabadításában. Ennek megszervezését, vezetését a nyomozás során nem bizonyították be, így az, hogy a tömegben az élen haladt olyanná vált, mintha ő kezdeményezte, irányította volna az akciót. A IV. r. Szentmártoni bár csak részben ismerte be cselekményeit, azok – az ügyész szerint – megnyugtató módon bizonyítva vannak. „*A tömegben élen haladt, ezzel a tömeg hangulatát fokozta.*”⁷⁷⁸ Ez alapján, valamennyi első sorban haladót felelősségre lehetett volna vonni. Egyöntetűnek mondható a tanúk vallomásában, hogy Szentmártonit látták ugyan a börtön előtt a tömegben, de nem annak vezetőjeként. A fiatalokat, handabandázókat leintette, a megtámadott tanácsi és pártemberek védelmére kelt.

---

⁷⁷⁵ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 474. p.

⁷⁷⁶ Uo.

⁷⁷⁷ Uo.

⁷⁷⁸ Uo. 475. p.

Az ügyész négy, – I, III., IV. és XII. rendű vádlottakra – halálos ítéletet kért a cselekményük és személyükben rejlő társadalomra való veszélyesség miatt, míg a többi vádlottra bűnösségük arányában börtönbüntetést indítványozott.

A vádlottak védekezésükben hivatkoztak még az 1956. évi 25. tvr-re, amellyel a Népköztársaság Elnöki Tanácsa létrehozta az üzemi munkástanácsokat. Ezzel kapcsolatban a vádló helyesen állapította meg, hogy az ún. közigazgatási munkástanácsokat a rendelet nem érintette, rájuk nem terjedt ki. Ennek fontos szerepe volt a vádban, mert ezzel támasztották alá, hogy ezek a szervek a közhatalom megragadására törtek, ellenforradalmi célokat szolgáltak. A november 4-i kormánynyilatkozat, amely büntetlenséget ígért a tömegmozgalmakban részt vettek számára, – az ügyész szerint – azért nem vonatkoztatható a vádlottakra, mert szerepük több volt az egyszerű részvételnél. Vádbeszédében nem állt meg a jogi érveknél. *„El kell ismerni, hogy nálunk a proletárdiktatúra demokrácia és szabadság a munkások, a dolgozó parasztok és a néphez hű értelmiség számára, azonban nem lehet szabadság az ellenforradalmárok számára. Ezeknek az osztályrészük mindenkor a törvény által előírt legsúlyosabb büntetés.”*⁷⁷⁹ Az ügyész itt teljesen kilépett a jog köréből a politika síkjára. Mint jogásznak legalább a látszatát fenn kellett volna tartania a pártatlan eljárásnak, annak, hogy az eljárás során nyomozással felderítették a tényállást, kellő számú, releváns és meggyőző bizonyíték alapján emeltek vádat. Ez nem így történt. A hiányzó részeket további politikai kinyilatkoztatásokkal pótolta. *„Ez a tárgyalás tanulság, mert tisztán látjuk, hogy az osztályharc hazánkban még nem ért véget, még van osztályellenség, harcolni kell ellene. Be kell látni minden becsületes dolgozónak a keserű igazságot, hogy az ellenforradalom céljait mozdította elő a részvételével akkor is, ha nem akarta a régi rendet, és nem volt szándékában rendünk elleni fegyveres felkelés. Látni kell a dolgozóknak, hogy a sztrájkokkal az ellenforradalmat segítették, ugyanakkor a munkásosztály államrendjének erejét gyengítették, és azt a fegyveres erőt támogatták, amely a munkásosztály hatalmának megdöntéséért harcolt.”*⁷⁸⁰

Így válik a meg nem történt dolog megtörténtté, terhelő bizonyítékká. Nyíregyházán nem volt fegyveres felkelés, nem voltak erőszakos megmozdulások.

A forradalom vezetőinek kijelölt vádlottaknak nem állt szándékában a társadalmi rend megváltoztatása, a munkásosztály hatalmának megdöntése. Az önszerveződéssel éppen hogy a szélesebb néprétegek részvételével akarták az élhetőbb országot megteremteni a

---

⁷⁷⁹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 479. p.

⁷⁸⁰ Uo.

tulajdonviszonyok gyökeres átalakítása nélkül. A tett büntetőjogi értékelése helyett itt előtérbe került a tettes személyében rejlő társadalmi veszélyesség. Ez a veszélyesség azonban nem a személyiség viselkedésjegyeiből fakadt, hanem azon kívül álló okokból, mint a születéssel elnyert osztályhelyzet, iskolázottság, műveltség és ezek révén a megelőző rendszerben betöltött közhivatal, társadalmi funkció. *„A fentiek alapján vádlottak cselekménye és személyükben rejlő társadalomveszélyesség megfelelő értékelése alapján I., III., IV., és XII., r. vádlottakra a legsúlyosabb büntetés kiszabását indítványozom.”*– áll az ügyész vádbeszédében.⁷⁸¹

10.2. Az elkülönített ügy

Barota Mihály ügyét Barta hadbíró Szilágyiék ügyétől elkülönítette és áttenni rendelte a rendes bírósághoz. Erről rögtön az első tárgyalási napon, 1957. október 24-én határozott. Végzését azzal indokolta, hogy Barota hosszan tartó betegsége az eljárást elhúzná, és ügye elkülöníthető. A vádirat szerint a XVI. rendű vádlott Barota Mihály, aki Nyíregyházán a Vasvári Pál Gimnáziumban tanított, a terhére rótt cselekmények szerint részt vett október 29-én a „megyei nemzeti bizottnmány” választásán, ahol fel is szólalt, majd az értelmiségi bizottságba beválasztották, és a rádió irányításával bízták meg. *„A rádiót teljesen az ellenforradalom szolgálatába állították. A rádióban ő is többször tartott beszédet, beszédeinek minden egyes szava uszított és izgatott a népi demokratikus államrendünk ellen, de ugyanakkor dicsőítette államrendünk nyugati ellenségeit.”*⁷⁸² Barota Mihály ellen a BHÖ. 1. pont (2) bekezdésében meghatározott népi demokratikus államrend és a népköztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés büntetében való tevékeny részvétele miatt emeltek vádat, de a Debreceni Katonai Bíróság *„Barota Mihály XVI.r. vádlott ügyét a jelen üggyől elkülöníti és az ítélet jogerőre emelkedése után nevezett bűnügyének elbírálása végett a bűnügyi iratokat a nyíregyházi megyei bírósághoz áttenni rendeli.”*⁷⁸³ A nyíregyházi megyei bíróság B.11. 1496/1958-4. sz. ítéletével Nyíregyházán 1958. október 15-én tartott nem nyilvános tárgyaláson az 1957. június 20-tól 1958. január 20-ig előzetes letartóztatásban volt, azóta szabadlábon lévő vádlottat 1 évi börtönbüntetésre ítélte. Barota Mihály a Bv. Központi Kórházából, Tökölről szabadult.

⁷⁸¹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 434. p.

⁷⁸² ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 286. p.

⁷⁸³ A Debreceni Katonai Bíróság B.I.261/1957/33. számú ítélete, ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 246. p.

A tárgyalás előkészítése során Barta hadbíró 1957. október 11-én levelet írt a büntetés-végrehajtási kórháznak, azzal hogy a vádiratot sürgősen adják át Barota Mihálynak és Dr. Molnár Jenőnek, mert a vádiratot a vádlottaknak 8 nappal a tárgyalás előtt meg kellett kapniuk. A börtönkórház válasza szerint Barota állapota ugyan nem volt kielégítő, de a tárgyalásra előállítható volt. Tehát a börtönkórház szerint állapota lehetővé tette volna a tárgyaláson való részvételét, ám éppen erre való hivatkozással különítették el ügyét. Az elkülönítés és áttétel, valamint a vádlott társakéhoz képest enyhe ítélet magyarázatra szorul. A lehetséges okok között vannak életrajziak, mert 1953-tól MDP tag volt, igaz, hogy 1955-ben kizárták, mert apjának 39 kh földje volt, de 1956 szeptemberében visszavették a pártba. Barota a megyei tanács oktatási osztályán volt tanulmányi felügyelő, 1956-ban lett gimnáziumi tanár. Az enyhe ítéletben azonban sokkal nagyobb szerepe lehetett beszerzésének, ami már előzetes letartóztatása előtt megtörtént. Ennek ellenére perbe fogták, de még az ítélethozatal előtt szabadlábra helyezték. Munkáját nem veszítette el, tovább taníthatott. „Ács Sándor” fedőnéven⁷⁸⁴ szervezték be 1957. április 5-én, amit Bakó István a megyei rendőr-főkapitányság politikai osztályának munkatársa hajtott végre. A beszerzés alapjául terhelő adatok szolgáltak. Foglalkoztatásának vonala a „belső reakció,” (ifjúság) volt. Barota Mihály 1958-ig tanított a nyíregyházi Vasvári Pál Gimnáziumban, majd 1968-ig a Gyermekek- és Ifjúságvédő Intézet dolgozója volt. Magyar nyelv és irodalom szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett az ELTE-n 1966-ban, majd 1978-ban a KLTE-n doktorrá avatták. 1968–1983-ig a Kossuth Lajos Szakközépiskola tanára. Elhunyt 1995. április 5-én.⁷⁸⁵ A rendszert elfogadta, kiszolgált, így további élete, pályája felfelé ívelt. Munkáját elismerték, több kitüntetést kapott. Ám ez sem volt elég mentés arra, hogy ne ellenőrizzék. Barota Mihályt még 1985. május 3-án is lakcím figyelőlappal figyelőztették.

10.3. A védőbeszéd

Valamennyi védő a szándékosság, a célzat hiányát emelte ki, valamint a megtévedtséget. Ezzel szemben hangsúlyozták a jó szándékot, a rend és a közellátás fenntartására tett intézkedéseket, de kihasználták a nyomozás során vétett hibákat is, hivatkoztak a vádpontok bizonyítatlanságára. A védekezés középpontjában állt, hogy a

---

⁷⁸⁴ ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Ács Sándor” fn. ügynök 6-os kartonja.

⁷⁸⁵ D. RÁCZ, 2006.

vádlottak az eseményeknek nem szervezői, vezetői, hanem csak résztvevői voltak. Ezzel a nyilvánvalóan kisebb súlyú bűncselekmény megállapítását kívánták elérni. Ezt a bizonytalan, egymásnak is ellentmondó tanúvallomásokkal kívánták alátámasztani. A nagyszámú tanúvallomás mintegy lógott a levegőben. Azt, hogy melyiket miért fogadta el a bíróság, és azzal mely vádpontot látta bizonyítottnak, alig tartalmazza a jegyzőkönyv. Később a másodfokú eljárásban erre hivatkozott is Szilágyi László védője.

Dr. Gólya Barnabás a zűrzavaros októberi eseményekkel magyarázta, hogy a vádlottak előtt nem volt világos, hogy „ellenforradalomban” vettek részt, amit Kádár János is megerősített nyilatkozataival, továbbá a párthatározatok is megtévesztők voltak, ezért a vádlottak jóhiszeműen keveredtek bele az eseményekbe. Nem látta bizonyítottnak Szilágyi László vezető, kezdeményező szerepét sem.⁷⁸⁶

Dr. Bálint István védenecit „*kisebb kapacitású, felfogó embereknek*” nevezte, akik ezért nem tudták felismerni a helyzetet. Különbséget tett a november 4-e utáni veszélyesebb és az az előtti cselekmények között. A nyíregyháziak esetében november 4-e utáni cselekményről egyáltalán nem, vagy csak alig lehetett beszélni.⁷⁸⁷

Dr. Horváth József a megtévedt dolgozót látta Izsák Istvánban. Erre alapot az adott, hogy Izsák szegényparaszti származású, kenyérgyári munkás volt, akit a vállalati munkástanács delegált a Városi Munkástanácsba. File Györgynél azt hangsúlyozta, hogy felsőbb utasításra kapcsolódott a forradalmi szervekhez, tevékenysége mindvégig a rend fenntartására irányult.⁷⁸⁸

Dr. Vernes Gyula beszédét azzal kezdte, hogy a forradalomtól a tárgyalásig már egy év eltelt, s ez alkalmat ad arra, hogy az eseményeket tisztábban lássák. A forradalmárok úgy gondolták, hogy a párt vezetőinek egyetértésével történnek az események. Ennek volt is alapja. Védenecsei nem kezdeményezői, csak résztvevői voltak a történéseknek. Kiemelte, hogy Dr. Molnár Jenő Fekszai István felkérésére vett részt a megyei bizottság munkájában, míg az ő kezdeményezésére nyolc kommunista is részt vett benne. Az a bizottság pedig, ahol ennyi kommunista volt, nem lehetett ellenforradalmi. Dr. Lupkovics esetében kiemelte idős 67 éves korát, betegségét. Dr. Vernes szerint Lupkovics esetében azt kellett eldönteni, hogy a Kisgazdapárt szervezése

---

⁷⁸⁶ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 480-482. p.

⁷⁸⁷ Uo. 482-483. p.

⁷⁸⁸ Uo. 484-485. p.

bűncselekmény volt-e. Erre nem történt bizonyítás, a párt szervezését önmagában államellenes, ellenforradalmi cselekményként határozták meg.⁷⁸⁹

10.4. A terhelti magatartástípusok

A terhelti magatartástípusokat vizsgálva a cselekmények – mint konkrét magatartás – teljes tagadása nem fordul elő. Bűnösnek csak Vitéz Viktor és Debreceni László mondta magát. Cselekményük nem volt főbenjáró, így a várható büntetés nagysága is magyarázza ezt a magatartást. A forradalmi cselekményekben való részvételt senki sem tagadta, de azt, hogy azzal bűncselekményt valósított volna meg, többen is. Teljes önfeladásba fordulókat, akik súlyos büntetést kértek magukra, nem voltak. A vádlottak beismerése csak kismértékben változott az eljárás során, így például bűnösségének teljes tagadása helyett Bencs Károly és Rácz István a bírósági eljárás végén részben érezte bűnösnek magát. Nem érezte bűnösnek magát: Szilágyi László, Tomasoovszky András, Szücs János, Izsák István, Kósa András, Papp Simon György, File György, és Petényi József. Izsák István a bíróság előtt az ülnök kérdésére azt válaszolta, hogy nem tudja letartóztatása okát, azt sem érti, miért lett vádlott, hiszen csak azt tették, amit a Nagy Imre kormány elhatározott, Szilágyi László is így járt el, a szovjetekkel is tartotta a kapcsolatot. Dr. Molnár Jenő is tagadta a terhére rótt bűncselekményt. Ő nem tartotta törvénytelennek a munkástanácsokat. A jogi végzettségű Molnár, társaival ellentétben, – sikertelenül – át akarta adni a bizonyítást vádlóinak. Rácz István azért tartotta felelősnek magát, mert nem akadályozta meg a tömeget abban, hogy azt tegye, amit akar. Ezek a védekezések, bár nagyon logikusak, ugyanakkor esélytelenek voltak. A vádszerinti minősítésben (másban igen) nem érezte bűnösnek magát Szentmártoni Sándor és Lupkovics György. Sziklai István is bűnösnek érezte magát, de nem a vád szerint. Részben ismerte el bűnösségét Bánszky János, Sziklai István Bencs Károly és Hubicska Zoltán. Bánszky és Hubicska azt hangsúlyozták, hogy nem ismerték fel a helyzetet, és ezért nem akadályozták meg a rendbontókat.⁷⁹⁰ Az ismertett magatartásokkal szemben az ítélet ezzel kapcsolatban azt állapította meg, hogy a *„Tárgyalás folyamán, de különösen a bizonyító anyagok elébük tárása után bűnösségüket már elismerték, amit kihangsúlyoztak különösen az utolsó szó jogán elhangzott felszólalásaikban. Beismerésüket alátámasztotta még a széleskörű*

⁷⁸⁹ HL BI. 261/1957. 65. d. I. k. 485-486. p.

⁷⁹⁰ Uo. 488-495. p.

*bizonyítási eljárás folyamán kihallgatott nagyszámú tanúk vallomása, azon kívül az iratok közt elfekvő dokumentációs anyagok.*⁷⁹¹ A vádlottak végül valamennyien megbánást tanúsítottak, az ellenük emelt vádpontok részbeni bizonyíthatatlanságát ismételték meg, enyhe ítéletet kértek.

10.5. Az elsőfokú ítélet

Szücs Jánost és Papp Simon Györgyöt bizonyítottság hiányában felmentették Varga és Fekszki letartóztatásával kapcsolatos, személyi szabadság megsértésének vádja alól. Ennek az volt az indoka, hogy előbbi az ülésről, amelyen erről döntöttek, többször kiment, így nem hallotta, miről beszélnek a többiek, utóbbi pedig nem helyeselte a döntést.

Velük ellentétben a személyes szabadság megsértését bizonyítottnak látta Szilágyi, Izsák, Bánszki és Vitéz Viktor esetében, mert: *„...jelen voltak annál az esetről, illetve azon a nemzeti bizottsági ülésen, amikor elhatározták Varga Sándor és Fekszki István letartóztatását, ahhoz hozzászóltak, és egyet értettek a letartóztatással.*⁷⁹² E meglehetősen pontatlan megfogalmazásban a hozzászólás és az egyetértés nem tényállásszerű magatartás, ezért lett volna fontos tisztázni, hogy ki rendelte el azt, mert csak az *elfog, elfogat, letartóztat, vagy személyes szabadságától más módon történő megfosztás* alapozta meg a bűnfelelősséget.

Hubicska Zoltánt az előjárói intézkedés mellőzésének büntette alól érdekes indokolással mentette fel: *„...a katonai tanács határozata ellen az akkori körülmények között eredményesen szembe sem szállhatott volna, minthogy az egyszemélyi vezetés a katonai tanács működése mellett nem juthatott érvényre.*⁷⁹³

A bíróság nem egyformán alkalmazta a büntetőjogszabályokat, nem azonos módon vizsgálta és értékelte a vádlottak magatartását. Ez különösen a katonák és rendőrök esetében volt így. Őket a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés alól azért mentette fel, mert egyrészt tagadták, hogy szándékukban állt volna támadást intézni a népi hatalom, a népi demokrácia ellen, másrészt a hatalmat gyakorló munkástanáccsal szembeni, esetleges tiltakozásuk nem lehetett volna eredményes. Addig, amíg a rendőrök, katonák magatartásánál a bíróság vizsgálta a szándékot és a célzatot, addig ezt a polgáriak estében mellőzte, eleve elfogadta azt, hogy

---

⁷⁹¹ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 276. p.

⁷⁹² Uo. 278. p.

⁷⁹³ Uo.

a munkástanácsok szándéka az államrend megdöntése volt, annak ellenére, hogy ilyen bizonyítás nem történt.

Az elsőfokú ítélet 1957. december 13-án kelt. Az utolsó tárgyalási naptól, december 4-től mindössze 8 nap telt el. Az ítélet fogalmazványa 68 oldalt tett ki, keletkezési dátuma ennek is december 13-a.⁷⁹⁴ A letisztázott 57 oldalas ítélet ilyen rövid idő alatt való elkészítése Barta Kálmán részéről – különös figyelemmel a minősítésében foglaltakra – igazi bravúr volt.

Az ítélet indokolásának bevezetőjében a vádlottak rövid nacionálóját adta meg. Ezt követően a vádlottak magatartásait vetette egybe a történésekkel. Szilágyi Lászlónál, mint elsőszámú vezetőnél gyakorlatilag a nyíregyházi eseményeket foglalta össze. Ezek közül a bíróság a szerinte a bűnösség megállapítására alkalmas részeket kiemelte. Ezek bár tényyszerűek, nem alkalmasak az államrend megdöntése szándékának alátámasztására. Azok a felsorolások, hogy leverték a vörös csillagot, helyébe kitűzték a nemzeti színű zászlót, a tömeg kiabálása, hogy „mars ki ruszki,” a Malinovszkij szobrot ledöntötték, nem tartalmaztak a fennálló államrend megdöntésére irányuló követelést. A kinyomatott ötpontos követelés is csak a szovjet hadsereg kivonásáról, új magyar kormányról, sztrájkjogról szólt, amnesztiát követelt a forradalmároknak, és ezek nem teljesítéséig sztrájkot helyezett kilátásba. Az államrendet nem kívánták megváltoztatni. Megállapította a bíróság azt is, hogy Szilágyi László és társai a pártbizottsággal együttműködve akarták követeléseiket érvényre juttatni, közös munkástanács létrehozásáról döntöttek. A vezetésére felkért Feksz István ezt azonban nem vállalta. A hatalom átvételét csak a postának írt levéllel bizonyította, mert ebben megtiltották a postának a külföldi rádióadások zavarását, a pártbizottsági telefonokat pedig kikapcsoltatta. A budapestiek részére négy tehergépkocsi élelmiszert indított útba. Mindezek után az ítéleti indokolás szerint minden ténykedésével bizonyította „ellenforradalmi célkitűzéseit.” Melyek is voltak ezek? A tanácsi osztályvezetők leváltása, a megmaradtak mellé ellenőrök kinevezése, hírszerző csoport szervezése, a szovjet csapatmozgások figyelése, adatok továbbítása más városok munkástanácsaihoz. Megkísérelték a pártbizottság likvidálását, elkergették a pártvezetőket. A hatalom gyakorlását azzal látta bizonyítottnak, hogy egy munkástanácsi jegyzőkönyv szerint a megyei irányítást Szilágyi László magának tartotta fenn, ebbe nem engedte a városi munkástanácsot beleszólni. Az ilyen hatásköri viták szolgálhattak alapul Rácz István

---

⁷⁹⁴ HL BI. 261/1957. 67. d. VIII. k. 93-129. p.

enyhébb büntetésére is. Ezzel ugyanis alá lehetett azt támasztani, hogy az irányítást Szilágyi magának tartotta fenn, Rácznak nem volt tényleges irányító jogköre.

Szilágyi bűnösségét a legképtelenebb okfejtésekkel állapította meg Barta hadbíró. A pártbizottsággal történt tárgyalásokat, együttműködésre törekvést Szilágyi részéről taktikának, fondorlatnak tüntette fel, ami szerinte éppen ellenkező szándékát bizonyítja.⁷⁹⁵ A bíróság szerint nem szorul bizonyításra az, hogy a vádlott nem akart szocializmust építeni. Ennek pedig az az oka, hogy egy jobboldali beállítottságú személyt, Lengyel Antalt állított a sajtó élére, aki a legvadabb uszító cikkeket tette közzé a helyi lapban, gyalázkodó röplapok kinyomatására adott engedélyt, és volt horthysta katonatisztet bízott meg a nemzetőrség szervezésével, aki bűncselekményei súlyának tudatában a felelősségre vonás elől Nyugatra távozott. Nem szorul bizonyításra. Miért nem? Mert ezt nem tudta, mert ezt nem lehetett bizonyítani. Lengyel Antal jobboldali beállítottsága így hatott vissza Szilágyi Lászlóra, és tette őt szocializmus ellenessé.

A Rácz István személyében rejlő okok között első helyen szerepel, hogy nacionalista, ezért személye veszélyes a szocialista társadalomra. De mi tette őt nacionalistává? Az, hogy erdélyi születésű volt. A bíróság szerint tanári képesítése miatt át kellett volna látnia, hogy mi történik az országban, fel kellett volna ismernie azt, hogy a kapitalizmus és a szocializmus közötti harc folyik, ami a tőkés és földbirtokosok uralmát akarta visszaállítani.

Tomasovszky András személyét a bíróság Szilágyi Lászlóéhoz hasonlóan kiemelkedő veszélyességűnek ítélte.⁷⁹⁶ Ennek magyarázatára azt hozta fel ítéleti indokolásában, hogy esküdt ellensége a népi demokráciának, minden célja az volt, hogy a hatalmat megdöntse, és ehhez a legnagyobb mértékben képességei arányában hozzá is járult. Ez utóbbi mondat megerősíti a védői beszédben foglaltakat, amiben „kisebb felfogó képességűnek” nevezte védője Tomasovszkyt. Ezt a bíró mégsem úgy értékelte, mint akinek a képességei szerinti tudata nem fogja át cselekményei súlyát, hanem – bár képességei arányában, azaz csekély mértékben – de hozzájárult a hatalom megdöntéséhez.

Szentmártoni Sándor származása nem bizonyította a rendszer ellenségeihez tartozást. Az erre irányuló próbálkozás a tárgyalás alkalmával megdőlt. Barta hadbíró azonban nem esett kétségbe, szerinte „*Szentmártoni vádlott nem ellenséges osztályhelyzetű*

---

⁷⁹⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 286. p.

⁷⁹⁶ Uo. 287. p.

ugyan, de baráti köre kulákokból tevődik össze, s ezen keresztül ő maga is ellenséggé vált, tehát személyi[sic!] igen nagyfokban veszélyes a társadalomra.”⁷⁹⁷ Ha valaki nem kulák, felmenői sem voltak azok, akkor elég volt, hogy a baráti körében voltak ilyenek, miáltal őt magát is kulákká, azaz ellenséges érzelművé lehetett nyilvánítani. Ezekkel a megfogalmazásokkal a bíróság elveszítette a törvényesség látszatát is, teljesen a politikai indíttatású koncepció perbe csapott át.

„Kósa András VIII. r. vádlott személye is csak annyiban veszélyes a társadalomra, amilyen mértékben tevékenykedett az ellenforradalom idején.”⁷⁹⁸ Talán maga a bíró sem tudta mit akart ezzel mondani. A Kósa személyében rejlő társadalomra veszélyesség kibontása egyszersmind a kisgazdapárti kötődés veszélyességét is bemutatja. „Tényként kell leszögezni, hogy meg akarta szervezni XII. r. vádlottal együtt a megyében a Kisgazda Pártot, amely a népi demokrácia 12. évében reakciós tevékenység volt és a Kisgazda Párt megszervezése visszafejlődést jelentett volna.” Érdekes a folytatás. Ebben a bírói indokolás Kósa Andrásnál: „figyelembe véve az akkori körülményeket, a környezet befolyását, ha nem is kényszer hatása alatt, azonban felülről jött irányítás folytán látott hozzá a párt újjászervezéséhez.”⁷⁹⁹ Határozottan enyhítő körülményként értékelte, hogy mint állami gazdasági dolgozó, a becsatolt igazolások alapján munkáját jól végezte, és a győri útvjáról visszatérve az állami gazdaság igazgatójának figyelmét arra hívta fel, hogy Budapesten a helyzet jobbra tolódott.

A Bánszki János személyében rejlő okok között első helyen szerepel, hogy Hunyadi páncélosként aktívan harcolt a Szovjetunió ellen. Bár bizonyíték erre nem volt, a folytatásban Bánszki céljának is a népi demokrácia megdöntését határozta meg a bíróság.

Papp Simon György személye azért bizonyult veszélyesnek, mert részt vett a cselekményekben.⁸⁰⁰ Teljesen mindegy volt Barta hadbíró számára, hogy semmilyen addig használt fogalom szerint sem lehetett osztályellenségnek tekinteni a munkás Papp Simont, itt a magatartás egyúttal személyes tulajdonsággá is átváltozott. Ugyanilyen okfejtéssel nyilvánította Vitéz Viktort is személyében társadalomra veszélyesnek.⁸⁰¹

Lupkovics Györgynél a személyében rejlő nagyfokú társadalomra való veszélyesség nem volt kérdés a bíróság számára. Az elmúlt rendszerben betöltött magas beosztása, az

---

⁷⁹⁷ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 287. p.

⁷⁹⁸ Uo. 288. p.

⁷⁹⁹ Uo.

⁸⁰⁰ Uo. 289. p.

⁸⁰¹ Uo.

hogy ezt a Horthy-érában érte el, egyszersmind a Horthy-rendszer kiszolgáltatását is jelentette. A Kisgazdapártban folytatott politizálása pedig a polgári demokráciáért zajlott a népi demokrácia ellenében. Különös indokkal folytatja a személyében rejlő társadalomellenesség bemutatását. Magas képzettségét, tudását a proletárdiktatúra érdekében nem volt hajlandó hasznosítani. Annak ellenére, hogy sok értelmiségi magas kitüntetésekkel kapott, ő sértődötten visszavonulva élt, és nem volt hajlandó egy lépést sem tenni annak érdekében, hogy tudását hasznosítsa is. *„Ezt nem tette azért, mert ellenséges beállítottságánál fogva szemben állt a népi demokráciával, s gyűlölettel viseltetett a munkáshatalom iránt.”*⁸⁰² De mit is várt volna el attól az embertől, akitől nyugdíját indok nélkül megvonták, ügyvédi kamarába fel nem vették, felesége földjeit államosították, és aki mindezek miatt kitanulta a könyvelést, és hatvan év felett is újakezdte életét, vállalati könyvelőként, majd főkönyvelőként dolgozott, hogy saját magát és háztartásbeli feleségét eltarthassa. Védekezésében a vádlott Lupkovic az elmúlt évek hibáinak kijavításáról beszélt. Ezt sem fogadta el a bíróság, mert szerinte azok az értelmiségiek, akik a hibákat ki akarták javítani, azok munkájukkal járultak ehhez hozzá, míg az általa szerkesztett kiáltvány a rendszert gyalázta. Ezért állt érdekében a népi hatalom megdöntése, a kapitalista társadalmi rendszer visszaállítása. A bíróság az ilyen elragadtatott megfogalmazásokkal a bizonyítatlan szándék és cél ellenében egy kijelentéssel elintézte, pótolta a bűnfelelősség megállapítása szempontjából nélkülözhetetlen bizonyítást.

A Debreceni László, Bencs Károly és Dr. Sziklai István személyében rejlő okokat összefoglalóan határozta meg. Debreceni, mint a nyilaskeresztes párt tagja azonos elbírálás alá tartozott a párt tevékenységével, mert az a párt *„...a Horthy-rendszerben a legféltelenebb terrort fejtette ki az országban, a legnagyobb elnyomást gyakorolta munkásosztály felé. Üldözte és gyilkolta a baloldali elemeket.”* Hogyan kapcsolódik mindehhez Debreceni? Úgy, hogy *„...bár nem állapítható meg, hogy ott milyen tevékenységet fejtett ki, azonban az a tény, hogy annak a pártnak a tagja volt, azt jelenti, hogy egyetértett a politikájával.”*⁸⁰³ Olyan bizonyítás nem történt, hogy Debreceninek párttagsága révén milyen elítélendő magatartása volt a nyilas uralom alatt, de ez nem is volt fontos, mert elég volt az, hogy párttag volt.⁸⁰⁴ Bencs Károly, a Pfeiffer párt kortese volt, *„...ezért egy pillanatig sem kérdéses, hogy Bencs Károly sem volt híve a népi*

---

⁸⁰² ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 290. p.

⁸⁰³ Uo.

⁸⁰⁴ Később az ítéletet Debreceni esetében kijavították, ezért ezek a megállapítások önmagukban is teljesen bizonytalanok.

demokráciának.” A Sziklai István személyében rejlő okokat így állapította meg: „...vádlottról nem állapítható meg, hogy az elmúlt rendszerben milyen politikai tevékenységet fejtett ki, azonban mint volt horthysta hivatásos katonatiszt ő is hű kiszolgálója volt a tőkés földbirtokos uralomnak.”⁸⁰⁵ A rendőrök és katonák személyében nem állapított meg társadalomra való veszélyességet.

A büntetés kiszabásánál a bíróság – saját megállapítása szerint – gondosan mérlegelte a vádlottak cselekményeinek a súlyát, osztályhelyzetét, családi és személyi körülményeket, a súlyosbító és enyhítő körülményeket,⁸⁰⁶ ám ezzel a kijelentéssel sem tehette a meg nem történtet megtörtétté. Maga a bíróság állapította meg, hogy sem Szilágyi Lászlónál, sem Tomasovszky Andrásnál enyhítő körülményt nem észlelt. Tehát Szilágyi két kiskorú gyermeke, vagy Tomasovszky özvegysége, három kiskorú gyermeke nem számított ilyennek. Ezzel szemben súlyosbító körülményként állapította meg náluk az ellenséges érzületet, amellyel a kétszeres értékelés tilalmába ütközött. Ráczy Istvánnál már figyelembe vette több gyermekét, beismerését, magasabb korát (ekkor 52 éves volt) és azt, hogy cselekményét Szilágyi hatására követte el. Szentmártoni Sándor esetében nem talált enyhítő körülményt, míg büntetett előéletét súlyosbító körülményként értékelte. Szücs és Izsák vádlottaknál nem talált súlyosbító körülményt, azt pedig, hogy munkahelyük küldte a munkástanácsokba, enyhítőként értékelte. Továbbá enyhítőként értékelte, hogy Szücs a sztrájk ellen volt, Izsáknál pedig nős, családos állapotát. Dr. Molnár Jenőnél is enyhítő körülmény volt nős, három gyermekes volta, és az, hogy korábban munkáját jól végezte, míg súlyosbítóként azt vette figyelembe, hogy visszaélt a párt bizalmával. Kósa Andrásnál súlyosbító körülményt nem észlelt, enyhítő volt három gyermeke, őszinte beismerése, jó munkája. Bánszki Jánosnál sem súlyosbító, sem enyhítő körülményt nem vett figyelembe. Papp Simonnál csak enyhítőt vett figyelembe, ilyenek értékelte beismerését, megbánását, nős, családos állapotát. Vitéz Viktornál súlyosbító körülmény volt fejlettebb értelmi képessége, míg enyhítő volt őszinte, töredelmes beismerése, megbánása, átlagon felüli jó munkája. Lupkovics Györgynél súlyosbító körülményként esett a latba magas műveltsége, amellyel teljesen át tudta fogni bűncselekményének súlyát, enyhítő körülményként magas korát értékelte. Debreceni Lászlónál csak enyhítő körülményeket vett figyelembe, ilyenek voltak betegsége, beismerése, megbánása, az, hogy munkáját lelkiismeretesen végezte. Dr. Sziklai Istvánnál is csak enyhítő körülményeket vett

---

⁸⁰⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 290. p.

⁸⁰⁶ Uo. 292-293. p.

figyelembe, súlyosbítót nem. Ilyen volt a bírói megállapítás szerinti nős, családos állapota, három kiskorú gyermeke. Bencs Károlynál súlyosbító volt fejlett értelmi képessége, míg enyhítő volt súlyos betegsége, munkáját elismerő kitüntetései. File Györgynél az volt a súlyosbító körülmény, hogy cselekményét, mint rendőrtiszt követte el, (ha nem lett volna rendőr, akkor a katonai bűncselekmények elkövetője sem lehetett volna) enyhítőként pedig figyelembe vette beismerését, megbánását, korábbi kitüntetéseit. Hasonlóképpen állapította meg Hubicska Zoltánnál is a súlyosbító körülményeket, ilyennek ítélte parancsnoki beosztását. Nála is enyhítő körülmény volt beismerése, megbánása, négy kiskorú gyermeke. Petényi József esetében a Hubicskáéhoz hasonló módon súlyosbítóként szerepelt a magasabb parancsnoki beosztás, és nála is enyhítő volt a beismerés, a megbánás, korábbi dicséretei. Ormós Lászlónál nem állapított meg súlyosbítót, enyhítőként nála is őszinte beismerését, megbánását, jó munkáját jelző dicséreteit vette figyelembe.

A büntetés kiszabásánál az ügynevezett enyhítő szakaszt kilenc vádlott esetében alkalmazta, mert esetükben túlsúlyban voltak az enyhítő körülmények, és a legenyhébb büntetés is súlyosnak mutatkozott volna velük szemben. Ezt tehát Szücs János, Izsák István, Dr. Molnár Jenő, Kósa András, Papp Simon, Vitéz Viktor, Dr. Lupkovicz György, Dr. Sziklai István és Bencs Károly esetében történt. Kilenc vádlottat az állampolgári jogok gyakorlásától is eltiltott, tizennégy vádlottat vagyonelkobzásra is kötelezett.

10.6. A vádlottak bűnössége és büntetésük az elsőfokú ítélet szerint

„Szilágyi László I. r. vádlott:

Népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésével elkövetett bűntettben, 2 rb. személyes szabadság megsértése bűntettben, ezért kötél által végrehajtandó halálra, mint főbüntetésre és bárhol fellehető vagyonának teljes elkobzására,

Ráczy István II. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 5 (öt) évi börtönre, mint főbüntetésre 1.000,-Ft vagyonelkobzásra és az egyes jogok gyakorlásától 5 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Tomasovszky András III. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésével elkövetett bűntettben, ezért kötél által végrehajtandó halálra, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető teljes vagyonának elkobzására, mint mellékbüntetésre,

Szentmártoni Szabó Sándor IV. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésével elkövetett bűntettben, ezért 15 (tizenöt) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyonának teljes elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 10 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre

Szűcs János V. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) év börtönre, mint főbüntetésre és 1.000,- Ft vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre,

Izsák István VI. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, 2 rb. személyes szabadság megsértésének a bűntettében, ezért, 1 (egy) év börtönre, mint főbüntetésre és 1.000,-Ft vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre,

Dr. Molnár Jenő VII. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, 1.rb. hivatali hatalommal való visszaélés bűntettében, 1.rb. hivatali titoksértés bűntettében, ezért 2 (kettő) évi börtönre, mint főbüntetésre, bárhol fellelhető vagyona 1/3 részének az elkobzására, az egyes jogok gyakorlásától 1 évre eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Kósa András VIII. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona 1/3 részének az elkobzására, mint mellékbüntetésre,

Bánszki János IX. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, 2 rb. személyes szabadság megsértésének a bűntettében hivatali titoksértés bűntettében, fegyver- és lőszerrejtegetés bűntettében, ezért 5 (öt) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona felének az

elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 5 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Papp Simon György X. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona ¼ részének elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 1 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Vitéz Viktor XI. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, 2 rb. személyes szabadság megsértésének a bűntettében, ezért 2 (kettő) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona felének az elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 4 évre való eltiltására, mint mellékbüntetésre,

Dr. Lupkovics György XII. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés kezdeményezésével elkövetett bűntettben, ezért 15 (tizenöt) évi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona teljes elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 10 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Debreczeni László XIII. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés előmozdításával elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) évi börtönre, mint főbüntetésre, valamint bárhol fellelhető vagyona felének az elkobzására, és az egyes jogok gyakorlásától 5 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

Dr. Sziklai István XIV. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) évi börtönre, mint főbüntetésre, valamint bárhol fellelhető vagyona ¼ részének az elkobzására, és az egyes jogok gyakorlásától 2 évre való eltiltásra, továbbá lefokozásra, mint mellékbüntetésre,

Bencs Károly XV. r. vádlott:

A népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntettben, ezért 1 (egy) évi és 6 (hat) hónapi börtönre, mint főbüntetésre és bárhol fellelhető vagyona ¼ részének az elkobzására, valamint az egyes jogok gyakorlásától 5 évre való eltiltásra, mint mellékbüntetésre,

File György XVII. r. vádlott:

3.rb. szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében, államtitok megsértésének büntetében, ezért összbüntetésül: 1(egy) évi börtönre,

Hubicska Zoltán XVIII. r. vádlott:

7.rb. szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében, ezért összbüntetésül: 1(egy) évi börtönre,

Petényi József XIX. r. vádlott:

6.rb. szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében, ezért 10 (tíz) hónapi börtönre,

Ormos László XX. r. vádlott

szolgálati hatalommal való visszaélés büntetében, ezért 6 (hat) hónapi börtönre ítéli.

Barota Mihály XVI. r. vádlott ügyét a jelen ügytől elkülöníti és az ítélet jogerőre emelkedése után nevezett bűnügyének elbírálása végett a bűnügyi iratokat a nyíregyházi megyei bírósághoz áttenni rendeli.”⁸⁰⁷

A Sziklai Istvánnál kimondott lefokozást az 1948. évi LXII.tv. (katonai btk.) 14.§-a alapján mondta ki a bíróság. Azonban e különleges mellékbüntetés nem volt alkalmazható a polgári vádlott Sziklaival szemben, mert a törvény személyi hatályáról rendelkező 5.§ kimondta, hogy „*A jelen törvény rendelkezéseit a katonákra kell alkalmazni.*” A részesekre alkalmazni rendelt §-ok között sem szerepelt a 14.§ alkalmazhatósága.

A büntetések megtorló jellegűek és félelmet keltők voltak. Az ítélethirdetés után az ügynöki jelentések arról számoltak be, hogy az emberek körében felháborodást és riadalmat keltett. Túlzottan tartották a halálos ítéleteket, de a nagy börtönbüntetéseket is.⁸⁰⁸

10.7. Fellebbezések és a kegyelmi tanácskozás

Az első fokú ítélet csak részben vált jogerőssé. A kisebb büntetésre ítélték közül Szücs, Izsák, Kósa, Bánszki, File, Hubicska, Petényi és Ormós vádlottak az ítéletet elfogadták, míg a többiek fellebbeztek. A katonai ügyész három nap gondolkodási időt kért, majd Dr. Lupkovics György és Dr. Sziklai István esetében súlyosbításért fellebbezett, előbbire halálbüntetést, utóbbinak a kiszabott egy éves börtönbüntetésének felemelését kérte. File György esetében a BHÖ. 1. pont (2) bekezdésben foglalt népi demokratikus

⁸⁰⁷ DIKÁN, 1993 b, 360-362. p.

⁸⁰⁸ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 43-48. p.

államrend megdöntésére irányuló szervezkedésben való tevékeny részvétel büntetében a bűnösség meg nem állapítása, a kiszabott egy éves börtönbüntetésének 3 évi próbaidőre való felfüggesztése miatt, Hubicska Zoltán esetében az államtitoksértés büntetében a bűnösség meg nem állapítása, a kiszabott börtönbüntetés 3 évi próbaidőre való felfüggesztése miatt.

Még az ítélethirdetés napján, december 13-án 12⁰⁰-tól 12¹⁵-ig zárt tárgyaláson, az első fokon eljáró bíróság kegyelmi tanácskozást is tartott. Itt a halálra ítélt Szilágyi László és Tomasovszky András kegyelmi kérvényéről határoztak. Sem Dr. Turay Miklós főhadnagy katonai ügyész, sem a bírói tanács nem javasolta kegyelemre a halálraítélteket. Így a fellebbezésekkel együtt az egyhangúan megszavazott elutasító kegyelmi határozatot is felterjesztették.⁸⁰⁹

10.8. Az ítéletet kijavító végzés

Az ítélet Debreceni Lászlót érintő részét kijavította Barta hadbíró. Megállapította, hogy indokolása helytelen volt, mert Debreceni László 1943-ban nem lépett be a Szálasi féle nyilaskeresztes pártba. Az pedig, hogy az üzemekben fegyvereket keresett, téves megállapítás, mert e helyett az üzemekben embereket keresett a helyes. Ez a kijavító végzés⁸¹⁰ ellentétes Debreceni László bíróság előtt tett vallomásával, mert abban az áll, hogy 1938-ban a Festetics-féle nyilas pártba lépett be, – meggondolatlanul egy barátja kedvéért – majd ugyan ennek a barátjának a kedvéért 1943-ban a Szálasi-féle párt tagja lett. Ha elfogadjuk, hogy a kijavító végzés a helyes, akkor felmerül a kérdés, hogy tényleg ezt mondta-e Debreceni, vagy a diktálás, a leírás során történt a hiba, esetleg tudatos ferdítés. Debreceni esetében pedig csak a nyilas pártbeli tagsága képezte a személyében rejlő társadalmi veszélyességet, amit az ítélet kiszabásánál figyelembe is vettek. Ha ez az ok megszűnt, akkor az ítélet kiszabásának egyik fő indoka is megszűnt, ám a büntetést nem mérsékelték.

11. A másodfokú eljárás

A fellebbviteli tárgyalás 1958. április 28-án volt a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumának Külön Tanácsa előtt. Elnöke Dr. Sömjén György hadbíró őrnagy, az

⁸⁰⁹ HL Bf. III/536/1957. 194. p.

⁸¹⁰ Debreceni Katonai Ügyészség, Szilágyi László és társai anyaga, a Debreceni Katonai Bíróság B.I. 261/1957. számú, 1958. augusztus 4-én kelt végzése.

ülnökök Török Sándor rendőr ezredes, Csonka Tibor (honvéd) ezredes, Badánti Antal rendőr alezredes, és Zentai József rendőr őrnagy voltak.

A védők személyében változás történt. Szilágyi Lászlót Budapesten már Dr. Pöstényi Márton,⁸¹¹ Dr. Lupkovics Györgyöt Dr. Tóth Béla ügyvéd védte.

A tárgyalásról felvett jegyzőkönyv időpontot nem tartalmaz, ezért a tárgyalás hossza nem határozható meg. Az ügy jellegére tekintettel zárt tárgyalást rendeltek el. Ezen pontosították a vádlottak személyi adatait, mert Szentmártoni Sándornak kereskedelmi iskolai végzettsége volt, míg Dr. Sziklai István soha nem volt ügyvédjelölt. Bár a fellebbviteli tárgyalásnak a vádlottak cselekményeiről, az ezért kiszabott büntetésről kellett szólnia, Dr. Sömjén György, File Györgyöt⁸¹² és Szilágyi Lászlót is az elítéltek ítéletbe foglalt dolgaik helyett, az azzal semmilyen összefüggésben nem lévő, külföldre szökött Kabai Dezső hollétééről kérdezte. Ez után Kálmán László katonai főügyész-helyettes következett, aki az elsőfokú bíróság által felvett tényállással egyet értett, a bejelentett óvásokat fenntartotta. Dr. Lupkovics Györgyre halálbüntetést, File Györgyre és Hubicska Zoltánra végrehajtandó börtönbüntetést kért.

Zárszava így hangzott: *„Összességében olyan ítélet meghozatalát kérem, amely a proletárhatalom érdekét védi”* Ezzel a politikai indíttatással magyarázható, hogy azokat a vádbeli állításokat ismétli meg, amelyekről már az első fokú eljárásban kiderült, hogy vagy nem igazak, vagy nem bizonyítottak. Így Szilágyi László szerint *„teljes mértékben átvette a volt megyei tanácselnök hatáskörét....Az általa végrehajtott dolgok, valamint kiadott intézkedései azt igazolják, hogy a proletárhatalom megdöntését akarták.”* Tomasovszkynál azt mondta, hogy *„Részt vesz a szovjet emlékmű ledöntésében.”* ami sem a nyomozás, sem az elsőfokú tárgyalás során nem bizonyosodott be, míg Szentmártoni *„...szovjetellenességét tettei és megnyilvánulásai bizonyítják.”*⁸¹³ Éppen ez nem volt teljes körűen bizonyítva, de egyébként sem tekinthető tényállási elemnek a szovjetellenesség. A Dr. Sziklai István személyében rejlő nagyfokú társadalomra veszélyesség a súlyosabb büntetést indokolja, mondta az ügyész. Emlékeztetőül: Barta hadbíró Sziklai múltbéli politikai magatartásáról semmit nem állapított meg, mindössze a Horthy-hadseregben való katonáskodása szolgált alapul. File György azért érdemelt nagyobb büntetést, mert nem tiltakozott az

---

⁸¹¹ Pöstényi Márton 1944-től a Debreceni Törvényszék elnöke volt, majd 1951-től a Legfelsőbb Bíróság tanácselnöke. Bírói állását 1953. május 30-án felmondással megszüntették. Ezután lett gyakorló ügyvéd Budapesten, 1959 és 1965 között az ügyvédi kamara elnöke volt.

⁸¹² Akkor már csak volt rendőr százados, mert a rendőrségtől elbocsátották.

⁸¹³ HL Katf. 254/1958. 45-46. p.

államvédelmisek letartóztatása ellen. Tehát a Legfőbb Ügyészség sem palástolta a politikai indítékokat a büntetőjogiakkal szemben.

11.1. A védőbeszédék

Szilágyi László védője írásban nyolc oldalas fellebbezést nyújtott be.⁸¹⁴ Dr. Pöstényi Márton védőbeszédében az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezését kérte, mondván, a tényállás védecével szemben teljesen megalapozatlan. A bíróság ugyan közel kétszáz tanút hallgatott ki, de hogy ezek közül kiket hozott Szilágyival kapcsolatba, azt nem indokolta meg. A védő ezt nagyon helyesen, túlzásoktól mentesen állapította meg. Hivatkozott arra is, hogy a vádlott-társak vallomásait sem lehet elfogadni, mert – a nyilvánvaló érdekellentét miatt – azok egymással is ellentétben álltak. Kérelme elutasítása esetére bizonyításkiegszítést kért. Nem látta bizonyítottnak védenca tömegtüntetésben betöltött szervező, vezető szerepét sem. Az ügyvéd szerint védenca csak a diákokat féltette, ezért ment a gimnáziumhoz, a Malinovszkij szobor ledöntésében rábíró magatartása nem bizonyított. Szilágyi terhére rótták a nyomda elfoglalását, ugyanakkor tanúvallomások szerint, amikor Szilágyi a nyomdához ért, azt a tömeg már elfoglalta. Az öttagú ideiglenes intéző bizottságba pedig nem saját magát javasolta, hanem Kolonai Béla, a pártbizottság munkatársa javaslatára került be. Szilágyi mindvégig a tömeg megnyugtatóására törekedett, így magatartása és a zavargások között összefüggés nem volt. A kiszabadult rabok visszaszállítására Szilágyi László Dr. Oláh Béla ügyészt kérte fel. Ügyvédje határozottan, ugyanakkor tényszerűen fogalmazott. Szerinte a megyei forradalmi bizottság létrehozásáról valló tanúk nagy része elfogult volt, mert abban vagy résztvevők voltak, vagy sértettek. Szilágyi megengedte a munkát, nemhogy sztrájkra hívott volna fel, ezért helytelenül értékelte úgy magatartását a bíróság, mintha a sztrájk mellett foglalt volna állást. A szétzüllött rendőrség és honvédség miatt pedig szükséges volt a nemzetőrség megszervezése is. Sérelmezte ügyvédje, hogy az elsőfokú bíróság egyáltalán nem vett figyelembe enyhítő körülményeket. Míg más vádlottaknál figyelembe vett családi körülményt is, addig Szilágyi esetében két kiskorú gyermekét sem. Mintahogyan azt sem, hogy több intézkedése bizonyította, hogy a rend megőrzésére, fenntartására törekedett. A védő fel is sorolta ezeket.

---

⁸¹⁴ HL Katf. 254/1958. 37-44. p.

1. A megalakult munkástanács szesztilalmat vezetett be, hogy a további zavargásokat megelőzzék,
2. A termelőszövetkezeteket arra hívta fel, hogy ne oszoljanak fel,
3. A felsősímai szövetkezetből elvitt 150 db sertést visszavitette,
4. Fokozatosan megszüntette a sztrájkot, az üzemeket munkára szólította fel, a lakosság ellátása érdekében kinyitatta az üzleteket,
5. Felhívást adott ki, hogy a szovjet csapatoknak ne álljanak ellen, azokkal mindvégig lojális volt,
6. Segítette az MSZMP szervezését,
7. November 4-én Kádár János felhívását elsőként írta alá, a rádióban közzétette.⁸¹⁵

Dr. Bálint István Tomasovszky András, Szentmártoni Sándor és Hubicska Zoltán védőjeként azzal érvelt, hogy nincs bizonyítva az, hogy védenői indították el Nyíregyházán az „ellenforradalmi eseményeket.” A más városokból odaérkező huligán elemekre hárította az ezzel kapcsolatos felelősséget, aminek volt is alapja, mert a Miskolcra érkezők szították a hangulatot. A nyomozás során végig vonult egy bőrkabátos férfi felbujtó magatartása, akit most a védőügyvéd Fenyvesi Józsefként azonosított. Őt tévesztették össze Tomasovszkyval. Tomasovszky cselekményeire a Bp. 1. pont 2. bekezdése szerinti enyhébb minősítést tartotta alkalmazhatónak, mert bizottságokban nem viselt funkciót, nem játszott vezető szerepet, mindössze október 26-án (a tömegtüntetés napja) tanúsított magatartása értékelhető „ellenforradalmi” cselekményként. Ellentmondó tanúvallomások alapján állították azt, hogy a megyei börtön elfoglalásában is vezető szerepet játszott. Tévesen rótták Tomasovszky terhére a nemzetőrség szervezését is, ami igen súlyos cselekményként fogalmazódott meg a vád részéről. A védők a nemzetőrség megszervezését egyöntetűen a külföldre szökött Kabaira hárították.⁸¹⁶ Tomasovszkynak – védője szerint – a hírszerző csoportban sem volt önálló kezdeményező szerepe, védenői a győriekkel kapcsolatot nem tartottak.⁸¹⁷ Szentmártoni vezető szerepét is cáfolta Dr. Bálint István. Azt pedig, hogy egy ittas határőről elvette a fegyverét, és átadta a rendőrségnek szerinte nem volt szabad a

---

⁸¹⁵ HL Katf. 254/1958. 37-44. p.

⁸¹⁶ Uo. 47-48. p.

⁸¹⁷ A vád olyan megfogalmazásokkal igyekezett állításait alátámasztani, hogy kapcsolatban voltak a miskolci és a győri ellenforradalmárokkal. Mivel mindkét város forradalmárainak országos hatású magatartásai voltak, ezt, mint főbenjáró bünt határozták meg, a velük kapcsolatban állók bűnösségét pusztán e tény miatt tartották megállapíthatónak.

terhére róni, a fegyveres erők elleni támadásként értékelni. Ezért az ő cselekményére is a Bhö. 1. pont 2. bekezdését kérte alkalmazni. Hubicska Zoltán, mint a helyőrség parancsnoka, csak a rend fenntartása érdekében adott ki fegyvereket, ezekkel semmilyen visszaélés nem történt. Az elhárító tiszt és Hubicska között volt ugyan személyes nézeteltérés, de Puskás százados eltávolításáról a tisztikar döntött és nem egyszemélyben Hubicska.⁸¹⁸

Dr. Tóth Béla ügyvéd Dr. Lupkovics György esetében is a nem vezető, kezdeményező szerepre, hanem csak a résztvevő magatartásra helyezte a hangsúlyt. Októberben a kisközségi bizottság szervezése nem volt illegális tevékenység, ezért nem is gondolhatott rá vádlott, hogy ezzel bűnt követett el. Izgató jellegű kijelentéseit megbánta, azok nem olyan súlyosan értékelendők, mint ahogyan azt az I. fokú bíróság tette. Marxista szempontból képzetlen, műveletlen személy, nála sokkal képzetesebb, műveltebb emberek sokkal nagyobb bűneikért kisebb büntetést kaptak, mondta róla védője.

Dr. Sziklai István védője Dr. Várady Tibor arra helyezte a hangsúlyt, hogy védenek csak a tömeg erőszakos magatartása miatt szólalt fel a gyűlésen. Az ellene emelt vád csak a vádlott beismerő vallomásán alapult, mert a tanúk vallomásai nem voltak meggyőzőek.⁸¹⁹ File György magatartásával kapcsolatban Dr. Horváth Tibor a megtévesztésre helyezte a hangsúlyt. A másodfokú tárgyalásig csaknem kitöltötte az első fok által kiszabott büntetését, ezért is kérték a büntetés felfüggesztését.⁸²⁰

Valamennyi védő cáfolta védenek vezető, kezdeményező szerepét. A magatartások és a felvett bizonyítás erre alapot is szolgáltathattak. Ugyanakkor egy ilyen politikai perben pontosan ez a védői érvelés volt esélytelen, hiszen a megyei forradalmi vezetők peréről volt szó. Ha ezt a bíróság elfogadta volna, akkor megdőlt volna az az egész koncepció, hogy voltak, akik a forradalmat a megyében is előkészítették, kirobantották, vezették. A védői érvelésnek, a ma már általánosan elfogadott megállapításnak, a forradalom spontaneitásának akkor nem lehetett lételem.

11.2. Az utolsó szó jogán

Szilágyi László az utolsó szó jogán proletár származását emelte ki, azt, hogy annak a rendszernek köszönhető, hogy tanulhatott. Öt éven át párttag volt, de népi kollégista múltja miatt kizárták. A tömeg nyomására vállalt vezető szerepet, több elbocsátott

---

⁸¹⁸ HL Katf. 254/1958. 48. p.

⁸¹⁹ Uo.

⁸²⁰ Uo.

dolgozót állásába visszavett, a szovjet csapatokhoz fordult segítségért, ezt november 3-án írásban is megtette. A „megyei bizottmány” 16 tagja közül 11 párttag volt, ezért társai kommunistákkal való összejátszással vádolták. November 4-én Kádár János felhívását bemondatta a rádióba. Hibásnak tartja magát, de sok jót is tett, amelyért mind a párt, mind a szovjetek köszönetet mondtak neki. Kérte, adják vissza életét.

Tomasovszky András elmondta, hogy kulák származása és az elmúlt évek túlkapásaitól szenvedett. Nem volt kezdeményező, sem a párt, sem a szovjetek ellen nem tett semmilyen ellenséges kijelentést, erre vonatkozó tanúit nem hallgatták ki. Nyíregyházán nem volt erőszakos cselekmény, ezért szerinte ellenforradalom sem volt. A bizottságok összetétele miatt sem lehetett ellenforradalomra gondolni. Könyörületes ítéletet kért.

Szentmártoni Sándor tagadta, hogy a rendszer ellensége, ellenforradalmár lett volna és bejelentett fellebbezését az utolsó szó jogán visszavonta. Szentmártoni attól tartott, hogy bár az ügyész elfogadta az elsőfokú ítéletet, de ennek ellenére halálra ítélik, ezért döntött a fellebbezés visszavonása mellett.

Dr. Lupkovics György jóváhagyta a védője által elmondottakat. Kérte figyelembe venni azt, hogy a Kisgazdapárt szervezését mások unszolására végezte, nem saját elhatározásból. Kritikus bírálatait megbánta. Kérte 1956. november 6-tól december 19-ig tartó letartóztatását beszámítani. A rendszernek nem lehetett ellensége, mert munkájáért csak dicséretet kapott, a legenyhébb büntetés kiszabását kérte.

Dr. Sziklai István megbánást tanúsított, kérte, hogy bűneit jóvátehesse, ezért büntetésének felfüggesztését kérte.

File György úgy gondolta, hogy csak belesodródott az eseményekbe, megérdemelte büntetését, a jövőben bűnei jóvátételét ígérte. Kérte az elsőfokú ítéletet helyben hagyni.

Hubicska Zoltán is, Filéhez hasonlóan megbánást tanúsított, hibáinak kijavítását ígérte, az elsőfokú ítélet ő is kérte helyben hagyni.

Végül Szilágyi László és Tomasovszky András védői védenek számára kegyelmet kértek.⁸²¹

---

⁸²¹ HL Katf. 254/1958. 49-50. p.

11.3. A másodfokú ítélet

A másodfokú ítélet⁸²² érdemben nem változtatott az első fokún. Kisebb módosításokat végzett, amelyek az elítéltekre kedvezőek voltak. Így Dr. Lupkovics esetében az előzetes fogvatartást nagyobb terjedelemben számította be, ezzel – annak megnevezése nélkül – a november 6-tól december 19-ig, közte az ungvári fogvatartást is, beszámítani rendelte. Ezzel a Legfelsőbb Bíróság áthidalta a jogtalan külföldi raboskodás problémáját is. Ezt gyedül ő kérte a vádlottak közül. Dr. Sziklai esetében az enyhébb izgatást állapította meg, a vagyonekobzást mellőzte. Hubicska Zoltán börtönbüntetését viszont nem függesztette fel.

A Legfelsőbb Bíróság határozatát, amellyel megváltoztatta az I. fokú ítéletet, az 1957. évi 34. tvr 16.§ (1) bekezdésére, valamint a Bp. 204.§ (1) bekezdésének a, és c, pontjaira,⁸²³ továbbá a Bp. 207. §-ára⁸²⁴ alapította. Az 1957. évi 34. tvr. 16. §-a szerint *„Ha a Legfelsőbb Bíróság népbírósi tanácsa azt állapítja meg, hogy az elsőfokon eljáró bíróság tévesen döntött, az elsőfokú ítéletet megváltoztatja és a törvénynek megfelelő határozatot hoz.”* A megállapítás első részével egyet lehet érteni, azzal, hogy a másodfokú ítélet törvényeknek megfelelő lett volna, nem.

12. Az ítéletek végrehajtása

12.1. A halálos ítéletek végrehajtása, utolsó kívánság

A halálos ítéleteket Nyíregyházán 1958. május 6-án, reggel 07¹⁵-kor hajtották végre. Valószínűleg adminisztrációs hiba, hogy a központi nyilvántartásban Tomasovszky András kivégzésének helyéül az Országos Börtön és Fegyház Budapest szerepel.⁸²⁵ Tomasovszky András kedvenc ételét kérte utolsó kívánságként, valamint azt, hogy édesapjától elbúcsúzhasson. Szilágyi László búcsúlevelet írt feleségének. Ezt azonban Kató Gábor a nyíregyházi börtön parancsnoka nem adta át. Barta Kálmán még a kivégzés napján arról értesítette a Nyíregyházi Városi Tanács Anyakönyvi Hivatalát,

⁸²² ÁBTL 3.1.9., V-145356/4, 236-237. p.

⁸²³ 204. § (1) A 201. § c) pontja alapján az ítélet hatályon kívül helyezésének van helye, ha az első fokon eljáró bíróság a) nem alkalmazott olyan anyagi büntető jogszabályt, amelyet alkalmaznia kellett volna; c) anyagi büntető jogszabályt annak helyes értelmével ellentétesen alkalmazott.

⁸²⁴ 207. § A másodfokú bíróság, ha a fellebbezést (óvást) alaptalannak találja és az ítéletet egyéb okból sem kell megváltoztatni vagy hatályon kívül helyezni, a fellebbezést (óvást) elutasítja.

⁸²⁵ A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 4/II-2/7/2008.sz levele, birtokomban.

hogyan Szilágyi László és Tomasovszky András a börtönben szívbénulás következtében meghaltak.⁸²⁶ Az ítélet végrehajtásáról Szilágyi Lászlónét május 12-én értesítették. Az özvegy levélben kért felvilágosítást Barta hadbírótól, amelyben férje sírjáról kérdezte, valamint az ekkor már tudomására jutott tény okát, hogy férje búcsúlevelét miért nem adták át részére. Erre Barta hadbíró írásban kért magyarázatot a börtönparancsnoktól, ugyanis a búcsúleveleknek a hozzátartozók részére való eljuttatása kötelező volt. Válaszában Kató Gábor azt írta, hogy az abban megfogalmazott, a rendszert, a vezetőket bíráló kitételek miatt a levelet széttépte.⁸²⁷

A holttesteket Piros László belügyminiszter 1955. december 29-én kelt 36-os számú szigorúan titkos minősítésű utasításának 6. pontja alapján, mint halálraítelt és kivégzett személyek holttesteit nem adták ki hozzátartozóiknak. Temetésükről a börtön gondoskodott, amit a legegyszerűbb módon kellett lefolytatni. A kivégzett személy sírját megjelölni nem volt szabad, temetésén hozzátartozók nem vehettek részt.⁸²⁸ A két kivégzett holttestét családjuk elől is rejtett sírba helyezték. Exhumálásukat, azonosításukat 1989. szeptember 6-án a Debreceni Orvostudományi Intézet Igazságügyi Orvostani Intézetének professzora és munkatársai a nyíregyházi északi temető XXVIII-as parcellájának 617-es és 618-as sírhelyén végezték el, fényképek és a maradványok videofelvételes azonosításának módszerével.⁸²⁹

12.2. Márianosztra

Az 1858. október 17-én megnyitott női elítélteket befogadó fegyház kezdetben a Szent Vince rendi apácák látták el. A rendi fenntartás 1949-ben ért véget. 1950 májusában a Márianosztrai Fegyház átvette korábbi üzemeltetőjétől az ÁVH, és ekkortól itt már csak férfi fogvatartottakat őriztek. A fegyház átalakítása után főleg politikai elítélteket hoztak ide, majd Márianosztra lett a börtönök büntetőintézete. A forradalmat követő időszakban részben ide kerültek a politikai elítéltek. Itt raboskodott Déry Tibor, Háy Gyula, Eörsi István, Göncz Árpád és olyan államférfiak is, mint Bibó István, de itt töltötte büntetését Mensáros László is. Egészen 1961-ig voltak itt a politikaiak, ezt követően ismét Budapestre kerültek. Az itteni körülményekre jellemző, hogy csak

---

⁸²⁶ HL BI. 261/1957. 65.d. III. k. 530-531. p.

⁸²⁷ HL BI. 261/1957. 65.d. III. k. 532-535. p.

⁸²⁸ Titkos utasítások gyűjtője 1956, Márianosztrai Fegyház és Börtön.

⁸²⁹ Debreceni Orvostudományi Intézet Igazságügyi Orvostani Intézet, 797-798/89. számú exhumálási jegyzőkönyvei.

1979-ben kezdődtek modernizációs munkák. Üzemcsarnok és kazánház épült, felújították a fonóüzemet, az épületeket vízvezetékekkel látták el s 1986-ra – az ország börtöneiben utoljára – megszűnt az itt 130 évet megért bűzös kübli-rendszer.

A Szilágyi-per elítélte közül Márianosztrán raboskodott Dr. Lupkovics György, Szentmártoni Sándor, Vitéz Viktor, Debreczeni László és Dr. Molnár Jenő. Legelőször Lupkovics érkezett, 1958. július 9-én. Őt követte Vitéz Viktor 1958. augusztus 1-jén, majd legvégül Szentmártoni, aki Vácról, az éhségstrájk után 1960. április 20-án került át ide. BV kartonjuk szerint – egészségi állapotuk alapján – valamennyien nehéz munkára voltak alkalmasak, annak ellenére, hogy Lupkovics ekkor már 67 éves volt.

Legkorábban Vitéz Viktor szabadult, 1959. április 4-én, őt követte Dr. Molnár Jenő, aki itt töltötte utolsó börtönévét és 1959. június 22-én szabadult, végül pedig Lupkovics 1961. április 1-én. A börtönben Vitéz Viktor házi munkás volt, míg Lupkovics 1958. március 2-től cipész, majd 1959. augusztus 11-től szabadulásáig fordítóként dolgozott. A nyilvántartás szerint Lupkovicsot 1960. november 16-án dorgálás fegyelmi büntetésben részesítették, mert munkahelyét rendetlenül hagyta el. Kegyelmi kérvényéből ismert, hogy a fordítócsoportban 13 könyvet fordított le idegen nyelvekről, közöttük angolból egy jogi könyvet. Hozzá tartozói elbeszélése szerint a börtönben, a Kádár-kormánynak fordított nemzetközi egyezményeket. Fordításainak és a Kádár-kormánynak végzett munkájának nem sikerült konkrét bizonyítékaira lelnem. A Budapesti Fegyház és Börtönben töltötték büntetésüket, és innen is szabadultak: Rác István, 1957. április 8-tól 1960. április 1-ig, Szentmártoni Sándor, 1957. április 8-tól 1965. október 23-ig, Bánszki János 1957. július 5-től 1960. április 9-ig.

A megtorlás során végigvonult az egész büntetőeljárás, a bírósági szakaszon, de még a büntetés végrehajtása során is az a jellegzetes hozzáállás a hatalom részéről, hogy magukat az elkövetéssel vádolt személyeket, személyiségüket ítélték el, és nem a cselekményüket. A velük szembeni eljárás céljára utal Dr. Kovács Gyula büntetés végrehajtási ezredes országos parancsnoknak a Márianosztrai börtön parancsnokának éves értékelő jelentésére írt válasza. Ebben a nevelés célját Márianosztrán abban határozta meg, hogy az ottani elítélteket a bűnözéstől eltérítsék, a proletárdiktatúra erejét velük megismertessék, a törvényeket velük betartassák.⁸³⁰

Az 1960. április 7-8-i váci börtönstrájk után többen ide kerültek át, közöttük Bibó István és Göncz Árpád. A börtönstrájk nagy felfordulást keltett, nemzetközi

---

⁸³⁰ Dr. Kovács Gyula bv. ezredes parancsnok 38-1-1/148.sz.levele, Titkos utasítások gyűjtője 1960, Márianosztrai Fegyház és Börtön. Szentmártoni Sándor, Vitéz Viktor, Debreczeni László és Dr. Molnár Jenő BV kartonjai.

visszhangja is volt. Ezért aztán mindent megtettek, hogy a szervezők személye kiderüljön, feltérképezzék a szervezés módszerét, eszközeit. A felderítéshez a fogdaügynököket, vagy ahogyan az elítéltek nevezték, vamzereket használták fel. A BM és az ÁVH 1956. decemberi összevonása után a belügyi tárca II-es egységében működtek 1963-ig. Ekkor vette át az állambiztonsági feladatokat a III-as főcsoportfőnökség, ezt követően a börtönökből is ide futottak be az operatív tisztek jelentései.

12.2.1. Börtönügynökök

A „Koltai” fedőnevű börtönügynököt 1958. július 25-én a sopronkőhidai börtönből szállították át Márianosztrára. Néhány nap várakozás után látva, hogy korábbi tartótisztje nem veszi fel vele a kapcsolatot, új helyén önként jelentkezett a börtön személyzeténél, és beszámolt arról, hogy már Sopronkőhidán is ügynök volt. A kapcsolatfelvételt azzal indokolta, hogy segítségével lehetne leplezni egy Svájcba induló futárt.⁸³¹ „Koltai” ügynök a börtönben házi munkás volt. Ételt osztott, takarított. Ez a beosztása tette lehetővé, hogy az egész intézeten belül több fogva tartottal is kapcsolatba lépjen, a foglyok pedig őt kérték meg üzeneteik továbbítására. Rendszeresen beszámolt a hangulatról, arról, hogy milyen kérdések foglalkoztatták az elítélteket. A politikai elítéltek azt követelték, hogy minden olyan kedvezményt, amit a köztörvényeseknek megadtak, ők is kapjanak meg.⁸³² Előbbiek élénken figyelték a külvilág híreit, megalapozatlan reményeket táplálva sokszor eltúlozták azok jelentőségét. Így egy-egy évforduló közeledtével olyan hírek keringtek a börtönben, hogy a falakon kívül megmozdulás, egy újabb felkelés, forradalom készül. Erre következtek akkor is, amikor a külső őrseget lecserélték, és a börtönőrök helyett katonákat állítottak az őrtornyokba.⁸³³ Ezért gondolták azt, hogy egy közelgő külső megmozdulás megelőzésére, vagy annak letörésére is az lesz majd a válasz, hogy Márianosztrán csak köztörvényesek vannak. Ezzel akarták elterelni róluk a figyelmet, mert ha – feltételezésük szerint – kitör majd az összecsapás, akkor ez, majd az arra

---

⁸³¹ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 15. p.

⁸³² A politikai elítéltek hátrányban voltak a köztörvényesekkel szemben, több kedvezményt nem kaptak meg.

⁸³³ Valószínűbbnek tűnik, hogy karhatalmisták voltak, mert az elítéltek Kádár-pufajkásoknak csúfolták őket.

válaszul alkalmazandó véres erőszak magyarázatául is szolgálhat.⁸³⁴ Az esetleges börtönlázadásra válaszul adandó sortűz, fegyveres megtorlás, mint lehetséges reakció, és az ettől való félelem a rabok körében általános volt. *„1958. november 22-én együtt jöttem (rabóval) tárgyalásról Siklósi Mátyás (cső.főrm) elítélttel. - Aki útközben elmondta, azt hogy ő találkozott egy olyan pártfunkcionáriussal aki a Pécsi járási pártvonalon dolgozott és ma is ott lakik, és amikor a márianosztrai helyzetről beszélt neki, azt mondta. Bizony elég rossz helyen vagy, mert ha a legkisebb megmozdulás lesz, ti onnan nem jöttök ki már élve. Én hallottam még annak idején arról, hogy miképpen fogják összpontosítani az osztályidegen és deklasszált elemeket és milyen sors vár majd mindazokra, akik majd oda kerülnek. Úgy emlékszem, Devecseri néven említette ezt az illetőt Siklósi Mátyás elítélt. ”⁸³⁵*

Az elítéltek folyamatosan keresték egymással a kapcsolatot. Hogy milyen módon érintkeztek egymással a fogvatartottak, a fogvatartókat is érdekelte. Ennek felderítése is a fogdaügynökök feladatai közé tartozott. Az egyik kapcsolattartási formáról a „Csorba Pál” fedőnevű ügynök⁸³⁶ tett jelentést 1960. július 3-án. Asztalos György elítélttel történt beszélgetésből megtudta, hogy a rabok a falon kopogtatással közlik egymással a híreket, kéréseket. Az abc betűit úgy azonosították, hogy az első, az „a” betű az egy kopogtatás, és minden az abc-ben soron következő betű eggyel több. Így az egymás alatt és egymás mellett lévő zárkák tudtak egymással értekezni. A fogolytársak egymás üzeneteit a látogatóikkal is közölték, akik azután a kinti hozzátartozókhoz továbbították elítélt rokonaik kéréseit.⁸³⁷

Az ügynöki jelentések arra is alkalmasak, hogy a fogva tartók emberségét, esetenként embertelenségét is megismerjük. A jelentés megemlíti, hogy a fegyelmi zárkában lévő Annus Istvántól az ellenőrzést végző Niedermüller százados elvette a plusz kenyeret. Ezt azonban Ujházi törzsőrmester azzal adta vissza az elítéltnak, hogy az gyorsan egye meg.⁸³⁸ Az elhárító tiszt a börtönőrrel kapcsolatos részt kivonatolás után felterjesztette a BM Felügyeleti Csoportnak. Így a fentihez hasonló börtönőri magatartásokat fegyelmi büntetések követték.

---

⁸³⁴ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 19. p.

⁸³⁵ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 56. p.

⁸³⁶ „Csorba Pál” húsz évesen került a márianosztrai börtönbe. Az 1940. április 24-én született Czajlik Pétert 1957. október 31-én ítélte a Budapesti Katonai Bíróság életfogytig tartó szabadságvesztésre, amit a Legfelsőbb Bíróság 1958. február 3-án 12 év börtönre mérsékelte. Születésnapja előtt néhány nappal 1960. április 20-án szállították át Márianosztrára.

⁸³⁷ Így került a szabadulás előtt álló Peszlen Antalhoz Bibó István kérése, hogy menjen majd el Erdei Ferenchez és számoljon be a Márianosztrán történetekről, valamint keresse fel Göncz Árpád feleségét és mondja meg neki, hogy férje a váci sztrájk miatt a Fő utcán van.

⁸³⁸ ÁBTL 3.1.2., M-18130, 39. p.

Az ügynökök – tudtukon kívül – egymást is kontrollálták. Így „Csorba Pál” „Koltai” ügynökről, annak valódi nevét megnevezve jelentette, hogy ez a közbüntényes földijeinek dohányt és szalonnát, valamint újságot szokott vinni. Ez is a börtönrend megsértésének, súlyos vétségnek számított, azt azonban ő sem tudhatta, hogy ügynök-társa ezt a BM összekötő jóváhagyásával, annak segítségével teszi.⁸³⁹ Az újság különösen felkeltette a tartótiszt érdeklődését. Ügynök kiderítette, hogy az egyik felügyelőtől szokták elcsenni a Népszabadságot úgy, hogy azt egy régebbi számmal kicserélik.

„Koltai” ügynök 1960 szeptemberéig saját neve alatt írta jelentéseit. Első ilyen néven írt jelentése 1960. szeptember 6-án kelt. Ekkor még Koltaynak írta fedőnevét, ezt követően váltott át Koltaira. Saját, addigi ügynökműltjáról egy összefoglaló jelentést is írt 1960. április 15-én.⁸⁴⁰ „Koltai” ügynök valódi neve Ujszéki (Ulrich) János volt. A hat elemit végzett, eredetileg bányász foglalkozású elítélt, a „felszabadulás” előtt elhárító tiszt volt. Gazdasági bűncselekmények miatt, üzérkedésért és csalásért ítélték el. A II/8. g alosztályról Darin Antal rendőr hadnagy szervezte be, a börtönelhárítás vonalára, beszervezője, egyben tartótisztje 1963 januárjáig, szabadulásáig tartotta vele a kapcsolatot.⁸⁴¹

---

⁸³⁹ „Csorba Pál” ügynöki dossziéját 1961. február 22-én zárta le Darin Antal fhdgy. Az ügynök 1961. január 26-án Vácról szabadult.

⁸⁴⁰ Ebből olyan ügynöki tevékenység rajzolódik ki, ami alapján őt a korabeli Magyarország egyik legjelentősebb börtönügynökének nevezhetjük. A BM Operatív és a Vizsgálati Osztálynak dolgozott 1954-től 1960. március 19-ig. Ekkor, – már mint fogvatartott – különböző büntetés-végrehajtási intézetekben raboskodott, ám 1954-ben a BM illetékes közegei és a szovjet elhárító szervekkel közösen egy eredményes külföldi akción vett részt. Hogy mely országban és milyen konkrét feladatot hajtott végre, az az írásából nem derül ki. 1955 júniusától 1956. márciusig a Gyűjtőfogházban „dolgozott.” 1956 márciusától a forradalom kitöréséig a miskolci szerveknek. Ennél érdekesebb, hogy a forradalom alatt Varga István párttitkár támogatásával az Edelényi bánya táborból a debreceni politikai szerveknek végzett munkát. Az ügynök büszkén említi az 1957 januárjában végzett tevékenységét. Ekkor ugyanis Dr. Münnich Ferenc, a fegyveres erők akkori főparancsnoka közvetlen utasítására rejtjeles kulcsokat készített, rejtjeles üzeneteket fejtett meg. Ezért jutalma az összes börtön kedvezmény és egy ígérvény volt, miszerint a jogerős büntetése után azonnal intézkedni fognak szabadlábra helyezése érdekében. (Ez később sem történt meg.) 1957 februárjában, a salgótarjáni börtönben Kovács őrnagynak és egy szovjet elhárító tisztnek dolgozott. Az ilyen rövid utalásokból következtethetünk arra, hogy a megtorlás kezdeti szakaszát követően is aktív volt a szovjet befolyás a belügyi munkában. Áprilisban már Kecskeméten segítette az „ellenforradalmárok” felderítésében. 1958 júliusában került vissza Márianosztrára. 1959 januárjában Budapesten már a Fő utcában tevékenykedett. Közreműködött háborús bűntettek elkövetőinek felderítésében, így a délvidéki tömeggyilkosságok elkövetői közül is többeket börtönbe juttatott. (1941 novemberében Zsabja környékén magyar csendőr- és honvédalakulatok partizánellenes akció címén 3340 embert kivégeztek és a jeles Duna vizébe süllyesztették a holttesteket.) Több álnéven élő volt csendőrt is lebuktatott.

⁸⁴¹ ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Koltai” fn. ügynök 6-os kartonja.

12.2.2. Darin Antal börtönelhárító tiszt

Darin Antal börtönelhárító tiszt életútja a kor politikai nyomozóiéhoz nagyon hasonló. Mezőtúron született 1924. február 24-én. Apja kubikus volt, majd földet kapott és azon gazdálkodott, míg be nem lépett a termelészövetkezetbe. Az elemi iskola 6 osztályát Mezőtúron végezte, utána asztalos tanulónak állt. 1945-óta párttag volt, részt vett a MADISZ-ban is. 1944-ben légószolgálatra hívták be, de öccsével együtt megszökött. Elfogták, és emiatt a hungarista légióba akarták besorozni, ám sikerült hazaszöknie. A párt javaslatára belépett a rendőrség kötelékébe, Szolnokra a politikai rendőrséghez osztották be. 1945-ben lopásért pénzbüntetésre ítélték.⁸⁴² Az ÁVH-tól 1952-ben leszerelt, de ennek oka nem ismert. Önéletrajzából is csak annyi derült ki, hogy akkori vezetői így döntöttek. Az ÁVH ugyanakkor elhelyezte Darint egy építőipari vállalathoz. 1956-ban a Tiszapalkonyai Erőműnél dolgozott, majd decemberben megint jelentkezett a pártközpontban, és újra felvették, ezúttal a karhatalomhoz. Személyi anyagában 1957. augusztus 7-e szerepel újrafelvételének és nyomozó próbarendőri kinevezésének dátumaként. A Hunyadi laktanyában szolgált 1957. szeptember 1-ig. Ekkor helyezték át a BM II/8. börtönelhárító osztályra fő operatív beosztottnak, először a váci operatív csoporthoz, majd 1958. szeptember 1-jén Márianosztrára, ahol már operatív csoportvezető lett. 1962-ben átkerült az Országos Börtönbe. Az általános iskolát 1961-62-ben fejezte be, ekkor járta ki a 7. és a 8. osztályt. 1957-ben Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét kapott. Sem magasabb polgári, sem szakmai végzettséget nem szerzett. Pártiskolákat végzett, 1946-ban kéthónaposat, 1969-ben Marxista-Leninista Esti Egyetemet. 1964-es minősítése szerint egyszer büntették feddés fegyelmi büntetéssel beosztásával való visszaélés miatt. Darin Antalnak iskolázatlansága ellenére ehhez a munkához jó érzéke volt. 1960-ban készített minősítési lapja szerint ekkor még nem volt tisztában az operatív elvekkkel, nem kérdezte ki az ügynököket fontos kérdésekről, többször fegyelmezetlenkedett, munkahelyét többször is engedély nélkül hagyta el, ezért fél évre kizárták az előléptetésből. Viszont az 1964-es minősítése szerint az Országos Börtönben már ő érte el a legnagyobb eredményeket a beszervezések terén, és képes volt önállóan kombinációkat kidolgozni. Az 1969-es minősítése a párthoz és a

---

⁸⁴² Egy MADISZ rendezvényre elfogadtak ajándékba egy birkát. Az ajándékozó a birkát egy kuláktól lopta, aki e miatt feljelentést tett. Később egy másik ügy miatt az igazi tolvajt elítélték, ekkor derült ki Darin ártatlansága, ami miatt a bíró Darinnak sajnálkozását fejezte ki.

munkásosztályhoz hű kommunistának írja. 1981-ben halt meg, a rendőrség halottjának nyilvánították.⁸⁴³

12.2.3. A nyíregyházi elítéltek

A Márianosztrai Börtönben sok nyíregyházi, Szabolcs-megyei – más perben – elítélt is töltötte büntetését, akik összetartottak, egymást segítették. Az egyik kulcsembert Dr. Babitz Béla volt.⁸⁴⁴ Börtönorvosi beosztása lehetővé tette, hogy elítélt társait időnként kórházba utaltassa, vagy éppen könnyebb munkához, jobb ellátáshoz juttassa őket. 1958. december 8-án azonban a 28-as kórterembe helyezték „Koltai” ügynököt, aki december 12-én már azt jelentette, hogy komoly beteg a kórteremben alig van.⁸⁴⁵ Beszámolt arról, hogy Babitz orvos a főorvosi vizit előtt kioktatta a betegeket, hogy milyen panaszokat, tüneteket mondjanak a főorvosnak. *„Hallottam amikor Lupkovicsnak azt mondta, te csak annyit mondj a főorvosnak, hogy a lábaid bedagadnak estefelé minden nap. Gálik [sic!] József író pedig szintén kioktatta szívpanaszokra. Láttam azt is, hogy az összes rabszemélyzet egy kivételével Nyíregyháza-környéki olyanok, akik őt kintről ismerték már. Tehát megbízható emberekkel van körülvéve.”*⁸⁴⁶

12.2.4. A börtönposta

A kopogtatás mellett a hírek, üzenetek továbbításának az volt a másik módja, amikor az ismerős rabok összeházközve, egymással, élőszóval cserélték ki a híreket. Babitz doktor a szokásos vizsgálatokon, Debreczeni László a gyógyszerek kihordása és zárkánkénti elosztása alkalmával, Vitéz Viktor pedig akkor, amikor az őrségnek vitte az ételt és ott találkozott Kávássyval, aki szintén az őrség részére hordott ételt, adta át a hallottakat. A kazánfűtők akkor cserélték a híreket, amikor a kórház pincéjében tüzelőt

---

⁸⁴³ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogvaték, 0997, Darin Antal, 9-22. p.

⁸⁴⁴ A SZOT székházban tartott értelmiségi gyűlésen beszédet mondott, tagja lett az értelmiségi tízes bizottságnak. Tevékenységéért Alexa Miklós megyei ügyész és Dr. Abonyi Arnold ügyészek által készített vádirat alapján a nyíregyházi megyei bíróság a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékenység részvétel büntetésében elmarasztalta, 6 év börtönbüntetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélte. A megismételt elsőfokú eljárást követően született ítéletet a Legfelsőbb Bíróság Vida Ferenc vezette tanácsa Babitz Béla esetében 2 év 6 hónap börtönre, a vagyonelkobzás mértékét 10.000,- forintra mérsékelte.

⁸⁴⁵ Itt betegeskedett Wels Aladár, Dr. Lupkovics György, Antal István, Dajkó János, Endrédi István, Hegedüs László, Gáli József író, Trencsényi József volt csendőr főrm és Tóth Károly.

⁸⁴⁶ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 55. p.

vételeztek. „Tegnap estefelé jött egy morze. Dr. Babitz közölte, hogy visszahozták az Obersovszy⁸⁴⁷ elítéltet. Erre Gáli J. annyira megörült, hogy Lupkovicsot és még az öreg Antal Istvánt is össze-vissza csókolgatta.”⁸⁴⁸ Az ügynöki jelentés alapján Babitz Bélát raborvosi tisztjéből leváltották. Ez nagy feltűnést keltett, és megindultak a találgatások a lehetséges okokról. Ezt az elítéltek azzal magyarázták, hogy Babitz ítélete még nem jogerős.⁸⁴⁹ A kórházban lévőknek⁸⁵⁰ az elhelyezett Babitz doktor Fuszti Ferenc műtőssel megüzente, hogy milyen tünetekkel panaszkodjanak. Ha ennek ellenére mégis kiírnák őket, akkor két-három hét után ugyanazokkal a tünetekkel kellett jelentkezniük, mert Dr. Berta raborvossal Babitz doktor már megbeszélte, hogy ezeket az elítélteket visszaviszik a rabkórházba. Babitz doktoron kívül ekkor Debreceni Lászlót is elmozdították tisztségéből, ezért a rabok közötti információáramlás egy időre megnehezült.

A kor politikai hangulata a börtönben is érződött. Az elítéltek számára minden hír fontos kapocs volt a külvilággal. A politikai elítéltek kiemelt figyelmet szenteltek a külföldi eseményeknek, ezekből következtettek saját sorsuk lehetséges alakulására is. Gyakran felröppent a Nyugat tiltakozásának híre a magyarországi politikai elítéltek miatt. Ezekről „Koltai” ügynök azt jelentette, hogy: „Obersovszky Gyula miután megszűnt az elkülönítése, találkozott a börtönben Gáli Józseffel⁸⁵¹ és arról tájékoztatta, hogy a francia választásokon csúfos vereséget szenvedtek a Komcsik, és csak 10 képviselő futott be. És azokból a hírekből következtetve, amiket a Fő utcán hallott, a háború elkerülhetetlen. Állítólag nem győzött csodálkozni azon a bánásmódon, ahogy vele a Fő utcán foglakoztak. Majd kinyalták a stb. mondta volna Obersovszky elítélt. Úgy látszik megint jött egy csomó tiltakozó távirat, és most próbálnak nyalizni az elvtársak-tette hozzá Gáli József elítélt, és elmesélte, hogy amikor őt halálra ítélték, hogyan mozdult meg egész nyugat.”⁸⁵² Barátai, Faludy György, Ignotus Pál, Arthur

---

⁸⁴⁷ Obersovszky Gyula a forradalom kitörése után 1956. október 24-én megalapította az Igazság című lapot, leverését követően pedig a szamizdat ősének tekintett Élünk című illegális lapot. 1957-ben halálra ítélték, ezt életfogytig tartó börtönbüntetésre változtatták, végül 1963-ban szabadult.

⁸⁴⁸ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 55. p.

⁸⁴⁹ A Legfelsőbb Bíróság 1958. június 2-án a nyíregyházi megyei bíróság ítéletét hatályon kívül helyezte és a bíróságot új eljárásra kötelezte. Ekkor tehát Babitz Béla előzetes letartóztatását töltötte Márianosztrán. Jogerős másodfokú ítélete csak 1959. január 13-án született meg.

⁸⁵⁰ Wels Aladárnak, Lupkovics Györgynek és Bújdos Gézának.

⁸⁵¹ Gáli Józsefet az Auschwitzot is megjárt daramaturgot és íróat a Tóth Ilona és társai-perben négy év börtönbüntetésre ítélték, majd a Legfelsőbb Bíróság 1957. június 20-án a Magyar Népköztársaság államrendje ellen irányuló szervezkedés vádjával halálra ítélte. A nemzetközi tiltakozás hatására ítéletét felfüggesztették, ügyének vizsgálatát újraindították, és tizenöt év börtönbüntetésre ítélték. 1961. április 4-én amnesztiával szabadult.

⁸⁵² ÁBTL 3.1.2., M-18703, 57. p.

Koestler megnyerték Bertrand Russelt, a Békevilágtanács elnökét tervüknek. E szerint az elnök lemondott volna posztjáról, ha az írókat kivégzik.

Az elítéltek, ha tehettek jegyzeteket készítettek, levelet írtak. A ceruza nagy kincs volt, az örök elől rejtegették. Eörsi István a szalmazsákjában tartotta kis darab ceruzáját, ami olyan kicsi volt, hogy az is előfordult, hogy néha nem találta meg. Ez egyszer „Koltai” ügynöknek is gondot okozott, mert Eörsi már megbeszélte vele, hogy üzeneteit leírja neki, hogy ügynök továbbítsa azokat. Így Eörsi kénytelen volt szóban közölni üzenetét az ügynökkel.⁸⁵³

A korabeli iratok egyértelmű bizonyítékai annak, hogy nemcsak az elhelyezés, de a bánásmód is mostoha volt Márianosztrán. Az elítéltek közül sokan párhuzamot vontak Auschwitz és Márianosztra között. A fogva tartottakat időnként meg is verték.⁸⁵⁴ A hivatalos gyakorlatban – annak ellenére, hogy ezt megelőzően is többször deklarálták – csak a hatvanas évek végére tűnt el a verés, mint fenyegetés. A börtönben elhaltakkal kapcsolatban gyakori szóbeszéd volt, hogy agyonverték őket.⁸⁵⁵ Visszaemlékezésében verésének tényét maga Bibó István is megerősítette, le kellett hajolnia és hátát gumibottal verték.⁸⁵⁶ Bibó is kereste az alkalmat, hogy üzeneteit kijuttassa. Egyik, ügynöknek írt levele így szólt: *„Jánoskám! Arra kérlek, hogy Lupkovicsnak mondd meg, hogy én magam kérem őt, hogy ha van fekete útja valakin keresztül, vagy ha nincs hát akkor beszélje alkalmával valahogy szője bele virágnyelven, és adja értésére, aki jön hozzám, hogy én miért vagyok itt, és mozgassanak meg minden ismerősömet odakint hogy ebből a pokolból itt megszabaduljak. A Lupkovics család különben meleg barátságban van az enyéimmal, hiszen az ő lánya tanárnő és az én gyermekemet igen pártfogolta mindig.”*⁸⁵⁷ „Koltai” ügynök, mint házi munkás több ételt adott az általa megfigyeltéknek, hogy ezzel még jobban bizalmukba férkőzzön.⁸⁵⁸ Egy másik üzenet

---

⁸⁵³ Feleségének üzente, hogy lépjen kapcsolatba egyetemi tanár bátyjával, akit arra kért, hogy az Igazságügyminisztériumban dolgozó barátjával közölje, hogy 6 havi összkedvezmény megvonást kapott egy semmiségért. Kérte, hogy mind őt magát, mind Gáli Józsefet és Obersovszkyt szállítsa át akár Vácra, akár a Gyűjtőbe, mert itt létezni sem lehet. Eörsi sürgette még a börtönügyésszel való találkozáját is, mert ha az még a régi, akkor neki ki fog pakolni a márianosztrai bánásmóddal kapcsolatban.

⁸⁵⁴ Így járt Bibó István is. Verésének híre ment, a rabok között felháborodást váltott ki. Az ügynöknek Dr. Csiki János elítélt, aki korábban ügyész volt, számolt be erről. Kérte, hogy adja át Bibónak üdvözlését és együttérzését. Üzente neki, hogy jegyezze meg bántalmazóinak a nevét, hátha eljön még a számonkérés ideje is. Ügynök kíváncsian kérdezte, hogy honnan tud Csiki erről. Kiderült, hogy a fürdés alkalmával valamennyi elítélt, aki ott volt, látta Bibó testén a bántalmazás nyomait.

⁸⁵⁵ Ilyen szóbeszéd övezte Losonczy Géának és Dudás Józsefnek a halálát is.

⁸⁵⁶ KERTÉSZ-LITVÁN, 1995, 244. p.

⁸⁵⁷ ÁBTL, 3.1.2., M-18703, 104. p.

⁸⁵⁸ Bibó István hálásan emlegette az ügynöktől kapott dupla adag főzelékeket. Ennek különös jelentőséget az adott, hogy a Vácra Márianosztrára kerültek több fajta megvonásban részesültek, így ételadagjaik is kisebbek voltak.

Lupkovicsnak Bibótól így szólt: „*Kedves Bátyám! Elnézést kérek a zaklatásért, de egy öreg kiskazda rabtársunkon szeretnénk segíteni ezzel. Ha már tudod kívülről, – légy oly jó – megsemmisíteni. Kérem szépen a feleségem mondja meg Miklósnak, hogy a Herceg Mihály ügyében Dinnyés Lajosnak kell szólni.*”⁸⁵⁹ Az elítéltek igyekeztek minden lehetséges módon konspirálni.⁸⁶⁰ „Koltai” ügynököt 1961-ig tudták Márianosztrán használni. Tartótisztje 1961. augusztus 3-án, szolgálati jegyen rögzítette, hogy ügynöke dekonspirálódott.

A fogva tartottakon kívül azok hozzátartozóit is figyeltették. Így is igyekeztek az elítéltekről, kapcsolataikról, magatartásukról információhoz jutni. Így kapta feladatul a „Puskás” fedőnevű ügynök, hogy szerezzen információt Lupkovics Györgynéről. Feladatának végrehajtásáról azt jelentette, hogy: „*Férje Márianosztrán van. Nagyon szigorú körülmények között raboskodik. Egy évben négyszer írhat levelet, egy alkalommal lehet neki csomagot küldeni 3 kg-ot. Évente egyszer látogatható. Tavaly is és most is lánya, aki Pesten él szokta, illetve fogja látogatni. Ottani körülményeiről nem nagyon ír. Inkább a családról érdeklődik. Beteges, állandóan a betegszobán van, nem dolgozik. Ez csak annyiból jobb, hogy ott jobb minőségű kosztot kap.*”⁸⁶¹ A jelentés árulkodik az otthon maradt feleség nehéz helyzetéről is. Egyedüli jó az volt, hogy fiát nem bántották, taníthatott, így a jövedelemmel nem rendelkező anyját is el tudta tartani.

12.3. A szabadulások

Az elítéltek folyamatosan kérelmezték szabadon bocsátásukat. Ilyenkor a bíróság a büntetés-végrehajtási intézettől véleményt kért róluk. Ezek a vélemények teljesen szubjektívek voltak, csak a börtönszemélyzet jóindulatán múltak. Rácz Istvánról a budapesti Országos Börtön rabnevelőtisztje, Kovács László hadnagy adott véleményt 1959. április 15-én. Ebből kiderül, hogy Rácz István a fordítóknál dolgozott, munkája ellen panasz nem volt, magatartásával is elégedettek voltak. Kérélmének kedvező elbírálását mégsem javasolta, mert „*Városi munkástanács elnök. Mint ilyen együttműködött a megyei tanáccsal. Részt vett egy ülésen, ahol a régi tanácselnököt letartóztatták a párttitkárral egyetemben. Ezt ő nem akadályozta meg – habár – esetleg*

---

⁸⁵⁹ ÁBTL 3.1.2., M-18703, 112. p

⁸⁶⁰ Eörsi és Gáli megállapodtak, hogy Gáli elkészít egy feljegyzést, amit Eörsi szabadulása esetén magával visz, vagy esetleg betanul. Eörsi megüzente Gálinak, hogy ha le is írja, azt akkor is csak héberül írja le. A jegyzetfüzet egy darab wc papír volt.

⁸⁶¹ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1212, 42-43. p.

lett volna hatalma hozzá. ...Ügyének kedvező elbírálását mégsem javasolom, mert nem látszik megbánás a magatartásán. /Érthető, hogy sovinszta, hisz Erdélyben született./”⁸⁶² Látható, hogy az elutasítás egyáltalán nem a jogszabályi előírások szerinti tényeken alapult, azok alapján javaslatot érdemelt volna. Az ítélettel büntetett magatartás így nyert ismét értékelést, és így tette sovinsztává erdélyi származása Rácz Istvánt.

Büntetésük kitöltése után szabadultak: Dr. Molnár Jenő, Debreceni László és Dr. Sziklai István. Rácz István és Vitéz Viktor feltételesen szabadult. Kegyelemmel szabadultak: Szentmártoni Sándor, Bánszki János és Dr. Lupkovics György. A nyíregyházi elítéltek közül legtovább Szentmártoni volt börtönben, ő 1965. október 25-én szabadult.

A börtönből szabadulók „fogadására” külön intézkedési terv született. Vizsgálták, hogy szabadulásuk után felveszik-e a volt börtöntársak egymással a kapcsolatot, folytatják-e illegális tevékenységüket, hogyan tájékozódnak volt börtöntársaikról. Társaik politikai álláspontjában bekövetkezett-e változás, nem vált-e közülük valaki árulóvá, besúgóvá, tisztázni akarja-e lebukásának körülményeit, megkísérli-e rendőrségi besúgók kipuhatolását.⁸⁶³

Papp Simon György 1 éves börtönbüntetését a katonai bíróság 1958. április 21-én megszakította, szabadlára helyezését rendelte el. A Belügyminisztérium BV parancsnokság Jogi és Igazgatási Osztályának vezetője, Szabó Károly büntetés-végrehajtási ezredes június 19-én arról értesítette a Debreceni Katonai Bíróságot, hogy a szabadlára helyezést elrendelő végzése jogszabálysértő volt. Jogerős börtönbüntetés félbeszakítására csak törvényességi óvás, perújítás, illetve a Belügyminisztérium rendelkezése alapján volt mód. Ezért a bírósági határozat hatályon kívül helyezését kérte az osztályvezető. Ezzel Barta hadbíró nem érthetett egyet, mert a – az iratok között nem található – felterjesztésére írt válaszirát, melyet az Igazságügyminisztérium Katonai Főosztályától kapott, ismét kioktatta arról, hogy intézkedése jogszabálysértő volt. Azonban most már nem a határozat hatályon kívül helyezésére és a büntetés végrehajtásának folytatására tett intézkedést a felettes szerv, hanem aziránt intézkedett, hogy a Belügyminisztérium utólag rendelje el Papp Simon büntetésének félbeszakítását.

---

⁸⁶² HL BI. 261/1957. 65. d. III. k. 583. p.

⁸⁶³ ÁBTL 3.1.5., O-14959, 206-207. p.

A továbbiakban hasonló, ismételt mulasztás esetére fegyelmi felelősségre vonást helyeztek kilátásba Barta Kálmán hadbíróval szemben.⁸⁶⁴

12.4. A végrehajtók jutalma, kitüntetések

A megszilárdult, magát egyre erősebbnek érző kádári hatalom a külsőségekre is adott. Elsők között a volt nagykövetnek Jurij Vladimirovics Andropovnak adományozta az Elnöki Tanács a magyar-szovjet kapcsolatok elmélyítéséért a Magyar Népköztársaság Zászlórendjének I. fokozatát. Erről jogszabályt is alkottak, az 1958. évi 16. tvr-t, mely a Magyar Közlöny 1958. január 3-án megjelent első számában lett kihirdetve.

Áprilisban egymás után adtak kitüntetéseket, így kapott Munka Érdemrendet 1958. április 12-én Dr. Lee Tibor, a megtorlásban kiemelkedő szerepet játszott legfelsőbb bírósági bíró a büntetőkollégium vezetője, valamint legfelsőbb bírósági bírák, legfőbb ügyészségi ügyészek, pártmunkások. A Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának 40. évfordulójára a forradalmi munkásmozgalomban kifejtett tevékenysége elismerésül Munka Érdemrendet kapott Dr. Domokos József a Legfelsőbb Bíróság nyugalmazott elnöke. A kitüntetések tömegessé váltak, a Magyar Közlöny személyi részében – csak néhány szám kivételével – hosszú felsorolást képeznek a kitüntetettek nevei. A Szilágyi-per bírója, Barta Kálmán 1957 tavaszán alezredessé lépett elő, 1957. augusztus 20-án pedig Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét adományoztak részére. A Szabolcs-Szatmár megyei bíróság elnöke Dr. Milánkovics Imre pedig a Szocialista Munkáért érdemérmét kapta meg, ugyanekkor Dr. Szénási Géza legfőbb ügyész Munka Érdemrendet kapott.⁸⁶⁵ A megtorlásban fontos szerepet játszottak a népbírók. Ők is megkapták elismerésüket, amelyeket az első ítéleteket követően adományoztak részükre. Ezzel a hatalom nem is titkolta, hogy a forradalom leverésében, az új kormány hatalmának megszilárdításában élen járók számíthatnak az elismerésre. A megtorlásban aktívan részt vett politikai nyomozók közül⁸⁶⁶ mindenki Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét kapott, ezen túl többen közülük miniszteri, miniszter-helyettesi dicséretet, illetve pénzjutalmat is kaptak. A nyíregyházi eseményekben kulcsszerepet játszó Dr. Alexa Miklóst, aki akkor már

---

⁸⁶⁴ HL BI. 261/1957. 65. d. III. k. 542-545. p.

⁸⁶⁵ Magyar Közlöny 1960. 29. szám.

⁸⁶⁶ Ezt a róluk szóló részben ismertettem.

Szabolcs-Szatmár megyei főügyész volt, 1960. április 12-én részesítették a Munka Érdemrend kitüntetésben.⁸⁶⁷

13. A büntetőjogon kívüli megtorlás

13.1. Racizások

A megtorlás a bírósági ítéletekkel nem ért véget. Meghatározhatatlan azoknak a száma, akiket a forradalom után állásuktól megfosztottak. A hűségnyilatkozatot alá nem író honvédtisztek esete közismert. Ők sem folytathatták hivatásukat, civil pályára kényszerültek. Már 1957 év elején zajlott ez a büntetőjogon kívüli megtorlás. Beindultak a racizások,⁸⁶⁸ a forradalom résztvevői egymás után veszítették el munkahelyeiket. Így volt ez a Szabolcs megyei forradalmárokkal is. Őket már a büntetőeljárás kezdetén elbocsátották állásukból. Később gyerekeiket is büntették, volt, aki nem tanulhatott tovább, vagy mint pedagógus nem kaphatott állást csak lakóhelyétől távol, sok esetben nehezen megközelíthető tanyasi iskolákban.⁸⁶⁹ „1957. jan. 22-én elbocsájtottak, racionalizálással.”⁸⁷⁰ „A rendőrségtől 1957. jún. 14-én elbocsájtottak, racionalizálás címén, és így 6 heti fizetést is megkaptam...”⁸⁷¹ „Engem 1957. máj. 3-án helyeztek tartalékállományba, létszámcsökkentés címén 3 hónapi illetmény kiadással.”⁸⁷² „Ez év tavaszán Lupkovicsot racizták.”⁸⁷³ A „Puskás István” fedőnevű ügynök is beszámolt 1957. március 12-én adott jelentésében arról, hogy Lupkovics lakásán többször is járt, de a kapcsolatot azért nem tudta vele felvenni, mert a vállalatától elbocsátották, felesége elbeszélése szerint Budapestre utazott.

Az ügynevezett fehér könyvek a megtorlás lélektani előkészítésének eszközei is ekkor jelentek meg. „Puskás” ügynöktől azt is megtudta tartótisztje, hogy Lupkovics többször is járt bent a tanácson Kosztin elvtársnál, aki sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy bekerült a fehér könyvbe.⁸⁷⁴

⁸⁶⁷ Magyar Közlöny 1960. 28.szám, 146. p.

⁸⁶⁸ Eredetileg az MDP vezetőségének 1953. júniusi határozatában szerepelt a racionalizálás kifejezés, amely a nagymértékben felduzzadt államapparátus leépítését célozta.

⁸⁶⁹ Dr. Lupkovics György Tibor fia így került Kálmánházára, majd Manda bokorba.

⁸⁷⁰ Szilágyi László vallomása In: DIKÁN, 1993 b, 227. p.

⁸⁷¹ Petényi József vallomása In: DIKÁN, 1993 b, 217. p.

⁸⁷² Ormos László vallomása In: DIKÁN, 1993 b, 1993, 225. p.

⁸⁷³ „Bodrogi” ügynök jelentése, ÁBTL, 3.1.9., V-145356/1, 251. p.

⁸⁷⁴ ÁBTL 3.1.2., M-18510., 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Puskás István” fn. ügynök 6-os kartonja.

A személyes bosszúk is felerősödtek, az ebből fakadó feljelentések, bejelentések, a túlzó, nem egyszer hamis tanúasok is megszorodtak. 1956. december 31-én kelt jelentésében Puskás Dezső százados elhárító tiszt Hubicska Zoltánnak a hadseregből való eltávolítására tett javaslatot. Ezzel egyidőben a Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Osztálya bejelentést rögzített. Ebben Tóth Tibor főhadnagy a Pf. 8529. párttitkára terhelő adatokat állított Hubicskáról.⁸⁷⁵ Talán éppen e miatt érzett lelkiismeret furdalása miatt vette védelmébe a bíróság előtt tanúvallomásában Hubicskát.

Állásukat veszítették azok a gépkocsivezetők is, akik a forradalmi vezetőket, vagy megbízásukból másokat, például a győri küldötteket szállították. Így járt az MDP gépkocsivezetője Szilágyi István is, akit e miatt három társával együtt raciztak 1957. január 3-án. Igaz, ő legalább kapott elbocsátásakor 3.500,- forintot.⁸⁷⁶

A Szovjetuniót megjárt szabolcsi deportáltak közül Marofka Imréről is készültek rendőrségi jelentések, ezeket egy dossziéba rendezték. A róla szóló első rendőri feljegyzés szerint Nyírbátorban elszavalta a „Talpra magyart”, a mikrofonba azt kiabálta, hogy őt a kommunisták félrevezették, addig oroszul tanított, de azután már csak németül fog tanítani. Részt vett a határőrség fegyverraktárának feltörésében, követelte, hogy adjanak a diákoknak fegyvert, hogy a szovjet katonákat megtámadhassák. Ennyi terhelő adat ellenére sem indult ellene büntetőeljárás. A megállapítások nyilvánvalóan túloztak. Anyagából kiderül, hogy a gimnáziumi tanárt visszavetették, és a nyírbátori gimnáziumból Aranyosapátiba, egy általános iskolába helyezték át. Kezdetben pozitív hangvételű jellemzés született az új munkahelyén tanúsított magatartásáról. E szerint aktív nevelői tevékenységet folytatott azért, hogy visszakerülhessen Nyírbátorba. Munkáját 1959 után kezdték leminősíteni. Ennek az volt az oka, hogy az aranyosapáti általános iskola diákjai csaknem valamennyi tantárgyból jó eredményeket értek el, egyedül csak a Marofka Imre által tanított orosz nyelvből születtek gyenge eredmények. Marofkát is figyelemmel kísérte a politikai rendőrség. Időről időre rövid jellemzések készültek róla. A későbbi jelentésekben 1956-os cselekménye megváltozott, már nem Petőfi versét, hanem saját költeményét szavalta. Rácz András rendőr százados 1965 júniusában is adatokat gyűjtött Marofka Imréről.

---

⁸⁷⁵ ÁBTL 3.1.9., V-145356/2, 165. p.

⁸⁷⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 221-223. p.

Balogh György Járási Tanács Művelődési Osztály vezetőjétől és Gacsályi Zsigmond vb. elnökhelyettestől beszerzett vélemények alapján kutató nyilvántartásban hagyták.⁸⁷⁷

A felerősödött titkosszolgálati munka a perbefogott forradalmárok mellett azokra is kiterjedt, akikkel szemben nem tudtak, vagy nem akartak büntetőeljárást indítani, de forradalmi magatartásuk, egy-egy kijelentésük kiváltotta környezetük rosszallását, haragosaik bosszúvágyát. A gyanúsítottak vallomásaiban megnevezett személyeket is vizsgálták. Mivel Szilágyi László 1957. július 25-i kihallgatásakor említette, hogy a nyíregyházi rádiónál Dr. Jaross Kálmán ügyvéd járt el egy felhívás megfogalmazásában, ezért Jarost is vizsgálni kezdték. Hogy erről bővebb, megerősített információkat nyerjenek, 1957. augusztus 8-án tanúként hallgatták ki ügyében Hargitai Lászlót a MESZÖV jogi előadóját. Hargitai azt vallotta, hogy Jaross uszított az ügyvédi kamara ellen. Ezt követően, szeptember 12-én a politikai nyomozó osztály javasolta az ügyvéd közbiztonsági őrizetbe vételét, majd szeptember 30-án kihallgatták forradalmi magatartásáról. Az ügyvéd elismerte, hogy jelen volt a rádiónál és részt vett egy felhívás megszövegezésében. Ettől fogva Jarost is megfigyelték. A „Hegyesi Ferenc” és „Szegeci” fedőnevű ügynökök jelentései alapján 1958. május 20-án Burai János rendőr hadnagy az ügyvédi kamarából való kizárására tett javaslatot. Közbiztonsági őrizetbe nem került, de 1957. január 31-től 1958. július 9-ig rendőri felügyelet alatt állt. Az ügyvédek felülvizsgáló bizottság 1958. június 9-én kizárta az ügyvédek sorából, a kizárás indoka Jaross ellenforradalmi tevékenysége volt. A döntés ellen benyújtott fellebbezéseit, egyéb beadványait rendre elutasították. Csak 1963-ban következett be számára pozitív változás. December 27-én jelentést készített a Szabolcs-Szatmár Megyei Rendőr-főkapitányság III/III-1. alosztálya Jaross Kálmán magatartásáról. A jelentés megállapította, hogy az 5. sz Autóközlekedési Vállalat, előbb árudiszponense, majd jogi előadója beilleszkedett, így nem emeltek kifogást az ellen, hogy ismét ügyvéd lehessen.⁸⁷⁸

Dr. Tóth Elek esete is általánosnak mondható. Az 1897-ben Révaranyoson született jogász ügyvédként praktizált Fehérgyarmaton. E mellett a kispapáért járási titkára volt. 1946-ban ellenséges kijelentései miatt internálták. Ettől kezdve ő sem kerülhette el az állambiztonságiak figyelmét. 1956-os magatartásáról dossziéjában az szerepel, hogy *„Az ellenforradalomban részt vett, szervezte a felvonulást, aktív ellenséges*

---

⁸⁷⁷ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1715, 3-7. p.

⁸⁷⁸ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1719, 21-22. p.

tevékenységet fejtett ki, a kommunisták ellen uszított”⁸⁷⁹ Ezért ügyvédi diplomájától az ügyvédek felülvizsgáló bizottság 1958. aug. 7-én megfosztotta. Ennek az általános, büntetőjogi szempontból értékelhetetlen megállapításnak az alapját a VB titkár, mint megbízható, szavahihető tanú vallomása képezte.⁸⁸⁰

Előfordult, hogy az ügynökök nem csak azokról jelentettek, akikre ezt feladatul kapták, vagy nem csak arról, amire kényszerítették őket. A megúszott büntetés, az esetleg később kapott kedvezmények sokaknak kedvet csinált ügynöki munkájukhoz. Olyanokról is jelentettek, akik nem tartoztak a hatóság látókörébe, de az ügynök így akarta lojalitását kifejezni, tartótisztjei bizalmát elnyerni. Arra is ráértett egy-egy beszervezett, hogy jelentéseivel törleszthet korábbi haragosainak, csak jól kell megfogalmaznia beszámolóját, hogy ezzel a tartótiszt érdeklődését felkeltse. A „Kertész” fedőnevű ügynök 1957. május 27-én tartótisztjének Szuhács Pál rendőr nyomozó hadnagynak tett jelentést. Feladatától eltérően Joób Olivér evangélikus lelkésztől jelentette, hogy a nyugati segélycsomagok szétosztásánál Joób a kulákok családjait előnyben részesítette, ezért a szegényparasztok tiltakoztak is emiatt nála. Az ügynök lejárató célzatú újságcikk megjelentetésére is javaslatot tett. A cikket meg is írta, annak a „Pásztort a bárányok támadják” címet adta. Ebben arról írt, hogy a szegényeknek szánt csomagokat Joób lelkész a kulákoknak osztotta ki, ezzel megváltoztatta Krisztusnak azt a tanítását, hogy a szegényeké a mennyország. Ezzel pedig a kulákokat is félrevezette, mert az így gazdagított kulák nem juthat a mennyországba.⁸⁸¹

Szmolár Mihály a „felszabadulás” óta tevékenykedett a Független Kisgazdapártban. A párt szervezéséről kitöltött, 1947 évben készült stencilezett kérdőíven neve, mint a párt városi elnökének neve szerepel. A forradalomban a Kisgazdapárt városi pártszervezetének elnöke volt.⁸⁸² Az 1919. április 24-én született Szmolár Mihályt forradalmi magatartása miatt 1958. október 9-én rendőri felügyelet alá helyezték, ami 1959. április 6-ig tartott. Ehhez a „bizonyítékokat” Mráz Pál, Horányi András kihallgatási jegyzőkönyveinek adatai, valamint a „Kertész” és „Tisza” fedőnevű ügynökök jelentései szolgáltatták. Ezeknek a „bizonyítékoknak” a súlyát jellemzik,

---

⁸⁷⁹ ÁBTL 3.1.5., O-16653/44, 13. p.

⁸⁸⁰ Uo. 13-14. p.

⁸⁸¹ ÁBTL 3.1.2., M-21320, 46. p.

⁸⁸² Betegsége miatt helyette fia járt el.

hogy azok egy komolyabb intézkedéshez nem voltak elegendőek. Minden esetre Szmolár Mihályt 1970-ig figyelemmel kísérték.⁸⁸³

A volt kisgazdapárti vezetőkön kívül az egyszerű tagok is megfigyelés alatt álltak. Az 1903-ban született Tomasovszki András⁸⁸⁴ tamásbokori lakost, 1950. szeptember 6-án egy hónap fogházra ítélte a nyíregyházi járásbíróóság közellátás veszélyeztetése vétség miatt, majd ugyancsak szeptemberben, 25-én megint egy hónap fogházra és 700 forint pénzbüntetésre ítélte, ezúttal kollektív szerződés megszegése miatt. A politikai nyomozó osztály 1958. december 10-én kelt feljegyzése szerint Tomasovszki 1956. október 29-én tüntetésre szólította fel a környékbelieket, részt vett a tanácsi emberek elzavarásában, begyűjtési iratokat égetett el. Ezért aztán a demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés büntette miatt 1957. május 24-én letartóztatták, és 2 év börtönre ítélték. 1959-es szabadulását követően még az 1960. június 22-én keltezett kérdőjegyben is, mint kulák szerepelt. Ennek előzménye, hogy a Nagycserkeszi Nagyközségi Tanács VB részéről Kovács Béla titkár és Bartal Lipót elnök közös aláírásával kiadtak egy igazolást, mely szerint nevezett földterülettel rendelkezett, a múltban állandó cselédet tartott, és a jövedelmének túlnyomó részét kizsákmányolásból szerezte.⁸⁸⁵ Szabadulása után a tsz-ben volt fogatos, nem politizált. Környezetében mindenki rendes embernek tartotta, 1966-ban készültek a róla szóló utolsó jelentések.

A hatóság adminisztratív intézkedései hatására a korábbi jó emberi kapcsolatok megszűntek, sokszor meg is romlottak. Bodzás Sándornak⁸⁸⁶ az Operatív Nyilvántartásból való törlésére 1974 szeptemberében tett javaslatot Orbán Sándor rendőr százados.⁸⁸⁷ Iratanyagából kiderül, hogy a megyeszerte aktív besúgóhálózat Tiszalökön is jól működött. 1965. november 20-ára író-olvasó találkozót szerveztek a faluban, amelyre Veres Pétert várták. Veres sokat járt ott még 1945-46-ban, mint parasztpárti vezető, és innen eredt jó kapcsolata Bodzással. Az író-olvasó találkozó után a résztvevőket a Petőfi Tsz. vacsorán látta vendégül. A termelőszövetkezetben sok, korábban parasztpárti ember dolgozott. A hatóság tudomására jutott, hogy Bodzás egy táviratot akart küldeni az Írószövetségbe Darvas Józsefnek. Erről a „Gergely” fedőnevű

---

⁸⁸³ ÁBTL 3.1.5., O-14959/555, 26. p.

⁸⁸⁴ Nem azonos a Szilágyi László és társai-per vádlottjával, csak névrokona.

⁸⁸⁵ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1258, 2. p.

⁸⁸⁶ Bodzás Tiszalökön a Nemzeti Parasztpárt elnöke volt. 1950-ben közellátás veszélyeztetése vétség miatt a Tiszalöki Járásbíróóság 500 forint pénzbüntetésre ítélte.

⁸⁸⁷ Indoka az volt, hogy ellenséges magatartásáról nem volt tudomásuk. Az öreg és beteg ember baráti kapcsolatai megszűntek, kül- és belpolitikai eseményekkel nem foglalkozott.

ügynök⁸⁸⁸ írt jelentést. Ebből kiderült, mi volt Bodzás szándéka ezzel a távirattal. Addig, amíg Bodzás nem minősült kuláknak, addig Darvas is sűrűn látogatta őt, azt követően viszont látogatásai elmaradtak. Ezért akart Bodzás Darvasnak is táviratilag meghívót küldeni, hogy „érezze találva magát.”⁸⁸⁹

A politikai nyomozók a rendszer ellenségeinek felderítése érdekében minden eszközt bevetettek. A látókörükbe került emberek rendszerellenes magatartásának, osztályidegen származásának, a múltban betöltött funkciójának igazolására igyekeztek „bizonyítékokat” szerezni. A Tiszadai Községi Tanács VB. 1958. október 10-én igazolást állított ki az 1911-ben Tiszadán született Tóth Lajosról, aki: „Az ellenforradalom alatt a munkástanács elnökhelyettese volt, elvi irányítója a községben az ellenforradalom munkájának. Általában a Kisgazdapárt megalakulását is ő szervezte.”⁸⁹⁰ Ezt a vb. titkár és a vb. elnök írta alá. A legtöbb településen születtek ilyen igazolások.⁸⁹¹ Tóth Lajost ugyan perbe nem fogták, de a nyilvántartásokba felvették, személyével foglalkoztak. Az 1965. február 23-án kelt jelentésben – ellentétben egy kérdőjegyre adott válasszal – megállapították, hogy csendőr nem is volt. A felvett tanúvallomásokból semmilyen ellenforradalmi tevékenységet nem tudtak megállapítani. Ennek ellenére kutató nyilvántartásban hagyták az ekkor a Tiszalöki Vegyipari Vállalat asztalosaként dolgozó Tóth Lajost.⁸⁹²

13.2. A rendőri felügyelet

Balogh József 1945 után Csengersimán volt az FKGP elnöke. 1956-ban részt vett a forradalmi felvonulásokon, ezért 1957. október 11-én rendőri felügyelet alá helyezték. A rendőri felügyelet bemutatására ismertetem a vele szemben meghozott határozatot. A Megyei Rendőr-főkapitányság 2197/1957. számú határozatával előírta számára, hogy:

---

⁸⁸⁸ 6-os kartonja szerint Görbedi Miklós tiszalöki tanítót 1957. április 3-án szervezte be Cs. Nagy Ferenc r. ny. hdgy. terhelő adatok alapján a belső reakció vonalára.

⁸⁸⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1027, 15-38. p.

⁸⁹⁰ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1075, 2. p.

⁸⁹¹ Ezek a hivatalosság látszatával akartak olyan kellően alá nem támasztott megállapításokat hitelessé tenni, mint az ellenforradalmi tevékenység, vagy az osztályidegen származás, a múlt rendszerben valamilyen hivatal viselése. Később már azt jegyezték fel róla, hogy csendőr volt, MÉP, és FKGP tag, a forradalom alatt a munkástanács elnökhelyettese volt, szervezte az FKGP-t, a forradalom után ref. alá volt helyezve.

⁸⁹² ÁBTL 3.1.5., O-14959/1075, 3-9. p.

- minden második hét vasárnapján délelőtt 9 órakor köteles volt a csengeri rendőrőrsön jelentkezni.⁸⁹³
- Csengersima államigazgatási területét előzetes engedély nélkül nem hagyhatta el, 23⁰⁰ és 5⁰⁰ óra között köteles volt állandó lakásán tartózkodni,
- nem jelenhetett meg kultúrelőadásokon, nem mehetett látogatóba, látogatókat nem fogadhatott, nyilvános helyiségeket nem látogathatott,
- lakásán nem tarthatott telefont.⁸⁹⁴

Antal Pál rendőr alezredes, megyei rendőrfőkapitány fenti határozatát azzal indokolta, hogy Balogh József az „ellenforradalom” alatt egyik szervezője volt az ellenforradalmi felvonulásnak, részt vett a tanácsi apparátus leváltásában, arra akarta kényszeríteni a vb. titkárt, hogy doboltassa ki a községben az FKGP megalakulását, melynek ő lesz az elnöke. Ennek érdekében házról házra járt és meg akarta alakítani a kisgazdapártot.⁸⁹⁵

A hatalom tíz évvel a forradalom után is figyelte a rendszer ellenségeinek elkönyvelt embereket, és ha úgy látta jónak, megakadályozta boldogulásukat. Egy-egy kérelem elutasítása mögött mindig ott volt a politikai nyomozók véleménye, javaslata is. A szigor csak lassan enyhült. Takács József nyírkátai egyéni földműves a forradalom napjaiban hozzákezdett falujában az FKGP szervezéséhez. Ellene eljárás nem indult, de rá is dossziét nyitottak, a róla szóló jelentések idővel megszáporodtak.⁸⁹⁶ Takács József szeretne volna meglátogatni külföldön élő fiát, ezért útlevéért folyamodott. A Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztálya 1968. február 1-én kelt jelentésében az útlevél előadónak elutasító javaslatot fogalmazott meg. *„A személy és környezete szemben áll rendszerünkkel és kiutazása esetén – ismervé beállítottságát – nem a reális helyzetnek megfelelően magyarázná az itteni viszonyokat, ami káros hatással volna társadalmi rendünkre.”*⁸⁹⁷ A kérelem sorsa nem ismeretes. Az alosztályvezető elutasítással egyetértő záradéka mellett ugyanis egy piros színű, kézírással rávezetett megjegyzés szerint az osztályvezető nem tartotta indokoltnak elutasítani a kérelmet.

⁸⁹³ Csenger és Csengersima között kb. 3 km-es a távolság. Balogh József ebben az időpontban már biztosan nem tudott részt venni a vasárnapi misén/istentiszteleten.

⁸⁹⁴ Az előírások megszegése esetén az 1956. évi 16. tvr. szerinti szabálysértés miatt jártak el. Ennek 7. § (2) bekezdése 500 Ft-ig terjedhető pénzbírsággal sújtotta a rendőrhatalósági felügyeletre vonatkozó szabályok megszegőit, vagy kijátszóit.

⁸⁹⁵ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1524, 14. p.

⁸⁹⁶ Mivel nem lépett be a tsz-be, a fennálló társadalmi renddel nem szimpatizáló, magát „nagy magyarnak” tartó gazda dolgait rendre írásba foglalták a nyomozók. Az iránta való érdeklődést fokozta, hogy egyik fia István, 1956-ban Budapestről külföldre emigrált és a kanadai Edmontonban telepedett le.

⁸⁹⁷ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1461, 9. p.

A tanácsi és pártszervek is aktívan segítették a politikai nyomozókat elképzeléseik megvalósításában. A tanács feladataitól idegen volt ez a szerep, de megfigyelhető, hogy az egész megyében bevett gyakorlattá vált, hogy a kulákminősítésen túl is különféle igazolásokat állítottak ki a III/III-as nyomozók kérésére. Így írta meg titkos minősítéssel 1958. július 1-jén levelét Nyírkáta Község VB. elnöke Balogh Gusztáv és Gyarmati Sándor MSZMP titkár is. *„A megbeszéltek alapján az alábbiakban jelentem a Forradalmi Bizottság tagjainak névsorát: 1. Id. Takács József elnöke volt a Forradalmi Bizottságnak az ellenforradalom idején.”* Néhány nappal később, július 8-án ugyancsak titkos minősítésű iratban azt közölték, hogy. *„Takács József, akinek öt gyermeke van, István fia disszidált, József fia 21 kh földtulajdonnal rendelkező lányt vett el feleségül. Jolán nevű lánya Ófehértóra ment férjhez Magyar Andráshoz. Piroska Lemák Gábor kisparaszthoz ment férjhez Nyírkátára. Sándor odahaza tartózkodik szüleinél. A nevezett Takács József az ellenforradalom alatt a Forradalmi Bizottság elnöke volt.”*⁸⁹⁸

Dr. Sörös Imre az újfehértói termelőszövetkezet könyvelője volt 1956-ban. A forradalom alatt a községi forradalmi bizottság elnöke lett. Felelősségre nem vonták. Azonban az időközben a megyei tanácsra került Sörést onnan eltávolították, majd három hónapos munkanélküliség után a járási tanácson kapott munkát, a mezőgazdasági osztályon lett igazgatási csoportvezető. A „Hegedüs,” „Havasi Jenő” és „Kengyel” fedőnevű ügynökökkel figyeltették. 1962. november 1-jén Ács Ferenc a BM III/2. osztályvezetője szigorúan titkos utasításban arra kérte a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályának vezetőjét, hogy véleményezzék Dr. Sörést, mert felettesei magasabb beosztásba kívánták helyezni. A november 30-án kelt válaszelőjelentésben ezt nem javasolták.⁸⁹⁹

A rendszer ellenségeinek tartott személyek hozzátartozói is állandó megfigyelés alatt álltak. Gyerekeikről is, amint útlevelet kértek, vagy ha a fiúk sorkötelesekké váltak, környezettanulmányokat készítettek, nyilvántartásokba vették őket, megfigyelték, boldogulásukat akadályozták. Így történt ez Blanár Mihály esetében is. Története arra is rávilágít, hogy a forradalomban részt vettek magatartását ugyan egységesen ellenforradalminak tartották, de a központi akarat nyomán csak egy részükkel szemben indítottak büntetőeljárást. Blanár Mihály is részt vett Nyíregyházán a forradalomban. A belügyi iratok szerint: *„Igen aktív irányító és szervező tevékenységet végzett a megyei ellenforradalmi bizottság élén. Az ellenforradalmi tevékenységét azonban óvatosan*

---

⁸⁹⁸ Uo. 2-3. p.

⁸⁹⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1240, 160-162. p.

leplezve végezte, ezért bűnvádi eljárást nem tudunk ellen indítani, ezért 1957 márciusában preventív őrizetbe helyeztük. Ellenforradalmi tevékenységét az önvallomású jegyzőkönyvében is rögzítettük.”⁹⁰⁰ Igen ellentmondásos megállapítás ez. Vagy ellenforradalmár vezető volt valaki, és akkor megbüntették, vagy nem. Ez a „kicsit ellenforradalmár” státusz azért is érthetetlen, mert Blanár Mihály ekkor már évek óta megfigyelés alatt állt, sorsát többször is megfigyelői alakították. Kihallgatására 1957. április 5-én került sor. A jegyzőkönyv nem tartalmazza, hogy milyen minőségben (gyanúsított- vagy tanú) hallgatták ki, semmilyen figyelmeztetés nem szerepel benne jogaira, vagy kötelességeire. Első mondata mutatja, hogy mégis gyanúsított volt, mert a kihallgatás azzal indult, hogy a gyanúsítást megértette és bűnösnek érzi magát abban, hogy az úgynevezett „Nemzeti Bizottságban” funkciót vállalt és ott tevékenykedett. Kihallgatásában kiemelkedő részt foglal el a Szilágyi László tevékenységére vonatkozó rész. Tőle is, mint oly sokan másoktól, a valóban vezető személyekről próbáltak meg minél több információt összegyűjteni.⁹⁰¹ Blanárt tevékenységéért 1957. június 1-én preventív őrizetbe helyezték. Róla már 1954-ben jelentést írt az ÁVH Szabolcs megyei Főosztályának „13”-as számú ügynöke. Feladata a kenyérgyárban zajló események megfigyelése volt. Blanár ekkor itt volt főkönyvelő, korábban a kisvárdai pártbizottságon dolgozott, párttag is volt, de amikor kiderült róla, 1945 előtti papnövendék volta, a pártból kizárták, állásából elbocsátották. Azzal is magára vonta az ÁVH figyelmét, hogy környezetében a Németországból Magyarország felé küldött léggömbökről beszélt.⁹⁰² Egy évvel később újabb ügynöki jelentés készült róla. Ebből azt tudhatjuk meg, hogy a megyei tanácsról átszervezés miatt küldték el, mert itt is kiderült papnövendék múltja. Ekkor négy személy került át a megyei kórházba, közöttük volt Blanár Mihály is. Kórházi tevékenységét is rögzítették. Az ügynöki jelentés kitér arra, hogy a kórház gondnoka őrizte annak a szobának a kulcsát, amelyben egy világeveő rádió volt. Ezzel a betegeknek közvetítettek rádióműsorokat, de közülük valaki felfigyelt arra, hogy néha az angol rádió magyar adása szólt. Ezért Blanár is gyanúba keveredett.⁹⁰³ Blanár büntetlensége – a preventív őrizetet nem számítva – magyarázatra szorul. A már két éve megfigyelt, ellenséges beállítottságúnak tartott, munkahelyéről többször elbocsátott volt papnövendék a forradalom utáni számonkérését mégis megúsza. Oka lehetett teljes beismerése, megbánást tanúsító magatartása, az

---

⁹⁰⁰ ÁBTL 3.1.5., O-14959/482, 14. p.

⁹⁰¹ Uo. 19-22. p.

⁹⁰² ÁBTL 3.1.5., O-14959/482, 2-5. p.

⁹⁰³ Uo. 9. p

hogy szerepe nem volt kiemelkedő. Továbbá az is magyarázat lehet rá, hogy ő (is) javasolta leváltani a megyei tanácsi osztályvezetőket, de azok leváltását főleg Szilágyi László terhére írták. A leváltásokban Blanár mellett a megyei tanács dolgozója Dr. Ráthonyi Gábor járt az élen. Ezért nem volt célja ezt a vizsgálóknak tovább boncolgatni, mert teljesen világossá vált volna, hogy a súlyos vádpontként megfogalmazott tanácsi osztályvezetők leváltásában nem a vádlottaké volt a főszerep.⁹⁰⁴ Ezeket a személyeket is kihallgatták, jegyzőkönyveikből a Blanárra vonatkozó részeket kivonatolták és anyagába lefűzték.⁹⁰⁵ Mindezek után Blanár Mihályt ellenforradalmi cselekménye miatt 1962. december 30-án nyilvántartásba vették. Nyilvántartásba vételének másik kiváltó oka az 1965. december 6-án kelt, Szép Imre rendőr századosnak a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Alosztálya nyomozójának a jelentése volt. Tudomására jutott, hogy ifj. Blanár Mihály ingóságait azzal a céllal értékesíti, hogy turistaként Nyugat-Németországba utazik, és onnan már nem jön vissza. Ez alapján elrendelték ifj. Blanár Mihály útlevél kérelmének figyelőztetését az útlevél előadónál.⁹⁰⁶

Ahogy Kósa András, a megyében többen is úgy akartak megszabadulni a hatóság zaklatásaitól, hogy az ország más, távolabbi helyeire költöztek. Így gondolkodott Stefán Miklós ibrányi lakos is, akit a járási tanács részéről választottak a Megyei Forradalmi Bizottmányba. Neve több személy kihallgatási jegyzőkönyvében is felmerült. A már ismertetett kivonattal – több jegyzőkönyv rá vonatkozó részeinek egybeszerkesztésével – állította össze a politikai nyomozó osztály a terhelő adatokat. Ezután került sor tanúkenti kihallgatására. Stefán Miklós családjával ugyan Budapestre költözött, de 1962. november 18-án a Budapesti Rendőr-főkapitányság XV. Kerületi Kapitánysága környezettanulmányt készített róla, és megküldte a nyíregyházi kollégáinak.⁹⁰⁷

A Budapesti Rendőr-főkapitányság Politikai Osztály Területi Alosztályán Csonka István rendőr alezredes a bevonulók névsorát ellenőrizve, az abban szereplő Vajda Gáborról egy összeállítást készített 1970. május 13-án, ezt a bevonuló sorkatona állomáshelyén az elhárító tiszt kapta meg. Vajda Gábor apja, Vajda Erik neve alapnyilvántartásban szerepelt. Ennek az volt az oka, hogy *„Az ellenforradalom alatt Nyíregyházán tagja volt a megyei ellenforradalmi bizottságnak. 1956. november 4. után*

---

⁹⁰⁴ Olyan, a leváltást megvitató, szorgalmazó dolgozók, mint Varga Ferenc, Dr. Ráthonyi Gábor, Patai István, Dr. Tarr József és Dr. Széll György ellen eljárás nem indult.

⁹⁰⁵ ÁBTL 3.1.5., O-14959/482, 16. p.

⁹⁰⁶ ÁBTL 3.1.5., O-14959/482, 24. p.

⁹⁰⁷ ÁBTL 3.1.5., O-16643/10, 11-19. p.

is aktív ellenséges tevékenységet folytatott. Cselekedetéért 1957. márciustól 1957. december 10-ig közbiztonsági őrizetbe helyezték. NSZK-ban élő rokonaival kapcsolatot tart.”⁹⁰⁸ Vajda Erik, akinek apja a régi rendszerben nagyhírű ügyvéd volt, kérvényezte nyilvántartásból való törlését, de bármilyen választ küldött is részére a hatóság, nem törölték. Múltja gyermekének sorsára is kihatott, a sorkatonai szolgálata alatt mindvégig ellenőrzés alatt tartották. Ügye rávilágít a korabeli vizsgálati módszerekre, a hatóságok közötti erőviszonyokra is. Vajda Erikkal szemben szervezkedésben való tevékeny részvétellel elkövetett bűntett miatt indítottak büntetőeljárást. A Szabolcs-Szatmár megyei Ügyészség 1957. december 4-én kelt 1957. Bül. 331. számú Legfőbb Ügyészségnek írt jelentése igen figyelemre méltó megállapításokat, közléseket tartalmaz. Ez a jelentés a Legfőbb Ügyészség leiratára készített válasz. Ebből kiderül, hogy Vajda Erik a BM Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság javaslatára 1957. március 12-től 1957. október 8-ig közbiztonsági őrizetben volt. (A dátum nem egyezik a dossziéban szereplő más irat dátumával.) A nyíregyházi városi és járási rendőrkapitányság 1957. október 10-én rendelte el nevezett előzetes letartóztatását, és ezzel egy időben a nyomozást is. Vajda Erik bűne, hogy mint az Állami Gazdaságok Szabolcs-Szatmár megyei Igazgatóságának főrevizora, szoros kapcsolatot tartott fenn Szilágyi Lászlóval, a Megyei Munkástanáccsal. Munkahelyén terjesztette a miskolciak röplapjait, a forradalom leverése után kijelentette, hogy „a Kádár kormány nem életképes, a napjai meg vannak számlálva, a magyar nép utálja az oroszokat.” 1956 decemberében részt vett a megyei munkástanács szervezésében, tagja volt az öttagú szervező bizottságnak. Vajda Erik apja minden tőle telhetőt megpróbált fia érdekében. A jogász apa beadványára a Legfőbb Ügyészség – a közbiztonsági őrizet egy hónappal való meghosszabbítása mellett – vizsgálatot folytatott, és megállapította, hogy az ügyben büntetőeljárás megindítására törvényes alapot nem talált. A megyei ügyészség kiemelte, hogy bár ezt a megállapítást tartalmazó leirat október 6-án kelt (vasárnapra esett), de a megyei ügyészségre csak október 11-én érkezett. Előző nap pedig mégiscsak elrendelték mind a nyomozást, mind az előzetes letartóztatást. Az ügyészség véleményével sem a rendőrfőkapitány helyettese, sem a politikai nyomozó osztály vezetője nem értett egyet. Nem zárható ki, hogy már a Legfőbb Ügyészség leiratának ismeretében hozták meg intézkedésüket, csak visszadátumozva. Az ismételt apai reklamálásra a Legfőbb Ügyészség egyik ügyésze október 15-én a legfőbb ügyész utasítására hivatkozással kifogásolta mind a fogvatartást, mind a büntetőeljárást. Erre is

---

⁹⁰⁸ ÁBTL 3.1.5., O-16527/3, 3. p.

csak a megyei ügyészség szóbeli, majd a rendőrség kérésére ezt írásban is megerősítő utasítására engedték szabadon Vajda Eriket. Az ügyészségi jelentés szerint: „A megyei ügyészség ezzel az intézkedéssel nem értett egyet. Sokkal enyhébb tényállás alapján bíróság elé állítottunk ellenforradalmi bűncselekmény miatt személyeket, sőt sokkal enyhébb esetekben hozzá tett panasz folytán éppen a Legfőbb Ügyész utasította a megyei ügyészséget a vádemelésre.” A megyei ügyész Alexa Miklós, arra utasította az ügy előadóját, hogy a rendőrségnek a nyomozást bizonyítékok hiányában megszüntető határozatát hagyja jóvá, ám a határozatot a terheltnek ne kézbesítse ki. Vajda Erik apja, Dr. Vajda Ernő azonban kérte a megszüntető határozat kiadását. Alexa megyei ügyész erre csak akkor volt hajlandó, ha a Legfőbb Ügyészség vizsgálatának megállapítását vele közli, vagy egyenesen a Legfőbb Ügyészség hozza meg az indokolt megszüntető határozatot.⁹⁰⁹ A jelentés hangvétele szokatlan egy alárendelt szerv vezetőjétől.

13.3. Az MSZMP és a tanácsi szervek szerepe

A büntetőjogon kívüli megtorlásban sajátos és előkelő helyet foglalt el az MSZMP. Pártszervezetei jelentésekben tudatták a felsőbb pártszervekkel, hogy területükön milyen ellenforradalmi cselekmények történtek a forradalom napjaiban, és azt is, hogy ezeknek szerintük kik voltak a szervezői, kezdeményezői és a résztvevői. Ezeket már 1957 év elején javasolták állásukból elbocsátani. Mindez a központi vezetőség határozatára hivatkozással történt, tehát országos szinten zajlott. A legkisebb községek MSZMP alapszervezetei is összeállították listáikat, gyakran a községi tanáccsal közösen. Így került sor Terem község MSZMP alapszervezetének a községi tanács végrehajtó bizottságával közös kimutatására, amelyben az elbocsátandó állami alkalmazottak neveit közölték.⁹¹⁰

A párt vezetői mellett a tanácsi apparátus is hasonló szerepet játszott. Konkrét ügyekbe is beavatkoztak, amelyek már nem csak a volt forradalmárokat büntették, hanem azok gyermekeit is. A Mátészalkai Járási Tanács VB. elnöke, a Megyei Tanács elnökének 1957. szeptember 4-én írt levelében szónak tette, hogy több volt ellenforradalmár és azok gyerekei is bejutottak a főiskolára. Ez annak ellenére megtörtént, hogy a felvételi vizsgák előtt a jelentkezőkről, vagy azok szüleiről a főiskolák (tőlük) véleményt kértek, és kaptak. Ezeket a tanács rendre elküldte a

---

⁹⁰⁹ DIKÁN, 1993 b, 441-443. p.

⁹¹⁰ DIKÁN, 1994, 450-451. p.

főiskolák pártszervezeteinek, vagy a tanulmányi osztályvezetőknek. Szabó József vb. elnök úgy gondolta, hogy elutasító javaslatuk ellenére azért kerülhettek be ellenforradalmárok gyerekei az egyetemekre, mert az egyetemek a felvételiző anyagát más egyetemekre továbbították, de már a terhelő vélemény nélkül, így ott már felvehették a gyerekeket. A vb. elnöknek azt javasolta, hogy a Művelődésügyi Minisztérium érje el, hogy a beiskolázásnál minden egyes jelentkezőről kötelező legyen az intézménynek információt kérni. Az elutasító vélemények, javaslatok kitudódtak, és volt olyan sértett, aki a javaslattevőn próbált meg elégtételt venni. Ezért Szabó József szerint ezt (az elutasító javaslatot) nem is volna szabad ismertetni a felvételizőkkel.⁹¹¹

A pártszervek a büntetőjogi felelősségre vonásokat is szorgalmazták. Azokban az esetekben, – ahol várakozásuk ellenére – ez elmaradt, panasszal éltek. Az MSZMP Nyírbátori Járási Pártbizottsága 1957. augusztus 27-én írt levelében azt kérte a felsőbb pártszervtől, hogy vizsgálja meg a megyei ügyészség munkáját. Ennek kiváltó oka az volt, hogy több embert szabadlábra helyeztek, őket az ellenük emelt vád alól felmentették. Különösen sérelmesnek tartották, hogy Vén Benőt is felmentette a bíróság, aki pedig a járási „ellenforradalmi bizottság” titkára volt. Azt a többek előtt tett kijelentését sérelmezték és tartották büntetendőnek, hogy „*le kell számolni P. Szabó Gyulával*” a járási tanács elnökével.⁹¹²

14. Megfigyelés alatt

A Szilágyi László és társai-perben elítélteken kívül Szabolcs-Szatmár megyében 69 fő ítéletét tartotta a BM Politikai Osztálya olyannak, amit az „ellenforradalomban” betöltött vezető szerepük miatt szabtak ki. A megtorlás folyamatának végén különböző összeállításokat készített a politikai nyomozó osztály. Már 1959-ben kimutatta, hogy a megyében kiket tekintettek ellenforradalmároknak, ezek közül kivel szemben milyen bűncselekmény miatt indult eljárás és az milyen büntetéssel zárult. Az eljárás alá nem vont személyek nevei mellett található megjegyzés szerint, cselekményük nem volt főbenjáró, ezért nem indult ellenük büntetőeljárás. Ezzel szemben a leggyakoribb ok az volt, hogy a gyanún kívül semmilyen kézzel fogható bizonyíték nem volt velük szemben, vagy maga a cselekmény nem minősült bűncselekménynek. Ezt követően rendszeresen, évente felülvizsgálták a nyilvántartott személyeket, megszervezték

---

⁹¹¹ DIKÁN, 1993 a, 116-117. p.

⁹¹² DIKÁN, 1994, 61-62. p.

ellenőrzésüket. Így került sor 1967-ben, már tíz évvel a forradalom után arra, hogy egy új objektum dosszié megnyitására kért felettesétől engedélyt Cs. Nagy Ferenc rendőr százados. Kérelmét azzal indokolta, hogy az ellenforradalmárok és a volt politikai elítéltek anyagainak csoportosítása és annak átfogóbb értékelése miatt van erre szükség. A dosszié anyagát csak kevesen, az osztályvezető, a III/III-as alosztályvezető és az operatív tisztek ismerték. Ebbe rendezték a névsorokat, összefoglaló jelentéseket, amelyek végül több kötetre rúgtak. Itt kísérhetők figyelemmel a forradalom utáni rendőri intézkedések.

Az ORFK már 1957. február 23-án megküldte a forradalom alatt a börtönből szabadult politikai elítéltek névsorát, és intézkedéseket is meghatározott felkutatásukra. Így el kellett őket fogni, vagy jelenteni, hogy jelentkeztek-e önként az ügyészségeken, kaptak-e ügyészségi határozatot arról, hogy szabadlábon maradhatnak vagy sem, esetleg külföldre távozásukról kellett informálni a központot. Ekkor 154 Szabolcs megyei nevet közölték a megyei rendőr-főkapitánysággal.⁹¹³ A börtönből szabadultak névsorát később is folyamatosan megküldték a lakóhelyük szerint illetékes rendőr-főkapitányságoknak, akik már várták őket, környezetükben leellenőrizték érkezésüket, azt hogy kikkel léptek kapcsolatba, és megszervezték figyelésüket.

A nemzetőrök külön kategóriát alkottak a hatóság nyilvántartásában. Szabolcs megyében 643 nemzetőrt számoltak össze, akiknek egyedüli bűnük, hogy nemzetőrök voltak. Erről az irat készítője, Szép Imre rendőr főhadnagy 1961. május 10-én azt írta: „A kimutatott ellenforradalmi nemzetőrök közül igen nagy számú ellenforradalmár nem lett felelősségre vonva, mivel semmilyen konkrét ellenséges tevékenységet nem fejtettek ki.”⁹¹⁴ A politikai osztályon belül külön apparátus foglalkozott velük, a különböző alosztályok információikat egymással kicserélték. Ezt jól példázza a következő idézet. „A vezető fegyveres ellenforradalmárok közül Kabai Dezső és Gulyás Elemér huligánok nyugatra szöktek, mindkét személy Nyugat-Németországban a CIC szolgálatában kémiskolát végzett s jelenleg az amerikai hadsereg szervezésében álló Nyugat-Németországban állomásozó terrorista csoportban tevékenykednek. Mindkét személy fedőnéven tart levelezési kapcsolatot Nyíregyházán maradt családjával és rokonaival. Üggyükkel a II-es alosztályon konkrétan foglalkoznak.”⁹¹⁵

---

⁹¹³ ÁBTL 3.1.5., O-14959, 155-165. p.

⁹¹⁴ Uo. 175. p.

⁹¹⁵ Uo. 176-177. p.

Gulyás Elemért⁹¹⁶ azért körözték, mert tagja volt a nemzetőrségnek és a MOKÉP vállalnál részt vett a kommunisták eltávolításában.

A volt záhonyi állomásfőnök, Szücs Sándor is külföldre szökött. A BM Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság Mátészalkai Politikai Kirendeltsége 1957. október 31-én határozott körözési dosszié megnyitására. Ennek az volt az oka, hogy Szücs állandó lakása Mátészalkán volt. Anyaga szerint 1953. évben, mint ügynök szerepelt, de a vasúti elhárító osztály 1954-ben kizárta, mert együttműködésre nem volt hajlandó. Dossziéjában elfekvő feljegyzés szerint, november 4-én vették őrizetbe a szovjet állambiztonságiak, majd november 11-én átadták a Nyíregyházi Rendőr-főkapitányságnak, ahonnan november 16-án szabadon engedték. Egészen 1957. január 20-ig Magyarországon volt, majd Jugoszlávián keresztül Svédországba ment.⁹¹⁷ Körözési dossziét azért nyitottak rá, mert hazaküldött – felbontott – leveleiből úgy gondolták, hogy 1958 tavaszán hazatér családját meglátogatni. A körözést 1959. november 3-án megszüntették, mert ellenséges tevékenységet nem folytatott. Feleségére azonban ügynökséget állítottak, „Kiss József” ügynök (is) figyelte.⁹¹⁸

Az ekkor szabadultak ellenőrzésére 5 új ügynököt szerveztek be. Igazán veszélyesnek 57 személyt tartottak, akiket külön is kigyűjtöttek, róluk figyelő dossziét fektettek fel, ügynökök útján ellenőrizték őket. Figyelő dosszié nyitását, vezetését 1966-ban már csak az 5 évnél hosszabb börtönbüntetésre ítélték esetében rendelték el. A volt forradalmárok közül – ekkor is – több személyt sikerült beszervezni, akik társaikról informáltak a hatóságot. Erről a „*Kontingensen belüli hálózati munka*” című részben található összefoglaló számadat. „*A volt fegyveres ellenforradalmárok közül 32 ügynök, 4 informátor van foglalkoztatva saját és egyéb ellenséges kategóriák felé. Csak a volt fegyveres ellenforradalmárok között van foglalkoztatva 43 ügynök, akik közül 7 más kategóriából lett beszervezve.*”⁹¹⁹

A politikai bűncselekményekért elítéltek című kimutatás szerint 1962. május 25-én 349 fő Szabolcs-megyei elítéltet tartottak nyilván. A Belügyminisztérium III/III. Csoportfőnöksége 11-1570/66. számú „*Szigorúan titkos, különösen fontos*” jelzetű jelentése a volt politikai elítéltek operatív ellenőrzéséről 1966. január 1-én 37.755 fő elítéltet jelzett Magyarországon. Szabolcs megyében 1966-ban már 683 olyan személyt

---

⁹¹⁶ 1927. június 9-én született Szerednyén, 1955-ben még Kabaival együtt volt kútfűró. A kereskedelmi érettségivel rendelkező Gulyás 1956 októberében a nyíregyházi MOKÉP-nál dolgozott, de 1957 februárjában elbocsátották. Kabai letartóztatásának hírére bujkált, majd külföldre szökött.

⁹¹⁷ Valójában Norvégiába.

⁹¹⁸ ÁBTL 3.1.5., O-10550, 35. p.

⁹¹⁹ ÁBTL 3.1.5., O-14959,179. p.

tartottak nyilván, akiket a korábbi évek során politikai bűncselekmények miatt felelősségre vontak, ezek közül pedig ekkor 327 főt figyeltek, 136 személy volt „K” nyilvántartásban, ebből 88 főt ügynökkel ellenőriztek, közülük 24 főt párhuzamos ellenőrzés alatt tartottak. Ekkor új beszervezések révén 16 fővel növelték ellenőrzésüket. Társadalmi- és hivatalos kapcsolattal 91 főt ellenőriztek, és 148 főt tartottak alapnyilvántartásban.⁹²⁰ A belügyminisztériumi utasítás végrehajtására tett jelentésben javaslatot is megfogalmazott a megyei politikai osztály a végrehajtandó feladatok között: „*A vezető beosztásban lévőköt szükségesnek tartom a Belügyminiszter elvtárs 009. és a 0010. sz. parancsa alapján felülvizsgálni és a jelenlegi tevékenységüket szem előtt tartva, az arra rászolgálókat ki kell szorítani, illetve ez irányban felsőbb szerveink felé javaslattal élni.*”⁹²¹ Ezeket a nyilvántartott személyeket a 70-es évekig szorosabban ellenőrizték, majd az ellenőrzés ezt követően lazult. Ekkorra a volt elítéltek egy része meghalt, a többiek sorsukba, az ország helyzetébe beletörődve nézeteiket nyilvánosan nem hangoztatták. Azonban ezt követően is rendszeresen írtak jelentéseket feletteseiknek a politikai osztályok a területükön élő nyilvántartottakról, igaz ezek gyakran a korábbi jelentések ismétlésére szorítkoztak.

A más megyékbe költözőtekről a hatóságok egymást folyamatosan tájékoztatták. A következő átiratból ezen túl az is kiderül, hogy még a 60-as években is folyamatosan bővült a nyilvántartottak névsora.

Bíró Etelkát 1965. május 12. óta tartották nyilván az operatív nyilvántartásban, mert „*Az 1956-os ellenforradalom idején Papos községben aktív szervezője volt az eseményeknek. Tagja lett a községi „Forradalmi Bizottságnak” megszervezte a „Nemzetőrséget”, melyet fegyverrel látott el. Az iskolában megtiltotta a tanítást. Ellenforradalmi tevékenysége miatt 1957. IX.6-án a Szabolcs-Szatmár megyei RFK 1244/1957. sz. határozatával közbiztonsági őrizet alá helyezte, amely 1958. június 8-án lett megszüntetve.*”⁹²² Ez abban az átiratban szerepel, amely 1987. január 7-én kelt, s ebben a Székesfehérvári Rendőr-főkapitányság arról határozott, hogy nevezettet idős korára tekintettel törölte az állambiztonsági szervek operatív nyilvántartásából. Ez (is) a teljesítménykényszerrel magyarázható, hiszen a cselekmény, ami miatt nyilvántartásba vették, a kor jogfelfogása és az alkalmazott büntetőjogi minősítés szerint is súlyosnak volt mondható, de a közbiztonsági őrizeten kívül más büntetést érte nem szabtak ki. Az

---

⁹²⁰ Uo. 220. p.

⁹²¹ Uo. 225. p.

⁹²² ÁBTL 3.1.5., O-14959, 226. p.

a legvalószínűbb, hogy sem tényállásszerű magatartás, sem bizonyíték nem volt. A nyilvántartásokban szereplő ellenforradalmi tevékenység az akkori felfogás szerint főbenjáró bűn volt, mégsem indult Bíró Etelka ellen eljárás. Nyilvánvalóan túlzott a tevékenységet leíró tiszta, amikor az említetteket rótták fel Bíró Etelka terhére. Az állambiztonsági szervek saját tevékenységük fontosságának bizonyítására sok ártalmatlan emberről vezettek dossziét. Ez a harminc éven át életben tartott nyilvántartás semmilyen újabb adattal nem egészült ki.

A megfigyelés, szemmel tartás nemcsak ügynökök útján történt. Az állambiztonságiak ehhez a munkához a társadalmi kapcsolataikat is igénybe vették. Ilyenek voltak az MSZMP vezetői, tagjai, állami vállalatok vezető beosztású dolgozói.

Dr. Adorján Béla 1945 óta volt az FKGP tagja. 1956-ban Mátészalkán bevásztották az ideiglenes munkástanácsba és a Járási Nemzeti Bizottságba is. A Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság Mátészalkai Politikai Kirendeltsége 1957. szeptember 19-én gyanúsítottként hallgatta ki. Arra a kérdésre kértek tőle választ, hogy: *„Milyen ellenforradalmi tevékenységet fejtett ki Mátészalkán?”* Őt nem sikerült felelősségre vonni, de kisgazdapárti múltja, 56-os tevékenysége miatt figyelték, Fejes György tűzoltó szakaszvezetővel tartották megfigyelés alatt.⁹²³

Az 1920-ban Nagyecsedén született Ruszka Jánosról 1958 áprilisa és 1964 szeptembere között keletkezett iratokat őriz dossziéja. Ezt azért nyitották, mert 1948-ig az FKGP komlódtótfalui titkára volt, 1956-ban pedig kijelentette, hogy *„A ti időtök lejárt, adjátok ide a kulcsot, mert a hatalmat mi vesszük át!”* Bűne volt még a róla szóló iratok szerint az is, hogy küldöttséget szervezett a Földművelésügyi Minisztériumba, azért, hogy a tagosítás eltörlését követeljék. Eljárás ellene sem indult, de a Csengeri Vegyes Ktsz.-nél betonkészítőként dolgozó Ruszkat a „Dudás” és „Sályi” fedőnevű ügynökökkel ellenőrizték.⁹²⁴

A jogi keretek között végrehajtott megtorlások után a belügyi szervek folytatták hálózatépítő munkájukat. A rendszer ellenségeinek tekintett személyek megfigyelése, szemmel tartása volt az egyik legfőbb céljuk, ezért ezek közül az emberek közül igyekeztek elsősorban ügynököket beszervezni.

---

⁹²³ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1630, 13-15. p.

⁹²⁴ ÁBTL 3.1.5., O-14959/1524, 3-5. p.

14.1. Egykori horthysta katonatisztek

A politikai nyomozó osztály 1957 év végére teljesítette legfontosabb feladatát, a forradalom résztvevőinek felkutatását, bíróság elé állítását, internálását. Felszabaduló erőit azonban továbbra is az ellenség keresésére, felkutatására, saját fontossága bizonyítására használta. Ekkor már azokkal is foglalkoztak, akik nem voltak aktívak 1956-ban, de osztályellenes származásuk miatt bekerültek a célcsoportok valamelyikébe.

Az egyik ilyen célcsoport a volt horthysta katonatiszteké volt. Közülük sikerült beszervezni a „Nyíri” fedőnevű ügynököt, aki a Nyírségi Mezőgazdasági Kutatóintézet főkönyvelője volt. Jelentéseit gyakran a „Kőház” T-lakásban adta át tartótisztjének. Első jelentéseit 1959-ben készítette Belánszky Barnáról és Böszörményi Gyuláról. Belánszky, a volt kisgazdapárti tisztségviselő ekkor a kutatóintézet gyulatanyai részlegénél dolgozott. Az ügynök jelentette, hogy az „ellenforradalom” alatt Belánszky érintkezésbe lépett Lupkovics volt pártvezetővel, azonban megbízatást nem kapott. Belánszky nagyon szorgalmas volt, reggel 5-6 órától akár este 10-ig is dolgozott. Az ügynök a kutatóintézet szervezeti felépítéséről, tevékenységéről részletes leírást adott. Ebben az intézetben több egykori horthysta katonatiszt dolgozott, ezért volt fontos egy hozzájuk közel álló személy beszervezése, akin keresztül ki lehetett fürkészni magatartásukat, az aktuális politikai kérdésekben elfoglalt álláspontjukat. „Nyíri” ügynököt 1959. szeptember 17-én szervezte be Puskás Dezső rendőr százados (1956-ban honvédségi elhárító tiszt) hazafias alapon, eredetileg a mezőgazdasági kémelhárítás vonalára.⁹²⁵ Valódi neve Orosz Géza, aki hadnagyként szolgált a Horthy-hadseregben. Beszervezésével az intézetben lévő osztályidegen személyeket vonták ellenőrzés alá. Kitűnő választás volt. Beosztásánál fogva az intézet valamennyi ügyébe betekintést nyert.⁹²⁶ Így több munkatársáról is adatot tudott szolgáltatni a politikai nyomozóknak.⁹²⁷ Jelentései kiterjedtek Hruscsov párizsi látogatására és az április 4-i ünnepekkel kapcsolatos dolgozói véleményekre is. Ezek azonban politikailag közömbös magatartások voltak, érdemi információt nem jelentettek. Rá is vezette az ügynöki

---

⁹²⁵ ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Nyíri” fn ügynök 6-os kartonja.

⁹²⁶ ÁBTL 3.1.2., M-15475, 113-128. p.

⁹²⁷ Németh György volt földbirtokosról, Korcma József volt horthysta főhadnagyról és feleségéről, Irinyi György volt horthysta századosról, az intézeti kutatók kutatómunkájáról, elért eredményeikről, kapcsolataikról írt jelentéseket.

jelentésre az értékelő: „Minket az intézetben dolgozó konkrét ellenséges személyek érdekelnek.”⁹²⁸

Az intézet igazgatójának személye különösen érdekelte az állambiztonságiakat, Terlanday Sándorról minden információt szívesen vettek. Az igazgató emberséges magatartása, különösen, ha az a rendszer ellenségeivel szemben történt, mindig kiváltotta a nyomozók rosszallását. Így volt ez Nagy Ilona buji lakos esetében is. Az intézetben dolgozó nő a kisvonaton⁹²⁹ olyan kijelentést tett, hogy Buj soha nem lesz tsz-falu, mert azt az apja elintézi. Az utasok közül jelenthette ezt valaki, ezért különös tekintettel Nagy Ilona rendszeridegen apjára és nagybátyjára az apparátus mozgásba lendült. Először a pártbizottságon kezdtek az ügygel foglalkozni. A politikai nyomozókat arra kérték, addig semmit ne csináljanak, amíg ők a vizsgálattal nem végeznek, mert Nagy Ilonát úgyis el fogják az intézetből távolítani. Terlanday igazgatónak tudomására jutott a dolog, és megpróbált dolgozóján segíteni. Főkönyvelője azonban minden lépéséről jelentett. Így tudtak Terlanday erőfeszítéseiről, arról, amit Nagy Ilona érdekében tett, még arról is, hogy lánya megmentéséért apja a tsz-be is belépett, ám mindez hiába történt.⁹³⁰ Nagy Ilona nem sejtette, hogy főkönyvelője a vonatindulás előtt csak azért sétál vele, és csak azért hívja meg a cukrászdába, hogy szüleiről, rokonságáról érdeklődjön tőle.

Az intézet munkatársa, Szabó Norbert is horthysta katonatiszt volt. Ezért a megfigyelés rá is kiterjedt. A „Farkas” nevű ügynök jelentéséből tartótisztje megtudta, hogy Szabó Norbert lakásán rendszeresen összejönnek a földbirtokos származású Horváth András, Gajdácsi Ödön volt nyilas, és a volt ellenforradalmár Debreceni László. Ezért a politikai nyomozók úgy határoztak, hogy ennek az összejövetelnek és céljának a felderítésére „Nyíri” ügynököt is bevetik.

Az intézetben több vidéki dolgozott. Így Nagykállóból is sokan ingáztak Nyíregyházára a kutatóintézetbe. Nagykállóban az Állami Biztosítónál dolgozott a „Mogyorósi” fedőnevű ügynök,⁹³¹ aki 1945 előtt horthysta főhadnagy volt. Ezért őt a horthysta-fasiszta vonalra állították rá. Az ügynökök alkalmasak voltak valamennyi, a hatókörükben élő, dolgozó célszemély szemmel tartására is. „Mogyorósi” ügynök megfigyelés alatt tartotta a politikai elítélteket,⁹³² ellenforradalmárnak tartott

---

⁹²⁸ ÁBTL 3.1.2., M-15475, 114. p.

⁹²⁹ A Nyíregyháza és Dombrád között közlekedő keskenynyomtávú vasút.

⁹³⁰ ÁBTL 3.1.2., M-15475, 189. p.

⁹³¹ A „Mogyorósi” fn. ügynök 1960. december 16-tól 1966. január 15-ig írt jelentéseket.

⁹³² Dr. Vass Menyhértet, Dr. Sziklai Istvánt és Csányi Andrást.

személyeket, külföldről hazatérteket is.⁹³³ Független munkaköre miatt szabadon mozoghatott.⁹³⁴ Dr. Sziklai István adminisztrátorként dolgozott Nyíregyházán a Vízügyi Igazgatóságon, és naponta ingázott Nagykálló és Nyíregyháza között. Sziklairól úgy tartották a nyomozók, hogy különböző politikai események hatására aktivizálódott. A nagyvonalúnak, dicsekvőnek tartott Sziklainak az a tulajdonsága szolgált erre alapul, hogy a börtönből szabadulása után is hangoztatta rendszerellenességét.⁹³⁵ Sziklait gyakorlatilag élete végéig elkísérte az állambiztonsági törődés. A BM ORFK Rendészeti Osztálya 1987. szeptember 8-án értesítést küldött a BM Adatfeldolgozó Csoportfőnökség Állambiztonsági Operatív Nyilvántartó Osztályának, ebben tudatta, hogy Dr. Sziklai István nevét Sziklayra változtatta.⁹³⁶

14.2. A műszaki értelmiség

Baracsi Jenő rendőr nyomozó hadnagy 1957. augusztus 10-én beszervezte az 1920-ban Újfehértón született Kovács Ferencet, aki a Szabolcs megyei Építőipari Vállalt gépész tervezője volt. A középiskolát végzett, pártunkívüli, lojális kategóriába sorolt Kovács a „Kállai Ferenc” fedőnevet kapta. Beszervezése terhelő adatok alapján történt az ipari szabotázs elhárítás vonalára.⁹³⁷

Ennek ellenére tevékenysége kezdetén a műszaki értelmiség 1956-os szerepének felderítését kapta feladatul. 1957. augusztus 14-én kelt első jelentésében a vállalat dolgozóinak viselt (1956-os) dolgairól számolt be.⁹³⁸ Az ügynök jelentéséből megtudhatjuk, hogy a Szabó János vezetésével működő mérnöki munkaközösség ideiglenes működési engedélyt kapott, amit egy év után terveztek felülvizsgálni. Első jelentősebb munkájuk a Rozgonyi Piroska Leánykollégium konyhájának és ebédlőjének a tervezése volt. Az ügynök megfigyelés alatt tartotta a vállalat dolgozóit, jelentései első

---

⁹³³ Ilyen volt Bódor Sándor gimnáziumi tanár, akit ellenforradalmárként tartottak nyilván és a nyugatról hazatért Szabó Tibor veszélyesnek minősített személy.

⁹³⁴ Dr. Vass Menyhért, volt horthysta századost, aki nyugdíjasként már csak a háztájijában dolgozott. „Mogyorósi” ügynök biztosítás ürügyén kereste fel. Vass megbízott az ügynökben, előtte szívesen beszélt.

⁹³⁵ ÁBTL 3.1.2., M-40394, 313-315. p.

⁹³⁶ ÁBTL 3.1.9., V-145356/3, 44. lap.

⁹³⁷ ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Kállai Ferenc” fn. ügynök 6-os kartonja.

⁹³⁸ Bodánszky Tibor főmérnök, a vállalati munkástanács tagja szövegezte meg azt a táviratot, amely az újságban is megjelent, és amelyben üdvözölte a miskolci munkástanácsot. Török Miklós műszaki osztályvezető helyettes a munkástanács elnökhelyettesi tisztségét töltötte be és nagy nyilvánosság előtt jelentette ki, hogy szuronyokkal nem lehet egy rendszert fenntartani. A munkástanács elnöke Solymosi Mihály építésvezető volt, aki nem hogy megakadályozta volna az említett két ember tevékenységét, hanem még inkább elősegítette azt. ÁBTL 3.1.2., M-16192, 5-8. p.

sorban a munkavégzéssel voltak kapcsolatosak. Szakmai alapú bírálatokat tett munkatársairól, amelyekkel felcsigázta tartótisztjének érdeklődését, aki ez alapján újabb és újabb feladatokkal látta el ügynökét. Az ügynök magatartásában 1958 márciusában változás következett be. Ekkor volt ítélethirdetés abban az ügyben, amellyel őt megzsarolták. Bodánszky Tibor és társai enyhe, felfüggesztett börtönbüntetéseket kaptak. Ezért az ügynök úgy gondolta, és tartótisztjével is közölte ezt, hogy kötelezettségvállalása véget ért, a továbbiakban nem tartja magára nézve kötelezőnek az állambiztonsági szervekkel való együttműködést. Tartótisztje erre, ahogyan jelentésében is megemlékezett róla, azt válaszolta: „...igaz, hogy Bodánszkyék ügyében szinte nevetséges ítélet született, azonban ez nem azért történt, mert Bodánszky és társai nem követtek el bűncselekményt, hanem azért mert egyrészt az ügy vizsgálata kissé eltolódott, vesztett aktualitásából, másrészt pedig a bíróság egyik másik tagja nem tartja be a Párt büntetőpolitikájának irányvonalát.”⁹³⁹ A nyíregyházi megyei bíróság Bodánszky Tibort nyolc, Török Miklóst és Solymosi Mihályt hat-hat hónap börtönre ítélte, a büntetések végrehajtását valamennyi elítélt esetében háromévi próbaidőre felfüggesztette. Danyi Istvánnal szemben az eljárást a bűnösség megállapításának mellőzésével megszüntette. A Legfelsőbb Bíróság a kiváló munkát végző kétszeres sztahanovista Solymosi Mihályt a vád alól – büntethetőséget kizáró ok miatt, annak megjelölése nélkül – felmentette. Tartótisztje elmagyarázta az ügynöknek, igaz, hogy az együttműködést elkövetett cselekményének jóvátétele érdekében vállalta, de munkás származása miatt kötelessége tovább segíteni őt az ellenséggel szembeni harcban. Ügynök meggyőzése sikeres volt, és rövid pihentetés után ismét munkához látott. Miután a vállalat tervező részlegét a Szabolcs megyei Tervező Irodához csatolták, ügynök feladatul kapta, hogy: „Korábbi ismeretei alapján tegyen jelentést arról, hogy az újonnan megalakított tervező iroda dogozói között kik azok a személyek, akik származásuknál, a felszabadulás előtti társadalmi helyzetüknél fogva a múltban betöltött funkciójuknál fogva osztályellenségnek tekinthető. Ezek a személyek hogyan végzik munkájukat, kikkel tartanak kapcsolatot, milyenek a politikai nézeteik.”⁹⁴⁰ „Kállai Ferenc” ügynök 1962-ig adott jelentéseket. Ekkor munkáját már nem végezte el, lelkesedése alábbhagyott, a találkozókra sem ment el. 1962. március 15-én tartótisztje még arra tett javaslatot, hogy idézzék be a főkapitányságra és ott tisztázzák magatartásának okát. Hogy erre sor került-e vagy sem nem tudni, ezt követően

---

⁹³⁹ ÁBTL 3.1.2., M-16192, 25. p.

⁹⁴⁰ ÁBTL 3.1.2., M-16192, 41. p.

jelentések már nem keletkeztek, az év nyarán tevékenysége a dosszié adatai szerint véget ért.

A hatalom szinte minden, a régi rendszerrel kapcsolatba hozható embert, embercsoportot ellenőrzése alatt tartott. A második világháborúban szovjet hadifogságba esett magyar katonák ezreit ítélte el a szovjet katonai bíróság hosszú kényszermunkára, így biztosítva gazdaságának az ingyen munkaerőt. Hazatérésük alkalmával magyar belügyi szervek vették át őket a szovjetektől, nyilvántartásba vették őket, ellátták személyi okmányokkal. A rendszer ellenségeként tartották számon őket is. A kemecsei lakos Debrovsky Gyula zászlósként harcolt a II. világháborúban, fogságba esett és a szovjet hadsereg katonai törvényszéke háborús büntett miatt⁹⁴¹ 25 év szabadságvesztésre ítélte. 1955. július 26-án kegyelemmel szabadult. Hazatérése után a záhonyi MÁV-nál helyezkedett el, zárkózott magatartású, semmilyen ellenséges megnyilvánulása, kijelentése nem volt, mégis külön nyilvántartásba vették, folyamatosan figyelték. A róla szóló „F” dosszié nyitásáról 1960. szeptember 29-én határoztak. Ennek előzménye az volt, hogy Szép Imre rendőr főhadnagy 1960. február 19-én, Kemeccsén elbeszélgetett Tóth József és Márkus Pál MSZMP tagokkal, akik elmondták a rendőrtisztnek, hogy valójában kicsoda Debrovsky, aki ráadásul a lelkesekkel, és egy volt csendőrrel is kapcsolatot tartott, valamint templomba is járt. Mindez elég volt a dosszié megnyitásához.⁹⁴² Debrovsky Gyula esete nem egyedülálló. Csak azt jelzi, hogy a hadifoglyok hazatérésük után is megbélyegzettek voltak. Egyben felhívja figyelmünket arra, hogy az ő szovjet hadbíróóság általi elítélésük még feldolgozatlan része a magyar történelemnek. Sajátosan értékelté ezt a Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság III/III. alosztálya az 1969. december 8-án készített *„A volt horthysta elemek, ellenforradalmárok és politikai elítéltek területéről összefoglaló”* című jelentésében. Ebben a hadifoglyok szovjet elítélésével kapcsolatban megállapította: *„A felülvizsgálás során visszaminősítésre javasolt egyéb politikai elítéltek száma is jelentős. Többségük a II. világháború során a szovjet hadműveleti területen, ill. Kárpát-Ukrajnában esett szovjet fogságba, kiket a Szovjetunió Katonai Bírósága 20-25 évi szabadságvesztésre ítélt. Ezek az ítéletek, mint később kiderült nem voltak megalapozottak, jelentős részüket rehabilitálták.”*⁹⁴³ Ez az

---

⁹⁴¹ A cselekmény mibenléte nem ismert. Önéletrajzi írásában a Jaltai Egyezményt jelölte meg felelősségre vonása alapjául.

⁹⁴² ÁBTL 3.1.5., O-14959/1169, 6-9. p.

⁹⁴³ ÁBTL 3.1.5., O-14959, 244. p.

értékelés nem tetszett valamelyik előjárónak, mert aláhúzta és kérdőjellel látta el beosztottja megállapítását.

14.3. A humán értelmiség

A fentebb már bemutatott „Szabó József” fedőnevű ügynököt eredményesen tovább foglalkoztatták. Jelentéseiből az derül ki, hogy a nevelők féltették saját helyzetüket, tartózkodtak politikai megjegyzésektől. Az ügynökkel a nyíregyházi értelmiségieket 1962-ig figyeltették. 1957. június 3-án jelentett a VI. pedagógus napról, amikor is a IV. sz. Általános Iskolában megjutalmazott pedagógusokat sorolta fel.⁹⁴⁴

Porzsolt István kitüntetése a kartársakat nagyon meglepte, mivel nevezett szervezője volt a Forradalmi Nemzeti Bizottmány megválasztásának. Kérdezték is egymástól, hogy van ez? Egyiket büntetik, másikat jutalmazák? A „Szabó József” jelentése nyomán felelősségre vont pedagógusok ügye élénken foglalkoztatta a tantestületet. A pedagógusok véleményének megismeréséhez az állambiztonságiaknak szüksége volt azoknak a tanároknak a névsorára, akikkel az ügynök közelebbi kapcsolatban állt és így alkalma nyílt bizalmukba férközve róluk jelenteni.⁹⁴⁵ Itt az ügynök látszólag meghasonlott, mert saját nevét is felírta. Ez azonban az ügynöki munka eszköze volt, erre a beszerzők tanították meg. Az ügynök pedagógus mivolta arra is alkalmat adott, hogy egy-egy tanítványát szüleiről, hozzátartozóiról kérdezze. Egy ilyen kutakodás eredményeként került sor 1958. január 10-én Hetei László jellemzésére. Nem is a kiváló képességű, tisztelettudó tanuló, akit származása ellenére a IV. sz. Általános Iskola iskolabizottsága továbbtanulásra javasolt, s így középiskolában folytathatta tanulmányait érdekelte az állambiztonságiakat, hanem annak apja, aki a „felszabadulás” előtt ügyvéd volt, s egyben a nyilas párt egyik vezetője. Ám a felelősségre vonás elől elmenekült apa hollétéről a fia semmit sem tudott mondani.⁹⁴⁶

1958 márciusában a Szovjetunióban járt pedagógus küldöttségnek nyíregyházi tanárok is tagjai voltak. Hazatérve tapasztalataikról élménybeszámolót tartottak városi kollégáiknak. Ezen a rendezvényen azonban csak nagyon kevesen jelentek meg, nem volt érdeklődés iránta, a beszámoló végét is csak hárman várták meg. Az egészet az

---

⁹⁴⁴ Jutalmat kapott Agárdi Józsefné, Horváth Jenő, Benkő Imre, Nagyöszai Béláné, Dr. Bakonyi Gézané a tanulóotthon vezetője, Tóth János hivatalsegéd, míg kormánykitüntetésben Porzsolt István tanítóképző intézeti igazgató részesült.

⁹⁴⁵ 1957. december 16-án felsorolta munkatársait: Tarnai Imrét, Harmath Sándort, Szitár Lászlót, Hargitai Lajost, Koroknay Gyulát, Kállai Istvánt, Szoboszlai Istvánt, Tátrai Andrást, Brecska Lajosné, Gyulai Endréné, Dr. Szalai Tibornét, Ráfi Péternét, Révfői Gizellát és Szakács Lajosné.

⁹⁴⁶ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 53-57. p.

érdektelenség és a közömbösség jellemezte.⁹⁴⁷ Az ügynök képzettsége, magasabb általános műveltsége révén tartótisztjeinek szemléletes, jó jellemzéseket adott megfigyeltjeiről. Megállapításai olykor szakmaiak, de többször adott politikai tárgyúakat is. Így 1958 márciusában a III. sz. Általános Iskola nevelőiről adott leírást.⁹⁴⁸ Ebben felsorolja a jól dolgozó, politikailag aktívakat és a közömbösöket is.⁹⁴⁹

Még a forradalom után két évvel is nagyon értékesnek ítélte tartótisztje, Tóth József rendőr hadnagy azt az 1958. április 3-i jelentését „Szabó József” ügynöknek, amelyben az általa felsorolt tanárok⁹⁵⁰ 1956-os értelmiségi gyűlésen tanúsított magatartását ismertette. Ez alkalmat adott a politikai nyomozó osztálynak újabb ügyek, megfigyelések megindítására. Az olyan véleménye, mint amellyel az olasz- francia- orosz szakos nyelvtanár Koroknay Gyulát nem politizálónak, határozott jelleműnek, demokratikus gondolkodásúnak, megfontolt, nyugodt embernek, ám a rendszerrel szemben barátságtalannak írta le, elég volt ahhoz, hogy Koroknayval is foglalkozni kezdjenek.⁹⁵¹ Az ügynök pechjére Koroknayhoz nem tudott közel férközni, mert az visszahúzó volt, egyedül Ráfi Péternével tartott baráti kapcsolatot és úgy vélekedett, hogy: „*Nem tudhatta az ember, hogy kivel kerül kapcsolatba- mondta, mert sok a kétszínű ember pl. Porzsolt István gimnáziumi igazgató.*”⁹⁵²

Tartótisztjei folyamatosan adták az újabb és újabb feladatot, aminek teljesítése nem mindig nyerte el tetszésüket. A rendszer belső ellenségeinek felderítése központi akarat, felsőbb elvárás volt, de az ügynök 1958. április 25-én nem tudott olyan pedagógus ismerőst említeni, aki a népi demokrácia ellensége lett volna. A megtorlás addigra jól érzékeltette hatását, az emberek visszahúzódták, nyilvánosan nem foglaltak állást politikai kérdésekben.

Nagyörszi Bélánét 1958. május 29-én öntelt, gögös személyként mutatta be. Az egyetemet végzett, középiskolai tanár általános iskolában tanított történelmet. Munkamódszerét a nagyvonalú előadással és maximális követelménnyel jellemezte az ügynök. Később, szerinte azért, hogy az ő munkáját is jobban elismerjék, a szigorú,

---

⁹⁴⁷ Uo. 62. p.

⁹⁴⁸ Uo. 64. p.

⁹⁴⁹ Jól dolgozó és a párt politikája mellette nyíltan kiálló volt: Reményi Sándor, és Sándorné, Zékány Lászlóné, Pankotai István, Székely Lajos, Prékopa József, Darvas Lászlóné. A csendesek közé tartoztak: Pankovics Aladárné, Fiedler János, Korényi Gyula, Kiss Gyula, Szentiványi Ilona, Luczai Menyhért, Terjek Sándor, Jámbor Józsefné, Szoboszlai Istvánné, Fekésházi Józsefné, Verdes Jánosné, Nagy Ernő, Nagy Gézáné, Nagy Bertalan, míg a felszabadulási ünnepséggel kapcsolatban közömbös megjegyzéseket tett: Kállai István és Ráfi Péterné.

⁹⁵⁰ Nagy Károly, Losányi Gyula, Horváth Sándor, és Lengyel Sándorné.

⁹⁵¹ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 66-68. p.

⁹⁵² Uo. 78. p.

maximalista Nagyösziné áttért a liberális osztályzásra. Az ilyen, sokszor csak irigységből, szakmai féltékenységből eredő megállapítások alkalmasnak bizonyultak a jellemzett tanár lejáratására, szakmai karrierjének megtörésére. Az ügynököt véleménye kialakításában az sem befolyásolta, hogy letartóztatását követően Nagyösziné volt az, aki rokonszenvvel viseltetett iránta.⁹⁵³ Az ügynökök gyakran úgy fogalmazták megállapításaikat, hogy az a tartótiszt kedvére legyen, azt tartalmazza, amit az éppen hallani akart.⁹⁵⁴

A forradalom idején az ügynöki hálózat jelentős mértékben dekonspirálódott. Újjáépítése ugyan hamar megkezdődött, de beleértve a titkos találkozóhelyeket is, pótlásuk hosszabb folyamat eredménye volt. Kezdetben közterületeken, nyilvános helyeken bonyolították le találkozóikat, olyanok, mint a MÁV állomás, vagy vendéglők szolgálták a találkozások helyéül. Így került sor következő találkozására tartótisztjével, 1958. szeptember 29-én a Vesszős-féle vendéglőben. A nevelők politikai hangulata központi téma volt. Minden ezzel kapcsolatos megnyilvánulás érdekelte a politikai nyomozó osztályt.⁹⁵⁵ Az ügynöki jelentések arra is alkalmasak voltak, hogy más ügynököt is ellenőrizzenek, valamint az ügynevezett társadalmi kapcsolatokról kialakított véleményeket is megismerjék.⁹⁵⁶ A II. sz. Általános Iskolában a nevelők úgy tartották, hogy Ambrus László és Bécsi Zoltán nevelők politikai besúgók voltak. Kollégájuk, Gebri Éva elhelyezését Tiszavasváribába, és az ellene indított fegyelmi eljárást is Ambrusnak tulajdonították. Pokol Rozália szerint: *„amióta ez a két nevelő köztük van, mindent tudni akarnak mindenkiről, a felső vezetők is mindent tudnak, őket meg feltűnően védik felülről. Életvitelük feltűnő, sokat költenek kártyára enni- és innivalóra.”*⁹⁵⁷ Mindezek után feladatul kapta, hogy az általa ismert II-es, III-as és IV-es számú Általános Iskolákról adjon minél részletesebb jelentést.

November 14-én, Borbányán ünnepi nyilvános KISZ-gyűlés volt. Ezt a rendezvényt a közelgő választások miatt szervezték, amikor is Szitár László borbányai tanár és KISZ-titkár az első szavazóknak emléklapot osztott ki. Az emléklap átadását követő

---

⁹⁵³ 1957. áprilisi őrizetbe vételekor, egyedül Nagyösziné Béláné – aki helyeselte a forradalom idején történeteket – kérdezte meg, hogy bántották-e, lezárult-e már az ügye?

⁹⁵⁴ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 74. p.

⁹⁵⁵ A Nagy Imre per, a halálos ítélet kiváltotta közhangulat felderítése valamennyi ügynök feladata közé tartozott. 1958. július 2-án ügynök munkatársai véleményéből idézett. Harmat Sándor: „Most már végleg likvidálták az ellenforradalmat, katonásan pontot tettek a végére.” Hargitai Lajos: „Aki bűnös az bűnhődjék, de a halálos ítéleteket meg kellene szüntetni. Rajkot pl. felakasztották s később rájöttek, hogy ártatlan volt.” Szitár Lajosnak az volt a véleménye, hogy „az eszmei zűrzavart csak fokozta Nagy Imrék kivégzése. A tárgyalást nem közvetítették a rádióban, mint máskor, s az ítélet váratlanul ért mindenkit. Úgy gondolta, hogy a Jugoszláv magyar viszony nagyrészt Nagy Imrék miatt romlott meg ismét.”

⁹⁵⁶ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 83. p.

⁹⁵⁷ Uo. 87. p.

kézfogáskor Kocsis Sándor úgy megrántotta Szitár kezét, hogy az majdnem elesett. Hatalmas nevetés tört ki, ami megzavarta az ünnepséget.⁹⁵⁸

Sztraki Henrik hetente kétszer, kedden és pénteken gyónni járt. Ez nem maradt titokban. Baráti társaságából szivárgott ki az információ, amit „Szabó” ügynök nyomban jelentett. Erről Ambrus László beszélt Szoboszlai Ferencnek.⁹⁵⁹ Zalán Károly igazgató tudott a dologról, sőt segítette is kollégáját azzal, hogy úgy osztotta be az óráit, hogy Sztraki elmeheessen gyónni. Sztraki azonban az órák közötti szünetekben is bebeszaladt a templomba egy-egy imára. Ezért az igazgató figyelmeztette, mire Sztraki azzal védekezett, hogy ez az ő magánügye.⁹⁶⁰

A közkedvelt belvárosi Halászcárdában 1959. március 3-án Szikszai Zoltán földmérnök disszidálásának leírása volt napirenden. Szikszai a forradalom ideje alatt egyetemi hallgató volt és Sopronból átment Bécsbe. Később meggondolta magát, és visszajött. Hazatérése után befejezte az egyetemet. Szikszai nem is sejtette, hogy minderről felesége beszélt, aki akkoriban a mennyasszonya volt. Völegénye disszidálása érthető módon aggodalommal töltötte el. Később felesége ennek nem tulajdonított különösebb jelentőséget, az akkori időben szokásos ám érdekes dolognak tartotta. Így ezt nem is titkolta és sokaknak elmesélte, mint az esküvőjük előtti bonyodalmat. Ezzel kapcsolatban rögtön feladatul szabták az ügynöknek, hogy alakítson ki szorosabb kapcsolatot Szikszainéval.⁹⁶¹

Egy hónap múlva az esedékes találkozót a MÁV állomáson bonyolították le. A „felszabadulás” évfordulójával kapcsolatos hangulat nyugodt volt, semmilyen ellenséges megnyilvánulást nem tapasztalt. A megfigyelt Szikszai Zoltán mérnök és Jánószki András takarékpénztári tisztviselő beszélgetésének volt tanúja az ügynök. Szikszai egy parasztember történetét mesélte el, aki a kényszerítések ellenére sem lépett be a tsz-be, inkább az öngyilkosságba menekült. *„Mondták neki írja alá! Az öreg azt mondta, nem írom! Idézést kapott a rendőrségre. Elment, jól megverték, és eszméletlen szállították a kórházba. Amikor hazament ismét mondták neki: írja alá. Nem írom mondta megint. Ismét idézést kapott a rendőrségre. Az öreg félt, és a vonat elé vetette magát, de nem lépett be. Kár volt ezt tennie, mert úgylis rövidesen mindenkinek be kell*

---

⁹⁵⁸ Uo. 92. p.

⁹⁵⁹ Az ügynök testvére.

⁹⁶⁰ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 102. p.

⁹⁶¹ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 104. p.

lépnie.”⁹⁶² Ezt követően „Szabó József” és tartótisztjének találkozási „T” lakásokban, a stadionban, vagy a sóstói erdőben zajlottak.

1959. október 13-án a sóstói erdőben tartott megbeszélésükön Margócsy József tanár kapcsolatait igyekeztek számba venni. Így került szóba Bori Zsolt költő és Korényi Gyula, nevelő is. Bori Zsolt akkor Oroson volt általános iskolai tanár. A „felszabadulás” előtt református teológián tanult, s ez már elég ok volt ahhoz, hogy a figyelem felé irányuljon. Margócsy József véleménye szerint a magyar nyelvet és irodalmat tanító Bori Zsolt jó szakember, verseit a helyi újság is közölte.⁹⁶³

Az ügynök 1960. február 23-i jelentéséből kivonatolták, hogy Ráfi Péterné a magyar szakosok továbbképzésén úgy nyilatkozott a Tanácsköztársaság irodalmáról, felháborító hogy neki erről a szennyirodalomról kell előadást tartania.⁹⁶⁴

A Szilágyi László és társai-perben is részes Barota Mihályt is, – akiről ekkor már, mint beszervezett ügynökről a politikai nyomozók nyilvántartást vezettek – szemmel tartotta a politikai nyomozó osztály. Erre is alkalmas volt „Szabó József” ügynök. A Nyíregyháza melletti Sóstón a Béke-lakban tett jelentése szerint, Barota Mihály már megbánta, hogy belekeveredett az „ellenforradalomba.” Barota ekkor a Gyógypedagógiai Intézetben dolgozott adminisztrációs munkakörben. Elmondása szerint most már csak dolgozni akar. Barota ellenőrzéséhez annak öccsét is felhasználták, ügynök tőle is gyakran érdeklődött testvérbátyja felől. Barota arról, ami vele a forradalom miatt történt nem beszélt és került a politikai tárgyú beszélgetést, zárkózottan élt.⁹⁶⁵

Az ügynökök munkáját előszeretettel használták olyan személyek megismerésére, akiket a politikai nyomozók be akartak szervezni. Értékes jelentéseket kaphattak így a célszemélyről, és a megismert információk ismeretében megválaszthatták a beszerzés módszerét, eszközeit. A Szabolcs községből Nyíregyházára került Kóródi László a József Attila Művelődési Ház igazgatója volt. Akkor még élénk érdeklődés kísérte az ilyen intézmények rendezvényeit, sok ember megfordult falai között. Ezért szerepelhetett a beszerzési tervezett személyek között.⁹⁶⁶

Koroknay Gyulát ekkor már két éve figyelték. Mivel megnyilvánulásai alapján lojálisnak egyáltalán nem volt nevezhető, tervbe vették az ő beszerzését is, ezért

---

⁹⁶² Uo. 110. p.

⁹⁶³ Uo. 135-136. p.

⁹⁶⁴ Uo. 145. p.

⁹⁶⁵ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 155, 194. p.

⁹⁶⁶ Uo. 172. p

figyeltették „Szabó József” ügynökkel. Koroknay korábban tett rendszerellenes kijelentéseit arra kívánták felhasználni, hogyha megtagadja az együttműködést, akkor magatartását az illetékesek tudomására hozzák. Ez pedig egyet jelentett egy beosztás elvesztésével, vagy más intézménybe, esetleg helységbe történő áthelyezéssel.⁹⁶⁷

Akikről az ügynök nem azt jelentette, hogy a rendszer feltétlen hívei, hogy nem mellette agitálnak, vagy legalábbis közömbösek, azok megfigyelésére rögtön utasította a tartótisztje. Az ilyen jelentések sokszor csak az ügynök szimpátiáját, vagy ellenérzéseit fejezték ki, de véleménynyilvánításával maga az ügynök határozta meg munkatársai jövőjét,⁹⁶⁸ akiknek az ellenőrzését szintén elrendelte a politikai nyomozó osztály az ügynöki jelentés alapján.⁹⁶⁹ „Szabó József” informátort öt évi ügynöki munka után 1962. június 2-án zárták ki a hálózatból.

A Szabolcs-Szatmár megyei értelmiség megfigyelésében kiemelkedő munkát végzett a „Kiss József” fedőnevű ügynök. Valódi neve Farkas József Pál. A beszerzésekor Mátészalkán egy általános iskolában tanító, – a forradalom idején megyei könyvtáros – egyébként egyetemet végzett pedagógust, 1957. október 29-én szervezte be Rác András rendőr nyomozó főhadnagy, az akkor még működő mátészalkai politikai kirendeltség nyomozója. Egészen 1964 februárjáig foglalkoztatták, eddig szerepelnek munkadossziájában jelentései. Munkáját időről időre értékelték, azzal nagyon meg voltak elégedve, s jelentései mai ismeretében tegyük hozzá, meg is lehetnek. 1957. október 30-tól 1959. október 2-ig 55 ügynöki jelentést adott, ami 85 különböző társadalmi réteghez tartozó értelmiségire vonatkozott. Jelentései terjedelmesek, rendszerint több oldalasak, részletesek, elemzőek. Főleg középiskolai tanárok, könyvtárosok, írók, reakciós értelmiségiek szerepelnek benne, amelyek az évek során két kötetre rúgtak. Munkadossziájában szereplő első jelentése 1956. október 30-án kelt, de ezzel kapcsolatban nem áll rendelkezésre olyan érdemi információ, ami már az esetleges 1956-os beszerzését, foglalkoztatását támasztaná alá. Jelentésében cellatársakról beszél, tehát ekkor fogva tartották. Ez Nyíregyházán lehetett, mert Gutván Mihály nyíregyházi szabómestert és ifj. Takács Jánost említi saját kézzel írt jelentésében. Gutván nyíregyházi szabóműhelyébe sok internált, a régi rendszer kiszolgálója járt be, ezért a szabómester úgy gondolta, hogy őt e miatt vihették be. Vele ellentétben ifj. Takács Jánosnak fogalma sem volt mivel érdemelte ki a fogságot. Az

---

⁹⁶⁷ Uo. 177. p.

⁹⁶⁸ Így vált célszeméllyé Berki Nándor, Berecz András, Losányi Gyula és Jób Károly.

⁹⁶⁹ ÁBTL 3.1.2., M-15658, 180. p.

igaz, hogy ott volt annál az eseménynél, amikor a tanácselnököt meg akarták verni, de ő éppen hogy annak védelmére kelt.⁹⁷⁰

Ez az 1956-os fogsága később jó ajánlólevél volt a rendszer ellenségeihez, az ellenvéleményt, kritikát megfogalmazókhoz, az egyházi személyekhez, a volt földbirtokosokhoz. Megteremtette az együvé tartozás érzését, a közös hangot, ezek az emberek megnyíltak előtte. 1957. november 21-én már a Mátészalka környéki betánista mozgalomról jelentett.⁹⁷¹ Ezek a misszionáriusok leginkább a cinevégi⁹⁷² kulákok családi összejövetelein végezték térítő tevékenységüket, a nagyvégben és a volt Vaytagban lévő szőlőben és a Pavlicsek féle villában, ahol egy fiatal magas pap tartotta az evangelizációt.⁹⁷³

1957. november 23-án az ellenséges személyek mátészalkai találkahelyeiről számolt be. Ilyen volt a könyvtár, a Hősök terén lévő gyógyszertár és a fodrászsüzlet. Ide járt be a Csizmadia nevű kulák, aki azt hangoztatta, hogy tőle 90 hold földet elraboltak a kommunisták, amit a község vezetői akkoriban községi földként használtak. „*Ma jobban rabolnak a kommunista urak, mint a múltban bárki*” – tette hozzá. Az ügynöki munka a külvilág, de még a saját hozzátartozói előtt is konspirációra kényszerítette a beszervezetteket. Ezt a jelentést ügynök nem tudta befejezni, mert a felesége írás közben megzavarta.⁹⁷⁴

Az ország e távoli megyéjében keletkezett titkos információk gyakran más megyék, vagy a főváros lakosairól tartalmaztak a politikai nyomozók számára fontos közléseket. A mátészalkai „Kiss József” ügynök, ismeretsége révén érdekes és értékes adatokat továbbított Jobbágy Károly budapesti költőről. Jobbágyot 1956 augusztusában ismerte meg, amikor a költő Nyíregyházán tartott előadást. Utána egy kisebb társaság gyűlt össze, Sárdi Béla és Koroknay Gyula tanárok, Dr. Molnár Jenő volt megyei tanácselnök-helyettes, Gacsó László népművelési osztályvezető és Kóródi László kultúrház igazgató. Később az ügynök postai csomagban két könyvet és egy újságot kapott tőle, ami az Írószövetségnek egy a forradalom alatt megjelent nyilatkozatát közölte. Ezzel a költőnek az volt a célja, hogy az emberek Nyíregyháza környékén is ismerjék meg ezeket, és az ügynöktől várta ezeknek az írásoknak a terjesztését. A költő

---

⁹⁷⁰ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 14-16. p.

⁹⁷¹ Nevüket Jézusnak egy Betániában tett látogatása során történt eseményre, illetve Jézus ott mondott szavaira emlékezve választották: „Szegények mindig vannak veletek. Akkor tehetek velük jót, amikor akartok...”

⁹⁷² A Cinevég Mátészalka egy részének megnevezése.

⁹⁷³ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 17. p.

⁹⁷⁴ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 18. p.

többször megfordult Cégénydányádon, valamint Kisvárdán, itt Sipos Mária könyvtárvezetőnél. Ez alapján kapta azt feladatul, hogy utazzon el Cégénydányádra néprajzi adatokat gyűjteni és tudja meg, hogy ott Jobbágy kivel állt kapcsolatban. Írja le Gacsó László megyei könyvtárigazgató ellenforradalmi tevékenységét, és azt, hogy milyen kapcsolata volt Gacsónak a Népművelési Minisztériumban. Jelentést kellett tennie a mátészalkai könyvtár kölcsönzősének ellenforradalmi tevékenységéről, arról, hogy kik jártak össze a könyvtárba.⁹⁷⁵ Gacsó ellenforradalmi tevékenységéről 1957. december 13-án adott jelentését a kiértékelő értékesnek tartotta, mert addig nem volt róla tudomásuk. Ugyanekkor az ügynök feladatán kívül jelentette, hogy a Mátészalkai Gépállomáson Tóth nevű főagronómus a rendszerre több, gyalázkodó kijelentést tett. Ez alapján a főagronómust „H” megfigyelés alá vonták, prioritálták, tevékenységét figyelni kezdték.⁹⁷⁶

Jelentéseiben ügynök többször adott szakmai értékelést is. Megállapítása szerint a könyvtár kölcsönzőjét kevesen látogatták, az nem töltötte be feladatát. Azért nem, mert a könyvrendelések nem voltak előírászerűek, a rendelés 20%-ának politikai irodalomból kellett volna állni. Bár darabszámra ennek eleget tettek, de összegre már nem, ezért komolyabb politikai irodalom nem volt a könyvtárban.⁹⁷⁷ Szerinte a könyvtárosok szabotálták a kulturális munkát. Feladata szerint jelentenie kellett Dr. Bereznayról, figyelnie kellett Szabó Tibor könyvtárost, azt hogy milyen társaság jár nála össze, meg kellett ismerkednie ifj. Abrudbányai János⁹⁷⁸ egyetemistával, fel kellett térképeznie ellenforradalmi tevékenységét, azt, hogy a forradalom alatt mivel foglalkozott.⁹⁷⁹ Feladatát egy hét alatt végrehajtotta. December 20-án már közölte, hogy az arisztokrata származású Bereznay lakására, aki az állami gazdaság főrevizora volt, az ügynök számára akkor még ismeretlenek jártak össze zsúrozni. Ifj. Abrudbányairól megállapította, hogy ő nem más, mint a kocsordi volt unitárius lelkésznek a fia. Az ifjú egy volt gimnáziumi osztálytársának, Ary Zsigmondnak mondta el, hogy Szegeden a felkelést ők szervezték meg, ő személy szerint a MEFESZ-nek is vezetőségi tagja volt. Apjával állandó kapcsolatban állt, kiáltványokat és más írásokat küldött neki. Azt is megemlítette, hogy őt a legjobb barátai árulták el, ezért nem mondhat többet a vele történekről. Rácz András politikai kirendeltség vezető a pártbizottságon keresztül

---

⁹⁷⁵ Uo. 20-21. p.

⁹⁷⁶ Uo. 25-30. p.

⁹⁷⁷ A könyvtárban az volt az álláspont, hogy a funkcionáriusoknak van annyi pénzük, hogy ezeket a könyveket megvegyék, az olvasókat meg más fajta könyvek érdeklik.

⁹⁷⁸ Helyesen Abrudbányai Iván, aki a Kiss Tamás és társai-perben 2 év 6 hónap börtönt kapott.

⁹⁷⁹ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 32-33. p.

átiratot intézett a szegedi egyetemre, s közölte ifj. Abrudbányai „ellenforradalmi” tevékenységét.⁹⁸⁰ Az ügynök amint megtudta, nyomban jelentette is, hogy Szabó Tibor könyvtáros felesége kulák lány volt, aki gyűlölte a pártot. Erről a Járási Pártbizottság első titkárát értesítették a politikai nyomozók.

A Szilágyi Lászlót és társait sújtó ítélet az egész megyében beszédtema volt. Nemcsak Nyíregyházán keltett megdöbbenést, félelmet, hanem Mátészalkán és környékén is híre ment, az emberek mindenütt erről beszéltek. 1957. december 16-án, a kocsordi italtolt előtt az autóbuszra várakozva találkozott az ügynök Bartos Barnával a Szabolcs megyei Tejipari Vállalat mérnökével, aki a megyei forradalmárok elítéléséről, a halálos ítéletekről beszélt. Ennek kapcsán a rendszerre dehonesztáló kijelentéseket tett, és kifejezte reményét, hogy az olyan elítéltek, mint pl. Dr. Molnár Jenő, lesznek még nagyfiúk. Részletesen jellemezte Bartost, az 1938-ban kiadott Szatmár és Bereg című könyvből idézte annak családi származását. Ezt a jelentést megküldték a VIII. Alosztálynak felhasználásra.⁹⁸¹

Az ügynök jelentéséből arra lehet következtetni, hogy a megfigyelés alatt tartott Dr. Bereznay Józsefhez közel került, mert már részletesen beszámolt arról, hogy kik jártak hozzá, a korabeli mátészalkai elit.⁹⁸² Azt is ismertette milyen könyvei voltak Bereznaynak, és hogy milyen újságokat járatott. Külön kiemelte a National Geographic magazint, amelynek példányai kézzel kézzel jártak Mátészalkán. A zsúroknak álcázott összejöveteleken az angolul jól tudó Bereznay és a németül beszélő orvos feleségek felolvasásokat tartottak ezekből a folyóiratokból. A külföldi rádióadások hírei alapján találgatták a kommunisták még hátralévő idejét.⁹⁸³

Dr. Kiss Lajos Nyíregyházán a tanítóképző intézetnek volt az igazgatója. Róla csak másodkézből hallott dolgokat tudott jelenteni. Az általa megkérdezett tanárok, orvosok mind úgy nyilatkoztak, hogy alapjában véve rendes ember, csak a helyzet kényszerítette politikai manőverezésre. Tartótisztje ekkor elkövetett egy szarvashibát. Ugyanis ügynök jelentésében megnevezte Orosz Ferenc párttitkárt is, aki Gacsó könyvtárigazgatónak elárulta, hogy ellene már három feljelentés is volt a pártbizottságon. Ezeket Orosz Ferenc magához kérte és titokban megmutatta Gacsónak. Az ügynöki dossziét felülvizsgáló, magasabb rangú tiszt utasította beosztottjait, mivel a kiadott utasítások,

---

⁹⁸⁰ Uo. 40-41. p.

⁹⁸¹ Uo. 43-48. p.

⁹⁸² Az orvos Dr. Braxatoris Tóni, Dr. Bereczki Béla és felesége, Dr. Soós volt kórházi igazgató feleségével együtt, és egy Fogarassi nevű kórházi asszisztensnő.

⁹⁸³ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 55-57. p.

parancsok értelmében pártfunkcionárius nevét nem volt szabad megemlíteni, ezért Orosz Ferenc nevét fekete tussal húzzák át, a tartótisztet pedig oktassák ki az előírások szerinti munkára.⁹⁸⁴ „Kiss József” szorgalmas ügynök volt. Gyakran jelentett feladatán kívül álló dolgokat. Ezzel el is nyerte tartótisztje tetszését. Így volt ez az 1959. március 18-i jelentésével is, amit így értékelték: *„Az ügynök feladatán kívül jelentette, hogy Bakó István ácsmester lakására különböző személyek járnak el, s ottan demokrácia ellenes vicceket mesélnek. Az összejárók szegény-parasztokból tevődnek össze. A jelentés operatív értékkel bír, mert Mátészalkán ellenséges tartalmú vicceket ezideig nem tudtunk felderíteni.”*⁹⁸⁵

14.4. Az irodalmi élet vezetői

Standeisky Éva Az írók és a hatalom című könyvében az írókat a nép által váteszi feladatukra felhatalmazott, magukat a nemzet lelkiismeretének tartó személyeknek nevezi. Ez évszázados hagyomány útján alakult így, mert az irodalom lett a megnyomorítottak és az elégedetlenek vigasza.⁹⁸⁶ Igaz volt ez a vidék irodalmáira is, mert szándékaik nemcsak műveikben öltöttek testet, hanem megnyilvánult politikai, közéleti szereplésük során is. Az állambiztonsági iratok között ezért található szép számmal a megye értelmiségijeire, közelebbről az irodalmi élet ismert szereplőire vonatkozó irat.

„Kiss József” ügynöknek az értelmiségiekben belül, a megye irodalmi életét meghatározó személyiségeinek szemmel tartása volt a legnagyobb, leghangsúlyosabb feladata. A politikai nyomozó osztály látókörébe került Margócsy József megyei irodalmi csoport vezetőjének, Katona Béla és Bódor Sándor a Kossuth Gimnázium, Notlinger Sándor a Vasvári Gimnázium tanárainak, valamint Horváth Sándornak a Kossuth Gimnázium volt igazgatójának tevékenységéről kellett érdemi információt gyűjtenie.⁹⁸⁷

Ezzel kapcsolatos első jelentését 1959. április 14-én 20⁰⁰ órakor adta a „Tokai” fn. „T” lakásban. Margócsy Józsefet, a megyei magyar szakos szakfelügyelőt, az Irodalomtörténeti Társaság tagját, a TIT irodalmi szakosztálya vezetőjét a megyében elismert szaktekintélynek, alapos, nagy tudású embernek írta le. Az elismerés mellett ugyanakkor azt is megjegyezte, hogy sokan nem szeretik, félnek tőle. Szereti szellemi

---

⁹⁸⁴ Uo. 57-64. p.

⁹⁸⁵ Uo. 137. p.

⁹⁸⁶ STANDEISKY, 1996, 11-12. p.

⁹⁸⁷ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 137. p.

fölényét érzékeltetni tanártársaival szemben. Apja, Margócsy Emil Nyíregyháza legtekintélyesebb egyházi középiskolájának volt az igazgatója. *„Fia Margócsy József magán hordja a „jó polgári” nevelés és gyerekszoba minden erényét és korlátját. Ma is úgy raccsol mint valamiféle gróf, nagyvonalú és igyekszik társaságban a jól értesült fél szerepét játszani. Diktátori hajlamai vannak és társaságban a szellemi csatározásoknál igyekszik vonalas lenni azonban úgy, hogy a hivatalos vélemény mellett neki van más véleménye is a dolgokról.”* Idézte Margócsy szavait, aki szerint *„szart sem ér ez a felügyelősi, állandóan azt lesni, hogy elég marxista szellemben tanítanak-e az iskolákban, csak azért teszem mindezt, mert szeretnék felkerülni valamék [sic!] egyetemre, vagy a pedagógiai intézetbe tanárnak”*⁹⁸⁸ Ugyanílyen szellemben és stílusban jellemezte Katona Bélát és Bódor Sándort is. Az ügynök rátapadt Margócsy Józsefre. 1959. június 4-én du. 3 órakor találkozott vele ismét a fehérgyarmati járási kultúrház igazgatói irodájában. Rajta kívül ott tartózkodott még Csendes János megyei könyvtáros, Berecz József járási könyvtárvezető Nagykállóból, Dorogi Mihály a MESZÖV kultúrfelelőse és még néhány ismert személy. Margócsy nem is köszönt, csak káromkodott, mert Fehérgyarmatra küldték a szocialista irodalomról előadást tartani, de ehhez neki kocsit nem adtak, vonattal kellett utaznia. *„A sok marhaságra van kocsid, bezzeg a könyvnapra nincsen.”* Helyeselték Margócsyt, amikor azt mondta, hogy akik ezt szervezik, azoknak nincs is érzékük az irodalomhoz. Kapott feladata szerint ki kellett derítenie Csendes János, valamint Berecz József könyvtárvezető „ellenforradalmi tevékenységét.”⁹⁸⁹

Az ügynök árnyékként követte Margócsyt Mátészalkára az Esze Tamás Gimnáziumba, ahol a diákotthon igazgatói szobájában Puskás Kálmán gimnáziumi igazgató, az ügynök és Kovács Zoltán gyültek egybe. Epésen írta le, hogy *„itt fogyasztotta el Margócsy a bőséges és elég jól elkészített ingyenebédjét valahányszor Mátészalkán jár, melyet a diákok is tudnak, s ha az óralátogatások alkalmával nem viselkedik túl szigorúan meg is bocsájtják neki. Bár egy egy ilyen „fogadás” alkalmával kevesebb jut az éhes diákszájakra, legfeljebb káromkodnak egyet.”*⁹⁹⁰

1959. június 8-án könyvtárosok egymás között a könyvnapi irodalmi műsorról beszélgettek.⁹⁹¹ Örömmel konstatálták, hogy a cenzúra nem vette észre Rákos Sándor

---

⁹⁸⁸ Uo. 143-145. p.

⁹⁸⁹ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 158-160. p.

⁹⁹⁰ Uo. 165. p.

⁹⁹¹ Szász Levente, Gál Béla, Merkovszki Pál könyvtárosok és egy ügynök számára ismeretlen magas barna nő.

kötetében azt a verset, amelyben az szerepelt: „*Mint denevér az ajtó fölött, A kor szemöldökfájára szögezve, Kínlódom szétfeszített szárnyal, Halhatatlanság ne így keretezz be.*”⁹⁹² Amikor nem merült fel konkrét megfigyelendő személy, akkor olyan általános feladatot adtak neki, mint az „*elhangzott ellenséges kijelentések megfigyelése.*” Ennek megfelelően jelentett Szelényi Gábor görög katolikus, Dr. Fodor Antal nyírcsaholyi esperesekkel történt találkozóiról. A két pap 1959. június 10-én arról faggatta az ügynököt, hogy a külügyminiszteri találkozóknak milyen kimenetele lehet.⁹⁹³ Közös véleményük az volt, hogy „*Nekünk nem szabad isteni parancsoltnál fogva támogatni azt a rendszert mely elpusztításunkon munkálkodik.*”⁹⁹⁴

A közvéleményben élénken éltek olyan képzetek, hogy a szovjet hadsereg rövidesen elhagyja Magyarország területét, mert a Nyugat ezt ki fogja kényszeríteni. Ilyen és ehhez hasonló tévhitek a börtönbüntetésüket töltő politikai elítélteknek is reményt jelentettek. 1959. szeptember 23-án a nyíregyházi Jósa András Múzeumban egy társaság az Amerikában tett szovjet látogatásról beszélgetett.⁹⁹⁵ Egyikőjük, Kovács László azt megelőzően találkozott Ortutay Gyulával, akinek az volt a véleménye, hogy az oroszok ki fognak menni, de mindenkinek tartani kell a száját, különben olyan lesz a helyzet, mint Romániában, ahol a legkisebb dologért is elvitték az embert.⁹⁹⁶

Bódor Sándort, a Kossuth Gimnázium tanárát 1959 szeptemberében állásából elbocsátották. Vele az ügynök szeptember 23-án találkozott, amikor ezt Bódor elpanaszolta neki. A döntést ugyan megfellebbezte, de megsúgták neki, hogy semmit sem tehetnek, mert a rendőrségnek van benne a keze. Az elbocsátás mondvacsinált indoka az volt, hogy nem ismeri el az új irodalmat. Ez nyilvánvaló hazugság volt, mert Bódor ebből írta disszertációját. Ugyanakkor örült, hogy a Bulányi Györggyel⁹⁹⁷ való kapcsolatára nem jöttek rá. Bódornak erről kár volt beszélnie. A jelentést továbbküldték azzal a javaslattal, hogy Bódor lakásán tartsanak házkutatást és az ott lévő fasiszta könyveket kobozzák el. Nem fasiszta irodalomról volt szó, csak annak mondvagyobb nyomatékot adtak a társosztálynak az intézkedésre. Bulányi ugyanis Bódornak adta oda

---

⁹⁹² ÁBTL 3.1.2., M-21399, 169. p.

⁹⁹³ A felvidéki papokat az orosz politikai rendőrség elhurcolta, és a fogságban sokan elpusztultak.

⁹⁹⁴ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 176. p.

⁹⁹⁵ Dr. Balogh István tudományos kutató, Dr. Kovács László a Budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének egyetemi tanára, Dr. Nyárádi Mihály tudományos kutató a nyíregyházi múzeumból, valamint Erdész Sándor nyíregyházi muzeológus.

⁹⁹⁶ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 202. p.

⁹⁹⁷ Bulányi György tanár volt a debreceni piaristáknál. Bokor nevű közössége szervezéséért mint összeesküvőt életfogytig tartó börtönbüntetésre ítélték 1953-ban. 1956-ban szabadult, majd 1958-ban ismét elfogták. 1960-ban szabadult újra.

megőrzésre az iskola könyvtárából az értékesebb könyveket. Így akartak számos egyházi vonatkozású könyvet megmenteni.⁹⁹⁸

Az ügynök gyakorlatilag az állambiztonsági szervezet részévé vált. Átvette gondolkodásmódjukat, jó érzékkel érzett rá arra, hogy mit várnak el tőle, aminek igyekezett eleget tenni. Öntevékeny volt, önálló javaslatokat is megfogalmazott. Jellemzéseivel ráirányította a figyelmet az általa leírt újabb és újabb személyekre. Így látta ezt Pálincás Ferenc rendőr őrnagy osztályvezető is, amikor a munkadosszié anyagának felülvizsgálatakor azt róttá fel a tartótiszteknek, hogy miért nem foglalkoztak az ügynök értékes jellemzéseivel, pedig az alapján többeket is⁹⁹⁹ beszerzési céllal tanulmányoztak.¹⁰⁰⁰

Értelmiségi mivoltából eredően az ügynöknek szertágazó kapcsolatai voltak egyházi körökben is. Ezért felhasználták a reakciós papok, lelkészek megfigyelésére is. Ezek a kapcsolatok sokszor nem várt eredményt produkáltak. Dr. Papp Ferenc lelkésszel is közeli viszonyt alakított ki, aki bizalmasan közölte vele, hogy tudomása van arról, hogy leveleit felbontják, őt magát pedig megfigyelik. Az ilyen információk alakították a politikai nyomozók taktikáját, lecseréltek az ügynököket, vagy más módszerrel folytatták a célszemély figyelését. Dr. Papp széles ismeretsége révén jól értesült volt Mátészalkán, előre tudta, hogy kit hova fognak helyezni. Papp saját egyházán belül két kasztra osztotta lelkésztársait: a sváb kasztra, akik őt nem fogadták be maguk közé, és az állami kérések előtt lefekvők kasztjára. Keresetlen szavakkal jellemezte nyírcsaholyi kollégáját, mint a kommunisták feltétlen kiszolgálóját. Ő maga csak a nagyecsed i lelkész társával tartott kapcsolatot. Szelényi Gábor görög katolikus esperesről megtudta, hogy annak fia nyugati hadseregben szolgált. Ezek az információk átkerültek az egyházi-, vagy a kémelhárítás vonalára, ahol az adatokat összevetették, kiértékeltek és ez alapján határoztak meg újabb feladatokat a megfelelő helyzetben lévő ügynökségek számára.¹⁰⁰¹

„Bodrogi” ügynököt Budapestről Nyíregyházára küldték, hogy a kispapártyi Lupkovics Györgyről informálja tartótisztjét. Az ügynökök utaztatása is munkájuk része volt. A Szabolcs megyeieket első sorban a megyében élő ismerőseik megfigyelésére mozgatták, de ha az állambiztonsági munka érdeke megkívánta, az ország távolabbi pontjára is elküldték őket.

---

⁹⁹⁸ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 209-211. p.

⁹⁹⁹ Margócsy József, Katona Béla, Bódor Sándor, Horváth Sándor nyíregyházi középiskolai tanárokat.

¹⁰⁰⁰ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 221-222. p.

¹⁰⁰¹ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 232-236. p.

„Kiss Józsefet” ismeretsége arra is alkalmassá tette, hogy az ország más településein is információhoz jusson az ottani értelmiség köreiből.¹⁰⁰² Az ügynök szinte valamennyi szakmai tárgyú rendezvényről jelentést írt. Író-olvasó találkozón elhangzottokról, a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem népművelési szemináriumának vitadélutánjáról ugyanúgy, mint könyvnapi rendezvényekről, könyvbemutatókról egyaránt. Orvosok bizalmába éppen úgy be kellett férköznie, mint a börtönből szabadult politikai elítéltekébe. A katolikusoktól meg kellett tudnia, hogy azok mit gondoltak a békepapokról. Beszámolt az olyan baráti beszélgetésekről is, amikor ismerősei Rév Miklós Tibet című könyvét ajánlották neki. Az egybegyűltek nevettek a dalai láma marxizmusra rácáfoló nyilatkozatán. Az ügynök jelentéséhez hozzáfűzött magyarázata szerint, nevezettek így szoktak összejárni és gondolataikat megbeszélni.¹⁰⁰³ Ezt a jelentést az V-ös, belső reakció elleni alosztálynak adták át azzal, hogy az abban szereplőket megfigyelés alá helyezték.¹⁰⁰⁴

A Megyei Könyvtár gazdasági előadója jóindulattal arra figyelmeztette az ügynököt, hogy a könyvtárban senkivel ne beszélgesse politikai dolgokról, mert a rendőrség két embert is beépített. Erre Gacsó László könyvtárigazgató hívta fel a megbízható dolgozók figyelmét.¹⁰⁰⁵ Ez a jövőben óvatosabb konspirációra készítette az ügynököket, tartótiszteket egyaránt.

1960. április 3-án a nyíregyházi levéltárban Hársfalvi Péterrel beszélgetett Dr. Balogh István múzeumi dolgozó és az ügynök, aki akkor Mátészalkán volt könyvtáros. A téma az amnesztia volt. Balogh szerint ennek az volt az oka, hogy közeledett a májusi csúcstalálkozó és így akarták bizonyítani, hogy Magyarországon az írókat már nem tartják börtönben. Hársfalvi ekkor bemutatott egy 1947-es katolikus folyóiratot, amiben a Nyíregyházi Rádió vezetőjének egy sovinszta verse jelent meg. Azt akarta ezzel bizonyítani, hogy ez az ember minden időben jól tudott helyezkedni.¹⁰⁰⁶

A börtönből szabadultakat is, valamint a forradalom alatti magatartásukkal a hatalom rosszallását kivívókat is igyekeztek beszervezni, együttműködésre bírni. Ez nem mindig

---

¹⁰⁰² Így kapott feladatának megfelelően 1959. november 30-án felkereste a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárban Polónyi Péter könyvtárost. A könyvtárosokat is foglalkoztatta az 1956 utáni helyzet, és ők a közismert, széles körben elfogadott személyektől próbáltak meg tájékozódni. A tájékozódás-tájékoztatás formái közé tartoztak az író-olvasótalálkozók, ahol történelmi köntösbe bujtatva egy-egy társadalmi problémát, aktuálpolitikai kérdést lehetett felvetni, arra megoldási javaslatot kérni. Tudták ezt a találkozókra invitált írók is, a felkérést éppen ezért nem mindenki vállalta szívesen. Kuczka Péter író sem állt kötelnek, ezért helyette a nagy tekintélynek örvendő Veres Pétert hívták meg, tőle akartak útmutatást kapni.

¹⁰⁰³ Erdész Sándor múzeumi dolgozó, Szász Levente és Csendes János könyvtárosok.

¹⁰⁰⁴ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 267. p.

¹⁰⁰⁵ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 271. p.

¹⁰⁰⁶ Uo. 280. p.

járt sikerrel, az ilyen próbálkozást visszautasítók ismeretségi körükben el is mondták ezeket egymásnak. Az ügynök is gyakran kapott jóindulatú figyelmeztetéseket az általa megfigyelt személyektől. Így figyelmeztette Dr. Lábai Zoltán is „Kiss József” ügynököt 1960. április 10-én, hogy *„vigyázzon, mert a politikai rendőrség az ellenforradalmárokat megszerzi magának.”* Az akkor szabadult Dr. Bereczkynek sem javasolta, hogy akár csak egy lépést is tegyen, mert minden lépését figyelték.¹⁰⁰⁷ Ettől kezdve „Kiss József” ügynök egyik legfőbb feladata Dr. Bereczky Béla megfigyelése lett.

1960. április 22-én irodalmi est volt a nyíregyházi színházban. Erről három oldalas részletes ügynöki jelentés készült. A közönség soraiban megfogalmazott általános vélemény szerint, ezekre nem volt érdemes elmenni, mert ugyanazoknak a kommunista íróknak a munkáit mutatták be mindenütt. A résztvevők közül az ügynök szerint 15-20 néző csak azért ment el, hogy gúnyolódjanak ezeknek az íróknak az erőlködésén.¹⁰⁰⁸ Margócsy megnyitójában kiemelte, hogy 30 évvel ezelőtt is volt egy ilyen irodalmi est, akkor Móricz Zsigmond és még sokan mások lépek fel.¹⁰⁰⁹ Ezután Szabó György szerkesztő arról tartott előadást, hogy a magyar írók miért támogatták az „ellenforradalmat.” Szerinte ennek az volt az oka, hogy 1945-ben a baloldali írók közül sokan meghaltak, a többiek pedig nem jutottak szóhoz. Így az ellenség könnyen beférkőzhetett soraikba. Szentpál Mónika színművész szavalata élénk morgolódást szült, amikor József Attila *Ars poeticáját* szavalta: *„Sziszegve sem szolgálak aljas nyomorító hatalmakat...”*¹⁰¹⁰ A kötetlen beszélgetés alkalmával Váci Mihály költő azt kérdezte, hogy *„még mindig olyan sok a hülye funkcionárius Nyíregyházán, mint tíz évvel ezelőtt, amikor még ő is itt volt?”*¹⁰¹¹ Viccesen megnyugtatták, hogy vannak még bőven. Az volt az általános vélemény, hogy még mindig igen érdektelen Szabolcs megye irodalmi szempontból, ennek okát abban látták, hogy Darvas József 1957-ben, a Tiszántúli utazás című könyvében sok rosszat irt az itteni emberekről.¹⁰¹²

A jelentések lépéselőnybe hozták a megfigyelőket. Tudtak a megfigyelték terveiről, ezért ha kellett, meg tudták azokat akadályozni, vagy éppen elősegítve azokat, a maguk

---

¹⁰⁰⁷ Uo. 283. p.

¹⁰⁰⁸ Közéjük tartozott Bódor Sándor tanár, Katona Béla tanár, Sárdi Béla tanár, Hársfalvi Péter levéltáros, Berecz András festő és felesége, valamint a Margócsy József irodalmi csoporthoz tartozók.

¹⁰⁰⁹ Móricz akkor vette át a Nyugat szerkesztését és ehhez várt megerősítést Nyíregyháza közönségétől.

¹⁰¹⁰ Bár ezt a verset a költő a Horthy korszakban írta, de akkor elmondva is mély értelmet nyert.

¹⁰¹¹ ÁBTL 3.1.2., M-21399, 284-285. p.

¹⁰¹² Uo. 286. p.

hasznára fordították.¹⁰¹³ A pedagógusokat rendszeresen küldték vidékre a termelőszövetkezetek melletti agitációra. „Kiss József” így került 1960-ban Anarcsra. Jelentéseit ebben az időszakban Kisvárdán adta át, mint a Nyíregyházán megtartott Szabó Lőrinc irodalmi estről írottat is. A bevezetőt Margócsy Józsefre bízta. A Zrínyi Ilona Gimnázium igazgatója politikai megfontolásból ellenezte Margócsy szerepeltetését, míg Merkovszki Pál könyvtáros szerint Margócsy így akarta visszaszerezni az elvesztett irodalmi egyensúlyt.¹⁰¹⁴

A politikai nyomozók sikerként könyvelhették el az olyan jelentéseket, amellyel más megyebeli, vagy fővárosi kollégáik előtt bizonyíthatták szakmai hozzáértésüket.¹⁰¹⁵ A budapesti nyomozók a nyíregyháziaktól tudták meg, hogy 1961 januárjában két kutató, Dégh Linda és Dömötör Tekla, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajzi Intézetének tanárai magnóval felvételeket készítettek Géberjén, és Szamosszeg térségében. A megkérdezett emberek szidták a tsz-t, mert az elszegényítette őket, a hangulat pedig emiatt nagyon rossz volt. Kiderült, hogy amikor Dégh Linda Koppenhágában járt, akkor a külföldieknek az összes általa ismert magyar politikai viccet elmondta német nyelven, akik ezeket magnóra vették. Dégh Linda jó memóriájú, jó viccesélő hírében állt. E jelentés után igyekeztek vicces kedvét elvenni.¹⁰¹⁶

Az ügynök 1961. július 3-8 között könyvtárosi tanfolyamon vett részt. Erről írt beszámolójából kiderül, hogy a résztvevők szidták a tsz-t, a szovjet vetőmagokat, és nagyon sok politikai vicc is elhangzott.¹⁰¹⁷ Epésen jegyezte meg az ügynök, hogy a felszólalásokért az előadók előadói díjat kaptak, köztük egy sor minisztériumi ember is. Ezek azonban nem előadások, hanem csak amolyan hozzászólások voltak, ezért az előadói díj nem illette meg őket. Egyébként a tanfolyamon nagy kirándulások, esti ivászatok voltak. Az ezekről összeállított tájékoztatók törvényszerűen kerültek a Politikai Bizottsághoz.¹⁰¹⁸

---

¹⁰¹³ Így hozta tartói tudomására, hogy Hársfalvi Péter levéltárvezető szeretne visszakerülni Budapestre, ezért megpályázott az egyetemen egy állást. Azért jött Nyíregyházára, hogy összeszedje magát és kiköszörüljön minden csorbát. Mivel Hársfalvi vezető beosztásban volt, rá külön szabályok vonatkoztak. Ezért a róla szóló jelentést átadták Tóth fhdgy-nak és tájékoztatták az MSZMP megyei titkárát is.

¹⁰¹⁴ ÁBTL 3.1.2., M-21399/1, 78. p.

¹⁰¹⁵ Valójában sikerük sokszor csak az ügynöknek volt köszönhető.

¹⁰¹⁶ ÁBTL 3.1.2., M-21399/1, 84. p.

¹⁰¹⁷ A legnagyobb viccesélők a nyírcsaholyi Soltész Erzsébet és a debreceni Szabó László könyvtáros voltak.

¹⁰¹⁸ ÁBTL 3.1.2., M-21399/1, 104. p.

Az ügynököket nem hagyták könnyen kiszállni. „Kiss József” lelepleződése nagyban hozzájárult ahhoz, hogy szabaduljon kényszerű helyzetéből.¹⁰¹⁹ Erre való hivatkozással meg is akarta szakítani a kapcsolatot, de tartótisztjének rábeszélésére, amíg Fekete Ferenc veszélyes személy feldolgozásával nem végzett, addig még fenntartotta.¹⁰²⁰

Eredetileg a mátészalkai értelmiség körében lévő ellenforradalmi elemek felderítésére szervezték be. Tevékenysége azonban kiterjedt nemcsak a megye kiemelkedő értelmiségi személyeinek megfigyelésére, de országos hírű költők, írók, budapesti egyetemi tanárok, könyvtárosok megfigyelésére is. Munkáját úgy értékelték, hogy *„folyamatosan és jól ellenőrizte Fekete Ferenc és Bereczki Béla ellenforradalmárokat, továbbá dr. Papp Ferenc ellenséges beállítottságú rk. lelkész, mátészalkai lakosokat. Figyelembe véve, hogy ügynök politikailag jelentős változáson ment át, beilleszkedésre törekszik és a minket érdeklő személyekkel való kapcsolattartás ebben a folyamatban akadályozza őt, a hálózatból való kizárását javasoltuk.”*¹⁰²¹ Hat éven át tartó ügynöki léte 1963 decemberében ért véget.

A nagycserkeszi iskolából 1970-ben Nyíregyházára a IV. számú Általános Iskolába helyezték át a „Hortobágyi” fedőnevű ügynök-tanárt. „Hortobágyi” informátort, majd ügynököt 6-os kartonja szerint 1959. június 11-én szervezte be a BM Szabolcs megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztály VII. alosztályának tisztje, Pálóczy Gyula rendőr hadnagy hazafias alapon. Nagycserkeszen jellemzően egyéni parasztok éltek és dolgoztak, így ekkor a termelészövetkezetek elleni fellépések, magatartások kerültek a vidéki állambiztonsági szervek érdeklődésének középpontjába. Ezért szerepel az 1927-ben született Haraszi Mihály Magyar bokori lakos 6-os kartonján, hogy a főiskolát végzett iskolaigazgató-helyettest eredetileg a mezőgazdasági szabotázs elhárítás vonalára alkalmazták.¹⁰²²

Áthelyezésekor foglalkoztatási tervet készített számára Kázmér László rendőr hadnagy és Trencsényi Sándor rendőr őrnagy alosztályvezető. E szerint az iskolában tanító tanárokat, Lupkovics Tibort, Czibula Ferencet és Tóth Pétert tervezték vele ellenőrizni. Meg kellett figyelnie ezeknek a személyeknek a zavaros politikai kijelentéseit, esetleges ellenséges tevékenységüket. A valódi ok az volt, hogy

---

¹⁰¹⁹ Beszámolója szerint éppen az egyik jelentését adta át Rácz szds-nak a könyvtárban, amikor felesége akart hozzá bemenni. Irodáját azonban nemcsak elsötétítette, hanem be is zárta. Feleségének ez lett gyanús. Kopogtatására kiszólt, hogy menjen csak haza, mindjárt megy ő is. Felesége azonban egy kapualjban megvárta és így derült ki, hogy férje a tartótisztel volt bezárkózva. Az asszony rájött arra, hogy férjét beszervezték, és arra kérte, hogy hagyjon fel ezzel a tevékenységgel.

¹⁰²⁰ ÁBTL 3.1.2., M-21399/1, 156. p.

¹⁰²¹ Uo. 172. p.

¹⁰²² ÁBTL 2.2.2., Hálózati Nyilvántartás, „Hortobágyi” fn. ügynök 6-os kartonja.

valamennyien nyilvántartásban szereplő személyek gyermekei voltak. Tóth Péter szerint az iskolájukban nem volt egyenlőség, a különböző beosztású dolgozók fizetése között rendkívül nagy volt a különbség. „Hortobágyi” ügynök munkához látott. A nyíregyházi „Mária-lak” T lakásban adta át jelentéseit tartótisztjének. Egy év múlva jelentéséből azt állapították meg a politikai nyomozók, hogy az iskolában garázda gyerekek megrongálták az eszközöket, úttörőnyakkendőket téptek széjjel. Utóbbiért kizárták őket az úttörőcsapatból. A nyomozók ennek okát is abban látták, hogy több zavaros nézetű nevelő van az iskolában, mint Tóth, Czibula és Lupkovics, ezért szükséges volt, hogy az iskola igazgatójával elbeszélgessenek.

Az elégedetlenséget érdekes módon mégsem ők keltették. Az úttörővezetőt pénzügyi visszaélés miatt le kellett váltani, és az ügynök 1971. március 30-án azt jelentette, hogy a tantestület tagjai merészen személyi kultusz teremtésével vádolták az igazgatót.¹⁰²³

Az iskolában a tanulók arról beszélgettek, hogy Ignác Zsolt szeret horogkeresztet rajzolni krétával a járdára. (A szvasztika motívum a IV-es iskola nagytermének díszítésében is szerepel). Mivel az ügynökkel közölték, kiknek a megfigyelését várják el tőle, tudta, hogy ezek a kollégái szálkák az állambiztonságiak szemében. Ezért is írhatta a horogkeresztet rajzoló gyerekről szóló megállapításához, hogy ez a gyerek Lupkovics Tibor tanítványa.¹⁰²⁴ A hatás nem maradt el. Soron következő feladata ügynöknek Ignác Zsolt tanuló és Lupkovics Tibor tanár kapcsolatainak kiderítése lett. Ennek eredményéről dossziéjában nincsen irat.

Kósa András, illetve „Kovács Péter” története sikertelen beszerzésével, 1959-es kizárásával nem ért véget, kapcsolata az állambiztonsági szervekkel nem szakadt meg. Igaz, erről legfeljebb csak ő nem tudott. A Szabolcs-Szatmár megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Osztályán Vad Sándor rendőr főhadnagy és Kerecseny László rendőr őrnagy osztályvezető 1989. január 3-án feljegyzést készítettek. Ebben az szerepel, hogy a „Kovács Péter” fedőnevű kizárt ügynök 85621 archív számú „B” dossziéjában szereplő anyagokat – esetleges kapcsolatfelvétel céljából – tanulmányozták. Ettől azonban az operatív helyzetben beállt változás miatt elálltak.¹⁰²⁵ Kósa András a rendszerváltás utáni országgyűlés FKGP képviselője volt.

---

¹⁰²³ ÁBTL 3.1.2., M-38840,119-123. p.

¹⁰²⁴ ÁBTL 3.1.5., O-14959/125-125/a. p.

¹⁰²⁵ ÁBTL 3.1.1., B-85621, 2. p.

15. Összegzés

Dolgozatomban igyekeztem megmutatni azt a megtorlási folyamatot, amely nem azonos a bírósági ítéletekkel. Kétségtelen, hogy a legsúlyosabb sérelmeket a büntetőjoggal való visszaélés okozta. A forradalom résztvevőit az igazságszolgáltatás oktrojált ítéletein kívül azonban az igazgatási eszközökkel végrehajtott internálások, rendőri felügyelet, a racionalizálásnak nevezett folyamatok is sújtották. A köznapi nevén racizással állásuktól megfosztottak száma Szabolcs megyében is rendkívül magas volt. Némi gyógyírt jelentett az állástalanságra, hogy a diktatúra nem ismerte a munkanélküli fogalmát, ezért számukra valamilyen munkát mégiscsak biztosított. Ez viszont elszakította őket családjuktól, az ország távoli vidékeire voltak kénytelenek ingázni. A végzett munka pedig sokak számára egyenlő volt a fizikai munkával, a segéd-, jobb esetben betanított munkával. Az értelmiségieket e tekintetben is jobban sújtották a hatalom intézkedései. A tanárok, tudományos kutatók álmaik feladására kényszerültek.

Az állam és intézményei intézkedései, nem mások, mint emberi döntések. Ezért tartottam nélkülözhetetlennek, hogy az embereket, akik a döntéseket megalkották, és főleg akik ezeket végrehajtották bemutassam. Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián Elhallgatott múlt című munkájában megállapította, hogy az állambiztonsági szervek vezetői között a szegénysorsúak, a Szabolcs megyeiek túlréprezentáltak voltak.¹⁰²⁶ Az így létrejött személyes kapcsolat, vezető és beosztott között olyan helyzetet teremtett, hogy a megyében történekről Budapesten is részletes információkkal rendelkeztek. Ez a kapcsolat a felső-, a pártakat közvetítésére is alkalmat adott. Mindez egy országos folyamat részeként, attól elválaszthatatlanul történt. Ezt példázza a Szovjetunióban 1955-ben pártfőiskolát végzett Karasz Lajos története is, akit a párt 1956 novemberében a Budapesti Főkapitányságra küldött politikai nyomozónak. 1957 januárjától Nyíregyházán az MSZMP városi titkára lett, majd 1960. február 15-től a BM Személyügyi Főosztály vezetője.¹⁰²⁷

A deportálások kiterjedtek az ország valamennyi megyéjére. Ennek vizsgálatával, bemutatásával egy eddig kevésbé ismert folyamatot kívántam érzékeltetni, azt, hogy az ország önállósága hiányzott, a hatalomra jutott vezetésnek ezzel ellentétes volt a valódi akarata. A politikai vezetés mellett működött állambiztonsági szervezet olyan túlhatalommal rendelkezett, amit csak a gyakorlati munkájuk részletes bemutatásával

¹⁰²⁶ TABAJDI – UNGVÁRY, 2008, 81. p.

¹⁰²⁷ TABAJDI – UNGVÁRY, 2008, 110-111. p.

lehet érzékeltetni. Ennek a pártellenőrzés-pártirányítás volt a legfőbb támasza, melynek 1956. október-novemberi hiánya csak átmeneti bizonytalanságot okozott. Ebben az átmeneti időszakban a szovjet KGB jelentette a kapaszkodót számukra, akik az operatív irányítást is ellátták. Ők voltak az igazi összekötők a forradalmat leverő és megtorló szovjet-magyar kapcsolatban. Szemléletes bizonyítékai e megállapításomnak a volt államvédelmisek személyi anyagaiban fellelhető önéletrajzi írások, amelyek – még ha oly szükségszerűen is – de beszámolnak a Szovjetunióba menekülésükről, a szovjetekkel való együttműködésről, a megtorlás megindításáról. Annak indokát, hogy Nyíregyházán miért volt olyan kegyetlen a megtorlás, a személyükben is érintett, sértett államvédelmisek személyes bosszújában, a törlesztési akarásban találtam meg. Ehhez hajtóerőt számukra a kétszínű pártvezetés adott, aki a gyűlöletet ideológiai alapvetéssel táplálta. A legszemléletesebb példája Horányi László volt államvédelmi tiszt jellemzésében szereplő mondat: *„A párthoz való hűsége megnyilvánulásaiban és tevékenységében kifejezésre jut, gyűlöli az osztályellenséget.”*¹⁰²⁸

Az állambiztonsági munka leghatékonyabb eszközeként számon tartott ügynökségek, és a beszervezett ügynökök munkájának bemutatásával azt igyekeztem érzékeltetni, hogy a megfigyelés mennyire átszötte a társadalom valamennyi rétegét, beleértve a gazdasági és a kulturális élet szereplőit is. Ez a láthatatlanság szintjén működő állambiztonsági szervezet nem szorítható csak egyetlen településre, vagy megyére, az egész országra, de még külföldre is kiterjedt.

Tevékenységét, módszereit elítélhetjük, de lebecsülni nem szabad. A szovjet iskolát kijárt magyar tiszték a tananyagot jól elsajátították, és még jobban alkalmazták. Igaz ez minden hibájuk, vagy a tiszték alacsony általános műveltsége, iskolázottsága ellenére is. A megfélemlített emberek a beszervezést végrehajtó tisztéknek könnyű prédájává váltak, saját tevékenységükkel, néhol túlzott szorgalmukkal az elvárásokat meghaladóan szolgálták a hatalom érdekeit, tették igazán hatékonyá az állambiztonsági munkát, és bomlasztották azt a közeget, amelybe beszervezésük előtt még ők maguk is szívesen tartoztak. A meghasonlott, két életet élő ügynökök akarva-akaratlanul családtagjaik, barátaik, politikai elvtársaik megnyomorításához, börtönbe juttatásához járultak ezzel hozzá. Az igazi emberi tragédiát ebben látom. Abban nem vagyok biztos, hogy az ügynökök – legalábbis egy részük – nem szenvedtek-e egy életen át ettől a lelki tehertől.

Az igazságszolgáltatás egy hosszabb és több szereplős folyamat. A tágabb értelemben vett igazságszolgáltatás a büntetőeljárás megindításával kezdődik, annak színvonal

---

¹⁰²⁸ ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogvaték, 8773, Horányi László, 19. p.

tulajdonképpen eldöntheti az eljárás kimenetelét, befolyással van az ítéletre is. Szilágyi László és társainak pere, mint a korszak forradalmi vezetőivel szemben folytatott megtorló eljárás magán viseli a korszak koncepciók pereinek sajátosságait, így részben tipikusnak mondható. Ugyanakkor atipikus is, mert a vidéki „rendpárti” forradalmárok magatartása nem adott alapot a fékevesztett gyűlölködéssre, halálos ítéletekre, súlyos börtönbüntetésekre. Ezért is tartottam fontosnak bemutatni a nyomozókat, indíttatásukat, életpályájukat, a mindent eldöntő kommunista párthoz való kötődésüket. Az ő sértettségből eredő bosszúvágyuk számos kérdésre ad magyarázatot és teszi atipikussá a részben tipikus eljárást.

A koncepciók perek vizsgálatakor a hangsúly gyakran az ítélkező bírakon van. Ezt én egyoldalú megközelítésnek tartom. A bíró ugyanis csak az előtte emelt vádról dönt, dönthet. Ezért elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a vádat emelő és képviselő nyomozót és ügyészt mi motiválta a vádirat megszerkesztésekor, utóbbi a vádemeléshez vezető nyomozást hogyan felügyelte. A bírák és ügyészek, azzal, hogy alávetették magukat a párthatározatoknak, lemondtak a bírói függetlenség maradványáról és ezzel őket is felelősség terheli a megtorlás folyamatának történelmi felelősségrendszerében. Ebben a folyamatban a rendkívül súlyos eljárásjogi jogsértések szó nélkül maradtak, ezzel az ügyészek a bűncselekményt elkövető politikai nyomozók bűnrészeseivé váltak. A végkifejlet pedig a megfelelő jogi végzettség és tudás nélküli bíró ítélete, már törvényszerűen szolgálta a politikai akaratot, a büntető igazságszolgáltatás általános elveinek érvényesülése helyett. A dolgozatban vizsgált büntetőeljárás is magán viseli a koncepciók perek jegyeit. A mi történt kérdésre a bűnüldözők könnyen megtalálták a választ.

A forradalmak velejárója a rombolás. Nyíregyházán nem volt számottevő rombolás, erőszak, de ennek helyes büntetőjogi értékelése helyett a politikai bosszút szolgáló elrettentő ítélet érdekében az eljárás során manipulált tanúk szolgáltatták a bizonyítékokat. Az államhatalom helyi szerveiként számon tartott tanácsok feletti irányítás átvételekor nem a szándék és a cél vizsgálatával döntöttek ennek büntetőjogi megítéléséről, hanem a tényeket, az elkövetők kijelentéseit, írásos bizonyítékokat és tanúvallomásokat figyelmen hagyva fiktív ideológiai magyarázatok alapján. Bár köztudott volt a kommunista párt mindenhatósága, de a hatályos Alkotmány a kommunista pártot nem ismerte el államhatalmi tényezőnek. Ennek ellenére a párt, a párttagok elleni fellépéseket is a fennálló államrend elleni támadás szinonimájaként értékelték, ez a hatóságok döntéseinek indokolásában is előkelő helyet kapott. A

büntetés-végrehajtás ismertetésével pedig azt kívántam bemutatni, hogy az ítéleteket követően sem szűnt meg a gyűlölködés és rosszindulat az elítéltekkel szemben, amely még szabadulásuk után is elkísérte őket, sokszor halálukig. A hozzátartozókat sújtó intézkedések részletes ismertetésére nem vállalkozhattam, de érzékeltetem, hogy a hozzátartozók, és főleg a leszármazók hogyan szenvedték meg – sokszor tudtukon kívül – apáik tettét.

Forrásjegyzék és irodalom

Felhasznált levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

Vizsgálati dossziék

ÁBTL 3.1.9., V-145356 Szilágyi László és társai
ÁBTL 3.1.9., V-145356/1
ÁBTL 3.1.9., V-145356/2
ÁBTL 3.1.9., V-145356/3
ÁBTL 3.1.9., V-145356/4
ÁBTL 3.1.9., V-167192 Maleczki Miklós
ÁBTL 3.1.9., V-51438 Marján György

Operatív dossziék

ÁBTL 3.1.5., O-9268 Dr. Andrásy Dániel
ÁBTL 3.1.5., O-9958 Vereczky György
ÁBTL 3.1.5., O-10549 Lengyel Antal
ÁBTL 3.1.5., O-10550 Szücs Sándor
ÁBTL 3.1.5., O-11711 Kabai Dezső
ÁBTL 3.1.5., O-11711/a Kabai Dezső
ÁBTL 3.1.5., O-12760/a 1956. évi ellenforradalmárok
ÁBTL 3.1.5., O-14820/1 Független Kisgazdapárt
ÁBTL 3.1.5., O-14863 Volt fasiszta és burzsoá pártok tagjai
ÁBTL 3.1.5., O-14863/220 Zomborszki János
ÁBTL 3.1.5., O-14959 Ellenforradalmárok
ÁBTL 3.1.5., O-14959/186 Gutván Mihály
ÁBTL 3.1.5., O-14959/224 Dr. P. Szilágyi György
ÁBTL 3.1.5., O-14959/482 Blanár Mihály
ÁBTL 3.1.5., O-14959/555 Szmolár Mihály
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1027 Bodzás Sándor
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1075 Tóth Lajos
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1169 Debrowszky Gyula
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1212 Mócsán József
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1240 Dr. Sörös Imre
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1258 Tomasovszky András
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1386 Gál Menyhért
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1453 Dr. Szücs Tamás
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1461 Takács József
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1524 Balogh József
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1584 Kardos István
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1630 Dr. Adorján Béla
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1715 Marofka Imre
ÁBTL 3.1.5., O-14959/1719 Dr. Jaross Kálmán

ÁBTL 3.1.5., O-14959/1720 Horváth Sándor
ÁBTL 3.1.5., O-16527/3 Vajda Ervin
ÁBTL 3.1.5., O-16643/10 Stefán Miklós
ÁBTL 3.1.5., O-16653/44 Dr. Tóth Elek
ÁBTL 3.1.5., O-16654/41 Pócsfalvi György

Munkadossziék

ÁBTL 3.1.2., M-15475 „Nyíri” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-15658 „Szabó József” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-16192 „Kállai Ferenc” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-18130 „Csorba Pál” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-18510 „Puskás István” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-18703 „Koltai” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-21320 „Kertész József” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-21399, M-21399/1 „Kiss József” ügynök jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-38840 „Hortobágyi” informátor jelentései
ÁBTL 3.1.2., M-40394, „Mogyorósi” ügynök jelentései

Beszervezési dossziék

ÁBTL 3.1.1., B-85621 „Kovács Péter” ügynök
ÁBTL 3.1.1., B-76146 „Pápai” ügynök

6-os kartonok

ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Ács Sándor” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Bodrogi” fn. tmb. 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Gergely” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Hortobágyi” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Kállai Ferenc” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Kertész József” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Kiss József” fn. tmb. 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Koltai” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Nyíri” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Puskás István” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Szabó József” fn. ügynök 6-os kartonja
ÁBTL 2.2.2., Hálózati nyilvántartás, „Szegedi” fn. ügynök 6-os kartonja

ÁB szervek nyílt állományú alkalmazottainak iratai

ÁBTL 2.8.1., BM Bács-Kiskun megyei Fogyatéék, 1646, Kondor László
ÁBTL 2.8.1., BM Bács-Kiskun megyei fogyatéék, 1617, Szilágyi László
ÁBTL 2.8.1., BM Hajdú-Bihar megyei Fogyatéék, 723, Földi János
ÁBTL 2.8.1., BM Heves megyei fogyatéék, 257, Fejes János
ÁBTL 2.8.1., BM Komárom megyei fogyatéék, 726, Gyuris András
ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 10194, Burján János
ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 0719, Branovics Ferenc
ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 0997, Darin Antal
ÁBTL 2.8.1., BM Központi fogyatéék, 12410, Pálinkás Ferenc
ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyatéék, 6189, Végh György

ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyték, 8773, Horányi László
ÁBTL 2.8.1., BM Központi Fogyték, 5088, Suszta Sándor
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 3019, Bakó István
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 1934, Pánczél Károly
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 2487, Cs. Nagy Ferenc
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 2562, Farkas Imre
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 1867, Simon Lajos
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 2890, Szép Imre
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 3062, Orbán Sándor
ÁBTL 2.8.1., BM Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei fogyték, 1666, Zsoldos István

III/V. Csoportfőnökség titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai

ÁBTL 2.8.2.2., III/II. SZT 103, Orvos István
ÁBTL 2.8.2.5., III/V. SZT D-187, Szikra Mihály

Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár Nyíregyháza (SzSzBML) XIV. 12. Lupkovics György kúriai bíró iratai 1891-1978.

Interjúk

1956-os Intézet Oral History Archívuma, (OHA) Dr. Fazekas Zoltán interjú
1956-os Intézet Oral History Archívuma, Mikes Tamás interjú

Ügyészégi, bírósági iratok

Debreceni Katonai Ügyészség, Szilágyi László és társai anyaga
Legfőbb Ügyészség, Dr. Alexa Miklós és Dr. Abonyi Arnold személyi anyagai

Hadtörténeti Levéltár (HL), Debreceni Katonai Bíróság, B.I. 261/1957.
Hadtörténeti Levéltár, Bf. III/536/1957.
Hadtörténeti Levéltár, Katf. 254/1958.

Honvédelmi Minisztérium, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár és Irattár, Központi Irattár, 86199, Barta Kálmán személyi anyaga

Börtöniratok

Márianosztrai Fegyház és Börtön, Titkos utasítások gyűjtője, 1956.
Márianosztrai Fegyház és Börtön, Titkos utasítások gyűjtője, 1960.
Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 4/II-2/7/2008. sz levele, birtokomban

Debreceni Orvostudományi Intézet Igazságügyi Orvostani Intézete, 797-798/89. számú exhumálási jegyzőkönyvei

KGB archív iratok

Ukrajna Állambiztonsági Hivatala Ungvári Részlegének összefoglalója a magyarországi eseményekről és deportálásokról, birtokomban.

Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archívuma, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. 43-as fond, A deportált magyar állampolgárokkal kapcsolatos iratok (KGB Archívum)

43-as fond, 1/1. A Budapestre visszaküldött állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/5. A Budapestre visszaszállított magyar állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/6. A Budapestre visszaküldött magyar állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/7. Azon magyar állampolgárok anyaga, akik visszatértek Magyarországra

43-as fond, 1/8. A Nyíregyházára visszaküldött magyar állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/10. A Székesfehérvárra, Kaposvárra, Dombóvárra, Tamásiba és Pécsre visszaküldött magyar állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/12. A Debrecenbe és Miskolcra átirányított magyar állampolgárok anyagai

43-as fond, 1/13. Iratok a letartóztatott magyar állampolgárokról

43-as fond, 1/14. Magyar állampolgárok kihallgatási jegyzőkönyvei

43-as fond, 1/15. A visszaküldött magyar állampolgárok iratai

43-as fond, 1/17. Iratok a Magyarországról érkezett letartóztatott személyekről

43-as fond, 1/21. Levelezés a szovjet és a magyar hatóságok között

Bibliográfia

125 éves a Magyar Vöröskereszt, 2006.	125 éves a Magyar Vöröskereszt. Budapest, Magyar Vöröskereszt, 2006.
1956 az ENSZ különbizottságának jelentése, 1989.	1956 az Egyesült Nemzetek Szervezete különbizottságának jelentése. Angolból fordította dr. Stankovich Victor. Budapest, Hunnia K., 1989.
1956 és a politikai pártok, 1998.	1956 és a politikai pártok: Politikai pártok az 1956-os forradalomban: 1956. október 23 - november 4.: Válogatott dokumentumok. Budapest, MTA Jelenkor-kutató Bizottság, 1998.
1956 kézikönyve, 1996.	1956 kézikönyve. 1-3. köt. Hegedűs B. András főszerk. Budapest, 1956-os Intézet. 1996.
1956 októbere, 1989.	1956 októbere Szabolcs-Szatmár megyében: dokumentumok. Vida István szerk., előszó, Németh Péterné forrásokot gyűjt., vál., jegyzet. Nyíregyháza, Magyar Szocialista Párt Szabolcs-Szatmár Megyei és Nyíregyháza Városi Szervezete, 1989.
1956 sajtója, 2006.	1956 sajtója október 23-november 4. Szövegválogatás Szalay Hanna. Budapest, Geopen K., 2006.
1956 vidéki sajtója, 1996.	1956 vidéki sajtója. Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert összeáll. és szerk. Budapest, Korona K., 1996.

- ÁVH, 2007. ÁVH, politika, 1956: Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956. A kötetet szerkesztette Okváth Imre. Budapest, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, 2007.
- BARÁTH, 2008. Baráth Magdolna: „Mi igen is büszkék vagyunk az Államvédelmi Hatóság harcos munkájára”. Részletek a rendőrség forradalom utáni átszervezéséről tartott értekezlet jegyzőkönyvéből. Betekintő, 2008. 1. http://epa.oszk.hu/01200/01268/00005/barath_magdolna.htm (2009. 05. 09.)
- BARTHA, 1990. Bartha Andrea: Elítéltek, internáltak, kitelepítettek: másfél év börtön téveszfelosztásért: 1956-os perek a megyében. In: Kelet-Magyarország, 47. évf. 17. sz. 1990. 01. 20. 3. p.
- BORBÁNDI, 1995. Borbándi Gyula: A Szabad Európa Rádió és a magyar forradalom In: Évkönyv 1995. Budapest, 1956-os Intézet. 1995. 235-270. p.
- BOTTONI-NOVÁK, 2006. Bottoni, Stefano–Novák Csaba Zoltán: Az 1956. évi magyar forradalom sajátos romániai következménye: Tervszerű politikai megtorlások előkészítése Romániában. In: Levéltári Szemle, 2006. 3. sz. 61-73. p.
- BROWN, 1988. Brown, Pam: Henry Dunant a Vöröskereszt megalapítója. Ford. Gyenes Júlia. Watford, Exley, 1988.
- CSICSERY-RÓNAY – CSERENYEY, 1998. Csicsery-Rónay István – Cserenyey Géza: Konceptiós per a Független Kiszármazástól szétválására 1947. Budapest, 1956-os Intézet, 1998.
- CSILLAG, 1992. Csillag Zoltán: Adatok a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága (IKRK) és a Magyar Vöröskereszt (MVK) 1956-57-es tevékenységéről. Közread. a Magyar Vöröskereszt. Budapest, M. Vöröskereszt, 1992.
- DIKÁN, 1992. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/1. A nagykállói járás. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1992.
- DIKÁN, 1993 a. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/2. A mátészalkai járás. I-II. kötet, Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1993.
- DIKÁN, 1993 b. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/5. Nyíregyháza. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1993.
- DIKÁN, 1994. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/8. A nyírbátori járás. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1994.
- DIKÁN, 1996 a. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/9. A nyíregyházi járás. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1996.

- DIKÁN, 1996 b. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/10. A tiszalöki járás. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1996.
- DIKÁN, 1997. Dikán Nóra: Az 1956-os forradalom utáni megtorlás Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei dokumentumai. 1/11. A baktalórántházi járás. Nyíregyháza, Jósa András Múzeum, 1997.
- DIKÁN, 1998. Dikán Nóra: Az MSZMP apparátusának összetétele és szervezeti felépítése Szabolcs-Szatmárban 1956-1957-ben. In: Rákositól Kádárig: fejezetek a legújabbkori magyar történelemből. Debrecen, KLTE Történelmi Int., 1998. 139-145. p.
- DIKÁN, 2003. Dikán Nóra: Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár megye együttműködése az 1956-os forradalomban. In: Nagy Imre és kora. Tanulmányok, forrásközlések. 2. Miskolc és Északkelet-Magyarország 1956-ban. Varga László, Á. szerk. Budapest, Nagy Imre Alapítvány, 2003. p. 177-192.
- A dunántúli laktanyából..., 1958. A dunántúli laktanyából az ungvári börtönbe. Egy szabadföldre szökött magyar katona a szovjet deportációkról. München, Amerikai Magyar K., 1958.
- DUPKA – HORVÁTH, 1993. Dupka György – Horváth Sándor: '56 Kárpátalján. Budapest, Ungvár, Intermix K., 1993.
- Az ellenforradalom..., [1957]. Az ellenforradalom Szabolcs-Szatmárban: megyei fehér könyv 1. Nyíregyháza, Megyei Tanács VB., [1957].
- EÖRSI, 2002. Eörsi László: Valóság és mítosz. In: Beszélő 2002. június, http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/tanulmanyok/toth_ilona/eorsi_beszelo (2008. 05. 09.)
- Évkönyv I, 1992. Évkönyv I. 1992. Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete. Fel. szerk. M. Bak János. Budapest, 1956-os Intézet, 1992.
- Évkönyv II, 1993. Évkönyv II. 1993. Az 1956-os Magyar Forradalom Történetének Dokumentációs és Kutató Intézete. Szerk. M. Bak János et al., Budapest, 1956-os Intézet, 1993.
- Évkönyv VII, 1999. Évkönyv 1999. VII. Magyarország a jelenkorban. Szerk. Ständeisky Éva, Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 1999.
- Évkönyv VIII, 2000. Évkönyv 2000. VIII. Magyarország a jelenkorban. Szerk. Ständeisky Éva, Kőrösi Zsuzsanna, Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2000.
- Ezerkilencszázötvenhat, 2007. Ezerkilencszázötvenhat az újabb történelmi irodalomban. Szerk. Gyáni Gábor – Rainer M. János. Budapest, 1956-os Intézet, 2007.
- FAZEKAS, 1994 a. Fazekas Árpád: 1956 Szabolcs-Szatmárban a valóságban. Nyíregyháza, Történelmi Igazságtétel Bizottság Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Szervezete, 1994.

- FAZEKAS, 2006 a. Fazekas Árpád: Dandos Gyula a mártír diákvezér. In: Szabolcs-Szatmár-Bereg Szemle, 41. évf. 4. sz. 2006. 484-491. p.
- FAZEKAS, 2006 b. Fazekas Árpád: Forradalom Szabolcs-Szatmárban. Nyíregyháza, TIT, 2006.
- FAZEKAS, 1998. Fazekas Árpád: Forradalmunk utóélete. In: Kelet-Magyarország, 55. évf. 248. sz. 1998. 10. 22. 3. p.
- FAZEKAS, 2001 a. Fazekas Árpád: "...hogy szabad hazánk tovább erősödjék" In: Kelet-Magyarország, 58. évf. 247. sz. 2001. 10. 22. 9. p.
- FAZEKAS, 2001 b. Fazekas Árpád: Kanyó Bertalan mártíromsága. In: Honismeret, 29. évf. 5. sz. 2001. 23-25. p.
- FAZEKAS, 1997 a. Fazekas Árpád: Lapok a forradalom szabolcsi nagyjairól. In: Kelet-Magyarország, 54. évf. 245. sz. 1997. 10. 22. mell. 10. p.
- FAZEKAS, 1997 b. Fazekas Árpád: Mártírjaink útja: Szabolcsiak a 301-es parcellában In: Kelet-Magyarország, 54. évf. 244. sz. 1997. 10. 18. mell. 13. p.
- FAZEKAS, 1992. Fazekas Árpád: Megyénk 1956-os áldozatai. In: Kelet-Magyarország, 49.évf. 250.sz. 1992. 10. 22. 4. p.
- FAZEKAS, 1994 b. Fazekas Árpád: Rácz István (1904-1966) hagyatéka. In: Pedagógiai műhely, 20. évf. 6. sz. 1994. 41-44. p.
- FAZEKAS, 2001 c. Fazekas Árpád: Rácz István emlékezete: forradalom Nyíregyházán Rácz István önéletírása alapján. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Levéltár, 2001.
- FAZEKAS, 1994 c. Fazekas Árpád: Szovjet orvtámadás anno 1956: A záhonyi blokk következtében a vonatszerelvények egészen Kijevig összetorlódtak. In: Kelet-Magyarország, 51.évf. 60.sz. 1994. 03. 12. 12. p.
- A fogoly Bibó, 1996. A fogoly Bibó István vallomásai az 1956-os forradalomról. Összeállította Kenedi János. Budapest, 1956-os Intézet, 1996.
- A forradalom hangja, 1989. A forradalom hangja: magyarországi rádióadások 1956. október 23 – november 9. Kenedi János szerk. Budapest, Századvég K., Nyilvánosság Klub, 1989.
- A forradalomnak..., 2001. A forradalomnak vannak még feladatai. In: Kelet-Magyarország, 58. évf. 248. sz. 2001. 04. 26. 1. p.
- A „Jelcin-dosszié”, 1993. A „Jelcin-dosszié”. Szovjet dokumentumok 1956-ról. Szerk. Gál Éva, Hegedüs B. András, Litván György, Rainer M. János. Budapest, Századvég K. 56-os Intézet, 1993.
- GATI, 2006. Charles Gati: Vesztett illúziók Budapest, Osiris, 2006.

- GRANVILLE, 2004. Granville, Johanna C.: The first domino: International Decision Making during the Hungarian Crisis of 1956. Texas, A&M University Press, cop. 2004.
- GYARMATHY, 1993. Gyarmathy Zsigmond: Vonult a tömeg a város főterére: Levéltári tallózás 1956 megyei dokumentumaiból. In: Kelet-Magyarország, 50.évf. 248.sz. Napkelet mell. 1993.10.23. 13. p.
- Hantos, 1987. Hantos János: A Nemzetközi és a Magyar Vöröskereszt. 3. átd. kiad. Budapest, Magyar Vöröskereszt, 1987.
- A hatályos, 1952. A hatályos anyagi büntetőjogi szabályok hivatalos összeállítása. Közzéteszi az Igazságügyminisztérium. Budapest, Jogi és Államigazgatási Könyv- és Folyóiratk., 1952.
- Hiányzó lapok..., 1993. Hiányzó lapok 1956 történetéből. Dokumentumok a volt SZKP KB Levéltárából. Vál., az előszót és a jegyzeteket írta Vjacseszlav Szereda, Alekszandr Sztikalin. Budapest, Móra, 1993.
- HÓDOS, 2005. Hódos György: Tettesek és áldozatok: Konceptiós perek Magyarországon és Közép-Kelet Európában. Budapest, Noran K., 2005.
- HORVÁTH A., 2007. Horváth Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharcot követő megtorlás egyik sajátos szempontjáról. In: „A Köztársaság nevében!” Pálinkás György emlékkönyv. Szerkesztők: Balla Judit, Borbély Zoltán, Koltay András. Budapest, Rejtjel K., 2007. 99-102. p.
- HORVÁTH L., 1999. Horváth Lajos: A magyar országgyűlés 1956-57-ben: Szabolcs-Szatmár megye képviselői In: Hunnia, 100. évf. 98. sz. 1999. 29-32. p.
- HORVÁTH S., 2006. Horváth Sándor: 40 év katedrán: október viharában: (részlet). In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 41. évf. 4. sz. 2006. 492-496. p.
- HORVÁTH S., 2001. Horváth Sándor: A diadalmas forradalom. Nyíregyháza, Szerző kiad., 2001.
- Az ifjúság és 1956, 2006. Az ifjúság és 1956. In: Kelet-Magyarország, 63. évf. 228. sz. 2006. 09. 28. 5. p.
- Az igazság, 1989. Az igazság a Nagy Imre ügyben. Szerk. Kenedi János. Budapest, Századvég K., Nyilvánosság Klub, 1989.
- Iratok 1. 1992. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 1. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kvk. 1992.
- IRATOK 2. 1993. Iratok az igazságszolgáltatás történetéhez. 2.. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kvk. 1993.

- JOBÁGYI, 1998. Jobbágyi Gábor: Ez itt a vértanúk vére. Az 1956 utáni megtorlási eljárások. Budapest, Kairosz K. 1998.
- JOBÁGYI, 2006. Jobbágyi Gábor: Néma talp. Tóth Ilona az orvosi kar mártírja. Budapest, Kairosz K. 2006.
- KABAY, 2001. Kabay Dezső Tibor: Forradalom az Isten háta megett és egyéb viszontagságok. Nyíregyháza, Nyíri Honvéd Egyesület, 2001.
- KAHLER, 2005 a. Kahler Frigyes: III/III-as történelmi olvasókönyv 3. Budapest, Kairosz K. 2005.
- KAHLER, 1998. Kahler Frigyes: A Brusznjai-per-Emberi sorsok a politikai megtorlás idején. Budapest, Kairosz K., 1998.
- KAHLER, 2003. Kahler Frigyes: Adalékok a forradalom utáni koncepciók perek kérdéséhez. A Brusznjai per tanulságai.
http://www.xxszazadintezet.hu/rendezvenyek/tudomanyos_konferencia_az_1956/kahler_frigyes_adalekok_a_forr.html (2009. 05. 09.)
- KAHLER, 2005 b. Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra. Budapest, Kairosz K., 2005.
- KAHLER, 1999. Kahler Frigyes: Szemtől szembe a múlttal. Budapest, Kairosz K., 1999.
- KAHLER – M. KISS, 1997. Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Kinek a forradalma? Budapest, Püski, Kortárs, 1997.
- KAHLER – M. KISS, 2003. Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: „Mától kezdve lövünk”. Budapest, Kairosz K., 2003.
- KAHLER – M. KISS, 2006. Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: Rejtett dokumentumok: Forrásszemelvények az 1956-os forradalom és szabadságharc történetének tanulmányozásához. Budapest, Mundus Magyar Egyetemi K., 2006.
- KARDOS, 2002. Kardos Sándor: A magyar katonai büntetőjog rövid története, Debreceni Egyetem Jog-és Államtudományi Intézet, 2002.
- Katonai perek, 2001. Katonai perek a kommunista diktatúra időszakában, 1945-1958. Tanulmányok a fegyveres testületek tagjai elleni megtorlásokról a hidegháború kezdeti időszakában. Szerk. Okváth Imre. Budapest, Történelmi Hivatal, 2001.
- KENEDI, 1996. Kenedi János: Kis állambiztonsági olvasókönyv 1. köt. Budapest, Magvető K. 1996.
- KERTÉSZ –LITVÁN, 1995. Kertész Dezső-Litván György: Váci börtönsztrájk 1960. visszaemlékezések és dokumentumok In: Évkönyv 1995. Budapest, 1956-os Intézet. 1995. 163-232. p.
- KISS – M.KISS, 2007. Kiss Réka – M. Kiss Sándor: A csalogány elszállt, Tóth Ilona tragikumja. Budapest, Kairosz, 2007.
- KISZELY, 2001. Kiszely Gábor: Állambiztonság: 1956-1990. Budapest, Korona K., 2001.

- KŐ – NAGY J., 1992. Kő András–Nagy J. Lambert: Tököl, 1956. Budapest, Publica, 1992.
- KRAHULCSÁN,
2007. Krahulcsán Zsolt: MUK és HUKUK. A politikai rendőrség és az 1957. tavaszi „provokációk” Betekintő 2007. 2. <http://epa.oszk.hu/01200/01268/00002/KrahulcsanZsolt.html> (2008. 04. 16.)
- LOSS, 1995. Loss Sándor: Rendhagyó jogászképzés az ötvenes években. A bírói és államügyész akadémia 1949-1953. In: Publicationes Universitatis Miskolciensis, Sectio Juridica et Politica, Tom. XI. Jubileumi kötet a Miskolci Egyetem fennállásának 260. évfordulója alkalmából. Miskolc, Miskolci Egyetemi K., 1995. 89-97. p.
- LUPKOVICS, 2006. Lupkovics György: Árulkodó ÁVH-s jegyzőkönyvek. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 41. évf. 2006. 4. sz. 504-510. p.
- LUPKOVICS, 2008. Lupkovics György: Szabolcs-Szatmár megyei 1956-os deportáltjai. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 43. évf. 2008. 4. sz. 497-509. p.
- Magyar '56, 1996. Magyar '56 1. Székelyhidi Ágoston szerk. Budapest, Magyarok Világszövetsége 1956-os Bizottsága, 1996.
- MSZMP, 1964. A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1956-1962. Budapest, Kossuth, 1964.
- MSZMP, 1993. A Magyar Szocialista Munkáspárt ideiglenes vezető testületeinek jegyzőkönyvei. II. Budapest, Intera Rt., 1993.
- MARKÓ, 1996. Markó György: A Debreceni Katonai Bíróság statáriális ítéletei 1956 december-1957 október In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 31. évf. 1996. 4. sz. 537-547. p.
- MAROSI –
MURÁNYI, 1989. Marosi Lajos – Murányi István: Egy véleménykutatás eredménye. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 24. évf. 1989. 2. sz. 187-200. p.
- Megvédtük, [1957]. Megvédtük a nép hatalmát! (cikkgyűjtemény 1956. november 4-től, 1957. május 31-ig.) Nyíregyháza, MSZMP Szabolcs-Szatmár Megyei Végrehajtó Bizottsága, [1957].
- MÉRAY, 1989. Méray Tibor: Nagy Imre élete és halála. Budapest, Bibliotéka K., 1989.
- Mi szegediek...,
2008. "Mi, szegediek megtettük az első lépést..." : konferencia a MEFESZ megalakulásának 50. évfordulóján: Szeged, 2006. október 17-18. / ... szerk. Bencsik Péter; [... szervezői SZTE BTK Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszék, Nagy Imre Társaság, Szegedi Történészhallgatók Egyesülete] Szeged, Universitas Szeged, 2008.
- MIKÓ, 2006 a. Mikó Zsuzsanna: A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészi szervezete 1956-1961. In: Történelmi Szemle, 48. évf. 2006. 1-2.sz. 121-169. p.

- MIKÓ, 2006 b. Mikó Zsuzsanna: A forradalom utáni megtorlás jogi háttere In: A forradalom vidéken. Szerk. Katona Csaba. Budapest, 2006. 19-22. p.
- MIKÓ, 2006 c. Mikó Zsuzsanna: A Legfőbb Ügyészség az 1956. évi forradalomban. In: Levéltári közlemények, 77. évf. 2006. 2. sz. 189-222. p.
- Mindennapok, 2008. Mindennapok Rákosi és Kádár korában. Szerk. Horváth Sándor. Budapest, Nyitott Könyvműhely, 2008.
- MOLNÁR, 1996. Molnár Jenő: Így múltak el... In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 31. évf. 4. sz. 1996. 558-571. p. Részlet a szerző önéletrajzi visszaemlékezéseiből
- NAGY F., 2001. Nagy Ferenc: Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei In: A megye történelme. Nagy Ferenc szerk. Nyíregyháza, Sz-Sz-B. M. Önkorm. Megyei Pedagógiai Intézete és Továbbképző Központja, 2001. 198-217. p.
- NAGY K., 1999. Nagy Károly: Nemzetközi jog. Budapest, Püski K., 1999.
- NÉMETH, 1994. Németh Péterné: Pedagógusok az 1956-os forradalomban Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében. Nyíregyháza, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat, 1994.
- NÉMETH – NAGY, 1992. Németh Péterné – Nagy Ferenc: Szobortörténelem 1945,1956: A Kozák lovas felállítása és ledöntése. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 27. évf. 1992. 3. sz. 262-282. p.
- NÉMETHNÉ, et al., 2003. Némethné Dikán Nóra - Vida István - Szabó Róbert: Egyetemisták és főiskolások követelése 1956 októberében In: Múltunk, 2003. 4. sz. 280-333. p.
- A nemzetközi humanitárius jog, [2000]. A nemzetközi humanitárius jog kérdések és válaszok. Szöveg Bernard Oberson, mtársak François Bugnion et al., ford. Fórizs Judit, közread. a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága, Magyar Vöröskereszt Országos Titkársága. Budapest, M. Vöröskereszt Orsz. Titkársága, [2000].
- ORBÁN, 2001. Orbán Éva: Iránytűnk '56. 2. jav. átd. kiad. Budapest, Összmagyar Testület Gloria Victis, cop. 2001.
- Pártok 1956., 1997. Pártok 1956. Válogatás 1956-os pártvezetők visszaemlékezéseiből. Budapest, 1956-os Intézet, 1997.
- A per, 2008. A per. Nagy Imre és társai. 1958, 1989. Szerk. Dornbach Alajos, Kende Péter, Rainer M. János, Somlai Katalin, Budapest, 1956-os Intézet-Nagy Imre Alapítvány, 2008.
- PIRITYI, 2008. Pirtyi Sándor: '56 évfordulóján az évfordulóról. In: Valóság, 51. évf., 2008. 1. sz. 80-81. p.

- RAINER M., 1999. Rainer M. János: Állambiztonsági szervezet és személyes történelem, gondolatok dossziénk előtt, Timothy Garton Ash könyve kapcsán. In: Évkönyv 1999, VII. Budapest, 1956-os Intézet, 1999. 11-17.p.
- RAINER M., 2001. Rainer M. János: Az eszmék útja, előzmények és események <http://www.rev.hu/portal/page/portal/rev/kiadvanyok/forradalom/eszmekutja> (2007. 03. 01.)
- RAINER M., 2003. Rainer M. János: Ötvenhat után. Budapest, 1956-os Intézet, 2003.
- RAINER M., 2006. Rainer M. János: Restauráció és megtorlás 1956 mártírjai. In: História 2006/10. 33-35.p.
- Rákositól Kádárig, 1998. Rákositól Kádárig. Fejezetek a legújabbkori magyar történelemből. Szerk. Timár Lajos, Valuch Tibor. Debrecen, KLTE Történelmi Intézet, 1998.
- D. RÁCZ, 2006. D. Rác Magdolna: Egy jószándékú értelmiségi szerepvállalása az 56-os eseményekben. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 41. évf. 2006. 4. sz.. 497-503. p.
- RIPP, 2006. Ripp Zoltán: Problémák, hiányok és nézetkülönbségek 1956 történetírásában. In: Múltunk, 51. évf. 2006. 4. sz. 99-109. p.
- ROMSICS, 2005. Romsics Ignác: Magyarország története a XX. században. Budapest, Osiris, 2005.
- SÓLYOM-FEKETE, 2005. Solyom-Fekete, William: The legal effects of a revolution Hungary's legal history: November 1956 - November 1958. Repr. Honolulu, Haw., Univ. Press of the Pacific, 2005.
- A sorsdöntő napok, 2001. A sorsdöntő napok megyei híradásaiból. In: Kelet-Magyarország, 58. évf. 2001. 247. sz. 10. 22. 8. p.
- Sortüzek, 1993. Sortüzek 1956. Szerk. Kahler Frigyes. Lakitelek, Antológia K., 1993.
- Sortüzek, 1994. Sortüzek, megtorlás, menekülés. 1956-1957. II. jelentés. Lakitelek, Antológia K., 1994.
- Sortüzek, 1996. Sortüzek, megtorlás, menekülés. 1956-1957. III. jelentés. Lakitelek, Antológia K., 1996.
- STANDEISKY, 2006 a. Ständeisky Éva: „56-os kérdések” In: Múltunk, 51. évf. 2006. 4. sz. 110-119. p.
- STANDEISKY, 1998. Ständeisky Éva: Déry Tibor pere. Rubicon, 1998. 4-5. sz. 79-82. p.
- STANDEISKY, 2006 b. Ständeisky Éva: Eszmék az 1956-os forradalomban. In: Múltunk, 51. évf. 2006. 4. sz. 186-222. p.

- STANDEISKY, 2006 c. Standeisky Éva: „Forradalomcsinálta népképviseltek” Helyi hatalom az 1956-os forradalomban. In: Századok, 140. évf. 2006. 5. 1235-1288. p.
- STANDEISKY, 2007. Standeisky Éva: A forradalmi szervek és a munkástanácsok. In: Élet és Irodalom, 51. évf. 2007. 28. sz. <http://www.es.hu/index.php?view=doc;17089> (2008. 05. 09.)
- STANDEISKY, 2005. Standeisky Éva: Hazugságok az 1956-os forradalomban <http://www.mozgovilag.hu/2005/03/14standeiksy.htm> (2008. 05. 09.)
- STANDEISKY, 1996. Standeisky Éva: Az írók és a hatalom, 1956-1963. Budapest, 1956-os Intézet, 1996.
- Szabolcs-Szatmár megye, 1991. Szabolcs-Szatmár megye. In: 1956 plakátjai és röplapjai október 22. – november 5. Izsák Lajos, Szabó József, Szabó Róbert összeáll., szerk. Budapest, Zrínyi K., 1991. 691-705. sz. dokumentumok
- Szabolcs-Szatmár megye, 1985. Szabolcs-Szatmár megye a népi demokratikus forradalom kibontakozásának időszakában, 1944-1948 Válogatott dokumentumok Szabolcs-Szatmár megye munkásmozgalmának felszabadulás utáni történetéből. Szerk. Botár József et al. Nyíregyháza, M. Munkásmozgalom-tört. Biz., 1985.
- SZAKOLCZAI, 2001. Szakolczai Attila: Az 1956-os forradalom és szabadságharc. Budapest, 1956-os Intézet, 2001.
- SZEMERE, 1990. Szemere Bertalan: A büntetésről s különösebben a halálbüntetésről. Halálbüntetést ellenzők ligája, 1990.
- Szovjet dokumentumok 1956-ból, 1994. Szovjet dokumentumok 1956-ból. Közzéteszi: Vjacseszlav Szereda – Alekszandr Tikalin – Vida István. In: Rubicon, 5. évf. 1994. 8.sz.
- TABAJDI – UNGVÁRY, 2008. Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990. Budapest, 1956-os Intézet, Corvina, 2008.
- TAKÁCS, 1989 a. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihöz 1. : Nyíregyháza 1956. In: Határszél, 1. évf. 21. sz. 1989. 7-8. p.
- TAKÁCS, 1989 b. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihöz 2. : Tomasoovszky András védője voltam. In: Határszél, 1. évf. 22. sz. 1989. 7-8. p.
- TAKÁCS, 1989 c. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihöz 3. : Szilágyi László: Ember volt. In: Határszél, 1. évf. 23. sz. 1989. 7-8. p.
- TAKÁCS, 1989 d. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihöz 4. : Szilágyi László, a mártír. In: Határszél, 1. évf. 24. sz. 1989. 7-8. p.

- TAKÁCS, 1989 e. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihez 5. : In: Határszél, 1. évf. 25. sz. 1989. 8-9. p.
- TAKÁCS, 1989 f. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihez 6. : a nemzetőrség parancsnoka: Kabai Dezső. In: Határszél, 1. évf. 26. sz. 1989. 8-9. p.
- TAKÁCS, 1989 g. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez és szereplőihez 7. : Szentmártoni Sándor: az ügyész négyünkre kért halált. In: Határszél, 1. évf. 27. sz. 1989. 8-9. p.
- TAKÁCS, 1989 h. Takács Péter: Történeti közelítések 1956 helyi eseményeihez 8. : berekesztés helyett. In: Határszél, 1. évf. 28. sz. 1989. 8. p.
- TAMÁSKA, 2006. Tamáska Péter: Politikai fogoly kerestetik. Börtönök Magyarországon 1945-1990. Budapest, Mundus Magyar Egyetemi K., 2006.
- TAMÁSKA, 2003. Tamáska Péter, Történeti riportok, A jó smasszer világa (Vázlat a Kádár-korszak börtönpolitikájához) <http://mek.oszk.hu/01500/01530/01530.htm> (2008. 01. 10.)
- TÓBIÁS, 1989. Tóbiás Áron: In memoriam Nagy Imre. Budapest., Szabad Tér K., 1989.
- Ukrán Btk, 1945. Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság Igazságügyi Népbiztossága, Kijev – Harkov, Ukrán Állami K., 1945.
- VIDA, 1995. Vida István: Lupkovics György kiscsapatpárti politikus 1956. októberi politikai programtervezete. In: Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 30. évf. 3. sz. 1995. 380-394. p.
- A vidék forradalma, 2003. A vidék forradalma 1956. Szerk. Szokolczai Attila, Á. Varga László. Budapest., 1956-os Intézet, Budapest Főváros Levéltára, 2003.
- VONECHE CARDIA, 1998. Voneche Cardia, Isabelle: Magyar október vörös zászló és vörös kereszt között. A Nemzetközi Vöröskereszt Magyarországon 1956-ban. Ford. Csejdy László, a független ford. Kovalik Deák Szilvia. Budapest, Socio-Typo, 1998.
- ZINNER, 1999. Zinner Tibor: XX. századi politikai perek. A magyarországi eljárások vázlata, 1944/1945-1992. Budapest, Rejtjel K., 1999.
- ZINNER, 1988. Zinner Tibor: Adalékok a magyarországi koncepciós perekhez. Székesfehérvár, József A. Műv. Ház és Kvt., 1988. História klub füzetek, 3.
- ZINNER, 2001. Zinner Tibor: A kádári megtorlás rendszere. Budapest, Hamvas Intézet, 2001.